بەهاری عەرەبی

کۆتاییی پۆستکۆلۆنیالیزم

Copyright © Hamid Dabashi 2012
The Arab Spring. The End of Postcolonialism
was first published in 2012 by Zed Books Ltd, 7 Cynthia Street, London N1
9JF, UK and room 400, 175 Fifth Avenue, New York, NY 10010, USA

حەمید دەباشی

بەهاری عەرەبی

کۆتاییی پۆستکۆلۆنیالیزم

لە ئینگلیزییەوە بۆ کوردی:

گۆران سەباح

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس

هەولێر – هەرێمی کوردستانی عێراق

هەموو مافێک هاتووەتە پاراستن ©
دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس
شەقامی گوڵان – هەولێر
هەرێمی کوردستانی عێراق
هەگبەی ئەلیکترۆنی aras@araspress.com
وارگەی ئینتەرنێت www.araspublishers.com
دەزگای ئاراس لە ٢٨ تشرین (٢) ١٩٩٨ هاتووەتە دامەزران

حەمید دەباشی
بەهاری عەرەبی – کۆتاییی پۆستکۆلۆنیالیزم
لە ئینگلیزییەوە بۆ کوردی: گۆران سەباح
کتێبی ئاراس ژمارە: ١٢٩٨
چاپی یەکەم ٢٠١٢
تیرێژ: ١٠٠٠ دانە
چاپخانەی ئاراس – هەولێر
ژمارەی سپاردن لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ٦٧٦ – ٢٠١٢
نەخشاندنی ناوەوە و رازاندنەوەی بەرگ: ئاراس ئەکرەم
هەڵەگری: تریسکە ئەحمەد

ژپنک:
ژمارەی پێوانەییی ناودەوڵەتیی کتێب
ISBN: 978-9966-487-68-3

پێڕست

بەرکوڵ 7
پێشەکی 19
داهاتوو لێرەیە 20
بەهاری عەرەبی خونچەیە 23
زاڵبوون بەسەر سیاسەتی بێهیوایی 27
کۆتاییی پۆستکۆلۆنیال 29
یاخیبوونی دواخراو 31
گەڕانەوە بۆ مەیدانی هێزی مێژوو 35

یەکەم
لەقکردنی جیهان: چۆن بەهاری عەرەبی دەستی پێ کرد 37
داڕشتنەوەی نەخشەی جیهان 48
ڕاپەڕینەکان بەرامبەر ئیمپراتۆر یان بەرامبەر ئیمپریالیزم؟ 53
ئیتنۆس (ئیتنی) لەژێر چاکبوونەوەدا 64

دووەم
بەرەو جوگرافیایەکی ئازاد 68
بەنائیتنیکردنی جیهانەکان 72
بیردۆزی هەڵتەکینی داگیرکاری 74
بەنیشتمانیکردنی جوگرافیا 77
ئەنسرۆپۆلۆجی و کۆلۆنیالیزم 79
نەخشە جێگرەوەکانی جیهان 85

سێیەم
زمانێکی نوێی یاخیبوون 91
شۆڕشێکی کراوە 96
ئۆریەنتالیزمی نوێ؟ 98
بەرەو فەزایەکی ئاینیی گشتی 103

جیهان لە خودی خۆیدا 111
مەعریفەی ئەو شتانەی دەکرێنەوە 114
ئۆریەنتالە یاخیبووەکان 117
لقەکانی بابەتی سەرەکیی ئۆریەنتالیست 121
جوینەوەی کارەکتەری شۆڕشگێڕی 126

چوارەم

دۆزینەوەی جیهانێکی نوێ 129
سەنتەر ناتوانێ بوەستێ 131
گۆڕەپانی تەحریر 136
دەرخستنی دووڕوویییەکان، چەپ و ڕاست 144
چی باشە بۆ قاز 151
خەیاڵکردنی جیهانێکی نوێ 157
چ زمانێک، چ جیهانێک؟ 161

پێنجەم

لە بزووتنەوەی سەوزەوە بۆ شۆڕشی یاسەمین 167
بۆ ئەو چەپانەی دەیانەوێ ببنە ڕاست 171
نیولیبرالیزمی نالیبراڵ 178
ئەقڵانیەتی نیشتمانبڕ 184
زەقکردنەوەی مەزهەبچییەتی: لەتکردنی شیعە و سونە 188

شەشەم

سەنتەر ناتوانێ بوەستێ 191
کێ مامۆستای مێژووە؟ 195
ڕۆهەڵات ڕۆئاوایە، ڕۆئاواش ڕۆهەڵات 199
نیگەرانی و ترسی هەڵە 202
کۆماری ئیسلامی لە بەحرێن 206
قیتکردنەوەی جیهانێکی ژێردەستە 212

حەفتەم

کۆتاییی پۆستکۆلۆنیالیزم 214
مێژووی مشتومڕێک 214

دوای ئایدیۆلۆجیا مانای چییە 216
خاڵی توانەوەی ئایدیۆلۆجی 221
لێکترازاندنی بیری ژێردەستە 224
مۆدێرنیتەی کۆمەڵایەتی و ئەقڵی ئیستاتیکی 226
کەللەڕەقیی سیمبولی 231

هەشتەم
ڕەگەز، جێندەر و چین لە شۆڕشگەلی سنووربڕدا 234
گۆڕینی شیعگەلی گۆرانی 238
ڕەگەز و ڕەگەزپەرستی 240
جێندەر 249
چینایەتی و کرێکار 262
خوا مەزنترینە، ئازادیش مەزنە 272

نۆیەم
لیبیا: مەنجەڵ و سیاسەتی فەزا 276
فرۆشتنی دەریا لە پێناو مانەوە لە دەسەڵات 281
دروستکردنی بزووتنەوەی مافەیلی مەدەنیی سنووربڕ 289

دەیەم
یاخیبوونی دواخراو 295
گفتوگۆی شۆڕشی کۆتا-کراوە 302
دەستەواژەی دروشمی 310
دەنگی خەڵک 312

ئەنجام:
گەل داوای ڕووخانی ڕێژیم دەکا 317
نووسین وەک کارێکی هەرەوەزی 318
شۆڕشگەلی کۆتاکراوە 320
هەڵوەشاندنەوەی ڕێژیمی مەعریفە 323
ئەو شتانەی خەونیان پێوە نەدی لە فەلسەفەکەیاندا 328
بەئاسیاییکردنەوەی جیهان 335

بەرکوڵ

"خۆشحاڵم بەوەی یەکلا بووەوە و بیرۆکەکانت راپێچا لە دیدێکی کۆن و بوورییەوە بۆ تێگەیشتنێکی نوێ." کارل مارکسی گەنج (١٨١٨–١٨٨٣) ٢٦ ساڵ بوو کاتێ بەم دێرە دەستی کرد بەنووسینی نامیلکەیەک بەناوی "بۆ رەخنەیەکی بێبەزەییانەی هەموو ئەو شتانەی بوونیان هەیە" (١٨٤٤)، بەشێوەی نامەیەکی کورت بۆ ئارنۆڵد روج، کە هاونووسیاری بوو لە بەلاڤۆکێکی نوێ بەناوی دۆیچە–فرانزویچ یوهاربوچە. لە کاتی نووسینی نامەکە، ئەو تەواو ئاگەدار بوو لە تێگەیشتنێکی نوێ و مێژوویی ئەو سەردەم، کە پێویست بوو بۆ کرانەوەی دنیا و مانابەخشین پێی لە بەردەم گەنجانی شۆڕشگێڕ.

نامەکە بەگەلێ رێگە پێشبینیی شۆڕشگەلی ئەورووپیی ١٨٤٨ کرد، کە ناسرا بە "بەهاری نەتەوەکان"، یان "بەهاری گەلان"، ئەمانە برێتی بوون لە چەندان ڕاپەڕینی دڵخۆشکەر کە دواتر وایان لە مارکس کرد (مانیفێستۆی کۆمۆنیست) لە ١٨٤٨دا بنووسێ، نزیکەی سێ ساڵ بەر لەوە پێی وابوو ناپاکی لە شۆڕشەکان کراوە و (برومارى هەژدەمی لویس پۆناپارت)ی نووسی (١٨١٥–١٨٥٢). بەلاّم لەو ساتانەدا، مارکس دڵخۆشە، بەپەرۆشە، پێشبینیکەرە، زۆر پێداگیرە و تژییە لە ئاگر. ئەو بەهارێکی ئەورووپیی بەچاوی خۆی بینی، وەک چۆن ئێمە ئەمرۆ بەهاری عەرەبی بەچاوی خۆمان دەبینین. ناوی لە پاریس نا پایەتەختی نوێی جیهان، وەک چۆن ئێمە ئەورۆ وا بە قاهیرە دەڵێین. وشەی "جیهان" یان "جیهانی نوێ" زۆرترین جار لەم نامەیە دووبارە بووەتەوە. مارکس زانی لە بەردەم دەروازەی جیهانێکی

نوێیە. سوور و پێداگیرانە رای گەیاند: "ئەوەی پێویستە خۆی خۆی رێک دەخا... بۆیە گومانم نییە لەوەی هەموو بەربەستەکان لادەبرێن." ئەو هەر پێشبینیی شۆڕشەکانی نەکرد، بگرە پێشبینیی هێزەیلی دژە شۆڕشیشی کرد کەوا هەوڵ دەدەن لە رێڕەو لایان بدەن، هەروەکو ئێمە ئەمڕۆ وا دەکەین، لە عەرەبستانی سعوودیە و کۆماری ئیسلامی تا دەگاتە ولآتە یەکگرتووەکان، یەکەتیی ئەورووپا و ئیسرائیلیش.

یەکێ دەبێ واز لە هەموو بۆچوونە پێکەنینامێزەکانی سپێدەی دووشەم بهێنێ و بچێتە پاڵ پەرۆشیی مارکسی گەنج و هەست بە دەنگ و دیدی قووڵی ئەو بکا، مارکس خۆیشی هیچ دۆگما و ئایدیۆلۆجییەکی پێشینەی بۆ ئەو دیدە نەبوو. ئەو بەنووسیارانی هاوەڵی گوت: "من لەگەڵ هێنانە کایەی هیچ ئالآیەکی دۆگمایی نیم. بەپێچەوانەوە، دەبێ ئێمە یارمەتیی دۆگماچییەکان بدەین مانای پێگەی خۆیان بۆ خۆیان روون بکەنەوە." مارکس زانی شتێک لە ئارادایە بۆیە هاوکارانی دڵنیا کردەوە کەوا "ئێمە نابێ وەک مەزهەبچییەکان بە بنەمای نوێ رووبەڕووی دنیا بێینەوە: "ئەوە راستییەکەیە، ملکەچی بن!" نەخێر: ئەمە وا نابێ. شتێکی تر پێویست بوو. "ئێمە بنەماگەلی نوێ بۆ دنیا لە بنەماکانی خۆیەوە دادەنێین. ئێمە بەجیهان ناڵێین: "شەڕ بوەستێنن، خەباتتان بێهوودەیە. ئێمە دەمانەوێ دروشمی راستەقینەی خەباتەکە یەک بەدەنگی خۆیمان بە رووی ئێوەدا بڵێین. هیچ یەکێک لەمانە کارەکە رایی ناکا. گوێی بەزەوییەوە نابوو، گوێی ڕادەدێرا بۆ گۆڕەپانی ئازادیی سەردەمی خۆی. شتێکی زۆر گرینگتر لە بەردەستدا بوو: مارکس بۆ خۆی و هاوەڵانی دووپات کردەوە: "ئێمە تەنیا ئەوە بەجیهان پێشان دەدەین کە بۆچی دەجەنگێ، هەروەها ویژدان ئەو شتەیە کە جیهان دەبێ هەیبێ، جا پێی خۆش بێ یان ناخۆش." لەسەر ئەو سەرنجە، ئەم قسە ژیرانەیە دەکا: "بۆیە دەبێ دروشمی ئێمە ئەوە بێ: چاکسازیی هۆشیاری لە رێی دۆگماکان نەکرێ، بگرە لە رێی شیکردنەوەی لێڵیی هۆشیارییەوە بێ،

ئەو هۆشیارییەی کە ناڕوونە، جا لە فۆرمی ئاینی یان سیاسیدا دەربکەوێ."

سەبارەت بەو پڕۆژەیە، مارکس بەڵێنی دا، "ئەوە ئاشکرا دەکا کە جیهان دەمێکە خەون بەشتێکەوە دەبینێ کە دەتوانێ دەستەبەری بکا تەنیا ئەگەر هۆشیار بێ." پاشان لە ساتێکی دانسقەی لووتکەی مەسیحییەتی ئەوروپیدا هاتووە: "بۆ ئەوەی گوناهەکانی بسڕێنەوە، مرۆ دەبێ تەنیا ئاشکرایان بکا کە بەڕاستی گوناهەکان چین."

جارێکیان مارکس بەمتمانەوە گوتی بەڕاستی لەوانەیە مێژوو خۆی دووبارە بکاتەوە (جارێک وەک تراژیدی، جارێکیش کۆمیدی)، بەڵام جیهان خۆی دووبارە ناکاتەوە. جیهان بەردەوام شت دەدۆزێتەوە، دادەهێنێ، بەردەوام زاڵ دەبێ بەسەر خۆیدا. لە بەهاری عەرەبیدا، جیهان جارێکی تر ئاوساوە بەدیدێکی باشتر و بەهیواتر. هەڵکشانی ڕاپەڕینە سنووربڕەکان لە مەغریبەوە تا ئێران، هەروەها لە سووریاوە تا یەمەن، جیهان سەراوژێر دەکەن. ئەمڕۆ ئەرکی ئێمە ئەوەیە بزانین هۆشیاریی ئێمە لەسەر جیهان لە کوێی گۆڕانی جیهاندایە، بێگومان، بەزەبری مێژوو. ئەو جیهانەی ئێمە تێیدا ین ناسراوە بە "ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست" یان "ئەفریقیای باکور" یان "جیهانی عەرەب و موسڵمانان"، هەموویان بەشێکن لەو جوگرافیا کۆلۆنیالەی بۆمان ماوەتەوە. ئەو جیهان وا دەگۆڕێ، زۆر بەخێراییش دەگۆڕێ. ئێستە پێمان ناوەتە قۆناخی دۆکیومێنتکردنی ئەو زاراوانەی کە جیهانی پێ دێتە گۆڕین، زاڵ دەبێ بەسەر هۆشیاریی ناڕوون و دەگۆڕێ لەوەی کە سەردەمی کۆلۆنیالی زەبوون بوو و پاش کۆلۆنیالیش جێگیر کرا.

لە تێگەیشتن لەوەی ئێستە لە ئەفریقیای باکور و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست چی روو دەدا، میتافۆرەکانمان (خوزەکان) لێ بڕاوە. پێویستمان بەمیتافۆری نوێیە. تەنانەت وشەی "شۆڕش"، لای هەموو کەس ئاشنا بوو، لە کارل مارکسەوە بگرە تا دەگاتە هەنا ئارندت، ئێستە پێویستی بە دووبارە

بیـرکردنەوە هەیە. ئەم زمـانـە نوێیـەی شـۆڕش کـاریگەریی بەهـاری عـەرەبی دەگـوازێتـەوە بۆ سیـاسـەتی نیشتـمـانی و نێودەوڵەتی بۆ نەوەکـانی داهـاتوو. ئەم ڕاپەڕینانە چوونەتە ئەودیو رەگەز و ئاین، مـەزهـەب و ئایدیۆلۆجییەکان، ئەودیو پرسی بۆ یان دژی رۆئاوا. زاراوەی "رۆئاوا" ئەمرۆ لە هەموو کاتێکی تر زیاتر بێ مـانایە، سـەنگی خـۆی لەدەست داوە، بیـرۆکـە و دۆخـی لە جێ چووە، باوی پۆسـتکۆلۆنیـالیش نەمـا. رۆهەڵات، رۆئاوا، ئاسـیایی، کـۆلۆنیـال، پۆسـتکۆلۆنیـال، ئەمانە هەمووی بەبادا چوون. ئـەوەی ئێمـە دەیبـینین وا لێک دەترازێ ئەوەیە پێی دەگوترا "رۆهـەڵاتی نـاوەڕاست" (ئەودیویشـی) ئامـاژەیە بە کـۆتاییی شـێـوەکـانی ئایدیۆلۆجیـای پۆسـتکۆلۆنیـالی، ئا ئـەمـە بابەتی سـەرەکـیـیـە و ئەم کـتـێـبـەی تاوتوێی دەکـا و ئـاهـەنگ بۆ بـەهاری عـەرەبی دەگێڕێ. پۆسـتکۆلۆنیـال زاڵ نەبوو بەسـەر کـۆلۆنیـال، بگرە هـەر لەناوی برد. بەهـاری عـەرەبی بـەسـەر هـەردووکیـاندا زاڵ بوو. درامـای عـەرەبـە کـەللەڕەقـە درەنگکەوتووەکـان ئێـسـتـە پێی دەگـوترێ بەهار، مـنیش ئەمـە بـەکـار دێنم چونکە ئێمـە پێمان ناوەتە قـۆناخی کۆتاییی پۆستکۆلۆنیـالی، کە خـەریکە لە ترۆمایەکی مێژوویی دێینە دەرەوە.

لە سـەرەتای ٢٠١١ەوە سێ زاراوە دەبینـین: شـۆڕشـەیلی عـەرەب، ڕابوونی عـەرەب و بەهـاری عـەرەبی. مـن زیاتر بەهـاری عـەرەبیم بەکـار هێـناوە چونکە ڕاپەڕینەکـان لەو وەرزە دەسـتی پێ کرد، وەک مـیـتافـۆرێکیش ئامـاژەیە بە وەرزی هیـواکـان، مـتـمـانـە، خـێـروبەرەکـەت و لـەدایکبـوونەوە. دواتر، کـاتێ تەنگژەکانی بازنەی یۆرۆ و بزووتنەوەکانی ئەمـەریکا بەناوی "ئۆکیوپای وۆڵ سـتـریت" نـاوی "هـاوینی ئـەوروپی" و "پایزی ئەمـەریکی"یان هێنا کـایەوە، جیـهان بەگشتی زانی ئێمە کەوتووینەتە نـاو زستانێکی تژی لە ناڕازیبوون. ئەمە مـانای لێبڕانی میتافۆر نییە کە رەنگە تووشی بن ئەگەر بێتو ڕووداوی مێژوویی تر لە جیهان روو بدەن، بگرە بۆ بەجێهێشتنی جێ پەنجەیە بۆ ئەو هیـوا کـتـوپڕەی (هیـوای جیـهـانێکی باشـتـر) دێتـە خـەیاڵـمان کـاتێ هـەموو

ئەمانە دەخوێنینەوە.

گواستنەوەی هۆشیاری، لە ڕێی دۆگما یان توندوتیژی نا، ساتێکی نوێیە بۆ دۆزینەوەی جیهانێکی نوێ، بەهۆی خۆشیی ئەوە نا کە بوونی نییە، بگرە بەهۆی بینینی ئەوەی وا دەکرێتەوە. ئێستە کە خەریکم دەنووسم، شۆڕشەکانی عەرەب، هەریەکە بەچەشنێکی جیاواز، جوگرافییەکی نوێی ئازادبوون دروست دەکەن، کە لەنێو نەخشەی کۆلۆنیال یان پێکهاتەکانی پۆستکۆلۆنیالدا نییە. ئەم دووبارە داڕشتنەوەیە ئاماژەیە بە ڕزگارییەکی ڕەگ و ڕیشەیی، نەک هەر تەنیا لەمانە بگرە لە کۆمەڵگە و کایەکانی تری ژیان. ئەم چەشە بەردەوامەی شۆڕش ڕێگە نەتەوەییەکانی بەستووەتەوە بە نێودەوڵەتییەکان بۆ کرانەوەی زیاتر، ئەمەش دەبێتە هۆی هیوایەکی نوێی جیۆپۆلەتیک. ئەوە ئاشکرایە کە شۆڕشەکانی عەرەبی جوگرافی خەیاڵیمان دەگۆڕن. ئەمە هەستی پێ دەکرێ لە تێکەڵبوونی ناڕەزاییەکانی باشوور و باکوری دەریای ناوەڕاست، هەر بەستایلی گۆڕەپانی ئازادیی گەنجان لە یۆنانەوە تا ئیسپانیا، لە ئەمەریکاش لەلایەن بزووتنەوەکانی ئۆکیوپای وۆڵ ستریتەوە ڕادەپەڕن، تەنانەت ئۆنگ سان سو کی هەڵمەتەکەی بۆ دیموکراسی لە بێرما بەراورد دەکا لەگەڵ بەهاری عەرەبی. ئەم شۆڕشانە روو نادەن بەهۆی سیاسەتی ڕۆئاوا، بگرە سیاسەتی ڕۆئاوا تێ دەپەڕێنن، بۆیە بوونەتە سەرئێشە بۆ سیستمی سیاسەتی جیهانی. ئەو بناخەیەی کە زلهێزەکان بە هی خۆیانیان دەزانی وا دەلەرزێ. ئەم گۆڕانکارییانە ئاماژەن بۆ ئەو بیرۆکەیەی کەوا شۆڕشەکان نەک هەر تەنیا سیستمی چەوسێنەری کۆلۆنیال رەت دەکەنەوە، بگرە دژی ئایدیۆلۆجییەکانی پۆستکۆلۆنیالیشن کە خۆیان شەکەت کردبوو بە دژایەتیی ئیسلامییەکان، ناشنالیست و سۆشیالیستەکان.

ئەو هۆشیارییە ناڕوونەی جیهانی ئێمە هەیەتی لە سیستمگەلی ڕۆئاوا و ئەوانی ترەوە بۆی ماوەتەوە، ئەمە نابەجێترین خەیاڵ بوو کە نەخشەی

کۆلۆنیالی ئەوروپی بەسەر جیهانی سەپاند و بەجێشی هێشت، سنوورێکی داچەقیوی لە نێوان ئیسلام و رۆئاوا دروست کرد. هەر ئەو دیدە گەورەیەیە وا ئێستە لە بەرچاومان لەباریەک دەردێ. بەڵام هێشتا ماویەتی: ئەو ئاستەنگەی لە ئاکامی ئەو شۆڕشانەدا ڕووبەڕووی لەتبوونەکانی ناو ئیسلام و موسڵمانان دەبێتەوە (رەگەزی وەک عەرەب، تورک و ئێرانی و... تاد، ئیتنی وەک کورد و بەلوچەکان و... تاد، یان مەزهەبی وەک سوننی و شیعی بەتایبەتی) ئێستە زەق بووەتەوە و تەشەنەی کردووە. ئەم شۆڕشانە کارگەلی بەکۆمەڵن و زاڵن. ناسنامەی نوێ دروست دەکەن، هاریکاریی نوێ پەیدا دەکەن، لەناو بازنەی ئیسلام و رۆئاوا و لە دەرەوەشی، بەسەر هەموو ئەمانەدا زاڵ دەبێ، بەتایبەتیش بەسەر بەرگی ئەستووری دابەشبوونی کۆلۆنیالی. ئەو جموجۆڵانەی ئێستە لە نێوان ویستی نەتەوەیی و نێونەتەوەیی پەیدا بووە، هەموو ئەوانی تر وەلا دەنێن. کارە بەکۆمەڵەکە چوارچێوەیەکی نوێ دروست دەکا بۆ مرۆڤایەتی کە لە باوەشی دەگرن و بەهێزی دەکەن. ئەو جموجۆڵانە پشکێنراون لەلایەن هێزەیلی دژە شۆڕش کە ئێستە کار دەکەن، هەروەها زۆریشیان لەسەرە بیدۆڕێن لەو شۆڕشانەدا.

جیهان، نەک هەر تەنێ جیهانی موسڵمانان، دەمێکە خەونی بەو ڕاپەڕینانەوە دەبینێ. بەلایەنی کەم لەوەتەی شۆڕشی فرەنسی لە ١٧٨٩، شۆڕشگەلی ئەوروپی لە ١٨٤٨، شۆڕشی رووسی لە ١٩١٧، لەوەتەی بەریتانییەکان خۆیان پێچایەوە و لە ١٩٤٨ هیندستانیان بەجێ هێشت، لەو دەمەی فرەنسا جەزائیری بەجێ هێشت، ئیتاڵییەکان لە لیبیا رۆیشتن، بۆیە جیهان، نەک هەر تەنیا جیهانی عەرەبی، دەمێکە خەون بە بەهاری عەرەبییەوە دەبینێ. لەو دەمەی جیهانی کۆلۆنیال دەستی کرد بەداگرتنی ئاڵا ئەوروپییەکان، هەروەها هەرکە جیهانی پۆستکۆلۆنیال ئاڵای نوێی بەرز دەکردەوە، جیهان خەون دەبینێ بەدروشمی گەورە و کاریگەر، کە ئێستە خەڵک لەوسەری جیهانی عەرەبییەوە تا ئەوسەری هاوار دەکەن: ئازادی،

دادوەریی کۆمەڵایەتی و شکۆمەندی.

بۆ خۆشکردنی ڕێی ئەو شۆڕشانە تا زیاتر بکرێنەوە، ئاقاری گشتی دەمێکە فراوان بووە، هەروەها ئێستە کاری سیاسی تۆمەتبارە و پێناسەیەکی تری بۆ دەکرێ. بەڵام بەرەی گشتیی یەکگرتوو لەناو چینە کۆمەڵایەتییەکان و لە نێوان ڕەوتە سیاسییە جیاجیاکان، کە هەر لە سەرەتاوە سیفەتی ڕاپەڕینەکە بووە، لەت لەت بووە و بەردەوامیش دەبێ. بەڵام ئەم لەتانە ئاقاری گشتی فراوان دەکەن، تێکی نادەن. ئەو فراوانبوونەی کۆمەڵگە و سیاسەتە هێڵی دریژی ئایدیۆلۆجیی لێ ناکەوێتەوە. لە جیهانی ئەودیو دۆگمای مەسیحییەت، خەڵک بە گوناهباری لەدایک نەبوونە، تا بەهۆی ڕاگەیاندنەوە گوناهەکانیان هەڵوەرێ. لەبەرئەوەی گوناهێکی بنچینەیی نییە، لێخۆشبوونی یەکجارەکیش نییە، کەواتە خەیاڵی گەورەش لە ئارادا نییە، قسەی گەورەی ڕزگاربوونیش مانای نییە. میسالییەکان هەر کراوە و گەورە دەمێننەوە، هەر دەبێ واش بن، بەڵام داوای درک پێکردنیان و تەواوکردنیان پێویستی بە کاری ورد هەیە لەلایەن دەستە خۆبەخشەکان کە لەودیو دەسەڵاتی دەوڵەتە (وەک: یەکەتییەکانی کار، ڕێکخراوەیلی مافی ئافرەتان، گردبوونەوەیلی قوتابیان) هەموو ئەمانە لە ڕێگەی دروستکردنی تۆڕێک لە دەوری تاک، تاک دەپارێزن، بەتوانای دەکەن، تا بتوانێ بەرگەی دەسەڵاتی دەوڵەتی نوێ بگرێ.

بوونی ئەو دەوڵەتە تازەیە ماسولکەیلی دیموکراتیی ئەو شۆڕشانە خاو دەکاتەوە، بۆ ماوەیەکی درێژ و لەبەر هۆیەکی زۆر سادە. ئەو جیهانەی بۆ ئێمە ماوەتەوە ئاڵۆز دەکرێ (زاراوەی مارکسە) بەهۆی هێزەیلی دەسەڵات کە هەر هەموویان پێکەوە کار دەکەن بۆ چەواشەکردنی. شەڕ لە دژی سوپا و دەسەڵاتی ئابووریی دژە شۆڕش ئەو دەست و دەست دەکا لەگەڵ وەلانانی هۆشیاریی گوێزراو کە دەبێ بەڵێن بەجیهانێکی نوێ بدا. بابەتی کۆلۆنیال (ئێستە شۆڕش دەکەن لەودیو سەرابی دەوڵەتی پۆستکۆلۆنیالەوە) دروست

کـرا، بەزۆر سـەپێنرا، دیاری کـرا وەک بابـەتێک بۆ زاڵبـوون و باڵادەسـتـیی ئیمپراتۆریەتی ئەوروپا، لەگەڵ چەند شێوەیەکی حوکمڕانی کە لە جەرگەی ڕۆئاوا هەڵقوولا تا گەیشتە ئەوسـەری ئەوانی تر. ئەوروپا جیهانی عەرەبی و مـوسڵمانـی داگیر کرد، لەوسـەر تا ئەوسـەری، بەپێی ئەو شێوە دەسـەڵاتەی کە بەهۆیەوە دواتر خـۆی کەوتە ژێردەسـتـی لۆجیکی سـەرمـایە. ئەوروپا، لە ڕێگەی دروسـتکردنی شـتـێکی خـەیاڵی، لێک ترازا چونکە خـۆی ئەو شـتـە خـەیاڵییـەی لەسـەر داگـیرکراوەکان دەسـەپاند. پۆسـتکۆلۆنیـالیـزم شـتـێکی ئالیەتی بوو لە بەخـەیاڵکردنی کۆلۆنیالیزم وەک شتێک کە هیچ نەبوو جگە لە چەوساندنەوەی کرێکار و زاڵکردنی سـەرمایە. ئەمـە هـەرگیـز وا نییـە و واش نەبووە.

بابەتی پۆسـتکۆلۆنیـال، شـتێک زیاتر نەبوو لە بابەتی کـۆلۆنیـال بەڵام بە خـەیاڵی ڕزگـارکـردن گـەورە کـرا، بۆیە خـزێنرا و سـەپێنرا لـە مـێـژووی کۆلۆنیالی بە هەمان بەزمی کڵاوی بابردوو و هەمان قەناعەتی ئایدیۆلۆجی و سیاسییەوە. بۆ ماوەی زیاتر لە ٢٠٠ سـاڵ، هەردوو سەدەی نۆزدە و هەژدە، کۆلۆنیالیزم فۆرمـە ئایدیۆلۆجییەکانی پۆستکۆلۆنیـالی دەبوو: سـۆشیالیزم، ناشنالیزم، نەیتیڤیزم (ئیسلامیزم)، یەک بەدوای یەک، لە ئارامییەوە بەرەو جـەنگ، بەڵام بەشێوەیەکی کاریگەر ئاکامـەکانی لە ئامێز گرت. هەرکە ئەو فۆرمە ئایدیۆلۆجییە پۆستکۆلۆنیـالانە دەستیان کرد بەشـەکەتکردنی خۆیان، پێگەی ئەوانەی هـەست بەکەمی دەکەن لە ئاسیای باشوورەوە گەشتی کرد و بووە شـتـێکی ئەکـادیمیی ئەمـەریکای باکـور، پێش ئەوەی بەشـێـوەیەکی سـیـاسـی کـاری لەسـەر بکرێ و بچێـتـە نـاو ئەدەبی ڕەچەڵەکـەکان. کـەواتە کۆلۆنیـالیزم و پۆسـتکۆلۆنیالیزم تێکەڵ کران بۆ گرتنەوەی شوێنی عەرەب و مـوسـڵمـان (وەک باڵا و ڕەهای ئەوی تـر) لە دەرەوەی خـودی مـیـتـافـیـزیکی ئەوروپی، لەوێ غەیرە ڕۆئـاوایی هەرگیز بابەتێک نەبووە، پڕیشە لە ئاژانسی مـێـژوویی. تیـۆریسـتـێکی پۆسـتکۆلۆنیـال خـێـرا گـوتـی: "من کـارم بە

ئەوروپیکردنە". ئەو تیۆریستە لە بەشی ئینگلیزی و ئەدەبی بەراورد بوو، بەڕاستیشی کاری ئەوەیە. کەواتە جیهان مۆرێکی لە چوارچێوەی خۆی داوە: خۆی دووبارە دەکاتەوە، ئاشکرا دەکا و دەشارێتەوە. لە کۆتاییدا، هۆشیاریی تەواوی مێژوویی بەزاراوەی سەروەریی خۆیان و بابەتی جیهانیانەیان، عەرەب و موسڵمان ئێستە لەو داوە دێنە دەرەوە، پێناسەیەکی تر بۆ مرۆڤایەتی دەکەن، لەودیو دانانەوەی داوی ئەوروپییەکان بۆ مرۆڤایەتی. عەرەب و موسڵمانەکان کە ئێستە شۆڕش دەکەن تەنگژەی بابەتییان نییە.

مارکس لە کۆتاییی نامەکەی بۆ ئارنۆڵد روژ راست دبێژێ: "کاری سەردەمی ئێمە روونکردنەوەی مانای خەبات و ئارەزووەکانیەتی." راستییەکەی، من بەو ڕوحەوە ئەم کتێبە دەنووسم!.

هاوڕێیان
جیهانی کۆن مردووه
کتێبه کۆنه‌کان مردوون
نه‌وه‌یه‌ک له‌ زه‌به‌لاحه‌کانمان ده‌وێ
منداڵانی عه‌ره‌ب،
گوێی ئاینده‌ن
ئێوه‌ زنجیره‌کانمان ده‌شکێنن،
حه‌شیش له‌ بیرمان ده‌کوژن،
خه‌یاڵه‌کان ده‌کوژن.
نزار قه‌ببانی (١٩٢٣–١٩٩٨)

پێشەکی

بەهاری عەرەبی: کۆتایی پۆستکۆلۆنیالیزم

بەرەو کـۆتایی ئـێران، بزووتـنەوەی سـەوز و ئەمـەریکا (٢٠١٠)، کتـێـبـێکە نووسـیـم خـێـرا دوای پەیدابوونی بزووتنەوەی سـەوز لە ئێـران لە هاوینی ٢٠٠٩، بەڵێنم دا دەست بە چیـرۆکـەکـەم بکەمـەوە لەبارەی کـرانەوەی بزووتنەوەی مـافـەیلی مـەدەنی لە ئێـران و دەنگدانەوە و ئاکـامـەیلی جیوپۆلەتیکی لە ناوچەکەدا. لە کاتی نووسینی ئەو قسەیەی کۆتایی، وێڕای بەکارهێنانی سـتـایلی ئەلیگۆریی گـێـڕانەوە لەو کـتـێـبـەدا، مـەبەسـتم لەو وەرچەرخانە زیاتر لە دیدێکی ڕەوانبێژییانەوە بوو نەک ئەدەبی.

ئەو دەمە هـێندەم نەدەزانی کەوا ڕووداوگەلی دنیا لەپێشمانە و هـەموویان وا دەکـەن لە کوێ کـۆتاییم پێ هـێناوە لەوێ دەست بەچیـرۆکـەکە بکەمـەوە، هـەروەهـا جـارێکی تر بیـر لەو ڕووداوگـەلە نوێیـانە بکەمـەوە کـە خـەریکە بزووتنەوەی سـەوز لە ئێران دەبووژێنێتـەوە، لە مـەغریبـەوە تا سـووریا و لە بەحـرێنەوە تـا یەمـەن (ئەولاتریش، لە کـشـمـیـرەوە تا سـەنیگـال)، هـەروەهـا گرینگی و پێگەی ڕووداوەکانیش گۆڕاون.

درێژەدان بە شرۆڤـەکەم سەبارەت بەبزووتنەوەی سەوز لە ئێران تا دەگاتە بەهاری عـەرەبی لایەنی هێزی مێژوویی لەناوچوونی شـتێک و نوێبـوونەوەی ئازادیی جوگرافی فراوان دەکا: کردنەوەی ڕەهەندی شاراوەی دنیا و لەوێوە لەوانەیە هاوسەنگییەکی دادوەرانەتر، باشتر و خۆگرتر بێتە دەستەبەرکرن.

ئەو جـۆرە خـەیاڵانە پێـویسـتـیـان بـە ڕەگی مـێـژوویی و یاخـیـبـوونێکی

ئازادانەی کێشی ئەو مێژووە هەیە. پێوەندیی نێوان بزووتنەوەی سەوز و بەهاری عەرەبی (کە هەردووک دەرهاوێشتەی یاخیبوونی درەنگکەوتووی کۆلۆنیالیزمی ئەوروپی و سێبەری کارەساتی درێژکراوەی پۆستکۆلۆنیالن) دووبارە دەروازەی مێژووی کردەوە بۆ هۆشیارییەکی نوێ. مەبەستم لە "یاخیبوونی درەنگکەوتوو" ئەوەیە زنجیرە بزووتنەوەیەکی ئازادیخواز کە چیی تر لەنگەریان نەگرتووە لەناو تەڵەی سەردەمی پۆستکۆلۆنیال، بۆیە دەتوانن پێ بنێنە ناوچەی شۆڕشگێڕی نوێ. شۆڕشی میسری بایەخێکی سەرەکیی هەیە لەم هۆشیارییەدا، چونکە لە گۆڕەپانی تەحریر تەوژمی نوێی مێژوو لە دروشمێکی سەرەکیدا رەنگ دەداتەوە: "گەل داوای رووخانی رێژیم دەکا." داوای رووخاندنی رێژیمێکی بالادەست ئاماژەیەک نییە تەنیا بۆ کاری سیاسی، بگرە قووڵتر بڵێم، بۆ رێڕەوی بەرهەمی مەعریفەیە لەبارەی رۆهەڵاتی ناوەڕاست، ئەفریقیای باکور، جیهانی عەرەبی و موسڵمانان، رۆژئاوا و ئەوانی ترەوە، یان هەر پاشماوەیەکی تری خەیاڵی کۆلۆنیال (ئۆریەنتالیزم) کە تا ئێستەش ئازادیی ئەو کۆمەڵگانە لە رێیەکی کراوەدا لەق دەکا. ئەو ئاستەنگەی میسرییەکان تووشی بوون لە دەربازبوون لە دەستی ستەمکارێک لە رێگەی گردبوونەوە لە گۆڕەپانی تەحریر بۆ ١٨ رۆژ، بە تەنیا یەک وشە "ارحل، برۆ" لەسەر لافیتەکانیان، درێژە دەکێشێ، هەروەها داوا لە تەواوی جیهان دەکا رێژیمی مەعریفە بگۆڕن کە دەمێکە ئێمەیان کوێر کردووە لە هەمبەر رووداوگەلی مێژوویی.

داهاتوو لێرەیە

ئەوەی ئێمە بەچاوی خۆمان دەیبینین دەکرێتەوە (رەنگە یەکێ وەها سەیری بکا کە ڕاپەڕینی فەلەستینییەکان دەچێتە قاڵبێکی جیهانی) ساتێکە لە یاخیبوونی درەنگکەوتوو، خاڵی یاخیبوون لە دژی ستەمکارێکی ناوەخۆ و داماڵینی دەسەلات لە دنیا وەک یەکن، ئێستە هەردووک چوونەتە ئەودیو

تەڵەکانی ئایدیۆلۆجیی پۆستکۆلۆنیال.

سەرگرتنی وڵات-نەتەوەییی بەهاری عەرەبی دەبوایە لەودیو کۆلۆنیالەوە بێ و ئێستەش بەپێچەوانەوە لە ئەگەرەکانی سەردەمی پۆستکۆلۆنیال بزر بووە لە کاتێکدا ئایدیۆلۆجیاکانی دژە کۆلۆنیال بەپێچەوانەی راکان رێگە و شوێنی رزگاربوونی مۆر کردبوو و خستبووە ناو تەڵە! ئەمە ئەو ساتەیە ئێمە دەمێک بوو چاوەڕێمان دەکرد، بەڵام هەرگیز نەماندەزانی و پێشبینیمان نەدەکرد بەتەواوی کەی دێ و لە کام قۆناخی ژیانمان دەبێ.

ورووژانێک لەو ساتەدا هەیە، نەک هەر تەنیا لە راپەڕینە شۆڕشئامێزەکان، بگرە لەو هەوڵانەشدا هەیە کە دەیانگێڕنەوە، خەیاڵیان دەکەن، لە ئامێزیان دەگرن و پێناسەیان دەکەن. راستییەکەی، ئەم ساتە ورووژێنەرە بەجۆرێکە چەندە هەوڵ دەدەین بیر لەو رووداوانە بکەینەوە وا پێش دێن و لێیان نزیک دەبینەوە، هێندە رووداوەکان خۆیان لێمان نزیک دەبنەوە. بەیانی لە خەو هەڵدەستین، عەقید قەزافی بەڵێنی ئەوە دەدا هیچ بەزەییەکی نەبێ بۆ ئەوانەی سووکایەتی بە ستەمکارییەکەی دەکەن، تا کاتی نووستن، دەبینین لە سوێی ژیانیدا دنیای لێ بووەتە کونە مشک. تەماشا دەکەین عەلی عەبدوڵڵا سالحی یەمەن لەسەر وارگەی ئەلیکترۆنیی BBC News چاونەترس و کەللەڕەقە، چەند ساتێک دوای ئەوە سەیری Al-jazeera.com بکە دەبینی رەوانەی نەخۆشخانە کراوە لە عەرەبستانی سعوودیە. ئەم رووداوانە سەیرن. هەواڵ وەخۆ راناگا و دەگۆڕێ، رووداوەکان بەدوای یەکتردا دێن.

ئەم هەستە سەیرە، لە پەخشان و سیاسەتدا، مانای ئەوە نییە کەوا ئەم راپەڕینە شۆڕشئامێزانە کە ئێمە ناویان لێ دەنێین "بەهاری عەرەبی" کتوپڕ بن یان پێشتر پێشبینی نەکرابن. بیرم دێ بەشدار بووم لە مێزگردێکی کەناڵی ئەلجەزیرە لەگەڵ مەڕوان بیشارە، شرۆڤەکاری گەورەی سیاسی و پێشکێشکاری بەرنامەی "ئیمپراتۆر"، هەر دوای سەرهەڵدانی بزووتنەوەی

سەوز لە ئێران لە حوزەیرانی ٢٠٠٩. ئەو کاتە گوتم ئەگەر بێتو دەسەڵاتدار بام لە هەر شوێنێک، لە مەغریبەوە بگرە تا سووریا، تەماشای بە هۆشیارییەوە تەماشای رووداوەکانی ئێرانم دەکرد، چونکە هەر تەنیا گەنجانی ئێران نەبوون دەرگەی جیهانیان لێ داخراوە و ئۆقرەیان لێ براوە و پڕن و تۆقیون لە سیاسەتی وڵاتیان: دەمگوت ئەگەر وام کردبا ئەوا خێرا ناوچەیلی هاوشانی ئێران، تەنانەت ئیسرائیلیش، چاو لە گەنجانی ئێران دەکەن. بیشارە، بیرم دێتەوە، پێ کەنی و گوتی، "مەبەستت ئەوەیە ئێران شۆڕشێکی تر رەوانەی دەرەوە دەکا؟" منیش گوتم: "بەڵێ ئەو منداڵانە وا دەکەن." هەروەها ئەوەشم بیرە لە مانگی دواتر لە وارگەی ئەلیکترۆنیی CNN لە ٢١ی تەمووزی ٢٠٠٩دا لە وتارێکدا نووسیم: "پێم وایە، تاران خاڵی دەسپێکە بۆ بزووتنەوەیەکی مافەیلی مەدەنی کەوا دەگاتە هەر وڵاتێکی ئیسلامی یان عەرەبی، تەنانەت بە ئیسرائیلیشەوە." نزیکەیساڵ و نیوێک دوای ئەو پێشبینییانە رووداوگەلی تونس و میسر روویان دا، بەهۆی هەستی شەڕانگێزانەی بەهاری عەرەبییەوە نەبوو، بگرە بەهۆی ئەو واقیعە تاڵە بوو لەودیو سیاسەتی ئومێدبڕیو کەوا کەشوهەوای کولتووی ناوچەکەی لەوەتەی کۆتاییی کۆلۆنیالیزمی ئەورووپی پێناسە کردبوو، هیچ هیوایەکی نەهێشتەوە جگە لە کاری توندوتیژی و نائومێدی نەبێ.

ئەم هەستە قووڵە ترۆمائاسایە ئێستە پێکڕا رووی لە دەوڵەتی ئیسرائیل کردووە. ئەمڕۆ ئیسرائیل ڕووبەڕووی گەلێ ئاستەنگ دەبێتەوە تەنیا لەسەر بیرۆکەی "دەوڵەتی جوان"، نەک لەبەرئەوەی سوپایەکی عەرەبی دژی دەوەستێتەوە، بگرە لەبەرئەوەی بە ملیۆن کەس کە ویستی مافەیلی دیموکراتیان هەیە سەیری دەکەن. وەک وڵاتێکی گارسۆن، ئیسرائیل خۆی لە قوژبنێک ناوە و تەنیا مامەڵە لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی دەکا، بۆیە ناشتوانێ لەو تێڕوانینە ببوورێ، لەبەرئەوەی ناتوانێ بوونی هەبێ لە کاتێکدا دراوسێکانی هەموو دیموکراسی بن.

بەهاری عەرەبی خونچەیە

هەروەک کەیسی رووداوە مێژووییەکانی تر، نەتوانرا بەر لە بەهاری عەرەبی بگیرێ. بەڵام پرسیاری چۆن، کەی و لە کوێ دەمێک بوو چاوەڕێی ئاگرلەخۆبەردانی گەنجێکی تونسیان دەکرد، محەمەد بوئەزیزی، لە ١٧ی دیسێمبەری ٢٠١٠.

دوو ساڵی بزووتنەوەی سەوز کە لە حوزەیرانی ٢٠٠٩ رووی دا و چەند مانگێکی تر لە دوای خونچەی بەهاری عەرەبی لە جانیوەری ٢٠١١، ئەوە ئاشکرا بوو ئەوەی ئێمە دەمانبینی دەکرایەوە لە راستیدا راپەرینگەلێکی کۆمەڵایەتیی گەورە و یەکلاکەرەوە بوو کە پێویستی بەوە کرد پێی بگوترێ "شۆڕش" بەو مانایەی تا ئێستە ئێمە بۆ شۆڕش هەمانە و بۆمان ماوەتەوە. بزووتنەوەی سەوز گفتوگۆی سیاسی و کاری کۆمەڵایەتیی وروژاند لە ئێران، بەڵام تیۆکراتە شەڕانگێزەکانی لە دەسەڵات هەر هێشتەوە. شۆڕشگەلی تونسی و میسری دوو ستەمکاریان لادا، بەڵام رێژیمی حوکمڕانیان هەر هێشتەوە. راپەرینی لیبی خوێنی لێ دەچۆڕایەوە بەهۆی کردەی سەربازیی قەزافی و تەداخولی سەربازی ئەمەریکا و ناتۆ. لە ماوەی کەمتر لە شەش مانگی راپەرینەکاندا، رێژیمەیلی حوکمڕان لە بەحرێن و یەمەن هاتنە هەژان بەڵام هەر لە دەسەڵات مانەوە، یەکێکیان سعوودیە هاوکاری بوو و ئەوی تریان ئەمەریکا وازی لێ هێنا.

راپەرینی سووری دڕندانە لەلایەن رێژیمی بەشار ئەسەد سەرکوت کرا، بەڵام جیهان ناشەرعیبوونی رێژیمەکەی بەچاوی خۆی بینی. ئەم شۆڕشانە شۆڕشی ئاکامی و یەکلاکەرەوە نەبوون وەک ئەوەی تێی گەیشتووین لە نموونەکانی شۆڕشگەلی فرەنسی، رووسی، چینی، کوبی و، شۆڕشەیلی ئێرانی لە ماوەی سێ سەدەی رابردوودا. شۆڕش، لە دیدێکی رادیکاڵانە و گۆڕانێکی کتوپڕی دەسەڵاتی سیاسی لەگەڵ داڕشتنەوەی ئابووریی کۆمەڵگە

(واتە چینێک بەسەر چینێکی تردا دەکەوێ) ئەوە نییە ئێمە لێرەدا دەیبینین، یانیش هێشتا تەواو وەها نییە. ئیفلیجبوونێکی قووڵی ڕەگداکوتاوی ئابووریی هەیە لەو کۆمەڵگانە، لایەنی کۆمەڵایەتی و کولتووریی پەک خستووە، هەموو ئەمانە لەژێر باری سیاسەتێکی بێ ئەرک و زەوینەیەکی گەندەڵ دەچن بەڕێوە. هیچ شۆڕشێکی کتوپڕی وەها ناتوانێ بە یەک جار هەموو ئەو پرسانە بگرێتە خۆ. هیچ دیدێکی ئابووری، کۆمەڵایەتی، سیاسی یان کولتووری ناتوانێ گشتگیریی ئەو ڕاپەڕینە کۆمەڵایەتییانە دەربخا. لە جیاتیی نکووڵیکردن لە زاراوەی شۆڕش، ئێمە ئێستە ناچارین جارێکی تر بە بیرۆکە و تێگەیشتنی "شۆڕش"دا بچینەوە.

مێتافۆرە بەهێزەکە بۆ وەسفکردنی ئەو کرانەوە یەک لەدوای یەکانەی ڕاپەڕینەکان (یەکێ دەتوانێ لەوە تێ بگا بەڵام هێشتا بەرەو سروشتی شۆڕش نەچووە) ئەوەیە کە بارەکە وەک ڕۆمانێک دەچێتە پێش نەک وەک داستانێک، کەواتە محەمەد موسەدەقێک نییە، جەمال عەبدولناسر، یان ئایەتوڵڵا خومەینییەک نییە کە ئێمە لێرە بەدوایدا دەگەڕێین، بگرە پێشکەوتنێکی دیالۆگییە بۆ گێڕانەوەی، بە قسەی میخایل باختین، کارەکتەرەکانە ئێمە لە بیرماندا ماون و ڕووداوەکان دەگوازنەوە بەرەو ئاقارێکی کراوە. ئەم ڕاپەڕینانە، لە ماوەیەکی درێژدا، یەک بەرد چییە لە بناخەی ئابووری، کۆمەڵایەتی، سیاسی و لەسەرووی هەمووشیانەوە کولتووری ئەو کۆمەڵگایانە ناگۆڕن، ئەمە وێڕای نەجووڵاندنی جیۆپۆلەتیکی ناوچەکەیان و دەسەڵاتی ئەودیو گلۆبال. ئەو شۆڕشانە چەند زیاتر کاتیان بوێ، ئەوەندە لایەنی سۆزیاری، سیمبولی و ئاکامی دامەزراوەییان درێژە دەکێشێ و ڕەگ دادەکوتێ.

بەهۆی ئەو ڕاپەڕینە شۆڕشگێڕییە نێونەتەوەییانە، هەروەها وێڕای ڕاستیی ئەوەی هێزەیلی دژە شۆڕش زەحمەتە بتوانن پێشیان بگرن، لە زاڵبوون بەسەر سیستمی جیۆپۆلەتیکی ناوچەکە نزیک دەبینەوە. بۆیە، دەبێ

دەست بکەین بە چاوخشاندنەوە بە نەخشەی ئەخلاقیی "ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست"، پێش هەموو شتێ بەهۆی سڕینەوەی بیرۆکەیلی پیسی کۆلۆنیال کەوا بە ملیۆن خەڵکی لە ڕۆژهەڵات خستووەتە ژێر ڕکێفی خۆیەوە. ئەم شۆڕشانە لە وڵاتانی دۆست و دوژمنی ڕۆئاوادا ڕوو دەدەن، بۆیە جارێکی تر چەق و باڵادەستیی ڕۆئاوا لە دنیا هاتووەتە هەژان. ئەو ڕووداوانەی لە مەغریبەوە تا سووریا، لە ئێرانەوە تا یەمەن پێش دێن، بەتەواوی جوگرافیای جیهان، بەو شێوەی ئێستە کە هەیە و بیری لێ دەکەینەوە، دەگۆڕن. چیی تر باوی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی ژێردەست نەما، هەروەها کاتی باکووری ئەفریقیای ژێردەستیش بەکۆتا هات. هێشتا زۆر ماوە بکرێ، بەڵام ئەوەی ناڕوون و نادیارە ڕێگەکەیە. هێزەیلی دژە شۆڕش بەهێز و بەئۆقرەن (لە ئەمەریکاوە تا ئیسرائیل، لە سعودیەوە تا کۆماری ئیسلامی، لەگەڵ هاوپەیمانانیان لە ڕێژیمی حوکمڕان) لەگەڵ ئەوەشدا، لێشاوی لافاوەکە ویستی دیموکراتی گەلێ لەو وڵاتانەی کز کردووە، بۆیە داهاتوو ئایندە دەتوانێ پێمان بڵێ پێوەری سەرکەوتنی ئەو لێشاوە چییە.

ئەو هێزەیلە دژە شۆڕشەی ئێستە تەواو دژی ڕاپەڕینەکان دەوەستێتەوە و دەیەوێ ئاراستەیان بگۆڕێ هەر تەنیا تەداخولی سەربازیی ئەمەریکا و ناتۆ نین لە لیبیا (وەک هەوڵێک بۆ مسۆگەرکردنی پێگەی سەربازیی ڕاپەڕینەکان بۆ کۆنترۆڵکردنی ئاکامەکەی)، یان تەنیا داگیرکاریی سعوودیە نییە بۆ بەحرێن، یان بەکرێگرتنی ستافی بلاکوۆتەر بۆ سەرکوتکردنی ڕاپەڕینەکان لە ئەبوزەبی. هەوڵەکان بۆ چەواشەکردنی واقیعەکە و بەڵگەیلی ڕاستیی ڕاپەڕینەکان هەر تەنیا لەلایەن ڕۆئاواوە نییە، بگرە دەستی ئەوانەشی تێدایە کە زۆر دوورن لە ناوچەکە.

گۆشەنووسانی ئەمەریکی وەک تۆماس فریدمان هەوڵ دەدەن وێنەیەکی ڕوون لە نیویۆرک تایمز بە خوێنەران پێشان بدەن: "ئەم ڕاپەڕینە، لە ڕەگدا، سیاسی نییە. وجوودییە. ئەمە زیاتر بە قسەی ئەلبێرت کامۆ دەچێ تا چێ

گیڤارا. ئەو ناتوانێ شکۆمەندیی ئەو شۆڕشانەی عەرەب بە زاراوەگەلی سیاسی هەرس بکا. بەپێچەوانەوە، بەڕای فریدمان و ئەوانی تر، کە خەیاڵێکی ئەقڵانییان هەیە، عەرەبەکان کەموکووڕیی شۆڕشی سیاسییان هەیە. ئەو هەردەم وایان باس دەکا گوایە عەرەبەکان بەدوای کڵاوی بابردوو کەوتوون و قەتیش پێی ناگەن: "هەموو ئەو رێژیمانەی عەرەب تا ڕادەیەکی زۆر گەلی خۆیان لە شکۆمەندیی سەرەتایی رووت کردووەتەوە. لە ئازادی بێبەشیان کردوون و رێیان پێ نەداون بەویستی خۆیان پێش بکەون. فریدمان دوور رۆیشتووە و بە تەنیاش نییە لەوەی خۆزگە دەخوازێ بەهاری عەرەبی بە بەرژەوەندیی ئیسرائیل تەواو بێ. هاوشانە فرەنسییەکەی بێرنارد هێنری رێڤی، زۆر دوورتر چووە و پێی وایە تەداخولێکی سەربازیی فرەنسی بۆ پاڵپشتیی یاخییەکان ئەوە مسۆگەر دەکا کەوا لیبیای دوای قەزافی دەبێتە لای ئیسرائیل.

بەڵام هەموو ئەو هێزانەی دژە شۆڕش، کە تۆقیون لە جیهانێکی ئازاد و دیموکرات لە دەرەوەی دەسەڵاتی سەربازییان و گوتەکانیان، نیگەرانن لە فەشەل چونکە ئەگەر بێتو لێشاوی گەورەی مرۆڤایەتی هات بۆ وەرگرتنەوە و ساخکردنەوەی مێژوو، ئەوە بەکەس ڕاناوەستێ. گەلی ئیسرائیل پێویستیان بەو هاورێ هەڵانە نییە، وا باشە (بەم زووانە واش دەکەن) بێنە ناو ڕاپەڕینەیلی دیموکرات. لەبەرئەوەی سەرکردە شەڕخوازەکانیان چی دەکەن و چییان لە دەست دێ ئەگەر بە ملیۆنان کەس لە گۆڕەپانی تەحریر بە پێ چوونە سنووری ڕەفاح لە غەزە، بە چەک و دەبابە نا، بگرە بە نان و ئاو و خۆراک بۆ ١,٣ ملیۆن مرۆ کە لە کامپێک و زیندانێکی گەورەدا دەژین لەسەر ئەم زەوییە؟ ئەوا ئەو کاتە چەکی ئەتۆمی بەکار دەهێنن؟.

زاڵبوون بەسەر سیاسەتی بێهیوایی

لە کۆتاییی دوایین کتێبمدا گوتوومە کەوا ئەمەریکا و هاوپەیمانانی تووشی ڕاڕایییەک بوونە بەرامبەر بە کۆماری ئیسلامی: ئەوان بەهێزی دەکەن جا گرینگ نییە چ کارێک دەگرنە بەر لەگەڵ ئەو تیۆکراتە شەڕانگێزە، دەبن بە دۆستی یان دوژمنی. لە هەمان کاتدا، کۆماری ئیسلامی خۆیشی تووشی هاودژییێک بووەوە بەرامبەر بزووتنەوەی گەورەی مافەیلی مەدەنی کە لە ڕەگ و ڕیشەوە ئێرانی هەژاند. مەبەستم لە باسکردنی ئەو دوو هاودژییە تیشک خستنە سەر چارەنووسی نەتەوەکان بوو لە نزیکەوە کە زۆرجار بەهۆی جیۆپۆلەتیکی نێونەتەوەییی ناوچەکە هاتووەتە شاردنەوە. ئێستە لەگەڵ سەرهەڵدانی بەهاری عەرەبی، پێم وایە ئەو هاودژییە نەماوە، هەروەها جیۆپۆلەتیکی ناوچەکەش بەجۆرێک هەژاوە کەوا چیی تر کۆماری ئیسلامی تام لە سوودەکەی ناکا، لەبەرئەوەی بەفراوانی و قووڵی لێی تێک چووە. بەهۆی بەشداربوون لە زاڵبوون بەسەر سیاسەتی بێهیواییدا، نەتەوەکانی عەرەب لە ڕاستیدا بزووتنەوەی سەوزیان پتەو کرد بەهۆی بێهێزکردنی کۆماری ئیسلامی و ئاشکراکردنی دەسەڵاتی ستراتیجی لە ناوچەکەدا.

پێم وایە، بزووتنەوەی سەوز ساتێکی مێژوویی بوو کاتێ سیاسەتی نیشتمانی قیت بووەوە و ئاگری سیاسەتی ناوچەیی داگیرساند، پاشان، لە ماوەی بەهاری عەرەبیدا، جیۆپۆلەتیکی ناوچەیی لە بەرامبەردا دیمەی نیشتمانی لەخۆ گرت لە مەغریبەوە تا ئەفغانستان و لە بەحرێنەوە تا یەمەن. ئەم جۆلانەیەی نێوان نیشتمانی و نێونەتەوەیی دوو ئاکامی دەسبەجێی دەبێ: (١) سەر لە هێزەیلی دژە شۆڕش (کە ئەمان دەگرێتەوە ئەمەریکا، ئیسرائیل، سعوودیە و کۆماری ئیسلامی) دەشێوێنێ و لاواز دەکا، هەروەها کۆنترۆڵ یان دابەشبوونی شۆڕشەکان زەحمەت دەکا، (٢) دواجار بەشدار دەبێ لە داڕشتنەوەی نەخشەی ناوچەکە، هەروەها بە

رێگەی کراوە و پێشبینینەکراو دەسەڵاتی جیهان دادەڕێژێتەوە. دژە شۆڕشەکان و کارەکانیان (وەک ئۆپەراسیۆنی سەربازیی ئەمەریکا/ناتۆ لە لیبیا، کوشتنی فەڵەستینییەکان لەلایەن ئیسرائیل لە ساڵوەگەڕی نەکبە لە ١٥ی ئایاری ٢٠١١، ئەنجوومەنی هاوبەشیی داگیرکاریی سعوودیە و کەنداو و داگیرکردنی بەحرێن، رژێمی خەلیفە درندانە راپەڕینی شۆڕشگێڕی سەرکوت کرد لە وڵات) پشت دەبەستێ بەدەسەڵاتی سەربازیی بکوژ، لە کاتێکدا ئۆپۆزیسیۆن بەگشتی خۆی بە راپەڕینی ئاشتییانە دەردەبڕێ. لە کاتێکدا جارجار، هەروەها لە چەند حاڵەتێکی تایبەتی نیشتمانیدا، رەنگە دۆخەکە بێهیوا و شێواو بێتە بەرچاو، هەڵکشانی لێشاوی نێونەتەوەیی لەژێر کۆنترۆڵی کەسدا نییە. گومانی تێدا نییە ئەمەریکا و هاوپەیمانە ئەورووپی و ناوچەییەکانی ئەوەی لە دەست و دەسەڵاتیاندا بێ دەیکەن بۆ رێگرتن لە سەرکەوتنی ئەو راپەڕینە دیموکراتییانە. بەڵام سەر ناکەون.

هەڵکشان و داکشانی لێشاوەکە، پێشکەوتن و دواکەوتنی ئەو دۆخانە وەها نامێنێتەوە. من پێم وایە ئێمە دەچینە پێش، ئاگاشمان لە خۆمان نییە، بەڵام چوونەپێشەکە بەردەوامە بەرەو دۆزینەوەی جیهانێکی نوێ. رێیەکە تژییە لە تاسە و نابەجێیە، تژییە لە هەوراز، هەروەها پاڵپشتانی ئەمەریکی و ئەورووپی هەوڵ دەدەن جڵەوەکە بگرنەوە، بەڵام ئەو رووداوە درامییانە هەر دەکرێتەوە وەک رۆمانێکی کۆتا-کراوە نەک داستانێکی مەنەلۆجئاسا. لەم کرانەوەیەدا، ئێمە گۆڕانێک بەدی دەکەین بەرەو گێڕانەوەی کولتوورێکی کۆزمۆپۆلیتانی نکووڵی لێکراو و سەرکوتکراو، نەک شۆڕشێکی کوێر بە کارنامەی سنووردار و کڵێشەی رزیوی سیاسی. هەردەم جیهانێکی کۆزمۆپۆلیتانی هەیە لەبارەی ئەو کولتوورانە، ئەگەر ئەو رووداوانە نەبێ، لەژێر هێز و ناوی "ئاینی" بەرامبەر "عەلمانی"، "نەریتی" بەرامبەر "مۆدێرن"، رۆهەڵاتی" بەرامبەر "رۆئاوایی" هاتووەتە شاردنەوە. ئەم کڵێشانە بەپێی تێپەڕبوونی کات خزمەتی خۆی کرد و نوێنەرایەتیکردنی تێکوپێک دا و ئەو

جیهانەی چەواشە کرد ئێمە پێناسەمان کرد و ئێستە ئەوەندە شەکەت بووە هەموو ئەگەرێکی لە دەست داوە. پێم وایە سەردەمی رکابەریی ئایدیۆلۆجی (کە ئەو جۆرە بەربەستە هەڵانەی بەرهەم هێنا، کە هەمووی لەژێر دەسەڵاتی کۆلۆنیالی دروست بوون) بەسەر چوو، هەروەها ئەو سەردەمەش بەسەر چوو ئێمە وەک "پۆستکۆلۆنیال" ناسیومانە.

کۆتاییی پۆستکۆلۆنیال

بەڕای من، لە کۆتاییدا سەرکەوتین بەسەر ئەو دۆخەی پێمان دەگوت "کۆلۆنیالیتی" و "پۆستکۆلۆنیالیتی". دواجار کۆلۆنیالیتی شکستی هێنا، بەهەناسەی نوێ هەناسەی ئایدیۆلۆجیی پۆستکۆلۆنیال نەژیا. ئەوەی من، لە دەیەی بووری لە دۆخی ئێرانی و ئیسلامی، پێم دەگوت "پۆست–ئایدیۆلۆجی" تەواو ئاکامی ئەم زاڵبوونەیە بەسەر ئەو دۆخەی تییدا گەلێ ئایدیۆلۆجیا (لە سۆشیالیزمی جیهانی سێیەمەوە بۆ ناشنالیزمی دژە کۆلۆنیالەوە بۆ ئیسلامیزمی سەربازی) خرانە کار و تاقی کرانەوە. هەلومەرجی داستانیی ئەو کۆلۆنیالیتییە دواجار خۆی شەکەت کرد. پەیدابوونی باری زانیاریی بەرهەمهێنان کاریگەرترین دروشمی میسرییە لە گۆڕەپانی تەحریر دروست دەبێ: ئازادی، دادوەریی کۆمەڵایەتی و شکۆمەندی. ئەم سەرکەوتنە بەسەر کۆلۆنیالیتیدا، کە دواجار خۆی لەناو پۆستکۆلۆنیالیتیدا ون کرد، ئاماژەیە بە گەڕانەوە بۆ بەردی بناخەی ژیانێکی مەدەنی کە لە سەردەمی کۆلۆنیالیزمی ئەوروپی لە ئاسیا و ئەفریقیا رۆ چووبوو لەژێر ناوی رێڕەوێکی ئایدیۆلۆجی بەرەو ئازادی. ئەم راپەڕینە شۆڕشئاسایانە پۆستئایدیۆلۆجییان، واتە، چیی تر شەڕ ناکەن بە زاراوە و ویستی کۆلۆنیالیتی.

بۆیە ئێمە گەڕانەوەیەک دەبینین کە لە رووی سیاسییەوە رێی تێ دەچێ بەڵام لێڵە چونکە کلێشەیەکی روونی شۆڕش نییە: واتە دیکتاتۆرێک دەڕوا و

یەکێکی تر دێتە جێی. لێرە مەبەستم لە "گەڕانەوە" واتە چاکبوونەوەی جیهانیی کۆزمۆپۆلیتانی تێیدا دەکرێ بیرۆکە و کاری مەدەنی و ئازادانە بێتە بەرهەم. بۆیە ئەم کۆزمۆپۆلیتانە بەتەواوی پێشەوانەی "رۆئاوایزمە". راستییەکەی، ئەمە کۆتاییی "رۆئاوایزم"ە چونکە شەکەت بووە و رۆ چووە لە زانیاری. هەر تەنیا رۆئاوا نییە ئۆپۆزیسیۆنی دووسەرەی دروست کرد، بگرە یەکەتیی ئەورووپاش لە راستیدا دەگەڕێتەوە ناو سنوورەکانی و ناسنامەی خۆی لەبەر لێشاوی کۆچەرانی تر کە لە ئاسیا و ئەفریقیاوە دێن (ئەمەریکای لاتین بۆ ئەمەریکا دەژین). بەهاری عەرەبی، ئاماژەیە بە دۆزینەوەی جیهانێکی نوێ، گێڕانەوەی متمانە بۆ جیهان، کاتی ئەوەیە جیهان بەئاگا بێتەوە بەهۆی چاکیی خۆی و هێزی ئەو شۆڕشانە. لە ئەنجامدا، یاخییەکان گەڕانەوە نییە بۆ ئایدیۆلۆجیای رەها بگرە کشانەوەیە بۆ جیهانێکی کۆزمۆپۆلیتانی کەوا هەردەم سەرکوت کراوە لەژێر چەپۆکی ستەمی ناوەخۆی و ئیمپریالیزمی جیهانی.

سەرهەڵدانی ئەم جیهانی کۆزمۆپۆلیتانە نەک هەر تەنیا کۆتاییی ئیسلامی سەربازی بگرە کۆتاییی تەواوی ئایدیۆلۆجیا رەهاکان و لەتبوونە هەڵەکان و ئەو ئیختیارانە رادەگەیەنێ کەوا بەسەر جیهانیاندا سەپاندووە. لە کتێبەکەم بەناوی "پێستی قاوەیی، دەمامکی سپی" (٢٠١١) هەوڵم دا بگەمە سەر ئێسکی تاکە رۆڵی رۆشنبیرە بەئەزموونەکان لە دروستکردنی قەناعەت بۆ پرۆژەگەلی ئیمپریالی لە رێگەی خۆ رەپێشدان و حەزی سەروشتیی نزمەیانەوە. لە دوای بزووتنەوەی سەوز و بەهاری عەرەبی، پێم وایە، هەموو ئەو درۆ ئایدیۆلۆجییانە روونن بۆیە ئەو "نیشتمانپەروەرە گومڕاکارانە" دەرکەوتن و رەهایەتییان ئاشکرا بوو. ئەوان سوودمەند بوون لە جیهانێکی دوو جەمسەری، تێیدا، سەرەتا یەکەتیی سۆڤیەت و ئەمەریکا جیهانیان لەت کردبوو بۆ ئەوەی باشتر حوکمی بکەن، پاشان کاتێ یەکەتیی سۆڤیەت رووخا و ترسی جیهانێکی تاک جەمسەری خێرا بەسەر ئێمەدا

نیشت. سەرۆک جۆرش دەبلیو بوش (١٩٨٩-١٩٩٣) ناوی لەو جیهانە نا "سیستمێکی نوێی جیهان"، هەروەها پرۆژەی "سەدەیەکی نوێی ئەمەریکا" ئەو مۆتەکەیە بوو پارێزکارە نوێیەکانی ئەمەریکا دەیبینی بۆ حوکمڕانی. ئالان بلوم، فرانکسی فوکویاما، ساموێل هەنتینگتن و نیال فێرگەسۆن رابەرانی سەرەکیی سیستمە نوێیەکە بوون، پێش ئەوەی ئەنتۆنیۆ نیگری و مایکل هارت دیدێکی جێگرەوە پێشنیاز بکەن.

پاشان ١١/٩ رووی دا و چووینە ناو سەردەمێکی پۆست-ئایدیۆلۆجی هەر تەنیا پۆست-ئیسلامیزم نا، بگرە پۆست-ئەمێریکانیزم و پۆست رۆژئاوایزم، ئەمەش واتە رۆچوونی رۆژئاوا وەک خاڵی دەسپێکی مەعریفە و بەرهەمهێنانی دەسەڵات. تۆقینێک پێش هات پێی گوترا "ئیسلامۆفۆبیا" کە خێرا ئەوروپا و ئەمەریکای باکوری داپۆشی، ئەمە مانیفێستۆی زینۆفۆبیا (رکبوونەوە لە بێگانە) بوو پێش هات بەهۆی ترسی بیانییەکان وەک "کرێکارانی میوان". بەهاری عەرەبی کۆتاییی هێنا بە سیاسەتی بێهیوایی. لەم وەرزەی بەهاردا، ئێمە دەچینە پێشێ. لە راستیدا، زۆر نزیکین لە دۆزینەوەی جیهانێکی نوێ، جوگرافییەکی وەها ئازاد کەوا داوای ئاقارێکی نوێ دەکا بۆ رۆشنبیری و هەر خۆشی دروستی دەکا، ئەم سەردەمە سەردەمی هاووڵاتی و ئازادییە مەدەنییەکانە.

یاخیبوونی دواخراو

مشتومڕی سەرەکیی من لەم کتێبەدا، کەوا لە جەرگەی بەهاری عەرەبیدا دەینووسم، دۆخ خوێناوی و تەقێنەرە، تۆقیو و ترسێنەرە، بریتییە لە بیرۆکەی یاخیبوونی دواخراو کە بووەتە بناخەی ئەم راپەڕینە شۆڕشئاسایانە کەوا چەندان وڵاتی گرتووەتەوە، هەر لە مەغریبەوە بگرە تا ئێران، لە سووریاوە تا یەمەن. من پێشنیازی ئەو بیرۆکەیە دەکەم لە رێگەی خوێندنەوەیەکی تایبەت بۆ کۆتاییی کۆلۆنیالیتی بەزمانێک کە زۆر روونی

دەکەمەوە. من ئەو شۆڕشانە بە کراوە و نەبڕاوە دەزانم، تێیاندا سیاسەتی نیشتمانی ئاکامی نێونەتەوەیی دەبێ، پێچەوانەکەشی هەر راستە.

شۆڕشی تونس بووە هۆی هەڵگیرسانی بەهاری عەرەبی، هەروەها شۆڕشی نێونەتەوەیی لەو ناوچانە ئاکامی تایەتیی خۆیان هەبووە، وەک ئاشتبوونەوە و لێک نزیکبوونەوەی حەماس و فەتح لە فەڵەستین، کە لە ئەنجامدا کاردانەوە هەبوو لە فەڵەستینییەکان لە لبنان، سووریا و ئوردن، کە هێزەیلی ئیسرائیلیان بەزاند و چوونە ناو خاکی داگیرکراویان. ئەم کارانە ئاماژەیەکن بە کۆتاییی سیاسەتی بێهیوایی و کارکردن، تێیدا ئەمەریکا و هاوپەیمانە ئەورووپیی ناوچەییەکانی لەلایەک بوون و کۆماری ئیسلامی و لایەنگیرەکانی (حەماس، حزبوڵڵا و سوپای مەهدی) لەلاکەی تر نەیانتوانی ئارەزووی دیموکراتی ملیۆنان مرۆڤ بوەستێنن.

کیانی نەخۆشی وەک قاعیدە و ئوسامە بن لادن ئێستە تەواو مردوون، ئەو خەیاڵانەی ئەمەریکا دروستی کردبوون و هەر خۆیشی کۆتاییی پێ هێنان. هەر ئوسامە بن لادن نەبوو نێژرا لە گۆڕەپانی تەحریر، بگرە هێزی سەربازیی ئیسرائیلیش بوو، سوپایەکی سەربازی کە رێز لە شایستەییی مرۆ ناگرێ. ئەوەی لە گۆڕەپانی تەحریر سەرکەوت دەسەڵاتی ناتوندوتیژی بێ گوێی مەدەنی بوو، توندوتیژییەکی نوێ بوو، کە تاکە زمانە ئیسرائیل قسەی پێ دەکا، هەروەها ئەو هۆکارانەی کە درێژە بە داگیرکاریی فەڵەستین دەدا. هەمان ئەم شتانە راستن بۆ کۆماری ئیسلامیی ئێران، سووریا و حزبوڵڵاش. حەماس یەکسەر خۆی لە کۆماری ئیسلامی دوور خستەوە و لەگەڵ فەتح یەکی گرتەوە. بەکورتی، ئێمە لە خاڵی ئەزموونکردنی جیهانێکی نوێداین، لە جوگرافییەکی نوێی ئازادداین، لەودیو سنووری خەیاڵەکانی تیرۆریستان و ئیمپریالیستەکان.

سەرهەڵدانی بزووتنەوەی سەوز لە ئێران ئاماژکەیەکی روون بوو بۆ ئەو

ڕێکخستنەی من ناوم لێ ناوە "مۆدێرنیتەی کۆمەڵایەتی" کە شوێنی هەوڵە فاشیلەکانی "مۆدێرنیتەی سیاسی" دەگرێتەوە. باسی ئەوەم کردووە کەوا مۆدێرنیتەی سیاسی تا سەر ئێسک پرۆژەیەکی دۆڕاوە چونکە بنچینەکەی لەسەر ئایدیۆلۆجیای ڕەها بنیات نرابوو کە سەرەتا لە دژی کۆلۆنیالیزمی ئەوروپا دانرا و دواتریش دژی ئیمپریالیزمی ئەمەریکا. ئەم ڕێکخستنە ڕاستەوخۆیانە سێ جۆرە ئایدیۆلۆجیای جیاوازیان بەرهەم هێنا: ناشنالیزمی دژە کۆلۆنیال، سۆشیالیزمی جیهانی سێیەم و ئیسلامیزمی سەربازی. لە ئێران، ئیسلامیزمی سەربازی هەردوو ئایدیۆلۆجیاکەی تری لەبار بردووە، وزەیانی بردووە، ڕێکخراوەکانیانی لەناو برد، سەرکردەکانیانی کوشت، هەروەها سەرکەوت لە دروستکردنی کۆمارێکی ئیسلامی کە سیستمێکی ئاینیی دڕندانەیە و تەواو وەستا و هونەرمەندە لە پیادەکردنی ستەمکاری. ئەمە سەرکەوتنێکی هاودژ بوو، لەبەرئەوەی کۆماری ئیسلامی لەلایەک ئیسلامیزمی سەربازی تەواو پیادە کرد، لەلایەکی تریشەوە لە ڕێگەی هاودژی و لێڵیی شیعیزمەوە ئیسلامیزمییەکەی شەکەت کرد و بەرەو کۆتاییەکی سەرسەختی برد. پاشان لە کۆماری ئیسلامیدا، ئیسلامیزمی سەربازی سەرکەوت بەسەر ئایدیۆلۆجیا ڕکابەرەکانی و پێدا پێدا بەهێز بوو، هاوکات هونەری ئایدیۆلۆجیاکەی لەبار چوو لەنێو ڕووداوە مێژووییەکان و کۆن بوو. ئەنجامەکە هەر تەنیا کۆتاییی ئیسلامیزم نییە، یان سەرەتای پۆست-ئیسلامیزم، هەروەک لێکۆڵەرانی وەک ئەسیف بەیات وای وەسف دەکەن، بگرە کۆتاییی ئایدیۆلۆجیای داگیرکەرە و سەرەتای دەسپێکێکی نوێیە بۆ هەموو ئەو ئایدیۆلۆجییە ڕەهایانەی بەهۆی ڕکابەریی ئایدیۆلۆجی نێوان ئیمپریالیزمی ئەوروپی و ئەمەریکایی دروست بوون. مەبەست لە پۆست-ئایدیۆلۆجی واتە زاڵبوون بەسەر پۆست-کۆلۆنیال بۆ هەموو ئەو ئایدیۆلۆجییانەی بەرهەم هاتن لە ماوەی دووسەت ساڵی ڕابردوودا لە ئاسیا، ئەفریقیا و ئەمەریکای لاتین، هەموو ئەمانە بەرپەرچی

بالادەستیی کۆلۆنیالیان داوەتەوە و ولاتی پۆستکۆلۆنیالیان لێ بووەتەوە.

شەکەتبوونی ئایدیۆلۆجیای ئیسلامی واتای کۆتاییی ئەو ئیسلامیزمە سیاسییەش دەدا کە ئێمە ناسیومانە. ئەمە مانای ئەوە نییە کە ئیسلام چیی تر رۆڵی نییە لە سەرهەڵدانی سیاسەتی تر، دەبێ، چونکە موسڵمانەکان دەبن بە بەشێک و پشکی ئەو سیاسەتە. ئەمە واتە ئایدیۆلۆجیاکانی نێوان "ئیسلام و رۆئاوا" شەکەت بوون، هەروەها ئیسلام وەک ئاینێکی جیهانی دەچێتەوە ناو سیاقە کۆزمۆپۆلیتانەکەی، واتە لە مانیفێستۆ نوێیەکەیدا دەبێ بیرکردنەوەی غەیرە ئیسلامیش پەسند بکا. ئەو جیهانە نوێیەی وا سەر هەڵدەدا و من ناوم لێ ناوە جیهانی کۆزمۆپۆلیتان، کە من پێم وایە هەردەم بناخەی ئەو کۆمەڵگایانە بووە و ئێستە بە مەبەست پاشەکشەی کردووە و بەرەو داهاتوویەک دەچێ. ئەم پاشەکشە بەمەبەستە من پێی دەڵێم جوگرافیای ئازادی.

لینکێکی راستەوخۆ هەیە لە نێوان بزووتنەوەی سەوز و بەهاری عەرەبی، لێرەدا مەبەستم ئەوە نییە یەکێکیان هەوێنی ئەوی تر بووبێ، هەرچەندە گومان لەوەدا نییە کەوا گەنجانی میسری و تونسی کاریگەریی کارەکانی گەنجانی ئێرانیان لەسەر بوو کە لە ٢٠٠٩دا کردیان و ئەو گەنجانەی کشمیریش کە لە هاوینی ٢٠١٠دا دژی داگیرکاریی خاکیان لەلایەن هیندستان وەستانەوە، بەڵام لینکەکە ئەوەیە کەوا رووداوەکان لە جیهانی عەرەبی و ئێرانی و پشت ئەوانیش ئاماژکە و سیمبولن بۆ فۆرمێکی نوێی بڵاوبوونەوەی شۆڕش. لەوانەیە کۆماری ئیسلامی و عەرەبستانی سعوودی کەوتبنە داوەوە، ئەمەریکا و ئیسرائیل رەنگە بیانەوێ سعوودیە لەسەر تەخت بمێنێتەوە و کۆماری ئیسلامی بە زاراوەی خۆیان هەرتەکێنن. راستییەکەی، ئەو دوو سیستمە ئاینی و پێگە عەشایرییەی ئێران و سعوودیە تا سەر ئێسک کاریگەریی بەهاری عەرەبییان گەیشتووەتێ، تووشی گرفت بوونە و تۆقیون لەو راپەڕینە دیموکراتییانەی روو دەدەن. ئەو

دوو ڕێژیمە شەڕانگێز و دوژمنکارە لەوانەیە پەنا بەرن بۆ هەر شتێ لە دەستیان بێ تا لە دەسەلات بمێننەوە، بەڵام شکست دێنن، ئەمە قورس و رەقە، بەڵام هەر روو دەدا. یاخیبوونی دواخراو ئێستە پەکی خستوون و دواجار لەناویان دەبا. ئەوانە پیر بوونە، قۆپاونەتەوە، ئەوانە پاشماوەی خەیاڵی سیاسەتێکی ترسناکن کە دەمێکە ئەو سیاسەتە مردووە. دڕندایەتی، هێز و قۆرخکردنی هەستی ئاینییانەی خەڵک تاکە شتن لە دەست ئەو دوو ڕێژیمە ماوەتەوە. بەرامبەر و دژیان ئەو شۆڕشانەیە کە بنیان نییە. سەرکەوتنی پیوراویان ئاماژەی شکست نییە، بگرە ئاماژکەیەکی تەواوە بە تەندروستییان. پێدا پێدا و لەسەرخۆ پێش دەکەون چونکە سوورن لەسەر هەڵتەکاندنی ڕێژیم چونکە "الشعب يرد اسقط النظام".

گەڕانەوە بۆ مەیدانی هێزی مێژوو

گەلێک لەمێژە پێمان گوتراوە مێژوو کۆتاییی هاتووە. بەهاری عەرەبی ئێمەی گەڕاندەوە ناو مەیدانی هێزی مێژوو. ئەم ڕاپەڕینە شۆڕشئاسایانە هەر بیردۆزێکی بەمۆدێرنکردن دەسەلمێنن: بەرۆئاواییکردن، بەئەوروپیکردن، رۆئاوا بووەتە پێوەر بۆ ئەوانی تر، کۆتاییی مێژوو، ململانەی شارستانییەتەکان و هەڵە. وێڕای ئەمانەش، ئەو بەرە لەژێر پێی تەواوی ڕێژیمی بەرهەمهێنانی مەعریفە دەردێنن کە دەمێکە دەستیان گرتووە بەسەر بەش و ئازادییەکانی زانستی سیاسی و دیراسە لە بواری بازرگانی. تەواوی دەزگە تێکەڵاوەکەی ئەمەریکای باکور، ئەوروپای رۆئاوا و پڕوپاگەندەکانی ئیسرائیل بوونە هەوێنی تووڕەییەکی بن نەهاتوو، ئەمانە ماوەی نیو سەدە زیاترە جیهانێکی گەوجی عەرەبییان دروست کرد کە عەرەب بەرەوپاش، توندوتیژی، نالێهاتوویی و بوودەڵەیی دەبا. ئەو نووسەرانەی پشتگیریی ئەو جۆرە کلێشە وێرانکارییانە دەکەن، بۆ خوێنەرانی زیندانیکراویان دەنووسن، کە ناتوانن خەیاڵی جیهانێکی تر

بکەن، بۆیە ئەو عەرەبانەی ئێستە لەسەر شەقام دەبینرێن هەر تەنیا بریکاری مێژووی خۆیان نین، لە راستیدا ئەوانن دۆزەرەوەی جیهانێکی نوێ. ئەمە ئەو ساتەیە کەوا سیستمی خۆر و زەوی کۆپێرنیکەن هاتووە و زەوی لەبەر پێمان دەردێنێ. ئەم جیهانەی وا پەیدا دەبێ هەر تەنیا لەودیو گەشەی ناوچەیی و دابڕی ئەو شتە نییە کە پێی دەڵێن "رۆئاوا"، بگرە لەودیو جەستی کۆلۆنیالیتییە کە بە هەڵە پشتی موبارەک، بن عەلی و قەزافیی دەگرت، بەشێوەیەک کە خۆیان بە سەرانی پۆستکۆلۆنیال ناوزەد دەکرد بۆ ئەو نەتەوانەی وایە بە هەڵە داوای مافەکانی خۆیان دەکەن.

لە خونچەساتی بەهاری عەرەبیدا، ئێمە هەموومان ئازاد کراین لەو نەخشە تەڵەئاسایەی گەردوونمان کەوا لەودیو بۆچوون و لێکدانەوەی کۆلۆنیالیتی بوو. لە شوێنی ئەو خەیاڵانەی کۆلۆنیالیتی، ئایدیۆلۆجییە مەعریفییەکان کەوا هەڵەی رۆئاوایان کردبووە تارمایی بەسەر خەیاڵی ئەوانی ترەوە، ئێمە دواجار کۆتایی داستانێکی پڕ لە توندوتیژی دەبینین کەوا بە ویست و دەستی رۆئاوا چەنەی لێ دەدرا. داستانێکی رۆئاوایی بوو کە بەردەوام خۆی دادەهێنایەوە و ئەوانی تری سەرکوت دەکرد. لەم شۆڕشە بن نەهاتووانەدا، کە یاخیبوونی دواخراو هاتووەتە مەیدان، راستییەکەی ئێمە لەودیو کلێشە دیموکراتییەکانین، نەخشەی سەربەخۆیی جوگرافی خەیاڵی دادەڕێژینەوە و دواجار دەچینە ئەودیو ئازادییەکانی ئەوان، ئەوەش دەگاتە ئەوپەڕی قووڵی و دووریی دروستکردنی کولتوورێکی گشتیی جیهانی نوێ.

یەکەم

لەقکردنی جیهان:

چۆن بەهاری عەرەبی دەستی پێ کرد

بەهاری عەرەبی لە جەرگەی زستان لە ١٧ی دیسێمبەری ٢٠١٠دا دەستی پێ کرد، ئەو دەمەی محەمەد بوعەزیزی، دەسگێڕێکی ٢٦ ساڵان لە سیدی بوزید لە تونس، ئاگری لەخۆ بەردا وەک نارەزایییەک لە دژی دەسبەسەرداگرتنی عارەبانەکەی. ئەو کاتە ئەمە کارێکی بزر بوو، هیچ کەس، تەنانەت وەزارەتی بەرگریی ئەمەریکاش، ئەو رووداوەی نەبیستبوو. لە دەرەوەی راداری جیهان بوو، بەڵام کپییەکەی هێندەی نەکێشا. هەر هەمان رۆژ نارەزایی دەستی پێ کرد، سەرەتا لۆکالانە هەر لە سیدی بوزید بوو، بەڵام پاشان بە هەموو وڵاتدا پەرت بوو. نارەزاییەکە هێندە گەورە و لەناکاو بوو وای لە سەرۆک زەینەلعابدین بن عەلی، کە لە ١٩٨٧ەوە جڵەوی لە دەستە، کرد نوشدارییەک لە ٢٨ی دیسێمبەر دەربکا کە تێیدا گوتی ئەوانەی نارەزایی دەردەبڕن بەتوندی دێنە سزادان.

بەهاری عەرەبی یەکەم سەرکەوتن و جووڵەی خۆی وەک نارەزاییی جەماوەری و ئیدانەکردنی فەرمی تۆمار کرد، جووڵەیەک کە خێرا بە تەواوی جیهانی عەرەبی ئاشنا دەبێ. لە ٦ی جانیوەری ٢٠١١، نارەزایییەکی سەرتاسەری لە جەزائیر دەستی پێ کرد، فڕینی نرخ خاڵی سەرەکیی نارەزایییەکە بوو. کەواتە ئێستە دوو وڵاتی عەرەبی چاوشارکێ لەگەڵ میدیای جیهانی دەکەن. لە ٩ی جانیوەری کوشتار و بریندار لەناو خۆپێشاندەرانی بێ چەک لە تونس راگەیەنرا، ئەمە هاوشان بوو لەگەڵ

لێــبــوونــەوەی چەند پۆلیس و ســـەربازێکی پلە بڵند لە دەوڵەت. لە چەند ڕۆژێکدا، لە ١٣ی جـانیـوەری، بن عـەلی بۆ یـەکـەم جـار لـە بەردەم خـەڵک تەنازولی کـرد و بەڵێنی دا لێکۆڵینەوە لە کـوشـتنەکـان بـکا. بەڵام هـەر ڕۆژی دواتر بارگـەی تێک نا و تونسی بەجێ هێشت و چووە سـعـوودیە، هـاوکـات مـحـەمـەد غـەنوچی سـەرۆک وەزیرانی لە جێی خۆی دانا. نزیکەی کـەمـتـر لە مانگێک خۆپێشـاندان، تونس رووخا و بن عەلی هەڵات. ڕاپەڕین سـەرکەوت. جیـهـانی مـوسـڵـمـانان و عـەرەبی واقـیـان وڕمـابوو و تـەمـاشـایـان دەکرد و دەیانپرسـی: بەڕاستی ئەمە ئاساییە، چما هێندە ئاسانە؟

سـێ ڕۆژ دوای ئـەوەی بن عـــــەلی تونسـی بـەجێ هێـــــشـت، لـە ١٧ی دیسـێـمـبـەری ٢٠١١، خـاوەن ڕێسـتـورانێکی مـیـسـری ٤٠ سـاڵانە، عـەبدو عـەبدول مـونعیم حـەمەدا، لە نزیک پەرلەمـانی میسری وەک نارەزاییـیـەک لە دژی باری خـراپی ئابووری ئاگری لەخـۆ بەردا. ئەمـە تەواو لاساییکردنەوە بوو، بەڵام هێندە سەرنجی خـەڵکی ڕانەکێشا. تا ٢٥ی جانیوەری هیچ ڕووی نەدا، لە پشـووێکی نیـشـتـمـانی بەبۆنەی ڕۆژی پۆلیـسـان، بـە دەیان هـەزار میـسری ڕژانە سـەر شـەقـام، خۆیان نـاویان لەو ڕۆژە نا "ڕۆژی تووڕەیی"، بە ئاشکرا سـەرکۆنەی ڕێژیمی مـوبارەکـیـان کـرد. ئەم جۆرە خـۆپێشـاندانانە ئاسـایـی بوو لە مـیـسـر، بەڵام ئـەمـە جیـاواز بوو چـونکە ڕاسـتـەوخـۆ وەڵامی ڕووداوەکـانی تونس بـوو. هەوڵ و کـۆشـش لە ئارادا بـوو. مـیـدیای دنیـا لە ئامـادەسـازیدا بوو. کـەنـاڵی جـەزیرە چـاوی لێک نەنا. چوار ڕۆژ پـاشـتـر، لە ٢٩ی جـانیـوەری، سـەربـازانـی مـیـسـری بەسـەر شـەقـام وەربـوون و سـەرۆک موبارەک، کە لە ١٩٨١ەوە جڵەوەکەی گرتووە، حکوومەتەکەی هەڵوەشاندەوە. بەڵام داوای خۆپێشـاندەرانی ڕەت کـردەوە و لانەچوو. ڕۆژی دواتر، ئۆبامـای سـەرۆکی ئەمـەریکا داوای گـواسـتـنەوەیەکی هێـمـنـانەی دەسـەڵاتی کـرد لە مـیـسـر. لە ٣١ی جـانیـوەری، بە سـەتان هـەزار مـیـسـری هـاتنە ناو گـۆڕەپـانی تەحریر، بە ڕوحێکی گەورە، سووربوون، وەک کەشوهـەوایەکی کەرنەڤاڵئاسا،

خۆپێشاندان سەعات دوای سەعات تەشەنەی دەکرد. یاریی مشک و پشیلە دەستی پێ کردبوو. موبارەک بەڵێنی چاکسازیی دیموکراتیی دا و گوتی جارێکی تر خۆی کاندید ناکاتەوە، بەڵام جەماوەر دڵیان بەمە ئاوی نەخواردەوە. لە ١ی فێبروەری، نزیکەی یەک ملیۆن میسری لە گۆڕەپانی تەحریر بوون و داوای لاچوونی موبارەکیان کرد. رۆژی دواتر، رێژیم خۆپێشاندانێکی ساز کرد بۆ لاگیریی موبارەک، هەروەها چەند چەکدارێکی لەسەر وشتر نارد تا هێرش بکەنە سەر خۆپێشاندەران. ئەمە کپ کرا و میدیا پێی رانەگەیشت، بەڵام خراپ بەسەریاندا شکایەوە. خۆپێشاندەران زیاتر سوور بوون و دنیاش تەماشای دەکرد. رۆژی دواتر، ٤ی فێبروەری، سەتان هەزار میسری ناوی لە رۆژەکە نا "رۆژی رۆیشتن"، داوایان کرد موبارەک لاچێ. لە ٥ی فێبروەری، سەرۆک وەزیرانی نوێ، عومەر سلێمان، گوتی قسە لەگەڵ پارتەیلی ئۆپۆزیسیۆن دەکا، بە ئیخوان موسلمینیشەوە. هەروەها رای گەیاند سەتا ١٥ی مووچەی فەرمانبەرانی حکوومەت زیاد دەبێ. بەڵام ئەمە هیچ نەبوو و زۆریش درەنگ بوو: لە ٩ی فێبروەری یەکەتییەکانی کار پێوەندییان بە خۆپێشاندانەکان کرد. موبارەک وتارێکی تری لە ١٠ی فێبروەری دا، ئەمەیان " لە دڵەوە بوو"، بەڵێنی چاکسازیی زیاتری دا، گوتی جارێکی تر خۆی هەڵنابژێرێتەوە، بەڵام هەر رەتی کردەوە لاچێ. ئەوانەی لە گۆڕەپانی تەحریر بوون سوور بوون لەسەر ئەوەی کە دەبێ بڕوا. رۆژی دواتر، ١١ی فێبروەری، عومەر سلێمان، جێگری سەرۆکی نوێ، رای گەیاند کەوا حوسنی موبارەک لە تەخت هاتە خوارێ و لاچوو و، ئێستە سوپا جڵەوی لە دەستە. تەنیا لە ماوەی دوو هەفتەدا، دوای رووخانی بن عەلی، رێژیمی حوسنی موبارەکیش رووخا: جیهانی عەرەبی تەماشای دەکرد و فێر دەبوو. ئیدارەی ئۆباما لە خەت گیرا، ئەورووپییەکان سەریان سڕمابوو، ئیسرائیل دەترسا. کۆماری ئیسلامی هەڵپەی کرد و خێرا شۆڕشی میسری بە شۆڕشێکی ئیسلامیی لە قەڵەم دا، بەڵام ئیخوان

موسلمین یەکسەر بەیاننامەیەکیان دەرکرد و ئەوەیان رەت کردەوە: ئەمە شۆڕشێکی ئیسلامی نییە، ئەمە شۆڕشێکی میسرییە. ئێستە بەهاری عەرەبی گەورەترین سێوی بەدەستەوە بوو، ڕووداوەکان یەک بەدوای یەکدا دەهاتن. ئاخۆ ئێستە دەبێ نۆرەی کام وڵات بێ؟

لە ١٦ی فێبروەری، ناڕەزایی لە بنغازی، لیبیا سەری هەڵدا. رۆژی پاشتر، ململانەی زیاتر لەگەڵ پۆلیس و هێزەیلی تەناهی راگەیەنرا. هۆی سەرەکیی گرتنی چالاکوانێکی بواری مافی مرۆڤ بوو بەناوی فەتحی تاربیل، کە ناسراوە بە کارەیلی بێ وچانی بۆ خێزانەکانی قوربانییانی کوشتارگەی ١٩٩٦ لە زیندانی ئەبوسالم، دەگوترێ لەو زیندانەدا زیاتر لە هەزار زیندانی لەدار دراون. لە ٢١ی فێبروەری، بڵاو کرایەوە گوایە سەتان خۆپێشاندەر هاتنە کوشتن لە ململانە لەگەڵ پۆلیس و تەناهی. بەڵام هەموو ئەندامانی ئەو هێزانە دەستیان نەبوو لە سەرکوتکردنەکە. هەر لە سەرەتای راپەڕیندا، دوو فرۆکەوانی هێزی ئاسمانی، رەتیان کردەوە هاووڵاتیی مەدەنی بۆردمان بکەن، خۆیان گەیاندە ماڵتا، لە هەمان کاتدا چەندان پێوەندیی دیپلۆماسی لە یو ئێن لە نیویۆرک لەگەڵ لیبیا پچڕا. لە ٢٢ی فێبروەری، قەزافی، کە لە ١٩٦٩ەوە لە دەسەڵاتە، وتارێکی دا و هەڕەشەی لە خۆپێشاندەران کرد بەسەرکوتکردنی دەسبەجێ. ناڕەزایی گەیشتبووە تەڕابلوس، لەوێ گەلێ تەقەیان لێ کرا. لە ٣ی ئادار، سەرۆک باراک ئۆباما داوای کرد قەزافی لاچێ. لە هەمان کاتدا، دادگەی نێودەوڵەتیی تاوان (ICG) رای گەیاند لێکۆڵینەوە لەگەڵ قەزافی دەکا بۆ تاوانەکانی لە دژی مرۆڤایەتی. شەڕێکی قورس لە زیوە راگەیەنرا، کە لە ٣٠ میل لە تەڕابلوسەوە دوورە. لە ٩ی ئادار، سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا دەیڤد کامیرۆن و ئۆباما رایان گەیاند کەوا خۆیان ئامادە دەکەن بۆ کردەیەکی سەربازی ئەگەر بێتو قەزافی نێتە خوارێ. لە ١٨ی ئادار، ئەنجوومەنی تەناهیی یو ئێن بریارێکی دەرکرد بۆ دانانی ناوچەی دژە فڕین لەسەر لیبیا و دەسەڵاتی بە ناتۆ دا گرتنەبەری

هەمـوو ڕێوشـوێنێکـی پێـویست بۆ پاراسـتنی مـەدەنیـیـان، بەڵام سـەربازی لەسـەر زەوی کـەم بوو. لـە ١٩ی ئادار، یەکـەم بۆردمـانی ئاسـمـانـی لەلایەن ئەمـەریکا و هاوپەیمانە ئەوروپییـەکانی بۆ سەر پێگەکانی لیبیا ئەنجام درا. لە ٤ی ئایار، ICG ڕای گەیاند قەزافی تاوانی شـەڕی ئەنجام داوە و فەرمانی گـرتنی ڕاگـەیاند. لـە کـۆتاییی جـون (حـوزەیران)، یـەکـەتیی ئـەفـریقـیـا لە پرێتـۆریا کـۆ بـووەوە بۆ دۆزینـەوەی ڕێگەچارەیەکی ئاشـتـیـیـانە بـۆ ئەو چەقبەستنەی لیبیا، لە کاتێکدا عەمید چارلی بوچارد، فەرماندەی سەربازیی کـەنـەدی کـە سـەرۆکـی کردە سـەربـازییـەکـانـی ناتۆ بوو بۆ سـەر لیـبـیـا، زۆر متمانەی وەخۆ بوو بۆ ناچارکردنی قەزافی بۆ خۆبەدەستەوەدان.

فرەنسـا لەسـەر ئاو و ئاگر بوو بۆ ئەنجـامدانی کردەی سـەربازی بۆ سـەر قـەزافـی. ئەمـەریکا و هـاوپەیمانەکـانـی بە فـەرمی چـووبوونە ناو شـەڕ لـەگـەڵ وڵاتێکی تری ئیسلامی. ئەمەریکا خێرا کردەکانی دایە دەست هێزەیلی ناتۆ، چونکە ئۆبامـا لە سـەرەتای جـەخـتکرنـە سـەر خـۆکـاندیدکـردنەوەی بوو و ویستی خێرا ئەوە لەسەر خۆی لابەرێ کەوا وڵاتەکەی لە شـەڕێکی تر تێوە گلاوە، هەروەها کۆنگرێس پاڵەپەستۆکەی سـەری زیاتر کرد بەوەی کـە دژی دەسـتـوەردانەکـەی بوو لـە لیـبـیـا. ئەو دەمـانـە، ئیـسـرائیل نیگەران بوو و دەیویست دڵنیـا بێ لـەوەی کــە ڕێژیمی دوای قــەزافی دۆســتی دەوڵەتی جـوولەکە دەبێ. بەڵام پێچـەوانەی هەموو ڕاکـان، قـەزافی سـەنگەری داکوتا، بوو بە دڕک لە بەردەم ڕەشـەبای بەهـاری عەرەبی.

نارەزایی لە یەمـەن دەستی پێ کرد لە ٢٣ی جانیوەری. لـە وەڵامدا، لە ٢ی فێبـروەری، سـەرۆک عـەلی عـەبدوڵڵا سـاڵح، لە ١٩٩٠ەوە لەسـەر تەخـتـە، بە پەرلەمـانی یەمەنی گوت کەوا جارێکی تر خـۆی هەڵنابژێرێتـەوە دوای ئەوەی مـاوەکەی لە ٢٠١٣ بەکۆتا دێ. لە ٣ی فێبروەری، یەمـەنییـەکان پلانیـان دانا بۆ "ڕۆژی تووڕەیی" بۆ دەربڕینـی نارەزاییی خـۆیان بەرامـبـەر بـە حـوکـمی ڕێژیمەکـە، ئەوە بوو نـزیکـەی ٢٠ هـەزار کـەس چوونە سـەر شـەقـامـەکـانی

سەنعا. تەوەکول کەرمان، چالاکوانێکی بواری مافەیلی مرۆ و رۆژنامەنووس بووە کەسایەتێکی جیهانی چونکە بەهەزاران کەسی هان دا بۆ خۆپێشاندانەکان. لە ١٢ی فێبروەری، هەزارانی تر هاتنە ناو دۆخەکە، داوای چاکسازیی سیاسییان کرد. سەرۆک سالّح، سەری سڕمابوو لە خێراییی رووداوەکان، هەروەها ئەمەریکاش هەمان دەردی هەبوو، کۆبوونەوەیەکی بەپەلەی کرد. لە ١٠ی ئادار، بۆ وەلامی خۆپێشاندانی بەردەوام، سالّح رای گەیاند کەوا دەستوورێکی نوێ دادەنێ. دواتر لە هەمان مانگ، خۆپێشاندان بۆ چاکسازی دەستی پێ کردەوە، دوای ئەوەی قەناسانی پۆلیس تەقەیان لە خۆپێشاندەرە ئاشتەوەرەکان کرد لە سەنعا، ژمارەیەکی زۆریان کوشت. کەسایەتیی بالای سەربازی، جەنەرالێکی گەورە، عەلی موحسین ئەحمار، پالّپشتیی خۆی بۆ بزووتنەوەی نارەزاییەکان راگەیاند.

چەندان وەزیر و کەسایەتیی بالای تری رێژیم لە دەسەلات بوونەوە. لە مانگی ئاپریل (نیسان) رەوتی ناسەقامگیری و وەلامی توندی حکوومەت بەردەوام بوو. سەرۆک سالّح بەلّێنی دا بمێنێتەوە. لە ئادار، دەیانی تر مردن لە ئەنجامی پێکدادان لە نێوان سەربازان و شەڕوانانی هۆزەکان لە سەنعا. گوێی قیت بووبوو بەهۆی راپەڕینەکە، ئەمەریکا ترسا لە دەستی قاعیدە لە یەمەن. خێرا فڕۆکەخانەکان داخران لە کاتێکدا بە هەزاران لە شار هەلاتن. لە جون (حوزەیران)، سەرۆک سالّح بریندار بوو دوای ئەوەی تۆپێکیان لە کۆشکەکەی دا و خێرا بە فڕۆکە برایە سعوودیە. ئێستە سعوودیە بووەتە پەناگەیەکی سەرەکی بۆ ئەو دیکتاتۆرانە لەبن دەستی بەهاری عەرەبی رادەکەن، رێژیمی حوکمڕانی خودی سعوودیە دەستی هەیە و بەتوندی بزووتنەوەکە سەرکوت دەکا. هاوکات، ئەمەریکاش لە زۆر شت دەترسا، چونکە یەمەن هاوپەیمانێکی سەرەکییەتی، هەروەها پێگەیەکی سەربازیی گرینگە بۆ ئۆپەراسیۆنەکانی لە زەریای هیندی و ئەفریقیا.

لە ١٤ی فێبروەری بەحرێنیش "رۆژی تووڕەیی"ی پێشان دا، کە لە رێگەی میدیای کۆمەڵایەتییەوە رێک خرا. زۆربەی خۆپێشاندەران شیعە بوون. رژێمی سونەی حوکمڕان خێرا سەرکوتی راپەڕینەکەی کرد، گوتی ئەوەی وان جیاوازە لەوەی بەهاری عەرەبی، راستییەکەی، راپەڕینەکەی ئەوێ دەستی ئێرانی تێدا بوو. بەڵام لەتبوون و پرسی شیعە و سونە شتێکی دەستکرد بوو. راپەڕینەکەی بەحرێن زیاتر لەسەر پرسی گەندەڵیی سیاسی بوو کە رەگی داکوتاوە لە وڵات. دوو خۆپێشاندەر لە مەنامە هاتنە کوشتن. بۆ بەرزڕاگرتنی مردنیان، لە ١٥ی فێبروەری، بە هەزاران خۆپێشاندەر لە گۆڕەپانی پێرل کۆ بوونەوە، هەروەها پارتی سەرەکیی ئۆپۆزیسیۆن لە پەرلەمان کشایەوە وەک نارەزاییەک. لە ١٧ی فێبریوەری، هێرشێک بەیانی زوو گۆڕەپانی پێرلی پاک کردەوە لە هەزاران خۆپێشاندەر کە لەوێ کامپیان دابەستابوو، چوار کەس کوژران. پاشا، حەمەد بن عیسا خەلیفە، ماڵباتەکەی لەوەتەی ١٩٤٢ حوکمی بەحرێن دەکەن، چەند زیندانێکی سیاسیی ئازاد کرد وەک ئاماژەیەکی ئاشتەوایی، لە کاتێکدا فەرمانی کرد بەسەرکوتکردنێکی توندی خۆپێشاندانەکان. هاوکات، کەسایەتییەکی باڵا و ناوداری شیعە، حەسەن موشیەما، سکرتێری گشتیی بزووتنەوەی حەق، لە دەرەوە هاتەوە.

لە ١٤ی ئادار، سعوودیە و وڵاتانی تری ئەنجوومەنی هاریکاریی کەنداو (GCC) سەربازیان نارد تا یارمەتیی هێزەیلی تەناهیی بەحرێن بدەن لە سەرکوتکردنی راپەڕینەکە. رۆژی دواتر یاسای عورفی لەلایەن حوکمڕان راگەیەنرا، بەڵام خۆپێشاندان هەر بەردەوام بوو. خێرا دوای ئەوە، بەهۆی ترسی دووبارەبوونەوەی گۆڕەپانی تەحریری میسر، پێگەی سەرەکیی خۆپێشاندانەکان، واتە گۆڕەپانی پێرل، وێران کرا. لە ئاپریل، حکوومەت هەردوو پارتە سەرەکییە سیاسییەکەی قەدەخە کرد کە نوێنەرایەتیی زۆرینەی شیعە دەکەن. چوار خۆپێشاندەر سزای مردنیان بەسەردا سەپا.

له جون، هێزێکی ئەمنیی زۆر لە شوێنەکە مانەوە، هاوکات ژمارەیەکی ئێجگار زۆر چالاکوان گیران، زۆربەیان ماوەی دوو ساڵ حوکم دران. وەک ماڵی پێگەی کەشتیگەلی پێنجەمی ئەمەریکا، بەحرێن شوێنێکی ستراتیجییە بۆ ئەمەریکا. هێزەیلی دەریاییی ئەمەریکا لە کەنداوی فارس، دەریای سوور، دەریای عەرەبی و کەنارەکانی ئەفریقیای رۆهەڵات تەواو جێگیرە بۆ سەقامگیریی ئەو دوورگە بچووکە.

له ٥ی فێبروەری ٢٠١١، سوورییەکان، هاتنە سەر رێی میسرییەکان، "رۆژی تووڕەیی"یان راگەیاند، تویتەر و فەیسبوکیان بەکار هێنا. بەڵام، تەنیا چەند سەت کەسێک وێران بەشدار بن و گەلێکیشیان گیران. ئێستە "رۆژی تووڕەیی" بووەتە دروشمی سەرەکیی بەهاری عەرەبی، لەو رۆژەدا خەڵک تووڕەیی و یاخیبوونی خۆیان بەرامبەر بەدەسەڵات پێشان دەدەن. لە ئادار، خۆپێشاندانێکی گەورە لە دیمەشق ساز کرا، داوای ئازادکردنی زیندانە سیاسییەکانی دەکرد، گەلێکی تریش گیران. لە خۆپێشاندانێکی هاوشێوەی ئەمە لە شاری دەرای باشوور، هێزەیلی تەناهی خۆپێشاندەرانیان کوشت، ئەمە خۆپێشاندانی زیاتری لێ کەوتەوە. حکوومەت چەند پێوەرێکی ئاشتەواییی راگەیاند و هەندێ زیندانی سیاسیی ئازاد کرد، بەڵام بێهوودە بوو. سەرۆک ئەسەد خۆپێشاندەرانی تۆمەتبار کرد گوایە پیاوی ئیسرائیلن. لە ١٢ی ئاپریل، چەند سەربازێک هاتن کوشتن گوایە رەتیان کردووەتەوە تەقە لە خۆپێشاندەران بکەن.

سەرکوتکردن بەهێزتر بوو. لە ١٦ی ئاپریل، ئەسەد بەڵێنی دا یاسای تەواوی هەڵگرێ. بەڵام گرتنی زیاتر، سەرکوتی زیاتر و کوشتار و برینداری زیاتری بەدوادا هات. ئەمەریکا رای گەیاند بەتەمای سەپاندنی گەمارۆی زیاترە بەسەر بەرپرسانی سووریا، لە سەرەتای ئادار یەکەتیی ئەورووپا گەمارۆی زیاتری سەپاند بەسەر بەرپرسانی سووری لە بەرامبەر سەرپێچییەکانیان بەرامبەر بە مافەیلی مرۆ. لە ٢١ی ئاپریل، باری تەواری

لە وڵات هەڵگیرا، بەڵام ژمارەی قوربانییان گەیشتە سەتان. لە ئادار، دەبابەکانی سووریا گەیشتنە دەرا، بانیاس، حومس و دەوروبەری دیمەشق و هەوڵیان دا خۆپێشاندەران سەرکوت بکەن. لە ناوەڕاستی جون، بە هەزاران سووری هەڵاتن بۆ تورکیا لە ترسی کوشتن و چەوساندنەوە، ئەمە تەنگژەیەکی مرۆیی لەسەر سنووری تورکیا – سووریا دروست کرد. تورکیا تووڕە بوو و ئیدانەی سەرکوتکردنەوەی سووریای کرد. بەڵام سەرۆک بەشار ئەسەد کەللەڕەق بوو، سوپاکەشی کوشندە.

بۆیە لە نێوان جانیوەری و جونی ٢٠١١دا، تەنیا شەش مانگ، نەخشەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقیای باکور لە رەگ و ڕیشەوە گۆڕا. لە مەغریبەوە بۆ ئێران، لە سووریاوە تا یەمەن، لەوسەری جیهانی عەرەب و موسڵمانانەوە بۆ ئەوسەری، خۆپێشاندانەکان خۆنەویستانە پەرت و بڵاو بوونەوە، وەک شەپۆلێک، هاوکات ئەنجامیشیان هەبوو.

گردبوونەوەی سەرەکیی ئۆپۆزیسیۆن لە مەغریب لە فێبروەری وای لە شا حەسەنی دووەم کرد، لە جون، بەڵێنی چاکسازیی دەستووری بدا. لە جەزائیر، خۆپێشاندانی هاوشێوە لە جانیوەری سەری هەڵدا لەسەر نرخی خۆراک و بێکاری. لە وەڵامدا، حکوومەت فەرمانی کرد بەدابەزاندنی نرخی خۆراک. لە فێبروەری لە عومان، خۆپێشاندەران داوای چاکسازیی کار و سیاسییان کرد. سوڵتان قەبوس یەکسەر وەڵامی دایەوە و بەڵێنی کار و سوودی زیاتری دا. لە سعوودیە، لە فێبروەری، شا عەبدوڵڵا زیادکردنی سەرفیاتی خۆشگوزەرانیی راگەیاند، بەڵام لە ئادار خۆپێشاندان قەدەخە کرا، دوای ئەوەی چەند گردبوونەوەیەکی بچووک رووی دا، کە زیاتر لە ناوچە شیعەنشینەکانی رۆژهەڵات بوون. لەبەر تین و کاریگەریی شەپۆلی خۆپێشاندەران لە جیهانی عەرەبی، ئافرەتانی سعوودی هاتنە مەیدان و داوای چاکسازییان کرد، سووکایەتییان بە قەدەخەکردنی فەرمیی لێخوڕینی ئۆتۆمۆبێل کرد. لە ئادار، لە کوێت، بە سەتان گەنج خۆپێشاندانیان کرد بۆ

چاکسازیی سیاسی، داوای بەشداریی مانداریان کرد لە کاروباری وڵاتیان. لە مەغریب، لە جون خەڵک دەنگیان دا لە ریفراندۆمێک بۆ دەستوورێک کە هەموار کرا بۆ چاککردنی حوکمی رەهای شا محەمەدی شەشەم.

هیچ وڵاتێکی عەرەبی لە بەهاری عەرەبی قورتار نەبوو، هەرچەندە پێگە و چرپی شۆڕشەکان جیاواز بوون. لە ١٤ی فێبروەری، بە هەزاران دژە حکوومەت خۆپێشاندانیان لە تاران کرد، هاوکات بوو لەگەڵ بەهاری عەرەبی، بزووتنەوەی سەوزی خۆیان نوێ کردەوە. لە ناوەڕاستی جون، ژمارەی قوربانییان بەرز بووەوە، بەڵام لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی تر جیاواز بوو. لە تونس گەیشتە سەتان، لە یەمەن زیاتر، لە میسر لەوەش زیاتر بوو. لە سووریا لە هەزار تێپەڕی کرد، لە لیبیا ژمارەی کوژراوان گەیشتە سەروو ١٠ هەزار.

هەریەک لەو دەوڵەتانەی پۆستکۆلۆنیال و کڵێشەی سیاسی گرینگییەکی خۆی هەیە لە بەهاری عەرەبی. لە بەحرێنی بچووکەوە بگرە تا میسری زەبەلاح، بە ملیۆنان کەس راپەڕین لە دژی ستەمی ناوخۆ و باڵادەستیی بیانی. هەستانی هەر یەکێک لەو وڵاتانە گرینگییەکی خۆی هەیە. گۆڕانەکان لە تونس تەحەدای هەوڵی یەکەتیی ئەورووپایان کرد بۆ باڵادەستبوونی لە دەریای ناوەڕاست. رووداوەکان لە میسر لە رەگ و ڕیشەوە کاریگەریی وڵاتە یەکگرتووەکانی کز کرد لە ناوچەکە. توندوتیژی لە لیبیا بووە تێستێک بۆ ناتۆ و یەکەتیی ئەورووپا تا دەسەڵاتی سەربازی و ماسولکەی دیپلۆماسییان تاقی بکەنەوە و کۆنترۆڵی تەواویان لە تەشتی دەریای ناوەڕاست بەدیار کەوت. گۆڕان بە هەر شێوەیەک بێ لە سووریا کار لە جیۆپۆلەتیکی ناوچەکە دەکا لەبەرئەوەی هاوپەیمانی ئێران و حزبوڵڵایە. هاوکات یەمەن ئاکامی خۆی دەبێ بۆ شانشینی سعوودیە تا ئەفریقیای باکور و رۆهەڵات و تا ئەودیو دوورگە. راپەڕینی دیموکراتی لە ئێران دەروازەیەکە بۆ ئاسیای ناوەڕاست. ئەگەر بێتو رێژیمی ستەمکار لە کۆماری ئیسلامی برووخێ، راستەوخۆ کار لە پێگەی ئەفغانستان و پاکستان دەکا، پاشانیش

کۆمارەکانی ئاسیای ناوەڕاست. حوکمڕانی سەربازیی پاکستان ئێستە هەوڵ دەدا بازاڕی نوێ بدۆزێتەوە بۆ خزمەتگوزارییە سەربازییەکانی، بۆ ئەوان ئەو شانشینە بچووکەی کەنداوی فارس زۆر گونجاوە، وێڕای پێویستیی رکابەری نەک هەر تەنیا لەگەڵ کارگەیلی چەکی ئەمەریکا بگرە لەگەڵ کارگەیلی جلی وەکو ستافی بلاکوۆتەر لە تەواوی جیهاندا.

ئاکامەیلی هەرێمی و جیهانیی بەهاری عەرەبی هێشتا ماویەتی بگاتە لووتکە، هەرچەندە کاری خۆیشی کردووە. بۆیە هەڵەیە رێ بە بیرۆکەی بەهاری "عەرەبی" یان "موسڵمانان" بدرێ سەرنجەکان لە چوارچێوە گەورەکە دوور بخاتەوە. هەروەک ئاشکرایە لە ناسەقامگیریی یۆنان، ئیسپانیا و بەریتانیا، ناسەقامگیری هەر تەنیا لە جیهانی عەرەبی یان موسڵماناندا نییە. هەستی ناقایلبوون تەواو بەناخی دەریای ناوەڕاستدا رۆ چووە، هەر لە کۆچی کرێکارانەوە بگرە تا دەگاتە شکستی ئابووریی گەورە گەورە و پێوەری سەیر سەیر. لە سەنیگالەوە تا زیمبابۆی و جیبۆتی، ولاتانی ئەفریقیا هەمووی بەیەکسانی کاریگەریی ئەو راپەڕینانەیان لەسەرە، بەلام ئێستە لە خوار رادارەکەن، لەبەرئەوەی بەشێکن لە نەخشەی "جیهانی عەرەبی". هەرکە تێکەڵبوونی سەرەتای نێوان تونس و یەمەن بلاو بووەوە بۆ لیبیا و دواتر بۆ بەحرێن، یەمەن و سووریا، ئەوە ئاشکرا بوو کە ئەوە دیالێکتیکێکی تازەیە لە نێوان نیشتمانی و نێونەتەوەییدا. ئەگەر هێزەیلی دژە شۆڕش (لە ئەمەریکا، ئیسرائیل و سعوودیەوە بگرە تا دەگاتە حوکمڕانی وەک رێژیمی کۆماری ئیسلامی و حزبوڵلا) هەر دیمەنێکی نیشتمانیان بوێ، ئەوا دیمەنی نێونەتەوەیی بەرگەی ستەمیان دەگرێ و دەگاتە بیناقاقایان. لەسەرووی هەموویانەوە، یەکێ لەو نەخشانەی لەو ناوچانە پەیدا دەبێ، دەبێتە هۆی لەناوچوونی پۆلێنە کۆنەکانی "ئیسلام و رۆئاوا". جیهان وا لێک دەترازێ و لێک دەبێتەوە، هاوکات لە راستیدا سەنتەر قەت وەها بەهێز نەبووە.

یەکێ لە چیرۆکە هەر جوانەکانی فەیلەسووفی سۆفیگەریی چاخی ناوەڕاست، شەهابەدین یەحیا سوهرەوەردی (١١٥٥-١١٩١) بەناوی "نامەی باڵندەیەک" باس لە چیرۆکی کۆمەڵە باڵندەیەک دەکا کەوتوونەتە ناو داوێکەوە. هەندێ لەو باڵندانە دەتوانن خۆیان دەرباز بکەن لە داوەکە، بەڵام کاتێ دەیانەوێ بفڕن، دەبینن هەندێ پەت هێشتا هەر بە باڵیانەوە ماوە، ناهێڵن بفڕن. ئەم خوازە ئەلیگۆرییە زۆر بەهێزە، یەکێکە لە کۆتاییە هەر بەهێزەکانی سوهرەوەردی لە تەواوی ژیانیدا. بەڵام هاودژییەکە هێشتا هەر لە جەرگەی چیرۆکەکەدایە.

ئەو دەربڕینەی سوهرەوەردی بەکاری دێنێ بۆ داوەکە و ئەو شتانەی بەباڵندەکانەوە دەنووسێن و دواجار ناهێڵن بفڕن زۆر گرینگە. دوو وشە بەکار دێنێ "داهولها و باندها". باندها زۆر راستەوخۆیە: واتە کۆی "باند"، کە بە مانای داو یان چاڵ دێ. بەڵام داهۆڵ شتێکی تەواو جیاوازە، دوو شتی هاودژی تێدایە. داهولها شێوەی کۆی داهوڵە، واتە داهۆڵ: وێنەی مرۆڤێک لە دار و پوش و پەڵاش یان پەڕۆ دروست دەکرێ بۆ ترساندنی چۆلەکە و تەیروتار تا دانەوێڵە نەخۆن. واتە ئاژەڵێکی ساختەیە و راوکەران دروستی دەکەن بۆ دانانەوەی داو بۆ ئەو باڵندانەی دەیانەوێ بیکوژن.

وشەی داهۆڵ هەم بەواتای داهۆڵ دێ، هەمیش بەواتای مەترسیدار دێ، ئەمەش دوو دیمەن دەهێنێتە بەرچاو. یەکێکیان مرۆڤە ئاژەڵ دەترسێنێ، ئەوی تریان ئاژەڵە دەیەوێ سەرنجی ئاژەڵی راستەقینە رابکێشێ. ئەمە بۆ ئێمە زۆر بەسوودە بۆ تێگەیشتن لەو راپەڕینە شۆڕشئاسایانەی ئاسیا و ئەفریقیا کە ئێمە ناویان لێ دەنێین بەهاری عەرەبی.

داهۆڵەکان لەم کەیسەدا بریتین لە زوڕناژەن (کە دەبێ زوو ئەمە روون بکەمەوە)، کە هێندە دەرناکەون بۆ لێشێواندنی خەڵک، چونکە خۆیان لێیان

شێواوە، کاریتەیەکیان هاوێشتووەتە چاویان، بۆیە ناتوانن ئەوەی راستە لە بەردەمیان ببینن. کاتێ میسرییەکان لە قاهیرە، سوورییەکان لە حەمە هاوار دەکەن: "گەل دەیەوێ دەسەلآت بڕووخێ"، دەسەلآت هەر مانای رێژیم نییە، بگرە مانای دەسەلآتی مەعریفەش دەگەیەنێ، دەسەلآتی بەرهەمهێنان دەگەیەنێ لە نەبوونی پیلانگێڕی، لە بزنسدا واتە چەواشەکردنی واقیع بەهۆی دروستکردنی کلێشەی ماندوو و نادیار، ئەمەش رێگەیەکی مەعریفەیە بۆ گەیشتن بەبالآدەستی، واتە "رۆئاوا بەسەر رۆهەلآت بکەوێ،" رێژیمی بالآدەست بەسەر گەلێکی یاخیبوو.

گێلانەیە وابزانین هەر شۆڕشێک، بەو قەوارەیەی ئێمە ئێستە لە ئاسیا و ئەفریقیا دەیبینین، وەک ئەو باڵندانە بێ هەوڵ دەدەن بفڕن و دوور بکەونەوە لە دۆخەکە، بەبێ درککردنەوەی بەوەی کە دەبێ رێژیم بەزۆر لاچێ، ئەوە دەبێ باڵ لێک دا و هەوڵ بدەن دوور کەونەوە، جا بەهەر شێوەیەک بێ. هەر بزووتنەوەیەکی شۆڕشگێڕی روون و ئاشکرایە هێزەیلی دژە شۆڕش و هاوپەیمانی خۆی دەبێ (داهۆڵەکان وا لە باڵندە ئازایەکان دەکەن دوور کەونەوە). لە کاتێکدا شۆڕشەکان هێشتا بەتەواوی نەکراونەتەوە چونکە خەڵک ماون بەشدار بن، هێزەیلی دژە شۆڕش کار بۆ بەرژەوەندیی خۆیان دەکەن، بمێننەوە و هاوپەیمانی نوێ دروست بکەن و وەک هەمیشە بزنسیان نەوەستێ.

دوو جۆرە داهۆڵی زوڕناژەن هەیە لە کاتی کارکردندا بۆ هەڵەگەیاندنی رووداوەکان بۆ موشتەرییەکانیان/لایەنگرانیان. با بەیەکێکیان بڵێین شرۆڤەکار و بەوی تریان مێژوونووس. نموونەیەکی شرۆڤەکار بۆ بەهاری عەرەبی، ئەوانەی کە شتەکان بەبۆچوونی خۆیان دەسازێنن، وەک بێرنارد لویس کە ئێستە لەسەر بەهاری عەرەبی دەنووسێ:

"بێگومان گەلانی عەرەب گۆڕانیان دەوێ. دەیانەوێ ژیانیان باشتر بێ.

بەڵام ئەگەر یەکێ بپرسێ ئاخۆ دیموکراسییان دەوێ، ئەمە... بیرۆکەیەکی سیاسییە کە هیچ مێژوویەکی نییە، هیچ تۆمارێکی لە جیهانی عەرەبی و موسڵماناندا نییە.... ئێمە، بەتایبەتی لە جیهانی رۆئاوادا، بە زاراوەی خۆمان بیر لە دیموکراسی دەکەینەوە... واتە هەڵبژاردن بەپێی ستایلی خۆمان. بەڵام بەڕای من هەڵەیەکی گەورەیە هەوڵ بدەین و بیر لە رۆهەڵاتی ناوەڕاست بکەینەوە بەو زاراوانە، چونکە ئەمە بەرەو ئەنجامی کارەساتئامێزمان دەبا، هەروەک ئێوە پێشتر لە چەندان شوێن ئەوەتان بینی. ئەوان دیارە کە ئامادە نین بۆ هەڵبژاردنی دادوەرانە و ئازادانە.... لە هەڵبژاردانی ئازاد و راستەقینەدا، (پارتەیلی موسڵمان) دیارە کە دەبنەوە و من پێم وایە ئەوە کارەساتە."

لێرەدا، بەلایەنی کەم، ئاسیاناسی روونە، هەروەها رەگەزپەرستی لەودیو رەوانبێژییە جیۆپۆلەتیکەکە شاراوە نییە. بەڵام شتی هاوبەشی نێوان ئاسیاناسیی کۆن و زورناژەنەکان ئەوەیە کە هیچیان هیوایان نییە، متمانەیان نییە بۆ هەر شتێکی، لە دوورەوەش بێ، دیموکراسی بۆ ئەم ناوچەیە.

ئەم جۆرە پێناوییەی دەسەڵات بۆ دەوڵەتێکی گەندەڵ و نابەجێی وەک کۆماری ئیسلامی، هەروەها زورنای کلێشەکانی ئاسیاناسیی کۆن لە جیاتیی ئیسرائیل، ئەوەی لە ئێران لە جونی ٢٠٠٩ رووی دا ئێستە بە گوللەیەک دەچن بە تاریکییەوە بنرێ بە بەراورد لەگەڵ ئەو سەدایانەی بۆ ئازادی هەیە لە ناوچەکەدا. مەرجەعێکی زۆر لەوە فراوانتر هەیە، ئەوەندە فراوانە کەوا شرۆڤەکارانی قوتابخانەی کۆنی ئاسیاناسی یان پسپۆڕانی نوێی بوارەکە توانای ئەوەیان نییە تێی بگەن یان خەیاڵی بکەن. بەڵام کاریگەری تێکەڵاویان ئاماژەیە بە بەرهەمی مەعریفییان کە کار لەو شرۆڤەکارە ئەمەریکی و (ئەوروپییانە) دەکا کەوا هەوڵ دەدەن مانایەک بە بەهاری عەرەبی ببەخشن. خودی بەهاری عەرەبی، بە هاواری رۆژانەی

خەڵک "گەل دەیەوێ دەسەڵات بڕووخێ"، ئەم جۆرە قسە کۆنانە ڕەت دەکاتەوە و قسە نوێیەکانیش دەکاتە ڕەها.

درەنگ تێگەیشتنمان لە کرانەوەی ڕووداوەکان، لەگەڵ ئەوەشدا، سنووردار نییە بە شرۆڤەی گەندەڵی و تەنازولات. بەکورتی، نیگەرانیی هەڵەی کاریگەری بەهاری عەرەبی بۆ ئەوانەی کە چاوەڕێن بیانگاتێ فاکتەرێکی حاشاهەڵنەگرە، بەڵام لێکترازانێکیشە بۆ ئەو کۆششانەی دەیانەوێ ڕووداوەکان و شۆڕشەکان بگێڕنەوە. ڕۆژنامەنووسی ناوداری بەریتانی، ڕۆبەرت فیسک، بۆ نموونە، وا دەڵێ: لە ڕاستیدا، "واگاهاتنی عەرەبی" ئەمساڵ (٢٠١١) لە تونس دەستی پێ نەکرد، بگرە لە لبنان لە ٢٠٠٥ دەستی پێ کرد کاتێ، تووڕە بوون لە کوشتنی ڕەفیق حەریری سەرۆک وەزیران (باوکی سەعد)، بە سەتان هەزار لبنانی لە هەموو باوەڕەکان لە ناوەڕاستی بەیرووت کۆ بوونەوە داوای کێشانەوەی ٢٠ هەزار سەربازەکەی سووریایان کرد لە وڵات.

ئەمە قسەیەکە تژی لە خەوش. هاوپەیمانەکانی ١٤ی ئادار (شۆڕشی سیدار) و ٨ی ئادار (لە دژی ١٤ی ئادار پێک هێنرا) مانیفێستۆی نابەجێن بۆ سیاسەتی ڕەگداکوتاوی مەزهەبی لبنان، ئیتر بەمجۆرە لەبەر سیاسەتی بێهیوایی و لەت لەتبوونە کەوا بەهاری عەرەبی سەردەکەوێ. هەم واقیعی هەم واقیعبینانە هەڵەیە بەهاری عەرەبی کەم بکەیتەوە و بیهێنیتە ئاست هاوپەیمانی ١٤ی ئادار، ٨ی ئادار لە بەرچاو نەگری، هەروەها ئەو شۆڕشانە ببەستییەوە بەسیاسەتی مەزهەبی لە لبنان (دیارییەکی پاشماوەی کۆلۆنیالی فرەنسییە، کە ئێستەش هەر دەبەخشێ). ئەگەر هەر چییەک بێ، بەهاری عەرەبی سیاسەتی مەزهەبی لە لبنان هەڵدەمژێ بۆ خەیاڵە ڕزگاریخوازەکەی، نەک سیاسەتی لەتلەتبووی لبنان کەوا بەهاری عەرەبی دێنێتە ئاستی خۆی.

بەڵام تەنانەت لەودیو خەوشی شرۆڤەکاری، ئەم جۆرە مێژوونووسەی بواری کەمکردنەوە هەر تەواو بێ مانایە، بیرۆکەی کڵاوی بابردوو هیچ مانایەک نابەخشێتە ئەو شتانەی وا لە بەرچاومان روو دەدەن و دەکرێنەوە. تەنانەت دووانەی ئەقڵانی موسڵمان – مەسیحی، سونی – شیعی، ینگ – یانگی ئێرانی – عەرەب پتەوتر دەکا، هەروەها نیگەرانیی هەڵەی کاریگەر لەخۆ دەگرێ. بۆ دەسکردن بەهەڵسەنگاندنی ئەو راپەڕینە شۆڕشئاساییانە، هەروەها کۆتاییش بەو قسانە بێنین، رەنگە پێویست بکا لە ١٤ی دیسێمبەری ٢٠٠٨ دەست پێ بکەین، ئەو دەمەی هیچ رووداوێکی سەرەکی لە ئارادا نەبوو بەڵام دەستلەملانەیەکی تەن بەتەنی هاووڵاتیی عێراقی و سەرۆکی ئەمەریکا بوو: لەو رۆژەدا، لە کاتی پرێس کۆنفرانسێکدا، رۆژنامەنووسی عێراقی مونتەزەر زەیدی هاواری کرد "ئەمە ماچێکی بێ خەوشە لە گەلی عێراقییەوە، تۆ سەگی" و دواتر پێڵاوەکەی لە سەرۆکی ئەمەریکا جۆرج دەبلیو بوش گرت.

قسە و کلێشەگەلی ئاسیاناسی پێشبینیکراو یەکسەر دەستیان پێ کرد و مانا و گرینگیی پێڵاویان شی کردەوە لە کولتووری عەرەب و ئیسلامیدا، بەڵام، وەک هەمیشە، ئەوانەی باسی ئەو پرسەیان دەکرد وەک سەگێک وا بوون لەسەر درەختێکی هەڵە بڕەون: لەبەرئەوەی هەندێ جار پێڵاو هەر/بەس پێڵاوە، تاکە شت ئەوەیە نارازیت و دەیهاوێژی. پێم وایە ئەو نموونەی کاتێ مونتەزەر زەیدی پێڵاوی لە سەرۆک بوش گرت ساتێکی تەقینەوەیەکی بەهێز بوو، زیاتر باسی ئەوە کرا کەوا چۆن سەرۆک بوش توانی خۆی لەو پێڵاوە لابدا و هیچ زیانی پێ نەگا، تەنانەت توانی زاڵ بێ بەسەر پێکەنینە پەستەکەی. ئاماژەی راستەقینەی سیمبولی ئەوەیە کاتێ هیچ شتێ روو نادا، ئەو کاتەی کارێکی وەها هیچ ئەرکێکی نییە.

بەهێزیی ئەو ساتە لە وردیدا ئەرستۆئاسا بوو، ئەو ساتەیە کاتێ ئەرستۆ لە کتێبەکەی بەناوی "سیاسەت" باسی بیردۆزی کاریگەریی ئەدەبی کارێک

دەکا چ لەسەر کارەکتەرەکانی تراجیدییەک یان لەسەر جەماوەر، یان کاریگەریی لەسەر هەردووکیان، بۆیە وزە یەکسان دەکاتەوە و جیهان دەگەڕێتەوە سەر بارە هاوسەنگەکەی. تەواو بەزاراوەی ئەرستۆیی، مونتەزەر زەیدی پێڵاوهاوێژ بەپێی ئەو بیردۆزە پشتی بەستا بە رووداوەکە بۆ ئەوەی ئیمپراتۆر بتاسێنێ و بیهێنێتەوە ناو ژینگەکە تا ڕووبەڕووی بابەتەکانی بێتەوە. بیرکەگەل لە شەڕانگێزیی پتەوی فرۆید و ئەرستۆوە یەک دەگرنەوە بۆ بەخشینی مانا بەبۆنەیەکی وەها کاتێ مونتەزەر زەیدی بەئاشکرا رای گەیاند کەوا پانتۆڵی ئیمپراتۆر هاتووەتە خوارێ و بۆیە ئێمەی رەوانەی گۆڕەپانی تەحریر کرد.

راپەڕینەکان بەرامبەر ئیمپراتۆر یان بەرامبەر ئیمپریالیزم؟

نە تەندروستی، نە خزمایەتی، نە رەتکردنەوەی رەگەزپەرستانەی راپەڕینەکانی عەرەب و ئێران، نە دوای کڵاوی بابردوو دوای رۆژی دەسپێک و رۆژێکی تر، هیچیان ناتوانن شیرازەی ئەو شتە تێک بدەن ئێستە روو دەدا. خزمایەتی هیچ شرۆڤە نییە، هەروەها نیگەرانیی کاریگەریش ناتوانێ ناخ و رۆحی ئەو رووداوانە پێشان بدا. ئاماژەیەکی شکۆداری ئەو میسرییانە بوو لە گۆڕەپانی تەحریر کە شتێکیان هەڵگرتبوو ئاڵای تونسی پێوە بوو و دەیانگوت: "ئێوە یەکەم کەسن، ئێمەش بەدواتاندا دێین." مەتەڵی جیگسۆ لێرەدا جێی دەبێتەوە.

با واز لە پرسی شرۆڤەکار و مێژوونووس بێنین، ئەوانەی بەهاری عەرەبی کەم دەکەنەوە بۆ شتێکی وەها نابەجێ، هەروەها ئەوانەشی کە سوورن لەسەر چواندنی بەهاری عەرەبی بەرووداوی مێژوویی پێشوو، بۆیان نالوێ، ئەو پرسیارەی دەمێنێتەوە ئەوەیە: ئەمە چییە ئێمە دەیبینین و لە بەرچاومان شێوە وەردەگرێ؟ لە کام چوارچێوە ئێمە دەتوانین مانایەکی پێ ببەخشین؟ وێ دەچێ هەمان دیالۆگی نێوان هاملێت و پۆلۆنیەسمان هەبێ:

هاملێت: ئەو هەورە دوورانە دەبینی شێوەیان زیاتر لە وشترێک دەکا؟

پۆلۆنیەس: بێگومان، راستییەکەی هەر دەڵێی وشترە.

هاملێت: من پێم وایە بە راسۆ بچێ.

پۆلۆنیەس: لە پشتەوەڕا بە راسۆ دەچێ.

هاملێت: یان بە نەهەنگێک دەچێ.

پۆلۆنیەس: بەڵێ زۆر لە نەهەنگ دەچێ.

کەواتە کامیانە، نەهەنگ یان وشتر، یان لەوانەیە راسۆ بێ؟ ئێمە چۆن رووداوەکانی "جیهانی عەرەبی و موسڵمانان" دەخوێنینەوە تەواو وەک ئەوەیە چۆن دەیانبینین و بەپێی ئەم بیرۆکەیە شوێنیان بۆ دەکەینەوە، لەگەڵ ئەوەشدا ڕێیان پێ دەدەین بچنە ناو جیهان و دواتر لە خاڵێکی تر یەک بگرنەوە، جیهانێکی فراوانتر، ئازادتر، کراوەتر، جیهانێک ناتوانین ناوێکی لێ بنێین. بۆ بینینی ئەو جیهانەی وا دروست دەبێ، ئەو جیهانەی ئەو رووداوانە رای دەگەینن و بەڵێنی دەدەن، ئێمە دەبێت دەست بکەین بە تێگەیشتن لەو شوێنانەی لەودیو دووانەییی هەڵەی "ئیسلام و رۆئاوا"یە. ئەو دووانەیە، ئەو ململانەیە زیاتر لە شێوەی دووانەی "رۆئاوا و ئەوانی تر" دەکا، ئەمە بەهێزترین ناماقووڵیی نەخشە جیاجیاکانی جیهانە لە ماوەی دووسەت ساڵی رابردوودا. تەواو ئەو نەخشە ئیمپریالانەیە (کۆدەکەی رۆئاوایە) کەوا بەهاری عەرەبی ئێستە دەیگۆڕێ، دایدەڕێژێتەوە و پێشکێشی دەکاتەوە.

ئەگەر ئێمە ئەفسەرانی پروپاگەندەی ئیمپریالیزمی ئەمەریکا بێنین، وەک فرانکسی فوکویاما (کۆتاییی مێژوو) و ساموێل هەنتیگتن (ململانەی شارستانییەتەکان)، لە دەرەوەی وێنەکە بەجێ بێڵین، چونکە ئێستە پێگەیان تەواو روون بووەتەوە، ئەوا دەبێتە قارەمانانەترین هەوڵ بۆ بەخشینی مانایەک بە جیهانەکەمان لە ماوەی دەیەی رابردوو، ئەوەیە بیرۆکە پێکەوەییەکانی مایکل هاردت و ئەنتۆنیە نێجیر لە کتێبەکەیان بەناوی

ئیمپراتۆر (٢٠٠٠)، دواتر بوو بە مەڵتیتیود (٢٠٠٤) و کۆمۆنویڵس (٢٠٠٩). ئەوان دەڵێن گوایە سەرمایەی بەجیهانیکراو و تۆڕی گەورەی زانیاریی تەکنەلۆجی و بیرۆکراسییەتی سیاسی و پارە شیمانەی بوونی کۆنترۆڵی یەک ئیمپراتۆری نەهێشتووە لە هەر سەنتەرێکی دنیادا بێ. ئەوان دەڵێن ئێمە لە سەردەمی ئیمپریالیزم دەرچووینە و چووینەتە ناو سەردەمی ئیمپراتۆری، باس لە تۆڕێکی گشتگیری بالادەستی دەکەن، نەک هەرەمەکی. ئەوەی ئەمڕۆ جیهانی ئێمە پێناسە دەکا پێوەندییە هەرەمییەکانی دەسەلات نییە بگرە تۆڕێکی ئالۆزی بالادەستییە، سوود لە رێژیمی حوکمڕان وەردەگرن و تەواوی جیهان کپ دەکەن. کەواتە ئیمپراتۆر تۆڕێکە، نەک هەرەمێکی بالادەستی. ئیمپراتۆری "ئامێرێکی لادەر و خراپترکردنی حوکمڕانییە کە پێدا پێدا سنوورەکانی فراوان دەبێ و هەموو دنیا قووت دەدا." ئەوان دووپاتی دەکەنەوە کەوا سەردەمی نەتەوە – وڵات بەسەرچوو، تەنانەت وڵاتە یەکگرتووەکانیش دەتوانێ رۆڵی پرۆژەیەکی ئیمپریالیستی سەرەکی بگێڕێ. بیرۆکەی نەتەوە – وڵات ئێستە بووەتە نۆستالجیا، هەر بەتەواوی بێ سوودە.

ئەمە بەرێگەیەکی سەرنج ڕاکێش و روون دەچێ لەپێشمانە بۆ سەیرکردنی جیهانەکەمان، بەلام کاتێ لە نزیکەوە تەماشای دەکەین وێ دەچێ هاردت و نیجر بەئاسانی خەیاڵی جیهانگیریی "جیهانی رۆئاوا"یان کردبێ کەوا نەتەوە – وڵاتی پۆستکۆلۆنیال و شێوازی ئەوروپی دەکەنە رەوتی رەها، هەر لەسەر ئەوانەش ئێمە بەرێوە دەبرێین. ئەوان بۆچوونێکی جیاواز لە رەگ و ڕیشەوەیان نییە لەسەر جیهان، ئەوە نەبێ پرۆژەیەکی رادیکاڵیان پێیە سەبارەت بە کاروباری هەنووکەی دەوڵەت: بەلای ئەوان "جیهانی رۆئاوا" و هەموو سنوورەکانی بەردەمیان هەڵگیراوە لەبەرئەوەی زۆر بالادەستن. "پێکهێنانی ئیمپراتۆر هەنگاوێکە بەرەوپێشی تا دەرباز بین لە نۆستالجیای پێکهاتەیلی دەسەلات و رەتی هەر ستراتیجێکی سیاسی دەکاتەوە کە باس

له گەڕانەوەی سیستمە کۆنەکە دەکا، وەک هەوڵدان بۆ زیندووکردنەوەی نەتەوە – وڵات بۆ پاراستنی لە دژی سەرمایەی جیهانی. هەرچەندە لە رووی سیاسییەوە تەواو جیاوازن لە فۆکویاما و هەتینگتن، هاردت و نیجر زۆر بەپەرۆشەوە باوەڕیان بەسەرکەوتنی رۆئاوایە، هەرچەندە پێیان وایە ئێستە سەرکەوتووە و خۆیشی شەکەت کردووە، هەروەها پێی ناوەتە قۆناخێکی رەهای بالادەستی، واتە جیهانگیریی مەنتیقی خۆیشی. لە کاتێکدا ئەوروپیچییێتییان هەر وەک خۆی ماوەتەوە، حوکمی ئەوە دەکەن گوایە رەوتی ئەو بالادەستییەی کە رۆئاوا هەیەتی چووەتە ناو قۆناخێکی نوێی حوکمڕانییەوە.

لە خوێندنەوەی هاردت و نیجر بۆ ئیمپراتۆری، هەر تەنیا نەتەوە – وڵات نییە باوی نەماوە، بگرە لۆکالیزمیشە. لۆکالیزم بەدەر نییە لە جیهانگیری، بگرە پێوەستە پێوەی، هەر بەردەوامیش دەبن. ئێمە پێویستمان بە دژە جیهانگیری هەیە، لە کاتێکدا پەسندکردنی بەگەردوونیبوونی "جیهانی رۆئاوا" و گەڕان بەدوای رێگەیەکی بەرگەگرتن کە ئاشنایە بەو جیهانە بالادەستە. ئیمپراتۆری ئێستە بە گشتی لۆجیکی بالادەستیی ئابوورییە، ئاژانسێکی تایبەتی نییە. هاردت و نیجر زۆر دووپاتی دەکەنەوە کەوا نەتەوە – وڵات وا ون دەبێ، هەروەها رەوتی رەهای بالادەستی سەرهەڵدەدا. بەڵام وێ دەچێ راستیی بنەڕەتییان وەلا نابێ کەوا نەتەوە – وڵات هەرگیز ژێردەستەی سەرمایە نەبووە. ئەگەر بەلای وڵاتانی نیشتمانی ئابووریی ئەوروپی، لە سەردەمی ئادەم سمیس و کتێبەکەی بەناوی "سامانی نەتەوەکان" (١٧٧٦) بەولاوە، بیرۆکەی "نەتەوە" تەنیا میکانیزمێک بێ بۆ ناو کتێبان، ئەوا لە جیهانی کۆلۆنیالدا نەتەوە میتۆدێکی جووڵاندن و بەرگەگرتن بووە لە دژی سەرمایەی جیهانگیری. هەر ئەمەیە کەوا هاردت و نیجر پێیان وایە کە پێشکەوتنێکی نوێیە، واتە تۆڕێکی بالادەستی نەک یەک دەسەڵات و یەک ئیمپراتۆر، بۆیە نەتەوە هەر لە رۆژی یەکەمەوە دیلی سەرمایە بووە.

لەگەڵ ئەوەشدا، هاردت و نیجر فەشەل دێن لە دانپێنان بەوەی کەوا رەوتی بەرگری دەبێ هەر نیشتمانی و هەرێمی بێ، لە کاتێکدا لۆجیکی سەرمایەداری بۆ بالادەستیی جیهانی هەردەم نێونەتەوەیی بووە. تۆ شەڕی بالادەستی بە بەرگری ناکەی، بگرە شەڕەکە لەگەڵ پێگەی بەهێزی بەرگرییەکەیە. بەلام پێویستییەک هەیە بۆ لەناوبردنی بەگەردوونیبوونی رۆئاوا (وەک بڵێی خوا لە ئاسمانەکانەوە نەخشەی جیهانی بەو شێوەیە داڕشتبێ) و دەبێ چیی تر تێکەڵ نەکرێ لەگەڵ ئەو جیهانەی کە لە بەردەم بالادەستیی ئیمپریالی وەستاوەتەوە.

بە پێچەوانەی ئیمپریالیزم، هاردت و نیجر دەڵێن، ئیمپراتۆر هیچ سەنتەرێکی دەسەلاتی نییە و پشت بەسنوور یان بەربەستەکان نابەستێ. ئیمپراتۆری ئامێرێکی لادەری حوکمڕانەکانە و پێدا پێدا فراوان دەبێ و هەموو جیهان قووت دەدا. بەلام راستییەکەی ئەوەیە ئەمە هەردەم هەر وا بووە هەم لەناو سەرمایەداری و هەمیش لەناو ئیمپریالیزمدا. بیرۆکەی سەنتەرێکی گەورە و چڕ بۆ کاری سەرمایەداری یان ئیمپریالزم (کۆدەکەی رۆئاوایە) هەردەم خەیاڵێک بووە. کارێکی باشە لەو خەیاڵە چاک بێینە دەرەوە، بەلام مانای هاتن نییە بۆ ناو قۆناخێکی نوێی سەرمایەداری یان ئیمپریالیزمی. هەر کرێکارێک (میوان یان نایاسایی) لە ئاسیا، ئەفریقیا، یان ئەمەریکای لاتین شایەتی دەدا کەوا سنووره نیشتمانییەکان هیچ مانایەکیان نییە کاتێ بەدوای نانی رۆژانەیان دەکەون. سەرمایە هەرگیز سەنتەرێکی نەبووە. ئیمپریالیزم، کە بیرمەندانی وەک ماکس وێبەر و شومپیتەر درکیان پێی کردووە، تا سەر ئێسک سەرمایەدارییە، چەوساندنەوەی کرێکار لەلایەن سەرمایەدار لە نەخشەی جیهانی گەلێ زۆر بووە. ئەم کارەی سەرمایەدار سەنتەرێکی وەهمیی دروست کردووە، تا خۆی لەناو بالادەستیی شارستانیدا بنوێنێ، بۆیە دواجار دەبینین بیرۆکەی ئەورووپینیزم هاتە ناساندن، کە پێشکەوتنێکی پۆزەتیڤە. بەلام کاتێ لە

سۆنگەی کاری کۆلۆنیالەوە تەماشای دەکەین، سەرمایەداری لە سەرەتادا جیهانی بوو، هەر بۆیە پرسیاری ئەوەی بۆچی "لێرە" پێشکەوت نەک "لەوێ" بەڕاستی کارێکە بەرهەمدار، لەبەرئەوەی هەر لە سەرەتاوە سەرمایەداری جیهانی بووە و ڕووداوێکی جیهانیش بووە و قەیدی نەبوو ئەگەر بێتو لە ئاکامی ئەخلاقیاتی پرۆتێستانت یان شۆڕشی پیشەسازی لە ئەوروپا ڕووی دابا، یان لە ئەفریقیا، ئاسیا، یان ئەمەریکای لاتین، یاخۆ بەبۆچوونێکی جیهانی بودی، هیندو یان ئیسلامی. وەک فانون دەڵێ، ئەوروپا داهێنەری جیهانی سێیەمە و هەرواش دەمێنێتەوە، مەبەستی لە جیهانی سێیەم واتە جیهانی داگیرکراو، هەر واش دەبێ لەژێر کارەکانی سەرمایەدار، کە هەردەم لە ناوەوەڕا کار دەکا بۆ قایمکردنی بالادەستیی خۆی. سەرمایەداری هەرگیز سەنتەرێکی نەبووە، بۆیە سنووریشی نییە.

ئیمپریالیزم قەت بەبێ تۆڕێکی داوودەزگەی مادی و پێوەری کاری نەکردووە کەوا ئاسانکاری دەکەن بۆ شاردنەوەی دڕندایەتییەکەی، لەبەرئەوەی سەرمایەدار بەتوندی سنووره نیشتمانییەکانی بڕیوە و بەدوای کەرەستەی خاو کەوتووە، بەدوای کرێکاری هەرزان، بازاڕەکان، هەر بۆیە کرێکاری هەرزان بە قاچاخ هاتووەتە ناو سەنتەرەکانی سەرمایە. ئەوەی هاردت و نیجر لە ئەکادیمیادا دۆزییانەوە، هێزی دڕندانەی سەرمایە و کاریگەریی نابەجێی کرێکار، لە ڕاستیدا دەمێکە زانراوە و ئەزموون کراوە.

هاردت و نیجر دەڵێن: بەڵام شیمانەی سەرەتایی ئێمە ئەوەیە کەوا ئیمپراتۆرییەکی نوێ سەروەرییەک دروست دەکا، پێچەوانەی هەردوو بۆچوون دەبێتەوە (بۆچوونی لاگیری و وەستانەوە لە دژی حوکمەکانی ئەمەریکا لە دنیا). وڵاتە یەکگرتووەکان هیچ سەنتەرێک بۆ پرۆژەی ئیمپریالیستی دروست ناکا، ڕاستییەکەش ئەوەیە هیچ نەتەوە - وڵاتێک ناتوانێ ئەمڕۆ ئەم کارە بکا. ئیمپریالیزم بەسەر چوو. هیچ نەتەوەیەک نابێتە سەرۆکی جیهان بەو شێوازەی کاتی خۆی وڵاتە ئەوروپییەکان وا بوون.

هەر ئەو بۆچوونە وردەی سەنتەربوونی ئیمپراتۆرییە، کە هەرگیز بوونی نەبووە، ئێستە باسی لێوە دەکرێ. نە وڵاتە یەکگرتووەکان و نە هیچ نەتەوەیەکی تر هەرگیز ئەو پێگەیەی نەبووە. هەر لەبەر ئەو هۆیەشە کەوا هەردەم راپەڕین هەبووە لە دژی ئیمپریالیزم. ئەو بۆچوونەی گوایە سەرمایەداریی جیهان سەنتەر و سنووری هەیە هەردەم وەهمێکی بەهێز بووە کە یارمەتیی یەک دەسەڵاتی داوە و کۆدەکەی "رۆئاوا"یە، ئەوانی تری جیهانیش هەمووی خراونەتە پەراوێز، ئەمەش بەرهەمێکی ئایدیۆلۆجیی باڵادەستیی سپییەکانە کە ناوی لێ نراوە ئەرکی شارستانیبوون. ئەم بەرهەمە تا ماوەیەک باوەڕی پێ دەکرا، ئێستە دواجار لە کارەکانی هاردت و نیجر بەرەنگاری دەکرێتەوە. بەڵام ئەم دانپیانانە درەنگە جیاوازییەکی کەم دروست دەکا لەو رێگەیەی کەوا کاری مادیی سەرمایەداری لە جیهاندا بەربڵاوە (بڕینی سنوورە نیشتمانییەکان بەتوندی بۆ دزینی کەرەستەی خاو، مسۆگەرکردنی کرێکاری هەرزان و فراوانکردنی بازاڕ)، نەک لەبەر ئەو راستییەی کەوا جیهانەکانی تر لە دەوری ئەو سەنتەرە وەهمییە هەردەم خۆیان لە بیر بووە و بە دڵ کاریان کردووە لەو گەردوونە جیاوازانەی خۆیان.

بیرۆکەی ئیمپراتۆریی هاردت و نیجر لە بنەڕەتدا هەر بەسەنتەرێکی ئەورووپی دەمێنێتەوە، تەنانەت ئەورووپیچییەکانیش دەڵێن رۆئاوا سەرکەوتنی بەسەر ئەوانی تردا هێناوە، هیچ ئیختیارێکیان نییە جگە لە داننان بەو سەرکەوتنە، هەروەها دەگەڕێتەوە بەدوای شێوازی تر بۆ بەرگەگرتنیان لە ناوەخۆی خۆیان. وێڕای ئەو ئەورووپیچییەتە، تیۆلۆجیی قووڵی مەسیحییەت هەیە کەوا باس لە بەرگەگرتنی سیاسی دەکا. هەر لە سەرەتای نووسینی "ئیمپراتۆر-٢٠٠٠"، دووانەییی هاردت و نیجەر پێشنیازی ئەوە دەکەن لە رێگەی جیاکردنەوەی نێوانی ئیمپراتۆر و ئیمپریالیزم توانییان ئاماژە بە مەسیحییەتبوونی خەیاڵی ئیمپراتۆری بکەن، لەبەرئەوەی زاراوەکان هەر لە سەرەتدا مەسیحی بوون لە تیۆلۆجیی پۆستمۆدێرن کەوا ئەوان دایانهێنا.

جیاوازیی هاردت و نیجر بۆ ئیمپراتۆر، که بۆ ئەوان دووسەرەیە، ناوەڕۆک و گرینگە و لە ئیمپریالیزمەوە هاتووە کەوا دووسەرەیە، ناوەڕۆکدارە و گرینگە، هەروەها سنوورەکانیشی جێگیرە، کە بە روونی مەیسحییەت پێشان دەدا. بەڵام تا کاتی دەرکەوتنی کۆمۆنوێڵس (٢٠٠٩) کەوا هەردوو بیرۆکەکەی خۆشەویست و شیعر تەواو روونی دەکەنەوە کەوا ئێمە پێویستمان بە بیرمەندانی مەسیحییە. نابەجێیی سەرەکیی ئەو جۆرە بیرۆکانە، کە ئێمە فێریان بووبووین چۆن بیانبینین و بیانچوێنین بەلایەنی کەم لەوەتەی پەیدابوونی سۆشیۆلۆجیی ئاینی ماکس ویبەر، ئێستە بووە چوارچێوەی بیرمەندانی مەسیحی کە جارێکی تر هەوڵ دەدەن جیهان بکەن بە مەسیحی لە بەرگی عەلمانیەتدا، ئەمەش داگیرکارییەکی مەسیحییەتە بۆ رەخنە و بۆچوونەکانمان. بێگومان هیچ گرفتێک لەگەڵ هەردوو مارکسییە مەسیحییەکە نییە کە جیهان لە رێگەی دووربینی مەسیحییەتەوە دەبینن. بەڵام گرفتەکە ئەوەیە ئەو دیدە چۆن دەسازێ بۆ جیهانێکی غەیرە مەسیحی لەژێر باڵی بەزەییی مژدەدەردانی کۆلۆنیالی مەسیحی لەبەرئەوەی مشتومڕەکان لە نێوان بارتۆلۆمی دو لاس کاس (١٤٨٤-١٥٦٦) و خوان گینیسی دو سوپەلڤا (١٤٨٩-١٥٧٣)، یەکێکیان دژی دەوەستێتەوە و ئەوی تریان پاڵپشتیی کۆلۆنیالیزمی ئیسپانی دەکا بە زاراوەی مەسیحییەت.

رووداوەکانی ٩/١١ لە ئەمەریکا و هەردوو داگیرکاریی ئیمپریالیستانەی دوو وڵاتی سەروەری موسڵمانان لەلایەن ئەمەریکا، ئاماژەن بە مانیفیستۆی پڕۆژەی سەدەی نوێی ئەمەریکا، کە بەرەنگاری تیۆری کۆتاییی ئیمپریالیزم و سەرهەڵدانی ئیمپراتۆریەت دەکات. داگیرکردنی ئەفغانستان و عێراق ناوچەیی و سنووربڕ بوو، ئەمە شێوازێکی زۆر کۆنی ئیمپریالیزمە. هێندەی نەبرد بینیمان ئیسرائیل لبنانی داگیر کرد لە ٢٠٠٦ و غەزەی لە ٢٠٠٨ و ٢٠٠٩ گرتەوە، کە دوو کاری ئیمپریالیستانەی بچووکی ئیسرائیلە بە هاوکاریی ئیمپریالیزمی ئەمەریکا. ئەمە خراپ شکایەوە و وای لە حزبوڵڵا و

حەماس کرد پێوەندی بکەن بە سوپای مەهدی، کە لە پێشتر زۆر بەهێزترن، پێوەندی بکەن بە سووریا و کۆماری ئیسلامی کە پێکەوە هاتن شەڕێکیان کرد لە دژی ئەمەریکا/ئیسرائیل و هاوپەیمانە ئەورووپی و ناوچەییەکەیان. هەموو ئەمانە ناوچەیی و سنووربڕ بوون، بە بەرنامەی نیشتمانی و نیوچە نیشتمانی کە ڕووبەڕووی ئیمپراتۆریەتی ئەمەریکا و هاوپەیمانی ئەورووپی و ناوچەییەکەیان بوونەوە.

ئێمە دەبێ جیهانی فرە بناسینەوە و لێی بکشێینەوە کەوا ڕۆئاوا حەشاری داوە. ئیمپریالیزم هەردەم ئیمپراتۆرێک بووە، واتە ئیمپریالیستێکی ئیمپراتۆری، ئەگەر بێتو درک بەوە بکەین کە ئەو سەرمایەدارییە قەت سەنتەرێکی نەبووە، هەروەها بەرهەمی شارستانییەتی سنوورەکان میکانیزمێکی وەهمی بووە بۆ پاڵپشتیکردنی یەک باڵادەستی و پێشکەوتنێکی تاکلایەنە، ئەوا زیاتر لە پرسەکان تێ دەگەین. سەرهەڵدانی بەهاری عەرەبی ڕێی تێ دەچێ و زۆریش ئاساییە ڕێ لە بەتیۆریکردنی ڕۆئاوا بگرێ تا نەبێتە ئیمپراتۆریەتێکی جیهانی، هەروەها شیمانەی ئەوەش هەیە کەوا وەهمەکان بکەونە ناو داوی جیهانێک کە ئێمە هەوڵی چاککردنی دەدەین.

بێگومان هاردت و نیجەر باش ئاگەدارن، ڕاستییەکەی دەشارنەوە، لە ئەورووپیچییاتی دیدگەیان بۆ جیهانێکی نوێ، بەڵام ئەو باسەی ئەوان دەیکەین لەوە زیاتر ئاشکرا دەکا:

> ئەو جینۆلۆجییەی ئێمە بەدواوەین لە شرۆڤەکانمان لە ئیمپریالیزمەوە بۆ ئیمپراتۆریەت یەکەمیان ئەورووپی و پاشانیش ئەورووپی – ئەمەریکی دەبێ، نەک لەبەرئەوەی ئێمە باوەڕمان بەو ناوچانە هەیە یان بە سەرچاوەی تەواوی بیرۆکەی نوێ و داهێنانی مێژوویی، بگرە لەبەرئەوەیە کەوا ئەم ڕێگەیە بۆ

بالادەستیی جوگرافی هاوتەریبە لەگەڵ ئەو بیرۆکە و کارانەی کە ئێمە ئەمڕۆ لە ئیمپراتۆریەتدا دەیبینین و هەنگاوێک دەچنە پێشەوە، هەروەکو باسمان کردووە، ئەمە هاوتایە لەگەڵ پێشکەوتنی رەوتی سەرمایەدارانەی بەرهەم. لە کاتێکدا جینۆلۆجیی ئیمپراتۆریەت لە ناوجەرگەی ئەوروپیزمدایە، بەلام بوونی دەسەلاتەکانی بۆ هیچ هەرێمێک سنووردار نییە. لۆجیکەیلی حوکم، کە لە هەندێ رووەوە سەرچاوەیان گرتووە لە ئەوروپا و ئەمەریکا، ئێستە بوونەتە هۆی بالادەستی لە سەرانسەری جیهاندا. لەوەش گرینگتر، ئەو هێزانەی کە رکابەری لەگەڵ ئیمپراتۆر دەکەن و کاریگەرن ئەوانیش سنووریان نییە بۆ هیچ ناوچەیەکی جیۆپۆلەتیکال. جوگرافیای ئەو دەسەلاتە جێگرەوانە، واتە کارتۆگرافیای نوێ، هەر بەڕێوەیە بێتە نووسین، یان لە راستیدا ئەمڕۆ لە رێگەی بەرگەگرتنەوە، خەباتکردن و ئارەزووەکانی فرەبوون دێتە نووسین.

ئەم بۆچوونەی جوگرافیای جیهانی درێژە دەدا بەجیاکردنەوەی پێگەی کۆلۆنیال لە سەنتەربوونی سەرمایەداری و ئەو سۆنگەیەکی جیهانیی پێ دەبینن. مەرجی کۆلۆنیالیتی، کە یەکڕێیە لەگەڵ کاری سەرمایەداری، شوێنێکی نییە لەناو سەرمایەداری یان لەناو ئیمپراتۆریەتدا. لەبەرئەوەی غەیرە رۆئاوا لە راداریاندا نییە، ئەوان دەڵێن: "لە سەردەمی گەیاندنی ئێمەدا، هەموو شتێک لە خەباتەکاندا دەکرێ، گفتوگۆ و گەیاندن نەبێ." گۆڕەپانی تیاننمێن، چیاپاس، لۆس ئەنجلۆس، فرەنسا، راپەڕین و کۆریای باشوور لەو جۆرە خەباتانەن کە نەک تەنیا پێوەندییان بە یەکترەوە نییە، بگرە بە هیچ شێوەیەک نەگەیەنران و باسیان لێوە نەکرا. چیی تر چینی پرۆلیتار وەک جاران نەماوە، ئەمەش مانای ئەوە نییە چینەکە کز بووە یان نەماوە. ئەو بۆچوونەی گوایە ئەو جۆرە خەباتانە رێیان لێ گیراوە و ناتوانن

بچنە شوێنێکی تر، ئەمە وا نییە، ئاسۆیانە دەڕۆن و گەیشتوونەتە ئاستێکی جیهانی، هەر ئەم بۆچوونەش بوو، بەداخەوە، وایان کرد ڕووداوەکانی ٢٠١١ و زیندووبوونەوەی دروشمی "گەل دەیەوێ دەسەڵات بڕووخێ" هێندە بڕ نەکا.

کێشەی ئەم جۆرە کارانەی وەک هاردت و نیجر ئەوەیە بەردەوام یەک قەوان لێ دەدەنەوە، ئەویش قەوانی باڵادەستیی ئەوروپایە، جگە لەو چ جیهانێکی تر شک نابەن، ئێستە یەکێ هەر خەیاڵی بۆ باڵادەستیی ڕۆئاوا دەچێ کە بەجیهانی کراوە، هەروەها لە سیاسەتێکی پێشکەوتوودا دەیانەوێ بە زاراوەی خۆیان بەسەریدا زاڵ بن. ئاگەداری هیچ جیهانێکی تر نین، نەک هەر تەنیا جیهانەکانی ڕابردوو، بگرە ئەو جیهانانەی وا پەیدا دەبن وێڕای "جیهانی ڕۆئاوا" کەوا خەیاڵیانی دیل و داگیر کردووە. پێگەیەکی تری بەرگریکردن لە دژی بەجیهانیبوونی ئیمپریالیستی درک کردن و داننانە بە فرە جیهانی کەوا پێشتریش هەر هەبووە و بەردەوامیشە، ئێستە وا پێش دەکەوێ، بەرهەمی ئیمپریالی "ڕۆئاوا"، کە بەرهەمی بیری فوکویاما و ساموێل هەتینگتنە، هەروەها بیرە داگیرکراوەکانی جیهان کە تا ئێستەش قسە بۆ ڕۆئاوا دەکەن، سەرکەوتووانە دەمامکدار کراون. ئەوەی لە ڕاستیدا هاردت و نیجەر دەیکەن بەسەر بەجیهانبوونی سەرمایەداری ناکەوێ، بگرە خۆراکە بۆ هێز و دەسەڵاتی ئەو جیهانەی وا سەر هەڵدەدا. ئەگەر بێتو باسی ئەو فرەییە بکەین کە تێیدا بەرگری نییە لە دژی ڕۆئاوا (واتە سەرمایەداری جیهانی)، بگرە بەرگری لە جیهانە تایبەتەکان و هاوپەیمانانی نیشتمانی و نێوتەوەییدا هەن کەوا بەهۆیانەوە ئەو فرەییە پێش دەکەوێ و دەمێنێتەوە.

بەهاری عەرەبی جیهانێکی تر دەدۆزێتەوە، جیهانێک کە زۆری پێ دەچێ، ئەو جیهانەی پۆستکۆلۆنیال بەڵێنی دابوو بەڵام فەشەلی هێنا و قسەی خۆی نەبردە سەر، بۆیە شاردییەوە، هەروەها ئەو جیهانەی کەوا نەخشەی ئیمپریالی ڕۆئاوا شاردبیەوە. بۆچوونەکانیان ماقووڵ و گەورەن، هاردت و

نیـجــەر ڕۆئاوا گـەورە ناکـەن، تەنانەت لاقـەیشـی ناکـەن. بەهۆی وەسـفـی فەلسەفییان، گەورەییەکەی زیاتر میتافیزیکی دەکەن، بەتایبەتی لەم ساتەدا کەوا خەریکە بارگەی تێک دەنێ.

ئیتنۆس (ئیتنی) لەژێر چاکبوونەوەدا

ئەگـەر بێـتـو دووانەییی گـەورەیی و فـەلسـەفی بکەینە غـەیرە مـەسـیـحی و بەکـاری بێنـین تا یارمـەتیـمان بدا لەو ڕووداوە کـاریگەرانە تێ بگـەین، ئەوا دەبێ واز لـە بیــرەوەری و قــســەوباسی تیلیــۆلۆجی بێنین، واتـە دووبارە کۆکـردنەوەی دوانەبڕاوی مـێـژوو، دەبێ زیاتر خـۆمـان بسـازێنین لەگـەڵ ئەو سـاتـانەی ئێـمـە تێـیـانـدا دەژین و ئەو ڕاپەڕینە دیموکـراتیـیـانە دەبیـنین. گـەورەییی ئەو پێشکەوتنانـەی ڕوو دەدەن لە چەندان وڵات پێـویسـتی بە وەها دیدێکە کە گەورە بێ و درک بە قـۆناخی گواستنەوەی جیهان بکا کـە ئێمە وا دەیبینین، بەڵام لە ڕووی مێژووییەوە دەبێ درک بە هـەر نەتەوە – وڵاتێک بکا تێیدا ڕاپەڕینەکان سـەرچاوەیان گرتووە. بەواتایەکی تر، بۆ تێگەیشتن هـەر یەکێ لەو ڕووداوانە، لە تونس، میـسر، سـووریا، ئێران، بەحرێن، یەمـەن یان ئەفغـانسـتان، دەبـێ لە یەک کـاتدا لە ڕووی مێژووییـیـەوە فـەلسـەفی بین و لە ڕووی جوگرافیشـەوە فراوان بیر بکـەینەوە. هـەریەک لەو وڵاتانە پێویسـتی بە زاراوەی مـێژوویی و فـەلسـەفی هـەیە، بەتایبـەتی بۆ ئەزموونگـەلی کۆلۆنیـال و پۆســـتکۆلۆنیـــال، هـەروەها هـاوکـات لـە ڕێگـەی هـاوکـــارێکی گــەورەییی ئاسـۆییـیـەوە دەبێ ئاگـەدار بـین کـەوا خـەریکە جـوگرافییـەکی نوێی ئازادی دەبێ لەدایک. مـێژوو هـەر بەشـتێکی دەرەکی دەمـێنێتـەوە بۆ ئەو وڵاتانەی وا لەناو دۆخەکەن، لە کاتێکدا ڕێ بە جوگرافیا دەدا فراوانبوونی جیهان ڕایی بکا. نـە لە ڕووی مـێژووییـیـەوە سـووربوونە و نـە لە ڕووی جـوگرافـیـشــەوە پێـدادەگـرن، بەڵام لە یەک کـاتدا لە ڕووی جـوگـرافـی و مـێـژوویـیـەوە ئەو ڕووداوانە گەورەن و بەهۆیانەوە هەستێکی نوێ هاتووەتە ئاراوە.

پەیدابوونی جوگرافیایەکی جیهانی نوێ، لایەنە مێژووییەکەی بەرهەمی کۆلۆنیال (رۆهەڵاتی ناوەڕاست) نا، بنەمایەکە بۆ تێگەیشتن لەو راپەڕینانە، هاتنە دەرەوە لە جیهان کە تەنیا ئەزموونی مێژووی تایبەتی کۆلۆنیالی هەیە، نەک پیرۆزیی ئایدیۆلۆجیاکان ئەوەی کە هانس جۆرج گادەمار بە مێژووی کاریگەری ناو دەبا.

لەم حاڵەدا ئێمە دەتوانین ئەو فاکتە دیاری بکەین کەوا رووداوەکان لە ئەفریقیا و ئاسیا هەر تەنیا کۆدی "جیهانی عەرەبی و موسڵمانیان" پێ نادرێ، کە ئێمە دەبێ پێیان بڵێین لەژێر چاککردنەوەدان، کە چیی تر بوونی نییە بەڵام هەر بەسووده. بۆچی زاراوەکە هەر پێویستە و تەنانەت بەرهەمداریشە، هاوکات چیی تر بوونی نییە و دەشڵێین دژە بەرهەمە؟ بەشێوەیەکی ستراتیجی بەرهەمدارە، بەڵام پێویستە، چونکە ئەو باڵادەستی و کاریگەرییانەی وڵاتانی تر هەیانە ئێستە کەوتووەتە ژێردەستی بەهاری عەرەبی، ئەمەش شت بەرهەم دێنێ و شت لەناو دەبا، هەروەها زۆر زەحمەتی دەکا بۆ ئەمەریکا و هاوپەیمانانی ئەورووپی و ناوچەکە، یان کۆماری ئیسلامی و دۆستانی، بتوانن بەوردی بەدوای راپەڕینەکاندا بچن. هۆکارێکی تر هەیە بۆچی ئەمە دژە بەرهەمە، ئەویش ئەوەیە: ئێمە چەندە ناوی کۆنی جیهانیی ئازادمان بۆ بمێنێتەوە ئەوەندە وێنە تازەکەی بەرچاومان لێڵتر دەبێ و ناتوانین ناوێکی لێ بنێین، چونکە ئەم رووداوانە لە راستیدا بەرەو دیالێکتیکی کراوە دەچن کە پابەندە بەچاکبوونەوە و دۆزینەوەی جیهانە نوێیەکان کەوا چیی تر ناتوانن بە جیهانی عەرەبی یان موسڵمان پێناسە بکرێن. دۆڕاوەکان لەو رووداوانەدا هەر تەنیا هاوپەیمانانی ئەمەریکا نین، وەک تونس، میسر یان سعوودیە، بگرە کۆماری ئیسلامی و دۆستەکانیەتی لە ناوچەکە، وەک حزبوڵڵا، حەماس و سوپای مەهدی، مەگەر خۆیان لەو کۆمارە بکەنەوە (وەک چۆن حەماس خێرا خۆی لە ئێران کردەوە) هەروەها خۆیان لە چارەنووسی رووخاوی ئەو رێژیمانە وەدوور بگرن.

کـەواتە ئەوەی زاراوەی "جـیـهـانی عـەرەبی و مـوسـڵـمـان" دەیشـارێتـەوە ئیتنییە (عەرەب) و ئایدیۆلۆجییە (ئیسلامی) کەوا دەمێکە جیهانی عەرەبی و ئیـتنییـەتی عەرەبی شـێواندووە، ئەمـەش پێویستـی بە فاکتی کۆزمـۆپۆلیتـانی کۆمـەڵگەکـان هـەیە. ئەوەی ئێـمـە دەیبینـین دەکرێتـەوە قـۆناخی گواسـتنەوەی ئیتنیی "جیهانی عەرەب و مـوسڵمانە" بۆ ناو ئیـتنیی راپەڕینێکی ئەخلاقی و خەیاڵی، کە هێشتە ماویەتی ئاکامەکانی تەواو وەدیار کەون.

دوایەمین گەورەترین شۆڕش کە لە ناوچەکەدا رووی دا شـۆڕشی ئیسلامی بوو (١٩٧٧-١٩٧٩)، کە ساز کرا لەسەر بنچینەی خەیاڵگەلی وەک ئازادی و سـەربەخـۆیی کـەوا دواتر دڕندانە وەلا نران کـاتێ سـیـسـتـمـێکی ئاینیی سـتـەمکار جڵـەوی گرتە دەست. ئەمڕۆکە سی ساڵ بەسـەر ئەو سیسـتـمـە ئاینیـیـە سـتـەمکارەدا تێـپـەڕیوە، ئەمـە باکگراوندێکی قـووڵـی راپەڕین و شۆڕشەکانی ئەمڕۆیە کە ئێمە پێیان دەڵێین بەهاری عەرەبی. ئەوەی جیهان لە دەورەی کۆماری ئیسلامی پێشانی دەدا درۆیەکی مێژووییە کە سیستمە ئاینییەکە سی ساڵە خۆی لەو دەدزێتەوە، لەبەر فـاکتی کۆزمـۆپۆلیتـانی ئەو کۆمـەڵگایانەدا، کە رێژیمـی حوکمـڕان بەتوندی سـەرکوتی کردووە، ئێسـتـە گـەڕاوەتـەوە بۆ جـیـهـان و وا ئێـمـە بەچـاوی خـۆمـان دەیبـینـین. واتە، ئەم شـۆڕشـانە هەڵگەڕانەوەی کۆمـاری ئیـسلامـیی چەوسـاوەیە: ئێـران دەبوایە رەتی بکاتەوە بەخـۆی بڵـێ "شـۆڕشی ئیـسلامی" و دەبوایە دژی ئەو بەرهـەمـە بێ کە پێی دەڵێن کۆماری ئیسلامی. ناوچەکە کۆماری ئیسلامی فڕێ دەداتە دەرەوەی بـازنە، پـەیکـەرە ئێـــسـکی لەنـاو دۆلاب وەدەر دەنێ، ئـەو راپـەڕینـە مـەزنە ئاشکرا دەکـا کـە هیـواکـانی شـۆڕشی ١٩٧٩ی دروست کـرد، پێش ئەوەی دڕندانە سەرکوت بکرێ، قـوربانییانی ئەتک کران، کوژران، بە کۆمەڵ نێژران. پێگەی گۆڕستانی خاڤەران، تێیدا رێژیم بە هەزارانی خوێن سارد کرد و کوشتی لە هەشتاکان، ئێستە بەگوێی پیاوانی ئاینیی شەڕانگێزدا دەزرینگێتەوە.

پارێزکاره نوێیه‌کان له ئه‌مه‌ریکا ده‌ترسن له‌وه‌ی نه‌بادا به‌هاری عه‌ره‌بی ببێته هۆی "راپه‌ڕینێکی تری ئیسلامی"، له کاتێکدا ئێران خێرا خۆی گه‌یاندێ و گوتی ئه‌مه شۆڕشێکی ئیسلامییه، به‌ڵام خێرا له قه‌وچه‌ی درایه‌وه. به‌ڵام ئه‌وه‌ی سی ساڵ پێش ئێسته له ئێران رووی دا شۆڕشێکی ئیسلامی نه‌بوو، هه‌روه‌ها ئه‌وه‌ی خه‌ڵک بۆی جه‌نگا کۆمارێکی ئیسلامی نه‌بوو. له باتیی ئه‌مانه، شۆڕشێکی گه‌وره‌ی کۆزمۆپۆلیتان به‌توندی و زۆرداری به ئیسلامی کرا به‌هۆی سه‌رکوتکردنی شۆڕشه کولتوورییه‌کان، سه‌رکوتکردنی زانکۆ، کوشتنی به کۆمه‌ڵ، دوورخستنه‌وه به‌زۆر و زۆرداری و زۆریی ته‌نگژه‌ی ناوچه‌یی. کۆماری ئیسلامی سی ساڵی سه‌رف کرد له چه‌وساندنه‌وه‌ی گه‌له‌که‌ی، وێنه‌یه‌کی شه‌رعیه‌تی دروست کرد و پێگه‌یه‌کی شۆڕشی دا به خۆی، ئێسته‌ش ئه‌و شۆڕشه گه‌ورانه‌ی له ده‌وروبه‌ری روو ده‌ده‌ن هه‌مان ئه‌و تۆقینانه‌یان تێدا ده‌بینرێ که سیستمه ئاینییه‌که کردی و کوشتی. بۆیه به‌رپرسانی کۆماری ئیسلامی هێنده‌ی ئه‌مه‌ریکا، ئیسرائیل و سعوودیه نیگه‌رانن و ده‌ترسن، وه‌ک ئه‌وانیش ده‌یانه‌وێ سه‌رکوتیان بکه‌ن و له گۆڕیان نێن.

به‌ڵام هه‌موو ئه‌مانه ئاوه به‌ژێر پرده‌وه. به‌هاری عه‌ره‌بی خونچه‌ی ده‌رکردووه، وه‌ک پشکوتنی جوانیی گوڵی به‌هاران، له‌و ئاوه لێڵ و قوڕاوییه‌ی که وه‌ختێک دڕنده و خاکێکی بێ پیتی هه‌بوو، سه‌ر ده‌ردێنن.

دووەم

بەرەو جوگرافیایەکی ئازاد

لە وتارێک بۆ ئەلجەزیرە، "ئاخۆ منداڵانی فەلستین کەمتر شایەنن؟"، (٢٠١١)، جۆزیف مەساد، سکۆلەرێکی ناسراوی بواری سیاسەتی مۆدێرنی عەرەب و مێژووی رۆشنبیری، بەرێککەوت پرسیارێکی سەرنج ڕاکێش دەکا (هەرچەندە زۆر کەم وروژێنراوە) لە گەرمەی ململانەی عەرەب–ئیسرائیلدا:

> ئەو شتە چییە لەبارەی منداڵانی جوولەکە و عەرەب کەوا یەکەمیان رەپێش دەخرێن و دووەمیان وەپاش لە وتارەکانی سەرۆک باراک ئۆبامادا، یان بڵێین لە میداری رۆئاوادا بە گشتی؟ ئاخۆ منداڵانی جوولەکە ژیرترن، قشتترن، سپیترن؟ ئاخۆ ئەوان شایەنی سۆز و هاوکارین، منداڵانی عەرەب شایەنی نین، لەبەرئەوەی منداڵانی جوولەکە گوناهیان نییە و نابێ بە تاوانی دێبابیان پیس بکرێن، کە زۆرجار بە "منداڵانی ئیسرائیل" ئاماژەیان پێ دەکرێ؟ یان، ئاخۆ منداڵانی عەرەب هێندە مەترسیدار بن، هەڕەشەچی بن، تاوانبار بن، تەنانەت رەش و ناشیرین بن، دۆخێکە تەنیا فۆبیای عەرەبی دەیگرێتەوە، واتە ترسی رۆئاوا لە منداڵانی عەرەب؟

مەساد لە درێژەی وتارەکەیدا بە وردی و تەواوی باسی رەهەندە مێژووییەکانی زاراوەی "ئەرەبۆپێدەفۆبیا" فۆبیای عەرەبی دەکا.

کەی و لە کوێ ئەرەبۆپێدەفۆبیا (Arabopaedophobia) سەرهەڵدەدا؟، یان، هەمان پرسیار ئاوەژوو کەیتەوە، ئەم جۆرە رەپێشدانە بێ شەرمانەی

منداڵانی ئیسرائیل بەسەر عەرەب لە پای چی؟ زیاتر لە جارێک، سەرۆک باراک ئۆباما منداڵانی ئیسرائیلی بەمنداڵانی چواندووە و بەراورد کردووە، بەڵام قەت نەیوێراوە خەیاڵی ئەوە بکا منداڵانی فەڵەستینی وەک مالیا و ساشا حسێب بکا. بۆچی؟ مەساد لەو بارەیە دەڵێ:

گرینگە سەرنجی ئەوە بدەی کەوا ئۆباما لەوانەیە چاوی کەوتبێ بەو کچە قژزەردانە (کە وێنەیان گیرا کەوا پەیامی مردنیان دەنووسی کاتێ لبنان بۆردمان دەکرا لە جولای ٢٠٠٦) کاتێ چەند مانگێک لەمەوبەر سەردانی کیریات شمۆنای کرد، لە جانیوەری ٢٠٠٦. پاشان گوتی شارۆکەکە بە شارۆکەیەکی ئەمەریکی دەچێ، لەوێ دەنگی منداڵانی ئیسرائیل دەبیستێ کەوا "وەک منداڵانی خۆم یاری دەکەن".

چەندانی جاری تر هەبووە ئۆباما منداڵانی ئیسرائیلی بەمنداڵی خۆی زانیوە. بەرگری لەو ئۆپەراسیۆنەی ٢٧ی دیسێمبەری ٢٠٠٨ کرد کە ئیسرائیلییەکان پێیان دەگوت "بەرەو ڕابەرایەتی"، سەرۆکی تازە هەڵبژێردراو گوتی: "ئەگەر یەکێک تۆپ بە ماڵی منەوە بنێ کەوا دوو کچەکەم تێیدا خەوتوون لە شەودا، ئەوا ئەوەی لە دەسەڵاتم دا بێ دەیکەم بۆ وەستاندنی ئەمە. بۆیە پێشبینی دەکەم ئیسرائیلییەکانیش هەمان شت بکەن." ئەمە هەمان ئەو ئۆپەراسیۆنە بوو کەوا بەئەنقەست منداڵانی ئیسرائیلی کرانە نیشانە لەلایەن سوپای ئیسرائیلی و هەندێ جار وەک قەڵغانی مرۆیی هاتنە بەکارهێنان یان لە تەقەی هەڕەمەکیدا کوژران، ئەمە ڕاستییەکە تەنانەت لە ڕاپۆرتی گۆڵستۆونی جەربەزە و ڕەخنەلەخۆگردا باسی لێوە کرا. منداڵ هەر منداڵە: چ جیاوازییەکی هەیە لێرە، یان لەولا بکوژرێن؟ دەبێ هەردوو کوشتار سەرکۆنە بکرێ. باشە لەبەرچی باراک ئۆبامای سەرۆکی وڵاتە یەکگرتووەکان خۆی کوێر دەکا و منداڵانی فەڵەستینی نابینێ، بەڵام کاتێ باسی منداڵانی ئیسرائیل دەکا یەکسەر

منداڵانی خۆی بیر دێتەوە؟ ئێ خۆ ئۆباما ئیسرائیلی نییە، ئەو ئەمەریکییە، بگرە ئەفریقی–ئەمەریکییە. ئەمانە چ پەیوەندییەکیان پێکەوە هەیە؟

مەساد دوو کەرەتان بە بەڵگە باسی ئەوە دەکا ئۆباما منداڵانی ئیسرائیلی (قڕزەرد)ی بە منداڵانی خۆی زانیوە، ئەمە ئەو پرسیارە قووت دەکاتەوە، باشە چۆن دوو کچی ئەفریقی – ئەمەریکی، لە دێبابێکی ئەفریقی – ئەمەریکی وەها ئاسان وێک دەچوێنرێن و بەراورد دەکرێن لەگەڵ منداڵانی قڕزەرد، لەسەر حسێبی پشتگوێخستنی منداڵانی فەڵەستینی؟ باشە لەبەرچی وەک مەسیحییەک، بۆ نموونە، سەرۆک منداڵە فەڵەستینییە مەسیحییەکان بەهی خۆی نازانێ، یان وەک کوڕە موسڵمانێک، فەڵەستینییە موسڵمانەکان بە هی خۆی نازانێ، یان وەک نەوەیەکی ئەفریقی، منداڵانی عەرەب بە هی خۆی نازانێ؟ سیاسەتی رەگەزپەرستی وێکچواندن و بەراوردکردن ئاماژەیە بە زێدەڕۆیی تێکەڵکردنی منداڵانی ئیسرائیلی و ئەمەریکی بۆ نێو تاکە پۆلێنێک کەوا مێژوویەکی خوێناویی کۆیلایەتیی ئەفریقی وەلا دەنێ. ئەو پۆلێنە، زۆر کاریگەرە لە جیۆپۆلەتیکی باڵادەستیی جیهانی، کۆدەکەی "رۆئاوا"یە. منداڵانی ئیسرائیلی و ئەمەریکی "رۆئاواین"، کۆدەکە وا فەرمان دەکا، منداڵانی فەڵەستین، عەرەبن، رۆئاوایی نین، بگرە رۆهەڵاتین. هەروەک شاعیری باڵای ئیمپریالیزمی بەریتانی رودیارد کیپلینگ (١٨٦٥–١٩٣٦) دەڵێ:

ئاخر رۆهەڵات رۆهەڵاتە و رۆئاواش رۆئاوا، ئەم دووانە قەت یەکناگرن،
تا ئەو دەمەی زەوی و ئاسمان بمێنن لە بەردەم حوکمڕانی مەزنی خوادا ....

ئۆباما منداڵانی خۆی بە رۆئاوایی دەزانێ و بۆیە یەکسەر بە منداڵانی ئیسرائیلیان دەچوێنێ، نەک بە منداڵانی فەڵەستینی، چونکە ئەوان سەر بە هۆزێکی جیان، ئەوان رۆهەڵاتین، واتە بە تەواوی لە دیدی رۆئاواییدا بەدەرن، چونکە جیهانی نین، ئەوان "ئەوان"ی ترن، پارچە پارچە کراون، با

نایانگرێتەوە، لە دەرەوەی شارستانیەتی مرۆڤایەتین، ئەو مرۆڤایەتییەکەی کە کۆدەکەی دیسان "رۆئاوا"یە. فەڵەستینییەکان، هەر هەموویان، شان بەشانی عەرەبەکانی تر، موسڵمانن، تەواوی ئاسیا، ئەفریقیا و ئەمەریکای لاتین، تەواوی جیهان لە دەرەوەی ئەو پۆلێنە تایبەتەی "رۆئاوا"ن، ئەوانە جیهانی نین. ئەوان لە جیهانی "ئەوان"ی تردا دەژین، جوگرافیا و پێگەیان سەرچاوەی ترسی "جیهانی رۆئاوا"یە. ئەگەر ئەو منداڵانە رێیان پێ بدرێ هەناسە بدەن، بە مرۆڤ حسێب بکرێن، شتێکی خراپ روو دەدا: "رۆئاوا" نامێنێ. چیی تر بوونی نابێ. ئەو جۆرە منداڵانە و دێبابیان دەبێ هەر لەژێرەوەی مرۆڤ بن بۆ ئەوە مرۆڤایەتیی رۆئاوا (جیهانیبوونی) هەر بمێنێتەوە. منداڵانیان، بوونیان، هەناسەدانیان، داوایان، ئازادییەکانیان، نابێ پیادە بکرێن لەبەر "رۆئاوا".

بەهاری عەرەبی نەخشەی باڵادەستیی داگیرکاران دەشێوێنێ، سەراوژێری دەکا. جیهانی عەرەب و موسڵمانان، کە بەم زاراوەیە باس دەکرێ لە مێژوویەکی درێژی باڵادەستیی کۆلۆنیال، مێژووی رۆهەڵاتناسی و فێربوون و خەیاڵکردن. هەروەها پسپۆرانی بواری لێکۆڵینەوەش دەڵێن درێژەپێدەری سیاسەتی داگیرکاریی هیندستانە لە سەدەی هەژدە تا داگیرکردنی عێراق لەلایەن ئەمەریکا لە سەدەی بیست و یەک، ئەمەیە باڵادەستیی رۆئاوا بەرامبەر بە "ئەوان"ی تر. رۆهەڵاتناسان، خودی خۆیان، بەهۆی خزمەتەکانیان، ئیمپریالیزمی بەریتانی و ئەمەریکی بەیەکتری گرێ دەدەن لە رێگەی کارێکی سەرکەوتووی رۆهەڵاتناسییانە: ئاسیایەک دروست دەکەن، بەهۆی دی ئێن ئەیە تژی لە خەوشەکەی، خزمەتی رۆئاوا بکەن بۆ باشەی خۆیان. کتێبخانە و مۆزەخانەکانی دنیا، رۆژنامەوانی، هونەری نواندن و بینین، نیگاری خەیاڵی و تا دوایی کەسایەتیی عەرەب و موسڵمان بە رەها، مەترسییەکی رەها وەسف دەکەن، رێک پێچەوانەی سپییەکان، ئەو سپییانەی کە ئۆباماش پێیان دەچێ و باسیان دەکا. ئەمە ئەو رێژیمی

مەعریفەیە، ئەو شێوە خەیاڵی و سۆزدارییەیە، قەناعەت بەخۆی دێنێ کەوا موسڵمان و عەرەبەکان ناتوانن هەرسی دیموکراسی بکەن لە کاتێکدا بەتەنیا خۆیان رووداوێکیان پێش هێناوە لە جیهان کە هیچ پێوەرێکی مێژوویی پێی راناگا، ئێستە بەهەموو هێز و توانای بەرەنگاری ئەو رووداوە دەبنەوە، چونکە دەترسن لەوەی نەبادا بەهۆی ئەو رووداوە بەڕی بن پێیان بێتە هەڵتەکان. ناسەقامگیریی ئەو رێژیمی مەعریفەیە یەکەم و دوایەمین راستییە لەبارەی ئەم راپەڕینانەوە.

لە دژی بالادەستییەکی رەهای خەیاڵی، بەهاری عەرەبی دەستی پێ کرد و بەرەو جوگرافیایەکی ئازاد پێ هەڵدەگرێ.

بەئائیتنیکردنی جیهانەکان

لە ناوەڕاستی ئەپریلی ٢٠١١دا، لەلایەن موسۆ دو ئەمەریکا لە مەدرید داوەت کرام تا وتارێک لە کۆنفرانسی مۆزەخانەگەلی ئیتنۆگرافی ئەوروپا پێشکێش بکەم، لەوێ پارێزەران و بەڕێوەبەرانی مۆزەکان تاووتوێی کێشەیەکی ئەخلاقییان دەکرد کە دووچاری بووبوون لە پێشاندانی کولتوور و کەلەپووری خۆیان بە کەسانی غەیرە ئەوروپی بۆ چێژوەرگرتن و خۆشی و پەروەردەی میوانە ئەوروپییەکان. مۆزە ئیتنۆگرافییەکان و تەواوی پرۆژەی ئیتنۆگرافی کە لەسەریدا بنیات نراون و پاشماوەی سەردەمێک بنیات دەنێن تێیدا پرۆژەی ئەوروپیی کۆلۆنیالیی مۆدێرنیتە لە دەستی کۆلۆنیالیتی چەوساوەتەوە، بنەڕەتی خۆی لە دەست داوە بەهۆی جلەوێکی گەردوونی کەوا زاڵ و سەپێنرا بەسەر ئەو کولتوورەی پێوەندیی بە جیهانەوە هەیە. ئەو دۆخەی ئێمە ناوی لێ دەنێین پۆستکۆلۆنیالیتی ئەو ساتە مێژوییەی رەخنەیە لە پێوەندیی ئەو دەسەلاتە تێیدا ئەوروپا پرسیاری ئیتنی خۆی قووت دەکاتەوە بەو شێوە گەردوونییەی کە هەیە و داوای کز پێشاندانی ئیتنییەکانی تر دەکا کە داگیری کردووە، بە ئیتنیی کردووە، لەناو مۆزەی

داناون، هەمووی بە یەک کات دەخاتە ژێرپێ. ئەمڕۆ ئەو سیاسەتە کۆنەی ئیتنی بەسەرچووە بەهۆی پێویستی و پێشەنگی کولتوورێک کەوا دەبێ زاڵ بێ بەسەر سۆزی مرۆ بەسەر مرۆدا و بەسەر سروشتدا، ئەمە ئاماژەیە بە وتارەکەی ماکس فیبەر "ئەخلاقی بەرپرسیارەتی"ی گەل بەرامبەر گەل چونکە هەموو گەلان ئەم جیهانە ناسک و لاوازە پێک دێنن. ئەم زاڵبوونی کولتووره بەسەر ئیتنیدا ڕێی تێ دەچێ بەهۆی درککردن بەو جیهانانەی کەوا هەردەم بوونیان هەبووە بەڵام بەهۆی بالادەستی و فێڵی ڕۆئاوا هاتوونەتە چەوساندنەوە، بەڵام زاڵبوونەکە پێش دێ تەنیا لە ڕێگەی داننان بە فرە جیهانی کە وا ئێستە سەرهەڵدەدا. زیندووبوونەوەی پۆلێنی "جیهانی عەرەب و موسڵمان" لەو ڕاپەڕینە دیموکراتییانەدا یەکێکە لەو جیهانانە.

فراوانتر قسە بکەین، هەروەها ڕەچاوی پێش و پاشی بەهاری عەرەبی بکەین، جیهانەکان چین و لە کوێن کەوا سەرهەڵدەدەن بۆ زاڵبوون بەسەر نووشتەکانی "ڕۆئاوا"؟ ئەو جوگرافییە خەیاڵی و ڕاستییە کلیلە بۆ دووبارە بیرکردنەوە. ئەمە ڕوونتر دەبێتەوە ئەو دەمەی باسی سووری جوگرافی دەکەین کە تێیدا ئەم جیهانانە سەرهەڵدەدەن لە ڕێگەی ڕاپەڕینی شۆڕشئاسای زەبەلاح. بۆچوونی ئەوەی کە ئەم شۆڕشانە لە "جیهانی عەرەب و موسڵمان"دا ڕوو دەدەن بێگومان یەکسەر بەشێوەیەکی خەیاڵئاسا بەرهەمدارن لە کاتێکدا لە ڕاستیدا تژین لە خەوش. نەتەوە ئەفریقییەکان لە سەنیگالەوە بگرە تا جیبۆتی، نەتەوە غەیرە عەرەبەکانی ئەفغانستان، پاکستان و ئێران، هەروەها وڵاتانی غەیرە موسڵمان لە ئیسپانیاوە تا یۆنان و، وڵاتانی ئەودیو دەریای ناوەڕاست بەباشترین شێوە ڕەنگیان داوەتەوە لە بزووتنەوەکانی Occupy Wall Street (وۆڵ ستریت داگیر کە)، ئەمانە بەجۆرێک لە جۆرەکان ڕەنگدانەوەی دیاردەی گۆڕەپانی تەحریرن. ئەم ڕاستییە نێونەتەوەییە ئاماژەیە بە جوگرافیای گوێزراو کە ئێمە وا تووشی دەبین. لەژێر دۆخی گشتیی ئەو لێکترازانە جیهانییەی جوگرافیاکان،

"جـیـهـانی عـەرەب و مـوسـڵـمـان" ڕەوتێکی هێندە بەهـێـزە کـە وەک پەندی پێشینان وایە بۆ ئەوانی تر.

بیردۆزی هەڵتەکینی داگیرکاری

لە کتێبـەکـەی بەناوی فێـمـینیزم بەبێ سنوور (٢٠٠٦)، سکۆلەری ناسـراوی فێـمـینیسـتی نـەتەوەیی چاندرا تاپێـد مۆهانتی دەگـەڕێ بەدوای ڕێگەکانی "تیۆری هەڵتەکینی داگیرکاری و پراکتیزی هاریکاری." ئەو ئافرەتە دەڵێ:

> هەر گفتوگۆیەکی پێکهێنانی ڕۆشنبیری و سیاسیی "فێمینیزمی جیـهانی سـێـیـەم" دەبێ بە دوو پرۆژەی دەسـبـەجێ باس لە خۆی بکـا: ڕەخنـەی ناوەخـۆی فـێـمـینیـزمی تـاکگەرای ڕۆئاوا و هاوکێشەی خـەم و ستراتیجـەکانی فێمینیستی سەربەخۆ کەوا وابەستەن بە توخمی مێژوویی، کولتووری و جوگرافی. پرۆژەی یەکـەم پرۆژەیەک بۆ تێکدان و هەڵتـەکـاندن، دووەمـیـان پرۆژەی بنیاتنان و دروستکردنەوەیە. هەرچەندە ئەو دوو پرۆژەیە هاودژی یەکـتـرن... ئـەگـەر بێـتـو ئەو دوو ئەرکـە لە یەک کـاتدا بکرێن، فێمینیزمی جیهانی سێیەم تووشی مەترسیی پەراوێزخستن یان پەرتگـەندەیی دەبێ هـەم لە ڕەوتی سـەرەکـیی چـەپ و ڕاست و هەمیش لە گوتارەکانی فێمینیستی ڕۆئاوا.

ئەمـە نموونەیەکی تەواوە بۆ بیردۆزی هەڵتـەکینی داگیرکاری، ئاسـان لە ڕێگەی ملکەچکردنی زاراوەی "ڕۆئاوا" بۆ جـووتـە لێـدوانێکی تەنازولئـاسـا، هاوکات دەست لە خۆی هـەڵگرێ و بەرەو بەدیلی "جیهانی سێیەم" بچێ وەک کـارێکی ڕەوای جـیـۆپـۆلەتیک. بـەڵام جـیـهـانی سـێـیـەم خـۆی لە خـۆیدا دروستکراوی جیـهانی یەکەمـە، واتە ڕۆئاوا. بۆچی وا باشـە ئێمە مشـتومڕ بکەین و پەسندی ئەوە بکـەین جـیـهـانی یەکـەم ئێـمـەی لە کـوێ فـڕێ داوە؟ مـەبەست لێـرە تەواو پێگـەی ئەو زاراوەیە، سـێـیـەمـبـوونی ئـەو جـیـهـانە و

یەکەمبوونی جیهانی رۆئاوا، کە شتێکە کەس پرسیاری لێ ناکا، کە هەردەم پرسیاری سەرەتا و کۆتا بووە. کوا یەکەم، ئەی دووەم چی بەسەر هات، ئەی باشە بەدەسەڵاتێک بەشە سەرەکییەکەی مرۆڤایەتی خراوەتە ناو جیهانی سێیەم؟ تا دوو پۆلێنی رۆئاوا و جیهانی سێیەم بمێنێ، هەتا ئەگەر بخرێتە ناو کەوانەشەوە، ئەوا ئەو سنوورانە قەت نایەنە برین. لە راستیدا سنوورەکان ئەستوورتر کراون و تۆڕاوی کراون.

جوگرافیا نەخشەیەکی شاراوەی خەیاڵ و ئایدیۆلۆجیا و باڵادەستیی سپییەکانە. لەسەر بنچینەی ئەو جوگرافیایە گوتارە ئیتنۆگرافییەکان بنەچەی پێش مێژووی مرۆی سپی و چارەنووسیان بەشێوەیەک دەگێڕنەوە گوایە هەر سەرۆکی گەردوون بوونە. لەم پرۆسەیەدا، کولتوورەکانی ئەودیو و ژێرەوە و ئەزموونەکانیان هەمووی لە مۆزەخانە هەڵگیراون، هەروەها رێژیمێکی بەرهەمهێنانی مەعریفە کە ناتوانێ رووداوە جیهانییە مێژووییەکانی وەک بەهاری عەرەبی هەرس بکا بەو شێوەیەی ئێمە تێیان دەگەین، ئەوەی فێر کراوین، هەر ئەوە پاڵپشتیی لێ دەکرێ. ئەرکەکە هەڵتەکاندنی ئەو رێژیمی مەعریفەیە، هەروەک چۆن میسرییەکان، تونسییەکان و ئەوانی تر وا رێژیمە ستەمکارەکان کە دەمێکە حوکم دەکەن هەڵدەتەکێنن. رووخاندن و هەڵتەکاندنی رێژیمێکی سیاسی و رێژیمی مەعریفە دەبێ دەست بەدەست بڕوا.

باڵادەستیی تۆماتیکی و دروستکراوی "رۆئاوا" لە جوگرافیا خەیاڵییەکەدا، کە ئێمە بۆمان ماوەتەوە لە دەرهاوێشتەی کۆلۆنیالیزمی ئەوروپا و ئیمپریالیزمی ئەمەریکا، تاکە هۆیە بۆ دروستکردنی ئیتنی کەوا رەگی ئیتنۆگرافییە، هەروەها بناخەی مۆزەخانە ئیتنۆگرافییەکانە، بەبوونی ئەمانە جیهان بە دامەزراوەیی و پارچە پارچە دەکرێ و دەکرێ بە یەکەی زۆر بچووک. لەگەڵ تەقینەوە و تەشەنەکردنی "رۆئاوا" وەک پۆلێنێکی دروستکراو لە دوای رووخانی یەکەتیی سۆڤیەت، هەروەها لەگەڵ

یەکگرتنەوەی ئەوروپا، دەمەتەقێی نێوان ئەمەریکا و یەکەتیی ئەوروپا لەوەتەی شەڕی عێراق، ئێستەش لەوەتەی راپەڕینەکانی ئاسیا و ئەفریقیا، ئەو مۆزەخانە ئیتنۆگرافیانە خۆیان خراونەتە ناو مۆزەخانەوە. ئێمە دەچینە ناو هۆڵەکانی ئەو مۆزەخانانە و دەپرسین چی وای لە هەندێ خەڵک کردووە کەسانی تر لەناو بۆکسی شووشە دابنێن و تەماشایان بکەن، جا بۆ خۆشی، دڵڕفێنی، پەروەردە یان زاڵبوون بێ.

لە مۆزەخانەی مێژووی سروشتیی ئەمەریکی لە نیویۆرک، خەڵکی لەگەڵ منداڵەکانیان بەناو هۆڵەکانی پێشانگەکەدا دەچن، تەماشای ئەمەریکییە ئەسڵییەکان، ئەفریقییەکان، ئەسکیمۆییەکان، هیندییەکان، عەرەب و ئێرانییەکان و تا دوایی دەکەن، ئەمانە تێکەڵ کراون و چوێنراون بە ئاژەڵی سەیر سەیر، لە داینەسوورەوە بگرە تا دەگاتە گاجووت، یاک، فیل، زەڕافە، شێر، شامپانزی و تا دوایی. جارێکیان لە پاسەوانێکی ئەفریقی – ئەمەریکیی مۆزەخانەیەک نزیک بوومەوە و پرسیم، ئەی کوا سپییەکان، مەگەر ئەوانیش شارستانیەتیان نییە شایەنی ئەوە بێ لەودیو ئەو شووشانەوە دابنرێن و خەڵکی سەیریان بکا؟ لەسەرخۆ پێ کەنی و بەمنداڵێکی گوت "تکایە دەستی لێ مەدە" چونکە منداڵەکە زۆر چووبووە پێش لە هەڵۆیەکی ناو شووشەیەک کە لە تەنیشت چەند کەسایەتییەکی زەردەشتی و جوولەکەدا دانرا بوون. لە مۆزەخانەی مێژووی سروشتی، کە ئیتنۆگرافیا و باخچەی ئاژەڵانی تێکەڵ بەیەک کردووە، مرۆڤ و ئاژەڵ پێکەوە کۆ کراونەتەوە. لێرەدا، رابردووی "رۆئاوا" یەکسان کراوە بە ئێستەی "ئەوان"ی تر، لە تەک باشترین ئاژەڵدا دانراون، ئەمە شاوڵییە بۆ ئەوروپا، ئاسۆییە بۆ جیهان، هەروەها گەردوونی و شرۆڤەکارییە بۆ شانشینی ئاژەڵان.

ئەرکی دامەزراوەیی مۆزەخانەی ئیتنۆگرافی فەرمانکردن و ناونان بووە لە جێگرەوەکانی مۆدێرنیتەی ئەوروپی بەهۆی دەسەڵاتدان بەو خەیاڵە

دروستکراوەی ڕۆئاوا. ئەو مۆزەخانانە، بەشێوەیەکی شاوڵی ڕۆئاوا کۆ دەکەنەوە، ڕێکی دەخەن و دەیپارێزن، بەڵام بەشێوەیەکی ئاسۆیی هی ئەوانی تر، واتە یەکسانکردنی مێژووی ڕۆئاوا بە جوگرافیای جیهان. مۆزەخانەکان ئالیەتن، بەڕاستی شتەکان باش پێناسە دەکەن، لە ئاسان خوێندنەوەی مۆدێرنیتەی ئەورووپی کەوا پێگە و خەیاڵەکەی بالادەستیان دەسەپێنێ و پێشان دەدا، لایەنی ئیلاهی و عەلمانیەتی خۆیان پێشان دەدەن. ئاخۆ مۆزەخانەکان بەڕاستی کار دەکەن بۆ "ئێمە"یەکی گشتگیر و ڕێک بەبێ ئەوەی بە وشە باسی مۆدێرنیتەی ئەورووپی بکەین کە هەردەم بیرۆکەی کۆلۆنیالیتی بردووەتە پێش و سەرکوتی ئەوانی تر دەکا؟ ئاخۆ مۆدێرنیتەی پۆستکۆلۆنیال، بەتایبەتی، دابەشکردنی دیموکراتییانەی هۆ و پێشکەوتن، بووەتە ڕەوتێکی نوێی جیهانی ئێمە؟ ئەگەر دووسەت ساڵی ڕابردوو هەر ئاماژەیەک بن، ڕاستییەکە ئەوەیە بۆچوونی پۆستکۆلۆنیالیتی درێژەی بە بالادەستیی کۆلۆنیالی جیهان داوە و کردوویەتی بەبالادەستیی بەرهەمهێنانی مەعریفە لە دژی ئەو گەلانەی ڕادەپەڕن نەک تەنیا بۆ ڕووخاندنی ڕێژیمە حوکمڕانەکانیان، بگرە ئەو ڕێژیمانەش کەوا تەڵە بۆ خەبات و گوتارە زاڵەکانیان دادەنێنەوە.

بەنیشتمانیکردنی جوگرافیا

لە وڵاتە یەکگرتووەکاندا، کۆواری ناشنەڵ جیۆگرافیک، کە دڵی خەیاڵی ئیمپراتۆرەکەیە، پیسکەی سەرەکیی وەلانان و کەمکردنەوەی ئیتنۆگرافیا، کولتوور و کەشوهەوای ئەوانی ترە. کاتێ ئەمەریکییەکان تەنانەت ئەورووپییەکانیش گوێیان لە وشەی "عەرەب" دەبێ یان شتێک لەبارەی بەهاری عەرەبییەوە دەخوێننەوە یان لە تەلەڤزیۆنەکانیان دەبینن، دادوەرانەیە بڵێم ژمارە کەڵەکەبووەکانی ناشنەڵ جیۆگرافیکیان بەلانی کەم ئاماژەیە بەهاوێنەیەکی گرینگ، بگرە ئامێرێکی سۆز و بینایی گرینگە، بەهۆیەوە

دەبینن، دەبیستن و یان دەخوێننەوە. دوو تاقیکردنەوەی گرینگی کۆواری ناشنەڵ جیۆگرافیک، کە دامەزراوەیەکی گرینگ و دیارە لە وڵاتە یەکگرتووەکان و ئەوروپا کە دەگاتە هەموو قوتابخانەیەکی دوورەدەست، کتێبخانەی گشتی، ماڵێک، دەمێکە وردەکاریی ئەو نەخشەیەی لە بیری خەڵکدا چەسپ کردووە کەوا خۆیان بەدوور دەگرن لە کولتوورەکانی تر تا زیاتر ئاشنایان بکەن بە باڵادەستیی مێژووی گەردوونیی خەیاڵی خۆیان، نەک ئەوانی تر. لە ١٩٩٣، کاترین أ. لوتز و جێین ڵ.کۆڵنس، لە لێکۆڵینەوە پێشەنگەکەیاندا (خوێندنەوەی ناشنەڵ جیۆگرافیک، ١٩٩٣)، ئەوە دەخەنە روو چۆن ئەو کۆوارە خۆی کردووە بە پەنجەرەیەک بۆ تێڕوانین لە جیهان کە لێیەوە خەڵک پێی ئاشنا بووە، بەڵام جەماوەری ئەمەریکای باکور ئاشنا دەکرێن بە شوێن و گەلانی "ژەهراوی" بۆ ئەوەی بێزارییان بڕەوێتەوە. کۆوارەکە زۆر بەکەمی دەپرژێتە سەر کولتوورەکانی تر و خەڵک لەبارەیانەوە فێر ناکا، بەڵام زۆر شت فێری خەڵک دەکا لەبارەی جیهانێکی سیستماتیکی ئیتنۆگرافی دوورەپەرێزەوە. نزیکەی دە ساڵێک دواتر، لە ٢٠٠٠، لیندا ستیت، لە لێکۆڵینەوەکەی (پەردە و خەنجەر: سەدەیەک لە پێشاندانی جیهانی عەرەبی لە ناشنەڵ جیۆگرافیک، ٢٠٠٠)، ئەوە دەخاتە روو چۆن هەمان کۆوار بەردەوام گەلانی عەرەب و موسڵمان بە مەترسیدار پێشانی گەلی ئەمەریکای باکور دەدا.

ئەوەی ناشنەڵ جیۆگرافیک لە راستیدا دەیکا نوێنەرایەتیی ئەو کولتوورانە نییە بگرە راستییەکەی دروستکردنیانە بە ساختەیی. لە دیدێکی رەخنەگرانەی توندەوە، نوێنەرایەتیکردنی باش و خراپ هەیە: هەموو خراپەکان بە باشی پێشان دەدرێن و هەموو باشەکانیش بە خراپی. کۆوارەکانی وەک ناشنەڵ جیۆگرافیک و تەواوی میدیای گشتی کە نوێنەرایەتیی ئەمەریکای باکور و ئەوروپای رۆئاوا دەکەن نوێنەرایەتی ناکەن، بگرە پێشان دەدەن: ئەوانە واقیع دروست دەکەن، کاری ئەندازیاریی

بۆ دەکــەن و بەرهـەمی دێن. لـە ڕێگەی ئەم جـۆرە گــێـڕانەوە و تـۆمــار و چوارچێوە وێنەییانەوە، بۆچوون، ڕەنگ، هەڵوەستە و تا دوایی، بۆشـاییەک وێنـە دەکـەن کـە "غـەیرە ڕۆئاواییـیـە" بـۆ ئەوەی باڵادەسـتـیی ڕۆئاوا زەق بکەنـەوە. بەرهەمـهێنانی ئیـتنۆگـرافـیی غـەیرە ڕۆئاوا بنچـینەی بیـرۆکـە و ئەندازیاریی ڕۆئاوایە. ناشنەڵ جـیـۆگرافـیک ئاوێنەی "ئەوان"ی ترە، چونکە ئەگەر ئەوانی تر بەم شـێـوەیە دەربکەون، ئەوا ڕۆئاوا زیاتر باوەڕی بەخـودی خـۆی دەبێ. ئەگەر نکوڵی لە هاوێنە ئیتنۆگرافیـیەکانی ڕۆئاوا بکەی، ئەوا بەرەو نەمــان دەچێ، چونکە هیـچـیـان نیـیـە پێـشـانی بدەن، گـۆشــەکـان ئاوەژوون. بەهاری عـەرەبی برێتییـە لە لادانی ئەو ئاوێنەیە، کۆتـاییی کۆواری ناشنەڵ جیۆگرافیکە.

ئەنسرۆپۆلۆجی و کۆلۆنیالیزم

ئەوەی لە کەیسی ناشنەڵ جیۆگرافیک بەدیمان کرد تەنیا وێنەیەکی گشـتییە بۆ پڕۆژەیەکی ئەنسرۆپـۆلۆجیی قـووڵ وەک بنەمـا. لینکی نێوان دەسـەڵاتی کۆلۆنیـال و جەماوەری داگیرکراو، وەک بەرگی نووسیارکراوی تەڵاڵ ئەسەد بەناوی ئەنسرۆپۆلۆجی و دژە کۆلۆنیـال (١٩٧٣)، پێشانی دابوو لە سەرەتای حەفتاکان. ئەم کارە گرینگە بۆیە دەبێ هۆشیارانە تەماشای بکەین:

> چیرۆکی ئەنسرۆپۆلۆجی و کۆلـۆنیـالیزم بەشـێکە لە چیرۆکێکی گـەورەتر کـە دەوڵەمـەندە بە کـارەکتـەر و حـاڵەت بەڵام گرێیـەکەی ســادەیە. کـاتێ ئەوروپا دنیـای داگـیـر کـرد و حـوکـمی کـرد، خـەڵکەکەی چوونە دەرەوە تا تێکەڵ بن لەگەڵ گەلان و شـوێنەیلی تر. بـازرگــان، ســەرباز، مـژدەبـەران، بیناســاز و بەڕێوەبـەرانی ئەوروپی، هـەمـوویان لەگـەڵ دەسـەڵاتی ئەوانـەی لە وڵات مـانەوە، یارمـەتیی گواسـتنەوەی بابەتە غـەیرە ئەوروپیـیـەکانیـان کـرد، تا ڕادەیەک توندوتیژ بوون لە ئاراستە مۆدێرنەکەیان... (چیرۆکەکە)

باسی بالادەستیی داگیرکاریی ئەوروپی دەکا، وەک چەوسێنەرێکی کاتیی خەڵک نا، بگرە وەک پرۆسەیەکی بێدەنگی گۆڕینێکی رەگ و ڕیشەیی، تێیدا ئارەزووە کۆنەکان و رێگەکانی ژیان تێکوپێک دران و هی نوێ شوێنیانی گرتەوە.... ئا لەو جیهانەدا بوو ئەنسرۆپۆلۆجی پەیدا بوو و وەک بنەمایەکی ئەکادیمی گەشەی کرد. ئەنسرۆپۆلۆجییەکان، یەکەم جار یارمەتیی پۆلێنکردنی مرۆڤایەتیی غەیرە ئەوروپییان دەدا لە رێگەی گێڕانەوەی چیرۆکەیلی سەرکەوتن و پێشکەوتنی ئەوروپا، پاشان لە ئەوروپا چوونە دەرەوە و لە ولاتە ژێردەستەکان گیرسانەوە تا لە نزیکەوە سەرنج بدەنە کۆمەڵگە غەیرە ئەوروپییەکان و وەسفیان بکەن، بەشداری بکەن لە بۆنە کولتوورییە نەریتییەکان یان رەوتیان بەرەو گۆڕانی کۆمەلایەتی. ئەمڕۆ هیچ خەوشێک لە پێشنیازی ئەوەدا نییە کەوا مەعریفەی ئەنسرۆپۆلۆجی بەشێک بووە لە فراوانبوونی دەسەلاتی ئەوروپا، هەرچەندە رێککەوتنێکی گشتی هەیە کەوا ئاکامەیلی وردی ئەو قسە ئازایانەیە دەبێ روون بکرێتەوە... ئەگەر رۆڵی ئەنسرۆپۆلۆجی بۆ کۆلۆنیالیزم گرینگ نەبووبێ، پێچەوانەکەشی راست نییە. پرۆسەی دەسەلاتی ئەوروپیی جیهانی سەنتەر بووە بۆ ئەرکی ئەنسرۆپۆلۆجیی تۆمارکردن و شرۆڤەکردنی رێگەکانی ژیانی دانیشتوان، هەتا ئەو کاتانەی ئەو دەسەلاتە پشتگوێ خراوە، یان حسێبی بۆ نەکراوە. هەر تەنیا دەسەلاتی داگیرکاریی ئەوروپا نەبوو ئاسانکاریی بۆ چوارچێوەی کاری ئەنسرۆپۆلۆجی کرد (هەرچەندە ئەم خاڵە بەناوبانگە شایەنی ئەوەیە بەزاراوەی جوانتر و ئەخلاقی تر باسی لێوە بکرێ)، بگرە ئەو راستییە بوو کەوا دەسەلاتی ئەوروپی، وەک قسە و کردە،

هەردەم بەشێک بوو لە واقیعی ئەو ئەنسرۆپۆلۆجیستانەی دەیانویست تێ بگەن، هەروەها بەشێک بووە لەو ڕێگەیەی دەیانویست تێ بگەن.

ئەو "گۆڕان"ەی تەلاڵ ئەسەد باسی دەکا کارێکی بنەڕەتییە بەهۆیەوە غەیرە ئەورووپییەکان بوونەتە مرۆی نامۆ. بەواتایەکی تر، ئەوانە کران بە مرۆڤ تەنیا وەک شتگەلێک بۆ بابەت و لێکۆڵینەوەی ئەنسرۆپۆلۆجیی بالادەستیی داگیرکاران. بۆیە هەر تەنیا "ئارەزووە کۆنەکان و ڕێگەکانی ژیان" نییە تێکوپێک دراون و هی نوێ هاتوونەتە شوێنیان و تەواوی جیهان، هەروەها هۆشیاریی ئەو جیهانە، تێیدا ئەو ئارەزوو و ڕێگەیانەی ژیانی تێدایە، لەسەر نەخشەی زەوی سڕانەوە. بتەوێ و نەتەوێ، ئەم پرۆسەیە تا ڕادەیەک نادیارە و کەس نایبینێ، بەڵام خاڵێکە پێویستی بە تێڕامانە لەوەی ئاخۆ ئەو دەسەڵاتە داگیرکارە مێژووییەی سڕینەوەی ناسنامە و شتەکانی تر لە جیهان دەتوانێ ئاوەژوو بکرێتەوە، ئاخۆ ڕێی تێ دەچێ جیهانە کۆنەکان بگەڕێنەوە سەر باری پێشووی خۆیان. ئەسەد تەواو بۆی چووە و دەڵێ "هەر لەم جیهانەدا بوو کەوا ئەنسرۆپۆلۆجی پەیدا بوو و وەک بنەمایەکی ئەکادیمی گەشەی کرد." مەبەست لەو جیهانەی ئەسەد واتە جیهانی داگیرکاری، ئەو جیهانەی خۆی خۆی نووسیوەتەوە و باسی خۆی و ئەوانەی کردووە کە داگیری کردوون. پۆلێنکردنی ئەنسرۆپۆلۆجیی جیهانی غەیرە ئەورووپی داهێنانی جیهانی غەیرە ئەورووپی بوو، کە پێش ئەورووپای مۆدێرن و پێش هەسارەی داگیرکراو بوو. ئەو جیهانەی کە ئەنسرۆپۆلۆجی دایهێنا، بەردەوامیشە لە سەرانسەری جیهان لە داهێنانی، نەک تەنیا لەلایەن نەوەی نوێی ئەنسرۆپۆلۆجیستەکان، بگرە داهێنرا لەلایەن جیهانی بالادەستیی ئەنسرۆپۆلۆجیستە سپییەکان. گرینگە ئەوەمان لە بیر بێ کەوا حاڵەتەکە هەر ئەوە نییە ئەنسرۆپۆلۆجی هەر تەنیا جیهانی هەنووکەی پۆلێن کردبێ. ئەنسرۆپۆلۆجیستەکان جیهانێکیان داهێنا، لە ڕێگەی نەهێشتن و

سڕینەوەی ئەو نەخشـەیەی بەرەنگاری داگیرکاران دەبووەوە، ئەم وڵاتانە بەهۆی ئەو داهێنانـەوە، ملکەچی نەخشـە نوێیـەکـە بوون. ئەسـەد دەگـاتە خـاڵێک بـەزەییی بە شـتـەکـاندا دێتـەوە و پیـشنیـاز دەکـا: "ئەگـەر ڕۆڵی ئەنسرۆپۆلۆجی بۆ داگیرکاری گرینگ نەبوو، ئەوا پێچەوانـەکەشی ڕاست نییـە." بەڵام ئەم خـاڵە هـەر تەنیـا پشت نـابەسـتێ بە پێـوەندیی نێـوان ئەنسرۆپۆلۆجی و کۆلۆنیـالیزم. ئێمـە وا دیاردەی پۆستکۆلۆنیـالیتی بەجێ دێڵین، بۆیە ئەوەی ئەمڕۆ بۆ ئێمە گرینگە ڕۆڵی سەرەکیی ئەنسرۆپۆلۆجی لە ڕەشکردنەوە، بوون و بەرگەگرتنی جیهانە غەیرە ئەوروپییـەکانە لە هەمان کاتدا هـەر ئەنسرۆپۆلۆجییە ئەوە ئاشکرا دەکا کە کۆلۆنیالیزم ئەوانەی ئەو جیهانانەی داگیر کردووە. بەواتایەکی تر، ئەنسرۆپۆلۆجی، ئالیـەتێک بوو لە داگـیـرکـاریی ئەوروپا بۆ چەندان وڵات، وەک سـەربازێکی بە چەک وابوو. خـامەی ئەنسرۆپۆلۆجی بەهێزتر بوو لە شـمشێری ئەفسـەرانی داگیرکار، هـەر واش دەمێنێتەوە.

خـێرا دوای لێکۆڵینەوە ئەنسـرۆپۆلۆجـییـەکـەی تەلاڵ ئەسـەد لەسـەر دروستکردنی ئیتنۆگرافیـای ئەوانی تر لە ڕێی پڕۆژەیەکی کۆلۆنیالی کەوا ئێدوارد سـەعید لـە کتێبـەکەی بەناوی (ئۆریەنتـالیزم، ١٩٧٨) لە شێوازی نەریتـیی پێشـاندانی ئـەدەب و زاراوەی سیـاسی (ئۆریەنت)ی کـۆڵیـیـەوە. (ئۆریەنت)، لە تەلاڵەوە تا ئێدوارد سـەعید، دیاردەیەکی جوگرافی بووە، هـەر واش دەمێنێتـەوە، لـە دژی جیـهانی ڕۆژئاوا هاتە کایەوە، هـەر لە کۆنەوە، بۆ چاخی ناوەڕاست، دواتر هـەر بەکار هێنرا و تا ئێستـەش هـەر بەردەوام دێتە بەکارهێنان. دیاردە جـوگرافییـەکە ئـەو کاتە گـەردوونێکی خـەیاڵی بوو کـەوا ڕۆژئاوا دروسـتی کـرد، دواتر وردە وردە زاراوەی "ڕۆژئاوا" لـە بریـی بەکـار هێنرا. لە دیزاینی جوگرافیاییدا، دروستکردنی هـەردوو زاراوەی "ڕۆژهـەڵات و ڕۆژئاوا" دوو گەردوونی ئەخلاقی دژ بەیەکن، ئەمەش کارێکە ڕاستییەکی نامۆ ئـاشکرا دەکـا کـەوا "ئۆریەنت" هیچ جـێگە و پێگەیەکی نەبووە، وەک

تارمـــاییـیـــەک وابووە، هەمـــوو ئـەمـــانە ئـامـــاژەن بەوەی (ئـۆریەنت) واتـە لە دەرەوەی واقیعە: ناواقیعییە و فڕی لە دنیاوە نییە.

ئێدوارد سەعید دواتر پشتگیریی ڕەخنە ئەنسرۆپۆلۆجییەکەی تەلال سەعیدی کرد، زیاتر لە وتارێکی ڕاستەوخۆ بەناوی "پێشاندانی داگیرکراوان: پێناوەکانی ئەنسرۆپۆلۆجی" (١٩٨٩). لە کۆتاییی نەوەتەکاندا، تەواو ڕوون بوو کەوا بنەمایەکی کۆلۆنیالیی ئەنسرۆپۆلۆجی هەردەم ئەنسرۆپۆلۆجیی گەلانی تر بووە، کە ئەم ڕاستییە دواجار بووە هەوێنی وتارێکی سەرنج ڕاکێش، "بەشەکانی ئەنسرۆپۆلۆجیای وڵاتە یەکگرتووەکان" (٢٠٠٧)، لەلایەن نیکۆلاس دو جینۆڤا، کە ئەنسرۆپۆلۆجیستێکی یاخییە و دەڵێ:

> سەرەتا، لەبەر ئەو غیابە لێڵ و ناوازەدا، دەبێ ڕاشکاوانە درک بەوە بکەین کەوا هیچ گرەنتییەک لە ئەنسرۆپۆلۆجیی وڵاتە یەکگرتووەکاندا نییە (تەنانەت گرەنتییەک ڕەخنەییش بێ کە من باسم کردووە)، لەوانەیە ئەمە بەقسەیەکی لۆجیکی بێ.

ئەرکی سەرەکیی ئەم بنەمایە تازە ئاشکرا کرا کە هەر تەنیا دروستکردنی جیهانێک نییە بۆ ئەنسرۆپۆلۆجیست بۆ زانین و بڵاوکردنەوەی پرۆژەکانی داگیرکاران، بگرە ئەو ئەگەری ئەوەش هەیە کەوا چاوێکی ئەنسرۆپۆلۆجییانە بە ماڵەوەدا بخشێنرێتەوە. ئەوەی ئەنسرۆپۆلۆجی قەدەخەی کرد، چاودێریکردنی چاودێران بوو، چونکە ئەگەر ئەو چاوەی پێدا بخشێنرێتەوە، ئەوا تەواوی ئاماژەکان، وەک ئەو چەکەی داگیرکاران ڕوویان پێ لە خەڵکی کردووە، تەواو پێچەوانە دەبوونەوە، ئەو کاتە تەقە لە داگیرکارە ئەنسرۆپۆلۆجیستەکان دەکرا، وەک بڵێی هەمان ئەو ئەنسرۆپۆلۆجیستەی دیراسەی "مرۆڤخواردن"ی دەکرد، ئێستە بەهاراتی پێدا کراوە، ڕێک خراوە و بەکار براوە.

ئەوەی ئێمە دەیبینین لە بەهاری عەرەبیدا دەکرێتەوە رزگاربوونێکی مەعریفییە لە جوگرافیایەکی کۆن، بالادەست، نامرۆڤانە و داگیرکارانە، ئەو جوگرافیایەی ئەنسرۆپۆلۆجیستەکان نەخشیان کێشاوە بۆ داگیرکاران تا حوکمی تێدا بکەن. بەهۆی گرتنی بازنەیەکی گشتیی جیهانی و گێڕانەوەی ئاژانسی مێژوویی، دواجار جیهان وەک هەسارەیەک دەرکەوت، نەک دووانەیەکی میتافیزیکیی شەڕانگێزی رۆئاوا - رۆهەلات. بەلام ئەو دەرکەوتن و دۆزینەوەیە هەردەم دوا دەخرا لەلایەن دەسەلاتی جوگرافیا کۆنەکە کە رەتی دەکاتەوە واز لە سیفەتە دڕدۆنگەکانی بێنێ.

لەوەتەی ساتەوەخت چەسپینی ئەنسرۆپۆلۆجی وەک بنەمایەک تا دەرکەوتنی تۆماس فریدمان، دەستوورێکی بنەمایی دڕندانەی سەرەتایی دەبینین، هەموویان لە گەڕانن بەدوای مرۆڤایەتی بەتێڕوانینی پیاوی سپیی ئەوروپای مۆدێرن وەک تاکە چارەنووسی ئەو دۆخە. پرۆژەکە تەواو هیگیلییە، چونکە مێژووی هیگڵ و ناپلیۆن بووەتە چەقی گێڕانەوەی مێژوو. ئەم بیرۆکە هیگلییەی مێژوو ئاماژەیە بەمێژووی جیهانی پێش مۆدێرن و جوگرافیای جیهانی غەیرە ئەوروپی وەک دوو رەوتی هاوتەریبی ئەقڵ و پێشکەوتن کە پێکەوە هاتوون بیرۆکەی "ئەوروپا" وەک دوا وێستگەی مێژوویان دروست کردووە: هەمان مێژوو کەوا هیگڵ لە ئەوروپا لە ١٨٠٦ دەستی پێ کرد (ئەو دەمەی ناپلیۆن شەڕی جینا - ئورستدتی بردەوە و هیگڵ وای زانی روحی جیهانی لەسەر ئەسپدا بینیوە) و فوکویاما کۆتاییەکەی لە واشنتۆن لە ١٩٨٩دا راگەیاند (ئەو دەمەی جۆرج دەبلیو بوش سیستمێکی نوێی جیهانیی راگەیاند). دیاردەی کۆلۆنیالیزم، لە راستیشدا، دۆخی کۆلۆنیالیتی هەردووک رەوتی کوێرانەن و چارەسەری ئاکیلەس بۆ بیرۆکەی مێژوو، کە تەنیا بنەمای مێژووی پێوە بەند نییە، بگرە تەواوی زانستە کۆمەلایەتییەکان و بنەما مرۆییەکانی لەسەرە. لەو سۆنگەیەوە دەبینی کەوا ئەنسرۆپۆلۆجی شتێکە تۆ بەرامبەر ئەوانی تر

دەیکەی و سۆشیۆلۆجی شتێکە کەوا تۆ بۆ خۆتی دەکەی. بنەمای سۆشیۆلۆجی، لە ئۆگست کۆمت (١٧٩٨–١٨٥٧) بەولاوە، هەر تەنیا دیراسەی کۆمەڵگەی ئەوروپی نییە، بگرە دایدەهێنێ، لە ڕێگەی خۆبەدوورگرتنی کۆمەڵگە لە کۆمەڵگە بچووکەکانی هەردوو جیهانی پێش مۆدێرن و جیهانی غەیرە ئەوروپی. ئەو جیهانە ناوی کۆمەڵگەی نەخراوەتە پاڵ. یان ئەوەتا هاریکاریی میکانیکی کۆمەڵگەی بچووکە لە چاوی هاریکاریی ئۆرگانی کۆمەڵگەی ئەوروپی، یان مرۆڤی سەرەتاییی ئەنسرۆپۆلۆجیی ڕۆئاوایە.

لەوانەیە ئەوروپا بەڕاستی، وەک فانن گوتی، دروستکەری جیهانی سێیەمە. بەڵام ئەمە دوای ئەوە هات کە ئەوروپا جیهانی سێیەمی دانابوو: ئەم دووەش هەرگیز بەیەکتر نەگەیشتن.

نەخشە جێگرەوەکانی جیهان

قسەی من ئەوەیە دەسپێکی بەهاری عەرەبی ساتی دەستپێکردنی هەر تەنیا مێژوویەکی نوێ نییە، بگرە، لەوەش گرینگتر، خەیاڵێکی ڕزگاریخوازیی جوگرافییە کە لە هیچ شوێن و کونێکەوە سەری هەڵنەداوە. هەردەم فرە جیهانی هەبووە. پێچەوانەی پرۆژە وێرانکردنی جیهان لەلایەن ئەنسرۆپۆلۆجی و ئۆریانتالیزم، هەردەم ڕەوتی جێگرەوە هەبووە بۆ دووبارە بیرکردنەوە لە جیهانێک کە جوگرافیای جیاواز بێ. خۆزێ مارتی (١٨٥٣–١٨٩٥)، بۆ نموونە، لە وتارەکەی بەناوی "ئەمەریکامان" (١٨٩٢)، باسی بوونی جیهانێک دەکا تەواو جیاوازە لە "جیهانی ڕۆئاوا" لەژێر تا باڵادەستیی داگیرکاریی وڵاتە یەکگرتووەکان، هەروەها لە ڕێگەی فراوانکردنی ڕۆئاوا. شەڕی لە دژی داگیرکاریی ئیسپانی، مارتی باش دەیزانی کەوا هێزی داگیرکاریی داهاتوو تاکە باڵادەستیی ئەمەریکا دەبێ، بۆیە بیرۆکەیەکی جیاوازی "ئەمەریکامان" پێشان دەدا.

نموونەیەکی تر ئەمێریکۆ کاسترۆیە (١٨٨٥-١٩٧٢)، مێژوونووسێکی ناسراوی ئیسپانیا، کە لە کتێبەکەی بەناوی "ئیسپانییەکان: پێشەکییەک بۆ مێژوویان، ١٩٤٨"، نیشتمانەکەی بردە دەرەوەی چوارچێوەی ئەوروپا و باسی جیهانێکی تەواو جیاوازی کرد کەوا ئیسلام و یەهودییەت بە قەد مەسیحییەت گرینگ دەبن. دەیویست ئەوە پێشان بدا کەوا مێژوو و کولتووری دوورگەی ئیبیریان بەتەواوی وەک بیرۆکەی ئەوروپا نییە. دروستکردنی سێ نەریتی داهاتوو، ئیسلامی، مەسیحی و یەهودی، هەر لە سەدەی نۆیەمەوە کارەکتەرێکی بێوێنەی لەسەر ئیسپانیا هەبووە. دروستکردنی بیرۆکەی ئیسپانییەکان دەستەبەر کرا لەسەر حسێبی توندوتیژییەکی گەورە بەرامبەر ئەو سێ هێزە دروستکراوە. کاسترۆ بەدوای ئەوەدا دەگەڕا شوێنی ئەفسانەی ئیسپانی - ئەوروپی بگرێتەوە بەبیرۆکەیەکی دڵسۆزانەتر و باشتری ئیسپانیا لەسەر خودی خۆی. چەندان نموونە هەن کە هی زۆر پێش ئەو کاتەن. بۆ نموونە، ئیبن خەلدون (١٣٣٢ - ١٤٠٦)، کە لە کتێبەکەی بەناوی (ئەلموقەدیمە) باسی تەشتی دەریای ناوەڕاست دەکا وەک یەکەیەکی گەردوونیی شارستانییە. یەکێکی تر ئەلبێرونییە (٩٧٣-١٠٤٨)، کە لە کتێبەکەی بەناوی "هیندستان" باسی تێڕوانینی جیهانێک دەکا تێیدا ئیسلام، کەلەپووری یۆنانی، کولتووری هیندو رەوتی مێژووی جیهانیی ئیمپراتۆری خەزنەوییەکانن. نموونەی سەردەمی نوێ ئەمانەن: ئیتینە بالیبارس، لە کتێبەکەی بەناوی گەلی ئەوروپا، ڕەنگدانەوەکان لە هاووڵاتیی نیشتمانبڕ (٢٠٠٣)، هەروەها سێلا بن حەبیب لە کتێبەکەی بەناوی کۆزمۆپۆلیتانیزمێکی تر (٢٠٠٨)، هەردوویان ڕێگەی جێگرەوەی داڕشتنەوەی نەخشەی جیهانن.

زۆر پێویستە ئاگەداری ئەوە بین کەوا ئەمانە و جێگرەوەکانی تری نەخشە بە شێوازێکی دانسقە زێدەڕۆییان تێدا کراوە. دەستووری ئیتنی وەک ساتێکی پێناسەکردنی نەتەوەکان، دۆخ و کولتوورەکان جیهان دەخاتە نێو

ئایدیۆلۆجیا دژەکانن کارەساتبارترین دەربڕینی ئەوروپی، وەک هۆلۆکۆستی جوولەکە، کە دوایەمین وەرگێڕانی زاراوەی تیرۆرە لە دەسقی کۆلۆنیالی جینۆسایدی رواندا لە ١٩٩٤. لە پەیدابوونی جیهانێک لەم جیهانەدا، کە دارماوە لە وەهمە بۆماوەییەکانی، بالادەستیی ئیتنی بەپێناسەی ئیتنیی ناشنالیزم و جیهانی دابەشکراو شوێنی دەگرێتەوە بە کولتوورێکی هۆشیاریی گشتیی ناسکیی ئەم جیهانە.

کۆچی زیاتری کرێکاران لە سەرانسەری جیهان ساتێکی گرینگی ئەم جوگرافیا نوێیەیە، لەبەرئەوەی هەموو سنوورە جوگرافییەکان کاریگەریی کراوەی پێویستیی ئابوورییان لەسەرە. دیدی ئەوروپایەکی رەش بەشێک لەو شتانەیە کە ستەمکارێتی وەک موعەممەر قەزافی هەر لە دەسەڵات دەهێڵێتەوە (سێف ئیسلامی کوڕی نوشدارییی دا ئەوروپا کەوا ئەفریقییەکان لە لامپەدوسا دەبن ئەگەر بێتو خۆی و باوکی وڵات بەجێ بێڵن). ئەم گۆڕانە کیشوەرییانە ماوەی نیو سەدە زیاترە هەر لە دروستبووندان، بەڕێژەیەکی ئێجگار خێرا، ئەمە مەرجدارە بەهۆی خولانەوەی کرێکار و بەدوای یەک کەوتنی سەرمایەکان. هەروەها ئەم کۆچە بەکۆمەڵە ئاکامەیلی زیاتری لێ دەکەوێتەوە. لە ئەوروپا ئیسلامۆفۆبیا تازەترین مانیفێستۆی زینۆفۆبیا (رکبوونەوە لە بێگانە)یە کەوا یەک دەگرنەوە لەگەڵ ماوەی کۆچی بەکۆمەڵ.

پێویستیی جەختکراوەی زاڵبوونی کولتوور بەسەر ئیتنی دووپات کراوەتەوە لەلایەن کارەساتە ژینگەییەکانی بەم دواییانە لە کەنداوی مەکسیکەوە تا دەریای ژاپۆن، ئاکامی بەرچاوی جیهانی لێ دەکەوێتەوە. ئاوی ئاوێتەی رادیۆئاکتیف لە زەمینلەرزەی تێکدەری پێگەی ئەتۆمی رژاوەتە ناو زەریای هادی، سەلمێنراوە کەوا هەور لە چینەوە تا کەناری رۆئاوای ئەمەریکا پیس بووە. کاردانەوەی زنجیرەی ئەتۆمی و ئاکامە ترسناکەکانی ژینگەیی هیچ سنوورێکی ئیتنی ناناسێ، هەروەها بیرکردنەوە لە چۆنیەتیی وەستانەوە لە دژی ئەم رووداوانە کێشەیەکی ئەخلاقییە نەک ئیتنی.

لەبەرئەوەی کۆچی کرێکاران و کارەساتی ژینگەیی دوو فاکتەری سەرەکین کەوا جوگرافیای ئێستە دەگۆڕن، ئێمە نەخشەیەکی ئەخلاقی دروست دەکەین کە لە داهاتوو تووشی دەبین. بیرۆکەی بەهاری عەرەبی دەبێ ڕووبەڕووی ئەو هێزانە بکرێنەوە کە ڕووبەڕووی مرۆڤایەتی دەبنەوە، ئەوان دەبێ زیاتر بیری لێ بکەنەوە.

جوگرافیای ئازاد بە خەباتی گەلان دەست پێ دەکا بۆ نان و شکۆمەندی، لەوێوە، نەخشەی ئەخلاقیی جیهان دروست دەبێ بۆ لەخۆگرتنی هەسارەیەکی ناسک. لەسەر ئەم نەخشەیەدا، نە ڕۆهەڵات هەیە، نە ڕۆئاوا، نە باشوور، نە باکور، تژییە لە ئەقڵانیەتی ئایدیۆلۆجی، هەریەکە و لە دژی ئەوی تر. کاتێ وشەیەک/جیهانێک (ڕۆئاوا) گرێ دەدرێ بە ئەقڵ و پێشکەوتن، ساتەکانی شێتبوون و تەقینەوە پەرت دەبن تا ڕووتی بکاتەوە لە هەر هیوایەکی ڕزگاربوون. ئیتنۆگرافیا و مۆزەکانی ئیتنۆگرافیا هەن لەناو پێکهاتەیەک تێیدا ئەوروپا چاودێری دەکا و غەیرە ئەوروپییەکان چاودێری دەکرێن. ئەمەش ئەوروپا هەر تەنیا لە دەرەوەی مێژوو دانانێ، بگرە لە دەرەوەی جوگرافیاش دایدەنێ. لەسەر ئەم نەخشە ئیتنۆگرافییەی جیهان ئەوروپا زۆر بە ڕوونی دیارە، ئەمە وەهمێکە کە خۆی دەبینێ و کەسیش نایبینێ، دەبێتە بابەتی گرینگی ئیتنۆگرافی، ئەرشیڤ دەکرێ، لە مۆزەکان هەڵدەگیرێ. بەهۆی نکوڵیکردن لە غەیرە ئەوروپی بۆ بەرژەوەندیی ئەوروپا، بەهۆی دزین لە ئاوێنەی "ڕۆهەڵات و ڕۆئاوایی" تێیدا ڕۆئاوا خۆی دەبینێ، جیهانە دروستکراوەکان ئەوروپا بۆ خودی خۆی دەگێڕنەوە، بۆ مادییەتەکەی، تاکو بتوانێ لە مۆزەکان هەڵبێن، وەک پاسەوان، نەک وەک پاسەوانی لێکراو، پاشان لەبەرئەوەی پاسەوان و پاسەوانیکراو دەگەڕێنەوە بۆ جیهان، یانیش ئەوەتا هەردوویان جیهانە تازەکان لە ئامێز دەگرن.

ڕۆهەڵات و ڕۆئاوا، ئۆریەنت و ئۆکسیدنت، زیاتر لە دوو سەدەیە تارماییی یەکتر بوونە، لەوەتەی داهێنانی "ڕۆئاوا"، بەکورتی "شارستانیەتی ڕۆئاوا"،

لە دوای شـۆڕشی فرەنسیی ١٧٨٩، کە پێدا پێدا شوێنی مەسیحییەت دەگرێتەوە، ئەمەش واتە سیاقێکی پۆلێنکراوی بنەماڵە ئەوروپییەکان لەوەتەی کەوتنی رۆمـا لە ٤٧٦ی پاش زایین. داهێنانی رۆئاوا و هەموو شارستانییەکانی تر (هیندی، ئیسلامی، چینی و... تاد) بەهۆی کارەکانی ئۆریەنتالیستەکان، کە لە جیهاندا بڵاو بوونەوە، هێندە سەرکەوتوو بوو، زۆر باش مێژوویان داگیر کرد، چوونەوە پێش سەردەمی نەمری، تا رۆئاوا بکەن بەپێوەری راستی و سەنتەرێکی ئەخلاقیی گەردوون. "رۆئاوا" لە راستیدا خۆی بە پێگەیەکی جوگرافیی مەسیحییەتێکی شاراوە دەزانێ (وا پێشان دەدا) ویستی رەحم بە جیهان بکا و هەڵی گرێ بۆ دووەم هاتنەوەی حەزرەتی مەسیح. داهێنانی "رۆئاوا" وەک پێگەیەکی شاراوەی مەسیحییەت هاوکات بوو لەگەڵ داگیرکاریی جیهان. لە داگیرکردنی سیوتا لەلایەن پورتوگالەوە لە ١٤١٥ تا داگیرکردنی میسر لە ١٧٩٨ لەلایەن ناپلیۆن، تا داگیرکردنی جەزائیر لە ١٨٣٠ لەلایەن فرەنسییەکان، لەوێشەوە تا دەست بەسەرداگرتنی کۆمپانیای هیندستانی رۆئاوا لە ١٨٥٨ لەلایەن بەریتانییەکان، داگیرکردنی ئەمەریکایەکان، ئاسیا و دواتر ئەفریقیا لەلایەن ئەوروپییەکان هاوکات بوون لەگەڵ دروستکردنی "رۆئاوا" بەشێوەیەکی سیستماتیکی وەک جیهانێکی باڵادەست کە خۆری هەموو ئەوانەی کوژاندەوە کە داگیری کردن. ئەمڕۆکە، ئازادبوونی ئەو وڵاتانە لەژێر دەستی ئەو مێژووە داخراوە دەسکردە هەر تەنیا رزگاریان ناکا لەژێر چەپۆکی رژێمە داینەسوورەکان کە حوکمیان دەکەن، بگرە، لەوەش گرینگتر، ئازاد دەبن لە جوگرافیای بێهیواییی تەڵەئاسا، کەوا بەردەوام خۆری رۆهەڵاتی داپۆشیبوو و وایان لێ کرد بەزۆری لە رۆئاوا هەڵبێ. خۆرە نوێیەکە نە لە رۆئاوا و نە لە رۆهەڵات، نە لە باشوور، نە باکور هەڵدێ، ئەگەر لە جیهانێکی تەخت و رەوا نەبێ، ئەوا دەبێتە خەیاڵ و ئەخلاقییەن تەواو نابێ. خۆرە نوێیەکە، لە جیهانیبوونی درەوشاوەی هەسارەی زەوی دەڕوانێ، رێک و

نەبەردان دەوەستێ، بە هێزێکی موگناتیسی لە ناوەندی گەردوون دەوەستێ. نە هەڵدێ و نە ئاوا دەبێ. تەنیا لەوێ دەمێنێتەوە، تەماشا دەکا، لە زەوییەکی ناسک کار دەکا و بەردەوام بەدەوری خۆیدا دەسووڕێتەوە، خەیاڵی پێچەوانەکەی خۆی دەکا لە چیاکان و دۆڵەکان، لە رووبار و زەریاکان، دەریاچەکان و شوێنە سروشتییە جوانەکان هەڵبێ. لەبارەی ئەو دیمەنە جوانەوە، کە ئێستە کازیوەی کوژاوەتەوە، باراک ئۆباما ناتوانێ چارەنووسی منداڵانی ستەم لێکراو و هەژار لە سەرانسەری جیهاندا دیاری بکا، بەڵام چارەنووسەکە بەچاوی خۆی دەبینێ، چارەنووسی ئەو منداڵانە وەک هەمان چارەنووسی منداڵانی خۆی دەبێ.

سێیەم

زمانێکی نوێی یاخیبوون

تا چ رادەیەک بیرۆکەی "شۆڕش" شیاوە لە خوێندنەوەی ڕاپەڕینەکانی ئێستەی جیهانی عەرەبی؟ ئاخۆ ئەو شۆڕشانە پێویستیان بە زمانێکی نوێ هەیە بۆ خوێندنەوەیان؟ زمانێک لەگەڵ دەسەڵاتی پێشەنگیان بسازێ، مانایان بزانێ.

کتێبەکەی هەنا ئارندت بەناوی "لەبارەی شۆڕش"ەوە (١٩٦٣)- کە دیراسەیەکی بەراوردکاریی شۆڕشی ئەمەریکییە (١٧٧٦) و فەرەنسی (١٧٨٩)، هەردەم دەخوێنرێتەوە و شرۆڤە دەکرێ وەک قسەیەکی رەخنەیی لەبارەی بیرکردنەوەی مارکسەوە لەسەر شۆڕش لە رێگەی بەزەیی هاتنەوە ئەو شتەی ئەو پێی وایە سەرکەوتنی شۆڕشی ئەمەریکییە لە بەرامبەر فەشەلی شۆڕشی فەرەنسی. رەخنەی ئارندت لە شۆڕشی فەرەنسی ئەوەیە دۆخی ئاووریی خەڵکی فەرەنسی شۆڕشگێڕەکانی لە رێی سەقامگیری یاسایی و مەرامی سیاسی لادا. ئەو پێداویستییە ئابوورییانە، ئەو پێی وایە، لە راستیدا قایلکەر نەبوون، بۆیە شۆڕشیان لە رێی راستیی مەرامی سیاسی ترازاند، لەگەڵ کرانەوەی گشتی بۆ بەشدارییەکی فراوانتر، کاریگەرتر و گشتگیرتری هاووڵاتییان. ئارندت (١٩٠٦-١٩٧٥) هێندە رای لە شۆڕشی ئەمەریکاش نەبوو. پێی وابوو شۆڕشەکە لە چوارچێوەی گرێنتییە دەستوورییەکانی مافەیلی سیاسی دەرنەچوو، بەڵام شتێک هێندە نابەجێ بوو کەوا زۆرینەی ئەمەریکییەکان بەشدار نەبوون لە پرۆسەی سیاسیدا.

نیگەرانیی سەرەکیی ئارندت پێشاندانی شیمانەی سیاسیی زۆرترین بەشداربوونی گشتی بوو، بێ لە ئاژاوەیەک کەوا ئەو تێکەڵی کرد لەگەڵ شۆڕش، ئەو شۆڕشانەی کە خۆیان بە دەستپێکردنەوەی مێژوو دەزانن. ئارندت دەڵێ بیرۆکەی مۆدێرنی شۆڕش وەک "مێژوو کتوپڕ نوێ دەبێتەوە" تەواو نادیار بوو پێش شۆڕشەیلی ئەمەریکی و فرەنسی. لە باتیان، جیاوازییەکی گرینگی کرد، لە خوێندنەوەی بۆ شۆڕش، لە نێوان سەربەستی (liberty) و ئازادی (freedom). ئەو دەڵێ سەربەستی بریتییە لە ئازادی لە پێوەندانگێکی نەسەلمێنراو، ئازادیش بریتییە لە توانای بەشداربوون لە کاروباری گشتی، ئەمە فراوانکردنێکی بەئەنقەستی بازنەی گشتییە بۆ بەشداریی سیاسی. شۆڕشەیلی ئەمەریکی و فرەنسی وەک نموونە وەرگرت، پێشنیازی ئەوەی کرد کەوا سەرەتا شۆڕشەکان هێزێک بوون بۆ گێڕانەوەی شتەکان بۆ باری پێشووی خۆیان، بەڵام لەو ناوەدا توندوتیژییەکی ڤایرۆسی رووی دا لە راپەڕینە شۆڕشئاساکە. ئەوە لە دوای شۆڕشی فەڕەنسی بوو، ئەو پێی وایە، کەوا بیرۆکەی "شۆڕش" هەڵوێستی هاوچەرخ و رادیکال و بەرگەگرتنی وەرگرت. شۆڕشگێڕە فرەنسییەکان هەڵە بوون لە لەبیرکردنی، ئەو پێی وایە، ئەوەی کەوا ئەرکیان تەنیا سەربەستکردنی خەڵک لەژێر چەپۆکی چەوساندنەوە، بۆ ئەوەی بتوانن ئازادی بدۆزنەوە، هەروەها نەیانتوانی باسی هەژاری و دانسقەییی دۆخەکە بکەن. بۆ شۆڕشگێڕەکان باش و هاوکات مەترسیدار دەبوو بیریان لەوە کردباوە کەوا دەتوانن رێگەچارەیەکی سیاسی بۆ بێبەشبوونی ئابووری بدۆزنەوە. سوودی شۆڕشی ئەمەریکی، ئەو باوەڕی وایە، ئەوە بوو پرسەیلی ئابووریی لەبەر دەرگەی ئەنجوومەنی دەستووری بەجێ هێشت. لە بەشێکدا بەناونیشانی "سەربەستییەکانی دەستوور"، ئەو ستایشی شۆڕشگێڕە ئەمەریکییەکان دەکا بۆ کۆکبوونی گشتیان لەبارەی ئەوەی کەوا مەبەستی شۆڕش بۆ دەستووری ئازادی و دامەزراندنی سیستمێکی کۆمارییەوە بوو.

ئارندت پەلەی كردووە لە خوێندنەوەیەكی دژە ماركسییانە بۆ شۆڕش، زۆربەی قسەكانی لە جێی خۆیانن، تەنانەت دانسقەن، كاتێ تەماشایەكی كرانەوەی بەهاری عەرەبی دەكەین، ئەو قسانە بەجێن. لەلایەك باسی دووانەییەك دەكا كە هەوڵ دەدا بۆ گرێنتیی دەستووریی سەربەستییە مەدەنییەكان، ئازادبوون لە ستەمكاری، ئازادیی بەشداربوون لە كاری سیاسیی نیشتمان، لەلایەكی ترەوە، باسی ئەوە دەكا كەوا فاكتەرە گەورە، گشتگیر و ئابوورییەكان رۆڵیان نییە لە كاركردنە سەر ئەوانی تر ئەگەر بێتو ئەو شۆڕشانەی ئارندت بەراوردی كردن بخەینە چوارچێوەیەكی مێژووییەوە. شۆڕشی فرەنسی رێڕەوی گۆڕی بەرەو پرسی كۆمەڵایەتی، لەبەرئەوەی ناشۆڕشگێڕەكان دەیانویست، لەبەرئەوەی ململانەی چینەكان تەواو بەرچاو و ئۆرگانی بوو بۆ راپەڕینە شۆڕشئاساكان، هەروەها چینی كار قسەیەكیان هەبوو لەو پرسەدا. لە شۆڕشی ئەمەریكی ئەو پرسە كۆمەڵایەتییە هێشتا ئۆرگانی نەبوو بۆ راپەڕینەكان، فراوانییەكی ئێجگار زۆر، چینی كار هێندە پشتیان بەخۆیان نەدەبەست، هەروەها دەنگنەدانی كۆیلەكان لە بواری گشتی وای كرد تەواو بەشدار نەبن لە شۆڕشەكە. بۆیە لە بنەڕەتدا شۆڕشەكە گردبوونەوەی چەند پیاوێكی رۆشنبیر بوو، هاتن دۆكیومێنتێكی یاساییان نووسی، تێیدا سەربەخۆییی خۆیان پێناسە كرد بۆ دەسەڵاتی كۆلۆنیال و لەو ساتە بەدواوە بڕیاریان دا خۆیان حوكمی خۆیان بكەن. دوو سیاقی تەواو جیاواز هەبوو: یەكێكیان ئەورووپیی كۆن، ئەوەی تریان ئەمەریكیی نوێ بوو.

شۆڕشی فەڕەنسی هیچ ئیختیارێكی نەبوو، بۆیە ناچار بوو باسی پرسی چینایەتی (كۆمەڵایەتی) بكا، لە كاتێكدا شۆڕشی ئەمەریكی بەوپەڕی توانا هەوڵی خۆلادانی دا لەو پرسە. سیاقی دوای هۆلۆكۆست، دوای هیرۆشیما بۆ شۆڕش هێندەی ئەمانە گرینگە، تەواوی دیراسەكەی ئارندت نیگەرانییەكی پێوە دیارە. ئەمڕۆ، هەركە كرانەوەی بەهاری عەرەبی دەبینین،

دۆخـێکی ئابووریی تـەواو جـیـاواز زاڵە بەسـەر هـەمـوو شـتـێکدا، کـاری تێکدەرانەی، ئابووریی نیـولیـبـرالەکـان، چاوچنۆکـیـیـەکی بێـوێنە، کـاری نابەرپرسیـارانە و نابەجێ، هـەموو ئـەمانـە وایان لە ئابووریی کینێسی کرد ببن بە ستراتیجییەکی بەرچاو بۆ مانەوە، بەڵام تەنیا بۆ ماوەیەکی کاتی.

ئەمـڕۆ، لەبەرئەوەی خـەباتی چینایەتی لە شـۆڕشی فـەڕەنسی بووەتە دیاردەیەکی جیهانی، ئەوانەی هاتوونەتە ریزی شۆڕشەکانی عەرەبی راستن داوای باشـتـربوونی دۆخی ئابووری دەکـەن، لەبەرئەوەی کـاری سـەربازیی جیهانی و نیولیبرالیزم و کاری نابەجێ ئۆقرەی لە شـۆڕشگێڕان هەڵگرت. رۆشنبـیـرە پێشـەنگەکـانی عـەرەب نوشـداری دەدەن کـەوا باڵادەسـتـیی ئیـمـپـریالی ئەمـەریکی یان ئەوەتا یارمـەتیی سـەرانی عـەرەب دەدەن راپەڕینـەکـان سـەرکـوت بکا، یانیش هاوکـاریی بەهـاری عـەرەبی دەکـەن تا نەتەوەکانی عەرەب لەسەر هێڵی ئەولەویاتی ئابووریی نیولیبرالەکان بپارێزێ و بهێڵێتەوە. "بڕیاردەرانی ئەمەریکا تا دێ زیاتر تێ دەگەن،" جۆزیف مەساد نوشـداریی دا، "کـەوا ئـەمـەریکا دەبێ شـەپۆلی دیموکـراتی لێ خـوڕێ لە ناوچەکەدا، لەو وڵاتانەی تێیدا ناتونێ شـەپۆلەکە هێور کاتەوە، بەم کارەشی، دەبێ مـەرجی سـیـاسی دابنێ بۆ پاراسـتنی کـاری ناڕەوای ئیـمـپـریالی ئابووریـیـان لە هـەمـان کـات دەبێ وەک پێشـتـر مـامـەڵەیان لەگەڵدا بکا نەک هـەڕەشـەیان لێ بکا. ئەو زیاتر ئەمە روون دەکاتەوە:

> پارەی سـعـوودی، پارەی ئەمـەریکی و IMFی بەدواوەیە، هـەروەها بانکی جیـهانی پلان دادەنێ و تەمـویلی هـەموو بژاردە بزنسـەکان و رێکخـراوە ناحکوومـەتیـیـە بیـانییـەکـان دەکا بۆ تێکشـکاندنی کۆمەڵگە مـەدەنییە تازەکە لە رێگەی بەکارهـێنانی هـەمان زمـانی نیـولیـبـرالی پێکهـاتـەی کـۆسـازاندن کـە IMF (تەمـویلی پارەی نێودەوڵەتی) لە حەفتاکانەوە بەکاری دێنێ. راستییەکەی، ئۆباما و هاوەڵە بزنسـمـانەکانی ئێسـتـە بانگەشـەی ئەوە دەکـەن کـەوا

سەپاندنی سیاسەتی زیاتری ئابووریی نیولیبرال تاکە داوای شۆڕشگێڕانە لە میسر و تونس، ئەگەر هەموو جیهانی عەرەبیش نەبێ، رۆئاواش هەر ئەوەی پێ خۆشە. ئەمە هەمان ئەو سیاسەتە داگیرکارانەیە، کە لەلایەن IMF بەسەر پۆڵەندا سەپێنرا (هەروەها سۆلیدارنۆسکی بەرهەم هێنا لە ١٩٨٠)، دواجار بووە هۆی رووخانی یەکەتیی سۆڤیەت، لەبەرئەوەی بەرەو ئەوە هەنگاویان دەنا تەواوی جیهانی دووچاری هەژاری بکەن، بەتایبەتی ئەفریقیا، جیهانی عەرەبی و ئەمەریکای لاتین. لەم دیدەوە، ئەمەریکا دڵنیای دەکاتەوە کەوا هەمان سیاسەتی ئابووریی ئیمپریالی دەبێ لەلایەن سەرمایەی نێودەوڵەتی بێتە سەپاندن و لەلایەن موبارەک و بن عەلی بێنە جێبەجێکردن، ئەمە هەر تەنیا ئەوا ناپارێزێ، بگرە لەژێر پەردەی دیموکراسی بەهێزتریان دەکا.

بتەوێ و نەتەوێ، نیولیبرالیزمی بەجیهانیکراو بەڕاستی دەتوانێ ئەو سیاسەتانە جێبەجێ بکا، بەڵام ئەمە تەواو دەکەوێتە سەر هەستیارانی ناو بەهاری عەرەبی. پرسەیلی سیاسی و ئابووری شان بەشانی یەکترن، هەروەها بێ ئازادییە مەدەنییەکان یەکەتیی سەربەخۆی کرێکاران نابێ، رێکخراوەکانی مافەیلی ئافرەتان، یان گردبوونەوەی قوتابیان سەربەخۆ نابن. ئەمانە لە بەرامبەردا (هەر دەبێ بەتەواوی داواشی بکەن) داوای ئازادیی دەربڕین، ئازادیی چاپەمەنی و ئازادیی گردبوونەوەی ئاشتییانە دەکەن، هەموو ئەمانە پێویستن نەک هەر تەنیا بۆ گرێنتیی ئازادییە مەدەنییەکان، بگرە بۆ دامەزراندنی دەستەی خۆبەخشان بۆ پاراستنی تاک لە تۆتالیتاریانیزم، هەروەها بۆ پاراستنی چینی لاوازی کرێکاران لە دژی سەرمایەداریی مرۆڤخۆی نیولیبرال کە زۆر باش دەتوانن لەنێو ئەو یارییەدا گەوز بدەن. هەموو ئەم بۆچوونانە دەکرێ لە پێگەیەکی فراوانتری گشتیدا

بێنە دەربڕین، لەنێو بەشداریی سیستماتیکی و ڕێکیی سیاسییەوە قسەیان لەسەر بکرێ، هەروەک ئاندت پێشنیازی دەکا، چونکە بەڕاستی ئێمە ئەمەمان لە میسر بینی کاتێ میسرییەکان بە ملیۆن لە ناوەڕاستی جولای ٢٠١١دا گەڕانەوە گۆڕەپانی تەحریر دوای سەرکەوتنی شۆڕشەکەیان لە ناوەڕاستی فێبرورەری. کەواتە دەتوانین سوود لە دووانەییی ئارندت وەربگرین لە ڕێگەی پێشخستنی بۆچوون و بیرتیژییەکانی نەک بەهۆی ڕەحمکردن بە شۆڕشی فرەنسی لە دژی شۆڕشی ئەمەریکی، بگرە بەهۆی تێکەڵکردنی هەردووکیان.

شۆڕشێکی کراوە

خوێندنەوەم بۆ بەهاری عەرەبی ئەم بیرۆکەیە دەخاتە روو کەوا بەهارەکە شۆڕشێکە کۆتاییییەکەی کراوەیە وەک ڕێگەیەک بۆ سازکردنی زەوینە بۆ بەکاربردنی ئەو زاراوانەی کە دەکرێ ئەو رووداوە گەورانەی پێ باس بکرێ، واتە خوێندنەوەی رووداوەکان وەک رۆمانێک بێ نەک داستانێک. هیچ پاڵەوانێکی نیشتمانی وەک جەواهیر نەهرۆ، جەمال عەبدولناسر یان محەمەد موسەدەق لەو شۆڕشانە دەرناکەوێ، ئەمە کارێکی خۆشبەختانەیە، چونکە لەژێر سایەی ئەو پاڵەوانانە بوو ستەمکارانی وەک موعەممەر قەزافی، حافز ئەسەد و ئایەتوڵڵا خومەینی گەشەیان کرد. بۆ بینینی رووداوەکان بە راپەڕینی کۆتا-کراوە، پێویستە زمانی شۆڕشگێڕی نوێ شی بکەینەوە، بیرۆکە، هزر، ئارەزوو، خەیاڵ، بەم وشانە خەڵک باسی شۆڕشەکانیان دەکەن، تا رووداوەکان نەچنە پاڵ لێکدانەوەی بۆچوونە هەڵەکانی ئیسلامیزم، ناشنالیزم یان سۆشیالیزم، یان تەنانەت وەری بگێڕن بۆ سەر کلێشە شەکەت و کۆنەکەی ئۆریەنتالیزم، وەک ئەوەی ئێمە تا ئێستە لەو چەمکانە گەیشتووین. ئەرکی ئێمە درککردنە بەساتی کرانەوەی ئەو راپەڕینە شۆڕشئاسایانە و بتوانین بە زمانێک بیانخوێنینەوە کەوا روونیان

بکەینەوە نەوەک بخنکێن لەناو ئەو وشانەی بۆمان ماوەتەوە. تەنانەت بیرۆکەی پیرۆزی "دیموکراسی" دەبێ ئێستە بێتەوە دارشتن، ئەگەر پێویستیشی کرد، دەبێ دابهێنرێتەوە. هیچ پاساوێک داواکراو نییە بۆ ئەم بۆچوونانە. جیهان گەلێ وڵاتی دیموکراتی هەیە، بەڵام لە ناوەوە و دەرەوەی ئەو وڵاتانە ئازار کەڵەکەی کردووە، هەروەها ئەو ئاشتی و خۆشگوزەرانییە ناسکەی هەندێ کەس تامی لێ دەکەن لەو دیموکراتییانە زیاتر دەکەوێتە سەر ئەو مەرجەی کە دەبێ ئەمانە لەسەر حسێبی ناخۆشیی ئەوانی تر بژین. بۆیە، وا دانێ ئەوەی لە تونس و میسر روو دەدا ئەو دیموکراسییەیە ئێمە دەیزانین لە ئەمەریکای باکور یان ئەوروپای رۆئاوا هەیە، لەگەڵ ئەوەشدا لەو وڵاتانەدا هەژاری لە لووتکەیە، باشە ئەم دیموکراسییە سوودی چییە بۆ ملیۆنان خەڵکی هەژار؟ هیندستان بە نموونە وەرگرە: وشەی "دیموکراسی چ مانایەکی هەیە لە وڵاتێک تێیدا ٨٠٠ ملیۆن کەس کەمتر بە سێ سەنت بۆ یەک رۆژ دەژین؟ وەک زاراوەیەک، یان وەک بیرۆکە، دیموکراتی نابێ خەیاڵاوی بکرێ. ناوەندێکی سیاسییە بۆ بەرژەوەندی و باشیی گشتی، کە ناتوانێ، بەپێی پێناسەکەی، دادوەری ئابووری وەلا نێ. تەنانەت ئادە سمیش، باپیرەی سەرمایەداری، لە کتێبەکەی بەناوی "سامانی نەتەوەکان، ١٧٧٦"، دەپرسێ:

> ئاخۆ ئەمە باشتربوونە لە بارودۆخی خەڵکی پلە نزم کە بە سوود یان نەشیاو سەیر بکرێن لەناو کۆمەڵگە؟ وەڵامەکە یەکەم جار زۆر سادە و ساکار و ئاسان دێتە پێش چاو. خزمەتکاران، کرێکاران و هێزی کاری جۆرەوجۆر، بەشێکی زۆر گەورەی کۆمەڵگەی سیاسی پێک دێنن. بەڵام ئەوەی بارودۆخی ئەو بەشە گەورەیە باشتر دەکا نابێ هەرگیز بە نەشیاوی هەمووان دابنرێن. هیچ کۆمەڵگەیەک ناتوانێ تەواو سەرکەوتوو و دڵخۆش بێ، ئەگەر بێتو بەشە گەورەکەی هەژار و نەگبەت بێ. ئەوە تەنیا

یەکسانییە، لە پاڵ ئەمانەدا، دەتوانێ جەستەی خەڵک دەرخوارد بدا، داپۆشێ و بژینێ، دەبێ ئەو چینە گەورەیە وەک خودی خۆیان تێر بکەن، داپۆشن و بەخێو بکەن.

دیموکراسی تەنیا ئەو کاتە مانادار دەبێ لە شۆڕشی کۆتا-کراوە ئەگەر بێتو سیاسەت بێتە بەکارهێنان وەک ناوەندێک بۆ باشیی خەڵک، ئەمەش واتە دەبێ حاڵی خەڵک لە رووی ئابوورییەوە باش بکرێ. ئەمە پێویستی بە گەڕان و دۆزینەوەی زمانێکی نوێ هەیە، زمانێک کە پێشتر لە گۆڕەپانی تەحریر هاتە گۆکردن بۆ بەهاری عەرەبی، زمانێک نیگەرانیی بۆماوەییمان بڕەوێنێتەوە، ترس و بیمەمان دەربڕێ. لە فێربوونی ئەوەی چۆن ئەو زمان ببیستین و قسەی پێ بکەین، پێویستمان بە گۆڕینی پێناوەکەش هەیە. پێگەی کۆتا-کراوەی ئەو شۆڕشانە پێویستی بەئاقارێکی گشتی هەیە بە زمانێک بێتە ئاخاوتن کەوا دەربڕی پێناوەکان بێ و دەست لە پێناوە مردووەکان هەڵگرێ.

ئۆریەنتالیزمی نوێ؟

"بە ئۆریەنتالیکردنی راپەڕینی میسری" (٢٠١١)، وتارێکە بۆ کۆواری ئۆنلاینی "جەدەلیە" (کە کۆمەڵێک رۆشنبیر و ئەکادیمی عەرەب بۆی دەنووسن) نووسراوە، رەباب مەهدی، زانایەکی سیاسییە لە زانکۆی ئەمەریکی لە قاهیرە، رەخنەیەکی باشی گرتووە لەو رێیەی شۆڕشی میسری پێ هاتە وەسفکرن لە میدیا، لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی و لۆکالدا. مەبەستی مەهدی ئەوەیە کەوا پێگەی ئۆریەنتالی کۆنی "بێوێنەیی عەرەب" (واتە عەرەبی ناتوانن دیموکراتی بن)، شوێنی گیرایەوە بەپێگەی ئۆریەنتالی "رابوونی عەرەبی". ئەم زمانە، رەباب پێشنیاز دەکا، باسی "ئەوان"ی تر دەکا، چونکە "ئەوان" (عەرەب و موسڵمان) جیاوازە لە "ئێمە" (رۆئاوایی، بەتایبەتی ئەوروپی) کە ستاندادرن، دووەمیش بە رۆمانسیکردن و

ژەهراویکردنی "ئەوان"ی ئۆریەنتال نادیار و ئەفسانەییە. رەباب رۆشنبیر و سەرکردەکانی عەرەب لە رەخنە بێبەش ناکا: "هەروەک ئێدوارد سەعید چەندان ساڵ پێش ئێستە گوتی، ئۆریەنتالیزم هەر تەنیا وەسفی "رۆئاوایی" نییە بۆ رۆهەڵاتی ناوەڕاست... بگرە لۆکالیکردن و زڕاندنە بەهۆی بژاردەی لۆکال. رەخنەکەی مەهدی، کە کاردانەوەیەکی زۆری لێ کەوتەوە لەوانەی بۆ جەدەلیە دەنووسن، لە بنەڕەتدا هێرشی کرایە لەو خاڵەی گوایە فاکتەرێکە بۆ خوێندنەوەی راپەڕینی میسری:

> لە کەیسی میسر، ئەم راپەڕینەی بەم دواییە بە شۆڕشێکی گەنج و ناتوندوتیژ دادەنرێ، تێیدا میدیای کۆمەلایەتی (بەتایبەتی و فەیسبووک و تویتەر) پاڵەوانن. پەیام لێرە ئەوەیە ئەو گەنجە چین مامناوەندە رۆشنبیرانە تیرۆریست نین، هەمان بەهای "ئێمە" (واتە رۆئاوای دیموکرات)یان تێدایە، دواجار وەک ئەوان هەمان ئامێر بەکار دێنن (فەیسبووک و تویتەر) کەوا "ئێمە دامان هێنا و لە ژیانی رۆژانەماندا بەکاری دێنین. ئەوان رێک وەک "ئێمە"ن و بۆیە شایەنی ئەوەن ئاهەنگیان بۆ بگێڕین.

ئەم هەڵسەنگاندنە تژییە لە خەوش، مەهدی پێی وایە، چونکە:

> لە کاتێکدا گەلێ لەو تاکانە بەشدار بوون لە راپەڕینەکە، بە توانای جیاجیا، کەسایەتییان لە "شۆڕش"، زۆرینەی دانیشتوانی میسری و ئەوانەی بەشدارییان کرد لە راپەڕینەکە هەم بێزارکەرن و هەمیش کۆمەڵێک شت دەدرکێنن. ئەم زۆرینەی دانیشتوانە هەرگیز دوکتۆر شارپ یان فریدەم هاوسیان نەبیستووە، قەت لە AUC نەیانخوێندووە، یان کاریان بۆ گووگڵ نەکردووە. زۆر بەقووڵی، دژی کاریگەری و بوونی رۆئاوان لە میسر. بۆیە ئەو چینەی بڵاو بووبووەوە تەنیا یەک وشە بەسە

بۆیان، تاکە وشەیەکی خەیاڵی: "گەنج".

ئا لەم سۆنگەوەیە کەوا لایەنی ناتوندوتیژیی راپەڕینەکە و بەکارهێنانی میدیای کۆمەڵایەتی جەختیان لەسەر دەکرێتەوە. بەڵام رەباب ئاماژە بەوە دەکا:

> گومانی تێدا نییە خۆپێشاندان لە دژی رێژیم ناتوندوتیژ بوون بە بەراورد لەگەڵ هێزەیلی تەناهیی دەوڵەت کە چەکیان بەکار هێنا. لەگەڵ ئەوەشدا، لە ٢٨ی جانیوەری هەموو بارەگاکانی پارتی نیشتمانیی دیموکرات و زۆربەی بنکەیلی پۆلیس هاتنە سووتاندن. ئەمە بەرتەسکێکی روون بوو بۆ توندوتیژی سیستماتیکی دەوڵەت لە دژی چینەکان، ئەوانەی کە رۆژانە بەر زەبری ئەشکەنج و سووکایەتیی دەوڵەت دەکەوتن لەبەر پێگەیان لەناو چینی نیولیبرال لە میسر. بەپێچەوانەی چینی مامناوەندیی گەنجانی فەیسبووک، بەرگەی توندوتیژیی دەوڵەتیان نەگرت لە دەرەوەی جیهانی چالاکیی سیاسی. لادانی ئەم بەشەی چیرۆکەکە زیاتر سوود بەگێڕانەوەی ئەم راپەڕینە دەکا وەک شۆڕشی فەیسبووکی چینی مامناوەند.

حوکمدانەکەی مەهدی مەرجدار نییە:

> بریکارە چالاکەکانی ئەم گێڕانەوەیە هەر تەنیا میدیا و سیاسەتوانان نین، بگرە کۆمەڵگەیێنی ئەکادیمی و نێودەوڵەتین.... بەداخەوە، ئەو پارتە جیاوازانە دەسەڵاتی دارایی، ئەخلاقی و سیاسییان هەیە بۆ سەرخستنی ئەو گێڕانەوەیە. جارێکی تر ئیمپراتۆریەت دەبینین لە بۆیاخکردنی وێنەی "تووڕەیی" و لە ناوەوەش چینی یاخییان، واتە تووڕەییی تووڕەکان، ئەمانە وەلا نراون.

وتارەکەی مەهدی و وەڵامە تووڕەکانی دژی، لەنێو شتەکانی تردا، ئاماژەن بە پرسی زمان و نوێنەرایەتیکردن لە خوێندنەوەمان بۆ بەهاری عەرەبیی تونس، میسر و پێگەکانی تر. ئاخۆ بەڕاستی ئێمە لەژێر بەزەیی ئۆریەنتالیست و پێگەی ئۆریەنتالین کەوا چەواشەی واقیعی ئەم ئەزموونە زیندووەمان دەکا؟ ئێمەی عەرەب، ئێرانی، تورک، ئاسیای باشووری، ئەفریقی و ئەمەریکای لاتین قۆپاوینەتەوە، ئێمە وەک پێشتر ئۆریەنتالین؟ ئاخۆ ئێمە ناتوانین قسە بکەین، بنووسین، کار بکەین، شانۆ بکەین، سەما و گۆرانی بڵێین و یاخی بین، ئاخۆ ناتوانین نوێنەرایەتیی خۆمان بکەین، ئەم کارانە ناکەین؟ لە کوێ و کەی ئەو دەسەڵاتەی رۆئاوا دێ و واقیعمان چەواشە دەکا و ناشیرین نوێنەرایەتیمان دەکا؟ زمانی ئۆریەنتالی لەوانەیە جەخت بکاتە سەر ئەو پۆلێنانەی کەوا ئاماژەن بە بەهاری عەرەبی یان رابوونی عەرەبی، بێگومان رەباب مەهدی خاڵێکی رەوای هەیە بیڵێ لەبارەی خراپ نوێنەرایەتیکردنەوە، یان هەر نەکردنی ئەوەی پێی دەڵێن "چینی خوارەوە" بەو شێوەیەی راپەڕینی میسری نوێنەرایەتی دەکرێ لە جیهان. بەڵام، لە هەمان کاتدا، کاردانەوەی گشتی بۆ ئۆریەنتالیزم، بەتایبەتی رەخنەکەی ئێدوارد سەعید لەبارەیەوە، ئێستە بووە کلێشەیەک. ئەگەر ئێمە بمانەوێ ئارەزووەکانی شۆڕشی نوێ شی بکەینەوە کەوا باسی رێگەی گەلان (میسر و ئەوانی تر) و راپەڕینیان دەکا، دەبێ واز لە بیرکردنەوە و نووسین بێنین بەو زاراوانەی کەوا کاردانەوەین بۆ کلێشەی ئۆریەنتالیزم، بەو شێوەی ئێمە لە ماوەی نیو سەدەی رابردوو و زیاتریش تێیان گەیشتووین. لەگەڵ رۆئاوا، وەک بیرۆکەیەک، پێکهاتەیەکی کۆلۆنیالی هاوڕایە لەگەڵ "ئۆریەنت"، ئێستە تەقیوەتەوە، هیچ شتێکی رۆئاوایی نەماوە تا ئەوانی تری پێ رۆهەڵاتی بکا، هیچ رۆئاوایەک نەماوە بۆ دروستکردنی رۆهەڵات، هەرچەندە وا پێ دەچێ رۆئاوا سوور بێ لە خەیاڵی رەخنەییان، چونکە هەر لە دەستێوەردانی داگیرکارێکی تر نیگەرانن، جا بە هەر شێوەیەکی بێ.

دۆخی ئێستەی سەرمایەی کاریگەر و باڵادەستیی ئیمپریالیزم بەسەریەوە، چیی تر لەگەڵ مەعریفەی ئۆریەنتالی یەک ناگرێتەوە، یان چیی تر رەوتەکانی سەدەی نۆزدە، تەنانەت هی سەدەی بیستەم بەرهەم ناهێننەوە. شتێک نییە بە ناوی رۆئاوا (پێشتریش خۆ هەر نەبووە) بۆ بەئاسیاییکردنی هەر شتێک؛ کەسێک، ئەو دەسەڵاتە، چەوت بوو و بە بیرۆکەی خۆی تێ کەوت، خۆی شەکەت کرد، تارماییە ترسێنەرەکەی ناتوانێ بەردەوام بێ لە چەواشەکردن و لادانی خوێندنەوەی رووداوی جیهانمان بە هاوکاریی ئەو تارماییانەی کە بوونیان نییە.

کێ گرینگی بەوە دەدا میدیا چی دەڵێ، زاراوەکان ئەمڕۆکە مانایان چییە؟ میدیای جیهانگیری دەبێ ئێستە رکابەریی بلۆگەرانی میسری بکا، رکابەری تویتەرانی سووری و فەیسبووکانی تونسی بکا، یەمەنییەکان لەسەر یوتیوب، بەحرێنییەکان کە وتار و را و بۆچوون بۆ جەزیرە دەنووسن. ئێستەش ئەکادیمی و چالاکوانانی عەرەبی پێکەوە هاتوون "جەدەلیە"یان دروست کردووە، کە تا ئێستە پێشکەوتووترین وارگەیە بۆ زانیاری و شرۆڤەکردنی جیهانی عەرەبی و موسڵمانان. میدیای گشتی دەسەلات و هێزی نییە نوێنەرایەتیی شتێک بە خراپی بکا. ئاخۆ بێرنارد لویس یان تۆمار فریدمان دەسەڵاتیان زیاترە بۆ خراپ پێشاندانی واقیعی میسری لە چاو ئەو ملیۆنان میسرییە و عەرەبەکانی تر لە شەقام و گۆڕەپانەکانیان، هەروەها لە چاو هەزاران رۆشنبیر، زمانزان و رەوانبێژ، رۆژنامەنووس و ئەکادیمییەکانی عەرەب کەوا بە ئاسانی دەستیان بە میدیای جیهانی دەگا. بیرۆکەی "میدیای رۆئاوا" تەنیا خەڵەتێنەرە. ئاخۆ جەزیرە و جەدەلیە میدیا نین، ئەی ئەوانیش بەڕاستی میدیای رۆئاوا نین کاتێ لە رۆئاوا دێنە خوێندنەوە؟ نوێنەرایەتیی رۆئاوا چیی تر ئەو دەسەڵاتەی نەما ئەوانی خراپ پێشان بدا.

ئێمەمانان کەوا بەرەنگاریی دەسەڵات و ستەمکاران دەبینەوە، بەهۆی باشیی میدیای نوێ و ئەندامانمان، زیاتر دەتوانین خۆمان پێشان بدەین لە

باتی ئەوەی رۆئاوا یان دەسەلات پێشانمان بدا. ئەگەر ترسەکانی تارماییی میدیای بەهێزی رۆئاوا نەخرێنە پەراوێزەوە، ئەوا ئەم ترسانە خۆیان دوژمنێک دروست دەکەن کە بوونی نییە. لە باتیی خەیاڵکردنی ئەو هێزە بیانییانە لە کارکردن کە چەواشەی رووداوگەلی عەرەبی و میسری دەکەن، ئێمە دەبێ ئەو جۆرە رووداوانە بخەینە ناو فەزایەکی گشتی کەوا بەشێک لە دیمەنی خەیاڵی و ئەخلاقیمان پێک دێنێ، فەزایەک کە لە راستیدا بەرەوپێش دەچێ، هەروەها هەر ئەوەشی چاوەڕێ لێ دەکرێ، ئەو فەزایەش بەهاری عەرەبییە. باسکردنی بەهاری عەرەبی بەزاراوەی کۆتا-کراوە پێویستی بەوازهێنانە لە نیگەرانی و پابەندبوونە بە زمانێکی نوێ کە خەڵک گۆرانیی پێ دەڵێن لە گۆڕەپانی تەحریر و تەواوی جیهانی عەرەبی و موسڵمانان، بۆیە ئەگەر باش گوێ بگرین، ئەوا خێرا واز لەو زاراوەیە دێنین.

بەرەو فەزایەکی ئاینیی گشتی

لە کوێ و کەی دەست پێ دەکا؟ بێگومان پێش شۆڕشی ٢٥ی جانیوەری، هەروەها لە گۆڕەپانی تەحریر.

مردنی کتوپڕی ناسر حەمید ئەبوزەید لە ٥ی جولای ٢٠١٠ (من دەمێکە پێی سەرسامم) نەک هەر تەنیا یەک بگرە دوو نموونە و پایەی گەورەی میسری بیر خستمەوە، لەژێر سایەی ئەمانەوە بەشێکی جیهان کەوتە خۆشی و مانادارتر بوو. لە ماوەی دوو ساڵدا، فیلمساز یوسف شاهینمان لە دەست دا (٢٧ی جولای ٢٠٠٨) و هەروەها کەسایەتی و ئاینی و پسپۆڕ لە بواری واتاسازی ناسر حەمید ئەبوزەید (لە ٥ی جولای ٢٠١٠)، وەک بلێی سەیری دوو تاوەرە جمکانەکە دەکەین دەڕووخێ کەوا دیمەنێکی ئەخلاقی و خەیاڵێکی ئیستاتیکی بوو بۆ ماوەی زیاتر لە نیو سەدە، مردنی ئەمانە پێش تەقینەوەی بەهاری عەرەبی بوو.

لە جیهانی عەرەبی و موسڵماناندا، هەروەها لە جیهانیشدا، ئەوانەی

یوسف شاهینیان ناسی بێ بەدەگمەن ناسر حەمید ئەبوزەیدیان دەناسی، هەروەها ئەوانەی سەرسام بوون بە دەسکەوتە بەهادارەکانی ئەبوزەید و خوێندبێتیانەوە، ئەوا بەدەگمەن دەیانتوانی ناوی دوو فیلمی شاهین بزانن، یان لە ژیانی خۆیاندا و لە سەردەمی رواڵیدا فیلمی (باب الحدید)یان نەبینیوە کە لە ١٩٥٨دا دەرچوو.

ئێمە پێویستە هەر یەکێکیان بەهاوێنەی ئەوی تر تەماشا بکەین و بخوێنینەوە. ئەو کۆمەڵگەیەی ناسر حەمید ئەبوزەید و یوسف شاهینی بەرهەم هێنا لە سەنتەرێکی هاوسەنگی هۆشیاریی دادوەریی خۆیدا دەبوایە ئاگەدار بێ بەبەهای ئەو هاوسەنگییە، لەوێوە خەیاڵی ئەخلاقیمان تێکەڵی زەوی و ئەوانی تر دەبێ. هاوسەنگییەکی میسری هەیە بۆ هیوا و بێهیوایی، بەڵێن و ئیفلیجبوون، کە وێ دەچێ هەموومان پێناسە بکا، ئەوانەی لە سەردەمی محەمەد موسەدەق، جەمال عەبدولناسر و جەواهیر نەهرۆ لەدایک و گەورە بوونە، ئەمانە پاڵەوانی دژە کۆلۆنیال بوون کە ئێمەیان کردە پۆستکۆلۆنیال. جیهانگیریی ئەو دیدەی ئەوانی دروست کرد، هەر هەمان دەمار و رێ بوو یوسف شاهین و ناسر حەمید ئەبوزەیدیان دروست کرد، ئەمانە هەردەم لەژێر بەزەیی دەمارگیری و دڕندایەتیدا بوون کەوا هاودژانە سەریان هەڵدا لەو سەرچاوەیەی کەوا هیوا و ئارەزووەکانی لێ دێتە دەرەوە. سەید قوتب و ئایەتوڵلا خومەینی خەون و هزرەکانی ئێمەیان بە هەڵە تەفسیر کرد و وەک مۆتەکە باسیان کرد. زۆر شت لەبارەی بیری گەنجانەی بەهاری عەرەبییەوە گوتراون، راستیشن، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو ژیرییەی لە چاو و بیری شاهین و ئەبوزەیدان داوای خوێندنەوەی تازە دەکەن بۆ داهاتوو.

بۆ یەکەم جار چاوم بە ناسر حەمید ئەبوزەید کەوت لە خوانێک بوو کەوا ئێدوارد و مەریەم سەعید بۆیان چێ کردبوو لە نیویۆرک. زۆر لەوە زووتر من شتەکانیم دەخوێندەوە، لەو کاتانەی قوتابیی ماستەر بووم لە زانکۆی پێن،

تازە ئاشنا کرابووم بە کارە بنچینەییەکەی لەبارەی لایەنە ئاینییەکانی قورئانەوە، ئەمە لە ناوەڕاستی هەشتاکان لەلایەن جۆرج مەکدیسی مامۆستامەوە بوو (١٩٢٠-٢٠٠٢). ئەو کاتە کەم کەس دەیانزانی "اتجاه العقلي في التفسير: دراسة في قاديةت المجاز في القران و معتزيلة (١٩٨٢)" چییە، یان کتێبەکەی بەناوی "فلسفة التئويل: دراسة في التئويل القران و محي الدين بن عەرەبی (١٩٨٣)". چەند ساڵێک دواتر، کاتێ کارم لەسەر کتێبەکەم "عین قودات" دەکرد، ئاشنا بووم بە "مفهوم الناس: دراسة فی علوم القرآن (١٩٩١)" و "نقد الختاب الديني (١٩٩٨)". هاوپۆلی خوا لێخۆشبووم ماجدە نوێعی پاشان منی ئاشنا کرد بەم دوو کتێبەی ئەبوزەید: "المرعة في الختاب الئزمة" (١٩٩٥) و "دوار الخوف: قرائه الختاب المرعه (١٩٩٩). شتێکی بەڵگەنەویست بوو کەوا لەو هەموو دەقانەدا، داوای ناسر حەمید ئەوە بوو لایەنی پیرۆزی ئاینی بە زمانێکی سەردەمیانی مرۆ باس بکرێ. هەرگیز ون نەدەبوو لە پێوەندییە شاراوەکانیان. بەڵام جوانترین کاری ناسر بەلای منەوە "التفكير في زمان التكفير، ١٩٩٨" بوو، ڕەنگدانەوەی دوورخستنەوەی بوو لە وڵات، هەروەها لە کاتی ئەو ڕووداوە ناسراوە نووسرابوو کاتێ دادگەیەکی شەرعیی میسری ئەوی بە ناپاکێکی ئیسلام لە قەڵەم دا و قەدەخەیان کرد لە زەواج، خۆی و خێزانەکەیان ("ئیبتیهال یونس" مامۆستای ئەدەبی فرەنسی لە زانکۆی قاهیرە) ناچار کرد وڵات بەجێ بێڵن و بچنە هۆڵەندا، لەوێ گرووپێکی توندڕۆی ئیسلامی فەرمانی مردنی بەسەردا دەدەن. ئەمە لە کاتی یەکێ لە بەشە هەرە تاریکەکانی مێژووی میسری رووی دا، کاتێ فەرەج فۆدا لە ١٩٩٠دا کوژرا و هەوڵی کوشتنی هەڵگری خەڵاتی نوبڵ نەجیب مەحفوزیان لە ١٩٩٤، ئەمانە بارێکی ئێجگار گرژیان لە میسر دروست کردبوو. وێڕای ترس و نیگەرانیی سەپاندنی حوکمی مردن بەسەر ناسر حەمید، هەردەم قسەخۆش و ڕەنگدانەوە سەرنج ڕاکێشەکانی لەسەر ڕووداوی قێزەون بەردەوام بوو.

حـەزی دەکـرد چیـرۆک بگێـڕێتـەوە لەبارەی ئەو کـارتـۆنانەی لە کـۆوارە میسرییەکانەوە دەردەکەوتن، تێیاندا مێردەکان وەک مێتافۆر ئەویان بەکار دەهێنا، دەیانپـرسی ئاخـۆ چۆن بتـوانن زەواجی قـەدەخـەکـراویـان ڕێک بخەنەوە! کاتێ گۆشـەنووسێکی میسری گاڵتـەی بە ژن و مێردێک کرد "لەبەر بەردەوامییـان وەک ڕۆمیۆ و جولێت" لەبەرئەوەی لە دیمانەیەکیان لە سی ئێن ئێن دەستیان لەناو دەستی یەکتر بوو، ناسر حەمید وەگۆ هاتبوو و گوتبووی "جا چ عەیبێک لە ڕۆمیۆ و جولێتدا هەیە؟" هێندەی ئەمە گرینگ ئەوەیە ناسر حەمید هەرگیز ڕێی بەوە نەدا ئەو حوکمی مردنەی بەسـەریدا سـەپێنرابوو لەلایەن هاوەڵە میـسـرییـەکانی لەلایـەن میـدیای ئەوروپی و ئەمـەریکی وەک چەکێک بێتە بەکارهێنان تا باسی ئیسلامۆفۆبیای پێ بکەن، یان بۆ مەرامی خۆیان بەکاری بێـنن، وەک ئەوانی تر، وەک سەلمان روشدی و ئەیان هیرسی عەلی، بۆ ناسـاندنی پیشەکەیان. بەرگەی ئاستـەنگییەکانی دوورەوڵاتی گرت و ژیان لەژێر هەڕەشـەی مردندا گرت بەوپەڕی شکۆمەندی و سادەییـیەوە، تا ڕۆژی مردنیشی هەر موسڵمانێکی بە بنەما و شکۆمەند بوو.

هەرچەندە ئاشنابوونم بە ناسـر حـەمـیـد ئەبوزەید ئەکـادیمـی بوو، بەڵام کـاتێکی ویست تا شـارەزای ئەو پیـاوە گـەرمـوگـوڕ و قسـەخـۆش و بیـرۆکـە جـوانەکـانی بووم. ئاشـنابوونم بە یوسف شـاهـین خـۆش و سـەیر و سـەرنج ڕاکێش بوو، هەروەها لە کاتی وانەگوتنەوەم لە کۆڵۆمبیا هەردەم باسی کارە سینەمـاییـەکانی ئەم بۆ قـوتابییـەکانم دەکرد، بۆ ئـەو کلاسـانە مـایسـترۆ مـەزنەکـەم داوەت کرد، کاتێ هاتە نیـویـۆرک، تا قسـە بۆ قـوتابییـەکانم بکا. هـەردەم بە گاڵتەوە دەیگوت کەوا سـەرسامیـسی من بۆ فیلمەکانی پێوەندیی هەیە بە سـەرەڕۆیی سـەردەمی ڕواڵیی ئەو لـەگـەڵ هیند ڕۆسـتـەم (سـۆفیـا لۆرینی سـینەمـای عـەرەبی)، ئافـرەتە پاڵـەوانی فـیلمی (باب الحـدید). لە سـەرەتای ڕواڵـیـمـدا فـیلمی "باب الحـدید"ی شـاهینم بینی کـە لە ١٩٥٨دا دەرچووبوو، لە کاتێکدا ڕۆڵی وەک عەبدوڕەحمان شەرقاوی (١٩٦٩) کارێکی

نایاب و نموونەیی بوو لە پەروەردەی سیاسیی من و چەندان نەوەی تر. دوای چەند فیلمێک، شاهین لەسەر ئاستی جیهان بە ئۆتۆبایۆگرافیی نیشتمانەکەی ناسرا. لە فیلمی "النصر صلاح الدین، ١٩٦٣" تا "المصیر، ١٩٩٧"، شاهین بەردەوام ئاوێنەی گەلەکەی بووە، لە ترۆمای شەڕەکانی عەرەب-ئیسرائیلەوە تا مەترسییەکانی دەمارگیریی ئاینی لە نیشتمانەکەی، هەمان دەمارگیری بوو کە وای لە ئەبوزەید کرد وڵات بەجێ بێڵێ، شاهین بەردەوام شتی پێ بوو.

یوسف شاهین و ناسر حەمید ئەبوزەید دوو پێکهاتەی تەواوکەری یەکترن لە کۆزمۆپۆلۆیتانی هونەری و رۆشنبیریی سەدەی بیستی میسر. ئەگەر بتەوێ یەکێکیان بەتەواوی بناسی، دەبێ ئەوی تریش بناسی. لە رێی ئەوانەوە یەکێ لەوە تێ دەگا چەندە داهێنەر و کاریگەر بوونە بۆ کۆمەڵگاکەیان. کارە ئاینییەکانی ئەبوزەید لەوپەڕی نایابیدان سەبارەت بە زمانی ئەدەبی و واتای قورئان وەک کاری واتاسازی و گێڕانەوەی لۆجیکی وان کە دەبێ لە رێی رەوانبێژیی باوەڕی خوێنەری موسڵمانەوە بێتە لێکدانەوە. ئەو باسی باوەڕی دەکرد، ئەمەش یەکێکە لەو ئاماژانەی کەوا ئەو بلیمەتێکی گەورە بوو، خوێندنەوەی واتای دەقە پیرۆزەکە کارێکی بێوێنەی ئەوە. لێرەدا تەواو باسی گرینگیی وەحی دەکا، هەر دەقێکی پیرۆز بۆ لێکدانەوە پێویستی بەوەستایەکی ئەدەبی هەیە، لێی نەدزێ، بگرە لە شێوازە میتافیزیکییەکەی وەرگرێ. ئەو لێکدانەوە واتاسازییە بنەهاتووە، لە بەرامبەردا، دەبێتە دەقێک بۆ هونەرێکی مەزنی جوانی، کە شاهین لەلایەن خۆیەوە، دواتر ئەو هونەرە لە ریالیزمی نوێی ئیتاڵی وەری دەگرێ، هەروەها لە فیلمی بەتایبەتی تا دروستبوونی پیشە سینەماییەکەی بەردەوام لە گەڕاندا بووە. ئەبوزەید بە خۆشی باسی مانا گومانهەڵنەگرەکانی قورئان دەکا، کە یەک دەگرنەوە لەگەڵ شانۆیەکی ئازادیی ئاینی کەوا شاهین باسی پێودانگەکانی واقیع دەکا بە شێوازی ریالیزمی نوێی خۆی.

له ئاكامدا، گرینگیی لێکدانەوە ئاینییەکانی ناسر حەمید ئەبوزەید ئەوەیە قورئان بە شانۆیەکی بێ بنی خود پیرۆزی دادەنێ کەوا ئاماژەیە بەوەی هاوسەنگییەک دروست دەکا لە ناوەوە و دەرەوەی خوێنەر، باوەڕ و لێکدانەوەی خوێنەر کە باوەڕەکەی ئازادانە و یەقین بێ، کە لە هەمان کاتدا باوەڕێکی بەجێ و وەحیئامێز بێ. بەواتایەکی تر، لە ڕێگەی تێگەیشتن لە دەقە پیرۆزەکە وەک سیستمێکی ئاماژەکان، ئەبوزەید تێگەیشتن و لێکدانەوەکانی بە ویستی نووسەر ناکا، بگرە بەهیوای خوێنەر دەکا (کە هەردەم مێژوویی و جیهانی بووە). تا بتوانی ئەو کارە بکەی و هەر باوەڕداریش بمێنییەوە، وەک ئەوەی ئەبوزەید کردی، تاکە ئاماژەیە کە ئەو بلیمەتێکە لە بواری لێکدانەوەی ئاینی. ئەبوزەید قورئان بەشێوەیەک دەخوێنێتەوە کەوا هاوتەریبە لەگەڵ ئەزموونی تەماشاکردنی فیلمێکی یوسف شاهین: دەقەکە وەک ئاوێنەیەکە تژییە لە ئاماژەی پیرۆز و چاوەڕێی ئەوەن خۆیان ئاشکرا بکەن، نەک هەر تەنیا نەبینراو لە ڕێگەی بینراو، بگرە بینەر لە ڕێگەی ئاماژەکانەوە تێ دەگا. لە ڕێگەی لێکدانەوە ئاینییەکانییەوە، ئەو ساتی وەحیی ئیلاهی چالاک دەکاتەوە، لە پێغەمبەر محەمەدەوە تا موسڵمانێکی ئاسایی. ناسر حەمید ئەبوزەید کامێرایەکی یوسف شاهینی لەناو بیری هەر موسڵمانێک دانا کە قورئان دەخوێننەوە یان دەبینن. موسڵمانە بیر مردوو و گیان مردووەکان بەپێی بۆچوونی خۆیان ئەو لێکدانەوەیان لەبارەی قورئانەوە بە مەترسییەکی گەورە دەزانی و دەترسان لە ژیریی خۆیان، بۆیە هەردەم دژی مەزنترین لێکۆڵەری ئاینی سەردەمی ئێمە دەوەستانەوە و حوکمی مردنیان بەسەردا سەپاند.

نیگەرانییەکانی ناسر حەمید بەردەوام لەبارەی لێکدانەوە ئاینییەکانەوە بوو. ئەو زۆر بایەخی بە ناپیرۆزکردنی یان دووبارە پیرۆزکردنەوەی قورئان نەدەدا. بەڕای ئەو قورئان دەقێکی پیرۆز بوو، پێی وابوو خوێنەر کوێرانە باوەڕی بە لایەنی ئاینی و ئیدیۆم و ماناکانی ئەو دەقە هەبوو، ئەو دەیویست

پیرۆزییەکان ئاشکرا بکا و خەڵکی ئاسان تێی بگەن. بلیمەتیی ئەو لەوەدا بوو دەیویست مامەڵە لەگەڵ ئەو فاکتە بکا کەوا بیرکردنەوە زمانێکی ئاینزایە، نەک لەناو بازنەی باوەڕدا بەندی بکەی. لە ئاکامدا، بەردەوام بیری لای ئەوە بوو چۆن مانا لەناو ئەو بازنە ئاینزایەدا بەرهەم دێ، باسی دەکرد لە رێی باوەڕ لە دەقێکی وەحیئامێزدا.

یوسف شاهین و ناسر حەمید ئەبوزەید هەردوو دیوی میسرن وەک ئاماژە و سیمبولی رۆشنبیری و داهێنان، ئەمرۆش وەک نموونەیەک لە راپەڕینی شۆڕشئاسای کۆتا-کراوە، جیهانیبوونەکەی، وەک ئێدوارد سەعید دەڵێ، زاڵە بەسەر خەیاڵی ئەخلاقیمان. هاوێنە فراوانەکانی شاهین پێویستن بۆ بینین و تێگەیشتن لە خەیاڵە ئاینییە بوێرەکانی ئەبوزەید، بۆ سەیرکردنی قورئان و وەک سیستمێکی تژی لە ئاماژە وەری گری کە لە دەقێکدا کۆ بوونەتەوە و چاوەڕێی ئاشکرابوونی ئەودیو دێرەکان دەکەن، لە لێکدانەوەی ماناکانی لە دیدی جیهانیبوونەکەیدا. پێچەوانەکەشی هەر راستە: قسە و لێکدانەوە ئاینییەکانی ئەبوزەید (هەرچەندە کاری لەسەر دەقی پیرۆز دەکرد بەڵام قسەکانی زۆر خۆش بوون) وامان لێ دەکەن لێڵییەکانی ئەودیو خۆشییەکانی دیمەنەکانی "رۆڵی ئەسکەندەریە"ی شاهین ببینین.

کارە ئاینییەکانی ئەبوزەید هەمان رەوت و شێوازی هەستیار و ئیستاتیکی سینەمای شاهینیان تێدایە. درککردن بە ژیانی ئاماژە روونەکان کە سووکایەتی بە دەسەڵات و باڵادەستیی مانا وەرگیراو و چەوسێنراوەکان دەکا کەوا پسپۆڕەکان لە یاسای ئیسلامیدا ناویان لێ ناوە "ئاین." ئەگەر دڵە سووک و واتابەخشەکەی شاهین رەوتێکی رێککەوت بێ بۆ دەربڕینی واتاکان، شێوازێکی کوێرانە بێ لە دیدەکانیدا، وەک ئەوەی لە "المصیر"دا هەیە، ئەبوزەید باسی هەمان رەوتی کوێرانە و فێڵبازانەی ئێرانە، ئەمەش وا دەکا کارە ئازادە ئاینییەکانی بەند بکا تەنێ لە باسکردنی ئەو "ئیسلام"ەی کە ئێران دەیەوێ دوای کارەساتە خوێناوییەکە لە کۆمارێکی

ئیسـلامیدا مـانای بۆ پەیدا بکا. لە باشـتـرین کاریدا "ڕۆڵی ئەسکەندەریە" بەتایبـەتیش "ئەسکەندەرییە... بۆچی"، شـاهـین، وەک ئەبوزەید لە کتێبەکەی "مفهود النص، ١٩٩١"دا، دەگاتە لێکدانەوەیەکی ئاینیی ئەدەبی پاکی قورئان و هەناسـەیەکی نوێ دەدا، ئەمـەش کـرانەوەیـەکـە بۆ ئەوانەی لەنـاو خـەیاڵی خـوێندنەوەی دەقــەکـە خـۆیان بەند کـردووە، بـەهۆیەوە لـە ژیانی خـۆیان دەترسێن. لە کارە ئاینییەکانیدا، ئەبوزەید تەواو واتاسازێکە کە دید و مانا شـاراوە گەورەکـانی ئەو دەقە پیرۆزە ئاشکرا دەکا کە شاراوە و گرێ دراون لەلایەن هاوشـانە مـیسرییـەکانی، واتە لـەلایەن پسـپۆڕانی ئاینی لە مـیسـر، هـەر ئەوانەش قورئانیـان تەنیا بە یەک ئاراستەی چەواشـەدا بردووە و هیچی تر.

وێکچـوونێکی واتاسـازی هـەیە لـە نێـوان قـسـە ئەدەبیـیـەکـانی ناو کـارە ئاینییەکانی ناسر حەمید ئەبوزەید و سینەمای هەژێنەری یوسف شاهـین، لە کاتێکدا ئەمـە بوونی نییـە لە مـاوەی نێوان لەدایکبوونێکی توند و خـوێناوی "ڕۆشنبیرە ئاینییەکان" لەبارەی دیمەنی ئێران و سینەمـای خۆگۆشەگیریی عـەبـاس کـیـارۆسـتــەمی یان سـینەمــای خـۆتێکشـکێنـەری مـوحـسـین مـەخـمـەلبـافـەوە. ئەو ڕۆشـنبـیرە ئاینیـیـانە باشـتـرین بەرهەمی خـۆشـیی سـیسـتـمی ئاینی بکوژ بوون لە ئێـران، فـەلسـەفـەکانیـان نابـەجێ، بکوژی جیدی، تەواو کوێرانە و بێزارکەرن. بۆیە، تەنیا لەبەر ئەو هۆکـارە، هـەروەها وێڕای ئەو ڕاسـتـیـیـەی کـەوا ئەبوزەید وەلانرا بوو و حـوکمی مـردنی لەسـەر بوو، تـوانی بگـەڕێتــەوە وڵاتەکــەی و بە ســەربەرزی بمرێ، بـەمــەش هـاوەڵە مـیسـرییـەکانی خـۆشـیـان ویست و پێی سـەرسـام بوون. لە کـاتێکدا هـاوەڵە ئێـرانیـیـەکـانی ئێـسـتـە زۆربەیان لـە مـەنفـادا دەژین، ئەگـەر بێـتـو بوێرن بگەڕێنـەوە ئێران، ئەوا یـان بە زۆر دەهێنرێنە سـەر تەلەڤـزیۆن و دان بەوەدا بنێن کـەوا ئەوەی بیریان لێ کردووەتەوە و نووسـیویانە هەڵە بووە، هـەروەها داوای لێــخــۆشــبــوون بکەن لـە ڕابەری بـاڵا، یانیش ئـازار دەچێــژن لـە

شکۆمەندیی زیندانییەکی ئەبەدی یان خراتر، هەموو ئەمانە سەرچاوەیان لەوە گرتووە کەوا سەردانی ئەوانەیان کردووە کە چۆن ئازاریان چەشتووە لەبەرئەوەی بەپێچەوانەی ئەوان بیریان کردووەتەوە.

رووباری نیل نیشتمانێکی لێ بووە کەوا دەتوانی یوسف شاهین و ناسر حەمید ئەبوزەید و ئەوانی تر بەرهەم بێنێ، خەیاڵ و بوێریان وەک هی رووباری نیلە کەوا کەناری رۆئاوای گۆڕەپانی تەحریری هەڵگرتووە. شاهین و ئەبوزەید چیی تر لەگەڵماندا نین کازیوەی ئەو سەرەتایە لە ئێران، میسر و تەواوی جیهانی عەرەبی و موسڵمانان ببینن، تێیاندا یەکێ بەهیوای ئەوەیە رەنگدانەوەی بلیمەتیی ئەوانە لە گەڕانەوەی هۆشیاریی کۆزمۆپۆلیتانی خەڵک ببینێ. بەڵام لە مردنیشدا، وەک کاتی زیندووبوونیان، یوسف شاهین و ناسر حەمید ئەبوزەید بەردەوام جیهانێکمان پێ پێشان دەدەن کەوا وەک گەردەکانی خۆڵی رووناکی لە بەرچاومان سەما دەکەن (مێتافۆرەکەی رومی)، ئاماژەن بەبننەهاتنی ئەگەرەکان بۆ گۆڕینی میتافیزیکەکانی بێهیوایی کەوا بوونەتە هەوێنی روحێکی توندوتیژ. فیلمسازانی وەک شاهین و بیرمەندانی وەک ئەبوزەید دەمێکە لە رووی خەیاڵی و بینینەوە فراوان بوون، تەشەنەیان کردووە لە دەربڕینی زاراوەی ئاینزا و ئیستاتیکی، فەزایەکی گێڕانەوە دروست دەکەن تێیدا ئێمە دەتوانین گوێمان لەو شۆڕشانە بێ کەوا باسی ئەگەرە کۆتا-کراوەکانیان دەکەن.

جیهان لە خودی خۆیدا

دەستەبەرکردنی ناوەندی یەکسان بۆ دەسکردن بە بەرهەمهێنانی دەستەی مەعریفی بە زمانێک شایەنی ئەو پاڵەوانانە بێ کە ئێستە لە تەحریر و گۆڕەپانەکانی تر هاوار دەکەن. کاتێ خەڵک لە گۆڕەپانی تەحریر و دواتریش لە سەرانسەری هەرێمەکەدا، هاواریان دەکرد "گەل داوای رووخاندنی رژێم دەکا"، هەر تەنیا مەبەستیان رژێمی سیاسی نەبوو، بگرە مەبەستیان

ڕێژیمی حوکمڕان بوو. هەروەها مەبەستیان ڕێژیمی مەعریفەش بوو، هەروەها ئەو زمانەی بۆ ئێمە ماوەتەوە و بەهۆیەوە لە شتەکان دەگەین و ڕەخنەیان لێ دەگرین. ئێمە دەبێ ڕێ بەو ڕاستی و واقیعە ناوەخۆییەکانی ئەو یاخییانە بدەین قسە لەبارەی کۆمەڵێک مانای تازەوە بکەن، نەک چواندنیان بەو شتانەی ئێمە دەیزانین، هەروەها ئەوەی لێی دەترسین، هەروەها کات بەفیڕۆ بدەین لە شەڕکردن لەگەڵ ئەو تارماییانەی بەسەرچوون، نەک چواندنیان بە ئۆریەنتالیزم. ئێمە دەبێ زاڵ بین بەسەر نیگەرانیی ئۆریەنتالیزم و هاوێنە تیۆرییەکانمان بگۆڕین بۆ مێژووی خۆمان و بوەستین لە شیکردنەوەی شتەکان بۆ ئەو مرۆیە سپییانەی لە بیری ئێدوارد سەعیددان تا ماون. ئەو مرۆیە سپییە خەیاڵییە مرد، هەرگیز زیندووش نەبوو. ئەو تارمایی بوو، دروستکراوی سەردەمی پۆستکۆلۆنیال بوو کەوا پەرەی بە ژیان و وەهمی ڕۆئاوا دا و ئەوانی تری پشتگوێ خست.

لە باتیی دووبارەکردنەوەی قسەی ئێدوارد سەعید کە نزیکەی سی چل ساڵ بەر لە ئێستا گوتوویەتی، بۆ بزانین ئێستە چی ڕوو دەدا، ئێمە دەبێ لە باتیی ئەو دەست بەبیرکردنەوە بکەین: ئەگەر ئەو تا ئێستە لەگەڵ ئێمە بژیبا چی دەگوت و چۆن بیری دەکردەوە. لەبەر یەک شت، لە باتیی هەوڵی شیکردنەوەی گرینگیی ئەوەی ڕوو دەدا لە گۆڕەپانی تەحریر بۆ هەندێ دەسەڵاتی باڵای ڕۆئاوا، دەبێ ئاسۆییانە بیر بکەینەوە. با سەیرێکی کارە بەراوردکارییەکانی لەمەڕ ئاسیا، ئەفریقیا، ئەمەریکای لاتین، هێڵی نێوان ئێران و عەرەب، هی نێوان سونە و شیعە، نێوان مەسیحی و موسڵمان و هێڵی نێوان ڕەوتی ئاینی و عەلمانی بکەین. لەبەرئەوەی ئەمانە شرۆڤە و تێگەیشتنی گرینگن و پڕ بایەخن کە ئێمە پێویستمان پێیانە، زۆر نزیکترن لە واقیعی زیندوو لە چاو ئەو کارانەی کە شەکەت بوون بەبیرۆکەی سەقەت و مردوو.

ناسر حەمید ئەبوزەید و یوسف شاهین پێکەوە هاتن، دوو لەنێو گەلێکی

تردا، تا گەردوونێکی سەلماندنی خودی ئیستاتیکی و ئاینی دروست بکەن، کە واقیعەکانی جیهانی عەرەبی لەخۆ گرت و پێناسەی کردن، پیرۆز و ناپیرۆز تێکەڵ بکەن، توورە و ناتوورە. چی شتێکی هاوردە کۆتاییی بە ئۆریەنتالیستەکان و گۆشەنووسەکان هێنا، چونکە بەس شتی بێ مانایان باس دەکرد، تەنیا بۆ دڵخۆشکردنی ئەوانی تر بوو؟ چیی تر ڕۆژنامەی نیویۆرک تایمز سەرچاوەی تۆمارەکان نییە، چیی تر سی ئێن ئێنیش ناتوانێ میدیای ڕۆئاوا بکاتە دەنگی دەسەڵات. ئەوە ماوەیەکی درێژە سەنتەری خەیاڵ و وەهمی ڕۆئاوا نەتوانراوە بێتە وەستاندن. چی دەبێ ئەگەر بەملیۆنان کەس نەتوانن عەرەبی، تورکی، یان ئوردو بخوێننەوە، قەتیش گوێیان لە کارە ئاینییەکانی ئێمە نەبێ، قەت نەگەن بە واتاسازی، فەیلەسووفان، ڕۆماننووسان، شاعیر و سۆفی یان زانایانی ئێمە و تێیان نەگەن؟ ئێمە ئەوان دەناسین، هەروەها ئەو زمانەی پێویستمانە دەیزانین قسەی پێ بکەین، بنووسین و گۆرانیی پێ بڵێین، پێی بگرین و مشتومڕ بکەین، خۆپێشاندان بکەین و قەناعەت بەوانی تر بێنین.

نزیکەی شەست ساڵ زایۆنییەکان ئەوروپایان هێرِ کرد بەیادی هۆلۆکۆست تا فەڵەستین بدزن، هەروەها دەستیان کرد بە یەک پڕوپاگەندە کە تاکی نەبوو لە مێژوودا، تەواوی ئیمپراتۆر لە خزمەتیان دابوو. پاشان چی؟ یەک ڕۆمان لەلایەن غەسان کەنەفانی، شیعرێک لەلایەن مەحموود دەروێش، کورتە فیلمێک لەلایەن عالیە سلێمان، دۆکیومێنتەرێک لەلایەن مەحموود مەی میسری، وتارێک لەلایەن ئێدوارد سەعید، کتێبێک لەلایەن جۆزیف مەساد، هەروەها چەندان نەوە دەستیان کرد بە پڕچەککردنی خۆیان بە زانیاری، ئەقڵ، بەڵگەنامەکان، سەلماندن، وێڕای ئەمانەش، باشترین کەشتیی ئازادیی جیهانی بۆ غەزە، ئەمانە ژیانی شایستەی خۆیان خستە مەترسییەوە بۆ پێشاندانی دڕندایەتی و تاوانی دەوڵەتی کۆمەڵایەتیی ئیسرائیل. دەبێ ئەم بازرگانییە ماندووکەرە بوەستێنین کە

شـەڕ دەكـەین لـەگـەڵ خـەیاڵی خـۆمـان. ئەكادیمی مـوسـڵـمـان و عـەرەب لە ئەمـەریكای بـاكـور و ئەوروپای رۆئاوا مـەشـقـیـان پێ دەكـرێ، ئەمـانـە بە مەبەستە و دەیانەوێ یادگەیان تێک بدەن. لایەنی كۆمەڵایەتیی رووخۆشیمان شـتێكی جیـهـانییـە (جـوو، مـەسـیـحـی، مـولحـید، گـەنج، پیـر، پیـاو، ئافرەت، نێـربازی، دەوڵەمـەند و هـەژار)، گـەلێ دوژمـن هـەن لە رۆهـەڵات. ئاخـۆ بن عەلی، موبارەک و خومەینی خەڵكی رۆئاوان یان رۆهەڵات؟ رۆهەڵات چیی تر رۆهەڵات نـیـیـە، رۆئاواش چیی تـر رۆئاوا نـیـیـە. بەیـەک گـەیشـتن. رۆهـەڵات رۆئاوایە، رۆئاواش رۆهـەڵاتە. هـەروەهـا دەبـێ ئەو پرسـیـارە گـەمـژانـەیە چی نەكەینەوە: "ئەرێ چینەكانی خواروو دەتوانن قسە بكەن؟ بێگومان دەتوانن و كردووشـیـانە. چیـنی خـواروو پێویسـتـیـان بە نوێنەر نییـە، پێویسـتـیـان بە بەتیـرۆركـردن و تۆقـانـدن نیـیـە لەلایـەن هـەر بەشـێكی ئەدەبی بەراوردی ئینگلیزی. ئەمـە وانەی بەرگـەگری ئێـدوارد سـەعـیدە، كـە وای كـرد زمـانـە ئازادیخـوازەكەی لە بەشی ئینگلیزی نەبێ، هەروەها تا مـردنی هـەر رەخنەی لەسـەر بوو لەلایەن هاوەڵەكان، ئەوانەی كە خـەباتی خـەڵكیان لێڵ دەكرد لە رێگەی پەخشـان و ئەو سیاسـەتەی تەنانەت هاوەڵانیشـیان تێی نەدەگەیشتن، با ئـەو گـەلانە خـۆیان ژیانـی خـۆیان بخـەنە مـەترسی بـۆ ئازادی، دادوەری كۆمەڵایەتی و شكۆمـەندی. تەمـاشـایـەكی شەقـامەكان، كـوچە و كۆڵانەكـان و گـۆڕەپانەكـان بكە لە جـیـهـانی عـەرەبی، لەوسـەری تـا ئەوسـەری لە ٢٠١١ بەولاوە، چینی هـەژار قسە دەكا، عـەرەبەكان قسە دەكـەن. لە راسـتیدا توند هـاوار دەكەن: گەل داوای رووخاندنی رێژیم دەكا. تا ئەوپەڕی شكۆمەندییە و سـادەیە، با چیی تر ئەمانە نەشێوێنین.

مەعریفەی ئەو شتانەی دەكرێنەوە

هـاودژییـەكی دەنگەكـان هـەیە لە نێـوان ئەو رووداوانەی پێش دێن و ئەو زمـانـەی ئێمە وەسـفیـان پێ دەكەین. ئەو هـاودژییـە لە روویـەكی ئاینییەوە بەم

شـێـوەیە بەرهـەمـدارە: بیـرکـردنەوە و نووسین لەبارەی پرســە کـاتی و گرینگەکان بۆ تێنووێتیی خۆیان پێویستی بە هاوسـەنگییـەکی وردبینی و تێـڕوانینـەوە هەیە. هاوســەنگیـیـەکـە دەبێ قـووڵ بێ و تەمـاشــای خــاڵی وەرچەرخانی شتەکان بکا، ئەو شتانەی کە نابینرێن. ئەمە کارێکی وەها ئاسان نییە. سروشتی فرە لایەنی ئەمە و هەواڵەکان بە جۆرێکە کەوا بەدەرە لە هەر پێوەرێکی مانادار. چوار مانگی یەکەمـی ٢٠١١ بێنە بەرچاوت، کە بە راپەڕینی یەک لە دوای یەکی خـێـرا لە تونس و مـیـسـر دەسـتی پێ کـرد و پاشان وەک ئاگرە کێوی بڵاو بووەوە و گەیشتە مەغریب، سووریا، بەحرێن و یەمـەن. ئەو کرانەوە مـێـژووییـیـە کتوپڕ هاتە وەسـتـانـدن بەهۆی زەمـاوەندی شــاهـانەی بەریتــانی لە کــۆتاییی ئەپریلی ٢٠١١ (هەرچـەندە هـێــزەیلی ئۆپۆزیسیـۆن لە لیبیا، سووریا و بەحرێن بەردەوام بوون لە شـەڕ). بۆ ماوەی چەندان ڕۆژ، بەتایبەتی وارگەی ئەلیکترۆنیی بی بی سی، وازیان لە بەهاری عەرەبی هێنا و هەموو گرینگییان بە زەماوەندی شاهانە دا. هێشتا ئەو بۆنە ڕەنگاوڕەنگە تـەواو نەبـووبوو، بۆنـەی شکۆمــەندیی پاپا جـۆن پـاولی دووەم لاپەڕەی یەکــەمی مـیـدیـای داگـیـر کـرد، هەمــوو چاوی مـیـدیـا چووە سـەر ڤاتیکان. بایەخێکی زۆر کەم درا بە مردنی ئوسامە بن لادن، کە ساتێکی ئێجگار مـەزن بوو، لە دوا سـەعاتەکـانی یەکی ئایاری ٢٠١١ لە هـەواڵەکان پێـشـان درا. لەم کـاتەدا، رووداوە شـۆڕشـئـاسـاکـان لە جـیـهـانی عـەرەبی پشتگوێ خرا بوون.

ئەم داپۆشینە سـاردە پرسـیـارێکی گەورە دروست دەکا لەوەی چۆن قسـە لەســەر پـەلەییی رووداوە گــەورەکــان دەکـرێ، بـە چ رســتــەســازییــەکی شـرۆڤـەئـاسـا، بە چ مۆرفـۆلۆجییـەکی تـیـۆری. شایەنبـوونی رووداوەکان بۆ پەرەی پێـشــەوە بەشـێـوەیەکی ســەیر هەمــووان بڵاوی دەکـەنەوە بـەهۆی بێـهـێـزکردنـی چوارچێوەی شـرۆڤـەیی کـەوا خـەڵک بایەخ بە خـوێندنەوەیان دەدا. ئەگـەر بمانەوێ باکگراوندێکی مـێـژوویی بەپێی پسـپـۆڕی بوارەکـە

بدەین، وەک چۆن گەلێ پسپۆڕی ڕۆهەڵاتی ناوەڕاست خێرا هاتن ئەم کارە بکەن بۆ میدیای جیهانی، بێگومان گێڕانەوەی ئەو چیرۆکانە تێکەڵ بەو شتانە دەکەن پێشتر زانیویانە. یاسای پسپۆڕان، هەروەک تیمۆسی میشێل دەڵێ، ئەوەیە ئەو شتە باس دەکەن کە ئێمە لە پشتەوەڕا دەیبینین، بەشێوەیەک باسی دەکەن کە ئاشنایە بەوەی ئێمە دەیزانین. لێرەدا پرسەکە هەر تەنیا ئەوە نییە ئەم جۆرە دیاردانەی وەک مەلاریا، شەکراو، شەڕ، یان ناشنالیزم پێکەوە پێش دێن، هەروەک میشێل پێشانی دەدا، بۆ بەرهەمهێنانی سیاسەتی دەوڵەتی مۆدێرن، بەڵام، ڕاستییەکەی ئەوەیە ئەوانە بابەتی زانراو پێک دێن کەوا دێتە بەردەمی هەموومان. پسپۆڕان شت وەبەر دەهێنن لەو شتانەی لایان ئاشنایە، لەسەر حسێبی تێکدانی شتی تر، باس لە هەندێ شت دەکەن کە شارەزاییان لێی نییە، سەیری ڕووداوەکان چۆن باس دەکەن، دەڵێم سەیر، چونکە تا ئێستە سەیریان پێ دێ و وەستاون و چاوەڕێ دەکەن.

لەبەرئەوەی ئێمە شتە نوێیەکان لەگەڵ ئەو شتانە تێکەڵ دەکەین کە پێشتر دەیانزانین و پێمان ئاشنان، ڕووداوە مەزنەکان دەبن بەئاماژکە بێ ئەوەی خەڵک گرینگییەکەی بزانن، هەندێ هەن هێندە پێی نیگەرانن، وا هەست دەکەن هەڕەشەن بۆ سەر خۆشگوزەرانیی ئەوان، بۆیە ئەو بیرکردنەوە ڕاستە کە ئێمە دەیکەین بۆ تێگەیشتن یان شیکردنەوەی ئەو ڕووداوانەی کەوا لە ڕاستیدا دژی بیرکردنەوەن. ئەمەش ئەو شتانە دەشارێتەوە کە ئێمە دەمانەوێ ئاشکرایان بکەین. هاودژی لێرەدایە ئێمە دەبینە خزمەتکاری پشتگوێخستنی خۆمان لە ڕێگەی هەوڵدان بۆ بەرهەمهێنانی مەعریفەیەکی هەڵە. ئەمە تەواو لایەنێکی ئاینیی هاودژ نییە، لە ڕاستیدا، تەوسە چونکە نووسین بەپێچەوانەوە وامان لێ دەکا بابەتێکی هەڵەی خۆمان بەرهەم بێنینەوە، ئەو بابەتانەی کە ئێستە تێیداین و ئەوانەشی کە پێشتر هەمان بوو (سەردەمی کۆلۆنیالی) جیاوازن.

بۆیە لەوانەیە بگەڕێینەوە سەر قسەکەی مارکس کەوا ئێمە پێویستمان بەگۆڕینی جیهانە، نەک هەر تەنیا لێکدانەوەی. بەڵام لەم کەیسەدا بەلای من وێ دەچێ گۆڕینی جیهان کە ئێستە وا دەکرێتەوە لە بەرچاومان تەواو پشت دەبەستێ بە لێکدانەوە دژەکان، لێکدانەوەیەک لە دژی بابەتی مەعریفیی خۆمان. من دەڵێم "دژە لێکدانەوە" لەبەرئەوەی پێم وایە تەواوی بیرۆکەی لێکدانەوە ئێستە پێویستی بە رەچاوکردنێکی نوێیە، لە دیدێکی ئاینزاوە نا، بگرە لە دیدێکی کۆلۆنیالیتی کە تێیدا ئێمە بابەتین بۆ لێکدانەوە، ئەوە خۆمان بووین بووبووین بە بابەت بۆ لێکدانەوە.

بەبێ کشاندنەوەی دەسبەجێی ئەو چەشەیەی (ستیمەنگی هایدگەر) روونکردنەوەی دۆخی کۆلۆنیالیتی و ئەودیو پۆستکۆلۆنیالیتی، ئێمە هەرگیز ناگەین بە بیرکردنەوەیەکی پێویست بۆ ئەو پرۆژەیەی ئەمڕۆ دەیخوێنینەوە و رزگارکەری سپێدەیە. هەروەها ئەمە پشت دەبەستێ، بۆ نموونە، بەوەی کەوا سوپای ئەمەریکی و قەلای سەربازیی ئەمەریکا بۆ ئیسرائیل خۆیان نوێ کردەوە دوای (ئەوەی پێی دەڵێن) قاعیدە، بۆ ئەوەی لە بەرچاوی خەڵکی کۆن نەبن، بۆ ئەوەی خەڵک بزانێ ئەوان ئاسایین، چەکدار نین، ئازان، گەلی کەللەڕەقن، تا بلێن ئەوانە هەڵدەستن بێ ئەوەی پەنا بەرنە بەر چەک، بەپێکەنینەوە، خۆشی و سەماکردن و گاڵتەجاڕی نەک هەر تەنێ ئەمەریکا و هاوپەیمانەکانی بگرە تەواوی سیاسەتی بێهیوایی کە ئەو خەڵکەی چەواشە کردووە. هاودژییەک هەیە لە نێوان خوێندنەوەی واقیع و بەڵگەی راستەقینەی ئەو واقیعە، ئەمە دەوەستێتە سەر کەللەڕەقییەک کەوا ئەم راپەڕینە شۆڕشگێڕانەیە بەزۆر شت گرێ دەدا، ئەو زمانەی کە قسان دەکا و شتەکان ئاشکرا دەکا، تا هەموو کارێکی خوێندنەوە ببێتە هەوێنی ئازادی و دەربازبوون لە چنگی مێژوو و بابەتی پۆستکۆلۆنیالی.

"گەل داوای رووخـاندنی رێژیم دەکا." سـەدای ئـەم دروشـمـە، بە یەک ئیـقـاع ملیۆنان کـەس دەیلـێنەوە، جیـهـانی عـەرەبی و مـوسـڵـمـان دەلـەرێنێـتـەوە، بە شـێـوەیـەک کـەوا لـەوانـەیە رێژیـمـی مـەعـریفـە هـەڵـوەشـێنێ کـە ئـەمـرۆ بـەو ناوە (واتە ئۆریەنتالی یاخیبوو) بانگیان دەکا. ئەمـە زمانی یاخیبوونە لە جیـهـانی عـەرەبیـدا. لە سـازدانی ئـەو یاخـیـبـوونە، زمـان هـەمـوو شـتـێـکـە، لەبەرئەوەی جیهان لەو شوێنەیە زمان تێیدا دێتە گۆ: ئەو زمانەی ئێمە پێی دەژین، چەند زمانێکیش هـەن دەمـێکە چاوەڕێ دەکەن بێنە گۆ. زمـان دەوەسـتێتـە سـەر ئەو راسـتییەی کـە ئێمـە جیـهانێکمـان هـەیە، نەک هـەر جیـهـانێک بێ تەواو، بگرە جیـهانێک ئێمە هـەوڵی بۆ دەدەین بیگۆڕین. بەڵام زمانی جیـهانەکە، هـەروەها ئەو جیـهانانەی باڵادەسـتن بەهـۆی چەند زمـانێکی وەک ئینگلیزی، فـرەنسـی، ئیـتاڵی، عـەرەبی، چینی یان فـارسـی، هەروەها ئەو جیـهـانانەی ئێـمە پێکیـان دێنین و لەناویاندایـن، تاکــە جـیــهــان نین لـە دنیــا بوونیــان هـەبێ. تـەنیــا جیـهانێکە بە ویسـتی هـەبوونی دەسـەڵات و ویسـتی باڵادەسـتبوون. ویسـتی بەرگەگرتنی ئەو دەسـەڵاتە چەندان زمانی تری هـەیە، هێشتا نەدۆزراونەتەوە، بۆیە گەلێ جیـهانی تر بەڕێوەیە ئاشکرا بن. لـەم ساتـەی ئێـمـە قسـەی تێدا دەکەین، زمـانمان دەگـۆڕێ، دەگـۆڕێ دژی هـەمـوو شـتـە نـابەجێکان. لەوانەیە ئـەمـرۆ بەهـۆی زەمــاوەندێکی شــاهـانە بەلارێدا بچی، بـەیانی بەهـۆی بۆنەی شکۆمـەندیی پاپا، دووبەیانی بەهـۆی کوشتنی یەکێکی تیـرۆریستی خـەیاڵی، بەڵام زمــانی شـــۆڕش هـەمـــوو دنیــا دەلەرێنێــتــەوە و دەڵێ: گــەل داوای رووخاندنی رێژیم دەکا. ئەو رێژیمە هـەر هـی بن عەلی، موبارەک، قەزافی یان بەشار ئەسـەد نییە. هـەروەها ئەمـە ئەو زمانەیە کەوا ئەوانەی بە ئێـمە ئاشنا کرد.

ئەو زمـانەی ئێـمە دەیبیـسـتین لەو شـۆڕشانەدا نە ئیـسـلامییـە و نە غـەیرە

ئیسلامی، نه رۆهەڵاتی و نه رۆئاوایی، نه ئاینی و نه عەلمانی، ئەمە زمانێکی جیهانییه، له قووڵاییی ئەزموونی مێژوویی گەلێک له جیهاندا دێ، دێ بەرەو جیهانێک، زمانێکه هیچ کلێشەیەکی بەسەردا نەسەپێنراوه. خۆی دەرباز کردووه له هەموو کلێشەیەک، ئەم زمانه دەقێکی جیهانی دەنووسێتەوه، جیهانی ئەوانی تر، هەردەم بۆنی چەندان جیهانی تری لێ دێ بیاندۆزێتەوه، هێشتا ماویەتی، ئێسته ئەم جیهانه وا بەرێوەیه که ئێمه شەڕی بۆ دەکەین. بەڵام ئەو جیهانەی تر لەودیو مردن یان باوەڕەوه نییه، ئا لێرەیه، ئێستەیه، جیهانەکه وا له بەرچاومان دەست پێ دەکا، بەڵام رێیەکەی دووره، کەچی هەر باشه و بەردەوام بەرەوپێش دەچێ.

چۆن ئەو فەزایه روونه؟ له وتارێکی زۆر باش بۆ جەدەلیە، "بەهاری عەرەبی و پایزی ئەدۆنیس"، شاعیر، رۆماننووس، فیلمساز و وتارنووسی عێراقی سینان ئەنتون لەسەرەخۆ رەخنه له سیاسەتی هاودژی مەزنترین شاعیری زیندووی عەرەب دەگرێ، شاعیری پیری سووری ئەدۆنیس (١٩٣٠-...)، که نەیتوانی پاڵپشتی راپەڕینی شۆڕشگێڕی جیهانی عەرەبی بکا.

لەو سۆنگەوه رەنگه باش بێ رەچاوی ئەو گۆشەیه بکەین که ئەدۆنیس بیست ساڵ زیاتره لەمەوبەر بۆ ئەلحەیاتی سعوودی رۆژانەی نووسیوه. هەرگیز وشەیەکی نەگوتووه دژی کار و سیاسەتی رێژیمی سعوودی، بەڵام زۆرجاران هەمان بیرۆکەی ئۆریەنتالی "بیری عەرەبی" دەجویتەوه و ئاستەنگه ئاڵۆزەکانی بەردەم جیهانی عەرەبی کەم دەکاتەوه له رێی دووباره لێکدانەوەی ئاین. ئەو سووره لەسەر ئەوەی عەرەبەکان ئێستە زیندانی رابردوون و بیرۆکەی تاک بوونی نییه له کولتووری ئیسلامی-عەرەبی، بۆیه عەرەبەکان دەبێ یەکەم جار یاخی بن له دژی باڵادەستیی عەشیرەتەکانیان.

کاره دووسەرانەکەی ئەنتون دان بەوەدا دەنێ ئەدۆنیس کاتی خۆی

شـاعـيـرێکی مـەزن بوو لـەنێـو شـاعـیـرانـی گـەنجی ئەو سـەدەیە، وێڕای بـەرەنگاربوونـەوەی نـووسـین و رەخـنـەکـانـی. کـاتێ رەشـەبای شـۆڕش دیکتاتۆرەکانی لە تونس و میسر راماڵی، ئەنتونی تژی لە ئازار گوتی:

بیرمەندی شـۆڕشگێڕ قایل نەبوو بەوەی خـەڵکی کردبوویان. ئەو گـوتی، ئەوەی لەو شوێنـانـە رووی دابوو یاخیـبوونی گەنجـان بوو. هـێندەی پـێ نـەچـوو، هـاوەڵانـی لـە سـووریا لـە دژی رێژیمـی دیکتـاتۆری بـێ بەزەیی هـەسـتـان کـەوا چـەندان سـاڵە خـەڵکی خنکاندووە. رەنگە هەر ئەوە لە شـاعـیـرێک پێشـبـینی بکەی کـە سـڵاو بکا لە بـوێریی هـاووڵاتـیـیـانی بێ چـەک کـە لـە بەرامـبـەر گـوللەی رێژیمـێکی دڕندە وەسـتـاون، جگە لـە دەنگ و ویژدانیـان چیی تریان پێ نیـیـە. بەڵام ئەدۆنیس هیچ شـتـێکی لەو جـۆرەی نەکرد.

بەڕای ئەنتـون، ئەدۆنیس گـیـرۆدەی دەسـتی زمـانێکی کـۆن و مـاندووە، ئەمەش خراپترین شتە تووشی شاعیرێک بێ. ئەنجامی نووسینەکەی ئەنتون هـاودژە بەڵام شتی تێدایە:

سـەردەمـێک ئەدۆنیس، ئەو رۆشـنبـیـرە، پێشـەنگی کولتـوورێکی شـۆڕشگێڕی و رەگ و ریشـەیی بوو، بەڵام دەمـێکە ئەو سـەردەم باوی نەمـاوە. ئەدۆنیـسی شـاعیر، بەتایبەتی ئەدۆنیسی جاران، هەردەم لە دژی شـیـعـری مـۆدێرنی عـەرەبیـدا دەبێ. بەجـۆش و سـەرسامییـەوە شیعرەکانی دێنە خوێندنەوە، بەڵام رەنگە کاتی ئەوە هـاتبێ ئـەدۆنیس بێتـە لەبیـرکرن، ئەو رۆشـنبیـرە رادیکال و رەخـنـەگـــرەی کـــولتـــوورییـــە. بـەهـاری عـــەرەبـیی ئـەدۆنـیـس، شۆڕشگێڕی راستەقینە، تۆمەتبار دەکا بەوەی خۆی بەدوور گرت لێی.

هۆکـاری سـەرەکی لێـرەدا کـاتە. بەڕاسـتـی کـاتـی خـۆی، لـە قـووڵاییی سیاسـەتی بێـهیـواییدا، ئەدۆنیس ڕەوانبێژ بوو. بەڵام چیی تـر ئەوە نییـە لەم سیـاسـەتی تژی لە هیـوایە. دوایەمین تێـبینی لە نـووسـینەکەی ئـەنتـون زۆر وردە: "ئا ئەمـەیە جـوانی و شـیـعری شـۆڕش." وەک ئەوەی ئەنتـونی شـاعیـر دەزانێ، شـۆڕش شـیـعری خـۆی هەیە. بۆ بیـستـنی زمـانی ئەو شـیـعرە، بۆ ئەوەی فێـری بی و قسـەی پێ بکەی، دەبێ ئەو زمانە لـە بیر خۆمـان بەرینەوە کە پێشـتـر قسەمـان پێ دەکرد و شـیـعرمـان پێ دەنووسی. ئەو زمـانەی کـە سـالآنێکە ئێـمـەی عەرەب، مـوسڵمان، ئۆریەنتـال، لاتینۆکان و ئەفـریقییـەکان پێی نـاسـراون و لێکدانەوەمـان لەسـەر دەکـرێ. چۆنیـەتیی بیـرکـردنەوە و نووسین لـەبارەی ئەو ڕووداوانەی کـە وا خـەریکە جـیـهـان دەگـۆڕن کـارێکی زەحـمـەتـە. پێـویسـتـیـی بیرکردنەوەی نەک هەر تـەنیـا ڕەوتەکە بگرە مگێڕی بەرهەمـهێنانی مـەعـریفـە لەم جـیـهـانەی ناسـراوە بە "جـیـهـانی عـەرەبی و مـوسـڵمـان" بەپەلەترین ئەرکـە لە بەردەم هەر یەکێک کە خـەم لە داهـاتووی خـەڵک دەخـوا، ئەو خـەڵکەی وا بـێ چەک لە دژی دەسـەڵاتی دڕندەی نیـو ئیمپریال قیت بووەتەوە.

لقەکانی بابەتی سەرەکیی ئۆریەنتالیست

پۆلێنی کۆلۆنیـالی "جیـهانی عـەرەبی و مـوسڵـمـان" زیاتر دەشـارێتـەوە لەوەی ئاشکرای دەکا. چینەکانی بـەرهـەمی مـەعـریفـە لەبارەی ئەو ناوچانەوە گرێ دراون بە وشـــەی "ئۆریەنتـــالیــزم"، لە ئۆریـەنتـــالیــزمی ترس و دژایەتـیی یۆنانییـەکان لە دژی فـارسـەکـان، بۆ ئۆریەنتـالیزمی رکـابەریی ئیـمـپـراتۆری هـەنگارییـەکان و عـوسـمـانییەکـان، بۆ ئۆریەنتـالیزمی بـاڵادەسـتیی فرەنسـا و بەریتـانیـا لە دژی عەرەب و هیندییەکان. ئەگەر بێینە سـەر زاراوەکانی لەمەڕ ڕاپەڕینە شۆڕشگێڕییەکانی ئەمڕۆکە، ئێمـە دەبێ مێژووی ئۆریەنتـالیزم پاک بکەینەوە و بـەمـێژووی بکەینەوە، نەک درێژی بکەینەوە. لەنێـو ئـەم مـێژووەیە

ئێـــمـــەی "ئۆریەنـتــالیـــست" بـووینـەتە بـابەتگەلی مـــردووی گـێـــڕانەوەی ڕۆهەڵاتناسـەکان. ئەمە ئەرکی نـەوەی "ئۆریەنتال"ەکانە زاراوەی ئازادیخواز دەربڕن، ئەمـە دەمـێکە لە شـەقام و کوچە و کـۆڵانی نیشـتـمانـەکانمان ڕوو دەدا، نەک درێژکـردنـەوەی ئەو نابـەجـێـیــەی لـە گـێـڕانەوەی شت و کـار و ڕووداوەکان دەکرا.

ئۆریەنتـالیـزم ڕەوتێکی تایبـەتی بەرهـەمی مـەعریـفی بوو کەوا زۆر دەمـێک پێش کۆلۆنیـالیزمی ئەوروپی بـەچەندان فـۆرم دەستـی پێ کـرد: لە سـەردەمی یۆنانییەکانـەوە تا سـەردەمی ڕۆمەکان، لە چاخی ناوەڕاسـتەوە، پاشـان بـە نێو گەشەی تایبـەتی ڕێنیسـانسی ئۆریەنتالی ئەوروپی کەوا چارلس شواب باس و سـتـایشی دەکا و پـاشـان بۆچوونی مـۆدێرنتـری ڕۆئاوایی هاتنە گـۆڕێ کەوا ئێدوارد سـەعید دیراسـەی کـردن و ڕەخنەیانی لێ گـرت. بەڵام ئەو ڕەوتانەی بەرهەمی مـەعریفیی ئەوروپی باویان نەما لەگەڵ کۆتاییهاتنی کۆلۆنیالیزمی کلاسیکی، ئەو کاتە بابەتی لێکۆڵینەوە بوو لـە کـاتی جـەنگی سـارد، بۆیە من پێی دەڵێم "مـەعریفـەی فڕێدراو" و پەیدابوونی "سـیسـتـمی نوێی جیـهـانی". ویستی ئۆریەنتالیست بۆ مەعریفە مـانیفێستۆی ویستی کۆلۆنیـالی ئەوروپی بوو بۆ دەسـەڵات. ویستی بەرگەگرتنی ئەو دەسەڵاتە دەبێتە هۆی ویستی دژە مەعریفە، کە من باس کرد، پێویستی بەیەکێکە بیگێڕێتەوە. موسڵمان، عەرەب و ئێرانییـەکان لێدوانی وایان داوە کـە هیـچی نەهێشـتووەتەوە بـۆ بابەتگەلی کۆلۆنیالی، بەهۆی پێوەندیی تایبەتی ئەو دەسـەڵاتەی کە ئەوانی کرد بە بابەت.

لەم لێکۆڵینـەوە کـلاسـیکەی بنـەمـاکـانی بەبابـەتکردنی ئـەوروپی، مـایکل فۆکەڵت باسی بنەمای مەعریفیی زمانەوانی، ئابووری و بایۆلۆجی دەکا وەک ناوەندی کاریگەر بەهۆیانەوە "مرۆڤ" وەک بابـەتێکی زانراو کرا بەشـتـێکی ئاسایی. هـەر بەهەمان هەناسە، ئەو کارەکتەری کە کۆدی "ئۆریەنتال"ی خرا پاڵ، هـەروەک شـاکارەکـەی ئێدوارد سـەعید پێشـانـی دەدا، وەک شـتـێکی ئۆریەنتـالیزم، وەک ڕەوتێکی بەرهـەمی مـەعریفی لەبارەی ئۆریـەنتالەوە، ئەمـە

کارێکی خود-ڕەپێشکارانەیە.

بەڵام ئۆریەنتالیزم تاکە ڕەوتی بەرهەمی مەعریفی نەبوو کە تێیدا ئۆریانتال دروست کرا. لە شوێنەوارناسیدا، ڕۆهەڵاتی نزیک و ڕۆهەڵاتی دوور هاتنە پشکنین لە گەڕان بەدوای قۆناخە سەرەتاییەکانی پێشکەوتنی مرۆڤ بە بەشداریی کۆمەڵێک پسپۆڕی ئەوروپی. لە مێژووودا، لەسەر بنەمای ڕێچکەی هیگڵی، جیهانی کۆن، واتە هیندستان، میسر، فارسەکان بە تایبەتی، هاتنە تاقیکردنەوە و لێکۆڵینەوەیان لەسەر کرا بە بەشداریی پسپۆڕی ئەوروپی کە گەیشتنە ئەوپەڕی شوێنی مەبەست. لە زمانەوانی، ئەنسرۆپۆلۆجی، ئیتنۆگرافی و زانستی سیاسی، کۆمەڵگە غەیرە ئەوروپییەکان بە چاوێکی سووک تەماشا کران و لە دید و تێڕوانینی بەرۆئاواییەکان قسەیان لەسەر کرا. لە بیردۆزگەلی بەمۆدێرنکردن، ئۆریەنتالەکان پێیان دەگوترا نەریتی و گوایە پێویستیان بەمۆدێرنکردن هەیە، واتە دەبێ بەرۆئاوایی بکرێن. لە ئابووریدا، ئێستە خراونەتە جیهانی سێیەم، چونکە بەردەوام لەژێر کاریگەری ئابووریدان و بوونەتە کەرەستەی خاو لێیانەوە شت دروست دەکرێ بۆ جیهانی یەکەم.

لە کاتێکدا فۆکەڵت تەنیا تەماشای کامپەکانی ئەوروپای کرد بۆ دانانی بنچینەی قسەکانی لەبارەی ئەقڵی ئەوروپا و پەنابەرانەوە، بۆیە ئەوروپای کردە بابەتێکی سەرەکی و ئۆریەنتالەکانیشی کردە بابەتێکی لاوەکیی خزمەتکار، کە ئەقڵیان لە چۆکیاندایە. ئەقڵی ئەوروپا لەسەر بنچینەی ئاقڵ و نائاقڵ، هەروەها تاوانبارانی پابەند بە یاسا وەسف کرا، بابەتی ئۆریەنتال بە ژەهراوی، شێتی تاوانبار، لادەری سێکسی وەسف کران. سەبارەت بە پرسی سێکس، ئۆریەنتال بوو بەبابەتی سەرپێچیکەری سێکسی، بۆیە فەزای ئۆریەنتال بووە فەزایەکی پێشێلکاریی سێکسی، هاوکات وێنەی ئەوروپییەکان (مەسیحییەکان زیاتر) وەها پێشان درا کەوا کۆنترۆڵی ئەو پێشێلکارییەک دەکەن، ئەمە وێنەیەکی پۆزەتیڤی ئەگەرەکانی "شارستانیەتی

ڕۆئاوا"ی پێشان دا.

بۆیە، هەر لە هەمان سۆنگەوە، بە چەپ و خشپەی کۆلۆنیالی، ئێمە بووین بە بابەتی موسڵمانی بەهۆی پیادەکردنی هێڵی نێوان: شێت و گەمژە، نەخۆش و تەندروست، تاوانبار و پابەند بە یاسا، هۆمۆسێکسوال و هیترۆسێکسوال. ئەم پیادەی هێڵە جیاوازانە دێتە جێبەجێکردن بەهۆی ئەقڵی دەسەڵاتی کۆلۆنیالی و جەربەزەیی بەرهەمی مەعریفیی دەسەڵاتەکە: دەسەڵاتی بە کۆلۆنیکراو دەبێتە شتێکی شارستانی بەهۆی بەربەریکردنی ئۆریەنتال. ئەمەش واتە: پێشکەوتوو بەرامبەر بەدواکەوتوو، تەندروست بەرامبەر بەنەخۆش، ئەقڵانی بەرامبەر بەسۆزیار، دادوەرانە و ڕەوا لە بەکارهێنانی توندوتیژی بەرامبەر تاوانی شێتانە و تیرۆریستی. جۆرج دەبلیو بوش بێنە بەرچاوت، لەژێر ناوی ڕزگارکردنی مرۆڤایەتی لە کارەسات، گوایە ناچارە توندوتیژی بەکار بێنێ لە دژی ئەفغانستان و عێراق. بوش بەراورد بکە لەگەڵ ئوسامە بن لادن، مەلا عومەر و سەدام حوسێن (ئێستە بێگومان شتێکی تر پەیدا بووە بەناوی مەلا شێتەکان)، ئەمانە هەمووی بە تاوانباری شێت وەسف دەکرێن و گوایە دەیانەوێ جیهان تێک بدەن. هەروەها لە کاتێکدا، تەواو ڕەوایە بۆ ئیسرائیل چەکی ئەتۆمیی هەبێ چونکە شارستانییە، سپییە و ئەقڵانییە، ئێرانییەکان ناتوانن ئەو چەکەیان هەبێ چونکە بەربەرین، شێتن و تیرۆریستن.

ئەم جیاکردنەوانە هەر تەنیا لە دەرەوە نەهاتوونەتە سەپاندن، بگرە لە ناوەخۆش جەختیان لەسەر دەکرێتەوە و پاڵپشتی دەکرێ، بەتایبەتی ئەو دەمانەی دەبن بە بابەتی ڕەخنەگرتن. دروستکردنی ئایدیۆلۆجییەکی چالاک و شەڕانگێزی ئیسلامی (ئیسلام وەک ڕێکخراوێکی چەکدار پابەندە بە کۆتاپێهێنانی کۆلۆنیالیزمی ئەوروپی) زیاتر لەلایەن بیرمەند و چالاکوانانی موسڵمان هاتە ڕێکخستن، نەک لەلایەن ئۆریەنتالیستەکان. کەواتە ئۆریەنتالیزم و تەلارسازانی ئایدیۆلۆجیی ئیسلامی (لە جەمالەدین ئەفغانی

بۆ سـەید قـوتب و لەویشـەوە بۆ عـەلی شـەریعـەتی) دوو دیوی هەمـان دراو بوون، یارمـەتیی مـانـەوە و گەوجکردنی ئـەو جیـاوازییـانـەیان دا کـە دواجـار "ئیـسـلام و ڕۆئاوا"ی لـێ کـەوتەوە. هەمــوو کـارەکـان لە دروسـتکردنی نەتەوەیەکی دژە-کۆلۆنیـال، کە ئەنجـامـەکەی قـەزافی، مـوبارەک، بن عـەلی و عەلی خامەنەیی و دەستوپێوەندیان بوو، لەگەڵ دروستکردنی شەڕانگێزانەی عـەرەبچییەتی، ئێرانچییەتی و تورکچییـەتی، ئەمانە هـەمـووی بەرهـەمی ئـەو جیـاوازییـانەن، لە کـاتێکدا مـوسڵـمـانەکان گـەڕان بەدوای سـەلماندنی ئەوەی ئەوان باشترن لە "ڕۆئاوا".

"ڕۆئاوا" پێـوەرێکی گرینگی پیادەکردنی ئەو جیاوازییانـەیە. ئاساییبوونی تۆماتیکی "ڕۆئاوا"، ڕەگی داکوتاوە لە ویستی ئیمپریالیانەی دەسـەڵاتەکەی، سـەنتـەر و هـەوێن بـووە تەنانەت بۆ دەرخسـتنی مـرۆی ڕۆئـاوا بە مـرۆیەکی ئاسـایی و نۆرمـاڵ. هـەروەک جـۆزیف مـەسـاد لە کتێبـەکەی بەناوی "عـەرەبە ئارەزوومـەندەکـان" (٢٠٠٧) روونـی کـردووەتـەوە، بەنێـودەوڵـەتیکردنی بیرۆکەیلی کۆلۆنیـالی سێکسی مرۆ هەردەم هەوێن بووە بۆ تێکوپێکشـاندنی مۆدێرنیتـەی عەرەب لەسەر حسێبی بەراوردکردنی لایەنی سێکسیی ئەوان و کۆمـەڵگە داگیرکراوەکان. لە ڕێگەی چەقبەستوویی بەردی بناخەی ڕۆئاوا، چیی تر حـوکـمـڕانـی پێـوەندییـەک نییـە لە نێـوان دەوڵەت و تاک، بگرە لە راستیدا پێوەندییەکە لە نێوان مەرجی کۆلۆنیالیتی و ئەگەری بە مشتومڕی پۆستکۆلۆنیـالیتی. "ڕۆئاوا" هـەوێنی کۆلۆنیـالیـتییـە، کە لە یەک کاتدا هـەم خۆی لە شـتـان هـەڵدەقورتێنـێ، هـەمیش خۆی بەدوور دەگرێ. هـەروەک خـەڵک لەسـەر شـەقـامـەکان هـاوار دەکەن "گـەل دەیەوێ ڕێژیم بڕووخـێ"، تووڕەیی نەبڕاوە لە دژی ئۆریەنتـالیزم دەیەوێ ئۆریەنتـالیزم بەرهەم بێنێتەوە، ئـەمەش واتە کەڕکردنی گوێیـەکان بەرامبـەر بەو هـەورەتریشـقـەی ئەو دروشـمـانـەی سـەر شـەقـام. ئازاد لـە تووڕەیی، شـۆڕە کـۆتـا-کـراوەکـان زمـانێکی رزگاریخوازیان ئازاد کرد.

مێژووی دروستکردنی بابەتی موسڵمانی مۆدێرن یەکێکە لە جوینەوەکان، کە مایکرۆسۆمی دروستکردنی بابەتێکی مۆدێرنی کۆلۆنیالە، بەبێ هەڵوەشاندنەوەی سەربازیی ئەو پرسە، ئێمە وەک گەل هەرگیز ئازاد نابین. زاراوەی "مۆدێرن" لێرەدا گرینگە، لەبەرئەوەی ئەم وشەیە تەواو بەرهەمی مۆدێرنیتەی ئەوروپای کۆلۆنیالە، ئەمەش رووداوێکە لەژێر سێبەری مۆدێرنیتە (سەرمایەداری)ی رۆشنگەریی ئەوروپی رووی دا، یان باشتر بڵێم، لە گۆڕینی بێ چرپەی مەسیحییەتی بەکۆلۆنیکراو بۆ عەلمانیەت.

ئەو پرۆسەی مێژوویییەی ئێمەی کردە بابەتی خراپ بۆ تاوتوێکردن (بابەتگەلی وەک ئێرانی، عەرەب، موسڵمان، ئۆریەنتال و تا دوایی) هاوکات بابەتە باشەکان لەژێر ئەو کۆدە کۆ بوونەتەوە کە ناو لە خۆی دەنێ "رۆئاوا"، پرۆسەیەکی وردە ئێستە خەریکە ئاوەژوو دەبێتەوە لەنێو قۆناخی گواستنەوە و راپەڕین کە بەسەر هیچ نەتەوەیەک باز نادا. رەوتی وێرانکاریی دەرەکی و ناوەکی بابەتی خراپ هەمووی لەو جیهانە رووی دا کە پێی دەڵێن "رۆئاوا"، ئەو جیهانەی رۆئاوا وەسفی دەکا، جیهانێکە لەلایەن رۆئاوا بەجیهان کرا و پڕ کرایەوە. ئەمە ئەو جیهانەیە کە پێویستە و دەبێ بێتە گۆڕین. ئەم فۆرمە جیاوازانەی بە بابەتکردن کاری پێوەندییەکانی دەسەڵات بوونە لە نێوان داگیرکار و داگیرکەر، بۆیە حوکمڕانی شتێک نییە پێشنیاز بکرێ لە نێوان دەوڵەتێک و هاووڵاتییانی، بگرە لە نێوان دەسەڵاتی داگیرکەر وەک شتێکی شارستانی و بابەتی داگیرکراو وەک بەربەری. هەر رەوتێکی ئازادیخوازی لەو پێوەندییەی دەسەڵات تێ بگا، ئەوا دەیەوێ لەنێو ئەو جیهانەدا بیگۆڕێ کە تێیدا سنووردار کراوە و تژی کراوە لە خەوش. تاکە رێگە بۆ زاڵبوون بەسەر ئەو خۆڕەپێشکردن و زاڵکردنەی رۆئاوا و نزمکردنەوەی ئەوانی تر لەلایەن رۆئاوا برێتییە لە داننان بەجیهانەکانی تر، ئا بەم شێوەیە دەکرێ

زالّ بین بەسەر رۆئاوادا.

جوینەوەی شۆڕشگێرانی ئەو دەمە روو دەدا کە شتە ئاساییەکان بە نایاسایی دێنە وەسفکرن، ئەمە لە رەگ و ڕیشە و خودی مێژووەکەیدایە. لە ربی سدیقین لە زانکۆی ئێکزیتەر، بە وردی و بە کەللەڕەقی باسی بەهاری عەرەبی دەکا، هەرچەندە پێی وایە جیهانێکە سنووردار:

منداڵانی شۆڕش، لە قاهیرەوە بۆ تونس، لە مەنامەوە بۆ دەرە، خوای خۆیان و ئەڤەتارەکانی ئازادی و شکۆمەندییان رازی کرد. سەیر بکەن چۆن تووڕەیی، سووکایەتی و چەوساندنەوەیان لەسەر ئاستی بێدەنگیی سیاسی، بەدەربوون لە کایەی کۆمەلایەتی و نەبوونی لەتە نانێک بۆ بژێویی ژیانیان تەقاندەوە. وەک بلێی لە رێی تەقینەوەیەکی جەماوەری، خۆپێشاندانەکانیان لە دژی دەوڵەت بە شێوازێکی هێمنانە و ئاشتییانە ساز دا، سروودی نیشتمانییان گوتەوە، کۆرسی سروودەکە هێندە فراوان و گەورە بوو وەک بلێی دەریایەک بێ لە رۆحی مرۆڤەکان، دروشمەکانی کەللەڕەقییان دەگوتەوە (ئەبولقاسم ئەلشابی) ئالای نیشتمانی لە باوەش گرت، لەگەڵ موزیک سەمایان کرد، هەستە سەرکوتکراوەکانیان بەرامبەر بە نادادوەری و دیکتاتۆری دەربڕی. ئێستە پاڵەوانەکانی سیستمی ئۆتۆکراتی عەرەب دەترسن لە هاوار و گۆرانییەکانی کۆرس. ئیبراهیم قەشوشی نەمر، کە گۆرانیی "ارحل یا بشار"ی گوت، هەفتەی رابردوو پاڵی بە خۆپێشاندەرانی حەمەوە نا. گەرووی دڕا لە ٤ی جولای. دەنگ، موزیک، دەبکە (سەمایەکی فۆلکلۆرییە)، تەکنەلۆجیای کولتوور تا ئەوپەڕی جوانی رێک خرا و ئەنجام درا، ئەمانە هەرەشە لە رێژیمەکان دەکەن و زۆرجاریش کاردانەوە و سەرکوتکردنی توندیان لێ دەکەوێتەوە.

دارِشتنەوەی شۆڕشگێڕی بابەتی ئازادیخواز دەمێکە رووی داوە، تەنانەت لەسەر جەستەی کۆمەڵایەتیش، خەڵکی بێدەنگ و کپ، ئێستە دەنگدارە و دەنگ هەڵدەبڕێ. لە دەنگی ئازادیخوازانەی ئیبراهیم قەشوشەوە دەنگی ئەو باڵندانە دێ کە لە بەرەبەیانەوە دەجریوێنن، لە گەرووی دڕاوی هاشەی ئەو لافاوە دێ کە هەرگیز لە یاد ناچێتەوە لە بیری نەوەکانی داهاتوو.

چوارەم

دۆزینەوەی جیهانێکی نوێ

بەهاری عـەرەبی لە کوێیـە؟ ئەرێ بەڕاست، بـەهاری عـەرەبی مـانای چییـە؟ جیهانی عەرەبی ئاماژەیە بەو وڵاتانەی لە زەریای ئەتڵەسییەوە درێژ دەبنەوە تا دەریای عـەرەبی، لەوێشـەوە بۆ دەریای ناوەڕاسـت بۆ هۆرنی ئەفـریقیـا و زەریای هیندی. جـیـهـانـی عـەرەبی لە ٢١ وڵاتی عـەرەبی پێک دێ، نـزیکەی ٣٦٠ ملیـۆن کـەس دەبن. بە رادەی جـیـاواز و بـەواتای جـیـاواز جـۆرە هاوڕاییـیـەکی گشـتی هـەیە وا دەکـات پێی بگوترێ عـەرەبی فـرە نەتەوە، کـە رەگ و ڕیشـەیان دەگـەڕێتەوە سـاڵانی لەناوچوونی ئیمـپراتۆری عوسـمـانی و نوێبـوونەوەی سـەردەمـی کۆلۆنیـالیزمی ئەوروپی. هـەر بۆ دڵنیـابوون، هـەرچی لە جـیـهـانـی عـەرەبی بژی مـانای ئـەوە نییـە خـۆشـحـاڵ بـێ بەو زاراوەیە، نمـوونەش ئـەمـانـەن: کـورد، ئـەرمـەنـی و بەربـەری. بێگومـان لـە رووی مێژوویییـەوە، عـەرەب تەنێ لە نیـوچە دوورگـەی عـەرەبی دیار بوون، تا دوای داگیـرکارییـەکـانی مـوسـڵـمـانان لە سـەدەی حـەوتەم، سـوپاگـەلی عـەرەبی مـوسـڵـمـان لە ئەتڵـەسـیـیـەوە تا ترانسـۆخـیـانا بڵاو نەبوونەوە. هـەرچەندە کۆمەڵەی عەرەب لە ١٩٤٥ دامـەزرا بۆ نوێنـەرایەتیکردنی عەرەبەکان، پرۆژەی عـەرەبچـیـیـەتی زیاتر بـەهـۆی ئەزمـوونێکی باوی مـێـژوویی دروسـت بوو تا نوێنەرایەتیکردنی بیـرۆکـراتیـیـانـە. تا پەیدابـوونی بەهـاری عـەرەبی، هـیـچ وڵاتێکی عـەرەبی دیموکراتییـانە حوکمـڕانی نەکراوە. تا ئـەمرۆش، وڵاتان لە سـعـوودیە و بەحـرێنەوە بگرە تا دەگاتە ئوردن، سـووریا و لیبـیـا و مـەغریب، حـوکمـڕانی کـراون لەلایەن کـەسـایەتی و مـامناوەند و مـۆدێرن، بـەڵام هیـچ

دامەزراوەیەکی دیموکراتییان نەبووە.

بەهاری عەرەبی حاڵەتێکی ئەقڵانییە، پێگەیەکی رکابەرییە، خەونێکە، بەڵێنێکی دواکەوتووە، خۆشییەکی لەدایک نەبووە، دیدێکە، دیمەنێکی دوورە، نیگارێکە بۆ رزگاربوون. ئەمڕۆ، لە هەر شتێکی تر زیاتر، بەهاری عەرەبی بەری یادگەیەکی گشتییە بۆ شەڕکردن لە دژی کۆلۆنیالیزمی ئەوروپی و ئیمپریالیزمی ئەمەریکی، ئێستە تەواو ئاشکرایە لە برینی قووڵی فەڵەستینییەکان بەهۆی داگیرکەریی کۆلۆنیالی ئیسرائیل. بیرەوەرییە دوورەکانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ئێستە تا رادەیەکی زۆر نەماوە، هەروەها دووسەت ساڵی کۆلۆنیالیزمی بەریتانی و فرەنسی وا لەناو ئیمپریالیزمی ئەمەریکی دەتوێنەوە، ئەمەش گەورەترین هۆکارە لە پشت هەڵگیرسانی بەهاری عەرەبی. نوێبوونەوەی کۆلۆنیالیزمی ئەوروپی لە کاتی دوا دەیەکانی ئیمپراتۆری عوسمانی بووە هۆی کێشانی نەخشەیەکی مۆدێرنی جیهانی عەرەبی لەسەر ئەفریقیای باکور و ئاسیای رۆژهەڵات.

فەڵەستینییەکان تاکە گەلی عەرەبین رای دەگەیەنن کەوا نیشتمانەکەیان لێ داگیر و زەوت کراوە لەلایەن پرۆژەیەکی زایۆنی کەوا نیشتمانێکی جووانی دامەزراندووە لەسەر حسێبی شکاندنی پشتی گەلانی تر. لەسەر بنچینەی کەلەپووری پێش سەردەمی ئیسلامی، دروستکردنی شارستانیەتی ئیسلامی و ئیمپراتۆرەکانی پێشوو، هەروەها مێژوویەکی درێژی خەباتی دژە کۆلۆنیال، ناشنالیزمی عەرەبی هاوکات بوو لەگەڵ عەرەبچییەتی ناوچەیی کە هەردەم خەونیان بە نیشتمانێکەوە دەبینی لە ئەتڵەسییەوە بەنێو ئەفریقیای باکور بۆ کەناری رۆژهەڵاتی دەریای ناوەڕاست. ئەو خەونە قەت نەهاتە دی. بەهاری عەرەبی دەسپێکێکی باشە. هەرگیز وا رێک نەکەوتووە، بەڵام خەونەکە هەردەم لەوێیە، نووسراوە.

سەنتەر ناتوانێ بوەستێ

له سـەروبەنـدی لەتبوونی سودان بۆ دەوڵەت و دانـپیانانی یو ئێن بەباشووری سـودان وەک ١٩٣یەمین وڵاتی ئەندامی خـۆی له ١٤ی جـولای ٢٠١١، لامـیس ئەندۆنی، شـرۆڤەکارێکی پێشەنگی سیاسـی و وتارنووس لەبارەی کاروباری عەرەبییەوە، وتارێکی گورزوەشێنی بۆ جەزیره نـووسـی و ناوی له رووداوەکه نا "شتێکی مەترسیدار"، پێشنیازی ئەوەی کرد کەوا بەهاری عـەرەبی دەبێ وانه له پرسـی سـودان وەرگرێ بۆ ئەوەی وڵاتانی تری عـەرەب لەت لەت نەبن بەسـەر گرووپی ئیتنی و مەزهەبی.

نوشـدارییەکەی لامیس ئەندۆنی، کـه سـەرچاوەی گرتووه له نیگەرانییـەکی قـووڵ و رەوا، گونجـاو و له کـاتی خـۆیدا بوو. بەم شێـوەیه تێبینیی شـتەکان بەڕاسـتی دەکا:

> لەدایکبـوونی باشـووری سـودان یەکـەم و گرینگـترین ئامـاژەیه بـه نوشـسـتـی پێگەی فـەرمـیی عـەرەب، عـەرەبچییـەتی، بەتـایبـەتیش پرۆژەگەلی سیاسـیی ئیسـلامی بۆ دابینکردنی مـافەیلی یەکسـان و مـەدەنی بۆ کەمـینه ئیتنی و ئاینییـەکان له جیـهـانی عەرەبیدا. ئەو خۆشییەی لەبەر سـەربەخۆیی له سودانی باکوری موسڵمـانی عـەرەبی بـاڵی بەسـەر گـەلی بـاشـووری سـوداندا داپۆشی بەڵگەیه بۆ هـەسـتگەلێک کەوا مـاوەیەکی ئێجگـاره زۆر سـەرکوت دەکرێ و دەچەوسێنرێتەوه لەلایەن گەلێک که زۆرینەیان له سـەردەمـی دوای سـەربەخۆیی جیهانی عەرەبی بوون لەدایک.

ئەوەی ئەندۆنی بـاسـی دەکا شکسـتی جیـهـانی عـەرەبییـه، جیـهـانێک که دەبوایه بتوانێ تەواوی پێکهاته و توخمەکانی لەخۆ بگرێ.

مێـژووی سـودانی مـۆدێرن بەیاخیـبـوونی مـەهدیست دەست پێ دەکـا له دژی عوسمـانییەکان (١٨٨٥-٩٩) و بەردەوام دەبێ تا سـەردەمی کۆلۆنیال و

باڵادەستیی بەریتانییەکان (١٨٩٩-١٩٥٦)، تا سەربەخۆیی و سەروەریی نیشتمانی (١٩٥٦-٨٩)، ئەمەش بووە هۆی کودەتای ٣٠ی حوزەیرانی ١٩٨٩ لەلایەن عەقید عومەر بەشیر (١٩٨٩-). شەڕێکی ناوەخۆی دژوار لە ١٩٩٥ەوە تا ٢٠١١ دواجار بووە هۆی جیابوونەوەی باشووری سودان لە ٢٠١١. باشووری سودان، کە لە سودان زویر بوو لەبەر پرسی ڕەگەزی و مەزهەبی، نموونەیە بۆ لەت لەتبوونی جیهانی عەرەبی.

لەبەر ڕۆشناییی ئەو مێژووەدا، ئەندۆنی دان بە ڕۆڵی بەریتانییەکاندا دەنێ لە سوودوەرگرتن و خۆشکردنی ئاگری ئەو پرسە ئیتنی، مەزهەبی و ڕەگەزییانە. مێژوویەکە لە ئیمپریالیزمی بەریتانی درێژ دەبێتەوە تا دەگاتە دەسوەردانەکانی ئیسرائیل بۆ پاراستنی دەوڵەتی جوولەکان، دەوڵەتێک قوڕ و لیتاوییە بۆ ئەوان. ئەندۆنی (کە ئافرەتە) قسەی ئاڤی دیچەر، وەزیری تەناهیی پێشووی ئیسرائیل، دێنێتەوە بیرمان: "ئێمە دەبێ سودان بێهێز بکەین و بێبەشی بکەین لە دەسپێشخەری بنیاتنانی وڵاتێکی یەکگرتوو. ئەمە پێویستە بۆ پاراستن و بەهێزکردنی تەناهیی نیشتمانی ئیسرائیل. ئێمە تەنگژەی دارفورمان بەرهەم هێنا و ئاگرەکەیمان داگیرساند بۆ ئەوەی سودان نەتوانێ تواناکانی بەرەوپێش ببا." لەگەڵ ئەوەشدا ئەندۆنی هێشتا سوورە لەسەر ئەوەی کەوا جیهانی عەرەبی ناتوانێ وەها ئاسان جیابوونەوەکە تێ بگا و هەرس بکا وەک بەرهەمێکی پیلانی ئیسرائیلی/ڕۆئاوایی. هەر شتێک بێ، ڕێژیمێکی چەوسێنەرە لە سودان، تێکەڵە بە سیستمێکی فەرمیی عەرەبیی گەندەڵ و لاواز، ئەمە باشووری سودانی ناچار کرد بچنە ژێر باڵی ڕۆئاوا و ئیسرائیل و بەدوای سەربەخۆییدا وێڵ بن لە جیهانێکی شکستخواردووی عەرەبی. خەمی ئەندۆنی تەواوی وڵاتانی تری جیهانی عەرەبییە، ترسی ئەوەی هەیە کە وڵاتانی تری عەرەبی لەژێر هەڕەشەی جوداخوازی هاوشێوەی سودانن. ئەمە ئاشکرایە لەو بارگرژییانەی ئێستە لە ئارادان، کە دەکرێ ببنە هەوێنی

سـوود و قـازانجی هێـزەیلی دژە شـۆڕش کـە ئێسـتـە وەک هەڵۆی برسی تەماشای بەهاری عەرەبی دەکەن.

عـەرەبەکان دەبێ ئاوڕێک لە هەڵەی کوشندە و شکستـی ئەخلاقی خۆیان بدەنەوە لە ڕێی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو ڕاستـییـەی کەوا خـەڵکی باشـووری سـودان گەلێکی چەوسـاوەن و خـەم و پـەژارە و ئازاریان لە دژی حـوکمڕانی عـەرەب بوو نەک دژی بالادەسـتـیی ڕۆئاوا. ئەوە ڕاسـتـە گـەلی باشـووری سودان لەوانەیە هێشتا خۆیان بە نێچیرێک بزانن بۆ حکوومەتە چڵێسەکانی ڕۆئاوا کـە چاویان بڕیوەتە سـەرچاوەیلی دەوڵەمـەندی سروشـتـیی سـودان، بەڵام ئەمـە ئەو واقیعە ناگۆڕێ کەوا گەلی وڵاتە نوێیەکە ئاهەنگیان ساز دا لەبەرئەوەی لە چنگی نوخبەی عەرەب و موسڵمانی چەوسێنەر هاتنە دەرەوە.

لامـیس ئەندۆنی خـاڵەکـانی خـۆی تەسـک دەکـاتەوە بـۆ پرسـی گـرینگ و هەستیاری ناشنالیزمی عەرەب و عەرەبچییەتی. بەم شێوەیە دەنووسێ:

> هەرچەندە سـەرەتا عـەرەبچـییـەتی بزووتنەوەیەکی دژە داگیرکەر بوو، هەندێ لـە لقـەکانی (بـەتایبـەتی حـزبی بەعسی عـەرەبی کە حوکمڕانی سووریا و عێراقیـان کرد) کۆمـەڵێک کار و سیـاسـەتی شــۆڤــێنی و وێرانکەریان گـرتە بەر لـە دژی گـرووپە ئـیـتنی و نەتەوەکـانی تر. کـەیسی کـورد لە سـووریا و عێـراق بەڵگەیە بۆ ڕادەی جیـاوازی سیـاسـەتی بالادەسـتی و ڕەگەزپەرسـتی لەلایەن هەردوو حزبی سیاسیی بەعس.

هەر تەنیـا لـە سـووریا و عـێـراقدا نـەبوو کـە شـۆڤـێنیـزمی عـەرەبی (کـە هاوشـێـوەیە لە دڕندایەتیی شـۆڤـێنیـزمی ئێـرانی و تورکی) ئەگـەرەکـانی جیـهـانێکی فرەی وشک کرد، ئەمـەش ڕەگەزپەرسـتیی ئیتنیی لێ کەوتەوە. ئەنـدۆنی ڕاسـت دەڵێ کـاتـێ ڕەخنـە دەگـرێ لـە کـاریگـەریی ناشـنالیـزمی عـەرەبچـییـەتی لەسـەر کولتووری سیـاسـی، کـە، بـەڕای ئەو، هـەردەم ئەرێنی

نەبووە. لە باتیان، رەوتی ڕەگەزپەرستی و شۆڤێنیی هێندە بەهێز کرد کەوا سەرکۆنە و رەخنەی توندی لێ کەوتەوە لەو رێگەیەی حکوومەتی نیشتمانیی سودان لە باکور مامەڵەی لەگەڵ گەلی باشوور کرد. لە راستیدا، ئەوەی ئەندۆنی لێرەدا دەیکا شرۆڤەی لەتبوونی رەگەزپەرستی و مەزهەبییە کەوا وڵات-نەتەوەی پۆستکۆلۆنیالی دروست کردووە و ئێستەش لەژێر چەپۆکی رێژیمی داپڵۆسێنەرن کەوا لەژێر ئاڵای ناشنالیستی و عەرەبچییەتی پاڵیان داوەتەوە.

ئەندۆنی پرۆسەی ئیسلامیشی لە بیر نەکردووە:

> بەهەمان شێوە، سودان هەوێنی شکستێکی ترە بۆ بزووتنەوەی ئیسلامی لە جیهانی عەرەبیدا، چونکە تاکە رێژیمە تێیدا بزووتنەوەیەکی ئیسلامیی بالادەست بووە. راستە بزووتنەوەی ئیسلامی لە جیهانی عەرەبی هێندە قەبە نییە و جیاوازە لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی تر، گەلێ بزووتنەوەی ئیسلامی هەن، مەبەست هەر تەنیا یەک بزووتنەوە نییە. بەڵام، شکست لە سودان دەبێ وەڕووی بیرمەندان و سەرانی ئیسلامیدا بدرێتەوە تا چاو بخشێننەوە بە ئەزموونی شکستخواردووی بزووتنەوەیەکی ئیسلامی کەوا دەسەڵاتی لە دەستدا بوو لە وڵاتێکی گەورە و پێشەنگی ئیسلامی.

لێرەدا خاڵی مەبەست لە ناشنالیزمی عەرەبییەوە دەچێتە سەر ئیسلامیزمی چەکدار، هەردووکیان رۆڵێکی هاوبەشیان هەیە لە بەلاوەنانی وڵاتە-نەتەوەی پۆستکۆلۆنیال، بۆ ئەوەی هەریەکە بە رێی خۆیدا بڕوا. خەمە رەوایەکەی ئەندۆنی فرەییە:

> رەوایە بۆ گەلی وڵاتی نوێی باشووری سودان ئاهەنگی سەربەخۆیی بگێڕن، بەڵام خاڵێکی گرینگیشە بۆ

هەڵوەستەکردن، لە کاتێکدا ڕاپەڕینەکانی عەرەب داوای ئازادی و دادوەری دەکەن، بۆ ئەوەی بیر خەڵکی بهێننەوە کەوا ئێمە ناتوانین سیستمی باشتری عەرەبی دامەزرێنین بەبێ فرەیی، لە باتیی بیرتەسکیی ناشنالیستی یان ئایدیۆلۆجیی ئاینی کەوا تەنیا ناوەندێکن بۆ خزمەتی بەرژەوەندیی دیکتاتۆرەکان.

شرۆڤەکانی ئەندۆنی ئاماژەن بە شتێکی گرینگتر لەبارەی دیالێکتی شەکەتیی نێوان ئەزموونەکانی سەردەمی داگیرکاری و دوای داگیرکارییەوە. سەردەمی داگیرکاری کۆمەڵێک وڵاتی دوای خۆی دروست کرد، هەروەها لەبەر ڕۆشنایی خراپییەکانی سیستمی داگیرکاری کەوا ئەو وڵاتانەی لێ بوو، کۆمەڵێک کاری خراپتر هاتنە کایەوە. ئەوەی لە خەمەکانی ئەندۆنی ئاشکرایە ئەو راستییەیە کەوا وڵاتەکانی سەردەمی دوای داگیرکاری و مەرجەکانی داگیرکردن تیشکدانەوە و ڕەنگدانەوەی یەکترن. عەرەبچییەتی هەرتەنیا خولێک و کاردانەوەیەک نییە بۆ داگیرکاریی ئەوروپا، بگرە کۆپی پەیست و بەرهەمهێنانەوەیەتی. ئەمەیە گرژی و هاودژیی ناو ناخی عەرەبچییەتی. عەرەبچییەتی بەرهەمی داگیرکاریی ئەوروپایە. ئەو جوگرافیا خەیاڵییەی ئێمە پێی دەڵێین "جیهانی عەرەبی" یان ئەوەتا جیهانیبوونی خۆی بەشێوەیەکی ئازادیخوازانە نوێ دەکاتەوە یانیش بەسەر هاودژییە پۆستکۆلۆنیالیەکانی خۆیدا دەڕووخێ. بەرگریی ناوچەیی بۆ ئیمپریالیزمی زەبەلاح هەر بەردەوام دەبێ بۆ پێناسەکردنی مێژوومان بۆ نەوەکانی داهاتوو، بەڵام تەنیا ئەو بەرگرییانەی کەوا لەسەر بنچینەی دانپیانان و خۆشیی فرەیین کەوا دروستیان دەکەن. وەستانەوە لە دژی ئەو بەرگرییە هیچ نییە جگە لە بەرژەوەندیی دارایی و سەربازی. ئیسرائیل، پاکستان و سعوودیە، بۆ نموونە، وەک یەکن لە دابینکردنی خزمەتگوزارییەکانیان بۆ بەرژەوەندییەکانی خۆیان، کە ئایدیۆلۆجی نین، بگرە تەواو ئابوورین. بە ڕووی ئەو راستییە دڕندانەیە، باشووری سودان لە جیهانی عەرەبی

دەبێــتــەوە و سنووره بێــهــێــزەکــانی دەخــاتە ســەر گــازی پشت؛ سنووره خەیاڵییەکان ناتوانن بێنەوە یەک. ئەوەی لەژێر ترسدایە جیاوازییە لە نێوان کولتوورێکی کۆزمۆپۆلیتان کە دەبینێ، ئاهەنگ دەگێڕێ و لەسەر فرەیی دەژیتەوە و، سیاسەتی لەت لەتبوون کەوا رێ بەخوێندنەوەی رەگەزپەرستیی عەرەبچییەتی دەدا غەیرە عەرەب و موسڵمان بخاتە پەراوێزەوە لە رووی ئابووری و دەنگدان و ناتوانێ پێکیان بکا لە ناشنالیزمی بۆرژوازییان.

گۆڕەپانی تەحریر

هەرکە بەهاری عەرەبی دەکرایەوە، ئەزمی بەشارە، کە کاریگەرترین رۆشنبیریی هاوچەرخی عەرەبییە، بووە دەنگێکی گرینگی رێنوێنی، ناوەرۆک و ئاگەدارکردنەوە بۆ ملیۆنان کەس کە بەشدار بوون و بەدوای تێگەیشتنێکدا دەگەڕان بۆ راپەرینە شۆڕشگێڕانەکەیان. بەردەوام دەینووسی و لەسەر کەناڵە عەرەبییەکانیش بەدەر دەکەوت، ئەندامی پێشووی پەرلەمانی ئیسرائیل (فەڵەستینییە و لە ئیسرائیل دەژی)، بەشارە کاریگەرییەکی گەورەی هەبوو لەسەر تێگەیشتنی خەڵک بۆ شۆڕشەکانی عەرەب. وتارێکی دا لە زانکۆی قاهیرە، کۆلێجی زانستی سیاسی لە ناوەڕاستی حوزەیرانی ٢٠١١، دوای ئەوەی بۆ یەکەم جار گەڕایەوە میسر. لە وتارەکەیدا بەئامادەبوونی گوت: "ئەم گەڕانەوەیە بۆ من زۆر گرینگ بوو."

ئەمیرە حەویدی، دوای دەرکەوتنی بەشارە، نووسی "بەشارە وەک ناوەندێکی گرینگ پەیدا بوو بۆ شۆڕش... بەلایەنی کەم بۆ گەلی میسر کە لە بەشارەوە (٥٤ ساڵ) گەلێ مانایان دۆزییەوە بۆ راپەرین." ئامادەبوونی بەشارە لە زانکۆی قاهیرە، دوای ئەوەی ماوەیەکی زۆر قەدەخە کرا بووبێتە پایەتەختی رۆشنبیریی جیهانی عەرەبی، تێکەڵ بوو بە راپۆرتەکەی حەویدی بۆ ئەهرام کە باسیان لە بیرۆکەی رۆشنبیریی فەڵەستینی کرد لەسەر بەهاری عەرەبی، پێکەوە بناخەیەکی گرینگیان دانا بۆ دروستکردنی رای

گشتی، ئەمەش شۆڕشی دروست کرد. ژیریی شۆڕشی فەرەنسی و ئەمەریکی بەلای هەنا ئارندت ئەوە بوو کە پێش هەموو شتێ دەسەڵاتی گەلیان بە سەرچاوەی شەرعیەت دانا، شۆڕشی ئەمەریکی ئەو دەسەڵاتەی لە پێکهێنانی کۆمەڵەی ئارەزوومەندانەدا بینی. ئەگەر بێتو خڕبوونەوەکەی گۆڕەپانی تەحریر یەکەم مانیفێستۆی شۆڕشی فەرەنسی بێ، ئەوا کۆبوونەوەکە لە زانکۆی قاهیرە تێیدا ئەزمی بەشارە ئازادانە قسەی کرد بۆ ئەکادیمی و رۆژنامەنووسان نموونەیەکە بۆ شۆڕشی ئەمەریکی. یەکەمیان توانای بەخشی بە دووەمیان.

سەرسامیی ئەزمی بەشارە بە شۆڕشی میسرییەکان جەخت دەکاتە سەر ئەو ساتەی کاتێ دەستیان گرت بەسەر گۆڕەپانی تەحریر و چۆڵیان نەکرد. بە جەماوەرەکەی گوت لە قاهیرە: "زۆر کەم شۆڕش هەیە لە مێژوو وەک شۆڕشی میسر رێکخراو و رێکوپێک بێ."

> زانایی شۆڕشی میسری ئەوە بوو خەڵک توانی لە ٢٥ی جانیوەریدا بڕژێ، بەڵام بەردەوام بوون و درکیان بەوە کرد کە ئەمە گەورەترە لە "رۆژێکی تووڕەیی"... زانییان شتێک لە دەستیاندایە و نابێ بەری بدەن. چارەنووسی خۆیان لە دەستیاندا گرت و گوێیان لە باڵەکانی مێژوو بوو وێک دەکەوتن. زانییان گەڕانەوە بۆ دواوە نییە.

بەواتایەکی تر، لۆجیکی ئاپۆڕەکە لە تەحریر زاڵ بوو بەسەر مێژوو و بەریان نەدا. بەشارە ستایشی بەشداریی جەماوەری کرد لە شۆڕشەکە. "بەشداریی گەلی میسر لە شۆڕشەکە... بەسەر هەر شۆڕشێکی تردا دەکەوێ لە مێژوودا. لە شۆڕشەکانی تردا رێژەی بەشداربوون هەردەم سەتا یەک بووە، بێ لە شۆڕشی ١٩٧٩ی ئێرانی کە رێژەی بەشداربوونی گەل لەسەر شەقام سەتا حەفت بوو." پێوەری ئاپۆڕەکە و ئەو راستییەی کە

گۆڕەپانی تەحریری داگیر کرد توخمی سەرەکیی سەرکەوتنیان بوو. ئەم بەشدارییە جەماوەرییە ئاماژەیە بەدەنگی جەماوەر، بێ ئەوە، هیچ کۆمەڵێکی ئارەزوومەندانەی سیاسی ناتوانێ شەرعیەتی خۆی رابگەیەنێ. بەواتایەکی تر، ئێمە لە ساتی سەرەتادایین، ئەو دەمەی رای گشتیی دەسەڵاتی سیاسیی خۆی دووپات دەکاتەوە و کولتووری سیاسی بەدوایدا دێ. دڵخۆشیی بەشارە، وەک عەرەب و فەڵەستینییەک، راست و سروشتییانە ئاماژە بوو بەو ساتە سەرەتایە.

سروشتیی ئەو شۆڕشانە، وەک ئەوەی بەشارە تێی گەیشتووە، کۆتا-کراوەن، لەبەرئەوەی "شۆڕشەکان دەسەڵاتیان لانەدا، لە دەرگەی دەسەڵاتیان دا، بەڵام بۆی نەچوون." ئەمە ئاکامی گەورەی دەبێ لەسەر مێژووی میسر لە داهاتوو و لەسەر رژێمەکانی وڵاتانی تری عەرەب. ئەمە مانای ئەوە نییە ئاستەنگە گەورەکان کە لە بەردەممانندایە بێنە لەبیرکردن: "بەڵام ئەگەر شۆڕشی میسری دەسبەجێ بێ... لە دروستکردنی دیموکراسی، ئەوا ناکرێ بە نیوەچڵی بێتە بەجێهێشتن. شۆڕشگێڕان خەڵکی ئاسایین و متمانەیان بە شۆڕشە. بیانەوێ و نەیانەوێ، دەبێ ببن بەشتەکانی شۆڕش. لێرەدا، بیرێکی دووسەرە هەیە: لە دەرگەدانی دەسەڵات نەک راماڵینی، بۆ دەسەڵات نەچی، بەڵام دەبێ هۆشیار بی بۆ داهاتوو. بێگومان نوشدارییەکەی بەشارە بە گرینگترین ئاستەنگ دەمێنێتەوە کەوا شۆڕشگێڕە میسرییەکان و ئەوانی تر تووشی دەبن بۆ پێشخستنی ویستی خەڵک و وەرگێڕانی دەسەڵات بۆ نێو فۆرمەیلی سیاسی.

هەنا ئارندت دەڵێ: "لە رووی تیۆرییەوە، شکۆمەندیی خەڵک لە شۆڕشی فرەنسی ئاکامێکی گرینگی هەوڵێک بوو بۆ لێک کردنەوەی یاسا و دەسەڵات لە یەک سەرچاوە." ئەزمی بەشارە و بیرمەندانی تری عەرەب هەموو هۆیەکیان هەیە تا شاگەشکە بن بەو ساتە سەرەتایەی رزگاربوون. بەڵام، هەروەک بەشارە خۆی نوشداری دەدا، "لە دەرگەدانی دەسەڵات" بەس نییە،

دامەزراوە سیاسییەکان دەبێ بێنە سەر خەت. سیستم و ئیدیۆمی ئەو وەرگێڕانە گرینگە بۆ سەرکەوتنی ئەو شۆڕشە، لە بناخەی گۆڕەپانی تەحریر و داهاتووی بەهاری عەرەبی.

زەحمەتە میتافۆرێکی باشتر بێنێتە بەرچاو بۆ کرانەوەی شۆڕشەکان لە جیهانی عەرەبی، باشترە لە لەدەرگەدانی دەسەڵات نەک ڕاماڵینی دەروازەی ستەمکاران. چەند رۆژێک پێش ئەوەی موبارەک بێتە خوارەوە، کامێراکانی جەزیرە زوومیان خستە سەر گۆڕەپانی تەحریر و ئەو دەنگۆیانەیان بڵاو کردەوە کەوا خەڵک بەتەمان بەرەو کۆشکی سەرۆکایەتی بکەونە ڕێ. ئەمە قەت رووی نەدا. هەر لە شوێنی خۆیان مانەوە. ڕایان گەیاند تەحریر شوێنی ئازادییە، کۆمارێکی ئازادە، هەر لەوێش مانەوە. لەوانەیە ئەمە جیاوازییەکی گرینگ بێ لە نێوان راماڵینی باستیل وەک ئاماژەیەکی گەورەی یاخیبوونی سەرەتای شۆڕشی فرەنسی و ئەو ئاپۆڕەی لە تەحریر کۆ بووەتەوە و داوای لێخستنی موبارەک دەکەن، تەنیا بە یەک وشە ئەو داوایە دەکەن: "ارحل، برۆ" کە دەدرەوشێتەوە لەسەر ئاڵاکانیان.

ڕانەماڵینی کۆشکی سەرۆکایەتی و مانەوە لە گۆڕەپانی تەحریر و داوای رۆیشتنی ستەمکار دەنگی خەڵک دووبارە پێناسە دەکاتەوە بە بزوێنەرێکی مێژوو، بزوێنەرێک، وەک ئەوەی ئەزمی بەشارە راست دەکا و دەڵێ، وا لە گەلی عەرەب دەکا ببن بە میتافۆرێکی کۆتا-کراوەی شتێکی تەواو نوێ.

لە وتارێکی رۆژنامەوانی دیاری بەریتانی رۆبەرت فیسک لە کاتی قەباحەتەکەی روپەرت مردۆخ لە هاوینی ٢٠١١، یەکسەر بزنسمانە ئوسترالییەکە بە خەلیفەیەک بەراورد دەکا: " بەڕای من ئەو خەلیفەیەکە لەنێو ئەو هەموو خەلیفانەی رۆهەڵاتی ناوەڕاست." ئەم قسەی رۆبەرت فیسک ئاماژەیە بەوەی کە باسەکە هەر تەنیا مردۆخ نییە، بگرە تەواوی رۆهەڵاتی ناوەڕاستە، لەوانەشە لەم کەیسەدا باسکردنی خەلیفە هیچ

پێوەندیی نەبێ بەبابەتە سەرەکییەکە. ئەوەی ئێمە دەیبینین لە جیهانی موسڵمان و عەرەبان، کڵێشەی شەکەتی گەل وەک ئەوەی رۆبەرت فیسک دەرەقەتی نایەت، ئەمە هەر تەنیا یاخیبوونێکی چالاکی گەل نییە لە دژی ستەمکاران کە دەمێکە جڵەویان لە دەستە، بەڵکو کارگەلێکن کەوا رەوتی تەواوی مێژوو دەگۆڕن، ئەمەش دەبێتە رەوتێکی کۆتا-کراوە بۆ خۆیان، بۆ میتافۆرە کۆتا-کراوەکانیان و بۆ تەواوی جیهان. شۆڕشەکان خۆیان دادەهێننەوە، لەسەر بنچینەی ئەوە نا لە دژی کێیە، "باری مرۆیە سپییەکان"، بگرە لەسەر بنچینەی ئەوەی ئەو خەڵکە دەیانەوێ کێ بن و بێن بە چی، دەیانەوێ چییان چنگ کەوێ لەوەی هاتوونەتە گۆڕەپانی تەحریر و هاوار دەکەن.

وا بەهاری عەرەبی دەکرێتەوە، ئێمە لە ساتی سەرەتادایین و داهاتوو پێشبینیکراوە. "جیهانی عەرەبی" چیی تر ئەو جیهانەی جاران نەما، بووەتە ئاماژکەیەکی گەورە. شوێنگەلی وەک باشووری سودان لەوانەیە لێی ببێتەوە. بەڵام رووداوەکانی گۆڕەپانی تەحریر ئاماژەی گەورەن بۆ چەمکێکی نوێی "عەرەب"بوون، لەوێشەوە جیهانی عەرەبی لەودیو میتافۆرە کۆلۆنیالییەکانی رۆهەڵاتی ناوەڕاست و خەلیفەکان دەبێ. گۆڕەپانی تەحریر ئێستە بووەتە چەقی جوگرافیایەکی نوێی رزگاریخوازی، جیهانێکی نوێ، کە هێشتا ماوە ناوی لێ بنرێ. لەودیو کلێشە رەگەزپەرستییەکان کەوا خەیاڵی کۆلۆنیالی بەردەوام دەبێ بۆ بەکارهێنانی میتافۆری دڕندایەتی و ستەمکاری، جیهانێکی نوێ وا خەریکە دروست دەبێ کە داوای میتافۆری نوێ دەکا و بەرهەمیشی دێنێ. دەسپێکی ئەو جیهانە نوێیە ئەو رایە گشتییەیە کەوا لە گۆڕەپانی تەحریر خڕ بووەتەوە، پێک دێ لە ملیۆنان گەنج، میسرییە پیرەکان، عەرەب، پیاو و ئافرەت، توانای تەواویان هەیە بۆ نوێنەرایەتیکردنی خودی خۆیان.

ئەیمەن محیەدین، رۆژنامەوانێکی ناوداری جەزیرە، پرسیاری لەو شۆڕشگێڕە گەنجە میسرییانە کرد کە لە کافتریایەکی ناو بازاڕی قاهیرە

دانیشتبوون، به چ ڕێگەیەک زانییان شۆڕشەکەیان سەرکەوت یان ژیانیانی گۆڕی. وەڵامەکانیان، کە جۆرەوجۆر بوو، مەرامی لە پشتەوە بوو، ڕەخنەیی، گوماناوی و نادیار بوون، تەواو لە دەوری ئەو ڕاستییە بوون کەوا کۆبوونەوەیان لە کافتریایەکی ناوجەرگەی بازاڕی قاهیرە بۆ جەماوەری جیهانیی جەزیرە ئاماژەیەکی گەلێ گەورەیە بۆ سەرکەوتنی شۆڕشەکەیان. گۆڕەپانی تەحریریان لە بەردەمیاندا بوو، دواتر بوو بەگۆڕەپانێکی جیهانی. پێویستیی زاڵبوون بەسەر جوگرافیای کۆنی "ڕۆئاوا و ئەوانی تر"، یان "باکور و باشوور" بۆ ئەو پرسە، بۆ ئەوەی باشتر کرانەوەی ڕووداوەکان بگرنە خۆ، پێشتر رووی دابوو، لەو فەزایە فەرمییەی نێوان محیەدین و ئەو شۆڕشگێرانەی قسەیان بۆ کرد. ئاکامەیلی جیهانیی ئەو پێشکەوتنە ناوچەییانە لە ڕێیانەدان کەوا جوگرافیای سیاسیی جێگرەوە ئاشکرا دەکەن کەوا جیهان بەگشتی پشتگوێیانی خستووە.

مەحاڵە زێدەڕۆیی بکەی لە ئاکامەیلی ئەو گۆڕانە تازانە. بۆ نموونە، گۆڕانەکان بۆ پرسی ڕزگاریی نیشتمانیی فەڵەستینی، کە بەرچاوترین ترۆمای مێژووی مۆدێرنی عەرەبە، لە کاتێکدایە کە ئیسرائیل تووشی ئاستەنگی رژد دەبێ چونکە هەر لەژێر باری کۆلۆنیالیزمی ئەوروپیدایە لە ناوچەیەک کە یاخیبوونە لە دژی پاشماوەکانی جیهانی ئەودیو داگیرکاری. ئیسرائیل تا ڕادەیەکی زۆر بەردەوامیی خۆی خستووەتە مەترسییەوە وەک دەوڵەتی جوولەکە، یان ئەوەتا تێ دەچێ، یانیش بەشێوەیەکی توند خۆی دەکوژێ، ئەمەیە ئاکامی ئەوەی ئیسرائیل نایەوێ دانوستاندن و مامەڵە بکا لەگەڵ عەرەبێکی ڕەوا و سەرانی موسڵمان، جا چ هاوڕێیەکەی بێ (میسر) یان دوژمنی (کۆماری ئیسلامی)، بە شێوەیەک ئیسرائیل ناتوانێ شوێنێک بەخۆی شک با لەنێو ئەو ڕاپەڕینە دیموکراتییە ناتوندوتیژیانەی کە چواردەوریان داوە. ئەوەی ئیسرائیل دەیەوێ مامەڵەی لەگەڵدا بکا گۆڕەپانی تەحریرە، هێزێکی ڕاستەقینە و بێ ژماری ویستی دیموکراتییانەی گەلێک

کەوا خەریکە ئەو جوگرافیا خەیاڵییە دەگۆڕێ کە دەوڵەتی جوولەکانی پێوە بەندە.

وەک فەزایەکی جەستەیی، میتافۆڕێکی شارستانی و خوازەیەکی شۆڕشگێڕی، گۆڕەپانی تەحریر سەنتەری راپەڕینی میسری و جیهانی عەرەبییە. کاریگەر و چەق بوو لە رووخاندنی حوسنی موبارەک و بەردەوامیش دەبێ، هەر سەنتەری تووڕەیی شۆڕشگێڕەکان دەبێ. جارجار خۆپێشاندەران دەگەڕێنەوە بۆی ئەو دەمەی، بۆ نموونە، داوا دەکەن هێزەکانی تەناهی بدرێنە دادگە لەبەرئەوەی بەرپرسن لە تاوانەکان، یان لە دژی هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی بوەستنەوە یان بیانەوێ قسەیان هەبێ لەسەر نووسینەوەی دەستوورێکی نوێ، یان داوای پەراوێزخستنی سەربازی بکەن لە حوکمی شارستانی، هەر کاتێک گەلی میسر بیەوێ، دەتوانێ بچێتەوە گۆڕەپانی تەحریر.

کەناڵی جەزیرە کاریگەرانە بووەتە درێژەپێدەری گۆڕەپانی تەحریر، بووە فەزایەکی رای گشتی تێیدا میسرییەکان و عەرەبەکانی تر گفتوگۆی داهاتوویەکی گشتی دەکەن. ئەگەر ئەفسەرانی پۆلیس دەستیان هەبووبێ لە کوشتنی خۆپێشاندەران و ئازاد کرابن بێ دادگەییکردن، یان ئەگەر هیچ کەسوکارێکی موبارەک نەچێتە دادگە، یان ئەگەر میسرییەکان گومانیان لەوە بێ شۆڕشەکەیان لە مەترسیدایە، ئەوا دێنە سەر شاشەی جەزیرە (گۆڕەپانی تەحریریش باکگراوندی شاشەکە دەبێ)، بە وردی گفتوگۆی پرسەکان دەکەن، کە بە ملیۆنان عەرەب لە سەرانسەری جیهان تەماشای دەکەن. شۆڕشی میسری لە فەزایەکی نێوان ئەیمەن محیەدین و شۆڕشگێڕە میسرییەکان سەرکەوت کاتێ شۆڕشگێڕەکان سوور بوون، بەهیوا و بیرکراوە بوون. ئەمە فۆرم و چوارچێوەی بەخشی بەگۆڕەپانی تەحریر لە بیری ئەواندا.

دەرهاوێشتەکانی ئەم فەزا گشتییە و ئەوەی لەوێ تاقی دەکرێتەوە لە دەستەیەکی سیاسییەوە دێتە دەرەوە و دەبێتە فەزایەکی سەربەخۆ. وەک لیزا هەججار، لە زانکۆی کالیفۆرنیا لە سانتا باربارا و پێشەنگ لە دەرخستنی ئازار و ئەشکەنجەی جیهانی، بوێرانە دەپرسێ: ئاخۆ شۆڕشەکان جیهانی عەرەبی رادەماڵێ، بەرپەرچیان دەدرێتەوە بە هێزەیلی توندوتیژی دژە شۆڕش، وەک بەشێک لە شەڕ لەسەر بەکارهێنانی ئەشکەنجە؟ وەڵامەکەی هەججار بۆ ئەم پرسیارە نموونەییە:

کوشتنی دڕندانەی خالید سەعید لەلایەن پۆلیسی میسری لە ٦ی حوزەیرانی ٢٠١٠، رووداوێکی دەسپێکەر و سیمبولی بوو بۆ شۆڕشی میسری. پەیجی فەیسبووک بەناوی "ئێمە هەموومان خالید"ین چەق بوو بۆ بلۆگەرە مردووەکە، هەروەها زۆر گرینگیش بوو بۆ ئەو رووداوانەی کەوا نیو ساڵ دواتر روو دەدەن. هەفتەی رابردوو، لە یەکەم ساڵوەگەڕی کوشتنی خالید، چالاکوانانی شۆڕشگێڕی دژە ئەشکەنجە وێنەی خالیدیان لە هەموو قاهیرەدا بڵاو کردەوە. شۆڕشگێڕی میسری و بلۆگەر حوسام حەمەلاوی وارگەیەکی ئەلیکترۆنیی دروست کرد بەناوی پیگیپێدیا بۆ دۆکیومێنتکردنی لیستێک لە جەلادانی موبارەک و وێنەی هەمووشیانی بڵاو کردەوە. ئەگەر مەعریفە دەسەڵات بێ، حەمەلاوی دەڵێ، ئەوا پێشاندانی وێنەی ئەو پیاوانە وا لە شۆڕشگێڕان دەکا بیانکەن بە نیشانەی خۆیان، داوا بکەن و سوور بن کەوا ئەوانە دەبێ بچنە بەردەمی دادگە. پیگیپێدیا هەوڵێکە بۆ بەخشینی ددان بە ئارەزووی سیاسەتی "هیچ شوێنت نییە بۆی رابکەی و خۆتی لێ بشارییەوە." یان، وەک ئەوەی هەندێ خەڵکی ئەفریقیای باشوور جارێک گوتیان، قەت لە بیر مەکە و قەتیش خۆش مەبە.

تا ئەشکەنجەدەر زیندوو بێ، نیشانەیەکی رەوایە بۆ دادگەییکردن، ئەگەر بێتو هەلومەرجەکان راست بن. (گوێتان لێیە، هێنری کیسنجەر و جیک چینی هێشتا زیندوون؟)

بۆیە، بەلای هەججار، لاشەی ئەشکەنجەدراو و کوژراوی خالید سەعید پەیکەرێکە بۆ ئەو هاوولاتییانەی کە نازانن بۆ مردنی ئەو لە گۆڕەپانی تەحریرن و بوونەتە میتافۆرێک بۆ کرانەوەی فەزای گشتی و گەیشتن بە جیهانی عەرەبی، هەتا بۆ پەنجە درێژکردن بۆ هێنری کیسنجەر و دیک چینیش.

دەرخستنی دووڕووییەکان، چەپ و ڕاست

لەبەرئەوەی بەهاری عەرەبی پتەوە، ڕاستە و درەوشاوەیە، لە قوولاییی هیوا و خەونەکانی گەلێ نەتەوە هەڵێنجراوە، دەمێکە هێزەیلی مێژوویی و مادی چاوەڕێی وەها ڕووداوێک بوون. بۆیە دەبێتە پێوەرێک بۆ ئاشکراکردنی دووڕووییە شاراوەکانی هێزەیلی کۆن: چەپ یا ڕاست، لەگەڵ یان دژە ئەمەریکی. دروستکردنەوەی جیهانی عەرەبی لە واقیعدا و دەرکەوتنی وەک میتافۆرێکی بنیاتنان لە گۆڕەپانی تەحریری پێگەی گشتی هیچ بەردێکی هاوێژراو ناگەڕێنێتە دواوە. ئەمەش ئەرکێکی هێندە ئاسان نابێ، دەستەبەریش ناکرێ بە هەڵواسینی دیکتاتۆرێک یان ڕووخاندنی پەیکەرێک، وەک ئەوەی ئەمەریکاییەکان وایان زانی دوای ڕووخاندنی سەدام حوسێن لە عێراق. هێزەیلی دژە شۆڕش ئەمانەن: لە وڵاتە یەکگرتووەکانەوە تا کۆماری ئیسلامی، لە ئیسرائیلەوە تا حزبوڵلا. دوژمنە ڕاستەقینەکان ئێستە بەدیار کەوتن، دیارە یەکگرتووشن لە پێگەی دژایەتییان بەرامبەر بە لۆجیکی ناخی بەهاری عەرەبی، ئەوان هەر دوور دەبن لە ڕاستی و گرینگییەکانی گۆڕەپانی تەحریر، کە نیشانەیەکی چالاکیی جیهانی عەرەبییە بۆ نێو جیهانێکی نوێ، داڕشتنی نەخشەی ئەخلاقێکی نوێ و جوگرافیایەکی نوێیە.

چەند هەفتەیەکی مابوو ڕاپەڕینی شۆڕشگێڕی بگاتە سووریا لە کۆتاییی بەهار/سەرەتای هاوینی ٢٠١١ کەوا هێزێکی سەرەکی لە جیۆپۆلەتیکی

ناوچەکە، حزبوڵڵای لبنانی، بە سەرۆکایەتیی سەید حەسەن نەسروڵڵا، ئامانجی گەورەی پێشان دا کە بەو راپەرینە تووشی کێشەیەکی گەورە دەبێ. بەڵام ئەمجارە نیگەرانییەکانی سکرتێری گشتی بەهۆی ئیسرائیلەوە نەبوو، یان لە سیاسەتی مەزهەبی لبنان، کێشەکانی سەید حەسەن ئەمجارە لەوەدا بوو کە خۆی شەڕکەرێکی کۆنە و هیچی لەباردا نەماوە. کێشەکانی لە هەموو لایەکەوە روویان تێ دەکرد: بەهاری عەرەبی، بەرەبەیانی جوگرافیایەکی ئازادیخوازی نوێ شەڕوانە گەریلاکەی لە پشتەوە بەجێ هێشتبوو. بەهاری عەرەبی ئەم جۆرە شەڕوانەی بە زیادە دانا و هیچ حسێبی بۆ نەکرد، زمانە رەوان و خێراکەی ئێستە کەوتووەتە تەتەپەتە و بۆ وشە دەگەڕێ. دوو ساڵ بەر لە بەهاری عەرەبی، پێی وابوو رزگاری بوو لە رەتکردنەوەی راپەڕینی دیموکراتی لە ئێران (لەوێ رێژیمی دڕندە تاکە سەرچاوەیەتی)، پێی وابوو ئەوە پیلانێک بوو لەلایەن ئەمەریکا، ئیسرائیل و سعوودیە. بەڕاستیش وابوو، دەربازی بوو، بە هاوکاری و ستایشی رۆشنبیری بێ ئاگا و چەلاوخۆری عەرەبی کە وایان دەزانی مەحمود ئەحمەدی نەژاد و سیستمی ئاینی ئیسلامی پاڵەوانن و لە پێشەوەی بەرەی "بەرگری"دان بەرامبەر ئیمپریالیزمی ئەمەریکا/ئیسرائیل لە ناوچەکە و بۆیە نابێ رەخنەیان لێ بگیرێ. پاشان تونس، میسر، لیبیا، بەحرێن، یەمەن راپەڕین، ئەمە بۆ حەسەن نەسروڵڵا و عەلی خامەنەیی مۆتەکە بوو، پاش هەموو ئەمانە سووریا هاتە پێش. ئەمە دیمەنێکی خەمناک بوو: وەختێک شەڕوانێک بوو بە هێزی مێژوو دادەنرا، ئەوەی لە تواناشیدا بوو تەنیا وەنەوز و گەوزدان بوو لە ختوخۆڕایی.

کاتێ حەسەن نەسروڵڵا هات بەرگریی لە رێژیمی بەشار ئەسەد کرد لە سووریا، کە خۆپێشاندانە ئاشتییانەکەی رادەماڵی، نیشانەی لەڕولاوازی بەسەر هەموو جەستەی شەڕوانە کۆنەکەدا دیار بوو. داوای لە سوورییاییەکان کرد ئارام بگرن. دانی پیانا کەوا هەڵە کراوە لەلایەن

سوورياييەكان لە لبنان. بەڵێنی دا كەوا ئەسەد چاكسازی دەكا. بۆ كات دەپارِایەوە. بۆ بیرخستنەوە: بۆ بزووتنەوەیەكی وەها نائاسایی، سەركردەی حزبوڵلا بە شای ئێران دەچوو، هەوا و دەنگی وەک ئەو بوو لە چەند رۆژێک پێش لەناوچوونی لە سەرەتای ١٩٧٩: بێئومێد، شێواو و هەڵچوو بەهۆی دراما كراوەكە، نیگەران و ترسی هەبوو لەو هەموو ئەو شتانەی لە چواردەوری روویان دەدا، دەترسا لەوەی دەستی لێ بدەن.

جەزیرە لە راپۆرتێكیدا لە ٢٥ی ئایاری ٢٠١١دا گوتی: "حەسەن نەسروڵلا داوای لە سوورياييەكان كردبوو پشتگیریی بەشار ئەسەد بكەن و دیالۆگ لەگەڵ حكوومەت بكەن بۆ بەكۆتاهێنانی ئەو نارەزاییيە چەند هەفتەییيە لە سووریا." بەڵام ئەم دۆخە هاوارێكی لە دوورەوەی راپەرِینی دیموكراتییانەی ئێرانە كە لە حوزەیرانی ٢٠٠٩ دەستی پێ كرد، كە نەسروڵلا دەسبەجێ بەپیلانی ئەمەریكای ناو برد. عەرەب هەبوون لە دژی سەركردەی درِندە و گەندەڵیی خۆیان هەستان، نەک "فارسەكان" كە پارەیان باش بوو بەڵام خەباتی مێژووییيان بۆ ئازادییە مەدەنییەكان لەژێر پرسیار بوو. "بەشار رژدە لە سازدانی چاكسازی، نەسروڵلا ئێستە لە جەماوەرەكەی دەپارِێتەوە، "بەڵام دەبێ پێدا پێدا و بە رێیەكی بەرپرسیارانە بیانكا." ئەو دەمەی ئەو قسانەی كرد، زیاتر لە ١٠٠٠ سووریایی لەلایەن سوپا و هێزەیلی تەناهیی بەشار ئەسەد هاتبوونە كوشتن. تاوانی درِندانەی تر بەدوای ئەمەدا هاتن، سوورياييەكانیان ناچار كرد نیشتمانیان بەجێ بێڵن و بچنە توركیا. ئەشكەنجەی درِندانە و پیس و كوشتنی هەمزە خەتیب هێشتا لە بیردا دەزرنگایەوە، كاتێ بە دەستی هێزەیلی تەناهیی سەرۆک بەشار ئەسەد، وەک راپۆرتەكەی جەزیرە دەڵێ، شكۆمەندیی كورِێكی ١٣ ساڵان هێند نزم كرایەوە تا گەیشتە ئەوەی پارچە گۆشتێک بێ و تەنیا تێیان هەڵدا، سووتاندیان، ئەشكەنجەیان دا و ئەتكیان كرد، بەردەوام بوون تا دوا قیژەی منداڵەكە وەستا. نەسروڵلا، كە ئاشكرا یاخیبوونی

هاوەڵەکانی وەلا نا، ئێستە بۆ جاری دووەم لای هێزەیلی تەناهیی شێت، تاوانبار، دڕندە و ستەمکار دەگرێ لە دژی ئارەزووە دیموکراتەکانی گەل، یەکەم جار لە ئێران وای کرد لە ٢٠٠٩، ئێستە لە سووریا، ٢٠١١. ئەمە چ جۆرە "شەڕوانێکی ئازادیخواز"ە؟ واز لە شا بێنە، نەسروڵڵا ئێستە زیاتر بە سەرۆک فرانکلین د. روزڤێلت دەچێ، کە جارێکیان باسی دیکتاتۆری نیکاراگوا، ئەناستاسیۆ سۆمۆزای کرد (١٨٩٦–١٩٥٦) کە "لەوانەی کوڕی سۆزانییەک بێ، بەڵام ئەو کوڕی سۆزانیی ئێمەیە؟ نەسروڵڵا خەمی ئەوەی نەبوو ئەسەد و خامەنەیی خەڵکی خۆیان ئەشکەنجە دەدا و دەکوشت، چونکە پێکەوە بزنسیان هەبوو.

سەتان فیلمسازی سووریایی و هاوەڵاتیان لە تەواوی جیهان لە بەیاننامەیەکدا گوتیان: "ئەمڕۆکە هاووڵاتیی ئاشتیانەی سووریا دێنە کوشتن لەبەرئەوەی داوای ماف و ئازادیيە سەرەتاييەکانی خۆيان دەکەن. ئەمە هەمان چەوساندنەوە و گەندەڵییە کە زیندانییانی سووریایی هێشتووەتەوە و ئازادیی خۆیان قووت داوە، چەندان ساڵە موڵک و ژیانی خۆیانیان لێ تاڵ کراوە، ئەمڕۆش وا جەستە و خەونیان دێنە کوشتن." حەسەن نەسروڵڵا نەیتوانی واش بڵێ، وا پێ دەچوو خەمی نەبێ یان هیچ کار لە سۆزی نەکرابێ کاتێ دەیان گەنجی ئێران هاتنە رفاندن، ئازاردان، بەزۆرگێکردن و کوشتن لە کاتی راپەڕینی مەدەنییانە بۆ مافەکانیان لە ٢٠٠٩. کەرتێکی شەڕانگێزی رۆشنبیری عەرەب و ئەمەریکی (بێ گوێ بوون یان جیاوازییان نەبوو بۆ خەباتی مێژوویی ئێرانییەکان بۆ ئازادییە مەدەنییەکانیان) لای ئەویان گرت لە ناوزەدکردنی بزووتنەوەی سەوز لە ئێران بە پیلانی سعوودیە/سی ئای ئەی. بەڵام، بێ گوێدانە ئەمانە، سووریایی و ئێرانییەکان سەرقاڵ بوون بە داڕشتنەوەی نەخشەیەکی نوێ بۆ چارەنووسی خۆیان. سەید حەسەن نەسروڵڵا و لایەنگرانی بە ئاشکرا هیچیان پێ نەبوو لەم مێژووە.

تاکە زمان حەسەن نەسروڵڵا تێی گەیشت، هەرکە تەماشای مێژووی کرد وا لە دواوە بەجێی دێڵێت، ئەو زمانە بوو کە لە دەسەڵات هێشتییەوە، سەرکۆنەی ئەمەریکا، یەکەتیی ئەوروپا و ئیسرائیل و سعوودییەکانی پێ کرد. کاتێ تونس راپەڕی، ئەو گوتی: "ئێمە دەبێ پیرۆزبایی لە گەلی تونس بکەین بۆ ئەو شۆڕشە مێژووییە، خەباتیان و راپەڕینیان." وای زانی ئەمە تەنیا بەسەر هاوپەیمانە ئەوروپییەکاندا دێ، بۆیە پێی باش بوو. هەرکە میسر هەستا، ئەو گوتی: "لە تونس و میسر، ستەمکاران رۆیشتن... ئێمە داوا لە گەلی میسر و تونس دەکەین یەک بگرن، لەبەرئەوەی لەت لەتبوون دەبێتە هەوێنێک بۆ زیندووبوونەوەی حوکمڕانەکانی پێشوو." ئەمەش لەو کاتەدا بوو وای زانی ئەمە تەنیا بەسەر هاوپەیمانانی ئەمەریکیدا دێ. بەڵام بۆچی وتارێکی هاندانی نەنارد بۆ گەلی ئێران لە کاتێکدا رێک ئەو شتەیان کرد کە گەلی میسر و تونس کردبوویان، راپەڕین دژی ستەمکار؟ لە باتیان رێکوپێک هات ئیدانەی راپەڕینی ئێرانی کرد. لای ستەمکارانی وەک بن عەلی و حوسنی موبارەکی گرت. لەسەر شاشەی مەنار گوتی ئێران لە دەستێکی بە توانای هاورێکەی "ئایەتوڵڵا خومەینی"دایە. تەنانەت چاویشی نەترووکاند. بۆ ئەو ئەمە کاتی چاکەدانەوە بوو.

کاتێ لیبیا راپەڕی، حەسەن نەسروڵڵا گوتی:

گرووپێک گەنج لە پیاو و ئافرەت راپەڕین و رووبەرووی گوللە کرانەوە. شەڕ بەسەر شۆڕشی جەماوەریدا سەپێنرا. ئەوەی لە لیبیا روو دەدا شەڕێکە سەپێنراوە لەلایەن رژێم بەسەر ئەو گەلەی کە ئاشتییانە داوای گۆڕان دەکا. ئەم گەلە ناچار کران بەرگری لە خۆیان بکەین و شەڕ بکەن لە رۆئاوا و رۆهەڵات، باڵەفڕگەی شەڕ، مووشەکهاوێژان و جبەخانە داگیرکردنی ١٩٨٢ی لبنان و شەڕەکانی ئیسرائیلمان بیر دەخەنەوە. ئەم جۆرە تاوانە خراپانە دەبێ ئیدانە بکرێن و گەلی شۆڕشگێڕی

لیبیاییش دەبێ یارمەتی بدرێن و بێنە پاراستن.

ئەمە هەمووی ئاسایی و باشە. بەڵام جیاوازیی چی بوو لە نێوان گەلی ئێرانی یان سووریایی لەگەڵ لیبیایی؟ لە لیبیایی و سووریاش "گرووپێک گەنجی پیاو و ئافرەت راپەڕین و رووبەڕووی گولله کرانەوە." ئاخۆ گرتنی هەڕەمەکی، ئەشکەنجە و بەزۆرگاییش نەسەپێنرا لەلایەن رێژیم بەسەر ئەو گەلەی کە ئاشتییانە داوای گۆڕان دەکەن"؟ ئاخۆ خوێنی ئێرانی یان سووریایی تەنکتر بوو لەچاو خوێنی لیبیاییەکان بەلای نەسروڵڵا؟ ئەمە چ جۆرە بەرگرییەک بوو، بەرگری بۆ کێ؟ بەرگری بۆ فراوانبوونی ئیسرائیل لەلایەن کۆمەڵێک چەتەی چەکدار کە گەلی خۆیان لە سووریا و ئێران دەکوژن و دەخۆن؟ ئاخۆ ئەمە ئەو ئیختیارە بوو خەڵک هەیبوو؟ کاتی شەڕوانەکە بەسەر چوو. بەڕ لەژێر پێی هەڵتەکێنرا.

هەمان دووڕوویی و چەتەبوون لە کەیسی یەمەن و بەحرێن بەدیار دەکەوێ. لایەنی درەوشاوەی بەهاری عەرەبی لەم ساتە مێژووییەدا ئەوە بوو دووڕوویی هاوشێوەی ئەمەریکای پێشان دا لەسەر بەحرێن، سعوودیە و یەمەن، هەروەها هی حەسەن نەسروڵڵاش لەسەر ئێران و سووریا. نەسروڵڵا گوتی "ئێمەی لبنانی نابێ دەست لەو شتە وەردەین کە لە سووریا روو دەدا، با سووریاییەکان خۆیان کێشەی خۆیان چارەسەر بکەن." بەڵام دوای "تەداخولی" لبنان لە مەغریب، ئێران، بەحرێن و یەمەن، بۆچی لە سووریا نا؟ " ئێمە دەبێ هەر گەمارۆیەک لەلایەن ئەمەریکا و رۆئاوا رەت بکەینەوە کە داوا لە لبنان دەکا کە دژی سووریا بوەستنەوە،" ئەو دووپاتی کردەوە. بەڵام بۆچی بڕیارەکانی یو ئێن لە دژی ئیسرائیل باشن، بەڵام بڕیارەکانی یو ئێن لە دژی سووریا باش نین؟

ئەو حەسەن نەسروڵڵایە تەواو ئاگەدار نەبوو لەوەی لە دەوری رووی دەدا. ئەمە روون بوو کاتێ درەنگ سەرنجی دا ئەمەریکا "بەنیاز بوو شەپۆلی

پاڵپشتانی دیموکراسیی ڕاپەڕینە جەماوەرییەکان بدزێ کە جیهانی عەرەبی رادەماڵی." بێگومان ئەمەریکا دەیویست وا بکا، ئێستە دەیەوێ، بەڵام ئەوەی نەسروڵڵا کردی دوورخستنەوەی شۆڕش بوو، لای بەشار ئەسەد و عەلی خامەنایی گرت؟ ئێستە نەسروڵڵا لە دەرەوەی بازنەیە، کش و مات کرا، مێژووی خستییە ناو زبڵدان، بەهۆی بەهارێکی مەزنی عەرەبی تێیدا هیچ ڕۆڵی نەبوو، هیچ قسەی نەبوو، هیچ دەسەڵاتیشی نەبوو بڕیارێک بدا. لە تاقیکردنەوەی مێژوو کەوت، زانی کەی واز لەو ستەمکارانە بێنێ دڵسۆزن بۆی و هێشتی گەلی خۆیان بچەوسێننەوە. باش سەیری گۆڕەپانی تەحریری نەدەکرد. لای دیوە هەڵەکەی مێژووی گرت.

بەڕێککەوت نەبوو مەحموود ئەحمەدی نەژاد (خێرا دوای ئەویش عەلی خامەنایی) هەمان قەوانی حەسەن نەسرڵڵای لێ دایەوە، بەرگریی کرد لە ڕێژیمی سووریا، چونکە ئەمان هەموویان پارچەی یەک کوتاڵن. بەڕای ئەحمەدی نەژاد، ئەوەی لە سووریا ڕووی دەدا پیلانێک بووە لەلایەن ژمارەیەک وڵاتی ناوچەکە، "لەبەرئەوەی سووریا بەرەی پێشەوەی بەرگرییە و کۆماری ئیسلامیش شان بەشانی وڵات و نەتەوەی سوورییایی دەوەستێتەوە." بەڵام، وڵاتی سووریا نەتەوەی سووریای دەکوشت. یەکێ نابێ لای هەردووکیان بێ. لای ڕێژیم بی واتە پاڵپشتیکرنی کوشتنی گەل، کە کۆماری ئیسلامی بەڕاستی وای لە گەلی خۆیشی کرد لە بەرچاوی ئەحمەدی نەژاد و بە ڕەزامەندیی بەپەرۆشانەی نەسرڵڵا.

لەگەڵ ئەوەشدا، هاوکاریی ئەحمەدی نەژاد بۆ ڕێژیمی سووریا نابێ ئەو ڕاستییە بشێوێنێ کەوا کۆماری ئیسلامی هاوکاریی حەماس و حزبوڵڵاشی کردووە. لە بەرگریکردن لە تەرخانکردنی بودجە بۆ ئەو دوو ڕێکخراوە، ستراتیجیستە سەربازییەکانی کۆماری ئیسلامی هەست و خوستیان نییە لەبارەی ئەوەی بۆچی ئەوان پشتگیریی پرسی فەڵەستینی و لبنانی دەکەن. "فەڵەستینییەکان شەڕ لە پێناوی فەڵەستین ناکەن،" ستراتیجیستێکی باڵای

سـەربازیی ئێرانـی بەم دواییـیانە بە جـەمـاوەرێکی بەندکراوی گوت، "ئەوان شـەڕ بۆ ئێران دەکەن. لبنانییەکـان شـەڕ بۆ لبنـان ناکەن، شـەڕ بـۆ ئێران دەکـەن. هێندە ئازا بی وا بلـێی و وای پێـشـان بدەی ئـەمـە واتە دابیـنکردنی ئەو چەمکە سـتراتیـجییەی ئێمە کاری بۆ دەکەین." ئاخـۆ حەسـەن نەسـرولّڵا ئەمـە دەزانی، یان سـوودی چی لە کۆمـاری ئیـسلامی دەبینـی لە بەرامبـەر سوودی ئەو بۆ کۆماری ئیسلامی؟.

چی باشە بۆ قاز

هەروەک بەسـەرهـاتی دوو ژنەکەی ڤیرۆنـا، کە لەبەر رق و کینەی کۆنیان زۆر توند یاخی بوون، چارەنووسی حەسـەن نـەسرولّڵا بەندە بەپێگەی سـەربازی و کـۆمــەڵایـەتیی ئـیـسـرائیل. حـزبـولّڵا دروسـت بوو وەک پرۆژەیـەکی رەوای سیاسی لە دوای داگیرکردنی لبنان لەلایەن ئیسرائیل لە ١٩٨٢، ئەمە مەرام و هێزی بەخشی بە پرسی ملیۆنان شیـعـەی لبنانی کە بێبـەش کرابوون لە سـیـاسـەتی مـەزهـەبی لبنـان، کە دیارییـەکی داگیـرکاریی فـەرەنسی بوو، ئێستـەش کاری خـۆی دەکا. بۆ مـاوەی نزیکەی سی سـاڵ، حزبولّڵا بەرگریی لە پرسـی شیعـەی لبنانی و یەکپارچەییی ناوچەییی لبنانی کردووە بەوپـەڕی پێداگیـری و سـووربـوونەوە، بێ گـوێدانە سـتـراتیـجی فـراوانبـوونی وڵاتی جوولەکان و هۆکاری رەوایەتی دا بەجەنگ کە تێیدا توانی سوپایەکی بەهێز تێک بشکێنێ وەک یارییەکی خۆی.

بەڵام ئەمـڕۆ، هەروەک گـفـتـوگـۆمـان کـرد، بەهاری عـەرەبی دی ئێن ئەی جـیـۆپۆلەتیکی ناوچەکـەی گـۆڕی. بەلای نـەسـرولّڵا، دوژمـنایەتیکردنی ئیسرائیل لە راسـتیدا زۆر گرینگترە لە پێوەندیی موشتـەرییـانەی لەگەڵ سـووریا و کۆمـاری ئیسلامی. بەڵام کێشـەی ئیسرائیل ئەمڕۆ ئەوەیە کەوا شـەڕ لەگـەڵ حـزبولّڵا زۆر کـەم سـوود دەگـەیەنێ بە پاراسـتنی وڵاتە ناسکەکەی. دوای ئەوەی سەرۆک ئۆبامـا باسـی "سنوورەکانی ١٩٦٧"ی کرد،

ناتانیاهوی سەرۆک وەزیران هەستی کرد پێویستە پاساو بۆ سیاسەتەکانی بێنێتەوە بۆ هێرشێکی بەرەی پێشەوەی ئەیپاک (AIPAC) و پاشان لە بەردەمی کۆنگرێسی ئەمەریکی خۆی دووپاتی بکاتەوە کە هێشتا تەقەی پێ ماوە. پێی نەماوە. بەهاری عەرەبی پێی ماوە. حەماس، بای خۆیان، زۆر ژیرتر بوون لە نەسروڵڵا لە خوێندنەوەی خێرای بەهاری عەرەبی بە راستی و خێرا بڕیاریان دا لەگەڵ فەتح و دەسەڵاتی فەڵەستینی یەک بگرێتەوە، ئەمەش نەک هەر تەنیا سەرکردایەتیی ئیسرائیلی نیگەران کرد، بگرە کۆماری ئیسلامی و پرۆژەی موشتەریئاسای حزبوڵڵا.

چەقین و تێکەوتنی حەسەن نەسروڵڵا لە لبنان بەهیچ شێوەیەک نابێتە هۆکار ئیسرائیل ئاهەنگی بۆ بگێڕێ. تەواو بەپێچەوانەوە: "تاکە دیموکراسی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست" هەڕەشەی لەسەرە لەلایەن ژیریی لایەنەکانی دیدی دیموکراسی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست. ئیسرائیل و حزبوڵڵا ئاوێنەی یەکترن: میلیشیایەکی مەزهەبی لەسەر سنوورێکی بەکێشەی وڵاتی جوولەکان پاساوێکی تەواوە بۆ هەردوولا. هەردوو شەڕانگێز دەتوانن تەنیا لە زمانی توندوتیژیی مەزهەبی تێ بگەن، زمانێکە ئێستە زلهێزانی دنیا قسەی پێ دەکەن. ئەمڕۆ چیی تر قسە بەم زمانە ناکرێ (ئەگەر کاتی خۆیشی پێی کرابێ)، ئەم زمانە قسە ناکا بۆ ملیۆنان کەسی ڕاپەڕیو (بە قسەی میسرییەکان) بۆ ئازادی، دادوەریی کۆمەڵایەتی و شکۆمەندیی گەلی میسر. وتارەکانی نەسروڵڵا بۆ بەرگریکردن لە بەشار ئەسەد و ئایەتوڵڵا خامەنایی واتە وڕێنەکردن وەک ئەوەی بێنجامین ناتانیاهو لە بەردەمی کۆنگرێسی ئەمەریکی کرد لە ئایاری ٢٠١١: هەردووکیان شەڕوانی بەسەرچوون، ناتوانن بیر لەودیو پێگەی شڵۆق و بەزیوی دەسەڵاتیان بکەنەوە.

ئەو ئیسرائیلە بە گرفتە دەبینن، هات لەگەڵ ئەمەریکا، پێکەوە ترسا بوون، بەهاری عەرەبییان ڕەت کردەوە. تێد کۆپل، رۆژنامەوانێکی دیاری

ئەمەریکی، لە باتیی ئیسرائیل لە ئەمەریکا دەپارێتەوە بێتە سعوودیە و ئامادە بێ بۆ یارمەتی ئەگەر بێتو خەڵک راپەڕی. هاوپەیمانانی ئەمەریکا چیی تر ناتوانن پشت بە ئەمەریکا ببەستن، کۆپل دەڵێ، "ئیتر شتەکانی تر بۆ ئێوە بەجێ دێڵی تا بزانن کە هاوپەیمانە عەرەبەکان ستەمکاری گەندەڵ بوون". کەسایەتییەکی وەک تێد کۆپل ئەو راستییە پێشان دەدا کەوا زۆربەی لیبراڵە ئەمەریکاییەکان بێ شەرمانە لای هاوشانە پارێزکارەکان دەگرن لە دژایەتیکردنی چالاکانەی هەر راپەڕینێکی دیموکراسی لە ناوچەکە. کۆپل دەڵێ: "تاکە نێچیر لە کانە خەڵووزەکەی ئەم رووداوانە ئیسرائیلە. هیچ یەکێ لە هاوپەیمانانی ئەمەریکا هێندەی ئیسرائیل هەستیار نییە تەنانەت بۆ گۆڕان لە ژینگەی نێودەوڵەتیش، یان هێندە هۆشیار نییە بەبچووکترین هاوکاریی شکستخواردووی واشنتۆن." بێگومان ئەو تەواو راستە: ئەمە وا بوو و هەر بەو نرخەش دەمێنێتەوە کەوا نیشتەجێبوونی داگیرکاری دەیدا بۆ ئەوەی خۆی بەدیار بخا لە کارەساتی تێکەڵی ئیمپریالیزمی جیهانی و ستەمکاری لۆکال. ئیسرائیل هەرگیز خەیاڵی بۆ ئەوە نەچوو، لە کاتی بنەڕەتیی رەگەزپەرستیی خۆی لەناو چەمکی زایۆنیزم، کەوا عەرەبەکان توانای دیموکراسییان هەیە. ئەمە واگاهاتنەوەیەکی بێ شەرمانەیە: ئیسرائیل و هاوپەیمانە ئەمەریکاییەکانی ئێستە دەبێ مامەڵە بکەن لەگەڵ نادیار و هێزی شەپۆلێک لە راپەڕینگەلی دیموکراتی. بەڵام باشترین بەشی هۆکارەکە لێرەیە: " پێشبینیکردنی نیگەرانییەکانی تر ئەو ترسەیە کە ئێران هەیەتی بۆ دوورینەوەی سوودە گەورەکانی لەو شتەی پێی دەڵێن بەهاری عەرەبی. "تەنانەت بەبێ چەکی ئەتۆمیش، بەرپرسێکی باڵا پێی گوتم، ئێران پارچەکان هەڵدەگرێتەوە. بەڵام بە چەکی ئەتۆمی، تەواوی خانووەکە دەگرێ." کۆپل و هاوڕێ ئیسرائیلییەکانی تا ئێستە ئەسپی تۆپی دەکوتنەوە سەبارەت بە بەرنامەی ئەتۆمیی ئێران، لەشیان چێکی تێ دەکەوێ ئەگەر رووداوەکان بگێڕنەوە بۆ خراپیی دەسەڵات و پێی بڵێن "بەهاری عەرەبی."

تا هاورێی وەک تێد کۆپل و کۆنگرێسی ئەمەریکی، کە گەوز دەدا لەناو ئەیپاک، هەبن، ئیسرائیل دوژمنی تری ناوێ. جیۆپۆلەتیکی ناوچەکە دەگۆڕا، هەروەها کۆپل و هاوەڵانی نەیاندەزانی گۆڕان بە کام ئاراستەیە. کۆماری ئیسلامی هاوپەیمان و هۆکاری مردنی لە دەست دەدا، هەمان شت ڕاست بوو بۆ ئیسرائیل و وڵاتە یەکگرتووەکانیش. ئەم شۆڕشانە روویان دا و سنووریان بڕی: لەو وڵاتانی کە دوژمنی ئەمەریکا و ئیسرائیل و ئەوانەشی کە هاوڕێیان بوون روویان دا. ئەنجام هەر ئەوە نەبوو کە کۆماری ئیسلامی دەسەڵاتی خۆی لە دەست دەدا و هیچی دەس نەدەکەوت، هەروەها وڵاتە یەکگرتووەکانیش ئەو دەسەڵاتەی لە دەست دەدا دەمێک بوو کاری بۆ کردبوو. ئیسرائیل تەواو بەدیار کەوت، بۆیە هیچ چەکێک کە ئەیپاک بتوانێ لە ئەمەریکا وەری گرێ ناتوانێ وڵاتی جووان بپارێزێ لەو شتەی وا روو دەدا.

لەوانەیە هیچ شتێ زایۆنیزم نەبەزێنێ، بەندی زایۆنیستی لەگەڵ ئیمپریالیزمی ئەمەریکا، وای لە وڵاتی گارسۆنی جوولەکان کردووە ببێتە باڵەفڕێکی بارهەڵگر لە دەریای ناوەڕاست، ئیسرائیل گومانی لەوەدا نییە. ئەوەی دەهاتە سەر رێی ئیسرائیل هێرشێکی سەربازی نەبوو، یان تیرۆریستی (بۆ بەکارهێنانی زمانە توندوتیژەکە کەوا وڵاتی ناسکی جوولەکە زۆر باش تێی دەگا و بە رەوانی قسەی پێ دەکا)، تەنانەت کەشتیی فلۆتیلای زیاتریش نەبوو لەلایەن چالاکوانانی ئازای ئاشتی نەهاتنە بەردەم سوپای دەریایی بۆ کوشتنی سەرنشینەکانی و دواتریش قوربانییەکان ڕاگەیەنێ (ئەمەش هونەرێکی ترە کە ئیسرائیل مەحلانە لێی). لە باتیی ئەمانە، ئەوەی دەهاتە سەر رێی شتێکی تەواو جیاواز بوو، شتێک ئیسرائیل هەرگیز خۆی بۆ ئامادە نەکردبوو. بێنە بەرچاوت، بە ملیۆن میسری لە گۆڕەپانی تەحریرەوە بەرەو قودس بکەونە رێ، بە چەک و سوپا نا، بگرە بە نان و ئاو، خۆراک و دەرمان، بۆ رزگارکردنی ئەو چەند ملیۆن فەڵەستینییەی

کە لەناو نیشتمانی خۆیاندا دەچەوسێنرێنەوە و گەمارۆ دراون! باشە ئیسرائیل لەو کاتەدا چی دەکا، بە چەکی ئەتۆمی لێیان دەدا؟

ئەمە هەرگیز هەڕەشەیەکی واقیعی نەبووە، بەڵام شیمانەیەکی نزیکە، ئەگەر میسرییەکانیش ئەوە نەکەن، لەوانەیە فەڵەستینییەکان خۆیان ئەوە بکەن. لە سەرەتای حوزەیران، رۆژنامەی هارێتزی ئیسرائیلی بڵاوی کردەوە، هێزەیلی بەرگریی ئیسرائیلی لە فەرماندەی باکور لە ئامادەسازییەکی تەواودایە... بۆ هەر هەوڵ و شیمانەیەکی تەقینەوەی هەزاران ئاوارەی فەڵەستینی لە ناوچەی دیمەشق و وەک رەشەبا سنووری بەرزاییەکانی گۆلان ببڕن لە رۆژێکی تووڕەییاندا، لە ساڵوەگەڕی شەڕە شەش رۆژییەکە.

بەشی هەرە گرینگی چیرۆکەکە ئەوەیە رێپێوانەکە بەهۆی دەسوەردانی حزبوڵڵا نەکرا! هارێتز گوتی "پاڵەپەستۆ لە حزبوڵڵاوە، کە نایەوێ ململانە لەگەڵ ئیسرائیل بکا، رۆڵی هەبوو لە سازنەدانی رێپێوانەکە، بە هەمان شێوە هێزەیلی نەتەوە یەکگرتووەکان پاڵەپەستۆیان خستە سەر سوپای لبنانی و لبنان." هارێتز هەڵە بوو لەوەی حزبوڵڵا ویستوویەتی ململانە لەگەڵ ئیسرائیل نەکا. بۆچی وا دەکا؟ حزبوڵڵا لە خوای دەوێ بۆ دەرفەتێکی ئاوا. حزبوڵڵا تەداخولی کرد لەبەرئەوەی سەرکردایەتییەکەی دژی ئەو دەسپێشخەرییەی فەڵەستینییەکان بوو چونکە خۆی سپۆنسەری نەکردبوو، لەبەرئەوەی لە دەرەوەی دەسەڵاتی ئەودا بوو، لە سەرووی هەمووشیانەوە، لەودیو خەیاڵی سەربازیی ئەودا بوو. سیفەتی ناتوندوتیژیی ئەو جۆرە کارە (رێپێوان بۆ ناو ئیسرائیل)، کە وای دەکرد ئیسرائیل هیچ بەرگرییەک نەکا، هیچ کارێکیش بۆ حزبوڵڵا ناهێڵێتەوە، واتە حزبوڵڵا نانبڕاو دەبێ. ئیسرائیل و حزبوڵڵا مێژوویان هەیە بۆ خۆئامادەکرن بۆ هێرشی توند، هەرگیز ئامادە نەبوون و نین بۆ رەوتێکی ئازادیخوازانەی ناتوندوتیژی لە سیاسەتی بێهیوایی کە زۆر بە زانایی دروستیان کردووە. ئەمە لۆجیکی گۆڕەپانی

تەحریر بوو، هەرواش دەمێنێتەوە: گۆڕەپانەکە ناتوندوتیژە، ناسەربازییە، پەرۆشانەیە، خۆشە، پێویستیان بە سوپای میسر نییە، پێویستیان بە ئیسرائیلی و ئەمەریکای هاوشانیش نییە، بەتەواوی بێ چەکدارن.

"جیاوازیی نێوان ڕاپەڕینگەلی عەرەبی و سووریا،" حەسەن نەسروڵڵا دەڵێ، "ئەوەیە سەرۆک ئەسەد قەناعەتی بەوەیە چاکسازی پێویستە، بەپێچەوانەی بەحرێن و وڵاتانی تری عەرەبی کە ئەو قەناعەتەیان نییە." بەڵام لەو دۆخەی سووریا چیی تر گرینگ نییە بەشار قەناعەتی بەچی هەیە و بەچیش نییە. دامالڕا لە تەواوی مافە ئەخلاقییەکانی بە سەرۆکبوونی سووریا کاتێ هێزەیلی سەربازی و تەناهی یەکەم فیشەکیان بە سوورياییيە بێ بەرگرییەکان وەنا. تۆزقاڵێ جیاوازی چییە نەبوو لە نێوان ئەوەی گەلی سووریایی و عەرەبەکانی تر داوایان دەکرد: شکۆمەندیی خود – نوێنەرایەتی لە کۆمارێکی ئازاد و دیموکراتدا. ئەو کێشانەی سەید حەسەن نەسرڵڵا و بێنجامین ناتانیاهو تێی کەوتن نیشانەی کارەساتێکی دڵتەزێن بوون کە ئێستە لەناو جیهانی موسڵمان و عەرەبی ڕەنگ دەداتەوە، نەیانتوانی سەرکۆنەی ڕێژیمی دڕندایەتیی ڕێژیمی بەشار ئەسەد بکەن، لەسەر بنچینەی ئەوەی، وەک خۆیان گوتیان، ئەو زمانەیان نەدەزانی، پێیان وابوو نەدەبوو ئەو بەرگرییەی گەل نە بەهێز نە لاواز بکەن!

هەرکە کلێشەکان تێکەڵاو بوون و سیاسەتوانان لەپاش ڕووداوگەل بەجێ مان، موسڵمان و عەرەبەکان لە کونجێکی جیهانیان تا ئەوسەری کونجەکەی تر، هەروەک خشڵێکی بێگەرد درەوشانەوە وەک پێوەرێک بۆ تێکڵاویی مەرامی سەرکردە و ڕۆشنبیرەکانیان. حەسەن نەسرڵڵا چیی تر حسێبی سەرکردەیەکی شۆڕشگێڕی بۆ ناکرێ و چووە ڕیزی سیاسەتوانە گەندەڵەکانی وەک موبارەک، بن عەلی، قەزافی و ئەوانی تری هاوشێوە کاتێ لای ڕێژیمی عەلی خامەنایی گرت، دەمێک پێش ئەوەی بێ پشتگیری لە ڕێژیمی ئەسەد بکا. بەڵام دووڕوویی ئەو پشتگیرییە خێرا بەسەر ماڵیدا

شکایەوە، زۆر خراپیش شکایەوە، نەک هەر تەنیا نەسروڵڵای لە رابەرێکی شۆڕشگێڕ لێ خست، بگرە بە دەرفەتقۆزەرەوەی ناوزەد کرد، هەروەها پەرپووتی ئەو رۆشنبیرانەشی ئاشکرا کرد کە کێماسییان هەبوو لە خەیاڵی ئەخلاقی پڕ پێویست بۆ ئازایەتیی گەلەکەیان. خوێنی هەر سووریاییەکی بێتاوانی کوژراو لەلایەن رێژیمی بەشار ئەسەد هەر تەنیا لەسەر دەستی حەسەن نەسروڵڵا نەبوو بگرە لەسەر دەستی هەر رۆشنبیرێکی عەرەب و غەیرە عەرەبە کە فەشەلیان هێنا لە رەتکردنەوەی ئەو سەرکردانە و لای گەلی سووریایان نەگرت لە بەهاری عەرەبیی گوڵزار و ئازادیخواز.

خەیاڵکردنی جیهانێکی نوێ

حەسەن نەسروڵڵا و بێنجامین ناتانیاهو وەک یەک، شان بەشانی ئەوانەی شکستیان هێنا لە پاڵپشتیکردنی بەهاری عەرەبی، خۆیان لە یەک خاڵدا دەبیننەوە، جا چ هاوکاریی هەندێ وڵات بکەن و چاوپۆشی لە هەندێکی تر بکەن، ئەویش ئەوەیە هەردووکیان بەدەستی یەک نەخۆشیی بنەڕەتی دەناڵێنن: شکستهێنان لە خەیاڵێکی پابەندبوو، یان پابەندبوونێکی خەیاڵی. پاشی چی وای کرد پشتگیریی شۆڕشگەلی تونس و میسری بکەن، بەڵام پشت لە راپەڕینگەلی ئێران و سووریا بکەن، ئەمە حسێبکردن نییە بۆ توخمەکانی عەرەب و "چەپێتی"ی ئێرانی، یان پشتگیریکردنی یاخییان لە ئێران و سووریا بەڵام چاوپۆشین لەوانەی سعوودیە و بەحرێن، وڵاتە یەکگرتووەکان و ئیسرائیلیش وایان کرد؟ کەواتە وەک سوری تەشی، بە شێوازێکی زۆر بازاڕییانە، بەشێک لە وڵاتانی عەرەبی لەگەڵ چەپێتیی ئێرانی یەک دەگرنەوە لە دووڕوویی ئەمەریکا و ئیسرائیلی دوژمنیان، بە هەمان شێوە بەرژەوەندیی نێوان راست و چەپ، لە نێوان کۆماری ئیسلامی و وڵاتە یەکگرتووەکان، نێوان حزبوڵڵا و ئیسرائیل ئەوەیە بەهاری عەرەبی سەر نەگرێ، چونکە یان ئەوەتا لە دەرەوەی دەسەڵاتی خەیاڵیی

سنووردار‌یان بوو یانیش سووربوون بەهۆی چڵێسیی بێ سنووریان (ئەمەریکا و ئیسرائیل). پاشان میسر و تونس بە باشە وەسف کران لەلایەن چەپەکان، بەڵام سووریا و ئێران نا. پێچەوانەکەشی بۆ ڕاستڕۆکان ڕاست بوو: هەر کێشەیەک بێتە سەر ڕێی سووریا و ئێران باش بوو، بەڵام خوانەخواستە نێتە سەر ڕێی بەحرێن و سعوودیە. بەڵام، لاستیکەکە، بەهاری عەرەبی، لە بزووتنەوەی سەوز فێر بوو، نەگەڕاوە و پێداگیر، ڕاستەڕێ بوو، لە هەموو شوێنێک بەگوڵ، هەرچەندە جیاوازییان هەبوو، پێشوازیی لێ کرا لەلایەن گەلەوە.

ڕووداوگەل لە ئێران و جیهانی عەرەبی لە هاوینی ٢٠٠٩ەوە بۆ زستانی ٢٠١١ چەند داواکارییەکی گرینگیان هەبوو بۆ هەر کەسێ گرینگییانی پێ دابا، لە هەموویان گرینگتر ئەوە بوو: بەرزنرخاندنی زمانەکانی یاخیبوون، هەروەها چۆنیەتیی سازان لەگەڵ جوگرافیایەکی ئازادیخواز، چۆن جوگرافیا پانتاییی جیهانی نوێ پێشان دەدا. باشە، ئەو هاووڵاتییە شۆڕشگێڕانە بە چ زمانێک قسەیان دەکرد. سەیری ئەم ڕستانە بکە: ڕاییێ من کوجاست (واتە: کوا دەنگی من)، الشعب یرید اسقاط النضام (واتە: گەل دەیەوێ ڕێژیم بڕووخێنێ). ئەمە قسە و بنێشتە خۆشەی سەر زاری ناشنالیزمی دژە-داگیرکار نییە، سۆشیالیزمی جیهانی سێیەم، یان ئیسلامیزمی چەکدار نییە، چونکە ئەمانە تاکە ناوەند بوون لە ناوچەکە خەڵک خوویانی پێوە گرتبوو بۆ قسەکردن لەبارەی سیاسەتەوە بەڕەقی. ئەمە زمانێکی نوێ و باڵادەستە. ئەوەی ڕاستەوخۆ پێوەستە بەو زمانە و ڕێی بەکارهێنانی، ئەو جوگرافیایەیە کە خەیاڵ دەکا، پێشبینی دەکا و شت دەسەپێنێ.

کاتێ دەڵێین "ئێران و جیهانی عەرەبی" یان "جیهانی موسڵمان و عەرەبی" ئێمە باسی جوگرافیایەکی خەیاڵی دەکەین کە لە ڕاستیدا چیی تر بوونی نییە، ڕاستییەکەشی ئەو جوگرافیایە هەر ورد نییە. ڕووداوگەلی هاوشێوەی

ئەوانەی تونس، میسر و سووریا، بۆ نموونە، لە ئەفریقیاش رووی دەدا، لەودیو جیهانی عەرەبیش، لە ئێران، ئەفغانستان و پاکستان روویان دا. تەنانەت کلێشەکەش "جیهانی موسڵمانان" ئێستە روو لە کزییە، ئێستە زاراوەیەک تەنیا بۆ جیاکردنەوەی غەیرە موسڵمان لە لبنان، فەڵەستین و میسر، کە پێویستە دانیان پێدا بنرێ زیاتر لەوەی کە کەمینەن، بەڵام لەبەر فراوانبوون و پێشکەوتنی ئەفریقیای باکور و دزەکردنی پێشکەوتن بۆ نێو تەواوی ئەفریقیا دەروازەیەکی تەواو جیاواز بۆ جیهانێکی نوێ دەکرایەوە.

ئەگەر بمانەوێ ئەو زمانە بدۆزینەوە کەوا ئەو شۆڕشگێڕانە قسەی پێ دەکەن و نەخشەی نوێی جوگرافیای خەیاڵی لە بەرچاوی خۆمان بخوێنینەوە، ئەوا پێویستە دیراسەی پێوەندیی نێوان زمان و ئەو جیهانە بکەین، وەک ئەوەی گادەمار لە کتێبەکەی بەناوی "راستی و میتۆد" باسی دەکا:

> زمان هەر تەنێ یەک موڵکی مرۆ نییە لە جیهان، بگرە زمان ئەو راستییەی پێوە بەند کەوا مرۆ جیهانێکی بەگشتی بۆ خۆی هەیە. بۆ مرۆ جیهان واتە ئەو جیهانەی کەسی تر لە جیهان ئەزموونی ناکا. بەڵام ئەم جیهانە لە سروشتدا زمانەوانییە.... زمان ژیانی سەربەخۆی نییە جگە لەو جیهانەی کە لەناو خودی زمانەکە هەیەتی. هەر تەنیا ئەو جیهانە نییە دێتە ناو زمان، بەڵام زمانیش، بوونی راستەقینەی خۆی هەیە تەنیا لەو راستییەی کەوا جیهان خۆی خۆی پێشان دەدا. بۆیە مرۆی بنەڕەتیی زمان لە هەمان کاتدا واتە کوالیتی زمانەوانیی بنەڕەتیبوونی مرۆ لە جیهاندا.

حەز دەکەم ئەو ژیرییە شرۆڤەکارییە درێژ بکەمەوە بۆ نێو ئەو زمانە سیاسییەی خەڵک قسەی پێ دەکا، بەڵام ئەوە دەوەستێتە سەر خەڵک بزانن

له کوێن یان خەیاڵ بکەن و بیانەوێ له کوێ بن. ئیسلامیزمی چەکداری زمانێکی سیاسی بوو، به هەمان شێوه سۆشیالیزمی جیهانی سێیەم و ناشنالیزمی دژه – داگیرکار: خەڵک بەم زمانانه قسەی کرد بۆ ئەوەی خۆیان بخەنه ناو ئاسۆی جیهانێک حەز دەکەن هەیانبێ. بەکورتی، ئەو زمانەی ئێمە دەیبیستین لەو راپەڕین و شۆڕشانه که ئێمه پێی دەڵێین "بەهاری عەرەبی" زمانێکی ئۆرگانییه، یەکگرتووه و جێگیره بۆ ئەو جیهانەی ئێمە وا دەیدۆزینەوە و نەخشەکەی له بەرچاومانه. ئێمە ئەو زمان و دەستووره بەهێڵەکانی ئەو جیهانه نوێیەی دەزانین که وا خەریکه لەدایک دەبێ. کێشەی دیزاینی "جیهانی موسڵمانان" ئەوەیه کولتوورێکی سیاسیی پتەو کەم دەکاتەوه و دەیخاته ناو رەهەندێکی ئیسلامییەوە.

دیارخەری ئایدیۆلۆجی که یەکسەر خۆی دەردەخا، تا ئێستە وەک ئەوەی زمانی ئەو شۆڕشگێڕانه پێی نیگەرانه برێتییه له ئیدیۆمی ئیسلامیستی. گەلێ لێدوانباز، له ئایەتوڵڵا خامەناییەوه بۆ بێرنارد لویس، راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی بەتازەترین دەربڕی شۆڕشی ئیسلامی تێ دەگەن (هەرچەنده یەکێکیان پێی خۆشه و ئەوی تریان لێی دەترسێ). ئەو ترس یان هیوایەی که ئیسلامییەکان هەیانه، کەوا ئەمانه کۆمەڵگەی ئیسلامین و زمانی سیاسییان کاریگەری ئیسلامیی لەسەره، هاوسەنگ دەکرێ بەهۆی تێگەیشتنێکی جێگرەوه لەو شتەی ئێمه وا دەیبینین کەوا ڕاپەڕینگەلی عەلمانین، خەڵک بەدوای حکوومەتی عەلمانیدا دەگەڕێن، ئەمەش قسەیەک یەکسەر دەمانباتەوه سەر دووانەی هەڵەی "نەریت بەرامبەر مۆدێرنیته". بۆیه، پێش ئەوەی بیزانین، ئێمه دووباره پێمان دەگوترێ که ئەگەر مەرامی شۆڕشگێران دیموکراسییه، ئەوا دەبێ بێئومێد بین چونکه دیموکراسی "چەمکێکی سیاسییه که هیچ مێژوویەکی نییه، هیچ تۆمارێکی نییه له جیهانی عەرەبی و ئیسلامیدا." بەواتایەکی تر، ئێمه پێش هەموو شتێک شتێکمان هەیه پێی دەگوترێ "جیهانی ئیسلامی" و پاشان گوێمان لەو

جیهانە دەبێ کە ئیسلامییانە قسان دەکا. جیهان و زمان، وەک گادەمار باسی دەکا، تەواوکەری یەکترن. ئەگەر ئەو بزووتنەوانە ئیسلامین، ئەوا وەک موسڵمان ئێمە دژی خۆمان دەوەستینەوە کاتێ بیر لە دیموکراسی دەکەینەوە. وەک ئەوە وایە ئەو بزووتنەوانە بەدوای کلکی خۆیان کەوتوون.

چ زمانێک، چ جیهانێک؟

خوێندنەوەم بۆ جیهانی کراوە لە ڕێی بەهاری عەرەبی دەگەڕێتەوە بۆ پێش ڕووداوەکان. نزیکەی لە ماوەی دەیەی ڕابردوودا، بە وردی و لە نزیکەوە بیرۆکەی جیهانیبوونی کۆزمۆپۆلیتانی دەکۆڵم وەک جێگرەوەیەک بۆ بیرکردنەوە لەبارەی ئەوەی عادەتی پێی دەڵێن "جیهانی موسڵمان و عەرەبی"، ئۆریەنت یان "ڕۆهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقیای باکور"، هەموو ئەمان بەبیرۆکە و چەمکی داگیرکاریدا هاتوون و ئاکام دروستکردنی "ڕۆهەڵات" بوو لەلایەن "ڕۆئاوا" کە خۆی سەرپەرشتیی دەکا. ئەم جیهانیبوونە نە ڕێکە و نە دیراسەیەکی میتافیزیکیشە، بگرە بوونگەرایە (بە دیزاینی هایدگەر): مێژوویی، زیندوو، بە ئەزموون، بیرخراو و کارایە. سەرەتا باسی بوونی جیهانیبوونی کۆزمۆپۆلیتانی کرد لە پێشەکیی چاپی نوێی کتێبەکەم بەناوی "سیستمی ئاینی ناڕازیبوون" (١٩٩٣-٢٠٠٥)، لە کارەکانی تردا ڕێکم خستەوە تا بۆ دۆخی ئێران بشێ. ئەو کارەم کرد زیاتر بەهۆی چەند ستراتیجێک لەسەر بنچینەی "ڕێزگرتن" (بەپێی جیاکردنەوە بەهۆی ڕێزگرتن، ئەوەی دریدا باسی کرد) بەپێی دەقی ئیسلامی، زیاتر لەبەر ئەوە بوو کە ئەو کۆزمۆپۆلیتانیزمە بەشێوەیەکی سیستماتیکی چەواشە و فڕێ درابوو. ویستم ئەو شتە ئاوەژوو بکەمەوە لە خوێندنەوەیەکی تردا کە وای لە "جیهانی ئیسلامی" کرد بیکاتەوە. لە سیستمی ئاینی ناڕازیبووندا بیرۆکەی ئەو جیهانیبوونەم کێشاوە و لە باتیان سەرهەڵدانی ئیسلامیزمی سیاسیمان دانا لەناو سیاقێکی فراوانتری کولتووری

سیاسیی ئیسلامیزم، سۆشیالیزم و ناشنالیزم.

له کتێبێکی ترم بەناوی "له ئێران: گەلێک هاته پچڕان" هەمان شتم کرد بەهۆی دانانی کولتووری سیاسیی ئێرانی لەناو بەرهەمی کۆزمۆپۆلیتانیزمی ئەدەبی. له کتێبی "ئازادیی سیستمی ئاینی ئیسلامی" باسی ئیلاهییەت دەکەم وەک ڕێگەیەک بۆ وەستانەوە له دژی جیهانیبوونی ئەوانی تر لەناو چوارچێوەی بەرگریی سیستمێکی ئاینیدا، هەروەها له کتێبی "شیعیزم"دا هەمان کارم کرد بەهۆی شیکردنەوەی بیرۆکەی "تەقیە" له شیعیزم. مەبەستی هەموو ئەمانە بۆ قسەکردن بوو لەسەر فره جیهانێک کەوا پێش پەیدابوونی ململانەی "ئیسلام و رۆئاوا" سەریان هەڵدابوو. له ڕێی ئەو دووانەییەوە، ئێستە بووەته "ئیسلامیزم بەرامبەر عەلمانیەت" هەردوو دیوی دراوەکە بەهێز بوون لەسەر حسێبی لەناوبردنی جیهانیبوونی کۆزمۆپۆلیتانی کەوا ڕووناکییانی دەکوژاندەوە. جیهانیبوونی کۆزمۆپۆلیتانی له هونەری نمایشکردن، ئەدەب و بینراودا ئاشکرا دەبێ. هونەر بۆمان ئاسایی دەکا پێگه و سەردەمی پێش دیراسەی سروشتی ئەو جیهانیبوونه ببینین و دروستی بکەین، چونکه لێرەدا بوارگەلی ئایدیۆلۆجی له ڕووی ماناوه خۆترێنن ئەو دەمەی ئێمه له ڕووی ستاتیکاوه سەیریان دەکەین. نیازی ئەم پێگه تیۆرییه بۆ پێشاندانی ئەو نەخشه چەند ڕووه و خوێندنەوەی ئەو شتەی لەودیو شته نووسراوه و نەخشێنراوەکانی "رۆئاوا و ئەوانی تر"ه، که "جیهانی عەرەبی و ئیسلام"یشی تێدایه.

ئەوەی من باوەڕم پێیه سەبارەت بەو شتانەی له وڵاتانی ئێران تا میسر و تونس تا مەغریب ڕوو دەدەن، دەوەستێته سەر بنچینەی "کۆتاییی ئایدیۆلۆجیی ئیسلام"، ئەمەش پاشەکشەی کولتوورگەلی کۆزمۆپۆلیتانی ئۆرگانییانه، که له یەک کاتدا لۆکال و جیهانین به زاراوەی تایبەتی و ئەزموونی مێژووییان. ڕاپەڕینگەل بەرەو گێڕانەوەی ئەو جیهانیبوونی کۆزمۆپۆلیتانییه پێ دەنێ. مەبەستی من له کۆزمۆپۆلیتانیزم ئەوه نییه که

کانت (و ئەوانی تر) باسیان لێوە کردووە، کە مشتومڕێکی فەلسەفی و ئەخلاقییە بۆ داوایەکی ئەخلاقی، سیاسی و یاساییی دادوەریی جیهانییە، مەبەستەکەی من پێچەوانەی ئەوەیە: مێژوو هاتووە بەزاراوەی بوونێکی واقیعبینانە، نەک خەیاڵی، باس لە زیندووکردنەوەی جیهانیبوونی کۆزمۆپۆلیتانی بکا لەناو چەند ئەزموونی ئیمپریالی جیاوازدا، لە عەباسییەکانەوە لە سەدەی هەشت تا عوسمانییەکان لە سەدەی نۆزدە. کەواتە مەبەستم لە جیهانیبوونی کۆزمۆپۆلیتانی ئەوەیە کۆمەڵێک ئەزموونی راستەقینەی جیهانی هەن لە مێژوودا هەبوونە بەلاّم هەردەم خراونەتە پەراوێزەوە بەهۆی ئایدیۆلۆجیای دژواری "رۆئاوا". من دەڵێم ئەوە ئەو جیهانانەیە ئێمە دەبێ بەهەموو جۆر و بیرۆکەیەکەوە بیانکێشینەوە، چونکە بوونەتە مانیفێستۆ لە شۆڕشی کردەنی لە تەواوی ناوچەکە. دووبارە خوێندنەوەی ئەو نەخشە فرە رووانە، کە بوونیان هەیە بەلاّم شاراوەن، واتە رزگارکردنی ئەو جیهانانەی کە وا ماوەی دووسەت ساڵ لەژێر بالاّدەستیی داگیرکاری و ستەمکاریدا دەنێژرێ لەلایەن کیانێک کە بەخۆی دەڵێ "رۆئاوا" کە ئێمەش بەردەوام ئاماژەی پێ دەکەین، شان بەشانی هەموو ئەو جێگرەوە شارستانییانەی داهێنران لەلایەن سوپای بەکرێچووی ئۆریەنتالیست و رۆشنبیری بەناو چالاک.

بۆ رزگارکردنی جیهانیبوونی کۆزمۆپۆلیتانی کە ئێستە بەهاری عەرەبی دروست دەکا نابێ بەسەریدا بڕۆی یان تەنێ بەخەیاڵ باسی بکەی، بگرە دەبێ لایەنە تیۆرییە مێژوویی، جوگرافی و زاراوە سیاسییەکانی هەڵبکۆڵی، بەتایبەتی لایەنەکانی گفتوگۆ و رەوایەتی. بۆ رزگارکردن و دەرخستنی ئەو کۆزمۆپۆلیتانیزمە دەبێ رای پەڕێنی لە دژی خوێندنەوەی جەوهەریی ئیسلامیتەکان: وەک پێگەیەکی رکابەریی ئایدیۆلۆجی لەگەڵ کۆلۆنیالیزمی ئەوروپی یان "رۆئاوا". لەوەش گرینگتر، ئێمە پێویستمان بەو رزگاری و ئازادییە هەیە تاوەکو لە تەنیشت گەلێ نموونەی تری کۆزمۆپۆلیتانی

دابینێین کە بەتەواوی باڵی کێشاوە بەسەر کولتوور و ناوچەکان. مەبەست بریتییە لە ناساندنی چوارچێوەیەکی تایبەتی و واتادار بۆ مەرجەعی جیهانێک لەناو ئەوانی تردا، پاشان بچییە پێشێ بۆ شرۆڤەکرنی لایەنە هاوچەرخەکانی جیهانە نوێیەکان لەودیو رووخانی دووانەییی "رۆهەڵات-رۆئاوا".

کۆتاییی ئەو ئیسلامە هاوکاتە لەگەڵ کۆتاییی ئەو "رۆئاوا"یەی کەوا دیالێکتانە هاتە بەرهەم، کە ئێستە خۆی شەکەت کردووە لەنێو چوارچێوەی بنەڕەتیی ئەوروپی. لە کاتێکدا وتارەکەی فرانسیس فوکویاما بەناوی "کۆتاییی مێژوو" هاوکات بوو لەگەڵ رووخانی یەکەتیی سۆڤیەت و بلۆکی رۆهەڵات، ئاماژەی دا بەسەرهەڵدانی تاکگەرایی، تاکبالادەستی و ئیمپریالیزمی ئەمەریکا، وتارەکەی ساموێل هەتینگتن بەناوی "ململانەی شارستانییەتەکان" هاوکات بوو لەگەڵ یەکەم هەوڵ بۆ خستنی سەنتەری بازرگانیی جیهانی، لە ٢٦ی شوباتی ١٩٩٣، کە لەلایەن باندێکی موسڵمانی چەکدار ئەنجام درا. بۆیە، لە نێوان رووخانی دیواری بەرلین و یەکەم هێرش بۆ سەر سەنتەری بازرگانیی جیهانی، واتە، ماوەی سەرۆکایەتیی جۆرج ئێچ دەبلیو بوش و سەرهەڵدانی "سیستمی نوێی جیهان"ی، کۆمیونیزمی سۆڤیەت ئیسلامیزمی بەدوژمنی "رۆئاوا" دانا. وتارەکانی فوکویاما و هەتینگتنی مامۆستای پێشووی یەک دەگرنەوە لە خاڵەی کە "رۆئاوا" بۆ ماوەی چوار ساڵ بە ونی بەجێ دێڵن، خێرا نەیانزانی چی لەو رۆئاوا بکەن دوای ئەوەی فوکویاما (هیگڵی بیر هاتەوە و کارل شمیتی لە بیر کرد) سەرکەوتنی رۆئاوای راگەیاند، تا هەتینگتن (هیگڵی لە بیر کرد و کارل شمیتی بیر هاتەوە) دوژمنێکی نوێی جیهانیی بۆ رۆئاوا دروست کرد.

لەگەڵ رووخانی کتوپڕی ناوەخۆی ئەم پێکهاتە ئایدیۆلۆجییانە و سەرهەڵدانی بەهاری عەرەبی، جیهان جارێکی تر بەرەڵلا بووە، هەر کەس دەتوانێ بیگرێتەوە. لە کتێبەکەی بەناوی "سیمبولی دیموکراتی" (٢٠٠٩)،

فەیلەسووفی ناوداری فەڕەنسی ئالێن بایدۆ یاری بە دەربڕینە فرەنسییەکان دەکا: لۆ مۆند (تاوت هەر کەس) و لۆ مۆند (جیهان) بۆ ئاشکراکردنی وشەی "دیموکراسی" وەک سیمبولێکی دەست لێنەدراو لە سیستمی سیمبولی کە پێی دەگوترێ "ڕۆئاوا"، دەمامکێکی لەسەر دەکا وەک یەکەم و تاکە جیهان. بایدۆ باسی لۆ مۆند دەکا وەک "جیهانێک کە بوونی ئاشکرایە"، هەروەها "تاوت لۆ مۆند"ی لێ جیا دەکاتەوە کەوا "ڕۆئاوا شتێکە خەیاڵی خۆیەتی. بۆیە دەڵێ:

"هەموو ئەوانی تر خەڵکی جیهانێکی ترن، واتە، بوونێکی تر، جیهانێک نییە بە ڕەوانی قسان بکا، بگرە تەنێ پاشماوەیەکی ژیانە، ناوچەیەکی شەڕە، واتە برسێتی، دیوارگەل و خەیاڵ. لەو "جیهان"ە یان ناوچەیەدا، کاتیان بەسەر دەبەن بە پێچانەوەی جانتایان تا رابکەن لە دەستی ترس یان هەموو پێکەوە سەریان هەڵدەگرن تا بەگەر یەکێکی تر بکەون، کێیە ئەو کەسە؟ بێگومان دیموکراتەکانن کە خۆیان بە بەڕێوەبەری جیهان دەزانن و کاریان هەیە کە پێویستە ئەنجام بدرێن."

بایدۆ زۆر بیرتیژە لە کێشانی هێڵ لە نێوان جیهان بەگشتی و ئەو جیهانەی دیموکراسی تێیدا سیمبولە، واتە "ڕۆئاوا":

بەکورتی، ئەگەر جیهانی دیموکراتەکان جیهانی هەموو کەس نەبێ، ئەگەر تاوت لۆ مۆند بەڕاستی جیهانێکی گشتی نەبێ، ئەوا دیموکراسی، سیمبول و ڕاگری دیوارگەل کە لە پشتییەوە بەدوای خۆشیدا دەگەڕێن، تەنیا وشەیەکە بۆ ئۆلیگارشی پارێزکار کە بزنسی سەرەکییان پاسەوانیکردنی ناوچەی خۆیانە، وەک ئاژەڵان کە هەمان کار دەکەن، لەژێر ناوی سووباری جیهان.

رووخانی کتوپڕی ناوەوەی ئەو جیهانەی کەوا دەزانرا تاوت لۆ مۆندە، ئەم جیهانە چیی تر سیاسی نییە. جیهانێکی فەلسەفیشە. تا بگەی بەجیهانی تازە، ئەو جیهانەی ئێمە تێیدا دەژین، ئەو جیهانەی تێیدا خەڵک یاخی دەبێ، ئەو جیهانەی تێیدا مەیدانی ئازادی و گۆڕەپانی تەحریر بوونە سیمبولی شتێکی تر، شتێک لەودیو "دیموکراسیی لیبرالی رۆئاوا"، شتێک هێشتا ناوی لێ نەنراوە. پێشنیاز دەکەم، لەم جیهانەدا دیمۆگرافی، کۆچی کرێکاران، پرسی جێندەر و کارەساتی ژینگەیی کلیلی سەرەکین. لەم جیهانەدا، ئیسلام ون نابێ، دەچێتە ناو جیهانیبوونی کۆزمۆپۆلیتانی. لەبەرئەوەی ئیسلام لە دیالۆگێکی بەردەوامدا لەگەڵ شتێکی تر. ئەمڕۆ پێناوی سەرەکیی خۆی لە دەست داوە، رۆئاوا، بۆیە ئێستە بێ کەسە، هەر کەس دەتوانی بەخێوی بکا. لەم جیهانەدا، فیلم، چیرۆک و شیعر دەسەڵاتیان زیاتر دەبێ و خەڵک لە شەقام و کوچە و کۆڵانەکان هاوار دەکەن "کوا دەنگم" و "گەل دەیەوێ رژێم برووخێنێ". ئێمە دەبێ ئەم جیهانە بەهێز بکەین لە رێی رزگارکردنی بەڵگەی مادی بۆ بوونی کۆزمۆپۆلیتانیزم لە فیلم، چیرۆک و شیعر، تا ئاستیان بەرز بکەینەوە بۆ جیهانیبوونێکی نوێ کە هەر کەس تێیدا هۆشیار و ئاگاداری خۆی بێ. فەزای ئەو گردبوونەوە خۆگرە وێنەی راستەقینەی گۆڕەپانی تەحریرە.

پێنجەم

لە بزووتنەوەی سەوزەوە بۆ شۆڕشی یاسەمین

بۆ خـلاسکردنـی "ئیـسـلام و رۆئـاوا" وەک جـومـگەی دوژمنایەتی و بـەرهـەمی مـەعـریفـە، دانـانی نەخـشـەیەکی ئەخـلاقـیی نوێی "رۆهـەڵاتی نـاوەڕاست" لە باتیـان بە توانـای فراوانکردنی فـەزای قـسـەکـردن و پێوەسـتـبوونـی نوێی بەمرۆڤایەتی، ئەمە کـارێکی وەها سادە نییە. ئەمەش، لەنێو شتەکانی تردا، واتە کۆتاییی "دیراسەی رۆهـەڵاتی ناوەڕاست" وەک بنەمـایەک. بیرۆکـەی ئەو باڵادەسـتـیـیـە تەواو لەق و شـلـۆق بووە، سـەری وەسـوور کـەوتووە، لە رووی ئەقڵییەوە ناجێگیرە بۆ سیـسـتـمی بەرهـەمی مـەعریفی کـە بەهۆیەوە ئێمـە کـاتی خـۆی بابەتـی بەرهـەم و بـەکـاربەر بووین، ئەمـەش واتە ئـێـمـە وەک بریکاری مێژووی خـۆمان زۆر بە قـورسـی هـاتووینەتە وەبەرهێنان. ئەم سـاتە شۆڕشگێڕییە پێویستی بەوەیە ئێمە لە دەرەوەی خۆمان بیر بکەینەوە.

رەوتەکانی تری بەرهـەمی مـەعریفی لەژێر هـەلومـەرجی هـاوشـێوەدا تەواو هـاتوونەتە گـۆڕین. دەبێ ئەوەمـان لە بیر بێ کـە تەواوی شـێـوازی زانسـتـیی کـۆمـەڵایەتیی مـۆدێرنی ئەوروپی بـەپرۆژەی رۆشنگەری دەسـتـی پێ کـرد لە کـۆتاییی سـەدەی حـەڤـدە و سـەرەتای هەژدە، گـوڕ و تینی پێ درا لە دوای شـۆڕشی فـرەنسـیی ١٧٨٩، کـاتێ بیـرمـەندە ئەوروپییـەکـان، لە ئۆگـەست کۆمتەوە (١٧٩٨-١٨٥٧) بۆ کارل مارکس (١٨١٨-١٨٨٣)، دەسـتی پێ کرد بۆ بەتیـۆریکردنی کـۆمـەڵگەکـان بەشـێـوەیەکی سـیـسـتـمـاتیکی، هەروەها دۆزینەوە لۆکالییـەکانیـان بەتەواوی جیـهـاندا بڵاو کردەوە. ئێمیلی دورخـەم (١٨٥٨-١٩١٧) و مـاکس وێبـەر (١٨٦٤-١٩٢٠) وەسـتای کێـڵانی ئەو رەوتە

ڕۆشنگەرییەی بەرهەمی مەعریفیی سۆسیۆلۆجی بوون.

لە پاشماوەی جەنگی جیهانیی یەکەم (ج ج ١) زانستگەلی کۆمەڵایەتیی ئەورووپی پەرەی دا بۆ نێو ئەفریقیای باکور، هەروەها بەهۆی کۆمەڵناسی گەورەی وەک تالکوت پارسنس (١٩٠٢–١٩٧٩) و س. رایت میڵس (١٩١٦–١٩٦٢) خەیاڵی کۆمەڵایەتیی ئەورووپی ڕەنگدانەوەی پارێزکاری یان رادیکالی لە ئەفریقیای باکور بەدی کرد. ئەم کەیسە هەر وا مایەوە تا جەنگی جیهانیی دووەم (ج ج ٢) کاتێ تۆقینگەلی هۆلۆکۆست دواجار بووە هۆی رووخاندنی خەیاڵگەلی ڕۆشنگەری. بیرمەندانی وەک مایکل فۆکەڵت (١٩٢٦–١٩٨٤) و تیۆریستە رەخنەییەکانی وەک یورگن هابرماس (ب. ١٩٢٩) پەیدا بوون یان بۆ خەلاسکردنی یان تێهەڵچوونەوەی پرۆژەی ئەورووپی بۆ ڕۆشنگەریی مۆدێرنیتە، ئەمە پێشکەوتنێکی دوای ڕاپەڕینگەلی فەرەنسی ئایاری ١٩٦٨ بوو کە رەهەندی پۆستمۆدێرنی رادیکاڵی لێ کەوتەوە.

بۆیە، رەوت و پرەنسیپەکانی بەرهەمی مەعریفی هەردەم کاریگەریی بزووتنەوەی سەرەکیی کۆمەڵایەتییان لەسەر بووە لە شۆڕشی فرەنسیی ١٧٩٨ەوە تا شۆڕشگەلی ئەورووپی ١٨٤٨، شۆڕشی رووسیی ١٩١٧، بزووتنەوەی قوتابیان و کرێکاران لە شەستەکان، هەروەها مافەیلی مەدەنی و بزووتنەوەی دژە شەڕ لە وڵاتە یەکگرتووەکان. ئەوەی بینیمان لە دەیەکانی کۆتاییی سەدەی بیستەم و کورتەی "پۆستمۆدێرنیزم" دواجار خۆی بە دوا ڕێی پرۆژەی مۆدێرنیتەی ئەورووپی پێشان دا، کە لە مانیفێستۆ ئەورووپی و ئەمەریکییەکانی وەک لایەنێکی دووسەرە بوونی هەبوو لە مۆدێرنیتەی داگیرکار کە شێوەی گشتیی جیهانیان دروست کرد.

لە سۆنگەی ئەو پێشکەوتنانەوە، دیراسەی "ڕۆهەڵاتی ناوەڕاست" هەر باسی سنوورەکانی ئۆریەنتالیزم بوو. بەڵام، خێرا دوای دەسپێکی شەڕی

سارد رەوتی بەرهەمی مەعریفی سەبارەت بە "رۆهەڵاتی ناوەڕاست" شێوەی گۆڕا و بوو بە "دیراسەگەلی ناوچەکان"، بەهۆی بەرهەمهێنانی زانیاریی بەسوود بۆ داوودەزگە سیخوڕییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان (و هاوپەیمانە ئەوروپی و ناوچەییەکانی) وەک هەوڵێک بۆ ڕێگرتن لە پەرتبوونی سۆشیالیزمی سۆڤیەتی. ئەو رەوتەی مەعریفە دواجار بەکۆتا هات لەگەڵ کۆتاییی شەڕی سارد، رووخانی یەکەتیی سۆڤیەت و پەیدابوونی تینک-تانکی ئەمەریکای باکور و لێژنەی کردەی سیاسی (وەک ئەیپاک و سوپای سیخوڕی واینەپ WINEP)، ئەمە قۆناخێک بوو من ناوم لێ نا "مەعریفە لەژێر پاڵەپەستۆ یان مەعریفەی ئازاد لە قۆناخی پۆست-ئۆریەنتالیستدا".

شتی هەرە گەورە لەم قۆناخانەدا پێوەندیی نێوان مەعریفە و دەسەڵات بووە: رەوتێکی مەعریفە هاتووەتە دروستکردن لە پێگەی دەسەڵات کە ئەو دەسەڵاتەی سەلماندووە و پشتگیریی لێ کردووە. باشە، بەهاری عەرەبی چ کاریگەرییەکی هەیە لەسەر ئەم رەوتانەی بەرهەمی مەعریفی لەبارەی "رۆهەڵاتی ناوەڕاست"ەوە؟ لەگەڵ تەقینەوەی بەهاری عەرەبی پێکهاتەی داگیرکراو کە پێی دەگوترێ "رۆهەڵاتی ناوەڕاست" بەکۆتا دێ، ئەمە لە کاتێکدایە ئەو دەمەی هەڕەشەیەکی کتوپڕ لە دژی پرۆژەی مۆدێرنیتەی ئەوروپی، لەگەڵ سەرهەڵدانی رەخنەی پۆستمۆدێرنی ئەقڵ و بابەتی زانیاری، کاتی لە ١٩٧٩ مایکڵ فۆکەڵتی ناردە ئێران بۆ گەڕان بەدوای کاریزمایەکی تەقێنەر کە بتوانێ ئاسۆیەکی نوێی جیهان رابگەیەنێ. بەڵام ئەمڕۆ سەرهەڵدانی راپەڕینگەلی دیموکراتی پێوەستە بە کاریگەریی ئەو رێیەی ئێمە خەیاڵی بۆ دەکەین، بیری لێ دەکەینەوە و لەبارەی ئەو ناوچانەوە دەنووسین کە ئیمپریالیزمی ئەوروپی و ئەمەریکی ناویان لێ ناوە "رۆهەڵاتی ناوەڕاست". ئەو رێژیمانەی بەرهەمی مەعریفی کە بوونیان هەیە لەنێو مەیدانی "دیراسەی رۆهەڵاتی ناوەڕاست" زۆر وورن لە مامەڵەکردن لەگەڵ رووداوگەل کەوا لەوەتەی جانیوەری ٢٠١١دا پێش دێن. ئەمە بێنە بەرچاوت:

لە کۆتاییی جولای ٢٠١١، حکوومەتی سووریاییی بەشار ئەسەد یاسایەکی دەرکرد کەوا ڕێی بە دروستکردنی پارتەیلی سیاسیی تر دا بێ لە حزبی بەعس. ئەمە لە خەیاڵیش مەحاڵ بوو، بە خەونیش کەس باسی نەدەکرد، تێی نەدەگەیشت و شرۆڤەی نەدەکرد لەنێو سنوورەکانی "دیراسەگەلی رۆهەڵاتی ناوەڕاست." ئەو حزبی بەعسە نزیکەی نیو سەدە حوکمی سووریای کرد. رەوتی مەعریفە "دیراسەگەلی رۆهەڵاتی ناوەڕاست"ی بەرهەم هێنا و پشتی گرت، ئەم رەوتە بەهیچ شێوەیەک خۆی ئامادە نەکردبوو بۆ وەها ڕووداوگەلێک و بۆیە تازە هیچیشی پێ ناکرێ. گۆڕانێک لە رێژیمی مەعریفە داوا دەکرێ و تەواو دەبێ بەهۆی ئەو ڕووداوانەی ئێستە پێش دێن. ئەمە ماوەیەکی ئینتیقالییە تێیدا سنوورگەلی نیشتمانی تێکوپێک دەدەن و یەکتر دەشێوێنن.

من پێم وایە، بەهاری عەرەبی ئەو بارگرژییەی ناساند لە کتێبەکەی من بەناوی "ئێران، بزووتنەوەی سەوز و ئەمەریکا: ڕێوی و هاودژی" هاودژییەکە ئەو راستییەیە کە کۆماری ئیسلامی دۆخێکی دروست کردبوو تێیدا هەرچییەک ئەمەریکا بیکردبا لە دۆخەکە (دانوستاندن یان هێرش) لە هەردوو باردا، سیستەمە ئاینییەکەی بەهێزتر دەبوو. ئەو پێگە بەهێزە وەک جاران نەماوە، زۆربەشی لەبەر بەهاری عەرەبی و بزووتنەوەی سەوزە کە کۆماری ئیسلامییان لە هاوڕێ عادەتی و دوژمنە مێژوویییەکان کرد، بۆیە بەتەواوی جیۆپۆلەتیکی ناوچەکەیان گۆڕی. ئیسرائیل، دوژمنە گەورەی ئێران، تا سەر ئێسک کێشەی هەیە لەبەر بەهاری عەرەبی، بەهەمان شێوە هاوپەیمانانی مێژوویی کۆماری ئیسلامی، سووریا و حزبوڵڵا، کە ئێمە بینیمان، تووشی گرفتی گەورە بوونە. کارلێکی دیالێکتی نێوان سیاسەتی نیشتمانی و نیشتمانبڕ ئێستە جیۆپۆلەتیکی ناوچەکەیان دروست کردووە بە شێوەی ئەنگێزەی بەردەوام بۆ شۆڕش، هەریەک کار لەوی تر دەکا. سیاسەتی بێهیوایی جارێک نوشستی هێنا بەهۆی ویستی دیموکراتی

نەتەوە-وڵاتان، لەودیو تاکتیک یان کۆنترۆڵی ستراتیجیی هێزەیلی دژە شۆڕش. ئەم رووداوانە وامان لێ دەکەن دان بەپێوەندیی نێوان پێگەی نیشتمان و نیشتمانبڕدا بنێین و لە باوەشی بگرین. لەودیو هەموو لەتبوونە رەگەزی و مەزهەبییەکان، ئێمە شێوازی نوێی هاریکاریی سنووربڕ دەدۆزینەوە، کە لە بەرابەردا داوای رەوتی جێگرەوەی واقیعە تازەکان دەکەن. لەوانەیە ئێمە ئەو واقیعانە ببەینە ناو ئەوەی ئێستە دەیبینین، بەرگە دەگرن، سووکایەتی دەکەن، زاڵ دەبن بەسەر هەموو هەوڵەکاندا. راستییەکان هەمووی لەوێن: سەماکردن لە گۆڕەپانی تەحریر، هەر ئەو راستییانەش تیۆری خۆیان دروست دەکەن. هێزەیلی تێکەڵ و کاریگەریی بزووتنەوەی سەوز و بەهاری عەرەبی رەوتی نیشتمانبڕی نوێیان دروست کرد. ئێمە لە بەردەم دەروازەی جیهانێکی نوێداین، ئەمە خۆی پێشان دەدا، هەر خۆیشی واگامان دێنێ.

بۆ ئەو چەپانەی دەیانەوێ ببنە راست

چ جۆرە مەعریفەیەک، پرەنسیپێک، جوگرافیا و زمانێک دروست دەبێ لەو ماوەی ئینتیقالییەی کە ماوە ببینین. تەواو ئاشکرایە کە بەڕی بن پێمان وا خەریکە دێتە دەرێ. فاکتەری سەرەکی ئەوەیە سازانی پێگە و نەریتی سیاسی بۆ نێو ئەم رەوتە نوێیە زۆر زەحمەت دەبێ. ئێمە پێشتر بینیمان کەوا چەپی عەرەب و غەیرە عەرەب لە بەهاری عەرەبیدا دابەش بوونە، پشتگیریی شۆڕش لەو وڵاتانەی کە رێژیمی حوکمڕان ئاسانکاری بۆ بەرژەوەندییەکانی ئەمەریکا و ئیسرائیل لە ناوچەکە دەکا، هاوکات هەمان پشتگیریی دوودڵە، بەگومانە و تەنانەت بێ قسەیە بۆ ئەو شۆڕشانەی لە وڵاتگەلێک کە رەنگە ئەمەریکا و ئیسرائیل و هاوپەیمانەکانی پێیان خۆش بێ، کام لای دەگری؟ سیمۆن عەساف، جەخت لەسەر ئەم پرسە دەکاتەوە لە وتارەکەی بەناوی "لاگیری لە سووریا":

دەمێکە سووریا دڕکە لەبەر پێی ئیمپریالیزمدا. ڕێژیمی بەعس هاوکاریی تەواوی بزووتنەوەی بەرگریی لبنانی و فەڵەستینی دەکا کە بۆ مانیان پشت بەسووریا دەبەستن. کەواتە، ئەوانەی خۆیان لە هەمان لادا بینییەوە لە شۆڕشەکانی میسر و تونس کتوپڕ تووشی ناکۆکییەکی توند بوون سەبارەت بەبزووتنەوەکە بۆ گۆڕان لە سووریا. لە ناخی ئەو ناکۆکییەدا دژایەتیی سووریا بوو بۆ ئیمپریالیزم و مەترسییەکانی شۆڕشێک کە چاوی لە ڕەحمەتی دەسەڵاتی ڕۆئاوایە. شۆڕشگێڕان چ بۆچوونێکیان بەرامبەر بەبزووتنەوەی سووریایی دەبێ، ئێمە چۆن ڕێژیمێک هەڵسەنگێنین کە، هەرچەندە قوربانیی ئیمپریالیزمە، زۆر بە توندی ئەوانە سەرکوت و دەچەوسێنێتەوە کە داوای چاکسازیی میانڕەوانە دەکەن؟

جیۆپۆلەتیکی نوێ، کە مەرجی بۆ ڕاپەڕینگەلی بەهاری عەرەبی دانا و کاریگەریی قووڵی بەهارەکەشی لەسەر بوو، پێویستی بەبیرکردنەوەیەکی تازە هەبوو، هاوپەیمانی تازە و سووربوون تا جڵەوی لاوازترین و بوودەڵەترین کەرتی کۆمەڵگە لە دەست نەڕوا. چەپی ڕاستەقینە، نەک ئەوانەی دەمامکیان بەستاوە و بەناوی چەپەوە زۆر شتی نابەجێ دەکەن، ئێستە پێویستی بەوەیە لە سفرەوە دەست پێ بکاتەوە، لە یەکەتییەکانی کرێکاران، ڕێکخراوەیلی مافەیلی ئافرەتان، گردبوونەوەیلی قوتابیان: شێوازی ژیانێکی مەدەنی تێیدا ئازادییە مەدەنییەکان و دادوەریی کۆمەڵایەتی بناخەی کۆمەڵگەیەکی دیموکراتین.

بۆ ئەوەی چەپ لەم ژینگەیەدا بەخۆیدا بچێتەوە، ڕەهەندگەلی مێژوویی جیهانی ڕاپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی دەبێ دەستەبەر بکرێ. ڕەشید خالیدی، مێژوونووسی ناوداری جیهانی مۆدێرنی عەرەب، دەبوایە بگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٤٠٢ کاتێ ئیبن خەلدون (١٣٣٢-١٤٠٦) چاوی کەوت بە شەڕوان تەیموور

(١٣٣٦–١٤٠٥) تا بتوانێ بە ڕووداوگەلی بەهاری عەرەبی ٢٠١١دا ڕابگا: ڕەشید خالیدی گوتی: "هیچمان ئیبن خەلدون نین، بەڵام ئەمڕۆ هەر مێژوونووسێکی عەرەب تەماشای شۆڕشەکانی ٢٠١١ی عەرەبان بکا دەبێ واقی وڕ بمێنێ کەوا باو و باپیرانمان ئەوەیان نەبینی کەوا ئێمە وەرچەرخانێکی مەزن لە جیهانی کاروباراندا دەیبینین." ئەمە هەر تەنێ قسەیەکی ڕەوانبێژی نییە. ئێمە بەڕاستی لە لاپەڕەیەکی سپیی مێژووداین. فراوانبوون و گەورەییی ئەم شۆڕشانە لەنێو وڵاتانی عەرەبیدا دیمەنێکی پانۆرامایی هەیە کە وا لە زۆرێک دەکا دەمی بەش بێتەوە و وەها ئاسان هەرسی نەکا و تێی نەگا. ئێمە وەکو بینەر واین لە هۆڵێکی کۆنسێرتدا دانیشتووین، مایسترۆیەکی نەگبەت و بێ چارە جووڵە دەکا لە بەردەم ئۆرکێسترایەکی مەزن کە سەمفۆنیایەکی نامۆ دەژەنن. ئاوازەکە غەریب نییە، سازانەکە سەرسوڕێنەرە. هەر تەنیا موزیکڤانە تاکەکان نین، بگرە ئەو موزیکەشە کە هەموویان پێکەوە دەیژەنن و مێژوونووس بێزار دەکەن.

ڕەشید خالیدی قەناعەتی بەوەیە کە:

> ئەوەی لە تونس و قاهیرە دەستی پێ کردووە چەند ئاسۆیەکی کردووەتەوە کەوا دەمێک بوو داخرابوون. وزە، جموجۆڵ و زیرەکیی نەوەی گەنج لە جیهانی عەرەبی تەقیوەتەوە، دوای تەپاندن لەلایەن سیستمێک کە وەک شتگەلێک مامەڵەی لەگەڵ دەکردن، جڵەوی دەسەڵاتیش تەنێ لە دەستی نەوەیەکی پیری گەوجدا بوو. وێ دەچێ هەروا لە خۆیانەوە، گەنجانی جیهانی عەرەبی متمانە، دڵنیایی و ئازایەتییان بۆ دروست بووە کە وای لە هەندێ پۆلیسی دەوڵەتیی ئەو ڕژێمانە کردووە لەبەریان هەڵبلەرزن.

وزەی تەقیو بێگومان ڕەگێکی لە ئابووریدا هەیە، کاریگەریی دیمۆگرافیای

لەسەرە و لەسەر بنچینەی پێگەی قووڵی کۆمەڵایەتی و نەوەیەکە کە بێبەشە لە کولتوور، لەو هەلومەرجەدا بوو ئیسلامیزمی رەها گەشەی دەکرد. بەڵام ئەمجارە شتەکە جیاوازە و کەس ناتوانێ تەماشا نەکا کەوا:

ئەو شتە چییە کە ئەم لێشاوی شۆڕشگێڕییە جیا دەکاتەوە کە ئێمە لە جیهانی عەرەبیدا سەیرمان کردووە و دەیکەین؟ یەکێک لەو شتانە ئەوەیە تونس، میسر، بەحرێن و چەندان وڵاتی تر، تا ئێستە شتەکان بە ئاشتییانە چوونەتە پێشەوە: "سلمية، سلمية" ئەوە دروشمی ئاپۆڕەی گۆڕەپانی تەحریرە. بەڵام خۆ گەلێ راپەرینی مەزنی عەرەبی لە پێشوودا هەر بەم شێوەیە بوونە. ئەمانە بەشێکن لەو خەباتە درێژەی عێراقی و میسرییەکان کردیان بۆ خلاسکردنی داگیرکاریی سەربازیی بەریتانی، هەروەها ئەوانەی سووریا، لبنان، مەغریب و تونس بۆ خلاسکردنی فرەنسا، باسی یەکەم راپەرینی فەڵەستینیش ناکەن لە دژی داگیرکاریی ئیسرائیل لە ١٩٨٧-١٩٩١. لە کاتێکدا تاکتیکی ناتوندوتیژ لە راپەرینگەلی نوێی میسر و شوێنی تر پێڕۆ کراوە، ئەمە بێگومان یەکەم جارە کە راپەرینگەلی عەرەبی بەم شێوەیە ناتوندوتیژ بێ، یان بەلانی کەم بێ چەک بێ.

بێگومان، نەبوونی توندوتیژی لە بەهاری عەرەبی خەسڵەتێکی بنەڕەتیی هەیە: بەهارەکە لەسەر بنچینەی نەبوونی ئایدیۆلۆجیای توندوتیژی ساز کراوە، نەبوونی رەوتی چەکداری بۆ نێو راپەرینی مەدەنی. هیچ PLOیەک نەبوو لەم راپەرینە، بۆ پێشخستنی کاری فەڵەستینی، هەر لەبەر ئەو هۆیەشە کەوا بەهاری عەرەبی ئیسرائیلی زیاتر ترساندووە لە چاو ئەوانی تر. هەر تەنیا ئەو راستییە نییە کە گەل رژانە سەر شەقام و هاواریان کرد "سلمية، سلمية" هیچ باڵێکی چەکداریی بزووتنەوەکە نەبوون لە گوندەکان، چیاکان یان شوێنەیلی شاراوەی ناو شار، بێن وێستگەی پۆلیس بتەقێننەوە

یان کارمەندی سەربازی بکوژن. ئەو مردنەی بووە هۆی گڕگرتنی بەهاری عەرەبی کەسی تری نەکردە نیشانە کە بێ خۆی ئاگر دا لە دژی ستەمکارێکی سیستماتیکی. بەڵێ، باڵەخانەی سەر بەرێژیمی حوکمڕان سووتێنران، بەڵام ئەم جۆرە کارانە کەم بوون و دووریش بوون، لە سەرووی هەموویانەوە، کاری ئایدیۆلۆجیای سەربازی نەبوون. میسرییەکان گۆڕەپانی تەحریریان پاک دەکردەوە، وێنەیان دەکێشا، بەگشتی، جوانیان دەکرد، دوای ئەوەی مووبارەکیان رووخاند. ئەمە کاری بەکرێگیراوانەی ئۆریەنتالیست نەبوو، رۆژنامەنووسێکی ئەمەریکی ترش و خوێی پێدا بکا، ئەمە راستییەک بوو لەسەر ئەرزی واقیع، راستییەک وێنەی گەردوونی عەرەب و موسڵمانانی گۆڕی، بەلایەنی کەم ئەو وێنەی خۆیان پێشانی دنیایان دا، راستییەک بوو کۆتایی هێنا بە دەستێوەردانی خوێناوی و سەربازی ئەمەریکا و ئیسرائیل لە ناوچەکە، لە ئەفغانستان و عێراقەوە بگرە تا دەگاتە فەڵەستین و لبنان.

راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی ستەمکارانی ناوەخۆی کردە نیشان کە بەرگریی شۆڕشگێڕانیان کپ و سیس کرد لە دژی داگیرکاریی بیانی، لە کاتێکدا خۆیان ئاسانکارییان بۆ داگیرکاران کرد. دەسەڵاتیان لەو راستییەدایە کەوا ستەمکارانی گەندەڵ هەر لە کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە بگرە تا دەگاتە لیبیا چیی تر نەیانتوانی هەر وا دەری بخەن کەوا شەڕ لە دژی ئیمپریالیزم دەکەن لە کاتێکدا خەڵکی خۆیان دەچەوساندەوە. رەش و سپی بەدیار کەوت. خالیدی ڕاست دەکا کاتێ دەڵێ:

> ئەو شۆڕشانەی لە ۱۸۰۰ەوە تا پەنجاکان روویان دا زیاتر بۆ خلاسکردنی داگیرکاریی بیانی بوون. ئەم شۆڕشانە بۆ ئازادیی نیشتمانی دواجار سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و زاڵ بوون بەسەر دەسەڵاتی داگیرکاران و پێگە سەربازییە رک لێبووەکانیان لە جیهانی عەرەبی. ئەم شۆڕشانە لە ئەنجامدا

ڕێژیمی ناشنالیستیان دروست کرد لە زۆربەی وڵاتانی عەرەبیدا. ئەوانەی لە جەزائیر، لیبیا، سودان، سووریا و یەمەنن ئێستەش پابەندن بەدەسەڵات.

ئەو شۆڕشانە بەرپا کران بۆ دەسکەوتێکی بەگومان، بردیانەوە. سەرکەوتن لە خلاسکردنی حوکمی داگیرکارانەی ئەوروپی بەسەر جیهانی عەرەبی، بەڵام ئەنجام چەند ستەمکارێک بوون کە گەلی خۆیانیان چەوساندنەوە، پەرپووتیان کردن لە ئازادییە مەدەنییەکانیان، هاوکاتیش بناخەی ئیمپریالیزم لە ناوچەکە، ئیسرائیل، ڕۆژ دوای ڕۆژ بەهێزتر بوو. لە دژی ئەو باکگراوندە، ئەو شۆڕشانەی ئێمە ئێستە دەیانبینین شتگەلێکی ترن، مامەڵە دەکەن لەگەڵ کارێکی تەواونەکراو، شێوەیەکی یاخیبوونی دواخراو، هەموو ئەمانە یەکسانن بە خەباتی دژە - داگیرکار بەڵام زۆر قووڵترن لە داواکارییە پتەوەکانیان بۆ ئازادییە مەدەنییەکان. هەروەک خالیدی دەڵێ: "ئەوەی شۆڕشەکانی ٢٠١١ لەوانەی پێشتر جیا دەکاتەوە ئەوەیە ئاماژەن بە کۆتایی قۆناخی کۆنی ئازادیخوازی نیشتمانی لە بن دەستی حوکمی داگیرکار، هەروەها بەگشتی سەبارەت بەکێشەگەلی ناوەخۆی کۆمەڵگەی عەرەبین." هەر بۆ دڵنیابوون، خالیدی نوشداریی ئەوەش دەدا:

بێگومان، لەگەڵ شەڕی سارد داگیرکاریی کۆن لە ئاکامدا ڕێی زیاتری کردەوە و خۆشی کردن بۆ دزەکردنی کاریگەریی دەرەکی، یەکەم دوو زلهێزەکە، هەروەها ئەمەریکا بەتەنێ زاڵ بوو لە ماوەی دوو دەیەی رابردوودا. تەواوی سیستمی ناوچەیی عەرەب لەبن دەستی ئەو دەسەڵات بزۆتە بوو، کە هاوکاریی گرینگ بوو بۆ مانەوەی ئەو ڕێژیمە دیکتاتۆرانەی ئێستە لە بەردەم گەلانی خۆیان دەلەرزن. بەڵام لە کاتێکدا ئەم فاکتەرە گرینگە هەردەم لە باکگراوندا بوو، جەختی شۆڕشگەلی ٢٠١١ لەسەر کێشەگەلی ناوەخۆی دیموکراسی، دەستوو و یەکسانی بوو.

بێگومـان، بێ هیـچ درێژەی خـەیاڵێک، ئەمـە دەکرێ جـێی خـۆی بگرێ سـەبارەت بەپرسگەلی وەک باڵادەسـتیی ئیمـپریالی ئەمەریکا، دزینی خـاکی فـەڵەسـتین لەلایەن ئیسـرائیل، یان هـەڕەشـەی سـعوودیە بۆ هـەر گـۆڕانێکی دیموکـراتی لە ناوچەکـە، یان بەڕاسـتی هەلگەراییی کـۆماری ئیسـلامی لە قـۆسـتنەوەی هـەر رووداوێک لە ناوچـەکـە بۆ بـەرژەوەندی و مـەرامـی خـۆی. لەگەڵ ئەوەشـدا، ئەوەی راپەڕینگەلی سـیاسـیی پێناسـە کـردووە لە راسـتیـدا شـتێکی غەیرە سیاسییە، شتێکە ئەخلاقی:

بـەڵام داوایەکی تـر هـەبوو لـە ٢٠١١. داوای شـکـۆمـــەندی بـوو. ئەمـەش دەبێ بـە دوو شـێوە تێی بگـەیشـترێ: شـکـۆمـەندیی تاک، شکۆمەندیی کۆمـەڵگە، شکـۆمەندیی گەل، شکـۆمەندیی نیشـتمان. داوای شـکۆمـەندیی تاک زۆر ئاسـان دێتە تـێگەیشـتن. لە بەردەمی پۆلیـسی تۆقیـوی دەوڵەت کـە تاکی سـەرکوت دەکـرد، ئەم داوایە سـروشـتی بـوو. دانانـی سـنوور بـەبەردەوامی لـەلایەن ئـەو وڵاتە دیکتـاتۆرانە لەسـەر شـکۆمـەندیی نزیکەی هـەمـوو هـاووڵاتییـانی عـەرەب، هـەروەهـا بـەردەوامـیـی دەسـەڵات لە دووپـاتکـردنەوەی هیـچوپووچیی میللەت، لە ئاکامدا لە ناوەخۆ تەقییەوە و خاوێکی گشـتیی خـودی و کپبوونێکی بێوێنەی کۆمـەڵایەتیی دروست کرد. ئەمـە خـۆی لـەنێـو گـرژیی مـەزهـەبیـدا، هـەراسـانی سـێکسـیی ئافـرەتـان، تـاوان، بـەکـارهـێنانـی مـادەی هـۆشـبـەر، بەردەوام کەمکردنەوەی مەدەنییەت و نەبوونی روحی گشتیدا دیتەوە.

شـکۆمـەندی پرسـێکی سـیـاسـی نیـیە. شـکۆمـەندی پرسـێکی ئەخـلاقیـیـە ئێـسـتـە بووە هێـزێکی سـیـاسـی. وەک لۆجـیکێکی ئەخـلاقـی "کـەڕامـە" شکۆمەندی شتێکە سەربەخۆ و پێوەست نییە بەهیچ ئاینێک، تەواو بەندە بە خـودی خۆی و پیادەکردنی. ناوەڕۆکی چالاکیی مرۆڤایەتی لەوپەڕی داوا بۆ شکۆمـەندی لـە راسـتیـدا پێناسـەی ئـەو گـردبوونەوە شـۆڕشـگێڕییـە دەکا لە

پێناو مـرۆڤـایەتی. شکۆمـەندی کـۆتاییـیـەکـە لەناو خـودی خـۆی، هۆ و مـەرجـەکانی لەلای راپەڕینگەلی شـۆڕشگێـڕانەیە. ئەم داوایەی شکۆمـەندی پێـویستی بەئاژانسـێکە، ئەو داوایە نـەخشـەی ئەخـلاق دەکێـشێ، هـەروەها زاراوەی "عـەرەب" رزگـار دەکا لە دەیان سـاڵ و نەوە لە چەوسـاندنەوە. وەک زاراوەیەکی ناسیـاسی چووە نێو بواری سیاسی، "شکۆمـەندی" دەسـەڵاتێکی گـەورەی هـەیە، جـەربەزەیەکی سـەرەتای تێـدایە، رووداوێکی مـێـژوویی جیـهانی رادەگەیەنێ کە خەریک بوو جیـهانێکی تایبەت بـەخۆی بدۆزێتـەوە: هـەموو ئەمانە لەلایەن بەهاری عەرەبییەوە هاتنە راگەیاندن.

نیولیبرالیزمی نالیبراڵ

راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕانە شیمانەی سیاسیی کردووەتەوە بۆ تەماشاکردنی رووداوگەل لەودیو جیـهانی عەرەبییەوە، ئاسۆیەکانی فراوان کرد، ئەو شتەی رزگار کرد کە فەیلەسووفی ئەڵمانی، هانس بلەمنبێرگ (١٩٢٠-١٩٩٦) پێی دەوت "رەهابوونی واقـیـع"، کـە دەسـپـێکە، خـاڵی سـفـرە بۆ نوێکردنەوەی دروسـتکردنی ئەفـسـان (بـەڵام ئەمـجـارە لیـبرالانەتر)، یان "ئەفسـانەگـەلی رەهـا". ئەم رێککەوتە بێنـە بەرچـاوت (ئەی ئـەمــە رێککەوت نیــیــە؟): "لـە ناوەڕاستی شوبات، هەفتەی دوای ئەوەی حوسنی موبارەک لە پۆست وەدەر نرا بەهـۆی شـۆڕشی مـیـسری، بۆ یەکـەم جـار خـۆپێـشـاندان لە ویلایەتی ویسـکۆنسن دەسـتـی پێ کـرد لـە دژی هەوڵەکـانی حـاکـمی کـۆمـاری هـەڵبـژێردراو بۆ تێکشکاندنی دەسـەڵاتی رێکخـراوی یەکـەتیـیـەکـانی دامـەزراندنی گـشـتی." ئەمـە پاول رۆسنبـێرگە، نووسیـاری باڵای دەستـەی هـەواڵی راندەم لێنگس، کـە رۆژنامـەیەکە دوو هـەفتـە جـارێک دەردەچێ، بۆ جـەزیرەش دەنووسـێ. بەردەوام دەبێ: "هـەرچەندە هۆیە تـایبـەتیـیـەکان تەواو جیـاواز بوون، لۆجیکی هـەستـانی گـەل لە دژی نوخبـەی دژە - دیموکراتی بەهێز زیاتر بوو لە وێکچوواندنی گۆڕەپانی تەحریر لە قـاهیرە و باڵەخـانەی

کاپیتۆل و ژینگەی مادیسن و ویسکۆنسن." دەبێ ئەوە یەکەم جار کە رووداوی مێژوویی جیهانی لە جیهانی عەرەبی و موسڵمان وا خێرا بێ، بەڕاستی زۆر پێویست بوو، لۆجیکێکی تەواو بوو، کیشوەربڕ بوو، بەراورد کرا لەگەڵ راگەیاندنی بزووتنەوەی ئۆکیوپای وۆڵ ستریت لە ئەمەریکا.

پاول رۆسنبێرگ هەردوو رووداو پێناسە دەکا بە "رووداوی بێوێنە پێوەست بە یەکترین، وەک دەربڕینی نیشتمانی جیاوازیی شەپۆلی ناڕەزایی و شۆڕش کە ئەورووپای راماڵی لە ١٨٤٨، یان تەواوی ئەورووپای سەراوژێر کرد لە ١٩٦٨." ئەوەی لێرە گرینگە ئەوەیە بۆ یەکەم جارە لە مێژووی مۆدێرن بناخەی مێژووی جیهانی دێتە گۆڕین. شتێک لە جیهانی موسڵمان و عەرەبی رووی داوە کە وای لە رۆسنبێرگ کردووە بیر لە "خەباتێکی درێژکراوە بکەنەوە بۆ درککرن بە جیهانێکی یەکسان و دادوەرانەتر، شتێکە سنووری کولتوورەکان دەبڕێ، هەرچەندە لە دەربڕیندا تەواو لە یەکتر جیاوازن،" لە رووی ئارامی و باسکردنەوە، کاتێ بە ساتە مێژووییەکانی تر دێتە بەراوردکردن: "بەڵام، وێڕای شکستی ئەم شەپۆلانەی شۆڕش (لە ئەورووپا لە ١٨٤٨ و ١٩٦٨)، کاریگەری قووڵیان هەیە، هەستی شتە ئاساییەکانی گۆڕی، هەتا ئەگەر یەکسەر روون نەبووبێ چۆن لە واقیعدا رەنگ دەداتەوە. بۆ نموونە، خۆپێشاندان لە هەردوولای پەردەی پۆڵایین لە ١٩٦٨ پێشنیازی بزووتنەوەی ماوە درێژی کرد کە یارمەتیی شەڕی ساردی دا بە ئاشتییانە خلاس بێ." رۆسنبێرگ خوێندنەوەیەکی هاوشێوەی شۆڕشگەلی ١٨٤٨ پێشکێش دەکا:

> کاتێ ئۆتۆ ڤۆن بیسمارک، یەکێ لە پێشەنگانی پارێزکارانی ئەورووپا لە سەدەی نۆزدە، بووە ئەندازیاری خۆشگوزەرانیی ئەڵمانیا لە ١٨٨٠ەکان، یەکێ لەو هۆیانەی ئەو کارەی کرد هاوکاریکردنی پارتی سۆشیەل دیموکرات بوو. بەڵام، ئەو کارە خۆسازاندنە خۆی لە خۆیدا دانپێدانانێک بوو بە چۆنیەتیی

ئەوەی ١٨٤٨ بەقووڵی جیهانی گۆڕی.

لە بەراوردکـردندا بۆ ئەم خـاڵی وەرچەرخـانە لە ١٨٤٨ یان ١٩٦٨ لە ئەورووپا، پاول ڕۆسنبێرگ پێشنیاز دەکا کە:

> شـەپۆلی هەنووکـەی ناڕەزاییی شـۆڕشـگێـڕانە، کە لە جیـهـانی عەرەبیدا چڕ بووەتەوە، بەڵام سـەداکەی لە ئێرانەوە بۆ ئیسـپانیا و لەوێشەوە بۆ ئەمەریکا هەیە، ئاماژەی هاوشـێوە پێشان دەدەن، هەرچەندە جـیـاواز لە دۆخـە جـیـاوازەکـاندا کـار دەکـا. یەک جـیـاوازیی زۆر گـرینگ لە ١٨٤٨ و ١٩٦٨ ڕۆڵی مـیـدیای کۆمـەڵایەتیـیـە، کە دەرفـەتێکی گـرینگ دەدا بەچینی خـواروو بۆ خـۆڕێکخسـتن. ئەوە مـاوە ببینین ئەمە چـۆن دێتە سـەلماندن، بەڵام هەر هیچ نەبێ شـیمـانەیەکی گەورەی ئەوە هەیە کە بەشـێوەیەکی گشتی کاریگەری ئەرێنیی زۆری لێ بکەوێتەوە.

شرۆڤـەکانی ڕۆسنبێرگ زۆر جـەخت دەکاتە سـەر دەنگی قـووڵی بەهاری عـەرەبی لە ئەوروپا و وڵاتە یەکگرتووەکان، کە ئێسـتە دەنگی خـۆیان دەبینن، سەدای خۆیان لەم ڕاپەڕینە کۆمەڵایەتییەدا دیارە: "شتەکان زۆر جیاوازن لە ناخی ئابووریی ئەوروپا و ئەمـەریکا، هۆی گـەورەی ئەمەش دەوەسـتێتە سـەر پیادەی ئابووری نیـولیبرالی، کە بەسـەر جیـهـانی باشـووردا سـەپێنراوە لە هەشـتـا و نەوەتەکـاندا، کـە دواجـار بووەتە نیـشـتـمـانێک بۆ لەخـۆگـرتنی ئیـمـپریالی نوێ." هەرچەندە دیارکردنی جوگرافیـای "جیـهـانی باشـوور" و "خاکی ئیـمپریالیی نوێ" ئێستە جیهان بەسـەر چەندان چیندا دابەش دەکا، هەڵسـەنگاندن و بەراوردی ڕۆسنبێرگ هێشتە هەر بەنرخ دەمێنێتەوە:

> هەردووک شـۆڕشـی میسری و کۆپییەکەی لە ویسکۆنسن ئاکامی فـەشـەلی کارەسـاتباری سیـسـتـمی نیولیبرالی جیـهـانی بوو لە تـەنگژەی داراییی کـــۆتـایـیی ٢٠٠٨، هـەروەهـا هـەوڵ درا بـۆ

رزگـارکـردنـی ئـەوانـەی خـەریـک بـوو لـەناوچن، نـەک ئـەوانـەی بـوونـە قـوربـانـی. هـەمـان شـت راسـتـە بـۆ تـونـس، شـوێنی لـەدایکـبـوونـی بـەهـاری عـەرەبـی، هـەروەهـا ئـیسـپـانـیـاش، کـە تێیـدا بزووتنـەوەی "دیموکـراسیـی راسـتـەقـینـە هـەر ئـێستـە!" خـۆپێشـاندانـی گـەورەی هـاوشێوەی بـەهـاری عـەرەبـی هێنا ناو کیشوەری ئـەوروپا.

دووانـەی "رۆئـاوا و ئـەوانـی تر" هـەر نـەوەسـتـاوە، ئـامـاژەی بـەجـێی رۆسنبـێرگ بـە ئـەمـەریکـای لاتین چوارچێوەکـە فـراوانـتـر دەکـا: "تـەقـینـەوەی بـەهـاری عـەرەبـی دەکـرێ ببـێـتـە هـەوێنی تـەقـینـەوەی ئـەمـەریکـای لاتین کـە دەمـێکـە چـاوەڕێیـە و دوور لـە نـیـولـیـبـرالـیـزم و بـالادەسـتـیـی ئـەمـەریکـا." ئـەم چوارچێوەی یاخیبوونی کیشـوەربڕ لە دژی نیولیبرالیزم زۆر گرینگە بەڵام سنووردارێشـە چـونکـە هـۆیـەلـی ئـابـووری دنـەی سـەرەکـیی نـاوەخـۆ و دەرەوەی بـەهـاری عـەرەبـی بـوو. نـاتـوانن پێناسـەیـان بـکـەن، نـاشـتـوانـن بـێ ئـەو هـیـچ شرۆڤە بکەن. لە رووی ئابوورییەوە، لەوانەیە بتوانین بەراورد بکەین لە نێوان ئـەوەی لـە ئـەمـەریکـای لاتین و بـەهـاری عـەرەبیـدا روویان دا. بـەڵام راسـتـیی ئـەوەی کـە پـاڵـەوانـی دژە -نیولیبرالیزم، هیوگۆ شـاڤێز، هـاوکـاریی پێشکێشـی قـەزافیی هـاوڕێی کـرد کـاتێ لیبیـاییـیەکـان لـە دژی هـەسـتـان، ئـەمـە نـابێ لـە یاد بکرێ. لەوانەیە هیوگۆ شـاڤێز و ئیڤۆ مۆرالس هـەرچییەک باش بێ بیکەن لە ئـەمـەریکـای لاتین، راسـتـیی ئـەوەی کـە وەک قـەزافـی و ئـەحـمـەدی نـەژادن، زۆر نزیکە ئـەوەی لەو دوو وڵاتە روویان دا بپـەڕێتەوە بۆ وڵاتـانی ئـەمـەریکـای لاتین. ناکرێ و مـەحـاڵە ببیتـە پاڵەوان بۆ خـەڵکی هـەژار لە ڤەنزوێلا و بۆلیڤیا، بەڵام هـاوکـاریی دیکتـاتۆر یان سـتـەمکـاری سیستـمی ئـاینی لـە هـەندێ وڵاتی تردا بدەی. جیهـانی تازە یەکسـەر ئـەو دووڕووییـیانە بەدەر دەخـا و نوشسـتیان پێ دێنێ.

رۆسنبـێـرگ بـەردەوام دەبـێ لـە شـیکـردنـەوەی جـیـاوازیـیـەکـانـی نـێـوان ئـیـسـپـانـیـا و ویسـکۆنسن و تـونـس و مـیـسـر بـەزاراوەی "خـەبـاتێکـی

چاوەڕوانکراوی لەمێژینە لە نێوان نیولیبرالیزم و ئابووری و سیستەمی خۆشگوزەرانی لە جیهاندا"، بۆیە هەموو شتەکان دەباتەوە سەردەمی "هەردوو شۆکی جمکانەی نەوت لە حەفتاکان" و تەنانەت بەنیشتمانیکردنی نەوت لە ئێران لە ١٩٥٣ و هەوڵی گواتیمالا بۆ دامەزراندنی وڵاتێکی خۆشگوزەرانیی ستایلی نیو دیل لە ١٩٥٤، (کاتێ) سی ئای ئەی کاری دەکرد بۆ لادانی هەردوو حکوومەتە دیموکراتە هەڵبژێردراوەکە و شوێنیان بە دیکتاتۆر پڕ بکاتەوە، تا بەرگی لە ئازادی بکەن وەک ئەوەی لەلایەن ئەمەریکا پێناسە کراوە لە کاتی شەڕی ساردا. سەبارەت بەهەموو ئەو شتانە، ڕۆسنبێرگ بەمجۆرە دەدوێ:

> ئەو دۆخە تایبەتییانە ململانەی بەردەوامن لە نێوان بەڵێنی ئایدیۆلۆجیی بەلاغەی بازاڕی ئازاد و واقیعی دووبارەبووەوەی قۆرخکردن، ئۆلیگارشییەکان، سەرمایەداری نابەجێ و ئی تر کە بەناوی ئازادی پێش دەکەون و دەست بەسەر جیهاندا دەگرن. یەکەمیان بەریتانیا، ئەوجا ئەمەریکا ماوەی دوو سەدەیە دەستیان بەسەر جیهاندا گرتووە لەژێر ئاڵای تایبەتی "ئازادی" کە مۆڵەت دەبەخشێ بەزۆربەی فۆرمەکانی سەرمایەداری.

بەڵام ئەمجارە، ملیۆنان کەس لە مەغریبەوە تا ئێران، لە سووریاوە تا یەمەن ڕژاونەتە سەر شەقام و گۆڕەپان و مەیدانی شارەکان تا لە یەک کاتدا خۆیان پێشان بدەن لە دژی ستەمکاری وڵاتی خۆیان و تەداوخولاتی دەرەکی و بیانی. ئەمە ئەو ساتەیە تێیدا هەموو شێوازەکانی ئایدیۆلۆجیی پۆستکۆلۆنیال شکستیان هێناوە، هەروەها دیکتاتۆری نەقۆرای وەک ئایەتوڵڵا خامەنایی یان موعەممەر قەزافی دەبێ هەموو شتێکیان بەدەر کەوێ. کەواتە، وەستانەوە لە دژی بەڵێنی ئایدیۆلۆجیی بەلاغەی بازاڕی ئازاد چیی تر لەژێر دەستی دیکتاتۆرێکی زوڕناژەنی ڕۆئاوادا نییە، بگرە لە دەستی ویستی دیموکراتی نەتەوەکاندایە.

پاول رۆسنبێرگ رەخنە دەگرێ لە چەپی ئەورووپی لەبەرئەوەی بەگشتی بەلاغەی نیولیبرالیی پەسند بووە لە ماوەی دوو دەیەی بووریدا، هەتا کاتێ درێژەی بەپابەندبوونێکی تیۆری دەدا بە دادوەریی کۆمەڵایەتی و ئابووری بۆ جیاکردنەوەی خۆیان لە پارتەیلی راست. هەروەها رەخنەش لە دیموکراتەیلی ئەمەریکا دەگرێ لەبەرئەوەی بەگشتی راپەرینی ویسکۆنسنیان پشتگوێ خستووە. خوێندنەوە و سەرنجی لەبارەی کزبوونی دەسەڵاتی ئەمەریکاوە ژیرانەیە: "هەوڵە درەنگەکانی ئۆباما بۆ راگەیشتن بە بەهاری عەرەبی شتێک زیاتر لە زیانێکی گشتیی بالادەستیی پێشووی." ئەنجامی رۆسنبێرگ زۆر بە روونی ئەو رێی لە بەردەممانە دەبینێ:

> بەڵام شۆرشی راستەقینە ئەوە نییە دەسەڵاتێکی تر لە شوێنی دەسەڵاتی ئەمەریکا دابنێی، چونکە ئەمە دەبێتە رەوتێکی تری هەڵەی "ئازادی" کە تەنێ بازار پێناسەی دەکا. شۆرشی راستەقینە ئەوەیە بازاری بکەیت بە خزمەتکاری خەونگەلی مرۆڤایەتی، نەک ببیت بە سەرۆکی بازار. هەر بۆ ئەمەش بوو محەمەد بوعەزیزی ژیانی کردە قوربانی. روحی لەبەر ئەم هۆیە دەژی، نەک هەر تەنیا لە تونس، بگرە لە تەواوی جیهانی عەرەبی و سەرانسەری جیهاندا، تەنانەت لە مادیسن و ویسکۆنسن.

بۆ ئەوەی محەمەد بوعەزیزی هەر بەشەهید بمێنێتەوە و شایەت بێ بەسەر ئەو شۆرشەی کە دیکتاتۆر بە دیکتاتۆر ناگۆرێتەوە، ئەمەش هەڵەیەکی تری ئازادییە، یەک پێوەری لۆجیکی و دایمیی هەیە: گەل. تا ئەو دەمەی گۆرەپانی تەحریر کراوە بێ بۆ یاخیبوونی گەل، ئەو شۆرش کۆتا – کراوە دەبێ. لە کۆتاییی جولای ٢٠١١دا، بە دەیان هەزار کەس گۆرەپانەکەیان چۆڵ کرد، دوای ئەوەی سەرانی ئیسلامی بۆ یەکەم جار قسەیان بۆ خۆپێشاندەران کرد لەوەتەی سەرۆک حوسنی موبارەک لە شوبات هاتبووە خوار. بی بی سی گوتی "گەلێ خۆپێشاندەر، کاریگەریی لایەنگرانی ئیخوان

مـوسلمـینیـان لەسـەرە، داوای دروسـتـبـوونی دەوڵەتێکی ئیـسـلامی و چەسپاندنی یاسای شەریعە دەکەن. پەیامنێران دەڵێن گردبوونەوەکان جێی نیگەرانیی عەلمانییەکان دەبن. قەت پێشنیازێکی وا نەبووە ئیسلامییە میسرییەکان قسەیان نەبێ لە شۆڕشی نیشتمانیان، یان نابێ رێیان پێ بدرێ لە گۆڕەپانی تەحریر کۆ ببنەوە. مەبەست ئەوەیە گۆڕەپانی تەحریر دەبێ کراوە بێ بۆ ئەوانەی خۆیان بە عەلمانی دەزانن بێنە ئەوێ، ئەگەر هەینی نەهاتن با چوارشەم بێن، بە کەیفی خۆیان، بۆ ئەوەی خۆیان دەربڕن. ترس لە ئیسلامییەکان، هەر کێیەک بن، لەوانەیە ترسی بی بی سی بێ چونکە نازانێ ترسی راستەقینەی رەهای ئیسلامیزم چییە لەناو میسر. کرانەوەی ئاسۆییی جیهان تا دێ ئەم جۆرە شتانە ئاشکرا دەکا. بەڵام یەک شت روونە: مەحاڵە وابزانی ئیسلامییەکان لە میسر خەڵک بریندار دەکەن، دەکوژن، کپ دەکەن، دەگرن، زانکۆکان پاک دەکەنەوە، شۆڕشێکی کولتووری دەکەن یان غەیرە ئیسلامییەکان ناچار بکەن وڵات جێ بێڵن، وەک چۆن کۆماری ئیسلامی لە ماوەی سی ساڵی بووریدا وای کردووە. نموونەی دڕندایەتیی کۆماری ئیسلامیی ئێران لە گۆڕەپانی تەحریر وەک ئاوێنەیەکی درێژ دەردەکەوێ. ئەمە مانای ئەوە نییە بڵێی میسرییەکان وەک موسڵمان نابێ قسەیان هەبێ لە کاروباری نیشتمان. شۆڕشی کۆتا - کراوە دەسبەجێ و بەردەوام جێگرەوەکانی خۆی دروست دەکا.

ئەقڵانیەتی نیشتمانبڕ

ئەقڵانیەت لە نێوان سیاسەتی نیشتمانی و جیۆپۆلەتیکی نیشتمانبڕ هاوکێشەیەکە بە کاردانەوەی چەکی ئەتۆمی دەچێ، تێیدا هیچ هێزێکی دژە شۆڕش ناتوانێ بەتەواوی کۆنترۆڵی رەوتەیلی پارتە سیاسییەکان بکا هەرکە شوێنی زیاتر داگیر دەکەن و باڵادەستیان فراوانتر دەکەن. بای دیموکراسی، بۆ گۆڕینی میتافۆرێکی خۆشتر و زیاتر جەخت لە ژیان

بکاتەوە، زۆر بەجوانی لەلای رۆهەڵاتەوە لە ئەفریقیای باکور هەڵدەکا و دەسکە یاسەمینی تازە بە نێو رووباری نیلدا دەنێرێ بۆ کەنداوی فارس، بۆ ئەودیو دەریای عەرەبی، بەسەر زەریای هیندی و بۆ نێو دوورترین ناوچەی ئێران و ئەفغانستان و پاشان بۆ نێو ئاسیای ناوەڕاست. ئەمە هێزی سروشتە، درێژە لە کاتی دروستبووندا، هەروەها درێژترە لە کاتی کرانەوەدا.

سەرکەوتنی ویستی دیموکراتیی تونسییەکان و میسرییەکان سەرکەوتنێکی هاوتەریبی حەزی ئێرانییەکان بوو، کە تەواو ئەو شتەیان کرد کە ئێمە ئێستە لە تونس و میسر دەیبینین ساڵ و نیوێک پێش ئێستە لە رێی بزووتنەوەی سەوز، بەڵام هێشتا ماویەتی بگاتە خەونی کۆتایی. ئێرانییەکان لە ناوەوە و دەرەوەی نیشتمانەکەیان خەنی بوون لە سەرکەوتنی خێرای راپەڕینی تونس و سووربوونی قارەمانانەی میسرییەکان. هەرچەندە هێشتا ماویانە دیکتاتۆرە زل و چەپەڵەکە لەناوبەرن، بەڵام هەر دوای ئەو رووداوگەلە بێوێنەیەی میسر و تونس دەکەن. لەسەر فەیسبووک و تویتەر، لەسەر ماڵپەڕ و تۆڕەکان، پێگەی ئینتەرنێت و تۆڕی هەواڵ، لە رێی ئیمەیڵ و نامە، بە فارسی، فرەنسی، ئینگلیزی، عەرەبی، ئێرانییەکان لە سەرتاسەری جیهان شتەکان پۆست و شێیەر دەکەن، تەماشای کلیپەکانی یوتیوب دەکەن و قسەیان لەسەر دەکەن، لەسەر جەزیرە بەدیار دەکەون، دوای رووداوگەل دەکەون، ئامۆژگاری پێشکێش دەکەن، وردەکارییەکان شی دەکەنەوە، پیرۆزبایی لە هاورێ و هاوەڵە تونسی و میسرییەکانیان دەکەن، هەروەها پۆستەر و گرافیک و هێڵکاریی زۆر سەرنج ڕاکێشیان کرد کە یەکیان دەگرتەوە لەگەڵ چارەنووسی ئەوان: "داهاتوو هی ئێمەیە" ئەمە بە فارسی، عەرەبی و ئینگلیزی لەسەر ئەو پۆستەرانە نووسرابوو.

هەرکە ئەو رووداوانە لە تونس و میسر دەکرانەوە، زۆر گرینگ و داخوازی بوو لەگەڵ ناشنالیزمی کوێرانەی عەرەب تێکەڵ نەکرایەوە، چونکە بەهاری

عـــەرەبی زۆر لـەوە گـــەورەتر، رەواتر و تـەواوترە. بای بـەهـاری عـــەرەبی گەیشتووەتە ئەودیو جیهانی عەرەبی، لە راستیدا، رەوت و شێوازی جیهانی عەرەبیی گۆڕی، شـۆڕشگێڕەکانی لەودیو ناسنامەی سیاسـی وەک "عەرەب" پێـشـان دا. هـەر تەنیـا وەک عـەرەب نەبوو کـە تونسـیـیـەکـان لە دژی ستەمکارەکەیان هەستان. تەنیا وەک عەرەب نەبوو کە میسرییەکان یاخی بوون لە دژی حکوومـەتی گـەندەڵیـان. بگرە، وەک هـاووڵاتی بوو کـە لەلایەن کـۆمـارەکـان ناپاکـییـان لەگەڵدا کـراوە، کـە لەوەتەی داگیـرکـاریی ئەوروپا دەیانچـەوسێننـەوە، کەوا تونسی، میسری، یەمـەنی و ئەوانی تر لە ناوچەکە لە دژی ئەو ستـەمکارانە هەسـتان کە حوکمیـان کـردن، لە دژی ئەمـەریکا و بەرژەوەندییـەکـانی ئەوروپا هەسـتـان کە ئەو سـتـەمکارانەیان لە دەسـەڵات هێشـتـەوە لە دژی ویسـتی گەلی خـۆیان. دەسـپـێکی بنیـاتنانی نەتـەوەکان لەلایەن پۆستکۆلۆنیـالەوە بەڵێنی بۆش بوو بۆ هـەموو ئەوانەی لەژێر سێبەری داگیرکاریی ئەوروپیدان.

سـەرکەوتنگەلی تونسی و میسری سـەرکەوتنگەلی بزووتنەوەی سـەوزیش بوون لە ئێران، هی راپەڕینگەلی دیموکراتییانەی ناوچەکانی تریشی بوون. لە کـاتێکدا ئەمـــەریکا بە ســەخـتی بریندار بووبوو بە لـەدەســـتــدانی هـاوپەیمانەکانی لە ناوچەکە: کۆماری ئیسلامی، بەشبـەحاڵی خـۆی، دوژمنە سـەرەکییـەکانی خـۆی لەدەست دەدا، لەم بەشـەی جیهانیشدا لەدەستدانی دوژمن خـراترە لە لـەدەسـتدانـی هـاوڕێ. لەوەتەی دروسـتـبـوونی، کـۆمـاری ئیسلامی تاکە سـوودمەندی سیاسەتی بێهیوایی بووە کە ناوچەکەی دروست کردووە، ئازارەکـانی فەڵەسـتین چەقی ئەو هـەلقۆزەرەوە بوو. هـاوسـەنگییەکی تۆقـین هەیـە لە نێـوان ئەمــەریکا و هـاوپـەیمانەکـانی لەلایەک و کـۆمــاری ئیسلامی و هـاوپەیمانەکانی (حەمـاس، حزبوڵڵا و سوپای مـەهدی) لەلاکەی تر. هـەر گـۆڕانێک لەو هـاوسـەنگییـە هـەر تەنیـا بەتوندی ئەمـەریکا تێک نادا، توندتر کـۆمـاری ئیسـلامیش تێک دەدا، ئەمـەش شـتێکی ئەرێنییـە بۆ پرسی

ئازادی لە ئێران و ناوچەکە بەگشتی.

ڕێیەکی تر، وەک ئێمە بەهێز، هەیە تێیدا ڕاپەڕین و سەرکەوتنی بەهاری عەرەبی هەوێنی خۆشییە بۆ بزووتنەوەی سەوز لە ئێران. باڵی دووانە و لێک دووری ئەمەریکا/ئێران بۆ ڕفاندنی بزووتنەوەی سەوز، دووبارەبوونەوەی ئەو هەڵەیە کەوا هیچ دیموکراسییەک بوونی نییە بەبێ نیولیبرالیزم، بەشێوەیەک کەوا دیموکراسی و بازاڕی ئازاد دوو دیوی یەک دراون. ئەو هێزانەی لەنێو ئەو بزووتنەوەی کە جەنگابوو لە دژی ئەم ڕەوتە بووە مایەی مشتومڕی زۆر گەورە. بەڵام لەگەڵ فڕینی بەگومانی بن عەلی لە تونسەوە بۆ سعوودیە، ئەو وەهمە ڕێی خۆی لەدەست دا. داوای تونسی بن عەلی بۆ ڕەچەی نیولیبرالی خەونێک بوو بۆ بانکی جیهانی و دەزگای تەمویلی پارەی نێودەوڵەتی (ئای ئێم ئێف IMF). یەکەتیی ئەوروپا (بەتایبەتی فەرەنسای سارکۆزی) زۆر خۆشحاڵ بوو بە سیاسەتی نیولیبرالانەی بن عەلی، زیاتر لە شەڕی سەرۆک بوش لە دژی تیرۆریزم، چونکە تونسیان بە پارچەیەک لە یەکەتیی ئەوروپا دەزانی. گوێ مەدێ لەناو ئەو پێگە نیولیبراله، دیکتاتۆرێکی گەندەڵ و بێ بەزەیی وڵاتی بەڕێوە بردبوو بۆ بەرژەوەندی و سوودی خۆی و بنەماڵەکەی، ئەوانەی پشتگیریی ئەو بیرۆکەیە دەکەن "بازاڕی ئازاد واتە دیموکراسی" ئەوەیان دەزانی بەڵام خۆیان لێ گێل کردبوو.

لە ڕەتکردنەوەی قایلکردنی کۆماری ئیسلامی ببێتە پێویستییەک بۆ دوژمن، هەروەها لە دەرخستن و گەورەکردنی دووانەیی ئەوەی کە بەبێ هاوکاریی ئەمەریکا و ئابووریی نیولیبرال هیچ دیموکراسییەک لەدایک نابێ، کرانەوەی شۆڕشی یاسەمینی تونس بۆ نێو بەهاری عەرەبی سەرکەوتنێکی گەورە بوو بۆ بزووتنەوەی سەوز، کە بەڕاستیش سەرکەوتن بوو بۆ ویستی دیموکراتیی تەواوی ناوچەکە.

زەقکردنەوەی مەزهەبچییەتی: لەتکردنی شیعە و سونە

با ئێستە بچینە سەر پرسی پڕ لە گرفتی مەزهەبچییەتی، لەتبوونی شیعە و سونە کە هەردەم بووەتە هەوێنی ناکۆکی لەنێو موسڵمانان. زۆرینەی موسڵمانەکان قەناعەتی بە مەزهەبی سونە هەیە: کەمینەیەکی بچووک (لە نێوان سەتا ١٠-١٥) بەڵام کاریگەر شیعەن. شیعە لە ئێران، عێراق، ئازەربایجان، لبنان، بەحرێن و یەمەندا زۆرن، لەگەڵ ئەوەشدا، کۆمەڵگەی شیعی لە هەر وڵاتێکی ئیسلامیدا هەن. ڕەگ و ڕیشەی لەتبوونی مەزهەبی لە نێوان سونە و شیعەدا دەگەڕێتەوە سەردەمی سەرەتای مێژووی ئیسلامی و پێوەستە بەناکۆکیی سەرەتای موسڵمانان لەسەر پرسی جێگرتنەوەی دەسەڵاتی پێغەمبەر محەمەد (د.خ.). لە تەواوی مێژووی ناوەڕاستدا دوژمنایەتییەکی چالاک هەبوو لە نێوان شیعە و سونەدا. بەڵام لە ماوەی باڵادەستیی داگیرکاریی ئەوروپی بەسەر جیهانی عەرەبیدا، هەروەها دوای دروشمی کۆنی ڕۆمەکان (دابەش بکە و حوکم بکە)، ئەم جۆرە لەتبوونە مەزهەبییانە، بە گشتی لە نێوان موسڵمانان و هیندۆسەکان و نێوان موسڵمان و مەسیحییەکان، کاریان لەسەر کراوە لە پێناو بەرژەوەندی و سوودی باڵادەستیی داگیرکاران.

خێرا دوای داگیرکردنی ئەمەریکا بە ڕابەرایەتیی ئەمەریکا لە ئاداری ٢٠٠٣، ستراتیجناسە سیاسییەکان و شرۆڤەکارانی سەربازی وەک سەید سەید وەلی ڕەزا ناسر، کە ویستیان شەڕ بە ڕێیەکی دەمارگیرانە و تاوانێکی سەرەکیدا ببەن، کتێب و وتاریان بڵاو کردەوە لەسەر شیعایەتی کە بەنزینی بە توندوتیژیی عێراقدا کرد بۆ دابەشبوونی مەزهەبی. سەدای ئەم جۆرە خەملاندنانەی ڕاپەڕینی شیعەی سنووربڕ لە دژی باڵادەستیی سونە، کاریان گەیاندە ئەوەی شا عەبدوڵڵای دووەمی ئوردن بێ باسی دروستکردنی "پێگەیەکی شیعی" بکا. لەبەر ڕاپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی، بەتایبەتی لەو

وڵاتانەی کە دانیشتوانی شیعەیان زۆرە و لەلایەن کەمینەیەکی سونەوە حوکمڕانی دەکرێن، وەک بەحرێن، جارێکی تر پرسی دوژمنایەتیی سونە و شیعە و رکابەرییان سەری هەڵدایەوە.

ئەم ترسەی "پێگەی شیعی"، یان زیندوبوونەوەی رکابەریی مەزهەبی لە جیهانی موسڵماناندا، وەک ترسی نوێبوونەوەی ئیسلامیزمی سەربازی، زەنگێکی هەڵەیە، کە هەردەم پێشبینی و قسەی لەبارەوە دەکرێ لە کولتووری سیاسیی موسڵماناندا، کە بێگومان ئیسلام و مەزهەبەکانی دەگرێتەوە بەڵام سنووردارێش نییە تەنێ بەئیسلام. بەڵگەی راستەقینەی مێژووی هەنووکەی ناوچەیی بەشێوەیەکی کارامە ئەگەری دوژمنایەتیی شیعە و سونە سنوور ببڕن، دووپات دەکاتەوە. ماوەی هەشت ساڵی درێژ و خوێناویی شەڕی عێراق و ئێران، دوو وڵاتی گەورەی شیعی، خەریک بوو ملی یەکتر بپەڕێنن، لە هەردوولاوە شیعە شیعەی دەکوشت. شیعایەتی (ئیسلام بە گشتی بۆ ئەو پرسە) هەرگیز تاکە هۆکار نەبووە لە ناسنامەی سیاسیی گەلان. ئەمڕۆکە لە بەحرێن، کە تا بەو دواییيانەش ئێران چاوی لە هەندێ ناوچەی بڕیبوو، خەڵک زیاتر بەلای عەرەبچییەتیدا دەڕوا نەک مەزهەبی شیعە، زیاتر بۆ ئەو دەسووتێ. لەنێو وڵاتانی تایبەتی شیعەدا، دڵسۆزییەکان و ناسنامە بەریەک دەکەون لە گەلێ هێڵی یەکتربڕدا. لە ئێران، وڵاتێک زۆرینەی شیعە، بزووتنەوەی گەورەی مافەیلی مەدەنی دەبینین (ئێستە کاریگەریی راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی لە ناوچەکەیان لەسەرە)، تێیدا شیعەکان دەڕژێنە سەر شەقام و خۆپێشاندان دژی کۆماری ئیسلامی دەکەن، کە حکوومەتەکەی مەزهەبی شیعە بەڕێوەی دەبا. ئەمە ئاماژکەیە بەو راستییەی کەوا شیعیزم یەکێک لەنێو چەندان هۆکاری تر کەوا قەناعەتی سیاسی و کردەی کۆمەڵایەتیی خەڵک دیاری دەکا.

ئەوەی ئێمە لە زۆربەی جیهانی عەرەبی و موسڵماناندا دەیبینین لەبەر رکابەریی سونە-شیعە نییە، بگرە هەر زۆر لێیەوە دوورە، ئەمە راپەڕینێکی

لەمێژینەی کولتوورێکی کۆزمۆپۆلیتانییە، دووپاتکردنەوەی ناسنامەیەکی جیهانییە کەوا بەری مێژووی دوور و تازەیە. ئەم کولتوورە بەگوڕ و فرە لایەنە بەدەرە لە هەر قەناعەتێکی مەزهەبی یان ئایدیۆلۆجی.

زۆر گرینگە بۆ جیهان بەگشتی لەوە تێ بگەن ئێستە لە بەهاری عەرەبیدا روو دەدا، بە زاراوەی راپەڕین تێی بگەن و رووداوەکان کەم نەکەنەوە بۆ ئاستی کلێشەی خەیاڵ و بیرۆکراتی. هەلومەرجی مێژوویی خەڵک لەپێش هەموو شتێکە، نەک دەرهەستی گشتیان کە داگیریان بکا. خەڵک لە مەغریبەوە تا عومان، لە یەمەنەوە تا ئێران سوورن لەسەر گۆڕینی چارەنووسیان لە سیاسەتی بێهیوایی بۆ خەیاڵێکی ئەخلاقی کۆتا-کراوە کە بشێ بۆ ئازادی و شکۆمەندی. لەم پرۆسەیەدا، هەموو لایەنێکی ئاین و کولتوورەکان دێنە پێشەوە تەنێ تا ئەو رادەیەی کەوا بتوانن یارمەتیی گێڕانەوەی هەستی شکۆمەندی و هەوڵەکان بۆ دروستکردنی جیهانە نوێیەکەیان. ئەمە مانای ئەوە نییە کە ئارەزووی ئێتنی، مەزهەبی و شۆڤێنی کە حوکمی کردووە و خەڵکیان دابەش کردووە بە شەو و رۆژێک نامێنێ. بەڵام ئەو تێکەڵە تواوەی راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی پلەی گەرمی و مەرامی خۆی هەیە، هەروەها رەوتی مێژوو دێتە گۆڕین.

شەشەم

سەنتەر ناتوانێ بوەستێ

پانۆرامای گشتیی راپەرینگەلی شۆرشگێری لە تەواوی جیهانی موسڵمان و عەرەبیدا، کە لە مێژووی ١٨ی دیسێمبەری ٢٠١٠ەوە دەستی پێ کردووە، بە پانۆرامایەکی شێواو و ئاژاوەئامێز دەچێ. لە پایزی ٢٠١١، شۆڕشەکان رێژیمگەلی حوکمرانی تونس، میسر و لیبیایان لێ خست، هەرچەندە بۆردمانی خوێناویی ناتۆ و بەزاندنی سنووری مرۆڤایەتی سەرکەوتنی لیبیاییەکانی پیس کرد. سووریا، یەمەن و بەحرێن خۆپێشاندانی ئاشتییانە و هێمنیان بەخۆوە بینی لەسەر شەقامەکان کە داوای گۆرانی دیموکراتییان دەکرد، بەڵام دواتر درندانە دەستیان نرا بەرووییانەوە و هاتنە سەرکوتکردن. خۆپێشاندانی سەرەکی دەستی پێ کردبوو لە مەغریب، جەزائیر و ئوردن، رێژیمەکانیان ناچار کرد بەڵێنی چاکسازیی ریشەیی بدەن. بەشێوەیەکی رێژەییش گردبوونەوەی بچووک بچووک لە عومان، کوێت، لبنان، مۆریتانیا، سعوودیە، سودان و بیابانی رۆئاوای بەرچاو کەوتن.

هەریەک لەو وڵاتانەی ناوچەکە پێگە و گرینگیی تایبەتی خۆیان هەیە، هیچ دوو وڵاتێک وەک یەک نین. بۆ نموونە، سعوودیە کەللەرەقترین و توندترینیانە بۆ گۆران لە رێی خۆپێشاندانی ئاشتییانە، رێژیمەکە زۆر بێ بەزەییانە توندوتیژە و هەروەها راستیی ئەوەی کە دوو پیرۆزترین پێگەی موسڵمانان، مەککە و مەدینە، لەوێن، ئەمە پیرۆزی و دەسەڵاتێکی تر دەدا بەوڵاتەکە. بەڵام تەنانەت سعوودیەش بزووتنەوەیەکی گەورەی بەخۆوە بینیوە: بزووتنەوەی ئافرەتانی چینی مامناوەند، بەپێچەوانەی یاسای نیشتمانیان،

پێیان داگرت لەسەر مافی یەکسانییان بۆ هاژۆتنی ئۆتۆمۆبێل. ڕەنگە ئەمە لە سۆنگە گشتییەوەکەوە قسەیەکی سادە و بێ مانا بێ، بەڵام دەکرێ ئاکامی جیدی و گەورەی لێ بکەوێتەوە لەودیو داواکاریی ئافرەتان بۆ تامکردن لە ئازادییەکی مەدەنیی سەرەتایی. عێراق نموونەیەکی سەرنج ڕاکێشە، لەویاندا لە تەواوی جیهانی عەرەبیدا جیاوازە، هێشتا لەژێر داگیرکاریی سەربازیی ئەمەریکا و هاوپەیمانانداییە و بۆیە نموونەیەکی مەترسیدارە و ئاکامی کارەساتباری لێ دەکەوێتەوە هەوڵ بدرێ دیموکراسی هەناردەی ئەوێ بکرێ. ئەگەر ئەمەریکا عێراقی داگیر نەکردبا و سەدام حوسێن هەر مابا، لەوانەیە عێراقییەکان یەکەم کەس دەبوون پێوەندییان بەشۆڕشەکانی بەهاری عەرەبییەوە دەکرد. لە باتیان، ئێستە لەژێر داگیرکاریی سەربازیدان و وڵاتەکەیان وێران کراوە.

چی لە پشتی ئەو شۆڕشانەوە بوو؟ کاتێ شۆڕشی میسری دەستی پێ کرد هەردوو پیاوانی ئاینیی حوکمڕان لە ئێران و هاوشانە نیوپارێزکارە ئەمەریکییەکانیان دووپاتیان کردەوە کەوا ئەمە "شۆڕشێکی ئیسلامی"یە. بەڵام بڵاوکردنەوەی کاریگەرییەکی سادە و تژی لە شرۆڤە، بەتایبەتی شۆڕشی ئیسلامی لە ئێران، ئەوا شیکردنەوەی ڕاپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی گومڕاکەر بووە و هەرواش دەمێنێتەوە. بزوێنەرەکانی شۆڕشی هەر وڵاتێک تایبەت بەخودی وڵاتەوە و داواکان لەیەک دەچن. ئەم ڕووداوانە وەڵامی درێژکراوە نین بۆ شۆڕشی توندوتیژی بە ئیسلامیکراوی (نەک ئیسلامی) ئێران لە ماوەی سی ساڵی ڕابردوودا، هەروەها هیچ ئاماژکەیەکیش لە ئارادا نییە کەوا ئایدیۆلۆجیای ئیسلامی لە پشتی شۆڕشەکانەوە بێ، (هەرچەندە ڕێکخراوگەلی ئیسلامی وەک ئیخوان موسلمین لە میسر تەواو غیاب نەبوون لە هەڵسوڕاندنی سیاسیی تەواوی کارەکە). ڕاپەڕینگەلی دیموکراتی داوای چوارچێوەیەکی فراوانتری شرۆڤەی مێژوویی دەکەن، چونکە ئەمڕۆ هەر تەنیا ئیسلامیزمی سەربازی نییە بگرە تەواوی شێوەکانی

ڕەهاگەریی ئایدیۆلۆجی شەرعیەتی خۆیان لەدەست داوە.

هەروەک بینیمان، مەبەستی سەرەکیی ئەم کتێبە ئەوەیە ڕووداوەکان لە جیهانی موسڵمان و عەرەبی، کە بەگشتی پێیان دەگوترێ "بەهاری عەرەبی"، ئاماژکەیە بە کۆتاییی فۆرمەکانی ئایدیۆلۆجیای پۆستکۆلۆنیا، ئەوانەی ئێمە لە ماوەی دووسەت ساڵی بووریدا دەیانزانین. مەبەست لە بەکۆتاهاتنی پۆستکۆلۆنیالیتی واتە نەمانی بەرهەمی ئایدیۆلۆجی بەزاراوەی داگیرکاریی و کۆلۆنیالی، ئەو زاراوانەی لەلایەن باڵادەستیی داگیرکاریی ئەوروپا بەسەر ناوچەکەدا سەپێنراون، هەروەها وڵاتانی ستەمکاری داگیرکراو لە پشت بەجێ مان کاتێ ئەوروپییەکان ئاڵاکانیان کۆ کردنەوە و ڕۆیشتن. ناشنالیزمی دژە داگیرکار، سۆشیالیزم و ئیسلامیزم وەک شێوەی ئایدیۆلۆجی کە ڕووبەڕووی داگیرکاریی ئەوروپا بوونەوە و نەتەوە – وڵاتیان دروست کردووە کە لە ناوچە داگیرکراوەکانی پێشوودا دروست بوون. ئەو هێزانە دواجار شەڕەکانی دژە داگیرکاریان بردەوە، بەڵام تەنیا وڵاتی کارەساتئامێزیان بەرهەم هێنا، نموونەی گەورەش بۆ ئەمانە ئەو سیستمە دژوارە ئاینییەیە کە حوکمی کۆماری ئیسلامیی ئێران دەکا، هەروەها ڕێژیمی توندوتیژ و بێ بەزەییی بەعسی سووریا، ئەو ستەمکارەی حوکمڕانی لیبیای کرد، ئەو خێڵەکییە پیاوسالارییەی تەواوی سعوودیە، ئوردن، کوێت و مەغریبی گرتەوە، هەروەها سیستمی ئۆتۆکراتی نیولیبرالی میسر و تونس نموونەی ترن. ئەم وڵاتانە جەنگان لە دژی داگیرکاری، وڵاتی خۆیان لە سەردەمی پۆستکۆلۆنیال مسۆگەر کرد، بەڵام ستەمکار و حوکمڕانی وایان لێ بەرهەم هات کە بەتەواوی و تا سەر ئێسک هاووڵاتییانی خۆیانیان چەوساندەوە و لە گۆڕ نا. بۆیە ڕەوتی ئایدیۆلۆجی لە کاتی باڵادەستیی داگیرکاری دروست بوو، بەڵام لە ماوەی دوای داگیرکاری تەقییەوە، زۆر شەکەت کرا.

کۆتاییی شێوازەکانی ئایدیۆلۆجیی پۆستکۆلۆنیا مانای ئەوە نییە

کۆلۆنیالیزم بەکۆتا هاتووە، یان ئیمپریالیزم بەرگەگرتن بەرهەم ناهێنێ. ئەمڕۆ تەماشای وڵاتانی وەک بەحرێن، سعوودیە و یەمەن دەکەین وەک سێگۆشەی سەرەکیی پرۆژەی داگیرکاریی ئەمەریکا لە ناوچەکە، سێگۆشەیەک کەوا ناچارمان دەکا بیر لەودیو ئاکامەکانی بەهاری عەرەبی بکەینەوە و بچینە سەر دەسەڵاتی جیهانی لە دژی ئەفریقیا و ئاسیا. وەک سێ هاوپەیمانی سەرەکیی ئەمەریکا و ئیسرائیل لە ناوچەکە، ئەو رێژیمە ستەمکارانە پرسی فەڵەستین بە گەردوونێکی سۆزیار پێشان دەدەن کە لێیەوە دواجار بەهاری عەرەبی لەدایک بوو. ئەمڕۆ ئەمەریکا تاکە بزوێنەری باڵادەستیی داگیرکارییە، لە کاتێکدا ئیسرائیل کە دوا پاشماوەی داگیرکاریی ئەوروپایە لە ناوچەکە. بەڵام راست لەبەرئەوەی ئەمەریکا یاریی تاک-باڵادەستی و باڵادەستیی ئایدیۆلۆجیی لەدەست داوە، هەروەها لەبەرئەوەی ئیسرائیل تەواو وەک پرۆژەیەکی داگیرکارانە بەدیار کەوت، بەرگەگرتنی ئەوان چیی تر پرسێکی وەها ئایدیۆلۆجی نییە. ئەمەریکا ناتوانێ بە تەنیا دژی ئەو هەموو ئایدیۆلۆجییانە بوەستێتەوە کە شەڕی باڵادەستیی ئەو دەکەن. ئیسرائیل شاگرد و هاوکات سەروەستای پرۆژەی داگیرکارییە و پێویستی بەناشنالیزمی عەرەبی نییە، بە ئیسلامیزمی سەربازیش نییە، یان سۆشیالیزمێک بە فیتی سۆڤیەت بێ دژی بوەستێتەوە. بۆیە دوژمنی ئیسرائیل و ئەمەریکا چیی تر بە زاراوەی ئایدیۆلۆجیای پۆستکۆلۆنیال نییە، بگرە بە جیهانی مادی، خەیاڵی و ئەخلاقییە.

ئاکامی ئەم ئایدیۆلۆجییە شەکەتانەی پۆستکۆلۆنیال وەرچەرخانێکی رامالینە بۆ مۆدێرنیتەی کۆمەڵایەتی. بۆیە مەیدانی شەڕ بزووتنەوەی مافەیلی مەدەنیی تێدایە نەک رکابەریی ئایدیۆلۆجی. خەڵک شەڕ دەکەن لە پێناو ئازادییە مەدەنییەکانیان، لە نێویاندا، دامەزراوەی دیموکراتی دوا خراون کە ئایدیۆلۆجیا و وڵاتانی پۆستکۆلۆنیال فەشەلیان هێنا لە دابینکردنی.

گۆڕانی ریشـەیی لە ناوچەکە، لەگەڵ نزمکردنەوەی ئاڵای ئایدیۆلۆجی، هەر تەنێ بۆ عەرەب و موسڵمانان نییە ببینن و ئاهەنگ بگێڕن. جیهانی نوێ بۆ هۆشـیـاریی خـود پێش هات، ئایدیۆلۆجـیـیـە زاڵەکـانی بەرەنگاری تێروانینەکانی خەڵک دەبنەوە. "شـتێکی بنەڕەتی گۆڕاوە. لە منداڵییەوە بەو باوەڕە گـەورە کراوم کـەوا ئێمـە، ئەمـەریکی و جـوولەکـەکان، دروسـتکەری مێـژووی رۆهـەڵاتی ناوەڕاسـتین. ئێمـە واقیـعـمان دروست کـرد، ئەوانی تر سەیریان کرد، گەوزین، ئیفلیج بوون، دەترسان." ئەمە قسەی پیتەر بینارتە، کە گـەورە نووسـەری سیاسی بۆ زە دیەلی بیـست دەنووسێ، مـامۆسـتای رۆژنامەوانی و زانستە سیاسییەکان لە زانکۆی سیتیی نیویۆرک، هەروەها گەورە ئەکادیمی لە دەزگەی نیو ئەمێریکا.

بەردەوام دەبێ:

> لە ١٩٨٩، ئەمـەریکییەکان سـەرکەوتن کـاتێ یەکەتیی سۆڤیـەت، رکابەری پێشـوومـان لەسـەر بالادەستیی رۆهـەڵاتی ناوەڕاست، بەتەواوی لە ناوچەکە پاشەکشێیان کرد. کاتێ سەدام حوسێن ویستی رووبەڕوومان بێتەوە لە ناوەوەی ناوچەکە، ئێمە لە شەڕی کـەنداودا خـراپمـان بەسـەر هێنا. لە سـاڵانی نەتەوەکـان، ئابووریناس، مامۆستای یاسا و پسپۆڕی بانک و وەبەرهێنانمان نارد تا وانەی جیهانگیری بە عەرەبەکان بڵێنەوە، کە ئەو کاتە مـانای کـۆپیکردنی ئێمـە بوو. بەهەزاران رێگە، هەندێ جـار بەنەرمی، هەندێ جاریش دڕندانە، ئێمـە ئەو پەیامـەمـان نارد: ئێمە یاسا دادەنێین، ئێوەش جێبەجێی دەکەن.

"ئەوان" هەرگیز یاساکانیان دانەنا و "ئەوانی تر"یش قەت جێبەجێیان نەکرد. ئەمە خەیاڵێک بوو هی نەخۆشێک بۆ سەرکەوتن و خۆبەزلزان. بەڵام

له خەیاڵیش زیاتر (کە منداڵێکی فەڵەستینی بە بەردێک دەتوانێ هەر کاتێ بیەوێ بیشکێنێ)، مانای ڕۆشنگەری بۆ بیرۆکەی کەوا "ئێمەی ئەمەریکی و جوولەکە" بەهێزترین دەسەڵاتین، ئەمە پێشی ڕوودانی بەهاری عەرەبی بوو. ئەم دەستەواژەیە "ئێمەی ئەمەریکی و جوولەکە"، کە یەکسەر دەبێتە "ئێمە" و "خۆمان"، جیهان ئەو کاتە وابوو، واتە: "ئێمە" داگیرمان کرد، دزیمان دەکرد و زاڵ بووین، ئێمە مێژوومان نووسی، هەر یەکێکیش وێرای لە دژی ئێمە بنووسێ و بجووڵێتەوە تێکمان شکاند، ناومان لێ نا دژە سامی، دژە ئەمەریکی، تیرۆریست، بۆیە کپ و بێدەنگمان کردن، ئەگەرنا دەرمان دەکرد و بەهی خۆمان نەدەزانی. ئەو "ئێمە"یە فەشەلی هێنا لە بێدەنگکردنی هیچ کەس، نە مەحموود دەرویش، نە ئێدوارد سەعید، مۆنا هاتۆم یان عالیە سلێمان. چەندان کتێبە چاوەڕێن بێنە نووسین، شیعر بێنە نووسین، شانۆ بێنە نمایشکردن، فیلم، هەروەها هەموو ئەو ئازادییانەی کە پڕ کرابوون بە ترس و تۆقین، کەس نەیدەوێرا لەبەر ئەو نەخۆشانەی سەر "ئێمە" کارێ بکا و بجووڵێتەوە، یان وەک بینارت (کە ئێستە ژیرتر و باشترە) بنووسێ. بە چەند وشەیەک ئەو تۆقینە کورت دەکاتەوە کەوا چەندان نەوەی فەڵەستین، عەرەب و موسڵمان ئەزموونیان کرد، بە سادەیی دەڵێ "نەخێر" بۆ دەسەڵاتی تۆقێنەری خودڕۆشنگەر.

بینارت کورتەیەکی زۆر باش دەنووسێ لەبارەی سەرکەوتنەکانی جوولەکە و شکستەکانی عەرەبان، بە کلێشەیەکی زایۆنی کۆتاییی پێ دێنێ، "ئێمە لە هێزەوە چووین بۆ هێز، ئەوان هەرگیز یەک هەلیان لەدەست نەدا". بەڵام پاشان دەگەڕێ بەدوای فیداکردنی خۆی، دەنووسێ و نۆستالجیای پێوە دیارە:

> ئەو جیهان بەسەر چوو. ئەمەریکا و ئیسرائیل چیی تر تاکە هێزی دەسەڵاتدار نین لە ڕۆهەڵاتی ناوەڕاست، دوای ماوەیەکی زۆر، بۆ یەکەم جارە عەرەبەکان هێزی دەسەڵاتدارن. لە گۆڕەپانی

تەحریر، گەنجانی میسر شۆڕشێکیان بەرپا کرد. سەرۆک ئۆباما چۆکی دادا لە بەردەم واقیع و یارمەتیی حوسنی موبارەکی دا و دەرگەی پێ پێشان دا، بێنجامین ناتانیاهو سەری خۆی لە بەرامبەر مێژوودا کەچ کرد، هەر هاواری وەستانی دەکرد، بێهوودە بوو. ئێستە سەرانی میسر بەپێی ویستی گەلەکەیان دەجووڵێنەوە، حەماس و فەتحیان پێک هێناوە تا پێکەوە بەشدار بن لە هەڵبژاردنەکان. حەماس و فەتح یەک دەگرن چونکە ئەوانیش لە گۆڕەپانی تەحریری خۆیان دەترسن... بۆ سەرانی ئەمەریکی و ئیسرائیلی کە راهاتوون بە ئۆتۆکراتی فەڵەستینی و تیرۆریستانی فەڵەستینی، ئەمە شتێکی نوێیە. ناتانیاهو و پاڵپشتە ئەمەریکییەکانی داوا لە ئۆباما دەکەن سەعات ئاوەژوو بکاتەوە، بەڵام ناتوانێ.

زاراوەکان هێشتا هی نەخۆشەکانن، بەڵام شکاون. "ئێمەی ئەمەریکی و جوولەکە" نۆرەی خۆی تەواو کرد، ئێستە نۆرەی "عەرەبەکان"ە. گۆڕان چیی تر بەدەستی ئێوە نییە، چیی تر وانەی ئێوەمان ناوێ، سەردەمی "ئێمە"ی ئێوە "ئەوانی تر"ی ئێمە بەسەر چوو، چی رێ نەماوە لە جیهان بۆ تێپەڕبوونی پرسی "ئەوان" و "ئێمە" سەبارەت بە ژینگە، دیمۆگرافی و هەژاری، کە بەگشتی رووبەڕووی مرۆڤایەتی کرانەوە. بەڵام لە کۆتاییی وتارەکەی، بینارت ئەو هەستە خۆبەزلزانییەی زایۆنی ون دەکا، دژی قسەکانی خۆی دەوەستێتەوە کەوا "هەرچەند ئەمەریکا خۆی بە ئیسرائیلەوە گرێ بدا، هێندە لاوازتر دەبێ". کۆتاییەکەی وێ دەچێ ئازادیخواز بێ، بۆ خۆی و بۆ پێوەندی لەگەڵ زایۆنییەکان:

فەڵەستینییەکان کۆنترۆڵی چارەنووسیان دەگرنە دەست لەبەرئەوەی لە دەستی ئیسرائیل دەرچووە. زایۆنیزم، لە باشترین حاڵەتی هەر مەرامی هەیە، کۆششی ئەخلاقی سەلامەت

هێشتنەوەی جوولەکەیە لە خاکی ئیسرائیل، بەڵام ئەم حکوومەت بێ مێشک و نزیکبینە هەڕەشە لە سەلامەتی و ئەخلاقی جوولەکان دەکا. کاتی خۆی، ئەو دەمەی عەرەب بێدەسەڵات و ئەمەریکا بەهێز، ئیسرائیل دەیتوانی وەها بژی. بەڵام چیی تر ناتوانێ. ئەگەر باراک ئۆباما نەتوانێ بێنجامین ناتانیاهو قایل بکا بۆ دامەزراندنی وڵاتێکی فەڵەستینی لەسەر بنچینەی هێڵەکانی ١٩٦٧، ئەوا رووداو و راپەڕینەکان روو لە هەردووکیان دەکەن. ئەوانی تر دەسپێشخەری دەکەن، لە رۆهەڵاتی ناوەڕاستدا، ئەمەریکا و ئیسرائیل چارەنووسی خۆیان لە دەستی نەتەوەکانی تردا دەبیننەوە. بۆ ئێمەمانان کە باوەڕمان وابوو ئەمەریکانیزم و زایۆنیزم چارەنووسیان بەدەست بوو، تەوسێکی لەوە دڕندانەتر نییە لە دنیا، واز بێنن.

فەڵەستینی و عەرەبەکانی تر کۆنترۆڵی چارەنووسیان ناگرنە دەست تەنێ لەبەرئەوەی ئیسرائیل لە دەستی دەرچووە. ئیسرائیل ئەوەی ویستوویەتی کردوویەتی، هەر ئەوهاش بەردەوام دەبێ. هێزی مێژوو ئیسرائیل و زایۆنیزمی لە قونڕا بەجێ هێشتووە. ژیان و ئەخلاقی جوولەکان هەر تەنیا هەڕەشەیان لەسەر نییە بگرە دەمێک پێش ئەوەی بینارت ئەو رستانە بنووسێ بوونەتە قوربانی. هەر لەو دەمەی کە تیۆدۆر هێرزل دەستی لە نەخشەی فەڵەستین دا و گوتی وەهای دەوێ، ئەخلاق و ژیانی جوولەکان بوونە قوربانی، هەر بەردەوامیش قوربانی بوون تا گەیشتە سەردەمی ئەوەی پێی دەگوترێ "بزووتنەوەی تێنت"، کاتێ بەدەیان هەزار ئیسرائیلی رژانە سەر شەقامەکانیان و بە جیهانیان گوت لەوانەیە ئەوانیش بچنە پاڵ بەهاری عەرەبی. دوو مانگ دوای بڵاوبوونەوەی وشەکانی بینارت، ئیسرائیل خۆیشی یاخی بوو لە دژی ناتانیاهو. کارەکە لەبەر تەنگژەی نیشتەجێ دەستی پێ کرد، بەڵام بەلای گەلێ ئیسرائیلی، بە گیدۆن لیڤیشەوە، کە گۆشەنووسێکی

ناوداری رۆژنامەی هارێتزە، هەروەها بەلای گەلێکی تریشەوە:

> ئەو شەوە بوو کە بێنجامین ناتانیاهو لە نووسینگەی سەرۆک وەزیران دەرکرا دەرەوە و شەرمەزار کرا.... شەوی رابردوو خۆپێشاندانەکان گەیشتنە لووتکە. دروشمگەل لەبارەی کرێی زۆر دەگمەنەوە بوون. "گەل داوای دادوەریی کۆمەڵایەتی دەکا" باوترین دروشم بوو، پاش ئەویش ئەمە بوو "هوو ها، میزە با؟ مەدینەت هارێڤە ها (واتە: کەسی پاشتر کێیە دێ؟ ئەوە وڵاتێکی خۆشگوزەرانە). ئەی دەڵێی ئەورۆکە سۆشیالیزم هاتووەتەوە؟ بەڵێ، بە گەرووی گیراو و هەستی سۆزیارانەوە. شەوی بووری، خۆپێشاندانەکان فڕین. تەنگژەی نیشتەجێبوونیان لەبەر کرد، هەر ئەو نەبوو. ئەوانەی دەترسان کە خۆپێشاندانەکان زۆر تەسکن، تێکدەرن، دوێنێ بینیان فراوان بوو. ئامانجەکانی ئەو خۆپێشاندانە زۆر لەودیو کرێی باڵەخانە و خانووە.

ئەمە هێشتا زۆر دوورە بگاتە ئەو رادەیەی ئیسرائیلییەکان دیوارە دروستکراوەکان برووخێنن، ئەقڵی و جەستەیی، ئەو دیوارانەی لە چواردەوری خۆیان دروستیان کردووە و دوورن لە هیوا و ئارەزووەکانی بەهاری عەرەبی. بەڵام هیچ بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی بەتەواوی کۆنترۆڵی بەسەر پرس و ئاکامەکانیدا نەکردووە. تەنانەت زایۆنیزمیش، دوایەمین پێگەی داگیرکاریی ئەوروپا، پرسیاری لە خۆی دەکرد. ئیسرائیلییەکان لە مەسادەی خۆیان دەهاتنە خوار.

رۆهەڵات رۆئاوایە، رۆئاواش رۆهەڵات

کۆتاییی ئایدیۆلۆجییەکانی پۆستکۆلۆنیال واتە گەڕانەوە بۆ سەرەتای مێژوو، نەک هەر تەنیا لە ناوچە ژێردەستەکانی پێشوودا. کاتێ چەندان جیهان پێکەوە بە رێی خۆیاندا دەچن، سەنتەر ناتوانێ بوەستێ. هەروەکو

باسم کرد، ئەگەر تەمەنی پێکهاتەی ئایدیۆلۆجیی پۆستکۆلۆنیال کۆتاییی هاتبێ لە ناوچە ژێردەستەکانی پێشوودا، ئەوا داگیرکارانی پێشوو، بێ جیاوازی، گیرۆدەی دەستی سیاسەتی پۆستمۆدێرن بوونە چونکە پرسی سەرەکیی ئەو پێکهاتە ئایدیۆلۆجییانە (ناوە نهێنییەکەی رۆئاوایە) چیی تر پرس نییە و باوی نەماوە. رەچاوی ئەمە بکە: ئەگەر لە جیهانی موسڵمان و عەرەبان‌دا دیموکراسی نکووڵیی لێ بکرێ، ئەوا لە ئەورووپا و ئەمەریکای باکور ئێسکی لەبەردا دەرهێنراوە (ئەمە جیاوازیی ئارندتە لە نێوان شۆڕشی فەرەنسی و ئەمەریکی کە چیی تر باو نییە لە سەردەمی پۆستمۆدێرنی سیاسی کە سیفەتی سەرمایەدارییە)، ئەم دوو هۆیە خەڵکی مەیدانی ئازادیی تاران و گۆڕەپانی تەحریری قاهیرە دێنێتە تەک یەک و یەکیان دەخا لەگەڵ ئەوانەی لە پورتا دو سۆلی مەدرید و گۆڕەپانی سینتاگما لە ئەسینا، هەروەها لەگەڵ ئەوانەی لەودیو زەریای ئەتلەسین کە بەشدارن لە بزووتنەوەی ئۆکیوپای وۆڵ ستریت لە ئەمەریکا و تەواوی جیهاندا. میسر، ئیسپانیا و ئەمەریکا لەوانەیە زۆر لە یەکتر جیاواز بن، بەڵام ئەوەی یەکیان دەخا مێژووییەکە لە ویستی دیموکراسی کە داپۆشرابوو بە ستەمکاری و رووتکردنەوەی دیموکراسی بۆ مەرامی خۆیان.

لە گۆڕەپانی تەحریر و پورتا دێل سول ئێمە دەگەڕێینەوە بۆ سەرەتاکانی دیموکراسی، ئەو دەمەی بیرۆکەکە هێشتا ناوێکی بۆ خۆی نەدیتبووەوە. ئەگەر بیرۆکەی دیموکراسی لە ئەسینا بووبێ لەدایک، ئێستە ئەو شارە خۆی پێوەندیی بەگۆڕەپانی تەحریر کردووە، گرێبەستی لەگەڵ مێژوو نوێ کردەوە. هەروەک ستاسیس گۆرگۆریس، مامۆستای ئەدەبی کلاسیک و بەراورد و بەڕێوەبەری پەیمانگەی کۆمەڵگە و ئەدەبی بەراوردکار لە زانکۆی کۆڵەمبیا لە نیویۆرک، بەم شێوەیە لێی دەدوێ، "گومانی تێدا نییە کە رووداوگەلی تەحریر رۆڵێکی کاریگەریان گێڕا لە دروستبوونی سینتاگما. بۆیە، لەبەر هەندێ، ئەوەی لە ئەسینا لە دیسێمبەری ٢٠٠٨دا رووی دا

یارمەتیی بزواندنی گەنجانی دا لە گەلێ بەشی جیاوازی جیهانی عەرەبی."
سۆفییە موسڵمانەکان قسەیەکیان هەیە دەڵێ کاتێ سۆفیگەری بوونی هەبوو سەرەتا هیچ ناوێکی نەبوو، هەرکە ناوی بۆ پەیدا بوو، سۆفیگەری نەما. هەمان شتیش راستە بۆ دیموکراسی. لەو وەهمەی پێی گوتراوە "رۆئاوا" واقیع پێی دەگوترێ "دیموکراسی" دەمێکە ناوێکی دۆزیوەتەوە، لە واقیعدا پێی دەگوترێ میسر، بەڵام ئازادیی میسالی یاخییان هێشتا ناوێکی بۆ خۆی نەدۆزیوەتەوە. لە ئیسپانیا ناویان هەیە بەڵام توانایان نییە بیدۆزنەوە، لە میسر ناویان نییە بەڵام بەگوڕ و تینەوە وا بەدوای ناوێکدا دەگەڕێن، هاوکات پیادەی دەکەن. تەحریر سینتاگمای گێڕایەوە، لەگەڵ ئەوەشدا قاهیرە ئەسینای گەڕاندەوە سەرەتا مێژوویەکی نوێ.

رەچاوی کەیسی ململانەی مەزهەبیی ئیسلامیی نێوان شیعە و سونە بکە. ئەم مەزهەبچییەتییە یارمەتیی ئەوە دەدا ئیسلامیزم بە هەرە گرینگترین پێکهاتەی ئایدیۆلۆجی پێشان دا لە وڵاتانی موسڵمان و عەرەبیدا. ئەم رەوتەی ئیسلامیزم کار دەکا لە بەرامبەر شەرعیەتدان بەوڵاتی جوولەکان، چونکە ئەمە تاکە رێیە کەوا ئیسرائیل مانایەکی هەیە، نەک هەر تەنیا بە زاراوەی بوون و دراوسێیەتی نا بگرە زیاتر بە زاراوەی خودی خۆی: وڵاتی جوولەکان لە دژی ئیسلامیزمی سەربازی. بێگومان وڵاتێکی جوولەکان هەبوو لە ناوچەکە نزیکەی سێ دەیە پێش ئەوەی کۆمارێکی ئیسلامیی هەبێ. مەزهەبچییەتیی تێکەڵ (جوولەکە، مەسیحی، ئیسلامی، هیندو) ئیسلامیزم بەهێز دەکا و بەهەڵە ئیمتیازی پێ دەدا وەک ساتێکی پێناسەکراوی کولتووری سیاسی لە ناوچەکە. بەڵام تۆماری کارەساتباری ئیسلامیزم لە ماوەی سیساڵی رابردوو لەلایەن کۆماری ئیسلامیی ئێران وەک نووشدارییەکە بۆ جیهانی عەرەبی نەک بۆ رەتکردنەوەی ئیسلامیزم بگرە بۆ ئیسلامیزم بخەنە ناو سیاقێکی فراوانتری کولتووری سیاسی. ئەم بەسیاقکردنە ئیسلامیزم وەک بەشێک لە کولتوورێکی سیاسیی فراوانتر

پێشـان دەدا، کە ناشنالیزم و سـۆشـیالیـزمیش دەگرێتەوە. ئەم پرۆسـەیە دەوەستێتە سـەر شەکەتیی ئیسلامیزم وەک ئایدیۆلۆجیایەک، شتەکان پاک دەکاتەوە، خاڵی سفر بۆ مێژوو دادەنێ.

لەت لەتبوونی سیستماتیکی ئیسلامیزم لەنێو کۆزمۆپۆلیتانیزمی فراوانتری سیاسی کە بەدرێژاییی مێژوو لە خۆی گرتووە بۆیە رێ پاک دەکاتەوە بۆ خاڵی سفری مێژووی پۆست – ئایدیۆلۆجی. بەڵام، لێرەدا رەشکەرەوەکە هەیە، هەروەها "رۆژئاوا" زۆر پشتی بەستاوە بە "ئەوانی تر" بەشێوەیەک کاتێ "ئەوانی تر" خۆی لە گرێبەستی نوێی مێژوو کردەوە، "رۆژئاوا" نازانێ چی لە خۆی بکا. بۆیە شکۆمەندیی سینتاگما و تەحریر پێکەوە دێن ناو لە "دیموکراسی" دەنێینەوە لەسەر بنچینەی رەوتی ئەسینا– قاهیرە. لەسەر ئەو بنچینەیە، بیرۆکەی "رۆژئاوا" لەسەر رووی زەوی دێتە سڕینەوە.

نیگەرانی و ترسی هەڵە

با ئێستە زۆر قووڵتر رەچاوی شەکەتیی ئیسلامیزم بکەین. لە دەسپێکی راپەڕینی شۆڕشگێڕی میسری لە کۆتاییی جانیوەری ۲۰۱۱، بووە جۆرێک لە کلێشە بە بەراوردکردنی بە شۆڕشی ئێرانیی ۱۹۷۹. خۆپێشاندانی جەماوەری لە میسر لە دژی دیکتاتۆرێکی پشت ئەستوور بەئەمەریکا وای لە گەلێ چاودێر کرد زۆر شتیان بیر بێتەوە، ئەوانەی سی ساڵ پێشتر دیمەنی هاوشێوەی تەحریریان بینی لە ئێران. ئەمە وای لێ کردن باوەڕ بکەن تەحریر "شۆڕشێکی ئیسلامی" ترە و بەڕێوەیە. ئەمە خوێندنەوەیەکی هەڵەی شۆڕشی ئێرانیی ۱۹۷۷–۹۹ بوون بەڵام، خوێندنەوەکە بۆ شۆڕشی میسری ۲۰۱۱ هەڵەتر بوو.

رێی بەراوردکردنی هەردوو شۆڕش عادەتەن لەسەر بنچینەی پاڵنەرێکی ئایدیۆلۆجی بووە. لایەنگران و زوڕناژەنانی ئیسرائیلی لە ئەمەریکا و

هاوشـانه زایۆنییـەکانیـاندا له ئیـسـرائیل ئەوەیان هـەڵبژارد بێن شـۆڕشی ئێرانی و میسری بەراورد بکەن چونکه دەترسن له خۆپێشاندانێکی گەورەی جـەمـاوەری له وڵاتێکی سـەرەکیی عـەرەبان که رەنگه دژی داگیـرکـاریی ئەو وڵاته بوەستنەوە کـه پێی دەگوترێ "ئیـسرائیل". سـەرۆک وەزیرانـی ئیـسرائیل چ کاتی به فیڕۆ نەدا له لێدانی ئەم زەنگه: "ئەوەی له ئێران رووی دا لەوانەیه له مـیـسـریش روو بـدا... بێنجـامـین ناتانیـاهو گـوتـی... دوای کـۆبوونەوەی لەگەڵ راوێژکاریی ئەڵمـانیا ئەنجێلا مێرکل،" هـارێتز ئەمەی بڵاو کـردەوە له ٣١ی جـانیوەری ٢٠١١. وێ دەچێ سـەرۆک وەزیرانی ئیـسرائیل ئامـاژەیەکی له ئەکادیم و نووسـەری ئێرانی عەباس مـیلانی، که کـار بۆ پەیمانگەی سینک - تانکی هـوڤــەر له کــالیــفــۆرنیــا دەکــا، وەرگــرتبێ، کــه رۆژێک پێش نوشـدارییـەکەی ناتانیـاهو هەمـان قسـەی بڵاو کـردبووەوە له نامیـلکەیەکی پاڵپشـتـی ئیـسـرائیلی بەناوی "کـۆمـاره نوێیـەکه" له نیـویۆرک بڵاو کـرایەوە. مـیـلانیش لەوە ترسـا لەوانەیه ئیـخـوان مـوسلمین دەست بەسـەر شـۆڕشی مـیـسـریدا بگرێ و کۆمـارێکی ئیـسـلامی دروست بکـا. بێگومـان هەردووک سـەرۆک وەزیرانی ئیسرائیل و بیره هـاوشێوە و هـاوپەیمانه ئێرانییەکەی هەر به عادەت ئەو راستییه پشتگوێ دەخەن کەوا پێش شەست ساڵ "ئیخوانێکی جوولەکان" کۆمارێکی جوولەکەی دامەزراند له هەمان ناوچه. خێرا دوای ئەو لێدوانه هـاوبەشـەی ناتانیـاهو و مـیلانی، عەلـی خامـەنایی، رابەری کـۆمـاری ئیـسـلامی، چـەقـەنەی بـۆ رووداوگـەلی مـیـسـر لێ دا وەک رەنگدانەوەیەک بۆ مـیـراتی ئایەتـوڵڵا خـومـەینی و خـێرا ناوی له رووداوەکـان نـا "واگـاهـاتنەوەی ئیسـلامـی". هێندەی نەبرد، ئیخوان موسـلمینی میسری بەتوندی هـاته گۆ و گـوتی: ئەمـه شۆڕشـێکی ئیـسـلامی نییه، ئـەمه شـۆڕشـێکی مـیـسـرییـه و هـی مـیـسـرییـەکانـه، موسـڵمان، مـەسـیـحی و هـەمـوو ئەوانی تر به ئایـدیۆلۆجیـای جیاجیاوە.

له نێوان پڕوپاگەندەی زایۆنی و بیرکردنەوەی بەحەزی ئیسلامی و چەندان

بیر و بۆچوونی تر کە پێوەریان دانا بۆ سەرکەوتنی شۆڕشی میسری، بە هەر ڕێیەک بێ، هەموو گوتیان ئەمانە کاریگەریی نموونەی شۆڕشی ئیسلامییە لە ئێران. ئەم بۆچوونێکی هەڵەیە و هەر زۆریش هەڵەیە چونکە ئەوەی لە ئێران رووی دا "شۆڕشێکی ئیسلامی"ی نەبوو بگرە بەزۆر و زەبروزەنگ شۆڕش بە "ئیسلامی" کرا. ڕێیەکی دڕندانە بوو بۆ چەوساندنەوە دەرهاوێشتە و قۆستنەوەی هەندێ دیمەن بوو وەک: تەنگژەی بارمتەی ئەمەریکی ۱۹۷۹–۸۱، شەڕی ئێران – عێراقی ۱۹۸۰–۸۸ و کاروباریی سەلمان روشدیی ۱۹۸۹–۹۹. پاکتاوکردنی دڕندانەی زانکۆ، شۆڕشگەلی کولتووری، لەداردانی ژمارەیەکی ئێجگار زۆری ئۆپۆزیسیۆن و بەزۆر دوورخستنەوەی زیندووەکان، هەموو ئەمانە ئەنجام دران لەژێر باڵ و سوودی تەنگژەی ناوخۆ و ناوچەیی لە ماوەی سی ساڵدا بۆ گۆڕینی شۆڕشێکی کۆزمۆپۆلیتانی و فرە لایەن بۆ سیستمێکی ئاینیی دڕندانە و قێزەوەن. کودەتای ۱۹۵۳ بە سەرکردایەتیی سی ئای ئەی، پڕ چەککردنی سەدام حوسێن بۆ بەرپاکردنی جەنگ لە دژی ئێران و، دروستکردنی تاڵیبان وەک دڕکێک لە دژی داگیرکاریی سۆڤیەت لە ئەفغانستان (ئەندازیاری هەموو ئەمانە ئەمەریکا بوو) و دزینی بەردەوامی خاکی فەڵەستینی لەلایەن ئیسرائیل قەزایەکی ناوچەییی دۆزییەوە بەهۆیەوە بۆ یەکەم جار کۆماری ئیسلامی هەموو جێگرەوە سیاسی و ئایدیۆلۆجییەکانی تێک شکاند و بەشێوەیەکی سیستماتیک تەنگژەکانی ناوچەکەی بۆ مەرامگەلی خۆی بەکار هێنا و دەسەڵاتی خۆی پێ بەهێزتر کرد. ئەوەی لە ئێران لە نێوان ۱۹۷۷ و ۱۹۷۹ رووی دا "شۆڕێکی ئیسلامی" نەبوو و ناتوانێ ببێتە پێشڕەو و نموونە بۆ میسر لە ۲۰۱۱. لەم سۆنگەیەوە، زۆر گرینگە ئەوەمان لە بیر بێ کە بەدرێژاییی مێژوو میسر کاریگەری هەبووە لەسەر ئێران، نەک بە پێچەوانەوە.

هیچ شرۆڤەیەکی هەڵە یان نیگەرانییەکی دروستکراو سەبارەت بە

کاریگەریی "ئیسلامیزم"، ڕاست یان دروستکراو، ڕێی پێ دەدرێ ڕاپەڕینی مەزن و تژی لە خۆشیی تونسییەکان و میسرییەکان بشێوێنی و شکۆمەندیی ئەوان بکا بە شکۆمەندیی خۆی لە نیشتمانێکی ئازاد و دیموکراتدا. هەروەها هیچ هۆیەک نییە بۆ باوەڕکردن بەوەی هەردوو گەل ڕێ بە ڕفاندنی خەون و ئارەزووەکانیان بدەن لەلایەن ڕەهاگەلێکی سەرسەخت و دەمارگیرێکی دوورەدەست. هیچ گومانی تێدا نییە کەوا ئیخوان موسلمین لە میسر، هەروەها پارتە سیاسییە موسڵمانییەکان لە وڵاتانی تر، دەستیان هەبوو لە ڕاپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی. بەڵام نابێ ئەو ڕێکخراوگەل و تۆڕگەلانە چەواشە بکرێن، هەرچەندە بێگومان نابێ متمانە بە هیچیان بکرێ بۆ ڕابەرایەتیکردنی شۆڕش.

نابێ لەژێر هیچ هەلومەرجێکدا تێگەیشتنمان سنووردار بکەین بۆ کولتوورگەلی سیاسیی دەوڵەمەندی ناوچەکە، بیانهێنینە ڕیز ئیسلامیزمی سیاسیی ئەم و ئەو، چونکە ئەم سیاسەتە تایبەتە شۆڕشگێڕییە هەرگیز تاکە سەرچاوەی بیرۆکە و کارەکان نەبووە لە ناوچەکە. ناشنالیزمی دژە داگیرکار، هەروەک بینیمان، ئاکامی گەورەی هەبوو لەودیو هەر سنوورێکی دروستکراوی نیشتمانی لە سەردەمی داگیرکاری. هەمان شت ڕاستە بۆ بزووتنەوەگەلی سۆشیالیستی شۆڕشگێڕی. بەرەی گەل بۆ ڕزگاریخوازیی فەڵەستین (PFLP)، بۆ نموونە، کاریگەرییەکی گەورەی هەبوو لەسەر بزووتنەوە مارکسییەکان لە ناوچەکەدا. ئەم خێروبێرە سنووربڕەی سیاسەتی بێهیوایی و خەباتە یاخیبووە ئاشکرایە لە هاریکارییە ناوچەییەکان کەوا دنەی دا بە ڕاپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی، کە لکەکانی دەگاتە ئەودیو هەر ناشنالیزمێکی ڕەگەزی و دروستکراوی سەردەمی داگیرکاری. ئەو ئایدیۆلۆجییانە هاتنە بەرهەم و بڵاوکردنەوە لەژێر هەلومەرجی تایبەتی مێژوویی، ئەمە ئاشکرایە لە یادگە و بەڵگەکانی مێژوو. ئەوەی پێویستە ئێستە دۆخێکە بۆ بینین و ناساندنی سیاسەتی

شۆڕشگێڕی نوێ.

له تارانەوە بۆ تونس، لەوێوە بۆ قاهیرە و ئەولاتریش، کولتووری ناوەخۆی کۆزمۆپۆلیتانی دەگەڕێنرینەوە، جیهانی نوێ دێنە دیتنەوە، لەودیو و لە سەرووی هەر کاریگەرییەکی نەرێنی و نیگەرانییەکی هەڵە. میسرییەکان داهاتوویەکی جەماوەرییان بردەوە. هەرچەندە ئەمە ئاکامی ئێرانییەکان نەبوو لە ٢٠٠٩، سەرکەوتنگەلی تونسی و میسرییەکان لە ٢٠١١ ئاکامی دەبێ بۆ ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی، بە هەمان شێوە بۆ بزووتنەوەکانی تری نیشتمانی و دیموکراتی لە ناوچەکەدا. دەبێ چاومان بکەینەوە: ئەمان هەمان خەڵکن، ویستی دیموکراتییان توانای هەیە هەمان یاری بکەن لەگەڵ سیستمی ئاینیی تاوانکار لە ئێران و هاوکات خۆی دەردەبڕێ لە تونس و میسر!.

کۆماری ئیسلامی لە بەحرێن

ئێستە با ئەفسانەیەکی تر تاوتوێ بکەین: ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی هاوکاریی راپەڕینی دیموکراتی دەدا لە بەحرێن چونکە زۆرینەی دانیشتوان شیعەیە و ئەمەش واتە هاوپەیمانێکی سروشتی پیاوانی ئاینی حوکمڕانە لە ئێرانی دراوسێ.

خێرا دوای دەسپێکردنی راپەڕینی دیموکراتی بەحرێن، هاوکار و هاوکات لەگەڵ میسر و تونسییەکان، زۆربەی شتەکان لکێنرا بە کۆماری ئیسلامی. هەردووک رێژیم لە بەحرێن و هێزی داگیرکەری سعوودی، پێشەنگی ئەنجوومەنی هاریکاریی کەنداون (GCC) کە دەجوڵێنەوە بۆ هێشتنەوە نوخبە لە دەسەڵات، کۆماری ئیسلامییان تۆمەتبار کرد بەوەی هانی یاخیبوون دەدا لە شانشینە بچووکە بەڵام ستراتیجە گرینگەکە. "خێزانی شاهانەی سونی لە سعوودیە،" رۆژنامەی تەلەگراف رای گەیاند، "لە کاریگەریی گەشەسەندووی شیعەی ئێران لە رۆهەڵاتی ناوەڕاست دەترسێ

و، یارمەتیی سونەکان دەدا لە بەحرێن لە دەسەڵات بمێننەوە." حوکمڕانە ئاینییەکانی کۆماری ئیسلامی نکووڵی لە هەر دەسوەردانێک دەکەنەوە. هەمان ڕاپۆرتی تەلەگراف دەڵێ "وەزیری بەرگریی بەریتانیا" ئێستە دانی بەوەدا ناوە کەوا ئەندامانی گاردی نیشتمانیی سعوودیە رەوانەی بەحرێن کراون، لەوانەیە مەشقیان پێ کرابێ لەلایەن هێزەیلی چەکداری بەریتانی لە سعوودیە." کەواتە بۆمان بەدیار دەکەوێ کەوا هێزەیلی چەکداری بەریتانی ئەو هێزە سەربازییەی راهێناوە کەوا بە توندی راپەڕینی دیموکراتیی سەرکوت کرد لە بەحرێن، لە کاتێکدا بەریتانیا کۆماری ئیسلامیی تۆمەتبار دەکرد بە دەسوەردان. لێرەدا، ئەم دووڕووییە سەرسڕهێنەرە بەریتانیا، لەگەڵ ئەوەشدا، مانای ئەوە نییە کە کۆماری ئیسلامی پاڵەوانی ئازادییە.

لە هەمان کاتدا، چالاکوانانی دیموکراسیی بەحرێنی زۆر دڕندانە سەرکوت دەکران. "دوای ئەوەی بە توندی داپۆشینی هەواڵی سەرکوتکردنی گرووپەیلی ئۆپۆزیسیۆن لەلایەن رۆژنامەوانانی بیانی کپ کرد،" رۆی گوتمانی مایامی هیرالد لە دوبەی لە ٢٥ی ئایاری ٢٠١١دا گوتی، "دەسەڵاتدارانی بەحرێنی دەستیان کردووە بە هێرش بۆ سەر رۆژنامەوانانی لۆکال کە کار بۆ ئاژانسەیلی نێودەوڵەتیی هەواڵ دەکەن، دەیانگرن، لێیان دەدەن و ئاشکرایە، بەلایەنی کەم لە یەک نموونەدا، بە کارەبا ئەشکەنجەیان دەدەن." چاوبڕکردن بە نێو دووڕوویی و دوودەرکی کەوا هەوری رەشیان هێناوە بەسەر وێنە راستییەکەدا، ئاشکرایە کەوا کاریگەریی کۆماری ئیسلامی لە بەحرێن ئەوە نییە کە رێژیمەیلی حوکمڕان لە بەحرێن و سعوودیە و، لایەنگرانیان لە لبنان و واشنتۆن دی سی، وامان لێ بکەن باوەڕ بکەین: ئەو حوکمڕانە ئاینییانەی لە ئێران هاوکاریی راپەڕینی دیموکراتی دەکەن لە ئێران. ئەم جۆرە هاوکارییە بەڕاستی زۆر سەیر دەبێ. باشە بۆچی کۆماری ئیسلامی یارمەتیی راپەڕینی دیموکراتی دەکا لە بەحرێن، لە کاتێکدا دڕندانە هی خۆی سەرکوت دەکا؟ تەنێ لەبەرئەوەی

خۆپێشاندەران لە بەحرێن شیعەن؟ ئەم جۆرە قسانە لە گەپ زیاتر هیچی تر نین، ئەوەی کۆماری ئیسلامی و بەحرێن بە هاوبەشی هەیانە هەر تەنێ ئەوە نییە زۆرینەیان شیعەن بگرە ئەوەیە هەردووکیان دیکتاتۆری زۆر دڕندەن.

بەهاری عەرەبی گەڕانەوەی کۆماری ئیسلامیی چەوسێنراوە، دۆزینەوەی ساتێکی گەردوونیی سی ساڵ لەمەوبەرە، تێیدا پیاوانی ئاینی سەربازی شۆڕشێکیان دزی و کردیان بە سیستمێکی دڕندانەی ئاینی، بەزۆر و بەزەبروزەنگ وایان کرد. لەم سۆنگەیەوە، پاشان، کۆماری ئیسلامی بەڕاستی کاریگەرییەکی راستەوخۆی لەسەر بەحرێن هەبوو. بەڵام هیچ رۆڵی نەبوو لەو رووداوانەی کە لە دوای راپەڕینی دیموکراتی جەماوەریدا روویان دا لەو دوورگە بچووکە، کە ماڵی کەشتیگەلی پێنجەمی ئەمەریکایە، تێیدا ئەو پاڵپشتە مەزنەی دیموکراسی، واتە ئەمەریکا، چاوی کوێر کرد لە راست ئەو رێژیمە بکوژەی بەحرێن، لە کاتێکدا سەربازی راهێنراوی سعوودی، کە بەریتانیا مەشقی داون، تەداخولیان کرد و راپەڕینەکەیان سەرکوت کرد. تاکە کاریگەریی کۆماری ئیسلامی هەیبووە لەسەر بەحرێنە ئەوەیە رێژیمی حوکمڕان فێری ئەوە بکا، هەر بۆ نموونە، چۆن یاخیبوونێکی دیموکراتییانە سەرکوت بکا، هەمان رۆڵی هەبوو بۆ سەرکوتکردنە دڕندانەتر و خوێناویترەکەی بەشار ئەسەد لە سووریا. نە ئاین، نە ئایدیۆلۆجیا نە هیچ شتێکی تر لێرەدا مانای نییە و کار ناکا، جگە لە هێزێکی دڕندانە لە پێناو مانەوەی خود. هەمان شت راستە بۆ سعوودیە و وڵاتانی تری کەنداوی فارس، هەروەها بۆ ئیسرائیل، بۆ ئەمەریکا و هاوپەیمانە ئەوروپییەکانیشیان. پەنجەوانە ئایدیۆلۆجییەکان ئێستە لە دەست کرانەوە.

لە نووسینێکی پڕ ئاشکراکردن لە رۆژنامەی ئیندیپێندیت Independent، پاتریک کۆکبێرن باسی ئەو دڕندایەتییانە دەکا رێژیمی حوکمڕان لە بەحرێن دەیانکا لە دژی هاووڵاتییانی شیعەی خۆی. ئەو بەرپرسیارێتییە دەخاتە ئەستۆی کۆماری ئیسلامی، بەو راستییەی کە خۆی لە ویستی

دیموکراتییانەی بەهاری عەرەبی دەدزێتەوە. کۆکبێرن دەڵێ:

> چەوساندنەوەکە سەرتاسەرییە. هەندێ جار پیاوانی تەناهیی دەمامکدار کە شەوانە هێرش دەکەنە سەر گوندەکانی شیعەنشین، هاوکات مزگەوتی شیعە و شوێنە ئاینییەکان بۆ کۆبوونەوە تێک دەدەن. تا ئێستە بەلایەنی کەم ٢٧ مزگەوت و شوێنی ئاینی تێک دراون، لە کاتێکدا دروشمی دژە شیعە و پاڵپشتیی حکوومەت بەردەوام بە سپرە دێتە نووسین لەسەر ئەو دیوارانەی بەپێوە ماون.

بەوردی باسی سەرکوتکردنی توند و ئەو رێگە پرۆفیشناڵانە دەکا حکوومەت بەکاری دێنێ بۆ پاکتاوکردنی شیعە:

> ئەو پەرستار و دوکتۆرانەی لە سیستمی تەندروستیدا کار دەکەن، لەلایەن شیعەوە بەڕێوە دەبرێن، لێیان دەدرێ و دێنە گیران لەبەرئەوەی چارەسەری خۆپێشاندەران دەکەن. مامۆستا و قوتابی هاتوونەتە دەسبەسەرکردن. نزیکەی هەزار کەسی پرۆفیشناڵ دەرکراون و مووچەی خانەنشینیان لێ براوە. رۆژنامەیەکی ئۆپۆزیسیۆن داخراوە. ئەو قوتابییە بەحرێنییانەی بەشدار بوونە لە خۆپێشاندان لە دەرەوە مووچەی مانگانە و پارەیان لێ براوە.

ئەمانە و دڕندایەتییەکانی تر کە لەلایەن رژێیم لە بەحرێن ئەنجام دراون تەواو لە نامیلکەی کۆماری ئیسلامیدا هەڵێنجراون. ئەرێ میسر حوسێن مووسەوی و مەهدی کەڕوبی، دوو دامەزرێنەری سەرەکیی کۆماری ئیسلامی و ئێستە سەرۆکی بزووتنەوەی سەوزن، دەسبەسەر بوون و لە ماڵەوە هاتنە گرتن، شیعە نین؟ ئەرێ نەدا ئاغا سوڵتان، سوهراب عەرەبی، ئەمیر جافەدیفار، لەگەڵ ژمارەیەکی ئێجگار زۆری تری خۆپێشاندەری بێ تاوان

خوێنیان سارد کرایەوە و هاتنە کوشتن لەلایەن هێزەیلی تەناهیی کۆماری ئیسلامی، شیعە نەبوون؟ ڕێکخراوەیلی سەرەکیی مافەیلی مرۆ بەدرێژی باسی ئەشکەنجەی سیستماتیکی خۆپێشاندەرانی شیعەیان کردووە لە کۆماری ئیسلامی. مەهدی کەڕوبی بە وردی باسی ئەتککردن و بەزۆرگاییی ئافرەت و پیاوە گەنجەکانی کرد لە کاتی دەسبەسەریدا. بۆچی کۆماری ئیسلامی، بتوانێ وەها مامەڵە لەگەڵ هاووڵاتییانی شیعەی خۆی بکا، خەمی شیعەکانی بەحرێنیەتی؟ ڕێژیمی حوکمڕان لە کۆماری ئیسلامیدا نموونەیەکە بۆ حوکمڕانانی بەحرێن و ڕێژیمە چەوسێنەرەکانی تر لە چۆنێکی سەرکوتکردنی ڕاپەڕینگەلی دیموکراتی بەشێوەیەکی زۆر دڕندانە، لەلای ئەوانەدا نییە کە خەڵکی دەچەوسێننەوە.

ڕاپەڕینی دیموکراتی لە بەحرێن هاوکات و یەکگرەوە بوو لەگەڵ بەهاری عەرەبی، هەروەها بەهارەکەش ئارەزوو و داواکانی ئاڵوگۆڕ کرد لەگەڵ بزووتنەوەی سەوز لە ئێران. نە لەتبوونی شیعە-سونە لە بەحرێن و نە لەتبوونی موسڵمان-مەسیحی لە میسر دەتوانێ ڕووداوگەلی دیموکراتی ڕاگرێ لە جیهانی عەرەبی و ئەولاتریش. لە هەمان باری خراپی ئابووری، کارەساتی کۆمەڵایەتی، چەقبەستووی سیاسی و بەلاوەنانی کولتووری لەدایکبوونە، ئەم ڕاپەڕینە کۆمەڵایەتییانە لەنێو دوو کیشوەردا پەرەیان دا و هیچ پێوەندییان بە لەتبوونی ئاینی و غەیری ئاینییەوە نەبوو. بەری هیچ جموجۆڵێکی ئایدیۆلۆجی نەبوون. لە باتیان لە دژی ئایدیۆلۆجییەکان هاتنە جووڵە، ئایدیۆلۆجیای کۆن و نوێ.

زۆر گرینگە بیرمان بێتەوە چۆن هۆکاری شیعی هاتە نێو جیۆپۆلەتیکی هەنووکەی ناوچەکە. خێرا دوای داگیرکاریی عێراق بە ڕابەرایەتیی ئەمەریکا، ستراتیجیستە سەربازییەکانی ئەمەریکا وەک سەید وەلی ڕەزا ناسر دەستیان کرد بە جەختکردنە سەر پارتی سەرەکیی بەرپرس بۆ ئەو خوێنڕشتنە و بیرۆکەی ململانەی شیعە-سونەیان وەک کێشەیەکی سەرەکی

باس کرد. هەروەها هەر لەو کاتەدا بوو کەوا شا عەبدوڵڵای دووەمی ئوردن باسی "پێگەی شیعە"ی کرد وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر سەقامگیریی ناوچەکە. بیرۆکەی مەزهەبچییەتی تاکتیکێکی سەربازیی ئەمەریکی بوو هیچی تر بۆ سیاسەتی ناوچەکە. ئەمە مانای ئەوە نییە کەوا داگیرکردنی عێراق لەلایەن ئەمەریکا نەبووە گڕدانی ململانەی شیعە–سونە، بە هەمان شێوە کە داگیرکردنی لبنان لەلایەن ئیسرائیل لە ١٩٨٢ بنچینە بوو بۆ دروستبوونی حزبوڵڵا. بەڵام ئەم ئەندازیارییە سەربازییەی مەزهەبچییەتی یەکسان نییە بە باڵادەستیی ئایدیۆلۆجی ئیسلامی، بەدرێژاییی مێژوو دروست بووە بۆ ڕکابەریی باڵادەستی و داگیرکاریی ئەمەریکا و ئەوروپا.

با واز لەوە بێنین ئاخۆ هۆکاری شیعیی تاکتیکی ستراتیجی سەربازیی ئەمەریکا بوو یان نا بۆ بەلاڕێبردنی ئەو ئازارەی سەروەریی نیشتمانی عێراقی هەیبوو یان حوکمڕانانی کۆنی عەرەبان بیریان لێ دەکردەوە سەبارەت بەگەلی خۆیان، ڕاستییەکە ئەوەیە شیعە و سونە، موسڵمان و مەسیحی، ئاینی و غەیرە ئاینی، ئاسیاوی و ئەفریقی، تەنانەت ئەوروپییەکانیش، ئێستە ڕاپەڕیون لە دژی خراپیی بارودۆخیان. خەڵک ئێستە لە ئیسپانیا هاوار دەکەن و دەڵێن گۆڕەپانی تەحریر هی ئەوانیشە. ئەرێ ئەوانەش شیعەن؟ ململانەی شیعە–سونە بابەتێک بوو بۆ بیربردنەوەی بابەت و خاڵە سەرەکییەکە، مانۆڤەرێکی ستراتیجی بوو بۆ بەلاڕێبردنی سەرنجی سەرەکی لەسەر پرسەیلی ڕاستەقینە، کە دیموگرافین، ئابوورین، پرسەیلی مافەیلی ئافرەتانن، ئازادییە مەدەنییەکانن. ئەمانە ئەو شتانەن کە مێژووەکانی پێ دروست دەکرێ، جیهانەکانی پێ دێنە گۆڕین.

باسکرنی لەتبووی شیعە–سونە دووبارە هەر ئاماژکەیەک نییە بە دروستکردنی مەزهەبچییەتی کە ڕاپەڕینگەلی دیموکراتی ناشیرین دەکەن، بگرە ناوەندێکی ڕەگەزپەرستییە بۆ شێواندنی دۆخەکە، بزووتنەوەگەلی شۆڕشگێڕی لە ڕاستیدا لەو شتانە گەورەترن و دەچنە ئەودیو ئەو بارگرژی

و دوژمنایەتییەی داگیرکاران دروستیان کردووە. راستییەک دەمێنێتەوە ئەویش ئەوەیە بەهاری عـــەرەبی ناتوانێ چاوی کـــوێر بکا لە راست درندایەتییەکانی کۆماری ئیسلامی بەس لەبەرئەوەی ئەمەریکا دوژمنیەتی. زۆر گرینگە درندایەتی و تاوانەکانی کۆماری ئیسلامی بهێنرێتە بەر دیدی بەهاری عەرەبی و خەڵک لە بیریان بێ. بەهاری عەرەبی پەرە نادا هەتا ناوچە سەوزەکانی ئێرانیشی تێدا نەبێ.

ڤیتکردنەوەی جیهانێکی ژێردەستە

لە دیراسەی کلاسیکیدا "داگیرکردنی میسر"، تیمۆسی میشێل شتێک بۆ ئەو وڵاتە دەکا کە فۆکەڵت خۆی ئەوەی دەستەبەر نەکرد: بیرۆکەکانی درێژ دەکاتەوە بۆ نێو سیاقێکی غەیرە ئەوروپی. میشێل باسی ئەو دۆخە دەکا تێیدا میسر (وەک بیرۆکە و ناوچە) لەلایەن داگیرکاران کاری ئەندازیاریی بۆ کرا و پێشان درا، لە شارەکانییەوە تا قوتابخانە و تا سیستمی سەربازی، خەڵکیان لە جەستە و روح کرد، لێکیان کردنەوە، هەروەها شوێنی نێوان گشتی و تایبەتیان داگیر کرد، بوونیان هەبوو لە نێوان ئۆریەنتی نیشتمانی خۆیان و مۆدێرنیتەی ئەوروپی، کەلێنێکی گەورە بوو. خاڵی سەرەکیی دیراسەکەی میشێل ئەو بیرۆکەیە کەوا میسر لە پێشانگەیەکدا پێشان دراوە، نەک وەک واقیعێکی سەپێنراو، بگرە وەک پێشانگەیەک کە خۆی خۆی نمایش دەکا. سەدایەکی دیراسەکەی دیبۆرد بەناوی "کۆمەڵگەی بینەر، ١٩٦٧" هەیە لە خوێندنەوە فۆکەڵتییەی میشێل لەبارەی میسرەوە وەک پێشانگەیەک:

> ئەگەر جیهان لە دەرەوەی پێشانگەکە لەم سۆنگەوە بنەڕەتێکی سادە نەبێ، خۆی واقیع نەبێ، بگرە زنجیرەیەک نوێنەرایەتی بێ، ئەوا جیاوازیی نێوان پێشانگەکە و شتی راستی، پاش هەموو شتێ، شتێکی رەها نەبوو. جیاوازیی روونی نێوان نوێنەرایەتی

و شته ئەسڵییەکە، دەرکەوت لە پێشانگەکە، لە راستیدا تەنیا لەو نوێنەرایەتییە پێک دێ کە دروست کرابوو بۆ ئەو کارە. دەبوایە بژین هەرچەندە واقیعی ژیانیان لەنێو پێشانگەیەکدا بوو، بەڵام دەرچوون لە پێشانگەکە نەیبردنەوە سەر خودی واقیع، بگرە بردنی بۆ پێشانگەی تر.

ئەمە هەر تەنیا میسر نەبوو، ئەوروپاش بوو. ئەوروپا خۆی، "رۆئاوا"، شان بەشانی پێشانگەکەی میسر، پێشانگە بوو: وەک پیازێک وابوو، چین لەسەر چینی نوێنەرایەتیکردن، تا دەگەیتە ناوکەکە، لەوێش هیچی تێدا نەبوو. ئەوروپا میسری ژێردەستەی پێشان دا بەو شێوەیەی خۆی بەمۆدێرن کرد، نەک بۆ لاساییکردنەوەی راستییەکان بگرە بۆ زیادەڕۆییی چوارچێوەکانی مانا و وایان لێ بکا مانادار بێنە بەرچاو، لە کاتێکدا وا نەبوون لە واقیعدا لەبەر حوکمی داگیرکاری. ئەوروپا میسری بەوێنەی خۆی دروست کرد: رابردووی لەسەر ئێستەی میسر رەنگی دایەوە، لە هەمان کاتدا نیگەرانییەکانی ناوەخۆی خۆی شاردەوە. ئەوروپا بووە دەسەڵاتێکی بەپرەنسیپ فەرمانی کرد بە واقیعی میسر. بەمۆدێرنی کرد و بچووکی کردەوە. بۆیە ئۆریەنتاڵ دروست کرا بەپێچەوانەی مۆدێرن.

حەفتەم

کۆتاییی پۆستکۆلۆنیالیزم

ئێستە کاتی ئەوە هاتووە بە وردی باسی مەبەستی سەرەکیم بکەم لە کاتی سەرهەڵدانی بەهاری عەرەبی، ئەو بەهارەی ئێمە دەیبینین بۆ خلاسکردنی پۆستکۆلۆنیالیتی وەک مەرج و رەوتێکی ئایدیۆلۆجی. ئەم حوکمەم پشت دەبەستێ بەو تاوتوێیەی بەوردی لە ماوەی سی ساڵی رابردوودا کردوومە، لە چەندان حاڵەت و سیاقی جۆرەوجۆردا. هەروا کتوپڕ بۆم نەهات ئەو دەمەی حوسنی موبارەکم بینی بارگەی تێک نا و کشۆکی سەرۆکایەتی لە ١١ی شوباتی ٢٠١١دا بەجێ هێشت کەوا سەردەمی پۆستکۆلۆنیالیتی تەواو بوو. ئێستە بەهەندێ وردەکاریی تیۆری باسی ئەوە دەکەم مەبەست چییە لەم بابەتە و چۆن گەیشتم ئەو حوکمە تایبەتە.

مێژووی مشتومڕێک

لەگەڵ دەسپێکی بزووتنەوەی سەوز لە ئێران لە جونی ٢٠٠٩، چوومە سەر شاشە بۆ ناساندنی رەوتەکە وەک بزووتنەوەیەکی مافەیلی مەدەنیی ئەودیو ئایدیۆلۆجیاکان. ئەم بۆچوونە، کە گەلێک پشتگیرییان کرد و گەلێکیش دژی بوون، کاردانەوەیەک نەبوو لەو ساتە بۆم هاتبێ بۆ تەنگژەی دوای هەڵبژاردنەکان لە ئێران. بگرە رەگ و ڕیشەی ئەو قسەیەم دەگەڕێتەوە بۆ مێژوو و سەردەمی پێش داگیرکاری و سەرهەڵدانی بیرکردنەوەی ئایدیۆلۆجییانە لە بەرەی ئێرانی و مۆدێرنیتەی داگیرکاری بەگشتی، بەتایبەتیش لەوەتەی دامەزراندنی کۆماری ئیسلامی لە دوای شۆڕشی ئێرانیی ١٩٧٧– ٩٩.

تەنێ ساڵێک بەر لە سەرهەڵدانی بزووتنەوەی سەوز، هەروەها ئەو دەمەی زەنگی چەوتی لێکۆڵینەوەکـەی سـامـوێل هـەتینگتن بەناوی "ملمـلانەی شارستانییەتەکان" لێ درا لە دوای رووداوگەلی ۱۱/۹، کتێبێکم لە ۲۰۰۸دا نووسی بەناوی "سیستمی ئاینی لیبرالی ئیسلامی: بەرگەگرتنی ئیمپراتۆر". ئەمە پاڵپشتێک بوو بۆ لێکۆڵینەوەکەم بەناوی "ئایدیۆلۆجیای ئیسلامی" کە جێی خۆی گرتبوو. کتێبەکە باسی وردەکاریی سەرهەڵدانی ئیسلامیزم دەکا لە ملمـلانەی ئایدیۆلۆجی لەگەڵ داگیرکاریی ئەوروپا لە تەواوی جیـهانی مـوسـڵـمـاناندا، لەگەڵ چەند ئامـاژەیەکی بەراوردکـاریی سـادە بۆ دۆخی سیـسـتـمی ئاینی لیبراڵی مەسیحی لە ئەمەریکای لاتین. مشتومڕەکەم سادەیە. بەدرێژاییی مێژوو، ئیسلام پێشکەوتبوو لە گفتوگۆ لەگەڵ پێناوێک: فەلسەفەی یۆنانی، سیستمی ئاینی جوولەکە، مەزهەبچییەتیی مەسیحی، کـولتـووری ئیـمـپـریالی فـارس کـە هـێزێکی سـەرەکی بوو لەنێو هـێزەیلی سیاسی و رۆشنبیری کە لەگەڵیدا ئیسلام کاری لەسەر ئایدیۆلۆجیای خۆی کـرد. لە ماوەی زیاتر لە دووسەت ساڵی بووریدا، من دەڵێم، داگیرکـاریی ئەوروپی پاڵنەری سـەرەکی بووە بۆ بیـرمـەندانی مـوسـڵـمـانان و بۆیە بەشـێـوەیەکی سیـسـتـمـاتیکی ئاینەکـەیان بردە ناو پێگەی ملمـلانەی ئایدیۆلۆجی لەگەڵ مۆدێرنیتەی داگیرکار کە ناوە نهێنییەکەی "رۆئاوا"یە. بە پێچـەوانەی هەمـوو رووخسـارەکـان، لە کاتێکی هەسـتیاری وەک ۱۱/۹دا، ئیسلام چیی تر لە دژی رۆئاوا نەوەستایەوە، پێوەندیی مەترسیداری نێوان "ئیسلام و رۆئاوا" زەمەنی خۆی تێ پەڕاند، لە راستیشدا، موسڵمانەکان چوونە نـاو قۆنـاخـێکی نوێی مـێـژووی خـۆیان. لە دوای رووخـانی یەکـەتیی سـۆڤـیـەت، یەکگرتوویی ئەوروپا و سـەرهەڵدانی جـیـاوازیی ئـابووری، سـتراتیجی و سـەربازی لە نێوان ئەمـەریکا و ئەوروپا، "رۆئـاوا" ئەو کـاتە لە نێـوەخـۆیدا تەقـیـبـووەوە. بۆیە "ئیـسـلام" وەک بەهـێـزبوویەک کـە هـەردەم پێشەنگ بووە لە چەمکی "ئەوانی تر" ئێستە بێ خاوەن مابووەوە: لە قۆناخی

نوێی بەربڵاوبوونیدا زیاتر بەلای سیستمی ئاینی لیبراڵدا دەچوو نەوەک هەر بەیەک سیستمی ئاینیی باڵادەستدا بمێنێتەوە.

لەم قۆناخە نوێیەدا، کاتێ نەک هەر تەنێ ئیسلامیزمی سیاسی بگرە تەواوی پێکهاتە ئایدیۆلۆجییە پۆستکۆلۆنیالەکان گەیشتنە ئەوپەڕی شەکەتبوون، ئەوەی ئێمە دەیبینین گەشە دەکا "مۆدێرنیتەیەکی کۆمەڵایەتی"یە نەک "مۆدێرنیتەی سیاسی" وەک ئارەزووی میسالی ئایدیۆلۆجییە رکابەرەکان. ئەمە پرۆژەیەکی تەواو نوێیە کە هاتووەتە پێش دوای رووخانی بیرکردنەوەی ئایدیۆلۆجییانە کە هەردەم وەک پرۆژەیەکی داگیرکاری کاری کردووە تا سەردەمی پۆستکۆلۆنیالیزم.

ئێستە رووماندەکەینە ئەو شتەی کە من ناوم لێ ناوە "دوای ئایدیۆلۆجیا": کۆتاییی دۆخی پۆستکۆلۆنیالی بەرهەمی مەعریفی.

دوای ئایدیۆلۆجیا مانای چییە

پاڵپشتی تیۆری بۆ پێگەی ئەکادیمیم زیاتر سەرچاوەی گرتووە و پڕ زانیاری بووە بەمەشقی من وەک کۆمەڵناسێک کە رەگی داکوتاوە لە مەعریفەی سۆشیۆلۆجی، ئەمەش دۆخێکی ماناگەرییە کە (دوای کارە پێشەنگەکەی مارکس شیلەر) دێ و کارەکەی کارل مانهایم بەناوی "ئایدیۆلۆجیا و یوتۆپیا، ١٩٢٩" پشتگیریی لێ دەکا. ماوەی نێوان بڵاوکردنەوەی "ئایدیۆلۆجیای ئەڵمانی"(١٨٤٥)ی کارل مارکس و فرێدریک ئێنگڵز و دەقەکەی مانهایم زۆر مانای هەیە لە مێژووی مەعریفەی سۆشیۆلۆجی: هەلومەرجی کۆمەڵایەتی بۆ بەرهەمی مەعریفی دەکەوێتە جەرگەی تێگەیشتنمان لە سروشتی پێکهاتە ئایدیۆلۆجییەکان، ئەمەش کارێکە کە لە بنەڕەتدا نەوەی کۆمەڵناسانی منی پێ گەیاندووە لە کاتی دەرچوونی "ئۆریەنتالیزم، ١٩٧٨"ی ئێدوارد سەعید، دەمێک پێش ئەوەی دیراسەگەل لە رۆهەڵاتی ناوەڕاست دەربچن، ئەمە بوارێکی باشی دا بەپێشکەوتنی

دیراسەگەلی پۆستکۆلۆنیال، هەر بە لێشاو هاتنە پێش.

پاول ریکۆر زنجیرەیەک وانەی لەسەر مانهایم لە ١٩٧٥ لە زانکۆی شیکاگۆ گوتەوە. دوای مانهایم، ئەگەرەکانی ریکۆر ئەوەیە "بەریەککەوتنی ئەو دوو رووە دژ بەیەکە یان ئەو دوو شتەی (ئایدیۆلۆجیا و یوتۆپیا) تەواوکەری ئەرکی یەکترن شتێکی لێ دەردەچێ پێی دەگوترێ خەیاڵی کۆمەڵایەتی و کولتوری." ریکۆر هەوڵ دەدا هەردوو بیرۆکەکە تێکەڵ بەیەکتر بکا و لە هەمان کاتیشدا دژی یەکتریان بکاتەوە. ئەو دەڵێ "ئایدیۆلۆجیا... دەسپێشخەری پرۆسەیەکی چەواشەکار و نارێکە بەهۆیەوە تاک یان کۆمەڵ حاڵەتی خۆی باس دەکا بەڵام بێ ئەوەی بزانێ حاڵەتەکەی تەواو لەبارەی چییەوەیە. لە کاتێکدا، یوتۆپیا... شۆرەتێکی نامەتیقیی هەیە. یوتۆپیا وا دەردەکەوێ جۆرە خەونێکی کۆمەڵایەتی بێ ئەوەی خەمی هەنگاوە راستییەکانی بێ کە پێویستن بۆ جووڵە بە ئاراستەی کۆمەڵگەیەکی نوێ." لەو دوو دیدە جیاواز و هاوکات تێکەڵەوە، ریکۆر دەگاتە ئەم قەناعەتە: "لە یەک خاڵدا یەک دەگرنەوە ئەویش سیفەتی گشتیان لە رووی راستی و جیاوازییەوە، هەم راستن و هەمیش جیاوازن." هەروەها دەڵێ ئایدیۆلۆجیا شتێکە ئێمە وەسفی ئەوانی تری پێ دەکەین دەیخەینە پاڵیان، لە کاتێکدا یوتۆپیا شتێکە تەنێ بۆ خۆمانمان دەوێ. سەرچاوەگەلی ریکۆر بۆ "خەیاڵی کولتووری" وەک بەڵگەیەک خزمەتی کرد بەنەوەی ئەکادیمیی خەیاڵی من کە باسی رادێن بە دۆخی پۆستکۆلۆنیال تا بەو خەیاڵە بیر لە پێگەی داگیرکاری بکەنەوە، کە لە بنەڕەتدا جیاوازە لە ئایدیۆلۆجیای باڵادەست کە لە ناوەڕاست و چەقدا خەیاڵی مەرجدار کردووە، واتە ئەوسەری گەردوونی داگیرکاریی بە زیندوویی هێشتووەتەوە. قسەکانی ریکۆر هەمووی لەسەر بنچینەی تێبینییەکەی مانهایمە کە دەڵێ ئایدیۆلۆجیا جێگیرە و یوتۆپیاش رەوتێکی ناجێگیری بەرهەمی مەعریفییە.

بیرۆکەی ئایدیۆلۆجیا شتێکی تێدا رەنگ دەداتەوە کە لە ململانەی

سیاسییەوە هەڵێنجراوە، واتە ئەو گرووپەی حوکم دەکا دەتوانێ ببێتە دیلی بەرژەوەندییەکانی کاتێ دێ بیر لە دۆخێکی تایبەت دەکەنەوە بۆ شاردنەوەی راستییەکان و زیاتر چەقاندن و پاڵپشتیکردنی باڵادەستیان. ئەوەی لە وشەی "ئایدیۆلۆجیا"دا روونە ئەو واگابوونەیە کە لە هەندێ دۆخدا گرینگە بۆ ویژدان و بیری ئەو گرووپانەی لە ناخی دۆخی کۆمەڵگە تێ دەگەن، هەم خۆیان هەمیش کۆمەڵگە جێگیر دەکەن.... بیرۆکەی بیرکردنەوەی یوتۆپیایی، بەشبەحاڵی خۆی، رەنگدانەوەی بیرێکی پێچەوانەی خەباتی سیاسییە، واتە ئەو گرووپانەی کە دێنە چەوساندنەوە رۆشنبیران زۆر حەزیان لە تێکدان و گواستنەوەی قۆناخی کۆمەڵگەیەکە کە بێ ئەوەی بزانێ هیچ توخمێکی نەرێنیی دۆخەکەی خۆی نابینێ.

بەڵام لە باسی داگیرکاری و مۆدێرنیتەی سەرمایەداری، ئایدیۆلۆجیا بێگومان کاریگەرییەکی تەواو جیاوازی هەیە. ئایدیۆلۆجییەکان دەرمانی یاخیبوون بوون، بۆیە پێگەیان تەواو ناجێگیر و یوتۆپیایی بوو. لە مارکسەوە تا مانهایم، بیرۆکەی "ئایدیۆلۆجیای باڵادەست" کاریگەری زۆری جێگیربوونی سیستمی کۆمەڵایەتیی لەسەر بوو و لەگەڵ یەکڕیزیی ئەو چینانەی سوودیان لێ دەبینی. بەڵام ئەمە هەرگیز وا نەبووە لەنێو چوارچێوەی داگیرکاریدا، تێیدا ئایدیۆلۆجیاکان خەونی یوتۆپیایی بوون بۆ گۆڕان، گۆڕانێک کەوا خوازراو بوو، لە راستیشدا زۆر پێویست بوو، بۆ ئەوەی تەواو پێچەوانەی داگیرکاریی ئەورووپی بوەستێتەوە. لەوپەڕی باڵادەستیی ئایدیۆلۆجییەکانی ئەورووپا، ئایدیۆلۆجییەکان بە هیچ شێوەیەک هێزێکی جێگیرکەر نەبوونە، راستییەکەی بەپێچەوانەوە بوو، ئەمانە یەکەم شت بوون خەڵک گومانی لێ دەکردن. بۆ نموونە، ئارەزووی رژێمی پەهلەوی بۆ دروستکردنی ئایدیۆلۆجیایەکی شاهانە نیشانەی سەرەکیی ئایدیۆلۆجیایی شۆڕشگێڕی بوو کە رکابەریی یەکتریان کرد بۆ لێخستنی.

ئەو ئایدیۆلۆجییانە یوتۆپیایی بوون لەبارەی مۆدێرنیتەی داگیرکاریی

ئەوروپییەوە، بۆیە ئایدیۆلۆجیای یوتۆپیایی، ئەو هاودژییە بوو کەوا پشتگیریی بەرهەمی ئایدیۆلۆجیی شۆڕشگێڕی دەکا و لە یەک کاتدا هەم تەمەنی سیاسی هەم هی کار و ماناشی زۆر کەمە. مەبەستی سەرەکیی من هەردەم ئەوە بووە کەوا ئەو ئایدیۆلۆجییانە، بەوانەشەوە کە خۆیان بە "عەلمانی" و دژە "ئیسلامی" دەردەخەن، لە راستیدا نەرێنین، دەرهاوێشتەی کاری ترن، تەنانەت ئاکامەیلی چاوەڕواننەکراوانی داگیرکارین، ئەمانە پەلکێش کراون بۆ نێو ئایدیۆلۆجیای پۆستکۆلۆنیال و پێکهاتەی وڵات، بۆیە هاودژانە کۆلۆنیالن. ئەگەر "رۆئاوا" لە "ئایدیۆلۆجیای ئیسلامی" بکەیەوە، دەڕووخێ، ناتوانێ لەسەر پێی خۆی بوەستێ. هەموو ئەو جۆرە ئایدیۆلۆجییانە، نەک هەر تەنێ ئیسلامیزمی سەربازی، بگرە ناشنالیزمی دژە کۆلۆنیال، سۆشیالیزمی جیهانی سێیەم، داهێنان و بەری گفتوگۆ و رکابەریی لەگەڵ و دژی مۆدێرنیتەی داگیرکار، هەوێنی داگیرکارین، کە کۆد و ناوەکەی "رۆئاوا" بووە و دەبێ. لە سەردەمی سەرمایەی جیهانگیریدا، "رۆئاوا" لە ناخەوە رووخاوە، بۆیە رەوتی دیالۆگی کە خۆی پێوە هەڵواسیبوو رووخا و بەسەرچوو. سەنتەری ئەو جوگرافیا خەیاڵییە و دووانەی بەرهەمی مەعریفی و ئایدیۆلۆجی لە هیچ شوێنێکی تر ناوەستێ، بەڵام لە باتیی گێرەشێوێنی کە چووبووە نێو ئەو فرە جیهانەی کە پێشتر هەبوو بوونی هەبوو، شتێک بوو لەودیو ویستی کەسانی تر کەوا "رۆئاوا" تەنێ بۆ مەرامی خۆی و لەژێر دووانە و دوژمنایەتیی "رۆئاوا و ئەوانی تر" بەکاری هێنان.

لەسەر رەوتی داگیرکاریی مۆدێرنیتەی سەرمایەداری، بۆیە لە رووی ئایدیۆلۆجییەوە زاڵ بوونە، ناهاوسەنگیی ئایدیۆلۆجی/یوتۆپیا هەردەم رەوان و گۆڕاو بوونە. ئایدیۆلۆجیی جێگیر نییە و هەموو رەوتە یوتۆپیاکان لە زمان و پێگەدا ئایدیۆلۆجی بوون، ئەمە رەوتێکی ناجێگیر بوو کە خۆی خۆی رەت دەکاتەوە. بۆیە پێگەی داگیرکاریی ئەودیو ئایدیۆلۆجیا واتە رووخانی رەوتی خودی داگیرکاری، هەروەها کۆتاییی دیکتاتۆری گەورە و

ڕۆشنبیریی گشتگیره، یوتۆپیا و ئایدیۆلۆجیای گۆڕاون، ئەمانە هەمووی لە ناوەخۆی پێکهاتە و ڕەوتەکەدا نوشتسیان هێنا. ئەمە ڕووخانی دووانەی ئایدیۆلۆجی/یوتۆپیا (دیکتاتۆر/ڕۆشنبیر) کە دواجار هاوولاتیبوونی کۆماری لێ لەدایک دەبێ.

وەک هەوێنێک بۆ بەرهەمی مەعریفەی جووڵەی سیاسی، ئایدیۆلۆجیا هەردەم شوێنپێی شتێکی تر بووە، هەردەم زاراوەیەکی گشتگیرە، ئاماژکەیەکە بۆ نەبوونی ئەوەی دەخوازرێ ئێستە هەبێ. کەموکوڕیی مێژووی بنەڕەتی هەردەم هیوا و هەلومەرجی بوونی ئایدیۆلۆجیای کورت هێناوە. ئایدیۆلۆجیا مەرجێکی کاتییە، ڕەخنەیەکە لە دۆخی کۆمەڵایەتی کە لێی بووە لەدایک. وەک ڕەوتێکی سیاسی، ئایدیۆلۆجی لەنێو خودی خۆیدا هەردەم پێویستیی سستبوونی خۆی هەڵگرتووە، هەردەم هاودژییەکانی ناوەخۆی بەدیار دەکەوێ و مانایەکی جیاوازی دەبێ لەوەی کە هەیە. ئەو میتافیزیکییەی کە ئایدیۆلۆجیا دەری دەخا بوونێکی نەرێنیی خودە، دەرخستنێکە وەختێک ئاسایی بوو و ئێستە مەحاڵە لەبەر ڕەوتی نوێی تر. ئایدیۆلۆجی هەردەم درۆیەکی خوازراو بوو و ویستوویەتی بەسەر ڕاستییە دڕندایەتییەکاندا زاڵ بێ.

لە کۆتاییدا، ئیسلامیزم خۆی دا بەدەستەوە، لەبەرئەوەی کۆماری ئیسلامی بوو بەهەوێنی مردنی ئایدیۆلۆجیاکەی خۆی، لەگەڵ کۆتاهاتنی کاریگەریی ئایدیۆلۆجییەکانی کە هەیبوو بەسەر ئەوانی تردا. لەنێو خودی کۆماری ئیسلامیدا پێکهاتەیەکی ئێسکیمان بینی کە کاتی خۆی تەندروست بوو، ئەو کاتی هەوێنی بزاوتنی ئایدیۆلۆجیی سیاسی بوو. ئەوڕۆ لە گۆڕەپانی تەحریر لە قاهیرە تا مەیدانی ئازادی لە تاران، ئێمە لەدایکبوونی یەکەم کەسی دوای سەردەمی داگیرکاری دەبینین، ئەو تاکەی کە هەموو هەلومەرجێکی داگیرکاریی بەجێ هێشتووە، هەروەها ئاهەنگ دەگێڕێ بۆ شەکەتبوونی سەردەمی دوای داگیرکاری، کە تێیدا هەموو ئایدیۆلۆجییە

ڕەهایەکانی جیهانی ژێردەستە مانیفێستۆی باڵا و کۆدی سەرەکی بوون. ئەو هێزە دڕندانەی کە ئەو وڵاتانەی دوای سەردەمی داگیرکاری، لە ئێرانەوە تا بەحرێن، یەمەن، سعوودیە، سووریا و تا لیبیا، هەیانبوو بۆ پێشاندانی مانەوەی خۆیان و چەسپاندنی خۆیان، ئێستە ئەو درۆیەی ئەوان دەیانکرد لەبارەی شەرعیەتی ئایدیۆلۆجییەوە ئاشکرا دەکا. هەموو ئایدیۆلۆجیاکان، ئیسلامی و غەیرە ئیسلامی، گەیشتوونەتە کۆتاییی تەمەنیان لەژێر هەلومەرجی جیهانگیریی سەرمایەدار کە تێیدا کەس سەنتەر و سەرۆک نییە، هیچ جەمسەرێکی تێدا نییە، هیچ کۆدێکی سەرەکی نییە، هیچ دینگەیەکی وەها سەنتەر نییە کە سەرمایەدار دەیپەرست، ئێستە بەشێوەیەکی سیستماتیکی فەشەل دێنێ لە کۆنترۆڵکردنی.

خاڵی توانەوەی ئایدیۆلۆجی

ئەم توانەوە ئایدیۆلۆجییە و بەرپرسیارەتیی بەهێزی واقیع خاڵێکە گەڕانەوەی بۆ نییە، گەیشتووەتە خاڵێک هیچ حکوومەتێک ناتوانێ حکوومەتاتی ڕابگەیەنێ و ئیتر ناوچەکە بووەتە کۆمەڵێک وڵاتی گارسۆنی هەوڵ دەدەن حوکمڕانی کۆمەڵگەکان بکەن کەوا نەخشەی خۆیان دادەڕێژن. کۆتاییی "ئایدیۆلۆجیایەکی ئیسلامی" ئاماژکەیە بەکۆتاییی ئایدیۆلۆجیا وەک پرۆژەیەکی داگیرکاری لە جیهانی پۆستکۆلۆنیال کە تێیدا مەرجی ئیمپراتۆری بەرپرسیارەتەکانی خۆی بۆ بوون بە ئیمپراتۆر و بەسەرێک پێویست دەکا و بەسەرێکیش هەڵی دەوەشێنێتەوە. لەژێر ڕۆشناییی ئەم بارودۆخە جیهانییانە، پاشان، وڵاتانی پۆستکۆلۆنیال کاریگەرانە بوونەتە گاڵتەجاڕی دەستی ئایدیۆلۆجیای خۆیان، ڕووخساری شەڕانگێزی خۆیان پێوەست بە ئیپمریالیزم (ئێران، سووریا و لیبیا) ساختە دەکەن، لە کاتێکدا پێگەی وڵاتی خۆیان قایمتر دەکەن، کەچی هەمووی بەتاڵە.

ئاوێتەبوونی ئاشکرای ئێران، سووریا و لیبیا لەگەڵ جۆرە سیندرۆمێکی

تورێتی، ئەقڵ لەدەستچوو بەبیرۆکە و چەمکی "دوژمن"ی شمیتی وەک بەردی بناخـەی دۆخی خـۆیان، روونتـرین ئامـاژکـەیە بۆ پەڕپووتبـوونی (ئیفـلاس) ئایدیۆلۆجـیاکانیـان. هـاوینی ۲۰۰۹ لە ئێران و بەهـاری عـەرەبیی ۲۰۱۱ رۆ دەچنە نێو مێژووی بێ شـەرەفی وڵاتانی پۆستکۆلۆنیـال وەک وەرزێک کاتێ تیـۆریستـەکانی وەک مـاکس ڤێبـەر، تالکوت پـارسنس، یورگن هـابرمـاس و ریچـارد رۆرتـی بانگ کرانە دادگـەیەکی کەنغـەرئاسـا لە تاران و بە ناچاری کراس و بێجامەی زیندانیان لەبەر کرد و دانیشتن لە شوێنی بەرگریکاران شـان بەشانی نوخبـەی بزووتنەوەی چاکسـازی کە تۆمەتی پیلانی کودەتای ئاوریشـمیان خـرا پاڵ بۆ لێخستنی کۆماری ئیسلامی. لە قسـەی بەراییی سەردۆزگەری گشتی لە دانیشتنی یەکەمی دادگەییە گشتییەکەی سەرانی باڵی چاکسـازییـان، کە لە تەنگژەکانی سـەردەمی دوای هـەڵبژاردنی ۲۰۰۹ گـیـرا بوون، تۆمـەتبـار کـرد بەخـوێندنەوە و داوەتکردن و بڵاوکـردنەوەی بیـرۆکـەکـانی یورگن هـابرمـاس لە رێگەی رێخـۆشکردنی رۆشنبـیـرانە بۆ بەشداربوون لە شـۆڕشی ئاوریشمی لە دژی کۆماری ئیسلامی. بە روویەکی قـایم و بەبێ ئەوەی تۆزقـاڵێ ئاگـەداریی ئەو تـۆمـەتـە گـەورانە، دادگـەی کەنغەرئاسای ئیسلامیی هابرماسی لە غیابدا دادگەیی کرد و سزایان دا. مەبەستی بزووتنەوەی چاکسازی، سـەردۆزگەری دەوڵەت تۆمەتی خستە پاڵ، شتێک نەبوو زیاتر لە دنەدان بە عەلمانیەت، دەمامکدار وەک حوکمی یاسا و دیموکراسی.

داوەتکردنی هـابرمــاس بۆ ئێـران لە ۲۰۰۳ بـەتایبـەتی بۆ ئەم مـەبەستـە بوو. لـە کۆبوونەوەیەکی نهێنی لـە شـوێنی حـەوانەوەی بەڕێز کادیڤار، کە سەعید هاجەریان و شابستاریش لەوێ بوون، پرۆسـەی بـە عـەلمانیکردن بە وردی دێتـە شـیکردنـەوە و چەندان رێنوێنیی نوێ خـرانە بـەرباس. بەڕێز هابرمـاس دەگـەڕێتـەوە وڵاتەکـەی و قـایل بووە بەتوانای راوێژکـاری بۆ مــەبەسـتی

چاکخوازەکان بۆ دامەزراندنی سیستمێکی عەلمانی لە ئێران.

تیۆریستی سیاسیی جۆن کین، نووسەری، لەنێو چەندان کتێبی تر، "کۆمەڵگەی مەدەنیی جیهانی، ٢٠٠٣"، بە پیلانێکی هاوشێوە تۆمەتبار کرا، هەروەها بە "تیۆریستی سەرەکیی شۆڕشگەلی ئاوریشمی و ئەندامێکی دەستەی سیخوڕی بەریتانی MI6 ناوزەد کرا." بەم شێوەیە، بە یەکێک لەو تێکدەرە سەرەکییانە دانرا کە گوایە هەوڵی داوە بۆ لێخستنی کۆماری ئیسلامی.

چارەنووسێکی هاوشێوەی ئەمە چاوەڕێی ماکس وێبەر بوو، کاتێ، ئەوەی ئێرڤان ئەبراهامی ناوی لێ نا "دانپیانانی ئەشکەنجەدراو"، سەعید هاجەریان، سەرۆکی ستراتیجی چاکسازی، بەم شێوەیە باسی ماکس وێبەری کرد و دانی پێدا نا کەوا چەمکی سوڵتانیزمی کۆمەڵناسی ئەڵمانی بەهیچ شێوەیەک بۆ ئێران ناگونجێ و ناشێ." رێژیمی پشت ئەستوور بە "ویلایەتی فیقە" شەرعیەتی خۆی لە ئیمامی سەردەم وەردەگرێ (خوای گەورە و بەدەسەڵات گەڕانەوەی خێرا بکا)، هەروەها لە ئەنجامدا ئەمە لەگەڵ بیردۆزی سوڵتانیزمی ماکس وێبەر یەک ناگرێتەوە. ئەو دەڵێ: "من ئیهمال بووم و بەبێ ئەوەی قووڵ بیر بکەمەوە بیرۆکەکانی وێبەرم هێنا ناو وڵاتەکەمان." هاجەریان زیاتر دووپاتی کردەوە کەوا ماکس وێبەر توانیبووی کارەکەی خۆی جێبەجێ بکا لە چەواشەکردنی سیاسەتی ئێرانی (نزیکەی دوای ٩٠ ساڵ لە مردنی لە ١٩٢٠) چونکە شۆڕشی کولتووری باش بەڕێوە نەبرابوو و دەسەڵاتداران باش بە کاری خۆیان هەڵنەستابوون و باش واگا نەبوون. دەڵێن هاجەریان گوتوویەتی هەر تەنێ ماکس وێبەر نەبوو، بگرە پۆستستروکتورالیزم، پۆستماکسیزم و فێمینیزم بوو کەوا وەک یەک ناپاک بوون لە دانانی دیزاینی لێخستنی کۆماری ئیسلامی. لە رێگەی هاوکاریی مامۆستا حوسێن بەشیرییە، مامۆستایەکی ناسراوی تیۆری سیاسی کە ناچار کرا نیشتمانەکەی بەجێ بێڵێ، هاجەریانیش هاتە ژێر بار و

کاریگەریی جۆن کین.

ئیسلامیزمی سەربازی ئەوکات بووبووە پارچە پارچەی وەهمی دەروونی، زۆر دەترسا لە پێشنیازکرنی بیرۆکەیەک بەهۆیەوە گەمژەیی و دڕندەییی سەرکردایەتیی ئێرانی پێ ئاشکرا کرابا، ئەوەی بن بەڕێ بێنێتە سەر بەڕێ وەک ڕۆژی کۆتای ویزاردی ئووز.

لێکترازاندنی بیری ژێردەستە

زمانی وڕێنەئاسا و لێکدانەوەی دەروونی ڕاستی و خەیاڵ لە ناخی حوکمی سەردۆزگەری گشتی لەو دادگە کەنغەرئاسایەی تاران لە تۆماری مێژووییدا دوایەمین چارەنووسی ئایدیۆلۆجیای ئیسلامییە و قووڵاییی ترسێکی وەهمئاسا و خەیاڵێکە، کە سەرانی ئێران خۆیان تێیدا نغرۆ بوونە لە بەرگریکردن لە کۆماری ئیسلامی، هەر خۆیان ئەو کۆمارەیان هێنا دنیا و هەر خۆیشیان گۆڕی بۆ لێ دەدەن. ئەگەر پەخشانە تەندروست و کاریگەرەکەی عەلی شەریعەتی بەناوی سەردانێکی کورتی فرەنسی، باسی دەسوەردانە ئەوروپییەکان بکا لە جیهانێکی شۆڕشگێڕی موسڵمان، ئەوا نوێنەرایەتیی دەسەڵاتی ئایدیۆلۆجیای ئیسلامی دەکا، پاشان لەم سۆنگەیەوە، بەڵگەی سەردۆزگەری گشتی ڕۆژی دواتر لەلایەن ئایدیۆلۆجییە شەڕانگێزەکانی کۆماری ئیسلامی ئامادە کرا، ئەمە خۆی لە خۆیدا ڕاگەیاندنی مردنی ئەو دەسوەردانەیە. وەک لاپەڕەیەکی گابریێل گارسیا مارکیز (١٩٧٥)، حوکمەکە زیاتر بەبڕوانامەی مردنی خودی ئایدیۆلۆجیای ئیسلامی دەچێ نەوەک پیلانێک بۆ لێخستنی کۆماری ئیسلامی کە دروست بووە بەهۆی دوژمنگەلی ڕاستی، بەلاغی و خەیاڵی. بۆیە دەسەڵاتی لێخستنی کۆماری ئیسلامی دەکەوێتە ناو خودی دۆکیومێنتەکە، نەک بەوانەی کە کرانە نیشانە.

لە دوای خلاسبوونی "ئایدیۆلۆجیای ئیسلامی" و سەرهەڵدانی

بزووتنەوەگەلی پۆستئایدیۆلۆجی لە سەرانسەری جیهانی موسڵماناندا، ئێمە لەدایکبوونی یەکەم کەسی سەردەمی دوای پۆستکۆلۆنیال دەبینین. پۆستئایدیۆلۆجی لێرەدا واتە پۆستکۆلۆنیال، واتە کۆتاییی داگیرکاریی وەک دۆخێکی بەرهەمی مەعریفی، بەو مانایەی کە پێکهاتەی هەموو ئایدیۆلۆجییە گەورە و رکابەرەکان لە دژی ستەمکاری ناوەخۆی و بالادەستیی بیانی لە وەلامدا بوون بۆ داگیرکاری و بۆیە لە پێگەی هاودژیی خۆیاندا هەر ژێردەستە بوون. بزووتنەوەی سەوز و بەهاری عەرەبی، تاڵیی نزیکەی دووسەت ساڵە، زاڵ دەبن بەسەر مێژووی داگیرکاری و سەردەمی دوای داگیرکاری و ئایدیۆلۆجیا، بۆیە بەم شێوەیە یەکەم راپەرینی سەردەمی دوای داگیرکارین وەک ڕکابەرێکی موسڵمان لەگەڵ مۆدێرنیتەی پۆستکۆلۆنیالدا. ئەوانەی لەناو "چەپ"دان و دژایەتیی بزووتنەوەی سەوز و بەهاری عەرەبی دەکەن، کە لە تێکەڵەیەکی سەیری سیاسەتی بێهیوایی، ئۆریەنتالیزمی سیاسی و وێرانبوونی دژە داگیرکاریدان، کەوتوونەتە داوی خەیاڵی پاشکەوتوو و بێ سەروبەریان.

ئازادبوونی پێدا پێدا لە دۆخی پۆستکۆلۆنیالی بەرهەمی مەعریفی بە زاراوەی ئایدیۆلۆجیای یوتۆپیایی پرۆسەیەکی مێژوویی بوو و جەنگی خۆی کردبوو. ئەوەی لەپێشمانە پیاسەکردن نییە بە نێو پارکدا. تا ئەمڕۆش زاراوەی وەک عەلمانی، عەلمانیەت و بەعەلمانیکردن هەر ماونەتەوە و وەک درک وان لە بەردەم ئەو دۆخەی داگیرکاری. وەک ئەلبێرت مێمی درکی پێ کرد لە کتێبەکەی بەناوی "داگیرکار و داگیرکراو، ١٩٥٧"، کەوا سڕینەوەی شوێنەواری ژێردەستەیی کارێکی وەها ئاسان نییە، لەبەرئەوەی ئەنجامەیلی دەروونیی توندوتیژی زاڵ دەبێ بەسەر کاریگەرییە سیاسییەکانی. مێمی زانی پرۆسەکە چەندان قۆناخی گەرەکە، هەر لە نیشتمانپەروەری تۆقێنراو بگرە تا دەگاتە رەگەزپەرستی لە دژی داگیرکەر. بەتایبەتی بە زاراوەی ئایدیۆلۆجی، ناشنالیزمی دژە داگیرکەر و "گەڕانەوە بۆ خود" (ئاین،

کولتوور، رابردوو)ش پشت دەبەستن بە هەمان پرۆسە. ئەم قۆناخانە، بە زاراوەی سیاسی و دەروونی، نەرێنی، بەرتەک و نیشانەکراون لە دژی ئەفسانەگەرای داگیرکار کە ئاژانسی ژێردەستەی رەت کردووەتەوە، هەروەها پێگەیەکی رەقیشە بەرامبەر بالادەستیی کولتووریی ژێردەستە. بەڵام زاڵبوونی ئەمە تەنیا ئەو دەمە رێی تێ دەچێ کە ئەم جۆرە وەڵامە نەرێنییانە هەبن.

مۆدێرنیتەی کۆمەڵایەتی و ئەقڵی ئیستاتیکی

دۆخی بەرهەمی مەعریفی دوای سەردەمی ئایدیۆلۆجیا کە سەرکەوت بەسەر پۆستکۆلۆنیالیتی ئێستە بووەتە شتێکی جیهانیی پێشەنگ: ئەو جیهانە وەردەگرێتەوە کاتی خۆی بە پۆستکۆلۆنیالیتی دۆڕابوو بەهۆی دووبارە فێربوون چۆن تێیدا بژی. هەردوو ساتە گرینگەکە و لایەنی پابەندی ئەم قۆناخەی دوای ئایدیۆلۆجییەی جیهان ئەمانەن (١) ئاماژکەی بە پێکهاتەی چالاکیی مۆدێرنیتەی کۆمەڵایەتی کە مۆدێرنیتەی سیاسی و ئایدیۆلۆجی تێ دەپەڕێنێ و بەجێیان دێڵێ بەشێوەیەک کەوا هەموو ئایدیۆلۆجیاکان پێکەوە پارێزراو دەبن بەڵام هەرگیز هیچیان پێ ناکرێ و (٢) هەستانی بەم کارە لە رێگەی کاری ئەقڵی ئیستاتیکی کەوا زاڵە بەسەر دۆخی داگیرکاری و پێگەی ئەقڵی سیاسی. نە مۆدێرنیتەی کۆمەڵایەتی و نە ئەقڵی ئیستاتیکی چیی تر ئایدیۆلۆجین. هەردووکیان ئێستە دوو شتی جیهانین، کاریگەرییان هەیە بەسەر جیهانیبوونی کۆزمۆپۆلیتان کە لە سەردەمی ئایدیۆلۆجیدا هاتبووە چەوساندنەوە و سەرکوتکردن.

لە کاتێکدا پۆستئایدیۆلۆجی واتە کۆتاییی دۆخی پۆستکۆلۆنیالیتی، بۆیە بالادەستیی درێژبووەوەی ئەورووپی، واتە کۆتاییی سیستمی ئاینی و قۆناخەکانی شیکردنەوەی مێژوو، پێگەی مۆدێرنیتەی کۆمەڵایەتی ئاماژەیە بە رێی کۆتاییی مۆدێرنیتەی سیاسی. لە "جیهانی موسڵمانان"دا (کە زۆری

لێ دەکرێ پێگەی پێشووی خۆی وەرگرێتەوە)، لە سێ سەردەمی جیاوازدا، کە بەریەککەوتن و سوودیان لە یەکتر بینی، پێکهاتە ئایدیۆلۆجییەکان رکابەرییان دەکرد بۆ دروستکردنی مۆدێرنیتەی سیاسی. دوای دووسەت ساڵی ئەو پێکهاتە ئایدیۆلۆجییانە، هەروەها ستەمکار دوای ستەمکار، دواجار گەیشتین بەخاڵی هەڵوەشاندنەوەی ئایدیۆلۆجیای داگیرکاری و بەرهەمی مەعریفیی داگیرکاران. کۆدی سەرەکیی مۆدێرنیتەی پۆستکۆلۆنیالیتی ئەوروپی زۆر پێی داگرتبوو لەسەر گێڕانەوەی سەرەکیی مۆدێرنیتەی سیاسی، لە کاتێکدا لایەنی رەهاگەریی ئەم مۆدێرنیتەیە، لەسەر بنچینەی گوتاری هیگڵی، تەواو دوورە لە دۆخی پۆستکۆلۆنیالیتی، بەڵام یەک دەگرێتەوە لەگەڵ لایەنی ستاتیکی دژە داگیرکار. لە سەنتەرگەلی چاوەڕوانکراوی ئەم سەپاندنی مۆدێرنیتەی داگیرکارییە، پۆستستروکتورالیستەکان بیریان لە تێکدانی ئەو کۆدە سەرەکییە کردووەتەوە، لە کاتێکدا رەخنەگری نیومارکسیی پۆستستروکتورالیزم پێ دادەگرن لەسەر پاراستنی، بۆیە هەردووکیان، لە کاتی رەتکردنەوەی یەکتر، هەر بە شێوازی ئەرستۆیی دەمێننەوە. ئایدیۆلۆجیا وەک فۆرمێکی ئەودیو وجوود، لێکدانەوەیەکی جیهان کە جیهانی چەواشە کرد، ئەم سەرووبوونەی لەدەست داوە بۆ فەلسەفەی کیشوەری ئەوروپی، هەرچەندە ئەم کیشوەرە هەرگیز ئەو باڵادەستییەی نەبووە، یان لە تەواوی جیهاندا نەیبووە. ئایدیۆلۆجیا وەک کۆدێکی سەرەکیی ئاینیی مێژوویی رۆڵێکی مێژووییی گێڕاوە بۆ ئەوروپا، بۆ "رۆئاوا" وەک باڵادەستییەکی بێوێنە و بەهێز. بەڵام ئایدیۆلۆجیا وەک باڵادەستی و بەهێزبوونی مێژوو، بەکارهێنانی دەسەڵات وەک کۆدی سەرەکیی جیهان، پێگەیەکی شڵۆقی هەبوو بەسەر مێژووی جیهانی ئەوانی ترەوە، کە لە راستیدا بەتەواوی هاتە پاراستن لەلایەن ئەو جیهانەی پێی گوترا جیهانی "ئەوانی تر".

کەواتە مۆدێرنیتەی کۆمەڵایەتی پشت دەبەستێ بەو نوێنەرایەتیکردنی

سروشتی خەڵک کە ئەویش ڕێڕەوێکە بەرەو بەهاووڵاتیبوون، هاووڵاتیبوونێک بە بەڵێن و هیوا و فیتی هیچ ئایدیۆلۆجیایەک نەبێ، بگرە خۆی لەنێو جیهانیبوونێکی کۆزمۆپۆلیتانیدا دەبینێتەوە کە لە یەک کاتدا هەم پتەو و هەمیش دیارە لە بەجیهانیبوونیدا. بزووتنەوەی سەوز بەم دروشمە دەستی پێ کرد "کوا دەنگم؟"، هەروەها سەدای خەڵکی لە بەهاری عەرەبی بەم هاوارە دەستی پێ کرد "خەڵک داوای لێخستنی ڕێژیم دەکا". هەردوو دروشم سزای مردن دەدا بەسەر هەموو ئەو بزووتنەوە ئایدیۆلۆجییانەی فەشەلیان هێنا لە دابینکردنی مافەیلی هاووڵاتیبوون، بەتایبەتی لە دروستکردنی ئایدیۆلۆجیای رکابەر، شۆڕشەیلی کۆمەڵایەتی پێش بزووتنەوەی سەوز و بەهاری عەرەبی خەونی پێوە دەبینی لە مانیفێستۆی هاووڵاتیبوون، بەو شتەشەوە کە پێی دەڵێن "دەستوور"، بەڵام نوشستیان هێنا لە لێکدانەوەی هاووڵاتیبوون بە زاراوەی دامەزراوەیی، کە بەناخی پێگە جیهانییەکەیاندا ڕۆ چووە. هەموو وڵاتە ستەمکارییەکان لە جیهانی موسڵمانان، ئایدیۆلۆجیای ئیسلامیش لەگەڵیان، لە ڕاستیدا ئایدیۆلۆجیا بەو چەشنە، پاشماوەی تۆز لەسەرنیشتووی ئەو ئایدیۆلۆجیا و وڵاتانە ئێسکەپەیکەری بەهاووڵاتیبوونی ئێمە ئاشکرا دەکەن. چ خەوشێک لە بیرۆکەی هاووڵاتیبووندا نییە لە دۆکیومێنتی ئایدیۆلۆجی کە ئێمە پێی دەڵێن "دەستوور"ی ئەم ستەمکارانە: بێ لە چەند هەمووارکردن و گۆڕانکارییەک، تەواوی دەستوورەکانی ئەو وڵاتانە لە یەک دەچن و دەکرێ زۆر بەئاسانی بێنە بەراوردکردن. بەڵام لەگەڵ یەکەم هاواری "کوانێ دەنگم؟" و "خەڵک داوای لێخستنی ڕێژیم دەکا"، ئەم ستەمکارانە دەستوورەکانیان قۆپاندەوە و بوون بە ئامێری کوشتن و بەرگرییان لە وڵاتی بەکرێگیراویان کرد. بیرۆکەی "هاووڵاتیبوون" تەنێ لەو حاڵەتەدا ئایدیۆلۆجییە ئەگەر بێتو بکەوێتە چوارچێوەی دەستوورێکی ئایدیۆلۆجی، چیی تر ئایدیۆلۆجی نییە کاتێ پشت دەبەستێ بە پێکهاتەی مادیی مۆدێرنیتەی کۆمەڵایەتی کە وەستاوە لەسەر هێزەیلی مێژووی و

پێکهاتەیلی کۆمەڵایەتی (بزووتنەوەگەلی مافەیلی ئافرەتان، یەکەتییەکانی کرێکاران، ڕێکخراوەیلی قوتابیان، دەستەگەلی پیشەیی، دەستەی خەڵکی لە دەرەوە ژیاو، هەروەها جۆرەکانی تری دەستەیلی ئارەزوومەندان). هاووڵاتیبوون بەدەنگێکی بەرز بە زاراوەی ئایدیۆلۆجی دێتە راگەیاندن، بەڵام بە هێمنی پراکتیزە دەکرێ لە دامەزراوەگەلی کۆمەڵایەتی.

ئەم پێکهاتەگەلە کۆمەڵایەتییە سیستمیانە، مۆدێرنیتەی کۆمەڵایەتی کە بەری ئەوانە، هەروەها بنەمای ئەخلاقیی پیادەکردنیان چیی تر لە هیچ "شۆڕشێکی تێکڕا"دا بەهەدەر ناچن. ئەمانە وەک پارچەی بچووک بچووکی وێنەیەک نوێن کە هەر بەم شێوەیەش دەمێننەوە. ئەگەر، بەپێی چەمکی یۆرۆسێنتریی شۆڕش، چاوەڕێی "شۆڕشێکی تێکڕا"مان دەکرد، ئەوا دەبوایە بێئومێد باین کاتێ تەماشای کرانەوەی بەهاری عەرەبیمان کرد.

یەک پەیام، تەنیا یەک پەیام بەدەنگێکی بەرز و روون دەگوترێتەوە لە مەغریبەوە تا ئێران، لە سووریاوە لە یەمەن، هەروەها لە هەر شوێنێکی نێوانیاندا: "خەڵک داوای لێخستنی رژێم دەکا." ئەم راپەڕینانە نە تایبەتین و نە پشت دەبەستن بە خەمی ناوچەیی. ئەمانە بەتەواوی زنجیرەیەک یاخیبوونی فراوانی جیهانین، هەروەها شۆڕشی بچووک و هەڵوەشێنراو نین، بگرە ئاماژکەی پۆستمۆدێرنێکن کەوا بە پێشە خۆی کەوتووە. ئەمانەی ئاماژکەی سیستمی تەواو جیاوازن، هێشتا ماوە، دەبێ دیراسەیەکی نوێی سیمبولیان بۆ بکرێ. کاتێ رەوتی ئایدیۆلۆجی کە لەنێویدا "موسڵمان" وەک هاووڵاتی دەستیان کرد بە تێڕوانینێکی قووڵ بۆ زاراوەی ژێردەستەیی، ئەوا پێگەی پۆست-ئایدیۆلۆجی زاڵ دەبێ بەسەر پۆستکۆلۆنیالیتی، دوای ئەوەش ئێمە دەچینەوە سەر ئەو پێگەیەی کە مۆدێرنیتە وەک پرۆژەیەکی ئەورووپی خۆی لە خۆیدا پرۆژەیەکی ژێردەستەکردن بوو، کە زۆر باش جیهانی پۆست-ئایدیۆلۆجی دەگۆڕێ بۆ نێو پۆستمۆدێرن لەو سۆنگەیەی کەوا کۆلۆنیالیزم هەرگیز بالادەستیی ئەقڵ و پێشکەوتنی بەخۆوە نەگرتووە، لە

باتیان تەنێ پێیاندا تێپەڕیوە و جیهانی کردووەتە چەندان وڵاتی ژێردەستە. بەڵام پۆستمۆدێرنیتی لەم تێڕوانینەوە واتە نزیکبوونەوە لە ئەقڵی ستاتیکی کە دژی ئەقڵی گشتی دەوەستێتەوە، لەوێوە کاری دیراسەی سیمبولێکی تر دەس پێ دەکا وەک رەهاگەرییەکی لاساییکار کە لەنێو ویژدانی هەڵەی رەوتی داگیرکاری بەرەچەیەکی ئایدیۆلۆجیی فەزایەکی جیهانگیریی بەرهەمی مەعریفی دێتە پێناسەکردن. کێشە لەگەڵ هاردت و نیجەر، وەک لە بەشی یەکەمدا باس کرا، ئەوەیە ئەوان داوای "شۆڕشی تێکڕا" دەکەن لە کاتێکدا تیۆری پۆستمۆدێرنی ئیمپڕاتۆریەت پێشکێش دەکەن، ئەمەش بێگومان شتێکی زۆر ئاساییە بێتە ئەنجامدان لەلایەن بیرمەندانی شۆڕشگێڕی ئەوروپی و ئەمەریکایی. بەڵام ئەوەی ئێمە دەیبینین لە شۆڕشگەلی کۆتا-کراوەی بەهاری عەرەبی تەواو پێچەوانەی شۆڕشگەلی تێکڕایە، هەروەها بەهاری عەرەبی دەبینین دەکرێتەوە و دەتەقێتەوە لە نێو دۆخێکی ئیمپڕاتۆریی وادا کە وا لە ئیمپڕاتۆری پۆستمۆدێرن (لە رێی ئاژانسەکانی کە ئەمانەن: ئەمەریکا، یەکەتیی ئەوروپا، ناتۆ و یو ئێن و تاد.) یەک بگرن لەگەڵ شێخنشینی سعوودیەی پۆستمۆدێرن، هەروەها رێ بە فەیلەسووفی ئەوروپی دەدا ببێتە هاوڕێی شەڕوانانی خێڵەکی لیبیایی بۆ دڵنیاکردنەوەی دروستبوونی لیبیایەکی هاوڕێی ئیسرائیل لە دوای قەزافی.

بیرۆکەی "ئەقڵێکی ئیستاتیکی"، کە من لێرەدا پێشنیازی دەکەم، سەرچاوەی گرتووە لەو شتەی کە کریستۆف مێنکە لە کتێبی "سەروەریی هونەر (١٩٩٨)، پێی دەڵێ "نەرێنیی ئیستاتیکی"، لە رێی داتاشینی هونەر لە ئەقڵی خۆی و ئەقڵی ئەودیو فەلسەفە. تەنێ بەهۆی باوەڕکردن بە کارگەلی هونەری لە پێوەندیی نەرێنییان بە هەموو شتێکەوە، ئەمە هونەر نییە، مێنکە وا دەڵێ، ئاخۆ دەکرێ ئۆتۆنۆمیی ئەو جۆرە کارانە، بە لۆجیکی ناخی نوێنەرایەتییان و رێی ئەزموونکردنیان، باشە بێنە تێگەیشتن. تا ئێستە یەکلا نەبووەتەوە بەراستی هونەر چییە، کارێکە تژییە لە هاودژی،

ڕەتکردنەوە و نەرێنی. تەواو لەو سیفەتانەدا هەیە (واتە هاوڕژی، ڕەتکردنەوە و نەرێنی (ساف و سادە) کەوا کارگەلی هونەری (لە سینەمای عالیە سلێمانەوە بگرە تا دەگاتە موزیکی موحسین نەمجو، بۆ هونەری مۆنا حەتوم، لەوێشەوە بۆ ڕۆمانەکانی سونولا ئیبراهیم) ئەقڵێکی ئیستاتیکی دەخەنە ڕوو کەوا لەودیو ئەقڵی ئایدیۆلۆجی کار دەکا و باس لە مۆدێرنیتەیەکی کۆمەڵایەتی دەکا کەوا ناکرێ بێتە گرتن، ئەشکەنجەدان و کوشتن بەرێی دڕندانە و پیسی هەر ستەمکارێکی پۆستکۆلۆنیال. هونەر واقیعی نییە، هەروەها نیشانەکانی ئاماژەن بۆ هیچ جگە لە خۆیان نەبێ، لە ناواقیعیبوونی خۆیدا ئەقڵی واقیع هەڵدەواسێ، بەپێی ئەو پێناسە باشەی کەوا بۆ هونەر هەیە، هەموو شتێکی تر دەچێتە خانەی یاخیبوونی ئیستاتیکی، بۆیە هەردەم بە هەڵواسینی واقیع دادەنرێ. مێنکە باشی بۆ چووە کەوا هونەر ستایش ناکا، تەنیا ڕەت دەکاتەوە، بێ ئەوەی ئاماژە بۆ هیچ شوێنێک بکا. شیعرگەلی گۆرانی و سیمبولەکانی یاخیبوون نیشانەی ناشایستەی ئەقڵی ئیستاتیکین کەوا، ئەوانەشی کەوا دەمێکە هاتوونەتە هەڵوەشانەوە، ڕێژیمگەلی مەعریفە و دەسەڵات هەڵدەوەشێننەوە، هەروەها تەواوی بیرکردنەوەی ئایدیۆلۆجیی ئەرشیڤکراو تێکوپێک دەدەن کەوا بناخەیان بۆی داناوە.

کەللەڕەقیی سیمبولی

مەبەستم لە "کەللەڕەقیی سیمبولی" لێرەدا ڕەوتی شۆڕشگێڕی ئیستاتیکییە تێیدا نیشانەی یاخیبوون ڕەتی دەکەنەوە ڕازی بن بە ڕەوتگەلی شەڕانگێزان، هەروەها ڕۆشنبیر و بیرمەندان دەبن بە کەسانی زیادە. لەم دۆخەی کەللەڕەقیی سیمبولیدا، لەودیو دەستگەیشتن بە ئایدیۆلۆجیا و یوتۆپیا، نیشانەکان واتە، بەشێوەیەکی کاتی، هەر تەنیا شوێنەوارێکی دریدایی لەم نیشانانەدا نییە، تەنانەت نایەنە دۆزینەوە، کەس بیری

بەلایانەوە ناچێ، شـوێنەواریی دریدایی لەنێـو خـودی خـۆیدا رەوتێکی درێژکراوەی هیگڵـییە، کە لێیەوە دریدا نەیتوانی مـەدرەجە شکێنەرەکانی ئازاد بکا. لەبارەی رەوتگەلی داگیرکاریی وێرانکارییەکەیەوە پێویستییان بە هیچ شوێنەوارێک نییە. بۆ ئێمە، نیشانەکان هیچ مانایەکیان نییە. هەر ئەمـەیە پێی دەڵێین دۆخی دوای پۆسـتکۆلـۆنیـالیـتی، دۆخێک کەوا دەبینین تێیدا بەهاری عەرەبی سـەر دەکەوێ و شتی نوێ لێی دەبن. کاتێ دریدا پێ دادەگـرێ لەسـەر شـوێنـەوارەکـە وەک ئـەوەی بیـەوێ "باسی غـیـاب بکا لە وجـودا"، واتە وجـوودێکی هەردەم غیـاب، تەواوی پرۆژەکـەی بۆ خـۆلادان لە میـتـافـیـزیکی پشت ئەسـتوور دەمـێنێتـەوە بەبوونێکی هـیگڵی کـەوا هیگڵ هەردەم بەدوای سـەرکەوتنیدا دەگەڕا. بەڵام لـە کەللەڕەقیی سیـمبولیدا کە ئێمەی لە پۆستکۆلـۆنیالیتی دەرهـێنا، هیچ پێویست ناکا پەنا بەرین بۆ هیچ شـوێنەوارێک، چونکە هیچ بوونێک نییە ئێستە غیاب بێ. حەسەن ئاغای قـەساب خـۆ ئیـمام حـوسێن نیـیە، نەخێـر هەو نیـیە لە هـیچ نمایشـێکی تازیەشـدا. تەنێ لەوێیـە نمایش دەکـا، نمایشکردنیش رێی لێ ناگـرێ لە ناوەڕاستی شانۆکە بوەستێ و روو لە جەماوەر بکا، لە دەق بچێتە دەرێ و بڵـێ: "ئەوە چی روو دەدا مـاجـد؟" لە هەمـان کـاتدا لەگـەڵ شـمـیـری زۆڵ دەجەنگێ.

رەوتی پۆسـتکۆلۆنیـالیـتیی ئێمـە سـەردەکەوێ، لە شـۆڕشگەلی کـۆتا-کراوەدا، ئێستە ئێمە تێ دەگەین کەوا هیچ شـوێنێک نییە، پێویستیش نییە، بۆ "شـۆڕشی تێکرا". ئەوەی بۆ بیرۆکەی شۆڕشێکی کۆتا-کراوە پێویستە ئەوەیە ئاگەداری و چاودێریی گۆڕەپانی تەحریر بکرێ، ئەوە دڵنیا بکرێتەوە کـەوا رووداوگـەل چیی تر نەکـەونە ژێر کـاریگەری و باری رەوتگەلی پۆستکۆلۆنیالیتی. بەڵام، کۆتاییی پۆستکۆلۆنیالیزم وەک رەوتێکی کردەی سیاسی و پێکهاتەیەکی ئایدیۆلۆجی مانای کۆتاییی دۆخی جیهانگیری و سەرمایەداری نییە کەوا یاری بە سەرکەشییەکانی داگیرکاری و ئیمپریالی

دەکا لە جیهانێکدا کە ئێستە پێکهاتەیلی نوێی زاڵی تێدا بەدی دەکرێ. شەکەتبوونی پێکهاتەیلی ئایدیۆلۆجی لە ڕەوتی پۆستکۆلۆنیال ڕێ لە سەرهەڵدانی ڕەوتێکی نوێتر ناگرێ کە دەیەوێ سەربکەوێ، ئا لێرەدا، بەرگەگرتنی ئەو ڕەوتانەی بالادەست بوون زۆر گرینگ دەبن بۆ پرۆسەی شۆڕشگێڕی. ئیسلامیزم بەسەر چوو، بەلام موسڵمانەکان بەردەوام دەبن لە پێشاندانی بازنەی گشتیی خۆیان. سۆشیالیزمی جیهانی سێیەم دەبێ خۆی بسازێنێ لەگەڵ ڕەوتی نوێی بەرگەگرتن لە غیابی هەر کامپێکی سۆشیالیستی. ناشنالیزمی دژە داگیرکار بەهەمان شێوە دەچێتە پاڵ شێوە و ڕەوتگەلی هاریکاری لەم ڕاپەڕینگەلە شۆڕشگێڕییانەی کەوا خەریکە تەواوی سنوورەکان دەبڕن. ڕۆڵی توندوتیژی وەک بەردی بناخەی وڵات (تا ئەو ڕادەیەی کە بەناوی وەستاندنی توندوتیژی، وڵات دەگاتە توندوتیژی و بەکاری دێنێ: داگیرکاریی سەربازی لەژێر ناوی کۆمەکی مرۆیی دێتە بەکارهێنان) چەقی سیاسەتە ئەمەش واتە دەبێ بەشێوەیەکی رادیکالانە بێتە ڕەچاوکردن. هەرکە جیهان دەست دەکا بە سازان لەگەڵ ئەو جوگرافیا ئازادە نوێیە، پێویستە ئێمە دووبارە بیر لە بیرۆکەی مرۆڤایەتی بکەینەوە، لەودیو پەستبوونی توند، ک هۆبس و ڕۆسی باسی لێوە دەکەن، دەمێکە پێناسەی زاراوەکانی سیاسەتیان کردووە، ئەمەش، لەوەتەی مارکس و وێبەر، بووەتە بەردی بناخەی دروستبوونی وڵات.

هەشتەم

ڕەگەز، جێندەر و چین لە شۆڕشگەلی سنووربڕدا

هەرکە دادگەییکردنی مێژوویی حوسنی موبارەک لە سەرەتای ئابی ٢٠١١دا دەستی پێ کرد، شۆڕشگێڕانی میسری نیگەران بوون لە هێزەیلی تێکەڵاوی سەربازی و ئیخوان موسلمین کە هاوپەیمان بوو لەگەڵ سەلەفییەکان (هەردووک دەمێکە دەچەوسێنرێنەوە و وەلادەنرێن لە میسر)، نیگەران بوون نەبادا ئەمانە شۆڕشەکەیان لێ ببەن و بیکەن بە هی خۆیان. شۆڕشگێڕەکان ترسان نەبادا دادگەییکردنی موبارەک، دوایەمین تەنازول بێ کەوا دەستەی سەربازی بیکەن بۆ ڕازیکردنی شۆڕشگێڕەکان. بۆ وەڵامدانەوەی ئەم ترسەش، خەلیل حەنانی، سکۆلەرێکە لە سیاسەتی ئیسلامی لە پەیمانگەی ڕۆهەڵاتی ناوەڕاست لە زانکۆی دورهام و نووسەری کتێبی "ئیخوان موسلمین لە میسر: سیستمێکی سیاسیی پیر لە دژی سەعات دەجەنگێ (٢٠٠٨)"ە، وتارێکی بۆ "المیسر الیوم" نووسی، تێیدا باسی ئەوە دەکا کەوا ترس لە سەلەفییەکان (هەروەها ئیسلامی سیاسیش بە گشتی) شتێکە لە ڕاستیدا تەواو لە شوێنی خۆیدا دانەنراوە. "سەلەفیزم" وا خەریکە دەبێتە دێوەزمەیەک بەرۆکی سیاسەتی میسر دەگرێ. حەنانی بەم شێوەیە نوشداری دەدا:

> خڕبوونەوەی جەماوەریی ئیسلامییەکان لە گۆڕەپانی تەحریر لە ٢٩ی تەمووز، کە زۆربەیان سەلەفی بوون، تەنێ ئەوەی پێشان دا کە هەندێ هێزەیلی سیاسی هەن لە میسری دوای موبارەک لە هیچ شتێک نابوورن و بێ ئۆقرەن. مەبەستم هەر سەلەفییەکان

نییە، بگرە هەندێ گرووپەیلی لیبراڵ و عەلمانیش کەوا بە جۆشن بۆ کپکردنی دەنگی ئیسلامییەکان لە سەردەمی سیاسیی نوێی میسر. ئەم گرووپانە نەک هەر تەنیا سەلەفییەکان بچووک دەکەنەوە وەک رەوتێکی شەڕانگێز کە مەبەستیان تێکدانی شۆڕش و دروستکردنی دیکتاتۆریەتێکی نوێیە، بگرە مافی هاتنە ناو گۆڕەپانی تەحریر تەنێ بە هی خۆیان دەزانن، کە شوێنێکە بۆ گردبوونەوەی گشتی بۆ هەموو میسرییەکان.

ترسی "کۆماری ئیسلامی"یەکی تر لە ناوچەکە هۆکارێکی گەورەیە لە پشت ئەم نیگەرانییە، نیگەرانییەک کە بەڕاستی لەلایەن هەندێ میسری هەستی پێ کراوە بەڵام ئاگر بۆ خۆشکردنی زیاتر بەهۆی پارێزکار و نیولیبرالی ئەمەریکی (و ئیسرائیل)ەوەیە (کە بێگومان هەرگیز ئاماژە بە "کۆمارێکی جوولەکان" ناکا وەک هەڕەشەیەکی کاریگەر بۆ سەر دیموکراسی لە ناوچەکە لە ماوەی شەست ساڵی رابردوودا). هاوسۆز بۆ پرسی سەلەفییەکان، حەنانی دەڵێ ئیسلامییە میسرییەکان ماوەییەکی زۆر لەژێر چەپۆکی رێژیمی موبارەکدا هاتنە چەوساندنەوە و بۆیە هەموو مافێکیان هەبوو گۆڕەپانی تەحریری تازە ئازادکراو بەکار بێنن بۆ وەشاندنی بۆچوون و دەرخستنی دەسەڵاتیان. ئەو دانی پێدا دەنێ، بێگومان:

> قورساییبوونی سەلەفییەکان (کە گەلێکیان سەرەتا دژی شۆڕشەکە بوون) دەکرێ ورووژێنەر بێ. بەڵام هیچ هێندەی ئەوە شۆک نییە ئەو دەمەی سەلەفییەکان دروشمی ئیسلامی بەرز دەکەنەوە، وەک "ئیسلامییە، ئیسلامییە"، یان داوای جێبەجێکردنی یاسای شەریعە دەکەن. ئەم جۆرە دروشمانە لەنێو سنوورگەلی ئازادیی بیروڕای خۆیاندایە. ئەوەی زۆر کاریگەر و لە راستیدا بێزارکەرە ئەوەیە کاتێ هەندێ لیبراڵ و عەلمانی هەمان تاکتیکی چاندنی ترس و تۆقین بەکار بێنن وەک

ڕێژیمی موبارەک بۆ بچووککردنەوەی ئیسلامییەکان، لە باتیی ئەوەی پێکیان بکەن لە پرۆسەکە.

حەنانی بەم ترسەی سەلەفییەکان دەڵێ "سەلەفۆبیا"، بۆیە باوەڕی وایە ئەو سەلەفۆبیایە دەبێتە ڕێگر لە بەردەم "گۆڕانی گرینگ کە لەنێو بزووتنەوەی سەلەفی روو دەدا". ئاماژە بە ناکۆکییەکانی ناو بزووتنەوەی سەلەفی دەکا و سووره لەسەر ئەوەی کە ئەوان خۆیان سازاندووە لەگەڵ بۆچوونی دیموکراتی و حەزیان دەکرد لەگەڵ هێزەیلی عەلمانی و لیبراڵ ڕێک بکەون. دواتر دەڵێ: "ڕاستە، هەندێ سەرکردەی سەلەفی هەڵوێستێکی دوژمنکارانەیان هەیە بۆ دیموکراسی و پارتەیلی عەلمانی، بەڵام ئەوانی تر، بەتایبەتی سەلەفییە گەنجەکان، دەیانەوێ میانڕۆ و ژیرانەتر بجوولێنەوە. ئێستە حەز دەکەن ببن بە بەشێک لە پرۆسەی سیاسی." پاشان حەنانی نوشداریی ئەوە دەدا کەوا "بە پشتگوێخستنیان، لەوانەیە ڕێی توندتر بگرنە بەر بۆ سەلماندنی بوونی سیاسییان. پێویستە سەلەفیزم لە بازنەی ئایدیۆلۆجی پەلکێش بکرێتە ناو سەنتەری سیاسی. ئەگەر ئەمە روو بدا، سەلەفیزمی میسری دەکرێ کراوەتر و کەمتر دۆگماتیک بێ." دواتر بەم شێوەیە کۆتاییی پێ دێنێ:

> ململانەی نێوان عەلمانی و ئیسلامییەکان هەر تەنێ ئایدیۆلۆجی نییە، بگرە کۆمەڵایەتیشە. سەلەفییەکان و لایەنگرانیان زیاتر لە چینی خوار مامناوەندیی میسرییەوە دێن، بەتایبەتی لە شارۆکە بچووکتر و ناوچە لادێییەکان کەوا پشتگوێ خراوە لەلایەن سیاسەتی فەرمی لە ماوەی سی ساڵی رابردوودا. وەک هەر گرووپێکی سیاسیی تر، ئێستە شەڕ دەکەن بۆ پشکی یەکسانیی خۆیان لە سەردەمی دوای موبارەک. لەتبوونی سەلەفی-عەلمانی ململانەی بەرژەوەندییەکان پێشان دەدەن لەسەر چۆنیەتیی دروستکردنی سیستمی سیاسیی میسری، نەوەک ململانەی

ئاشـتـــەوەنەبووی ئایدیۆلۆجـیـیـەکـان. لـەبەر ئـەم هـۆکــارە، سـەلەفییـەکانی میـسر دەبێ قسـەیان لـەگـەڵ بکرێ، نەک لێیان بترسێن.

ترسی ئیسلامیزمی سەربازی لەنێو شۆڕشگێڕە میسرییەکان لەلایەن ئەوانی تر هاوسەنگ دەکرێ (کە بەشێوەی یەکسان پابەندن بە ئارەزووی دیموکراتییانەی شۆڕش) کە باسی لێبووردەیی و دیالۆگ دەکەن، هەرچەندە هێشتا لە پاڵ دووانەی هەڵەی ئیسلامی–عەلمانین، بەتەواوی فەزای گشتی پشتگوێ دەخەن (خودی گۆڕەپانی تەحریر) کە تێیدا ئەمانە و پێگە سیاسییەکانی تر هەڵدەمژرێنە نێو داهاتووی میسر. ئەوانەی نوشداری لە دژی ئیسلامیزمی سەربازی دەدەن بە دەگمەن دەنگیان هەڵبڕی لە دژی دڕندەیی و دووڕوویی نیولیبراڵ و نیوپارێزکارە ئەمەریکاییەکان، هەروەها نوشداریشیان نەدا لە دژی توخمە شکستپێهێنەکان و پیلانگێڕییەکان لەنێو چەپی ئێرانی، کە تەواوی بەهاری عەرەبییان ڕەت کردەوە (وەک چۆن دژی بزووتنەوەی سەوزیش وەستانەوە) وەک پیلانێک لەلایەن ئیدارەی ئۆباما. ترس، نیگەرانی و گومان دەبن بە شەڕانگێزی. هیچ ڕێیەک نەبوو بۆ دڵنیاکردنەوەی ئەوانەی بەخۆیان دەگوت "عەلمانی و لیبراڵی" کەوا ئیسلامییە میسرییەکان پابەند دەبن بە بنەماگەلی دیموکراسی، هەروەها هیچ ڕێیەکیش نەبوو بۆ نکووڵیکردن لەوەی ئیسلامییەکان پشکی یەکسانیی خۆیان بەرنەکەوێ لە شۆڕشی میسری.

بەهۆی ئەم ترس و گومانانەوە، دوو پرس زۆر گرینگ و کاریگەرن لە مشتومڕی عەلمانی–ئیسلامیدا: جێندەر و چین. داوای جێبەجێکردنی شەریعە بەتەواوی ئاکامی مەترسیداری لێ دەکەوێتەوە بۆ پرسگەلی ئافرەتان، لە هەمان کاتدا ئیسلامییەکان داوایەکی کەمیان هەبوو بۆ چینگەلی پلە نزمی کۆمەڵگە، نەک لەبەرئەوەی پشتگیریی بەهێزی چینی مامناوەندییان نەبوو، یان هەژاران زیاتر دیندارتر بوون. لەودیو ئەمانەوە

پرسێکی تر هەیە، ئەویش پرسی ڕەگەزە، کە ئەویش ئاشکرا و ڕوون بوو لە هەفتەکانی یەکەمی کرانەوەی بەهاری عەرەبی. دوای بەسەربردنی ژینێک لەژێر چەپۆکی دیکتاتۆریەت، میسرییەکان کتوپڕ گۆرانییەکیان گوت ئاوازەکەی جیاواز بوو، پرسیارەکە ئەوە بوو ئاخۆ ئامادە بوون و حەزیان دەکرد شیعرگەلی گۆرانییەکان باشتر بکەن.

گۆڕینی شیعگەلی گۆرانی

لە بەهاری ٢٠١١دا ڕەمزی عیسام لە قوتابییەکی میسری ئاسایی بوو بە گۆرانیبێژێکی هەرە ناوداری شۆڕش لە نیشتمان. بی بی سی باسی لە یەکێ هەرە گۆرانییە بەناوبانگەکەی عیسام کرد: "دروشمی ئاوازدار بووبوو بە سروودی نیشتمانیی شۆڕش: خەڵک گۆرانییان دەگوت: بڕۆ، بڕۆ، داوایان دەکرد بەڕێز موبارەک دابەزێ. پاشان یەک ڕۆژ و گۆرانییەک جیهانیان گۆڕی:

> "بڕۆ" گۆرانییەک بوو عیسام پێکی وەنابوو لە دروشمگەلی ناڕەزایی شۆڕش لە ڕۆژەیلی سەرەت. هەرکە چووە پێش و دووبارە نمایشی کردەوە درکی بەوە کرد کە وشەکان بێ مانا بوو، چونکە ئەو کات موبارەک ڕۆیشتبوو. خێرا لێریکی نوێی نووسی، هاوارەکەی لە "بڕۆ"وە گۆڕی بۆ داوای خلاسکردنی حوکمی سەربازی. "هەرگیز لە بیر ناکەم، دایکی شەهیدێک هەردەم لەگەڵماندا بوو و قەتیش پێ نەدەکەنی و زەردەی نەبوو.... ئا لەو ساتەدا بوو دڵی خۆش بوو و دەستی کرد بە زەردە چونکە گوێی لێ بوو وشەکانی گۆرانییەکە گۆڕاون."

وێڕای ترسگەلی لەنگەرگرتوو، میسرییەکان خێرا فێری لێریکی دەبوون. پرسیارەکە ئەوە بوو چەند بەخێرایی لێریک دەگۆڕن و ئاوازێکی نوێ دادەنێن، یانیش بەپێچەوانەوە. نوشدارییەکەی هەنا ئارندت لەبارەی

شۆڕشی فەرەنسی (کەوا هەرگیز سنوور نابێ بۆ داواگەلی کۆمەڵایەتی لە هەر ڕاپەڕینگەلێکی شۆڕشگێڕی ئەگەر یەکسەر ببرێنە ناو ڕەوتی سیاسی) لێرەدا زۆر گرینگە. بەڵام سروشتی کۆتا-کراوەی ئەو داواکارییانە چوارچێوەیەکی جیاوازی کاتی دانا کە یەکسەر نارەزایی بەرز بووەوە، ئاسۆیەکەی فراوانتر کرد بۆ تێوەگلانی ئەوانی تر بۆ ماوەیەکی درێژ. کولتووری سیاسیی میسر دەگۆڕا، هەروەها گۆڕانەکان مێژوویی بوون هەرچەندە ئاسۆیان نادیار بوو، هەموو داوا و گۆڕانە سیاسییەکانی تر تۆمار دەکرێن لە دژی سیاسەتێکی خۆگرانە کە هێشتا لەدایک نەبووە.

ترسی ئیسلامیزمی سەربازی هێندەی خراپ بەکارهێنانەکە سروشتی بوو. هیچ ئەگەرێک نەبوو ئیسلامیی سەربازی پەنای بۆ بەرێ لە میسر لە ٢٠١١ وەک ئەوەی کردیان لە ئێران لە ١٩٧٩، هێزەکانیان کۆ کەنەوە و یەک بگرن، شکست بە ڕکابەرانیان بێن، لەگەڵ دەستەی سەربازی و پاڵپشتانی ئەمەریکییان پیلان دانێن، کۆمارێکی ئیسلامی دامەزرێنن، شەریعە بەتەواوی جێبەجێ بکەن، زانکۆکان پاک بکەنەوە، ڕابەرایەتیی شۆڕشگەلی کولتووری یەک بەدوای یەکتردا بکەن، یاخییان لە وڵات دوور بخەنەوە، ئەوانی تر بکوژن، ئەوجار بتوانن کۆمارێکی ئیسلامیی شەیتانئاسا و دڕندەئاسای ئێرانی لە میسر دروست بکەن. بەڵام ئەو ترسەی کە ئاگری ئەو نیگەرانییەی خۆش کرد باش بوو بۆ شۆڕشەکە، لایەنە دیموکراتییەکانی کاریگەرتر کرد. ئیسلامیزمی سەربازی تاکە هەڕەشە نەبوو کەوا شۆڕشگێڕە میسرییەکان تووشی دەبوون. ناشنالیزمی تاک و دەمارگیر، کودەتایەکی سەربازیی تازە، توندوتیژی مەزهەبی، دەستوەردانی ئەمەریکا/ئیسرائیل و سعوودیە، هەروەها چەپی دژوار کە لەسەر هەردوو پەت یاری دەکا، ئەمانە ئەو هەڕەشانە بوون کە بە پلەی جیاجیا مومارەسەی دامەزراوگەلی دیموکراتی ڕاپەڕینی شۆڕشگێڕیان دەکرد. لەگەڵ ئەوەشدا ئێستەش کاریگەرییان ئەرێنی بوو بۆ شۆڕش، خزمەتی ماسولکە

دیموکراتییەکانیان دەکرد.

ئێمە پێویستە چوارچێوەی مەرجەعی بەهاری عەرەبی فراوانتر بکەین تا ژێرەوە و ئەودیو جوگرافیای جیهانی موسڵمانان و عەرەبان ببینین. بۆ نموونە، لە فرە لایەنیی کۆچی کرێکاران بکۆڵینەوە بۆ نێو ئەفریقیای باکور، ئەمە دیاردەیەکە ئاکامەیلی سۆنگەی دیموگرافی و ئابووریی راپەڕینەکان ئاشکرا دەکا. ئەم جۆرە کۆچەی کرێکاران پرسی چینایەتی دێنێتە پێشەوە، لەگەڵیشیدا پرسگەلی رەگەز و جێندەر قیت دەبنەوە، تێگەیشتن لەمانە خوێندنەوەیەکی باشترمان دەداتێ بۆ بەهاری عەرەبی لە چاو یەک خۆپێشاندان یان یەکێکی تر لە گۆڕەپانی تەحریر، کە لەوانەیە خزمەتی ڕێڕەوی شرۆڤەکانیش بکا. بێگومان ئێمە پێویستمان بەوەیە باشتر سەرنج بدەینە کاردانەوەکان لەسەر شەقام، دەشبێ ئەو سۆنگەیە وەرگرین کە دەتوانێ شرۆڤەکە قووڵتر و باشتر بکا، بەهێزتری بکا، هەموو لایەنە کۆمەڵایەتییەکان لەخۆ بگرێ، ئەوانەی پێوەستن بە رەگەز، جێندەر و چین.

رەگەز و رەگەزپەرستی

خێرا دوای سەرکوتکردنی درندانەی راپەڕین لە ئێران لە حوزەیرانی ٢٠٠٩، دەنگۆ لەسەر وارگەیلی ئەلیکترۆنی و لەنێو لایەنگرانی بزووتنەوەی سەوز دەستی پێ کرد گوایە هەندێ لەنێو هێزەیلی تەناهیی کۆماری ئیسلامی، کەوا بەکرێ گیرا بوون بۆ هێرشکردنە سەر خۆپێشاندەران، لە راستیدا هەر ئێرانیش نەبوون، بگرە لە راستیدا "عەرەب" بوون. وێنەگەلی هێزەیلی تەناهی بڵاو بوونەوە، زۆریان تاکی رەشتارە بوون و بە بازنەیەکی سوور نیشان کرابوون، هەروەها ناوەکانیان بە ناوی عەرەبی دەچوو، زیاتر دەگوترا گوایە ئەندامانی حزبوڵڵای لبنانی و حەماسی فەڵەستینی بوونە. ئێرانیگەلی وەک من کە خەڵکی ناوچەیلی باشووری نیشتمانین، کە بەو کەسانە دەچێ لە وێنەکان بە بازنەی سوور نیشانکراو بن، هەروەها بیرمان

دێتـەوە کـە بەشـێـوەیەکی زۆر نـاشـیـرین بە عـەرەبـان دەچوێنراین لەلایەن ئەوانەی پێستیـان سـپی بوو و خـەڵکی باکور و سـەرسنوور بوون، باوەڕیان بەو دەنگۆیانـە نەدەکـرد. هـەروەهـا ئەوەشــمــان بیــر هـاتـەوە کــەوا لە دوای داگیرکردنی ئەفغانستان لەلایەن سۆڤیەتەوە و بە لێشاو ئەفغانی کۆچیان بۆ ئێــران کــرد، هـەمــوو جــۆرە تاوان و خــراپەکــارییــەک دەخــرایە پاڵ ئەفغانییەکان.

پاشان، نزیکەی دوو سـاڵ دواتر، "بەکرێگیراوان" لەلایەن قـەزافییەوە بەکار هێنران بۆ سەرکوتکرنی راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی کە سەری لە لیبیا نابوو، دەگوترا گوایە ئەو بەکرێگیراوانە ئەفریقین. کەناڵی جەزیرە بڵاوی کردەوە: "لە کاتێکدا وڵاتان هاووڵاتییانی خۆیان لە لیبیا دەگەڕێننەوە لەبەر دۆخی نالەباری ئەوێ، گـەلێ کـرێکاری کـۆچکردووی ئـەفـریقی لە لیـبـیـا لـەژێر مـەترسـیـدا دان چونکە تۆمـەتبـار کراون بەوەی لەلایەن قـەزافـیـەوە بەکرێ گیـرابن بۆ سـەرکوتکردنی خۆپێشـاندەران." ڕاپۆرتـەکە وردەکـاریی زیاتر گوت، "بە دەیان کرێکاری خەڵکی سەبسـاهـارانی ئەفریقی ترسـی کوژرانیان هـەیە و بـە ســـەتانیش خـــۆیان شــــاردووەتەوە، ئاپۆڕەیەکی تـوورەی دژە حکوومـەت راوی "بەکرێگیراوە ئەفریقییە رەشـەکان دەکەن"، بەپێی شـایەتە بەچاودیتەکان."

ئەم مێتافۆرە گەشتەوەرانەی کاری رادیکاڵانەی توندوتیژی، توندوتیژییەک کـە هـەردەم دەخـرێتـە پـاڵ ئەوانی تر، کەس ناڵێ من وام کرد، بـوونە رێگر لە بەردەم راپـەڕینگەلی شـۆڕشـگێـڕی سـنووربڕ لـە خـاکـەیلی مـوسـڵـمـان و عــەرەبان، ئەمــە پاشــمــاوەی قــێـزەوەنـی رەگــەزپەرسـتـیـی کـۆن و چـاخی ناوەڕاستی ئەم کـولتوورانەیە، بەکارهێنران بۆ ناشـیرینکردنی کولتوور و دواتر داگیرکاریی ئەوروپا ئەو هەلەی قۆستەوە و زیاتر بۆ بەرژەوەندییەکانی خـۆی بەکـاری هێـنان، ئێـسـتـە گـەڕاوەتەوە بـۆ ناشـیـرینکردن و کـپکردنی مــاقــووڵتــرین و باشــتــرین ســاتەکــانی راپەڕینگەلی جـەمــاوەری لە دژی

سـتـەمکاری ناوەخـۆ و باڵادەسـتـیی بیـانی. مـانیـفـێـسـتـۆکـانی ئەم ڕەگەزپەرستییە فرە لایەن کرا بوون و هەر تەنێ سنووردار نەکران بە ساتی شـۆڕشگێـڕیی خـۆپێـشـاندەرانی سـەر شـەقـام یان چالاکـیـەکـانی سـەر ئینتەرنێت کە بکەرانیان نادیار بوون. زۆر باش ئەم مانیفێستۆیانەیان بردە ئەوپەڕی شـرۆڤـەکاری و بەکاریـان هێنان بۆ کـاری بـەئەنقـەسـتی قـێزەوەن. ناسـاندنـی ڕەگەزپەرسـتـیی "عـەرەبان" لەنێو ئامـێرگـەلی تەناهیـی کۆمـاری ئیسلامی لەلایەن هەندێ چالاکوانی دیموکراتی ئێرانی ڕەنگی دایەوە لەلایەن چەند ڕۆشنبیـرێکی پێشـەنگی گشـتیی عـەرەبی کـە دەهـاتنە سـەر شـاشـە و مافەیلی مەدەنیی ڕاپەڕینیان لە ئێران ڕەت دەکردەوە و بە پیلانی ئەمەریکا و ئیـسـرائیـلیـان دەزانـی و دەشـیـانگوت سـعـوودیە پارەکـەی دەدا، پاشـان یەکسـانیان کرد لەگەڵ "شۆڕشی سیدار" لە لبنان. ئەم جۆرە قسـانە پاشان لە نـاخـەوەڕا دەنگیـان دایەوە، تەنانەت گـەورەش کـرانـەوە، لەلایەن هـەندێ چالاکوانی ئێرانی، کە گاڵتەیان بە شۆڕشەکانی تونس میسر دەکرد، ڕەتیان دەکــردەوە و بە "کــودەتـایەکی ســەربازیی شکۆمــەن"یان دادەنا، یان بـە پێکەنینەوە دەیانگوت عـەرەبەکان ئێسـتـە ئەو کارە دەکەن کە ئێمـە پێش سی ساڵ کردمان، بۆیە پێیان وابوو عەرەب سی ساڵ لەپاش ئەوانەوەن.

ئەم بـازنە داخــراوەی ڕەگـەزپـەرسـتـی خـۆی خـۆی پـێ گـەیاند، خــانە چرووپرەکانی بەسەر تەواوی جەستەی سیاسیی نەتەوەکاندا و ناشنالیزمی ئیـسـلامـیـیاندا بڵاو بووەتەوە. ڕەگ و ڕیشـەی ڕەگـەزپەرسـتی، کـە ئێرانی و عـەرەب بە یـەکـتری دەفـرۆشنەوە و پێکەوەش لـە دژی ئەفریقـیـیە ڕەشـەکان بەکاری دێـنن، ڕەگێکی قـووڵە و تژییە لە کێشـە. لایەنی ئەم جـۆرە پرسـانە ئامـاژە دەکەن بە پێـویسـتـیی ڕزگـاریبـوونێکی سـەرتاسـەری لە ڕەگ و داوی ڕەگـەزپـەرسـتی کـە چوونەتە نێو بـازنەی بەئەقڵانیکردنی توندوتیـژی. لەلای عەرەبان، وەک جۆزێف مەساد لە کتێبەکەی بەناوی "عارەبە ئارەزووداڕەکان، ٢٠٠٧"دا باسـی دەکـا، لە رووی ناشنالیـزمی عـەرەبییـەوە، ڕەوتی "فـارسـی"

بەشێوەیەکی سیستماتیکی بەئەقڵانی کرا و خرایە وەبەرهێنان بۆ هەموو جۆرە گەندەڵییەکی ئەخلاقی و نەخوازراو و گەندەڵیی سێکسبازی، بۆیە دەماری پیاوانە و هەستی راست و ڕەوانی بۆ عەرەبان دروست کرا. قسەکانی مەساد بەهۆی هەڵپەی بزووتنەوەی سەوز لە ئێران باویان نەما و بەسەرچوون، چونکە قسەیەکی تر هاتە ئاراوە گوایە ئێرانییەکان هەستی فێمینیان تێدا زیاترە و ژنانین، زۆر جوانن، زۆر لاوازن، هێندە بۆرژوازین بەکەڵکی راپەڕین نایەن، کەواتە، وەک ئافرەتان، پێویستیان بە یارمەتیی دەسەڵاتێکی سەرووە. ئیمپریالیزم، بەشبەحاڵی خۆی، دەسەڵاتێکی راستەقینە بوو، بۆیە هەر ئەو پیاوانە و نێرانەیە. شۆڕشەکانیش دەسەڵاتێکی راستەقینەن، کەواتە ئەوانیش نێرینەن. لە کاتێکدا بزووتنەوەی سەوزی ئێران بە ژنانی و فێمنین دانران بەهۆی باسکردنیان بە لاواز، پڕ خەوش و لەلایەن "رۆئاوا"وە داگیر کراون، شۆڕشەیلی تونسی و میسری هاتنە وەسفکردن وەک نێرینەیەکی بەهێزی ناشنالیزمی عەرەبی. ترس و نیگەرانی و تۆقین لە نێرینەییی ناشنالیزمی عەرەبی، بۆ درێژکردنەوەی قسەکانی جۆزیف مەساد، زۆر ستایش کراوە بە بەراورد لەگەڵ وەسفکردنی بزووتنەوەی سەوز وەک شتێکی مێیینە، نەرم، چینی مامناوەند، بۆرژوازی و لە سەروو هەمووشیانەوە، گوایە هەموویان پێویستیان بە هاوکاریی دەسەڵاتێکی سەروو هەیە.

کێشەی تەندروستیی رەگەزپەرستیی ئێرانی مێژوویەکی جیاوازی هەیە. تژی و دەورەدراوە بە دووانەیی و دەسەڵاتی رەگەزپەرستیی ئاریایی، چەند بەشێکی دانیشتوانی ئێرانی، زۆربەیان پاشایین لە پێگە و هەڵوێستی سیاسیاندا، وا باوەڕ و قەناعەتیان پێ کراوە کەوا ئەوان دوورگەیەکن ساف لە ئاریایی، بەڵام بەداخەوە بە دەریایەک لە بنەچەی دژە سامی دەور دراون، ئەمەش واتە، ئەوان ژیانیان لێ تێکچووە لەبەر داگیرکردنی عەرەب و موسڵمانان، پێویستیان بە لکاندنەوە هەیە بە رەگی ئەوروپی لە "رۆئاوا" بۆ

وەرگرتنەوەی دەسەڵات و شکۆمەندی. لەسەر بنچینەی دۆرانی مێژوویی ئیمپراتۆری ساسانییەکان (٢٢٤-٦٥١) بەهۆی سوپای داگیرکاریی عەرەبان لە شەڕی قادسیە (٦٣٦)، بەتایبەتی، ئەم ترۆما نیشتمانییە هەردەم بە خراپترین جۆری خیۆنفۆبیادا لەناو بیری ئەواندا چنراوە. هەر تەنێ عەرەب نین، بگرە تورک و مەغۆلەکانیش، لەسەر بنچینەی داگیرکارییە یەک بەدوای یەکەکانی ئێران لە سەدەی حەفت و هەشتەوە، بوونە ئاوێنەی رەگەزپەرستیی ئێرانی. مانیفیستۆی ناوەخۆی ئەم رەگەزپەرستییە بۆچوونێکی پاشەکشەیی و دژوارە بۆ فارسە لووتبەرزەکان بۆ کەمینەکانی وەک کورد، ئازەری و بەلوچی. رەگەزپەرستیی دەرەکی و ناوەکی پێکەوە دێن جۆرە رەگەزپەرستییەکی فارسی دروست دەکەن کە دواتر دەبێتە ئاوێنە و سەرچاوەی داهێنانی رەگەزپەرستیی عەرەبان. دووانەی فارس/عەرەب، رەگی داکوتاوە لە مێژووی چاخی ناوەڕاست و سەردەمی داگیرکاری، لە بەرامبەردا دەبێتە میتافۆرێکی سەربەخۆ و خۆی نانی خۆی دەدا و گەورە دەبێ.

لەسەر بنچینەی ئەم کارە دووانەییەی رەگەزپەرستی و دەمارگیری، پرۆژە سیاسییە ناشنالیستییەکان ئاماژکە و هەوێنی کارەساتباری مێژووی پۆستکۆلۆنیالی بوون لە ماوەی سەدەی بووریدا. ئێرانچییەتی رکابەریی دەکرد لەگەڵ تورکچییەتی لە ئاسیای ناوەڕاست و بووە هۆی دروستبوونی عەرەبچییەتی لە رۆئاوا و ئەفریقیای باکور، کارەساتی تێکەڵەی ئەمانە، لە کاتێکدا هەموویان یەکن لە دژی رۆئاوا و هاوکاتیش هاوکار بوون لە دروستکردنی، پێکەوە دێن کار دەکەن و دژی ئەفریقییە رەشەکاندا دەوەستنەوە.

حەز و ئارەزووی بەرەگەزپەرستیکردنی راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی سنووربڕ رۆڵێکی سیستماتیکی هەبوو لەو مێژووە نابەجێیە، شتێکە لە هیچ شوێنێک باسی ناکرێ، شۆڕشگێڕەکان بەدوای کڵاوی بابردوو دەکەون

ئەگەر بێتو وابزانن ئازاد کراون. هەروەک ڕۆژنامەنووس و فیلمسازی زیمبابۆیی فەراری سیڤینزۆ دەڵێ:

له توندوتیژیی دوو هەفتەی رابردوودا (ناوەڕاستی شوباتی ٢٠١١ له لیبیا)، پێوەندیی عەقید (قەزافی) بە ئەفریقیاوە تەنیا خزمەتی دووبارە داگیرساندنەوەی ڕەگەزپەرستیی ڕەگدرێژی کردووە لە نێوان عەرەب و ئەفریقییە رەشەکان. هەروەک چەند بەکرێگیراوێک، لە چاد و مالی، بۆی جەنگان، ژیانی ملیۆنان پەناهەندەی ئەفریقی و هەزاران کرێکاری پەنابەری ئەفریقی دەکەوێتە ژێر هەڕەشەی کوشتن تەنێ لەبەرئەوەی بەوانە دەچن بۆ قەزافی شەڕ دەکەن.

فەراری سیڤینزۆر ئەوەش دەڵێ: "کرێکارێکی تورک بە بی بی سی گوت: "ئێمە ٧٠-٨٠ کەسمان هەبوو بۆ کۆمپانیاکەمان لە چاد کاریان دەکرد. بە داس و تەور پارچە پارچە کران، هێرشبەران دەیانگوت: "ئێوە سەرباز دەدەنە قەزافی." سودانییەکانیش دەکوژران. ئێمە بۆ خۆمان ئەوەمان بینی." ئەم مانیفێستۆ دڕندانەی ڕەگەزپەرستی و توندوتیژی ناکرێ هۆکارێک بێ بۆچی بە ملیۆنان کەس لە سەنیگال بۆ جیبۆتی، لە مەغریبەوە تا ئەفغانستان، لە ئێرانەوە تا یەمەن خەونیان بە رۆژی باشترەوە دەبینی بۆ منداڵەکانیان. بەڵام ئەو ڕاستییەکەی کە ئەم بڵاو کرایەوە، گفتۆگۆی لەسەر کرا، ڕەخنەی لێ گیرا، لکێنرا بە پرسی ڕزگاریخوازی، هەموو ئەمانە لایەنی گرینگی بەهاری عەرەبین.

توندوتیژیی ڕەگەزپەرستی دوایەمین کار و پاشماوەی ڕەگەزپەرستیی داگیرکاری بوو، کە تەنێ زۆر ئاشنا بوو بەلای ڕۆمەکان و، پاشان بەلای کۆماری فرەنسا، لۆجیکی "لەت کە و داگیر کە"، یان "لەت کە و حوکم کە" تەرازوویەک بوو کە دواجار تەواو کرا لەلایەن ماکیاڤیللی لە کتێبەکەی

بەناوی "هونەری جەنگ، ١٥٢٠". تۆماری تاوانکاریی داگیرکاریی ئەورووپی لە ئاسیا و ئەفریقیا تژییە لە نموونە و ستراتیجی ناپاکی. ئەڵمانیا و بەلجیکا، هەردووکیان، تەرازووەکە زۆر بەباشی لە رواندا بەکار دێنن بەهۆی تەعینکردنی کەمینەی توتسی لە پۆستەکانی دەسەڵات. گرووپەیلی توتسی و هوتو لە رووی رەگەزییەوە دروست کرانەوە، دڕندایەتییەک بوو لە ناوچەرگەی جینۆسایدی رواندا بوو. بەریتانییەکان کارێکی هاوشێوەی ئەمەیان کرد لە کاتی داگیرکاریدا کاتێ حوکمی سودانیان کرد و لە پشتی لەتکردنی باکور و باشووردا بوون، کە لە بەرابەردا ئەمە شەڕی ناوەخۆی سودانی لێ کەوتەوە. مێژووی داگیرکاریی وڵاتانی تری ئەفریقی نموونەی هاوشێوەی لەتکردنی تێدایە، بەهەمان شێوە مێژووی ئاسیا، هەر دوور نەڕۆین، ئەوە هیندستان کاتێ بەریتانییەکان نەک هەر تەنیا دەستیان وەردا لە سیستمی کۆمەڵایەتی و چینایەتی بۆ سوود و مەرامی داگیرکارییانەیان، بگرە ئاگری دوژمنایەتیی نێوان موسڵمان و هیندۆسەکانیان خۆش کرد، کە دواجار بووە هۆی لەتکردنێکی کارەساتباری هیندستان و پاکستان بە درێژاییی هێڵە ئاینییەکانیان.

ئەوە ئێمی سیزار بوو کە لە کتێبەکەی بەناوی "قسەیەک لەسەر کۆلۆنیالیزم، ١٩٥٥"دا بەشێوەیەکی سیستماتیکی بیری لە لینکی نێوان رەگەزپەرستی و کۆلۆنیالیزمدا کردەوە و هەردوویان بەیەکەوە گرێ دا بۆ سەرهەڵدانی فاشیزم و نازیسم لە ناوچەرگەی ئەورووپا. داگیرکاری و رەگەزپەرستی دوو هۆکاری یەکگر بوون بۆ کارکردنی سەرمایەداری، سیزار وا دەڵێ، هەروەها نیشانەیەک بوون بۆ "دووڕوویی" سەرمایەداری و رۆئاوا. ئەو شتەی پێی دەگوترێ ئەرکی مەدەنییانە دەمامکێک بوو بۆ قۆستنەوەی سیستماتیکییانە، بووە هۆی بەکارهێنانی توندوتیژی، رک و رەگەزپەرستی، ئەمەش شەڕانگێزییەکی جیهانیی دروست کرد. سیزار پێشنیاز دەکا کەوا داگیرکاری مرۆڤی کردە ئامێر و کەرەستەی خاوی بەرهەم. فرەنسییەکان لە

ئەفریقیا، بەریتانییەکان لە ئاسیا، ئیسپانییەکان لە ئەمەریکای لاتین، دواتریش ئەمەریکا لە تەواوی جیهان، هەموویان لەو کارەدا بەشدار بوون: کاری بەشتکردنی مرۆڤ. ئەوەی دەکرێ و دەگوترێ لەلایەن سەرمایەداری بۆ لەتکردن و بڵاوکردنەوەی رەگەزپەرستییە، ئەگینا گاڵتەکردنە بە رەگەزپەرستی لەسەر بنچینەی ئەوەی کەوا داگیر کراوە.

لەودیو گەیشتن بە ناپاکیی کۆلۆنیالی و ئیمپریالی، عەرەبەکان و موسڵمانان چارەنووسیان وابوو خۆیان لەگەڵ مێژوودا نوێ بکەنەوە. شۆڕشەکانی ئەمڕۆ توخمگەلی رەگەزپەرستیی عەرەبچییەتی ناهێڵن، هی تورکچییەتی و چوارچێوەی هاوشێوەی ئەمانە، ئێمە دەگەڕێینەوە ئەو شوێنەی کە دووسەت ساڵ پێش ئێستە لێی بووین. هەروەها هەموو قوربانییە پاڵەوانییەکان بەهەدەر چوون و بێهوودە بوون. بەڵام، ئەوەی نوێی عەرەب، ئێرانی و ئەفغانی ئێستە بەزمانێکی تەواو جیاواز قسە دەکەن. هاریکاریی سنووربڕی بەهاری عەرەبی هەوێنی راپەڕینەکە بووە و هەر بەخۆشکردنی ئاگری ئەو راپەڕینە دەمێنێتەوە لەو چەند ساڵەی دابێ. بۆ نموونە، لە کاردانەوەیان بۆ هەستی دژە عەرەب لە بزووتنەوەی سەوز، چالاکوانان چەند وتارێکیان نووسی لەبارەی حەنزەلەی کارەکتەری هونەرمەندی فەڵەستینی ناجی عەلییەوە، هێندەی پێ نەچوو پاڵەوانی کارتۆنی فەڵەستینی بەخۆ و لەچێکی سەوز دەرکەوت و وەگەر خۆپێشاندەران کەوت بوو لە تاران، هەروەها لەو رۆژەی موبارەک لە ئۆفیسەکەی رۆیشت، یەکەم گەنجی میسری دیمانە کرا لەلایەن بی بی سی هاریکاریی خۆی دەربڕی بۆ هاوشانە ئێرانییەکانی، هەروەها گوتی ئێستە نۆرەی ئێرانە، ئەم هەڵوێستە پشتگیریی لێ کرا لەلایەن وائیل غەنوم، چالاکوانی گەنجی میسری سەر ئینتەرنێت، کە، پەڕۆیەکی سەوزی لە قۆڵی خۆی بەستبوو لە گردبوونەوەکانی لە گۆڕەپانی تەحریر. ئەو گوتی خۆشحاڵ بووە بەوەی ئێرانییەکان ئەمەیان بە هاریکاری زانیوە بۆ پرسەکەی خۆیان.

لە بناخـەی ئابووری بۆ ئارەزووی سیـاسییـان، راپەڕینگەلی شـۆڕشگێڕی سکێچی سـەرەتاییی ئەتڵەسێکی تەواو نوێی ئەگەرەکانی مرۆیی بوو، لەودیو دەستی توندوتیژیی رەگەزپەرستی، تێوەگلانی جێندەر و لەتکردنی چینەکان.

رەگەزپەرستی لە گۆشەگیریدا کار ناکا. لە بنەوە گرێ دراوە بە جێندەر و چین. پێگەی جێندەری لە بۆچوونی رەگەزپەرستی و داگیرکاری باش شرۆڤە کراوە لـە دیراسە نایابەکەی ئاشیس ناندی بەناوی "دوژمنی نـاوەخۆ: دۆڕان و چاکبوونەوەی خود لەژێر سایەی داگیرکاری، ١٩٨٩" کە تێیدا ئەوە پێشان دەدا چۆن داگیرکەران بەشێوەیەکی کاریگەر دزە دەکەنە ناو بیر و ویژدانی ژێردەسـتـە و تێکیـان دەدەن. ئەو دەڵێ: "ئـابووریی سـیـاسـیی داگیـرکـاری بێگومـان گـرینگە، بـەڵام، دڕندایـەتی و دوژمنـایەتیی داگـیـرکـاری تەواو وەدەردەکەوێ لە دەروونزانی، تا ئەو رادەیـەی کە بەشێوەیەک دێتە دەربڕین بۆ وەسـفکردنـی بیـری ژێردەسـتـە، کـە خۆیان بەسـیـاسـی کـراون لەوەتەی هـاتنی داگـیـرکـاریی مـۆدێرنیـزم بۆ نێـو دیمەنـی جـیـهـانی، ناو بـازنەی دەروونزانیی سـیـاسـی." ئەم گـۆڕینی ویژدان و هۆشـیـارییـە بێگومـان دەوەسـتێـتە سـەر بنەمـا مـادییـەکانی دەسـەڵات، بەهۆیانەوە داگیرکـەر و داگیـرکراو خۆیان بەگرێدراوی یەکتری دەزانن. نانـدی بـەوردی باسـی ئەو شێوازە دەکا بەهۆیەوە لە کەیسی هیندستاندا رووی دا:

> ئەو گۆڕانەی لە هۆشـیاری رووی دا دەکرێ بەکورتی بە زاراوەی سێ چەمکدا بێـتـە دەربڕین کـە بوونە چەقی داگـیـرکـردنی هیندسـتان: جـەوهـەری نێرینەیی (پوروسـاتڤا)، جـەوهـەری مێینە (ناریتڤا) و جەوهەری نێرەموکی (کلیباتڤا).

بەپشـتبـەستن بە پێکهاتەگەلی کۆمـەڵایەتی پێش داگیرکاریی سـەربازیی ئەوروپی، باڵادەسـتیی جێندەری بەلۆکالی کرا، لەنێو شیـرازەی ئـەخلاقی هۆشیـاریی داگیرکراودا نووسرایەوە. نانـدی بە وردی بـاسـی ئەوە دەکا چۆن داڕشـتنەوەی کولتـووری ئێرانی لـە راسـتـیدا لەلایەن کـۆمـەڵێک نـووسـەری

پێشـەنگی هیندی نمایش کرا کـە وێڵـبوون بەدوای دووبارە هەڵسـەنگاندنی نەریتگەلی هینـدو لە ڕێی هەڵکردنی لەگەڵ چەمکەیلی مـۆدێرن، ئاسـاییبوون بەرامــبــەر نـائاســاییــبــوون، پێنەگــەیشــتــوو، ســەرەتایی و منداڵانـە. ئەم نووسەرانە:

> هەوڵیان دا چەمکی نێرینە و مێیینەی ڕۆئاوا بخەنە ناو بۆچوونی جــیــهــانیی هیندی، لەگــەڵ ڕەهەندی گــەورە و منداڵ، بـۆ دروستکردنی بوونێکی ڕۆئاوایی لەنێو هیندستان بەشێوەیەک کە سـروشـتی بێ، وەک ئەوە وا بێ ڕۆئاوا بـەڕاسـتی هاتبـێـتـە ناو هیندسـتـان. بەلای گەلێ هیندییـەوە، ئەمـە لایـەنی زۆر بەهاداری کولتووری هیندی بوو.

باڵادەستیی داگیرکاری یەکسەر کرا بەپرسی ڕەگەزپەرستی و جێندەری، کـە تەواو پشت دەبەستن بـە مـەرجـەیلی تازەی ئەم سـەردەمــە، کـە دووبارە بەکـار دەهێنرێنـەوە بۆ سـوودی باڵادەسـتـیی داگـیـرکـاری. هـەر تەواو لەو سـۆنگەوەیە، سـیـفـەتگەلی لۆکال و نـەریتگەلی داگـیـرکەر دانوویان پێکەوە دەکوڵێ، کەوا بەهاری عـەرەبی یەکێ لە گۆڕانە هەرە بنەڕەتییەکانی خۆی بینی: واتە، گـۆڕان لـە تێـڕوانـین لە بۆچوونی جـیـهـانی لەمـەڕ ئافـرەتی موسڵمان و عەرەب.

جێندەر

ئەگەر دەتوانی، وێنەی ئافرەتی مـوسڵمان بێنەوە یادت کە لەلایەن ئەمـەریکا و ئەوروپا وەک ئیسلامـۆفۆبیا دروست کرا و هەروەها چۆن کەسانی خۆیان قـسـەیـان لەسـەر دەکـردن: بێ کـەڵک، نەرم و فـێـرکـراو، لـەنێـو ئاینێکی داپڵۆسێنەردا داخـراون، بێبـەش کراون لـە فەزای گشتی. ڕەوانەی شوێنە شـاراوەکـان کـراون تـا ڕۆمـانی "لۆلیـتـا" بخـوێننەوە لە تاران لە کـاتێکدا چاوەڕێی ئەوەیان دەکـرد لەلایـەن مـارێنزی ئـەمــەریکی بێنە ڕزگـارکـردن،

هەروەها ئەو بێ مێشکییەی کە وای کرد ئەو وێنەیە ببێتە پڕفرۆشترین کاری نیشتمانیی جۆرج دەبلیو بوش لە ئەمەریکای باکور و هی تۆنی بلێر و سیلڤیۆ بەرلسکۆنی لە ئەوروپا. دەڵێن دوایە بەشدارییان لە گردبوونەوەی نهێنی کردووە کاتێ پێوەندییان کرد بە نارەزاییگەلی سیاسی. بەهەموو شێوەیەک لەنێو قەفەس پێشان دران، بێهیوایانە لەودیو شیشەکانەوە تەماشای دەرەوەیان دەکرد، هەروەها ئەمە هەمان شێوەیە لەلایەن سکۆلەران و وەشانکارانی دیراسەیلی ئافرەتان و وەشانکارانی بیرەوەریی ساختەی شازادەکانی عەرەب و کوشتن لەسەر شەرەف. هەتا کاتێ بە ملیۆن لە ئێران دەهاتنە دەرەوە بۆ بەشداریکردن لە گردبوونەوەی گشتی، هێشتا هەندێک هەبوون لەنێو عەرەبان، ئێرانییان و شەپی ئەمەریکا باکور گاڵتەیان بە جلیان دەکردن، بە چاویلکە و لەچکیان، بڕستی ئەوەیان نەبوو کەوا خوشکانیان خەریک بوو پێوەندییان پێوە بکەن لەوسەری جیهانی موسڵمانان و عەرەبان تا ئەوسەری.

ئێستە وێنەگەلی ئەو ئافرەتانە بێنە بەرچاوت کە گاڵتە بە شتە سەیرەکان دەکەن، بە شتی بیانی و ناوەخۆیی، سووکایەتی بە ستەمکاری ناوەخۆ و سەپێنراو دەکەن، لە نزیکەوە سەیریان بکە. نیوەیان ڕێیان پێ نادرێ ئازادانە جلی خۆیان هەڵبژێرن لەوسەری ئەوروپاوە تا ئەوسەری، بەتایبەتی ئەوانەی حیجاب هەڵدەبژێرن و لە فرەنسا، ئەڵمانیا یان هۆڵەندا دەژین، رەگەزپەرستێکی هەسیتار و بکوژانی خەڵکی ئەوروپی وەک ئاندرێ بەهرینگ بریڤیک تووڕە دەکەن. ئەم ئافرەتانە مافی هاووڵاتیبوونیان لە ئەوروپا پێ نادرێ و بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لە بەرەی پێشەوەی شۆڕشگەلی مێژوویین لە جیهانی موسڵمان و عەرەبان. ئەمە تەنێ بەسە پێمان بڵێ ئەمڕۆ جیهان لە کوێوەیە، بەرەو کوێش دەڕوا. ناومی وۆڵف، چالاکوانی سیاسی و رەخنەگری کۆمەڵایەتیی ئەمەریکایی لە وتارێکی بۆ جەزیرە دەڵێ: "زۆر بیر و بۆچوونی چەسپاوی رۆئاوا هەیە لەبارەی وڵاتانی موسڵمانانەوە.

ئاخۆ ئەمانە لەبارەی ئافرەتانی موسڵمانیشن: بەرائەت لە چاویان دەباری، لەچکبەسەر، چەوسێنراو، تا سەر ئێسک بێدەنگ، رەفتاری سەیری رەنگدانەوەی خەیاڵیان، لەودیو رۆڵی جێندەرییەوە داخراون." پاشان بەشێوەیەکی رەوانبێژی دەپرسێ: "باشە ئەو ئافرەتانە لە کوێ بوون لە تونس و میسر؟ وەڵامەکەی ئەمەیە:

> لە هەردوو وڵاتدا، خۆپێشاندەرانی ئافرەت هیچ شتێک نەبوون وەک ئەوەی رۆئاوا بیریانی لێ دەکردەوە: لە بەرەی پێشەوە و ناوەڕاستدا بوون، لە هەواڵ، لە فەیسبووک، تەنانەت لە سەرکردایەتیشدا بوون. لە گۆڕەپانی تەحریری میسر، ئارەزوومەندانی ئافرەتان، هەندێکیان منداڵیشیان پێ بوو، دڵسۆزانە کاریان کرد بۆ هاوکاریکردنی خۆپێشاندانەکان، لە تەناهی، گەیاندن و پەناگە یارمەتییان پێشکێش دەکرد. گەلێ لایەن ژمارەیەکی ئێجگار زۆر ئافرەت و منداڵیان لە خۆپێشاندانە بەئاشتییەکان تۆمار کرد و زۆریش پێی سەرسام بوون.

ناومی وۆڵف ئەوەش دەڵێ کەوا لە ماوەی راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی ئافرەت چەقی کارەکە بوون و:

> نەک هەر تەنیا هاوکار، بگرە رۆڵی سەرەکییان هەبوو لە بزووتنەوەی ناڕەزاییەکان، لەوانەی شەستەکان تا گردبوونەوەکانی قوتابیان لە شانشینی یەکگرتوو. ئافرەتی میسریش رووداوەکانی رێک خست، ستراتیجی بۆ دانا و گەیاندی. بلۆگەرانی وەک لەیلا زەهرا مورتەزا ژیانی خۆیان خستە مەترسیی گەورە تا بەنوێترین زانیاری رۆژانە لەبارەی دیمەنەکانی گۆڕەپانی تەحریر و شوێنەکانی ترەوە بەجیهان

بڵێن. زۆر شت لە جیهانی موسڵمان و عەرەبان روویان دا و لە دنیا کەس باسی نەکرد و کەسیش نەیزانی. شت و گۆڕانی هەرە گەورە لەنێو ئەمانەدا بوونی ئافرەت بوو بە ژمارەیەکی ئێجگار زۆر لە هێزی کار و خوێندنی بالا. هەروەک وۆڵف دەڵێ:

گەورەترین گۆڕان پەروەردەیییە. دوو نەوە پێشتر، تەنێ کەمینەیەکی بچووکی کچانی بژاردە دەچوونە زانکۆ و بڕوانامەیان وەردەگرت. ئەمڕۆکە، ئافرەت نیوەی قوتابیانی زانکۆکانی میسر پێک دێنن. رادەهێنرێن لەسەر بەکارهێنانی دەسەڵات بە شێوەیەک کەوا داپیرەکانیان زۆر بە کەمی خەیاڵیشیان بۆی چووە: بڵاوکردنەوەی رۆژنامە، وەک ئەوەی سەنعا سەیف کردی، بەرەنگاربوونەوەی سیستمی حکوومەت بۆ خلاسکردنی شتی بێ مانا، کامین بۆ پێگەی قوتابیان لە پۆستی بەرزدا، بۆ رێکخراوگەلی قوتابیان و بەڕێوەبردنی کۆبوونەوەگەل.

لەسەر بچنینەی ئەو سەرنجانە و گۆڕانەکان لە رەوشی ئافرەتان و دەسکەوتەکانیان، ئەوەی بینیمان گۆڕانێکی مێژوویی بوو کەوا لە ناومی وۆڵف دەکا بەراوردی بکا لەگەڵ گۆڕانە سەرەکییەکانی تری مێژوو:

کاتێ فەڕەنسا دەستی کرد بە یاخیبوون لە ١٧٨٩، ماری وۆڵستنکراف، کە گیرابوو لە کاتی بینینی، مانیفێستۆی خۆی نووسی بۆ ئازادیخوازیی ئافرەتان. دوای ئەوەی ئافرەتانی رۆشنبیر لە ئەمەریکا هاوکار بوون لە شەڕی هەڵوەشاندنەوەی کۆیلایەتی، دەنگدانی ئافرەتانیان خستە سەر کارنامەکانیان. دوای ئەوەی لە شەستەکان پێیان گوترا کەوا پێگەی لە بزووتنەوە روو لە کزییە، هەستان بە وەشاندنی شەپۆلی دووەمی فێمینیزم، بزووتنەوەیەک بوو لە ئاکامی بەهرەی نوێ و تووڕەبوونی ئافرەتانەوە بوو لەدایک.

ئەنجامەکەی:

لەبەرئەوەی فێمینیزم درێژکراوە و تەواوکەری لۆکالانەی دیموکراسییە، دیکتاتۆرەکانی رۆهەلاتی ناوەڕاست ڕووبەڕووی حاڵەتێک دەبنەوە تێیدا تەقریبەن مەحاڵە وا لەو ئافرەتە چاوکراوانە بکەیت بوەستن لە شەڕ لە پێناو ئازادی، بۆ خۆیان و بۆ کۆمەڵگەیان.

ئافرەت هەروا بە ئاسانی نەهاتنە سەر شەقام و بەدیار نەکەوتن. ئەو شەڕەی لەسەر تیرۆر، لەسەر بنچینەی تەواوی مێژووی ئۆریەنتالیزم بوو، وێنەیەکی خراپی دروست کرد بۆ ئافرەتانی جیهانی موسڵمان و عەرەبان، چاوەڕێیان دەکرد لەلایەن سوپای ئەمەریکا بێنە رزگارکردن، وەک چۆن لە عێراق و ئەفغانستان هاتنە رزگارکردن، ئەمە کێشەی ئەوان نەبوو. ئەمە ناپاکیی ئەو پروپاگەندانەیە کەوا زوڕنایان بۆ لێ دەدرێ لەلایەن هەلخواز و چەلاوخۆرەکان. عەرەب و موسڵمان ژیانیان کەوتە مەترسییەوە بۆ ئازادییان بە شێوەیەک کەوا جیهان خۆی بۆ ئەمە ئامادە نەکردبوو بیبینێ. بێگومان باجێکی قورسیان دا بۆ کارگەلی قارەمانانەیان. هەروەک ئیلیزابێس فلۆک لە کتێبەکەی بەناوی "ئافرەت لە بەهاری عەرەبی: دیوەکەی تری مێژوو"دا دەڵێ:

زۆر شت نووسراوە لەبارەی ئەو ئافرەتانەی خۆپێشاندانیان کردووە، رێک خستووە، بلۆگیان کردووە، مانیان گرتووە لە تەواوی جیهانی عەرەبیدا. رۆژنامەیەکی ئۆپۆزیسیۆن لە لیبیا بەم دواییانە سەردێری یەکێ لە چیرۆکەکانی لەبارەی رۆڵی ئافرەتانەوە بوو کە لە راپەڕینەکاندا بینییان. ئەمە سەردێرەکەیە: "ئەو موسڵمانە، دایکە، سەربازە، خۆپێشاندەرە، رۆژنامەوانە، خۆبەخشە، هاوولاتییە." بەلام بەشەکی تری چیرۆکەکە باسی

ئەو ئازارانە دەکا ئافرەت بەرگەی گرتوون وەک گرتن، بەزۆرگایین و کەمیی بەرزنرخاندنی رۆڵیان لە خۆپێشاندانەکان.

ئافرەت هەر تەنیا لە بەرەی پێشەوەی راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی نەبوون. بگرە قوربانیی یەکەم و هەرە گرینگ بوون، یەکەم نیشانەی داپڵۆسینی درندانەی ئەوانە بوون کە لە دەسەڵاتدا بوون و دژی راپەڕین کردیان. دووبارە گردبوونەوە: بۆ نموونە، لە سووریا، زۆرەگێ و پەلامارەیلی تر بۆ سەر ئافرەت زیادی کردووە لە ماوەی چەند مانگی رابردوودا. ئەمەش واتە هەڵکشانی توندوتیژی لەلایەن حکوومەت و هاوپەیمانانی. زۆرەگێکردنی ئافرەت وەک تاکتیکی چەوساندنەوە و سەرکوتکردن هەر تەنیا لە سووریا رووی نەدا: لە لیبیا، چیرۆکی هاوشێوەی ئەو زۆرەگێییە وەک چەکێک بەکار هات و رۆڵی خۆی بینی. لێکۆڵینەوەیەک لەلایەن دادگەی نێودەوڵەتیی تاوان لە سەرەتای حوزەیران بەڵگەی دۆزییەوە کەوا موعەممەر قەزافی سەرۆکی لیبیا فەرمانی کرد بە زۆرەگێی بەکۆمەڵ.

ئەم رۆڵە شۆڕشگێڕانەی ئافرەتان شتێک نەبوو تازە، یان پێشتر رووی نەدابێ. لە وتارێکی نایابدا بەناوی "نیشتمان"، جوان کۆڵ و شاهین کۆڵ لە سیاقێکی مێژووییدا دەڵێن:

با لە تونسەوە دەست پێ بکەین، راستییەکەی، ئافرەت لە تونس هەردەم لە بەرەی پێشەوەی بزووتنەوەیەلی نارەزایی و گۆڕانی کۆمەڵایەتیدا بوون لەوەتەی شالاوەکەی لە پێناو سەربەخۆیی لە چنگی فەرەنسا لە کۆتاییی چلەکان. ئافرەتی تونسی رێژەی خوێندەوارییان بەرزە (سەتا ٧١)، واتە یەک لەسەر پێنجی مووچەخۆرانی وڵات پێک دێنن، هەروەها سەتا ٤٣ی نزیکەی نیو ملیۆن ئەندامگەلی هەژدە یەکەتیی لۆکال پێک دێنن. زۆربەی ئەو یەکەتییانەی ئافرەتان کار لەم بوارانەدا دەکەن: پەروەردە، چنین، تەندروستی، خزمەتگوزاریی شار و پیشەسازیی گەشتەوەری. یەکەتیی

گشتیی کرێکارانی تونس (ناوە فرەنسییەکەی: UGTT) بەردەوام لە ململانەدا بووە لەگەڵ پیاوی هەرە بەهێزی تونس، زینەلعابدین بن عەلی، بۆیە بەم شێوەیە پلە و فایلەکەی لەسەر شەقام لەلایەن خۆپێشاندەران بەگۆڕێوە کرا. ئەمڕۆکە، UGTT بەردەوام لە پاڵەپەستۆخستنە سەر ئەو حکوومەتەی دامەزرا دوا فڕینی بن عەلی، بۆ ئەوەی حکوومەتێک بێ تژی بێ لە چاکسازی و وەها بچێتە پێشەوە.

لەگەڵ ئەوەشدا، رەخنەیەکی زۆر لە بوونی ئافرەتدا گیرا لەنێو بزووتنەوەکە: لە ١٥ی نیساندا، عەلی عەبدوڵلا ساڵحی سەرۆکی هەتاهەتاییی یەمەن گوتی ئافرەت بەشێوەیەکی نابەجێ لە شوێنە گشتییەکان لەگەڵ پیاوان تێکەڵ دەبن، بەتایبەتی لە خۆپێشاندانەکان، پاشان لە پایەتەخت دەرکەوتن، سەنعا، دواتر لە شارەکانی وەک تەیز و عەدن. ئەم کاردانەوەیە وەڵامی ئەو بوونە گەورەیەی ئافرەتان بوو لە فەزای گشتیدا. بەژمارەیەکی ئێجگار زۆر لە سەرانسەری وڵاتدا دەرکەوتن، تەنانەت لە دەرەوەی شارەکانیش، رۆژ دوای رۆژ، سەرۆکیان تۆمەتبار دەکرد بە لەکەدارکردنی شەرەفیان تەنێ لەبەرئەوەی ئازایانە رەفتاریان کردووە.

ئافرەت تەنیا لە خۆپێشاندانەکان دەرکەوتن، لەگەڵ ئەندامانی خێزانیان، تەنانەت منداڵەکانیشیان هێنابوو لەگەڵ خۆیاندا.

> لە سووریا... ئافرەت هێز و ئازایەتیی خۆیان پێشان دا، لە خۆپێشاندانی بەهێز دەرکەوتن، هەندێ جار پیاویان هەر لەگەڵدا نەبوو، تەنێ منداڵەکانیان لەگەڵدا بوو. لە نزیک شارۆکەی بایدە، بۆ نموونە، بە هەزاران ئافرەت هاواریان دەکرد "کەس ناتوانێ سووکمان بکا!" بە درێژاییی شەقامەکە دەڕۆیشتن کە تژی بوو لە دارودەستەی دەوڵەت، هەر لەوێ پۆلیسی نهێنیی سەرۆک بەشار ئەسەد کەسوکارە پیاوەکانی ئەو ئافرەتانەی دەسگیر کرد.

هەروەها گردبوونەوەی تەنیا لە ئافرەت لە شوێنی تریشدا زۆر بەرچاو بوون: لە بۆنەی تردا، ئافرەتی سووری ڕێپێوانەی ئافرەتانەیان کردووە بۆ داوای دیموکراسی و گۆڕان لە سیاسەتی ڕێژیمدا. ئەم ئافرەتە شۆڕشگێڕانە بێگومان هەردەم پێشوازییان لێ نەکرا لەلایەن پیاوانی شۆڕشگێڕ:

هێزەیلی پیاوسالاری وەک گرووپەیلی توندڕۆی موسڵمان و پیاوانی ئاینی سوورن لەسەر ئەوەی مافەیلی ئافرەت نابێ فراوان بکرێ لەو چالاکییە سیاسییانەدا. وەک ڕەشەبایەک، کاتێ ۲۰۰ ئافرەتی میانرۆ لە گۆڕەپانی تەحریر لە ۸ی مارسدا دەرکەوتن بۆ یادی ڕۆژی جیهانیی ئافرەتان، چەندان پیاوی ئاینیی سەربازی هێرشیان کردنە سەر و بەسەریاندا نەڕاندن کە دەبێ بچنەوە ماڵێ و ئوتو بکەن.

کۆڵ و کۆڵ بەرەنگاری ئەو بیرۆکەیە دەبنەوە کەوا ڕاپەڕینگەل دەبنە هۆی خراپترکردنی مافەیلی ئافرەتان. دەڵێن:

بەهاری عەرەبی ماوەی چالاکی و گۆڕانی ئافرەتی سەلماند، ڕۆڵی فێمینیستەکانی سەرەتای بزووتنەوەی میسریی ۱۹۱۹مان بیر دەخەنەوە بۆ سەربەخۆیی لە چنگی بەریتانیا، یان پێگەی گرینگی ئافرەت لە شۆڕشی جەزائیر. ژمارەی زۆری ئافرەتی چالاکوانی سیاسی لەم زنجیرە ڕاپەڕینەدا هێشتا کەمە لە چاو دەرکەوتنیان لە ڕاپەڕینەکانی پێشوودا. واتە ئەم توخمەی ئافرەت لە بەهاری عەرەبی کەوا قسەیان کەمە لە ڕۆئاوا پێشنیازی ئەوە دەکا کەوا شتەکانی پێش سەردەمی داگیرکاری، ئاین، توندڕۆیی، نەوت و ئیسرائیل، ئێمەیان کوێر کردووە بەرامبەر بەو هێزە گەورە کۆمەڵایەتییانەی کەوا ژیانی ۳۰۰

ملیۆن کەس دەگۆڕن.

هەر بۆ دڵنیابوون، نایەکسانییەکی زۆر بەردەوامە:

> بەهاری عەرەبی لەبارەی یەکسانیی جێندەرییەوە نەبوو. ئافرەتانی هەموو ئەو وڵاتانەی بەشێکن لە بەهارەکە وا دەڵێن. بەڵام گەلێکیان ئاگەدارن بەوەی وێ دەچێ هەوڵ و کۆششیان بخرێتە ژێرپێ، لەوانەیە ئەو پیاوانەی دڵخۆش بوون ئافرەت ببین لەسەر شەقام هاوار بکەن بۆ ئازادی، رەنگە پێیان خۆش نەبێ هەمان ئەو ئافرەتانە لەگەڵیان لە پەرلەمان، حکوومەت و ژوورگەلی بزنسدا ببین.

بەڵام ئێستە مەیدانی شەڕ هی ئەوانە، هێڵگەلی شەڕیش کێشراون. ئەحدەف سوەیف، رۆماننووسی دیاری ئەنگلۆ-میسری و وتارنووسی سیاسی و کولتووری، بووە دەنگێکی پێشەنگ و رەوان لە ماوەی شۆڕشی میسریدا. بەردەوام بۆ رۆژنامەی "گاردیەن" دەینووسی، سەردانی میسری کرد و بوو بەهێزێک لە گۆڕەپانی تەحریر، بەهەمان شێوەی نوحا رەزوان، مامۆستای عەرەبی و ئەدەبی بەراورد لە زانکۆی کالیفۆرنیا، داڤیس. رەزوان، دایکی دوو منداڵی بچووک، مۆڵەتی وەرگرت لە کالیفۆرنیا و دەستی هەڵگرت لە ئەرکەیلی و چووە قاهیرە، بۆ ئەوەی خۆی لەوێ لە ناوەڕاستی گۆڕەپانی تەحریر بێ، تا شۆڕشەکە تەواو بوو. لەو ماوەیە بۆ رۆژنامەی پێشەنگی شارەکەی بەناوی "دیموکراسی ناو" نووسی. دوای نووسینێکی، هێزەیلی تەناهیی موبارەک دڕندانە پەلاماریان دا. وەک خوشکانیان لە ئێران دوو ساڵ لەمەوبەر، ئافرەتی میسری و عەرەبان ناهێڵن نکوولّی لە مافەکانیان بکرێ.

ئەو خۆشییەی هەستی پێ کرا لەلایەن ئەکادیمی، رۆژنامەوان و چالاکوانانی ئەمەریکی و ئەورووپی کاتێ بینییان ئافرەتی موسڵمان و عەرەب

بە لێشاو ڕژانە سەر شەقام و داوای ئازادیگەلی مەدەنییان کرد، بە تەواوی ئەوە ڕوون دەکاتەوە بۆچی ئەمان حەپەسان چونکە هەردەم ئافرەتی موسڵمان و عەرەبیان لە میدیا بینیوە لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوودا کە چۆن لاواز و بێهێز پێشان دەدران. بەڵام نابێ ئێستە ڕێ بەو خۆشییەیان بدەین، نابێ وایان لێ بکەین لە کێشە سەرەکییەکەدا دابڕێن و بەهارەکە چەواشە بکەن، ئەوەی ئەوان دەیبینن ئەوەیە ئافرەتی موسڵمان و عەرەب خەبات دەکەن بۆ گۆڕینی مێژووی نیشتمانی و هەرێمییان. ئەو ئافرەتانەی گۆڕەپانی تەحریر و مەیدانی ئازادی، بریکاری چالاکیی ڕووداوگەلی مێژوویی جیهانن، لە هیچەوە پەیدا نەبوون. ئەمان چەندان دەیە و سەدەیە دەنگ و ڕووی فەزای گشتین. کاری بێوچان و ئازایان پێویست بووە تا ئەم ئافرەت و کچانە توانییان ئازایەتیی خۆیان دەرخەن، خەیاڵی خۆیان، لە سەروو هەمووشیانەوە جەربەزەیی خۆیان دەرخەن و بێنە سەر شەقام و داوای مافەیلی خۆیان بکەن. ئەمە تراجیدیای ئەمەریکای باکور و ئەورووپای ڕۆژئاوایە کەوا وەک شتگەلێکی ئۆریەنتاڵ لەم ئافرەتانە تێ دەگەن، لە تەک ئەو مامۆستایەی ئەدەبی ئینگلیزی کە باسی "لۆلیتا"یان بۆ دەکا لە تاران، واتە کاتێ تەواو دەبن لە ئارەزووە سێکسییەکانیان لە گەرماوێکی نزیکیان... ئەم قسە و بۆچوونانە دووانەی لادەری گەندەڵ و کولتووری شەڕئامێزە کەوا ئەو قەناعەتە دروست دەکا کات دێ بۆ ناردنی مارێنزیان بۆ ئازادکردنی موسڵمانان لە چنگی ستەمکارانیان.

هەر بۆ دڵنیابوون، دروستکردنی وێنەیەی خراپ و نابەجێی ئافرەتی موسڵمان و عەرەب سنووردار نەکراوە بە ماوەی دژایەتیی سیاسی لەلایەن ئەمەریکا یان هاوپەیمانانی ئەورووپی کاتێ شەڕ بەرپا دەکەن لەسەر خاکی موسڵمانان. بۆ نموونە کارێکی ئێجگار شەڕانگێزانە بوو لە بواری زەمالاتی بواری دیراسەی ئافرەت پێش سەرهەڵدانی فێمینیزمی پۆستکۆلۆنیال و سنووربڕ. چاندرا تالپێید مۆهانتی، تیۆریستی فێمینیستی ناسراو لە

وتارێکی نایابدا بەناوی "لەژێر چاوی ڕۆئاوا: زەمالەی فێمینیستی و گفتوگۆ کۆلۆنیالەکان، ١٩٨٦"، بێدەنگییەکەی شکاند لەبارەی کارکردن لەسەر ئەم بۆچوونە کۆلۆنیالە و خەوشی لەم جۆرە زەمالانەدا دەرخست. لە وتارە پێشەنگەکەیدا، مۆهانتی بەشێوەیەکی سیستماتیکی باسی ئەو ڕێگە تایبەتییانە دەکا بەهۆیانەوە "ئافرەت" وەک یەکەیەکی شرۆڤەکاری بەکار دەهێنرێ بۆ گفتوگۆی فێمینیستی ڕۆئاوا لەبارەی ئافرەتانی جیهانی سێیەمەوە، ئەمەش پێکهاتەی "ئافرەتانی جیهانی سێیەم" ڕوون دەکاتەوە و بە بوونەوەرێکی لاواز و بێدەسەلات پێشانیان دەدا، کە زۆرجار وەک قوربانییەکی نادیاری سیستمی کۆمەڵایەتی و ئابووری دێنە وەسفکردن. بێگومان پرسەکە سنووردار نەکراوە بۆ فێمینیزمی ڕۆئاوایی و سەیری ئافرەتانی جیهانی سێیەم دەکا، گەلێ سکۆلەری جیهانی سێیەم ئەم زاراوانەیان لە کارەکانیاندا فرە پات کردووەتەوە. کەواتە، ئافرەتێکی سکۆلەر یان چالاکوانێکی جیهانی سێیەم بێ مانای ئەوە نییە تۆ بەدەری لەنێو چوارچێوە داگیرکارییەکە. لە ڕاستیدا، لەوانەیە هاوکاریی داگیرکاری بکەی و بیانچەسپێنی.

لە دژی ئەم باکگراوندە هەم لە ڕووی باڵادەستیی گشتی و زانکۆکاندا، ڕاستییەک هەیە کەوا سکۆلەر و چالاکوانی پێشکەوتوو ئێستە ئەم وێنانە ڕاست دەکەنەوە، لەسەر بنچینەی ئەو بەڵگە ڕاستییانەی کە خۆیان دەیبینن، بەڵام ئەمە نابێ ئاوەکە لیتاوی بکەن و وامان لێ بکەن لە واقیع دوور کەوینەوە کەوا نەوەی دواتری پێشەنگی مافەیلی ئافرەتان، مێژوونووسانی کۆمەڵایەتی، تیۆریستی خەیاڵی و ڕێکخەرانی کۆمەڵگە، بیرمەندانی گشتی، چالاکوانانی سیاسی، سەرانی شۆڕشگێڕ، شاعیر، فیلمساز و هونەرمەندان ڕێیان خۆش کردووە بۆ کچەکانیان بچنە ناو گۆڕەپانی تەحریر و مەیدانی ئازادی. پێدا پێدا دروستکردنی هۆشیارییەکی گشتی (زاراوەی دورخیم بەکار دێنم) ئێستە لە ئارادایە، ئەمە ئاژانسێکی مێژوویی پێویست

دروست دەکا کە زیندوو و چالاکە لەنێو ناخی هەر ئافرەت و کچێکی گۆڕەپانەکان، ئەمە متمانەیەکی وا دروست دەکا کە ئازایانە لە دژی ستەمکارانی وڵات و ناو ماڵ دەوەستنەوە، لە دژی ئەو ئازارانەی چەشتییان لە سەردەمی داگیرکاریدا، بێئومێدیی دروستکردنی وڵاتی پۆستکۆلۆنیال، لە سەرووی هەمووشیانەوە، ئەو پیاوسالارییەی کە هەموویانی بە لاوازی پەروەردە کرد و پێشان دا.

ئێمە پێویستە تێڕوانینمان لە میدیای جیهانیدا بگۆڕین کە لەژێر کاریگەریی دەسەڵاتی داگیرکاراندا دایە، بیگوازینەوە بۆ رەوتی لۆکال و هەرێمیی بەرهەمی مەعریفی جێگرەوە، تێیدا شۆڕشگێڕان و هونەرمەندان چەندان نەوەیە وەک یەک سەرقاڵن. لە کتێبە کلاسیکییەکەیدا بەناوی "ئافرەتانی جەزائیری لە ئاپارتمانەکانیاندا، ۲۰۰۲"دا، رۆمانووس و فیلمسازی جەزائیری ئاسیا جەبار لە نووسینێکی پەخشانئامێزدا باسی وردەکاریی نەهامەت و ئازارەکانی ئافرەت دەکا لە سەردەمی خەباتی دژە داگیرکار و ئازادبوون لە پۆستکۆلۆنیال. زۆر بەوردی بایەخ دەدا بەپرسگەل و تێڕوانینی بێدەنگی و نادیاریی ئافرەت. ئەوە پێشان دەدا چۆن شەڕی جەزائیر بۆ رزگاربوون (١٩٥٤-٦٢) تەنیا رزگاربوونی پیاوان بووە. دەڵێ ئافرەت رۆڵێکی چالاکی هەبووە لە کاتی شەڕەکەدا، ئەوەش پێشان دەدا چۆن ئەم رۆڵە تەنیا پێوەرێکی کاتی بووە، لەبەرئەوەی دوای شەڕەکە بازنەیەکی نوێی چەوساندنەوەی ئافرەتی دەستی پێ کرد. بۆ ئاشکراکردنی ئەو خەباتانە، ئێمە وامان پێ گوتراوە: "من زیندانیکی بێدەنگم. نزیکەی وەک ئافرەتانی ئەوڕۆکەی جەزائیر، دەیانبینی دێن و دەچن بێ ئەوەی لەچکیان لەسەر بێ، بەڵام، بێ لە ترسی دۆخ و حاڵەتی کتوپڕ، ئەوان دووچاری لەچکی تر بوونە، نادیارن بەڵام زۆر هەستیان پێ دەکرێ".. لە دژایەتیکردنی ئەو بێدەنگییە سەپێنراوە، جەبار دەڵێ:

بۆ ئافرەتی عەرەب تەنیا یەک رێگە دەبینم بۆ کردنەوەی هەموو

قفلەکان: قسە بکەن، قسە، بێ وەستان، قسە بکەن لەبارەی دوێنێ و ئەمڕۆ، قسە لەبارەی خۆتانەوە بکەن، باس لە هەموو پرسێکی ئافرەتان بکەن، باسی پرسی نەریتی، باسی پرس و پڕۆژەگەلی نیشتەجێبون. قسە لە نێوەخۆماندا بکەن و تەماشا کەن. تەماشای دەرەوە بکەن، تەماشای ئەودیو دیوارگەلی زیندانەکان بکەن!... ئافرەت بن دەنگ و تێڕوانینتان هەبێ... نەک دەنگی ئەو ئافرەتانەی لەنێو زیندان و ئاوازە شیرینەکانیاندا دێنە خنکاندن.... دەنگێک بن قەت پێشتر نەبیسترابن، دەنگی هەنسکەکان، خراپەکاریی بەرامبەرتان، دەنگی خەمی ئەو ئافرەتانەی لەنێو چوار دیواردا بەند کراون... دەنگێک کەوا لەنێو گۆڕە کراوەکاندا دەست بەگەڕان دەکا.

ئەمە ئەم وێنەیە پێویست بوو بێتە گۆڕان. وێنەی ئافرەت "وەک ئۆریەنتاڵ" ئێستە بە چەندان ڕێی جیاواز دێتە تێگەیشتن و وەرگرتن، جا چ لەلای باوک، مێرد، یان لەوان بەکێشەتر برا و کوڕ. ئافرەت دەمێک پێشی گۆڕەپانی تەحریر و مەیدانی ئازادی دەستیان کردبوو بە گۆڕینی ئەو وێنەیە. مێژووی ئەو گۆڕانە دەبێ بەدواداچوونی بۆ بکرێ هەم لەسەر ئاستی ناوەخۆی و ئاستی هەرێمیش، ئەو مێژووەی ئافرەت تێیدا جەنگی بەرپا کرد، نەک هەر تەنێ بۆ گۆڕینی وێنەگەلی چەوسێنراو یان ئافرەتی شۆڕشگێڕ کە دەسەڵاتی نوێنەرایەتیکردنی پێشان دا.

نەوە دوای نەوە، لە هەردوو سەردەمی کۆلۆنیال و پۆستکۆلۆنیالدا، ئافرەت چووەتە ناو فەزای گشتی و گۆڕیتی. بەئەنجامدانی ئەم کارەش، ڕۆڵی جێندەری هەبووە کە بەردەوام دژایەتیی کراوە. دەستەی سیاسیی ڕێژیمی باڵادەستیی دەسەڵات و مەعریفە هاتووەتە بەرەنگارکردنەوە لە ڕێی سووکایەتیکرن بە دەستەی جێندەرییەوە، واتە فەرمانکردن بەسەر چی و لە کوێ بێتە کردن. هەروەک یودیت بوتلەر دەڵێ، دەستەی جێندەری هەرگیز

"قـەوارەیەکی بێـدەنگ نەبـوو. راسـتـیـی "جـێندەری" دەسـتــەی مـرۆ لە رووی کـۆمــەڵایەتی، دەروونـی، کـولتــووری و سـیــاســی دروست دەکـرێ لـە ڕێی دووبارەکردنەوەی "بـیرۆکەی تێگەیشتراو" کە خێرا ئەرکەکەی وەک کارێکی سروشتی دێتە وەرگرتن. بوتلەر پرسیارێک دروست دەکا لەوەی "سروشتی" لە پێناو چی، لە پێناو دەرخسـتنی "بنەڕەتیی دروستکردن" کە ئێستە کار دەکا لە بواری رەگەز، جێندەر و پێگەی ویستراوی پێکهاتەگەلی دەسەڵات. مەترسـیی سیاسیی گەورە هەن لە دەستنیشانکردنی "بنەڕەت و هـۆکار" بۆ ناسنامـەی ئەوانەی کـە لـە راسـتـیـدا کـاریگەری حـاڵەتگەل، پراکـتـیـزە و مـشـتـومـڕەکـانیـان لەسـەرە لەلایەن چەنـدان روو و سـۆنگەوە. رەهەنـدێکی شـۆڕشگێـڕی هەیە لە بیـرۆکـەگەلی یودیت بوتلەر کـە لێرەدا دەبێ قسـەی لەسەر بکرێ لەبارەی ئەو فەزا گشتییەی ئافرەت داگیری کردووە بۆ گۆڕینی رۆڵی جێندەری. جێندەر واتە نمایشکردن، نەک وجوود.

جێندەر برێتییـە لە ستایلی جەسـتـەی دووبارەبووەوە، کۆمەڵێک کاری دووبارە لەنێو چوارچێوەیەکی دژوار کە بەپێی تێپەڕبوونی کات چوارچێوەکە ئەسـتـوور دەبێ بۆ بەرهەمـهێنانی دەرکەوتنێکی بەرچاو، واتە بەرهەمـێکی سـروشــتی بوون. لێکۆڵینەوەیەکی سـیـاسی لەبارەی جێندەرەوە، ئەگـەر سـەرکـەوتـوو بێ، دەرکـەوتنی رێژەییی جـێندەر لـەبار دەبا بۆ نێـو کـاری بنیاتنەر، هەروەها ئەو کارانە دیاری دەکا کە لە چوارچێوەیەکی ئیجباریدا ئەنجـام دەدرێن لەلایەن هێـزەیلی جـۆرەوجـۆری دەرکـەوتنی کـۆمـەڵایـەتیی جێندەری.

چینایەتی و کرێکار

پرسی چینایەتی، کرێکار و کۆچ چیی تر تەنێ نیشتمانی نییە، یان تەنانەت تەنێ خـەمـێکی سنووربڕین بێ. چووەتە نێـو قـالـبـێکی نێـودەوڵەتی و کـیـشـوەربڕ. چەندان وڵات و کـولتـوور هەن لەگـەڵ کـرێکارانی یاسـای و

نایاسـاییـدا دەژین و بێ ئەوان هـەڵناکـەن. لـە ئەنجـامـدا، ڕەهـەندگـەلی چینایەتیی بەهـاری عـەرەبـی ڕاپەڕینگەلی شـۆڕشگێـڕی دەبەسـتنەوە بە پرسگەلی دڕکـاویی کـۆچی کـرێکار و ڕەگـەزپەرسـتی، کـە مـانـیـفـێسـتـۆ جـۆرەوجـۆرەکـانیـان لەم کاتانەی دواییدا کـوشـتـنی بە کـۆمـەڵ دەگـرێـتـەوە لە نەرویج، خـۆپێشـاندانە ئاژاوەئامـێزەکـان لە بەریتـانیـا لە هـاوینی ٢٠١١ و لە فـرەنسـا لە پایزی ٢٠٠٥، هـەروەهـا ڕەنگدانـەوەی فـرە کـولتـووری و ترسی ئیسلام لە ئەوروپای ڕۆئاوا، ئەمەریکای باکور و ئوستراليا.

لەنێـو باڵادەسـتـیی بەهـاری عـەرەبیـدا، کرێکار وەک هـێـزێک ئامـادە بوو، بەڵام هێـزێکی پێناسـەکـراو نەبوو بۆ ڕاپەڕینگەلی شـۆڕشگێڕی، بـە هـەمـان شـێـوەش ئافـرەت بـوونی هـەبوو بـەڵام مـافـەیلی ئافـرەت پێناسـەی گـردبوونەوەیلی بەکـۆمـەڵیـان هـەڵنەگـرتبـوو. ئەمـە مـانای ئەوە نیـیـە کـەوا پرسگەلی کـرێکار و هـۆیەلی ئابووری (یان ڕاسـتـتـر داواگـەل بۆ مـافـەیلی ئافـرەت) بـەشـێک نەبوون بـۆ ئەم بزووتنەوانە. چینی هـۆشـیـاری کـرێکار بەتەواوی دەتوانێ گردبوونـەوە و خـۆپێشـاندان سـاز بکا و ئێستـەش داوای تەواوی دەسکەوتەکانیان دەکەن. مانگرتنگەلی کرێکاران پرسی گرینگ بوون بۆ سـەرکەوتنی شـۆڕشی میسری، گرینگ بوون وەک کـردەگەلی مەدەنی کـە گوێیان بە دەوڵەت نەدا. لە ڕاستیدا، مانگرتنی کرێکاران کە لە سـویس لە ٨ی شـوبـاتی ٢٠١١دا وەک کلیلێک وابـوو، تەنانەت زۆر یەکلاکـەرەوەش بوو، پاڵەپەسـتـۆی خسـتـە سـەر ڕێژیمی حـوسنی مـوبـارەک. بەڵام دەمێک پێش سـەرهـەڵدانی بەهـاری عـەرەبی، پرسگەلی کـرێکاران بەرچاو و کـاریگەر بوون لە جیهـانی موسڵمان و عەرەبان. هـەروەک مامۆستا ئەحمەد کەننا، سکۆلەرە لە ڕۆهـەڵاتی نـاوەڕاسـتی مـۆدێرن، دەڵێ: پێش ئـەو یاخـیـبـوونانـە، ئەوانی تر هـاتن، میانڕۆیانەتر لە مەبەسـتەکـانیـان و بێگومان کـەمـتر کـەوتنە بەرچاوی میـدیا. بۆ مـاوەی چەندان سـاڵ، کرێکاران، زیاتر ئەوانەی خـەڵکی ئاسـیـای باشوور، دەڕژانە سەر شەقام لە ئیماراتی عەرەبیی یەکگرتوو. ئەو دەڵێ:

گرینگە ئاماژە بەوە بدەین ئەو شۆڕشانە، لە کاتێکدا زۆرجار لەلایەن بازرگانان، تەکنۆکرات یان قوتابیان رابەرایەتی دەکرێن، زۆرجارانیش خۆیان تێیدا بەشدارن، زیاتر بە بەشداریی کرێکاران سەردەکەوێ. بۆ نموونە کرێکارانی سعوودی هەستانەوە لە دژی سیاسەتگەلی ستایلی جیم کرۆ ئارامکۆ لە ساڵانی چلەکان و پەنجاکان. لەم مانگانەی دواییدا، کرێکارانی عومانی لە سەلالا و سوور بە لێشاو راپەڕین لە دژی مووچەی کەم، بەرزبوونەوەی نرخ و دەرکردن لە کار، کە رێژیمی قەبوس بن سوڵتانیان تۆمەتبار کرد بەوەی کار دەدەن بە موسکاتی و بیانییان. رێژیمەکە... وەڵامی ئەو نارەزاییانەیان دایەوە بەفیشەکی دەنگی و گازی فرمێسکهێن، لەگەڵ کوشتنی کوڕێکی پازدە ساڵان.

بوونی "کرێکارانی بیانی" لە وڵاتانی کەنداو کوشندەیە بۆ تەواوی ناوچەکە: کرێکاران لە ئاسیا و ئەفریقیا دێن بۆ گەڕان بەدوای کارێکی کاتی، کارێک دەکەن تژی لە ناخۆشی و کۆیلەئاسا بۆ وڵاتانی دەوڵەمەند بە نەوت. بەڵام، لە کاتێکدا ئەو کرێکارانە خراونەتە پەراوێز و قۆستراونەتەوە، بە هیچ شێوەیەک بێدەنگ نین لەبارەی مووچەی کۆیلایەتییان و خەیاڵیان. لەبەرئەوەی هیچ لینکێکی راستەوخۆ نییە لە نێوان ئەم جووڵە کوشندەیەی کرێکار و سەرهەڵدانی بەهاری عەرەبی، پێوەندییەکی سیستماتیکی هەیە لە نێوان هەردووک. وەک کەننا بەم شێوەیە باسی دەکا:

> دانی پێدا نرا، لە کاتێکدا کردەی بەکۆمەڵ لە میسر و تونس و وڵاتانی تری بەهاری عەرەبی نارەزاییی سیاسین، کردەگەلی ئیمارات مانگرتنی کرێکارانن. نابێ ئەم دووە تێکەڵ بکەین: مەترسیی هەریەک لەو جۆرە خۆپێشاندانە جیاوازە. کرێکارانی بیانیی ئیمارات هاووڵاتییانی وڵاتێکی ترن و دواجار دەگەڕێنە

ولاتی خۆیان. بەلام لە کاتێکدا بیانییان، کرێکار بن یان چینی مامناوەند، لە ئیمارات خۆیان بە بەشێک لە کۆمەڵگەکە حسێب ناکەن، خۆپێشاندانیان بە هەندێ ڕێگە یەک دەگرنەوە لەگەڵ ئەوانەی بەهاری عەرەبی... کردەی کرێکارانی بەهاری عەرەبی و کەنداو، بەشێوەیەکی گشتی، لەبارەی شکۆمەندی و دادوەرییەوە: هەردووکیان بەرەنگاری سیستمی ولاتێک دەبنەوە کە یەک خێزان تێیدا جڵەوی شتەکانی بەدەستەوەیە، هەروەها هەردووکیان زۆر بە توندی لەلایەن ئەو ولاتانەوە سەرکوت دەکرێن. بەلام، کردەی کرێکارانی کەنداو پشتگوێ خرا. بۆچی؟

ئەم پرسیارە تەواو ڕەوایەی کەننا وەلامێکە بۆ بیرۆکەی "ژیانی رووت"ی جۆرجیۆ ئەگامبێن یان هۆمۆ ساسەر:

بۆ نموونە، لە دوبەی، کرێکاران یان ئەوەتا لە کامپی کرێکاران لە دەوروبەری شاردا دەژین یانیش لەنێو خانوو لەنێو شارەکاندا، واتە بێگومان حاڵەتێکی کاتی و نافەرمییان هەیە بۆ هەر شتێک پێوەندیی بە هاوولاتیبوونەوە یان مافەیلی ئابووری هەبێ. کاری هەرەمەکی بێبەشیان دەکا لە ژیانی مرۆییانە و دووبارە دایان دەڕێژێتەوە، چونکە مانەوەیان لە کەنداو، وەک ژیانێکی رووت وایە.

لەوێوە دەگاتە ئەم ئەنجامە کەوا:

هەم لە رووی مەعریفی هەمیش شوێنەوە، وێ دەچێ، کرێکاری بیانی لە کۆمەڵگەی هاوچەرخی کەنداودا سنووری سەروەری پێک دێنن، ئەمەش شێوەیەک پێوەستە بە هاوولاتییان و کرێکارانی بیانی کە رۆڵیان هەیە لە سەروەربووندا.

پرسی "سەروەریی نیشتمانی" سەبارەت بەم کۆچە بەلێشاوەی کرێکار لە

راسـتـیدا دەبێـتـە پرسـێکی تەواو لاوەکی بۆ وەلاتـانی پرسی کۆمـەڵایەتی و کـولتـووری کـەوا کـرێکارانی کـۆچەر بەرگـەی دەگـرن، هەروەهـا پێـوەرە دڕندانەییـیـەکانی ئەو چەوسـاندنەوەی تووشی دەبن. لەگەڵ ئەوەشـدا لەنێو ئەم کارە گشتییەی کۆچـی سنووربڕی کرێکاران، دیمەی نیشتمانی بێگومان هێشتا هەر گرینگە، هەرچەندە لە رووی سنووربڕییەوە کارێکە پڕ کێشە. لە رۆژی جـیـهـانیی کـرێکارانی ٢٠١١، جـیـهـان بۆ یەکـەم جـار گـردبوونەوەی یەکـەتییـەکانی کار لە گۆڕەپانی تـەحریر بینی لـە دوای رووخانی مـوبارەک و سەرهەڵدانی میسری نوێ.

ئاڵای سـوور دوێنـێ دەهـاتنە شـەکـانەوە کـاتێ هەزاران مـیـسـری یادی رۆژی جیهانیی کرێکارانیـان کردەوە لە گۆڕەپانی تەحریر لە قـاهـیـرە. کرێکاران لە کـارگـەی جیاجـیـای مـیـسـر، هەروەها فـیدراسـیـۆنی سەربەخـۆی تازە دامـەزراوی یەکەتییـەکانی کـار لە مـیـسـر لەگـەڵ چەندان پارتی چەپ گـرد بوونەوە بۆ دەربڕیـنی خـۆشی بۆ ئازادییە نوێیەکەیان. ئەحمەد بوراری، وەزیری کـار و کـۆچ لە مـیـسـر، مـانگی رابردوو رای گـەیاند کـەوا کـرێکـارانی مـیـسـر مـافـیـان دەبێ بۆ دامـەزراندنی یەکەتیی سـەربەخۆی کـار. ئەمە ئاماژکەیە بە ئاستێکی تازەی ئازادیی رێکخراوەیی میسر بە درێژاییی مێژووی خەباتی کرێکاران.

ئاستەنگەیلی رژد لە بـەردەم رێی کرێکـارانی میسرییە. هەندێ شۆڕشگێڕ ترسـان لە کۆمـیـونیـزم. هەندێکی تر بەپـەرۆش بوون. نوهـا وەجدی، قـوتـابیی بەشی دەرمـانسـازییـە، گوتی "من زیاتر لای بـاڵی چەپم. من لێرەم تا بەخـۆم بڵێم پارتە سیاسییەکان چین بۆ ئەوەی بتوانم بڕیار بدەم کام پارت باشـە تا پێـوەندی بکـەم." پارتەیلی سـۆشـیـالیـست زۆر بـەخـێـرایی دەردەکـەوتن. لە کاتێکدا پارتی دیموکراتی کرێکاران بەڵێن دەدا بە نیشتمانکردنەوەی بەشی گـەورەی پیـشـەسـازیی تایبـەت، ئەوانی تر داوای رۆڵـی سنوورداری کـەرتی

تایبەت دەکەن لە پێشخستن و گەشەسەندندا. تەوەقوعات زۆر بەرز بوو. یەکێ لە داوا هەرە گرینگەکان بریتییە لە زیادکردنی مووچەی مانگانە، ئێستە مووچەی ئاسایی ٤٠٠ پاوندی میسرییە (نزیکەی ٧٠ دۆلارە) تا ١٢٠٠ پاوندی میسری (واتە ٢٠٠ دۆلار). مووچە دەبێ بەپێی بەرزیی نرخ زیاد بکرێ، ئەوان وا دەڵێن. کولتوورێکی سیاسیی نوێ پێک هات. لە کاتێکدا رادیکاڵیبوونی ملیۆنان میسری لە کاتی شۆڕش هەلێکی نوێیە بۆ چەپ بجووڵێ، هەروەها خەبات دەکا بۆ بەستنەوەی لایەنە گەورەکانی خۆپێشاندەران کەوا قووڵ ماونەتەوە لەنێو رێکخراوەیلی بە متمانەی سیاسی. قسەکان خۆشیئامێز بوون:

ئەمرۆ، ئێمە لەگەڵ هەموو جیهان یادی یەکی ئایار دەکەینەوە، رۆژی جیهانیی کرێکاران، چەندان دەیەیە ئەمە سیمبولی هاریکاریی کرێکارانە لە جیهان، هەروەها وەبیرخەرەوەی خەباتیانە. ئەم رۆژە دان بەوەدا دەنێ کە ئەوە کرێکارانە ژیان دروست دەکەن، دەستەکانیانە کۆمەڵگە دروست دەکا، هەر قوربانیی ئەوانە کە هێڵی رێی نەوەکانی داهاتوو دەکێشێت.

ئەوەی لەم دەربڕینی هیوا و داوایانە جیاواز بوو رەهەندی نوێی ئەگەرەکان و ئەو راستییەش بوو کەوا رێژیمی چەوسێنەر شاردبوویەوە.

ئەم رۆژە (رۆژی یەکی ئایار) کاریگەرییەکەی زیاتر بوو بەو راستییەی کەوا موبارەک بەوە فێر بووبوو گۆڕەپانی تەحریر بەکار بێنێ بۆ بۆنە و یادەکانی خۆی. ٨٠٠ کەس ژیانیان لەدەست دا لە شۆڕشی ٢٥ی جانیوەری و چەندان دایک وێنەی مندالانیان لە باوەشدا بوو و مردن. پۆستەر و مۆتاجی هەجو دانراون بۆ یادکردنەوەی شۆڕشەکە. کارە دڕندانەییەکانی موبارەک بێ بەزەییانە ئیدانە کرا لەو ساتە جەماوەرییانەدا.

ئەم دیمەنە نیشتمانییانە هی خەڵکی ناوەخۆ بوو بۆ گۆڕانی تری مێژوویی کە بەتەواوی سنوورگەلی نێوان هێزی کاری ناوەخۆ و بیانیی لێڵ کرد. ئەوەی ئەحمەد کەننا لە ناوچەی کەنداوی فارس نەخشەی بۆ دادەنێ هەڵوێستێکی جیهانییە، کە بەباشترین شێوە وەسف کرا لەلایەن ئابووریناسی سیاسی بەهزاد یاغمایان:

> لە کاتێکدا بە ملیۆن کەس لە جیهان یادی راپەڕینگەلی جەماوەری لە ئەفریقیای باکور دەکەنەوە، ئەوروپا بە ترس و گومانەوە تەماشای ئەمە دەکا. رووخانی دیکتاتۆرانی ئەفریقیا ئەوروپا بێبەش دەکا لە هاوپەیمانی گرینگی شەڕ لە دژی کۆچی نایاسایی. بۆشاییی سیاسی و ناسەقامگیریی کۆمەڵایەتی و ئابووری کە بەدوای ئەمەدا دێ شەپۆلێکی نوێ بۆ کۆچی بێهیوایی دروست دەکا کەوا خەڵک پێ لە جەرگی دەنێ و دەریا دەبڕێ بۆ گەیشتن بە کەنارەکانی ئەوروپا. ئەمە تەنگژەی کۆچ لە ئەوروپا قووڵتر دەکا لە کاتێکدا لەم چەند ساڵەی دواییدا بەردەوام هەوڵ دراوە بۆ چارەسەرکردنی. ئەوروپا بە بەکارهێنانی هێزێکی زۆر وەڵام دەداتەوە. تەنگژەیەکی نوێی مرۆیی بەڕێوەیە.

یاغمایان نیگەرانە لە ئاکامەیلی هەرێمی و سنووربڕی بەهاری عەرەبی و مانای چی دەبێ بۆ لێشاوی کرێکار لە باکورەوە بۆ ئەوروپا.

> وێرانە بە شەڕ و هەژاری، بە هەزاران ئەفریقی سەبسەهارا نیشتمانیان جێ هێشتووە، ساڵانە لە گەشتێکی تژی لە ئازار و درێژ بەرەو باکور سەریان هەڵدەگرن. دوای ئەوە دەگەنە مەغریب، تونس یان لیبیا، ماوەیەک دەمێننەوە تا ماندوویان دەحەسێتەوە، ئەوجا پارە دەدەن بە قاچاخچی، سواری بەلەمی

بچووک و نیوچە شکاو دەبن بەرەو ئیتاڵیا یان ئیسپانیا دەکەونە ڕێ.

ئەم هەڵسەنگاندنە بەهاری عەرەبی ڕاست داوێتە ناوەڕاستی درامای کرێکار لە نێوان ئەفریقیا و ئەوروپا. کارێکی گەمژانەیە وابزانین بەهاری عەرەبی لە رووی رەگەزپەرستیی جوگرافی ئەم دیاردەی سنووربڕییە نێودەوڵەتییە پشتگوێ دەخا. لە ڕێککەوتنێکی دووانە لەگەڵ زەینەلعابدین بن عەلی، یاغمایان دەڵێ: "ئیتاڵیا بەڵێنی هاوکاریی داراییی داوە لە بەرامبەر یارمەتیدانی بۆ نەهێشتنی کۆچی ترانزێتی ئەفریقی و تونسی، چونکە لە ئیتاڵیاوە بەرەو ئەوروپا دەڕۆن. رووخانی بن عەلی کۆتاییی بەم ڕێککەوتنە هێنا. کۆنترۆڵی سنوور لە دەست دەرچوو لە تونس، پێنج هەزار تونسی لە بەندەری لامپەدوسا گەیشتنە ئیتاڵیا. ئەم دیاردەیە هەر تەنیا تونسی نەگرتووەتەوە.

لە ڕێککەوتنی ٢٠٠٣ی نێوان ئیسپانیا و مەغریب، دەسەڵاتدارانی مەغریبی بەڵێنی هاوکاریی تەواویان دا لە کۆنترۆڵکردنی کۆچ لە بەرامبەریشدا ٣٩٠ ملیۆن دۆلار وەک هاوکاری وەردەگرن. دوو ساڵ دواتر لە سێپتێمبەری ٢٠٠٥، سەربازانی مەغریبی و پاسەوانانی ئیسپانی تەقەیان لە سەتان ئەفریقی کرد کە هەوڵیان دەدا بچنە ناو پێگە سەلامەتەکانی سوتا و مێلیلا. تەقەکان ١١ی کۆچبەریان کوشت و چەندانی تریشیان بریندار کرد.

لە مەغریبەوە بۆ تونس، چەقی کۆچی کرێکاران لیبیا بوو:

بەرچاوترین ڕێککەوتنی دووانەیی لەگەڵ دیکتاتۆرانی ئەفریقیای باکور "پەیمانی هاوڕێیەتی" بوو کە لە نێوان ئیتاڵیا و لیبیادا لە ٣٠ی ئابی ٢٠٠٨دا مۆر کرا. هەردوو وڵات بەڵێنی زیادکردنی

هاریکارییان دا لە شەڕکردن لە دژی تیرۆریزم، تاوانی ڕێکخراو، قاچاخی تلیاک و کۆچی نایاسایی. موعەممەر قەزافی رازی بوو کۆچبەرانی ئەفریقی لە سنووری خۆیدا بهێڵێتەوە و نەپەڕنەوە بۆ ئیتالیا، هەروەها ئەوانەشی لە ئاوە نێودەوڵەتییەکاندا دێنە گیران بگەڕێنرێنەوە لیبیا. نرخی ئەم خزمەتگوزارییە بای پێنج ملیار دۆلار وەبەرهێنانی ئیتالی بوو، هەروەها شەش پاترۆڵی کەشتی بۆ چاودێریکردنی ڕێگە ئاوییەکانی نێوان ئەفریقیا و ئەوروپا.

شەپۆلی کۆچی کرێکار لە باکورەوە بۆ ئەوروپا میسری بەهێزیشی گرتەوە. هەرچەندە بە ژمارەیەکی زۆر کەمتر، میسرییەکان نیشتمانی خۆیان جێ دەهێشت بۆ ئیتالیا. کەواتە، کرێکارانی میسری خەریکی یادکردنەوەی یەکی ئایار بوون لە گۆڕەپانی تەحریر، کرێکارانی بێ نیشتمان، ئەوانەی گۆڕەپانێکیان نییە وەک تەحریر و بەو ناوە، کە نزیکەی ٢٠٠ ملیۆن کەس دەبن، بە جیهاندا دەسووڕانەوە لە گەڕان بەدوای کارێکدا: کرێکارانی ئەفریقی لە باکورەوە دەچوونە جیهانی عەرەبی و لەوێشەوە بۆ ئەوروپا، لەگەڵ خۆشیاندا چەند کرێکارێکی عەرەبیشیان دەبرد. جیهانی عەرەبی و ئەفریقیا بەهۆی کۆچی کرێکارانەوە هێندە لێک نزیک بوونەوە هەرگیز وا نەبوون پێشتر. بێگومان چەندان ڕێ و لێشاو هەن، وەک لە ئاسیای باشوورەوە، بەتایبەتی لە ڕێی فلیپین و تایلەند. کرێکارانی سێکس لە ئەوروپای ڕۆژهەلات، هاوکات، بەرەو باشوور دەچن بۆ وڵاتانی کەنداوی فارس بۆ کارێکی کاتی. بەهاری عەرەبی ئا بەمجۆرە زیاتر دەچێتە ناو پرسی کۆچی کرێکاران:

بەڵام رووخانی قەزافی دەبێتە تەقینەوەیەکی بەهێز بۆ سیاسەتی ئێستەی کۆچ لە ئەوروپا. لەدەستدانی چەکی بەکرێگیراوی ئەوروپا بۆ شەڕ لە دژی کۆچی نایاسایی دەبێتە هۆی

ڕووبەڕووبوونەوەی کراوە و زیاتر لە نێوان پاسەوانانی چەکداری ئەوروپی و کۆچەری ئەفریقی لەنێو دەریاکاندا. ئەوروپا تا کوێ دەڕوا بۆ وەستاندنی ئەفریقییەکان تا نەگەنە سنوورەکانی؟

ئەو ڕووداوانەی پێش هاتن خێرا قسەکانی بەهزاد یاغمایانیان دووپات کردەوە: "نزیکەی هەزار کۆچەری ئەفریقیای باکور بە دەیان بەلەم، تەنێ بە شەو و ڕۆژێک، خۆیان گەیاندە دوورگەی لامپەدوسای ئیتاڵی،" بی بی سی لە سەرەتای ئاداری ۲۰۱۱دا وای گوت، "ئەوانی تریش، لەوبەر کەناری تونس، دەیانەوێ بپەڕنەوە. دەڵێن زۆربەی کۆچەران لە تونسەوە دێن بەهۆی ناسەقامگیریی ئەوێ و دراوسێکەی لیبیا. ئاشکرا بوو بۆ کوێ دەچوون:

چەندان هەزار گەیشتوونەتە دوورگەی سیسلی لەوەتەی ناوەڕاستی شوبات. ئیتاڵیا داوای یارمەتیی لە یەکەتیی ئەوروپا کرد چونکە ئەویش خەمی ئەو لێشاوە گەورەی کۆچیەتی کە لە وڵاتانی ئەفریقیای باکورەوە سەر هەڵدەگرن. پێشی ئەم لێشاوی کۆچە، زیاتر لە شەش هەزار تونسی گەیشتبوونە لامپەدوسا، ئەمە بەپێی ڕاپۆرتەکان.

ئەم کۆچەی کرێکاران سنووری وڵاتان دەبڕێ، لە وڵاتانی ژێردەستەی ئەوروپا لە ئاسیا و ئەفریقیاوە دێن بەرەو پایەتەختەکانی ئەوروپا (بە گوتە بەناوبانگەکەی مالکۆلم ئێسک کە دەڵێ "مریشک هاتنەوە ماڵێ بۆ کرکەوتن."، هەروەها لەسەر ڕێیان سەردانێکی بەهاری عەرەبی دەکەن، تەنانەت هەندێکیان بەنێو گۆڕەپانی تەحریردا دەچن و هەندێ شۆڕشگێڕی میسری وەگەر خۆیان دەدەن. بەپێی ڕێکخراوی نێودەوڵەتیی کۆچ، نزیکەی ۲۱٤ ملیۆن کۆچەر لە جیهاندا دەسووڕێنەوە. واتە سەتا ۳,۱ی دانیشتوانی جیهان. ئەم ژمارەیە دانیشتووی پێنج وڵاتی گەورە لە جیهاندا پێک دێنێت. نزیکەی سەتا٤٩ی ئەو کۆچەرانە ئافرەتن. ئەم کۆچی کرێکارانە پێناسەی

دۆخێکی جیهانی دەکا کەوا پۆستکۆلۆنیالیتی وەک سەرابێکە، تێیدا، بێ لە دوو سـەدە لە مـەعریفـە، دەسـەڵات و بەرهـەمـی ئایدیۆلۆجی، ئێسـتـە رەچە خراپەکانی بەدیار دەکەوێ و چی بووە و چی نەبووە.

کۆتاییی پۆستکۆلۆنیالیزم وەک سیستمێکی ئایدیۆلۆجی کەوا کۆلۆنیالیزم لە پاشـە خـۆی بـەجێ هێشت مانای کـۆتاییـهاتنیـشـە بە دووانەی هاودژی یەکتری کە دروستیان کرد و پشتگیریشیان کرد: "رۆئاوا و ئەوانی تر." هەر تەنیـا رۆئاوا نییـە بگرە بنەرەتەکـانیـەتیـشی لە بیـرۆکـەی ئـەوروپا کـە وا کۆتاییی پێ دێ. ئەوروپا، وەک بیرۆکە و وەک ناسنامـەش، کۆتاییی پێ دێ، ئەمــەش شــتـێکی باشــە: ئەوروپیــیــەکــان لە ئەوروپا ئازاد دەکــرێن، موسڵمانەکانیش وا ئازاد دەکرێن لەوەی لەنێو "ئەوانی تر"دا بوو. ئەوروپا، وەک فرانتز فانۆن دەڵێ، داهێنانی جیـهـانی سێیـەم بوو. ئێستە جیـهـانی سێیەم راپەڕیوە، ئەویش خۆی خۆی تێک دەدا.

خوا مەزنترینە، ئازادیش مەزنە

سـاندی تۆلان، مـامـۆسـتـای گـەیاندن و رۆژنامـەوانییـە، وتارێکی بۆ جـەزیرە نووسی لە کۆتاییی تەمووزی ٢٠١١، تێیدا باسی ساتێکی هەستیار دەکا لە گــۆڕەپانـی تەحــریر ئەو دەمــەی ئیـســلامـی و عــەلمانیــیــەکــان تووشی ڕووبەڕووبوونەوەیـەکی مـێــژوویی بوون لـە گــۆڕەپانە. مــەمــدوح هەمــزە، ئەندازیارێکی مـەدەنیی مـیـسـرییـە، بزنسـمـان و دەمـێکیـشـە رەخنـە لە حکوومەت دەگرێ... لەسـەر کورسییەکی پلاستیکیدا دادەنیشت لە بەردەمی کافتریایەکی گۆڕەپانی تەحریر، فووی لە بۆڕییـەکی ئاوی دەکرد... لەگەڵ کادیرە شۆڕشگێڕە گەنجەکانی، بۆ ئەوان بووبوو بە جۆرە باوکێکی زۆرداری بەسـوود. بـۆمـان ئاشکرا دەبێ کـەوا یەکێکی نەناسـراو بەکرێ دەگـیرێ بۆ کوشـتنی هـەمزە، بەڵام بکوژەکە رای خـۆی دەگـۆڕێ، لەبەرئـەوەی کـەیفی بە سـەردەمی شـۆڕش کردووە. بەڵام هـەمزە ئاگـەدار کرایەوە بەشـداری نەکا لە

گـردبوونـەوەیەک کـە بۆ هـەینیی پاشــتـر، واتـە ٢٩ی تەمــووزی ٢٠١١دا، دانرابوو. دوای ئەوە وائیل غـەنوم هات، ئەو شـۆڕشی میدیای کـۆمـەڵایەتیی دروست کـرد، بـەخـۆی و هـاوەڵانی، هات سـڵاوێک لە هەمــزە بکا. پیــاوە پیرەکەی قـایل کردبێ لەگـەڵ ئیسلامییـەکان ڕێک کـەوێ. بەڵام غەنوم سـوور بوو لەسـەر ئەوەی گفتوگۆکـەیان لەسەر هیچ کامێرایەکی پەیامنێران تۆمار نەکرێ. شـەوێکی ئاوس بـوو. شتـەکان دەبرژان. تـۆلان بەم شێوەیە بەردەوام دەبێ:

> سـەعــات دووی شــەو چووینـەوە ناو شــار بۆ ئەوەی بۆ چـەند سـەعـاتێک بخـەوین. هـەرکـە سـواری تـەکسی بووین، سـەلەفـییـە ڕیشـدارەکان، کە بە تەواوی وڵاتدا پرژا بوون، تاکـە فـایلێکیـان بەسـەر گـۆڕەپانەکەدا وەردەکرد: لێشـاوێکی جل سپی و جـامـانـە خـڕ، بەشـێکە لە شـانۆی پلان بۆ دانراوی ئیسـلامییـەکـان. ئەوان هـاتبـوون ئـەمــشــەو لـە گــۆڕەپـان بمێننـەوە، ئـامــادەن بـە ئاڵا و دروشمەکانیان، لەگەڵ هەڵاتنی ڕۆژ لە قاهیرە چەند سەعاتێکی، ئەوانیش ئامادەن.

لافـیتـە و دروشم هەبوون: ئاڵای سـوور و سـپی، ڕەش و سـپی، هـەروەها ئاڵای دەسکاریکراوی میسری کە یەک پەیامی هەڵگرتبوو: جگە لە ئەڵڵا هیچ خـوایەکی تر نییـە. چەند لافیتـەیەکی تر داوای جێبـەجێکردنی یاسـای شـەریعـەیان دەکرد. شـۆڕشگێڕی ئیسـلامیی میسری بوون، بەشی خۆیان بـەتـەواوی وەرگــــرت لـە گــــۆڕەپـانـی تـەحــــریر، هـەرچـەنـدە وێ دەچوو ڕێککەوتنێکیـان لەگەڵ هاوشـانە عـەلمانییـەکانیـان شکاندبێ. ئەوان بۆیان نەبوو دروشمی وا بریقەدار بەکار بێنن. عەلمانییەکان دڵیان بەمە هێشا. لێرە و لەوێ، پۆستەری بن لادن بەرز کرایەوە.

لەگـەڵ ئەوەشـدا، دەنگەیلی عـەلمانی ئێـجگار زۆر دەبیـسـترا: لە

تەک دروشـمگەل بۆ دروسـتکردنی وڵاتێکی ئیسـلامی، هاواری دیموکراسی، ئازادی، دادوەری کۆمەڵایەتی و لێپرسینەوە هەبوو. دروشمی "ئیسلامییە، ئیسلامییە" لەلایەک، دروشمی "یەکگرتنی موسڵمـان و مەسیحی" لەلایەک، سەرکۆنەکردنی موبارەک، هاوکاریی ئەمەریکا و داگیرکاریی ئیسرائیل لەلایەکی ترەوە. هێشتا، هێزی ئاشکرا و گەورە لە گۆڕەپانی ئیسلامی بوو.

ئێستە کاتی نوێژی هەینی بوو. دەریایەک لە مرۆڤایەتی لە خوار ئێمەوە دەڕژا: بە سەتان هەزار میسر، هەموویان پێکڕا، راپەڕین، پێکڕا رکوعیان برد، دواتر سوجدە و سەریان نا بەزەوی. هێندە بەهێز بوو هەر زێنەت بوو تەماشای بکەی، زۆر جوان بوو. کە دەیانگوت "الله و اکبر"، دەنگیان بەهێز بوو. وەک شەپۆلێک پاشەکشەی دەکرد، رێیان دەدا بە کۆرسێکی گەورەی تر کە هاواریان دەکرد: گۆڕان، ئازادی، دادوەریی کۆمەڵایەتی..." ئەمە لە بەرامبەر "الله و اکبر". ئەم دوو شتە تێکەڵ بووبوون: الله اکبر، وەک شەپۆلێک دەهات، شەپۆلەکەی تر ئەمە بوو: گۆڕان، ئازادی، دادوەریی کۆمەڵایەتی. الله اکبر... گۆڕان، ئازادی، دادوەریی کۆمەڵایەتی... الله اکبر... گۆڕان...

میسرییەکان لە ماڵ بوون. شۆڕشگێڕە میسرییەکان، دانوستاندنیان لەبارەی دیموکراسییەوە دەکرد لە گۆڕەپانی تەحریری ئازادکراویان، ئەندازیاری مێژوویان دادەنا، ماسولکەی دیموکراسیی گەلێکیان بەهێز دەکرد کەوا رێی خۆی دەدیتەوە، هەرچەندە هەمووی لەسەر بنچینەی ترسگەلی تارمایی بوو، بە رووی هێرشی پرسەیلی راستەقینە: رەگەز، چینایەتی و جێندەر. ئەوەی ئەم وڵاتانە دەرووخێنێ سیستمی کۆنی ستەمکاریی نەبوو، بندەستیی ئیمپریالییەکان بوون، لە دۆخێکدا بوون کە چیی تر لەژێر دەستی داگیرکاران و مێژوویاندا نەبوو، یان چیی تر لەژێر

کاریگەریی پۆستکۆلۆنیالیتیدا نەبوون کەوا هەموو میتافۆرەکانی شەکەت کردبوو. لە نیوەی شەوێ، میسرییەکان دەگەڕان، بۆ میتافۆری نوێ، بۆ جیهانێکی عەرەبی کە خۆی دەبینێتەوە.

لەودیو نیگەرانیی بەرگەگیراوی ئیسلامیزم بەرامبەر بە نیگەرانیی عەلمانیەت، ئافرەت هەن لە جیهانی موسڵمان و عەرەبان خەمی هەرە گەورەیان ئەوەیە یاسای شەریعە بەزۆر بێتە سەپاندن. بەلای هەندێ ئافرەتی تریشەوە شەریعە سەپاندن نییە بگرە بەرەکەتە. لە هەمان کاتدا، کۆچی کرێکار سنوورە نیشتمانییەکان دەبڕێ و سیاسەتێکی ڕەگەزپەرستی لەخۆ دەگرێ بۆ نیشانەگرتن لە کرێکارانی کۆچەر. بەجێندەریکردنی پێوەندییە کۆمەلایەتییەکان جێگیر دەکرێ یان بەرەنگاری دەکرێتەوە لەلایەن هاتنی مێژوویی ئافرەتان بۆ نێو هێزی کار، ئەمەش واتە فراوانکردن و داگیرکردنی فەزای گشتی، کە گۆڕەپانی تەحریر سیمبولەکەیەتی. وەک ئەنجامێکی بەهاری عەرەبی، پێناسەیەکی باشتری ئەو فەزا گشتییە دروست دەکرێ، هەم لە رووی شوێن، هەم لە رووی چەمکیشەوە. سنوورگەلی نیشتمانی دەمێننەوە، بەلام هێزەیلی هاودژی کار و سەرمایە دواجار پشتگیری لە کۆچی کرێکاران دەکەن لە دەرەوە و ناوەوەی جیهانی عەرەبی. پێوەندییەکانی جێندەر، چین و ڕەگەز کاریگەری ئەم راستییەیان لەسەر دەبێ، بەهۆی بەهاری عەرەبی و هەروەها راستییەکە لەنێو فەزای گشتیی نوێوە هەڵدەقوولێ. هیچ گفتوگۆیەک سەبارەت بە سەپاندن یان لە ئامێزگرتنی شەریعە، هیچ سیاسەتێکی ڕەگەزپەرستی و، هیچ پێکهاتەیەکی چینایەتی بەدەر نابێ لە کاریگەریی فراوانبوونی ئەو فەزا گشتییە. بەهاری عەرەبی مەنجەڵێکە بۆ لەخۆگرتنی ئەو فەزایە.

نۆیەم

لیبیا: مەنجەڵ و سیاسەتی فەزا

لە سەرەتای ئابی ۲۰۱۱، لە یەکێ لە نووسینەکانی لەبارەی بەهاری عەرەبییەوە، مەڕوان بیشارە، گەورە شرۆڤەکاری جەزیرە، هەوڵی دا خۆگرتنی سەربازیی ڕێژیمی شەڕانگێز لە سووریا، لیبیا و یەمەن شی بکاتەوە، بە بەراوردێکی ڕێژەیی لەگەڵ رووخانی ڕێژیمگەلی تونس و میسر. ئەمجارە شیکردنەوەی بە زاراوەی سروشت و ئەرکی سەربازی بوو لەو ڕێژیمانەدا.

قۆناخگەلی گواستنەوە لە میسر و تونس پێشبینییان قووت کردەوە بۆ گۆڕانی خێرا لە شوێنەیلی تریش، بەڵام کاتێ بەهاری عەرەبی گۆڕا و بوو بەماوینێکی گەرم، بووە هۆی بێئومێدی و گومان. لە راستیدا، سەرەتای بەهاری عەرەبی بەهەموو پێوەرێک نموونەیی بوو، ئەو دەمەی بووە هۆی رووخانی دیکتاتۆریەتێکی ٥٤ ساڵەی تونس و میسر لە ماوەی تەنێ چەند هەفتەیەکدا. لە کاتێکدا دەزگەی سەربازی پشتگیریسی دیکتاتۆرەکانی گرت لە میسر و تونس، دۆخەکە لە لیبیا، یەمەن و سووریا ئاڵۆزکاو دەبێ بەهۆی ئەو راستییەی کە میلیشیای ڕێژیمگەل، هێزەیلی تایبەتی و پاسەوانی کۆماری باشتر ڕێک خرابوون، باشتر چەکدار و پڕ پارە بوو، بۆیە کۆنترۆڵ و هێزی زیاتر هەبوو لەنێو سوپاگەلی نیشتمانیدا.

بەڵام جیاوازە ئاشکراکە مانای سەرکەوتنی ئەو ڕێژیمگەل نەبوو.

بەپێچەوانەوە، ئەو ڕێژیمگەل گۆڕیان بۆ خۆیان هەڵدەکەنی: لیبیا، سووریا و یەمەن دووچاری تەنگژەیەکی ئابووریی قورس دەبن، گەمارۆی ئابووری و بێبەش لە هەموو خزمەتگوزارییەک. سنوورێک هەیە بۆ پارە و سەرچاوەگەلیان. بەواتایەکی تر، لەژێر پاڵەپەستۆی جەماوەری ئەو ڕێژیمانە لە ئاستیان کەم کرایەوە و بوون بە وڵاتی گارسۆنی، دیکتاتۆریەتی سەربازی، بێهیوا، تۆقیو، لەودیو واقیع و مەترسیدار. تەنانەت بە هیچ شێوەیەک شەرعیەتیان نەمابوو. هەروەک ماکس وێبەر دەڵێ "هەموو وڵاتێک بە زەبری هێز دادەمەزرێ (لێدوانی لیۆن تۆرتسکی لە برێست لیتۆڤۆسک وەردەگرم)، وەک لە وتارە بەناوبانگەکەیدا بەناوی "سیاسەت وەک پیشە، ١٩١٩"دا باسی کردووە. بەڵام ئەو هێزە دەوەستێتە سەر دوو شت: پاساوی ناوەخۆ و ناوەندگەلی دەرەکی. ناوەندگەلی دەرەکی برێتین لە ناوەندگەلی زەبروزەنگ لە خزمەتی وڵات، کار دەکا لەسەر "توندوتیژیی شەرعی"، بەڵام پاساوی ناوەخۆ شتێکە هاووڵاتییانی کۆمارێک دەبێ پێی قایل بن، هەروەها ڕێژیمگەلی حوکمڕانی سووریا و ئێران (کە دوژمنی ئەمەریکا و هاوپەیمانانین لە ناوچەکە) و یەمەن و لیبیا (شوێنگەلی حەوانەی ئەو هێزانە و بەرژەوەندییەکانیانن) ئاشکرایە کە هەموو پاساوێکی ناوەخۆییان لەدەست داوە سەبارەت بە گەلی خۆیان.

ئەوەی ئامێری سەربازیی رووتی ئەو وڵاتە ناڕەوایانە تووشی بوون فەزای فراوانبووی گشتی بوو کە زۆر هۆشیار و چاوکراوە بوو. هەرکە گەل وێرا لە دژی دیکتاتۆرەکان هەستێ، وەک لە کەیسی لیبیا، یەمەن و سووریادا، بیشارە دەڵێ، واتە ئەو ڕێژیمانە ڕێز و حورمەت، باڵادەستی و توانییان لەدەست داوە بۆ چاندنی ترس یان فەرمانکردن بە دڵسۆزی. ئەمە دەوەستێتە سەر گەل، واتە بابەتگەلی ستەمکاری (پۆستکۆلۆنیالیتی)، دەبنە هەوێنی ئەوەی هاووڵاتییانی کۆمارێک ڕاپەڕن و خۆیان بێن فەزای گشتی فراوان بکەن، هەڵبژێرن و دیاری بکەن. هەروەها ئەو درۆ گەورەیەش سپی

دەکاتەوە کەوا ئەو ڕێژیمگەلی حوکمڕانە بەشێکن لە بەرەنگاربوونەوەی ئیسرائیل و ئیمپریالیزمی ئەمەریکی لە ناوچەکە. بەهیچ شێوەیەک بەرەنگاری بالادەستیی ئەمان نابنەوە. بگرە ئەوانە بوونەتە هەوێن و هەوارگەی ئەم بالادەستییە. لەدەستدانی شەرعیەت لەلایەن ولاتانی وەک سووریا و ئێران واتە ئەمەریکا، ئیسرائیل و سعوودیە هەگبەیان وەگۆڕێ وەربوو و ئیمپریالیزمیان شەرمەزار بوو کە تا ئێستەش لە ناوچەکەدا پیادەی دەکەن. بەلام، لە بەرەی پێشەوەی شەرعیەتی شەڕەکان ولاتانی پۆستکۆلۆنیالی گەندەڵ خۆیانن. هەرکە هێز بەکار دەهێنرێ و ناتوانرێ ماڵی بکرێ یان خۆپێشاندەران بێدەنگ بکا، بگرە بە ژمارەیەکی ئێجگار زۆر دەیانهێنێتە دەرەوە، ئەوا دەسەلاتی ڕێژیم لەناو دەچێ.

هەرکە ژمارەی خەڵک زیاد دەکا لەسەر شەقامەکان، ئەوا زیاتر هۆشیار و چاوکراوە دەبن و زیاتر متمانەیان بەخۆیان دەبێ، ڕێژیمیش زیاتر شەرعیەتی لەدەست دەدا. ئەم دیالێکتیکە کاریگەرییەکی راستەوخۆی هەیە لەسەر شەرعیەتیی ئەخلاقی، ئاسایی و سیاسیی ولات: ئەم جۆرە توندوتیژییە ئەمری واقیعی حکوومەت پێشان دەدا وەک دەسەلاتێکی ستەمکار و هەنگاونان بەرەو قۆناخی گواستنەوە تا دەست بکا بەتوخمێکی تری خراپی دەوڵەت. هەر بەتەواوی یەکێکە لە کارەکانی گوێڕایەڵنەبوونی مەدەنی، تێیدا ولات تەنازول دەکا، کەوا شیرازەی کۆمەلایەتیی سەرهەڵدانی کولتووری سیاسی بەڕادان دەدرێ و دەچنرێ. گرینگە ئەوەمان لە بیر بێ کەوا بناخەی ئەو کۆمەڵگە مەدەنییەی داهاتوو و قەزا گشتییە کە پێویستە وا لە دروستبووندایە لەو ڕۆژە قارەمانانەی کاتێ هاوولاتییانی کۆماری داهاتوو هەستان لە دژی ولاتی ناشەرعی. هەواڵە خۆشەکە ئەوەیە وێڕای ئەو توندوتیژییە نابەجێیە، شاری فرە کولتوور، دەستەگەلی شارۆکەکان و هاوئاهەنگی ناوچەیی وا دادەمەزرێن بۆ یارمەتیدانی بەرگەگرتن لەو ولاتانەدا. ئەم جۆرە هاریکارییە مەدەنییانە باشترین گرێنتین بۆ چوونە پێش

و مسۆگەرکردنی داهاتوویەکی جەماوەری و بەدەر لە ململانە. کۆمەڵگە و کولتووری سیاسی دەبوایە ئامادە بن بۆ دەستپێکردنی ئەو هاریکارییە مەدەنییانە کەوا بەم خێراییە پێش دێن.

بەڵام ئێستەش هەڕەشەی توندوتیژی دووسەرەیە، هەروەک بیشارە دەڵێ:

> ئاستەنگەکە چیی تر سنووردار نییە بە لادانی ئەو ڕێژیمگەلە ئێکسپایەر و خوێناوییە، بگرە ئێستە هەوڵ بۆ مسۆگەرکردنی ئەوە دەدرێ قۆناخەکەی گواستنەوە هێندە نەبا و زۆری تێ نەچێ. ئاستەنگی بەردەم عەرەبان برێتییە لە پێناسەکردنی ململانەیان لە ڕێی خۆپێشاندانی ئاشتییانە، نابێ بهێڵن بخرێنە ناو ململانەی خوێناوی بەهۆیەوە خەڵک خراتر بن. ئەگەر بتوانم بە کلێشەیەکی شرۆڤەکاری کۆتاییی پێ بێنم، دەڵێم گۆڕان دەبێ پێناسە بکرێ بەهۆی پاڵنەر بۆ قوربانی، نەک تاڵیی شەڕ، پێناسە بکرێ بەهۆی خەونی داهاتوویەکی ئاشتییانە و خۆش، نەک بەهۆی مۆتەکەگەلی رابردوویەکی توندوتیژ.

قۆناخی گواستنەوە خوێناوی بووە لە سووریا، یەمەن، لە سەرووی هەموویشیانەوە لیبیا، تێیدا هەڕەشە گەمژە و بێ ماناکانی قەزافی لە دژی گەلەکەی پاساوێکی دا بۆ خێرا دەرکردنی بڕیاری ١٩٧٣ی یو ئێن، کە ڕێ دەدا بە بەکارهێنانی هێزی ئاسمانی بۆ پاراستنی هاووڵاتییان. هەموو ئەمانە واتە دڕندایەتی، تیرۆری ڕێژیمگەل، هەروەها پێشاندانی هێز نیشانەی بێهێزییە، نەک بەهێزی.

کەیسی تایبەتی لیبیا و چۆنیەتیی پێدانی پاساو بە ئەمەریکا و هاوپەیمانە ئەورووپی و ناوچەیییەکانی هێزی سەربازی بەکار بێنن بووە هۆی شەڕێکی قورس لە نێوان وڵاتی ناشەرعی و فراوانبوونی فەزای گشتی کە ڕووبەڕوویان دەبێتەوە. ئەم پێشڤەچوونە سەرەتاییەی دژە شۆڕش

(ئیمـپریالیزمی دڕندانـه و رووت بەناوی دەسـوەردان لە پێناو کـاری مرۆیی دێ پێگەی خـۆی لەنێو راپـەڕینگەلی دیموکراتی گـەل قـایم دەکا) لە راسـتیدا دەبێتە هـۆی کـەمکردنـەوەی ئاست و شکۆمەندیی ئەو دەسـەڵاتە سـەربازییەی ئێسـتە هێرش دەکاتە سـەر لیبیا، وێش دەچێ هـەمـان شت دووبارە بکرێتەوە لە دژی سـووریا و ئـێـران. بەواتایەکی تر، ئەمـەریکا و هـاوپەیمانانـی ناتۆی نەک هـەر تەنیـا ئامـێـری سـەربازی تێک دەدەن کـە خـۆیان بـە لیـبـیـایان فرۆشتبوو پێشتر، بگرە بەرەنگاری دەسـوەردانی لۆجیکی سەربازی دەبنەوە لە راپەڕینگەلی دیموکراتی، بەم شـێوەیە ئەو هێزە سەربازییە شەڕانگێزە بە هێزێکی ناتوندوتیژ و گوێڕایەڵی مەدەنی لە قەڵەم دەدرێ.

ئەم داگیـرکـردنە سیسـتـمـاتیکییـەی فـەزای گشـتی پشت ئـەسـتـوورە بە سـتـەمکاری داگیرکاری و پۆسـتکۆلۆنیـالی کـەوا ریشـەکـەی دەگـەڕێتـەوە بۆ سـەردەمی ئـیـمـپـراتۆری عـوسـمـانی. بۆ نمـوونە، بەشـار ئەسـەد لەوەتەی نۆڤـێـمـبـەری ٢٠٠٠، ئەو دەمـەی باوکی مـرد، جڵـەوی دەسـەڵاتی گـرتووەتە دەست. حـافـز ئەسـەد خـۆیشی لە ١٩٧٠ هاتە سـەر حـوکم کـاتێ سـەرۆک نوورەدین ئەتاسی لەناوبرد و دەسـتوپێوەندەکانی گرت. ئەم ناماقـووڵییـانەی پۆسـتکۆلۆنیال دەگـەڕێتەوە بۆ ١٩٢٠، کـاتێ لە دوای کارەسـاتی کۆنفرانسی سـان ریمۆ، سـووریـا و لبنان بوونـە ژێردەسـتـەی فـرەنسـا. هـەر لە ١٩٢٥-٢٦دا، راپەڕینێکی ناشنالیستی گەورە رووی دا لە دژی فرەنسـا، کە دواجار لە ١٩٤٦ رۆیشت، هـەروەها لـە ١٩٤٧دا پێکهـاتەگەلی وڵاتی پۆسـتکۆلۆنیـالی پێکهاتبـوو لە کودەتای سـەربازی یەک لەدوای یەک تا ١٩٥٨ کـاتێ سووریا و مـیسـر دەسـتـیـان لەناو دەسـتی یەک نا بـۆ پێکهـێنانی کـۆمـاری یەکگرتووی عـەرەبی (UAR). ئەمـە سـەری نـەگرت و لە مـاوەی دوو سـاڵدا پـارتـی بەعسی سووریایی یەکەتییەکەی شکاند. دەسەڵاتی گرتە دەست تا شـەڕی عەرەب - ئیسـرائیل لە ١٩٦٧، تێـیدا سـووریا بەرزاییـیـەکانی گـۆلانی بە ئیسـرائیل دۆڕاند، دوای ئەوە حافز ئەسـەد دەسـەڵاتی گرتە دەست. بەم شێوەیە سـووریا

هەرگیز ئەزموونی شتێکی نەکردووە بەناوی فەزای دیموکراتی. دیارە کە خۆپێشاندان و قوربانییەکانی ئەمڕۆ زادە و بەری ئەو توندوتیژییەن. پێگەکانی ئەو فەزا گشتییە زۆر پشت ئەستوورن بەوەی لە لیبیادا روو دەدەن. هێزەیلی دژە شۆڕش کە دەتوانن ببنە هەڕەشەیەکی کوشندە بۆ راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی لە مەنجەڵی لیبیادا کۆ بوونەوە، تێیدا هێزەیلی ئەمەریکا و ناتۆ لای یاخییانی لیبیاییان گرت. پەیدابوونی تەشتی دەریای ناوەڕاست وەک شانۆیەکی نوێ بۆ ئۆپەراسیۆنەکانی ناتۆ پێویستییەکی تایبەت ئاشکرا دەکا بۆ دووبارە پێشاندانی ماسولکەی سەربازی تا نەک هەر تەنیا ئاکامەیلی رادیکالی شۆڕشەکان کۆنترۆڵ بکەن بگرە ئاکامی دیموگرافی و ئابووریشی بخەنە ژێر باڵی خۆیان.

ئەوەی ئێمە لە ناوچەکەدا دەیبینین، لە بزووتنەوەی سەوزی ٢٠٠٩ تا بەهاری عەرەبیی ٢٠١١ و ئەولاتریش، بانگەشەیەکی سیستماتیکی و فراوانە، خۆپێشاندانی گەورە یەک لە دوای یەکی فەزای گشتی کەوا سەردەمی پۆستکۆلۆنیالی بە بەتاڵی بەجێی هێشتن. ئەم راپەڕینگەلەی گوێزەرانە کاریگەرییەکی گەورەیان لەسەر یەک هەیە، جێی خۆیان دەکەنەوە. گرینگ نییە وڵاتەکان چی دەکەن، فەزای گشتیی فراوانبوو بواری ئۆپەراسیۆنەکانی رێژیمگەلی حوکمڕان سنووردار دەکەن.

فرۆشتنی دەریا لە پێناو مانەوە لە دەسەڵات

لە "پایزی پیاوسالار"ی گابریێل گارسیا مارکیز (١٩٧٥)دا، یەکێ لە شتە سەیرەکانی جەنەراڵی گەردوون ئەوەیە دەریای کاریبی بەو ئەمەریکییانە دەفرۆشێ کە دێوەزمەکەیان لە دەسەڵات پاراستووە.

> جەنابی هێژا، رێژیمەکەت بە هیوا یان تەوافوق یان تیرۆر درێژەی نەکێشا، بگرە بەهۆی وەهمی خراپی کۆن و کپییەکی بێدەنگ بوو. جەنابی هێژا دەچییە دەرەوە و سەر شەقام و لە

دەموچاوەکاندا راستی دەبینی. جەنابی هێژا ئێمە وا گەیشتینە لووتکە، یان ئەوەتا مارینز دەنیشێتەوە یان ئێمە دەریا دەگرین، هیچ ڕێیەکی تر نییە، جەنابی هێژا، هیچ ڕێیەکی تر نەبوو...

دەریای کاریبیان لە نیساندا برد، ئەندازیارانی دەریایی باڵوێز ئێوینگ کاریبیان کردە دەیان پارچە و بردیان لە شوێنێکی دوور، دوور لە لافاو و هاریکاین و کازیوە سووره خوێناوییەکانی ئەریزۆنا بیرۆین، بەهەموو شتێکەوە بردیان، بەڕێز جەنەراڵ، ئەوەی لە ناویدا بوو بردیان.

باشە بۆچی جەنەراڵەکانی گەردوون، رۆهەڵات و رۆئاوا، باشوور و باکور، قەت ئەو رۆمانانە ناخوێننەوە بۆیان نووسراوە؟ ئەمە کارەساتە. وەک جەنەراڵەکەی ناو "پایزی پیاوسالار"، سەرۆک و براگەورەی شۆڕشی لیبیایی، موعەممەر قەزافی، دەریای ناوەڕاستی دەفرۆشت بە ئەمەریکییەکان هاوپەیمانانی ئەوروپییان، ئەگەر بیتوانیبا وای دەکرد تەنیا بۆ ئەوەی لە دەسەڵات بمێنێتەوە. کێشەی قەزافی ئەوە بوو ئەوان چیی تر ناکڕن، بەلانی کەم لەوی ناکرن. ریالیزمێکی سیحراوی لە بەردەمی مێژووە. ئێمە پێی رادەگەین. کۆمەڵگەی جیهانی، کۆمەڵگەی راستەقینەی جیهان، نەک ئەو چینە دیپلۆماسییەی کە کۆدەکەی UNSGە (ئەنجوومەنی تەنیاییی نەتەوە یەککگرتووەکان) فڕێ دراوەتە نێو زەلکاوێک و پەلکێش کراوەتە نێو رارایییەکی ئەخلاقی: لە نێوان ئەو شتە دەبێ یەکێ هەڵبژێرێ: لێ گەڕێن ستەمکارە دڕندەکە نەتەوەیەک لەناوبەرێ یانیش بوەستن و ببنە دووڕووی ئەو راستییەی کەوا ئەمەریکا و هاوپەیمانە ئەوروپییەکانی هەیانە تا شوێنێک بۆ خۆیان دەدۆزنەوە لە رووداوگەلی ئەفریقیای باکور و ئەولاتریش. بەلام ئەم رارایییە ئیختیارێکی هەڵەیە: وەلامەکە ئەوەیە هیچیان هەڵنابژێرن.

بەهۆی پاڵنان بە ئەمەریکا تا بچێتە ناو شەڕێکی تر لە دژی وڵات- نەتەوەییەکی سەروەر، قەزافی پێگەیەکی سەربازیی داوەتە ئەمەریکا و هاوپەیمانەکانی لە ناوچەکە و کاریگەری هەیە لەسەر توانەوەی دەسەڵاتی وڵات و سەروەریی نیشتمانی لە لیبیا. بەم کارە، هەروەها سوپاس بۆ شۆڕشەکان کەوا ئێستە کیشوەر دەبڕن، ئێمە نەگەڕاینەوە سەردەمی لاڤیتا نودای جۆرجیۆ ئگامبن، بگرە چووینە ناو ئەسسەبیەی ئیبن خەلدون. ئێمە دەستەوسان نەوەستاین لە بەردەمی ئەو کارانەی تیرە و پۆستمۆدێرن کە تژین لە توندوتیژی. ئێمە لە پرۆسەی چاوکرانەوەداین، هۆشیاری بۆ پابەندبوون و ناسنامە کە دەتوانێ حوکم بەسەر ئەو دڕندایەتییە بدەن، دڕندایەتیی قەزافی و هەموو ئەوانەی یەکەم جار چەکیان پێ دەفرۆشت و ئێستەش دەیانەوێ چەکەکانی تێک بشکێنن. ئێمە ئەمە دەکەین بەهۆی ئاژانسی مێژوویی، هونەری سیاسی و لە سەروو هەمووشیانەوە ڕێی راستی ئەخلاقی.

بینین لەنێو ئەو دەوەنە چڕەی ئەم ڕووداوگەلە کارێکی وەها ئاسان نییە، بەڵام دەبێ بتوانین ببینین. ڕۆشنبیرانی پێشەنگی عەرەب هەوڵیان دا هاوسەنگییەک بنوێنن لە نێوان پشتگیری بۆ راپەڕینگەلی لیبیایی و پشتگیری یان نەرمی بنوێنن بەرامبەر بە کردەی ئەمەریکا. دوو ساڵ پێش راپەڕینگەلی لیبیایی، ئەگەر سەرۆک ئۆباما پەشیمان نەبێ لە ناوهێنانی نەدا ئاقا سوڵتان، ئەو ئافرەتە گەنجەی کە خوێنی سارد کرایەوە و کوژرا لەلایەن هێزەیلی تەناهیی کۆماری ئیسلامی لە ڕۆژی راپەڕینی بزووتنەوەی سەوز، گەلێک لە باڵی چەپ خێرا ئەو ناوهێنانەیان خوێندەوە وەک ئاماژەیەک بەوەی کە بزووتنەوەکە لە راستیدا کاری سی ئای ئەیە و سعوودیە پارەکەی دەدا. ئێستە هەمان خەڵک هەست بە شەرمەزاری دەکەن کاتێ سەرۆک ئۆباما دەسەڵاتی سەربازیی خۆی بەکار هێنا (شان بەشانی دەسەڵاتی یەکەتیی ئەورووپا و ناتۆ) بۆ بۆردمانکردنی سوپای قەزافی بۆ

پشتگیریی راپەڕینی دیموکراتی لە لیبیا. شەرمەزارییەکی پێشووتر ئەو ڕاستییە بوو کەوا سوپای میسری بوو بە ناوەندێک لە سەرکەوتنی شۆڕشی میسری. ئەو پارەیەی سی ئای ئەی تەرخانی کردبوو بۆ گۆڕینی ڕێژیم لە کۆماری ئیسلامی هیچ نەبوو بە بەراورد لەگەڵ وەبەرهێنانی ئەمەریکا لە ڕاهێنانی سوپای میسری بۆ چاودێریکردن و پاراستنی پڕۆژەگەلی ئیمپریالی لە ناوچەکەدا. بەڵام ئاخۆ کام لەم دوو کەیسە شەرعیەت، ڕاستگۆیی و بنکردایەتیی بنەڕەتیی شۆڕشی میسری یان راپەڕینی لیبیاییی تێک دا؟ وەڵام ئەوەیە: هەر زۆر کەم. شۆڕشی میسری نموونەیەکە بۆ تەواوی جیهانی عەرەبی، هەروەها ئەو جیهانەش دەیتوانی تەنێ پشتگیریی هاوشێوە دەربڕێ بۆ راپەڕینی لیبیایی لە دژی ستەمکاری ناوخۆ و باڵادەستیی بیانی، بێ گوێدانە کردەیلی توخمگەلی ئیمپریالی ئەمەریکا و یەکەتیی ئەوروپا کە دەیانەوێ بیشێوێنن. تاکە شەرمەزاری کە مایەوە چەند ڕێیەک بوو بۆ چەپەکان بۆ درککردن بەسنوورەکانی خەیاڵی ئەخلاقی و سیاسیی خۆی.

بۆ ئەوەی دادوەرانە قسە بکەین، چەپ تاکە بلۆکی بیرمەندان و چالاکوانان نەبووە لە کێشەی مەزهەبیدا، لەگەڵ یان دژی کردەی ئەمەریکا بێ لە لیبیا. گرووپێک کە نزیکەی هەموویان سکۆلەری ئەمەریک و کارمەندەیلی سینک-تانکن نامەیەکی کراوەیان نووسی بۆ سەرۆک ئۆباما پەلەیان لێ کرد دان بە حکومەتی نیشتمانیی هاوپەیمان لە لیبیا بنێ، پڕ چەک و پشتگیریی بکا. هیچ جۆرە نامەیەکی وەها لەلایەن هیچ یەکێ لەو تاکانە نەنووسراوە داوا لە سەرۆکی ئەمەریکا بکا دان بە حەماس دابنێ، پڕ چەک و پشتگیری بکا، بۆ نموونە، یان حزبوڵڵا، بۆ بەرەنگاربوونەوەی درندایەتییەکانی ئیسرائیل. هاوکات، شێخ یوسف قەرەزاوی گوتی راپەڕینی دیموکراتی لە بەحرێن هەر تەنیا مەزهەبی نییە، ئەمەش ئاماژکەیەکی روونە کەوا پەرپووتی ئەخلاقی و سیاسی هەر تەنیا سیفەتی عەلمانیەتی چەپ یان

راست نەبوو و رۆڵێکی گرنگی هەبوو لە کات و ساردکردنەوە و تۆزاویکردنی ئیسلامیزم.

لە مەنجەڵی لیبیادا هەموو بەزی سیاسەتی بێهیوایی دەتوایەوە. ئەوەی هەموو ئەم هەڵوێستانە لەسەر لیبیا و ئەوانی تریش پێشانی دەدەن راستییەکی بنەڕەتییە، وەک مەڕوان بیشارە باسی کردووە، لەبارەی "تەنازول"ی دەسەڵاتی شەرعیی وڵاتان کەوا هیچیان نەبوو جگە لە توندوتیژی بەرامبەر بە هاووڵاتییانیان، هەروەها ئەمە بووە هۆی کرانەوەی فەزای گشتی کە تێیدا باس لە ئازادی و سەربەخۆیی کرا. لە مەنجەڵی لیبیاییدا، ئەمەریکا، ناتۆ، قەزافی و یاخییەکان وەک یەک دەسووتان بۆ بەکارهێنانی دەسەڵاتی سەربازییان، هەریەکە لۆجیکی ئەوی تری بە درۆ دەخستەوە. دەنگ و دەسەڵاتی خەڵک سەرکەوت، هەتا کاتێ دەنگیان کپ کرا لەلایەن نەڕەی فڕۆکەکان و دەنگی چەک.

سەرکۆنەکردنی بە بەرنامەی توندوتیژی، جا لەلایەن قەزافی، سارکۆزی یان ئۆباماوە بێ، هەڵوێستێکی ئەخلاقییە، نەک پێشنیازێکی سیاسی. هاریکاریی بێ مەرج بۆ ویستی دیموکراتی گەلێک کەوا ژیانی خۆیان کردووەتە قوربانی، لە تارانەوە بۆ سووریا، بۆ لیبیا و ئەولاتریش، هەرگیز نابێ بکرێتە موڵکی هەر لایەنێکی سیاسی، یانیش رێ بدرێ ئەمەریکا، یان زایۆنییە فرەنسییەکان بە باشترین شێوە بیرفێنن. لە کارە بەناوبانگەکەی بەناوی "بنچینەی کاری میتافیزیکی ئەخلاق، ١٧٨٥"، ئیمانوێل کانت پێشنیاز دەکا ئێمە یان نابێ هیچ کارێک بکەین یانیش دەبێ ویستمان هەبێ تا کاریئێمە ببێتە یاسایەکی گەردوونی. ئەمە یاسایەکی ئەخلاقییە، نەک هاوسەنگییەکی سیاسی، مەندوبێکە بەهۆیەوە خەیاڵێکی ئەخلاقی دەتوانێ کۆمەڵگەیەکی هاوڵاتی و هاووڵاتیبوون پێک بهێنێ، نەک پێشنیازێکی سیاسی بەهۆیەوە لەوانەیە سیاسەتێک دروست بێ، یانیش لە غیابیدا، سەقەت بێ. وڵاتان پێشنیازی ئەخلاقی نین، بگرە سیستمی

سیاسین. بۆیە وڵاتان نزیکەی بە هەمان شێوە کار دەکەن وەک چۆن ماکس ویبەر لە سەرەتای سەدەی بیست پێناسەیان دەکا وەک سیستمێکی سیاسی کە توندوتیژیی رەوا قۆرخ دەکا. ویبەر هەردەم ئەو شەرعیەتییەی بەجیا رەچاو کردەوە: سیاسەتێک لەوانەیە ئەو شەرعیەتە بدا یان بیکشێتەوە لە ئامێرێکی وڵات. لێکۆڵینەوە لە وڵات، ستەمکارێکی وەک لیبیا یان دیموکراسییەکی وەک ئەمەریکا، بە شەرعییەت گرێبەستێکی سیاسییە دەوەستێتە سەر ئیختیاری ئەخلاقی، کوشتنی هاوولاتییانی خۆت یان داگیرکردنی وڵاتێکی تری خاوەن سەروەری دڕندایەتییەکی سیاسییە و ئەو گرێبەستە ئەخلاقییە هەڵدەواسێ، لە کاتێکدا وڵات شەرعیەتی خۆی لەدەست دەدا. ئێمە وەک هاوولاتی، وەک گەل، نابێ هەرگیز ویستێکی سیاسیمان هەبێ تا فەرمان بە هێرشی سەربازی بکەین یان بۆردمانکردن بکەین، چونکە ئەمەیان دەبێتە نرخێکی زۆر گرانی ئاژانسی ئەخلاقیمان بۆ وەبەرهێنان یان کشاندنەوەی شەرعیەت لە ئامێری وڵات کە دانراوە بۆ نوێنەرایەتیکردنی ویستی ئەخلاقیمان. ئێمەی گەل هەرگیز راوێژیمان پێ نەکرا ئەو دەمەی بای ملیۆنان دۆلار چەک فرۆشرا بە قەزافی لەلایەن ئەمەریکا و بەریتانیا. هەروەها ئێمەی گەل هەرگیز پرسمان پێ نەکرا ئەو دەمەی بڕیاری ١٩٧٣ی ئەنجوومەنی تەناهیی یو ئێن پەسند کرا. کەوایە بۆچی ئێمەی گەل بخرێینە ئەو هەڵوێستەی داگیرکردنی لیبیا بەسەرکردایەتیی ئەمەریکا پەسند یان سەرکۆنە بکەین؟ ئێمە هەرگیز لەو ئاستەدا نین و نەبووینە تا بڕیار بدەین. بەڵام هەردەم لەو ئاستەداین و هەرواش دەمێنینەوە بۆ بەرگەگرتنی شایەتیدان، حوکمدان و کارکردن بەپێی دۆخەکە، هەروەها ئەوەی ئێمە دەبینین لە کیشوەرێکەوە بۆ یەکێکی تر پێش هەموو شتێ یەکەم یاخیبوونی ئەخلاقییە، بۆیە پێدادەگرین لەسەر ئەوەی ئەو ناوەی لێ بنێین، داوایەکە بۆ شکۆمەندی.

دەستگرتن بە بنچینەمانەوە وەک بریکاری ئەخلاقی، بۆ ئێمەی گەل،

لیبیایی، فرەنسی، بەریتانی، ئەمەریکی و... هتد، ئەمەریکا و هاوپەیمانە ئەوروپییەکانی، تەنانەت قەزافیش، دۆڕاوی یارییەکەن، یان دەبن، زوو یا درەنگ دەدۆڕێن. ویستی دیموکراتییانەی گەلی لیبیایی هەر سەرکەوتوو دەبێ و بەسەر هەموو ئەمانەدا زاڵ دەبێ. تاکە پرسیار ئەوەیە چۆن ئەمە دەکرێ. قەزافی ئەم راپەڕینە دیموکراتییەی لە خوێن وەردا، ئەمە رێی پێ نادرێ شێوە وەرگرێ لە ئیختیارەکانی سەردەمی دوای قەزافی. گەلی لیبیایی، زاراوەیەکی گشتییە و ناکرێ کەم بکرێتەوە بۆ ئاستی یاخییەکان کە چەکیان هەڵگرتووە بگرە دەبێ بە داهاتوویەکی مەدەنی و دیموکراتییانە سەیر بکرێن، دەبێ بیر لە دروستکردنی دامەزراوەگەل بکەنەوە، لە جیهانێک کە تەواو جیاوازە لەو دوکتۆرەی دیموکراسی کە لە قوتابخانەی لەندەن بۆ ئابووری هێنراوە بۆ سەیفولئیسلامی قەزافی، ئەو پیاوەی کە دەبێتە پاشا.

کلێشە و پێکهاتە کۆنەکانی هاریکاری یان ئۆپۆزیسیۆن چیی تر مانایان نەماوە. نە هاریکاریی کوێرانە بۆ پێکهێنانی دامەزراوەی باشی دیموکراسی، نە لێکترازاندنی ئۆپۆزیسیۆن بۆ ئیمپریالیزم بۆ نێو ڕاپەڕینگەلی دیموکراتی گوماناوی، بەشێک لەو رەوش و سیاقە پێک دێن، ئەم بەشە برێتییە لەو ساتە مێژووییەی شۆڕش کە دەمێکە چاوەڕێمان دەکرد.

ئێمە دەبێ چاوێکمان لە دیارییەکە بێ، ئەویش ویستی دیموکراتی گەلە، ڕادەپەڕن بۆ داواکردنی دامەزراوەی باشی ئازادیی مەدەنی و دادوەریی کۆمەڵایەتی. یو ئێن وەک چەکێکی دیپلۆماسیی ئەمەریکا و هاوپەیمانە ئەوروپییەکانی و تۆقینە ئیمپریالییەکان کار دەکا، هەروەها بەهیچ خەیاڵێک نوێنەرایەتیی ویستی گەل ناکەن لە سەرانسەری جیهان. ئەمەریکا هیچ دەسەڵاتێکی ئەخلاقیی نییە تا لای ڕاپەڕینگەلی دیموکراتی بگرێ، هەروەها ناتۆ سەرکۆنەی کوشتارەکەی قەزافیی کردووە بۆ خەڵکی خۆی بۆ ئەوەی هەر لە دەریای ناوەڕاستدا بمێنێتەوە و بیکاتە شانۆیەک بۆ

ئۆپەراسیۆنەکانی خۆی.

ڕاپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی واقیعن، شەرعیەتیان تەواوە و هیچ قسەیان لەسەر نییە. نابێ لە ئاستیان کەم بکرێتەوە بەهۆی لەدەستدانی ئۆتۆنۆمییان، واتە شەرعیەتیان لەدەست دا بەهۆی هەوڵگەلی دووڕووان و هەلپەرستان بەهۆی دەسەڵاتگەلی سەربازی بۆ لە باوەشگرتنی یان کپکردنی. ئەوەی میسرییەکان دەستیان کەوتووە لە گۆڕەپانی تەحریر بیرۆکەی خودی دیموکراسی نوێ دەکاتەوە. هەروەک جۆرجیۆ ئاگەمبن لەبارەی ئەوروپای هاوچەرخەوە دەڵێ:

> ئەمرۆ ئێمە پشتگیریی زەبەلاحی و باڵادەستیی حکوومەت و ئابووری دەکەین، ئەوە گرینگترە لە هەر شتێک ئێوە پێی دەڵێن سەروەریی جەماوەری، ئەمە دەربڕینێکە ئێستە هەموو ماناکان لەخۆ دەگرێ. وڵاتانی دیموکراسیی رۆئاوا باجی کەلەپوورێکی فەلسەفی دەدەن چونکە بۆ ماوەیەکی درێژ خۆیان ئەزیەت نەدا لە نزیکەوە سەیرێکی بکەن.

هەروەها دەڵێ: بیرکردنەوە لە حکوومەت وەک دەسەڵاتێکی سادەی جێبەجێکار هەڵەیە و یەکێکە لە هەڵە هەرە کوشندەکان کرابێ لە مێژووی سیاسەتی رۆئاوا. گۆڕەپانی تەحریر ئەمڕۆکە پێگەیەکی سیمبولی دووبارە بیرکردنەوەیە لە تەواوی فەلسەفەی سیاسی کە خۆشحاڵانە دەتوانێ زاڵ بێ بەسەر کارەساتی بێ مانای "رۆئاوا"ی تژی لە کۆد چونکە ئەو حکوومەت پێناسە دەکاتەوە بەزاراوەی زۆر نزیکتر لە سەروەریی جەماوەری، تەنانەت پێش ئەوەی وەربگێڕدرێتە سەر دامەزراوەگەلی ئازادیگەلی مەدەنی. وێ دەچێ نە حکوومەت و نە ئابوورییش (پرسە کاریگەرەکان لە چەمکی شۆڕشی هەننا ئارندت) لە راستیدا مەرامی سەرەکیی ئەو شۆڕشانە نین، کە لەوانەیە لە باتیان ویستی سیاسیی گەل بن، بەدامەزراوەییکردنی کۆمەڵایەتییە و، بەچەمککردنی فەلسەفی و تیۆری.

دروستکردنی بزووتنەوەی مافەیلی مەدەنیی سنووربڕ

لەوەتەی سەرهەڵدانی بزووتنەوەی سەوز لە ئێران لە حوزەیرانی ٢٠٠٩، من ناوم لێ ناوە "بزووتنەوەی مافەیلی مەدەنی". ئەم ناولێنانە دەکەوێتە ژێر کاریگەریی دوو هەلومەرج: یەکیان، ئەم پرسیارەیە "کوانێ دەنگم؟"، کە دەگەڕێتەوە پێش سەردەمی کۆماری ئیسلامی، ئەم پرسیارە هەر دەمێنێتەوە، دووەمیان، ئەوەیە یان کۆماری ئیسلامی ئەم بزووتنەوەی مافەیلی مەدەنییە دەحەوێنێتەوە و دەژی یانیش وا ناکا و رای دەماڵێ. هێزی شۆڕشگێڕیی بزووتنەوەی سەوز دەکەوێتە ناو داواکردنی ئازادیگەلی مەدەنی و دەستەبەرکردنیان، ئەمەش خاڵی لەتکردنی ئەمەریکییە لە نێوان شۆڕشگەلی فرەنسی و ئەمەریکی. بوون یان وێرانبوونی کۆماری ئیسلامی نیشانەی بزووتنەوەکە دەخوێنێتەوە کە "گۆڕینی ڕێژیم"ە، پارێزکاری نوێ و لیبرالەکانی ئەمەریکا، ئەوانەی کاریگەریی کۆماری ئیسلامییان لەسەرە، ئەوانیش مەبەستەکە بەگۆڕینی ڕێژیم دەخوێننەوە، یەکیان لەبەر سەرسامی و پشتگیریی ئێرانە، ئەوی تریان لەسەر گاڵتە و سووکایەتیکردنە بە ئێران. "گۆڕینی ڕێژیم" لەو کاتە بەدواوە، زاراوەیەکی کۆدی سیاسییە لە گوتاری نوێی واشنتۆندا، هاوکات زاراوەیەک کۆماری ئیسلامییش کەیفی پێ دێ، چونکە بەکاری دێنێ بۆ داماڵینی متمانەی بزووتنەوەی سەوز و دەیبەستێتەوە بە ئەمەریکا و ئیسرائیل. بەڵام لە ناخیدا، بزووتنەوەی سەوز هەر بزووتنەوەی مافەیلی مەدەنی دەمێنێتەوە، کە باڵە چاکسازی و شۆڕشگێڕییەکانی یان ئەوەتا هێزێکی میانڕۆیانەتر یان رادیکالانەتری پێ دەدەن.

ئەمە هەڵسەنگاندنی من بوو بۆ بزووتنەوەی سەوز پێش سەرهەڵدانی بەهاری عەرەبی، کە ئەویش لە سەرەتای حوزەیرانی ٢٠١١دا گوتم دەکرێ بە بەشێک لە وەڵامی بزووتنەوەی سەوز بێتە تەماشاکردن، ئێستەش هەر

هەمان قسە دەكەم. بەهاری عەرەبی جوگرافیای خەیاڵی ناوچەكە دەگۆڕێ لە رێگەی نزیكتركردنەوەی هەموو ئاسۆكانی بزووتنەوەكە و پێدا پێدا شۆڕشگەلی ئێرانی-عەرەبی، سونە-شیعە، ناشنالیست-سۆشیالیست، لەتبوونی عەلمانی-ئیسلامی دوور بخاتەوە لە رەگەزپەرستی. جەزیرە لینكێكی گرینگی گەیاندنە لەنێو ولآتانی عەرەبی و بەرەی سەرەكییە لەم راپەڕینگەلە شۆڕشگێڕانە، ئەمە شتێكە نكوڵیی لێ ناكرێ. ئێران ولآتێكە بە عەرەبی قسە ناكا (بێ لە هەندێ بەشی بچووكی باشووری ئێران)، بۆیە بەر كاریگەریی جەزیرە ناكەوێ. كەناڵی جەزیرەی ئینگلیزی زۆر گرینگە لە بەگەردوونیكردنی راپەڕینگەلی دیموكراتی ناوچەیی.

شۆڕشەكان گەردوونین، لە ولآتێكەوە دەپەڕنەوە بۆ ولآتێكی تر و دەشكەڕێنەوە، حكومەتەكان لە بنڕا هەڵدەتەكێنن و دەگۆڕن، بۆیە پێگەی نوێی خۆیان دەبێ، سووكایەتی دەكەن بە حوكمڕانی جێگیر (لە راستیدا بەهاری عەرەبی بیرۆكەی بنەڕەتی حوكمڕانی بەشێوەیەكی گاڵتەجاڕی ئەرك و پێكهاتەی بۆ دروست دەكا)، ئەمەش جێگرەوە بۆ بەرهەمی مەعریفە پێویست دەكا، واتە، رۆژنامەی نیویۆرك تایمز چیی تر ئەو رۆژنامەیە نییە تاكە سەرچاوەی تۆمار و متمانە بێ. دژایەتیی نهێنی (نموونە، بەڵگەنامەكانی فەڵەستین لەلایەن ویكیلیكس بڵاو كرایەوە)، دژایەتیی زانیاریی هەڵە، دژایەتیی شاردنەوەی شتەكان لە رێی پڕوپاگەندەوە ئێستە بووە كارێكی گرینگ بۆ خوێندنەوەی واقیع. ئەم هەموو پرسیارە هەر تەنیا بەرهەم نین، بگرە پەرتبوونی زانیارییەكەیە. ئەو رێژیمەی گرێ دراوە بەو سیاسەتە وا ئێستە دەگۆڕێ، بەهۆی گۆڕینی ئەو جیهانانەی ئێمە تێیاندا دەژین، ئەمەش تەنیا لە رێی بەرەنگاربوونەوەی دەسەڵات نییە. گەردوونیبوونی ئەم راپەڕینگەلە شۆڕشگێڕانەیە، لە ئاكامدا، رەچەی خۆی دروست دەكا بەهۆی فراوانبوونی فەزای گشتی بەشێوەیەكی سیستماتیكی و بەردەوام، ئەمەش گرینگە بۆ پیادەكردنی ئازادیگەلی مەدەنی.

زاراوەی "بزووتنەوەی مافەیلی مەدەنی" پێویستی بەهەندێ سیفەت هەیە، لەبەرئەوەی زاراوەکە زۆر شووراوەتەوە لە ماوەی نیو سەدەی رابردوودا و هەروەها زیاتر خراوەتە پاڵ چینێکی مامناوەندیی خۆشحاڵ. هەروەک تۆماس ف. جاکسن خستوویەتە روو لە کتێبە گرینگەکەی بەناوی "مافەیلی مەدەنی بۆ مافەیلی مرۆیی: مارتن لوسەر کینگ جونیەر و، خەبات لە پێناو دادوەریی ئابووری، ٢٠٠٦" بزووتنەوەی مافەیلی مەدەنیی ئەمەریکی، کە مارتن لوسەر کینگ ئەخلاقی و سیاسی رابەری بوو، زۆر رادیکالتر بوو لە داواکارییەکانی بۆ دادوەریی ئابووری، ستایش بۆ دیموکراسیی کۆمەلایەتیی ولاتانی سکاندەناڤی و، رەخنەی رادیکالی لە سەرمایەداریی ئەمەریکی. ئەگەر بێتو لەگەڵ تۆماس جاکسن بەنێو سەرهەڵدانی بزووتنەوەی مافەیلی مەدەنیی ئەمەریکادا بچین، دەبینین چۆن لە رێی پێشڤەچوونی ئەم رووداوە گەورانەی وەک مۆنتینیگرۆ، ئەلبانیا، بێمینگهام و رێپێوانەکانی واشنتۆن، تێگەیشتنێکی رادیکالانەتر بۆ ئەم رووداوە گەورانە پەیدا بوونە. لە کەیسی ئەم راپەرینگەلە شۆڕشگێڕییانەی ئێستە لە گەلێ شوێنی ئاسیا و ئەفریقیا، ئێمە بزووتنەوەیەکی سنووربڕی مافەیلی مەدەنی دەبینین، بزووتنەوەیەک تژی لە داواکاری بۆ گرێنتیی دامەزراوەیی دادوەریی ئابووری، شتێکە ئەم ولاتانەی پڕ کردووە لە ماوەی نیو سەدەی رابردوودا لە ماوەی سەردەمی پۆستکۆلۆنیالدا.

من پێشنیازم کردووە باڵی ئێرانی راپەرینگەلی دیموکراتی لە ناوچەکان بەشێوەیەکی دیالێکتیکی بەرادیکالی کراوە. ئەم پێگەیە سەری لەوانە شێواندووە کە هاوسۆزن لەگەڵ خوێندنەوەکەم و ئەوانەش کە دژین. بزووتنەوەی سەوز بەرادیکالی کرابوو وەک وەلامێک بۆ بەهاری عەرەبی، کە تێیدا داوا بۆ ئازادیگەلی مەدەنیی بە پەلەتر و باشتر خرانە روو، بۆیە دەبوایە لەسەر بنچینەیەکی رێکخراوەیی دەست پێ بکا و کرێکار، ئافرەت و رێکخراوگەلی خۆبەخشانەی ئافرەتان و قوتابیانیش بگرێتەوە. راپەرینگەلی

دیموکراتی کاریگەرییەکی گشتگیرییان هەبوو، کاریگەرییەکی سنووربڕ کە کاریان لە هەموو ڕووداوگەلی نیشتمانی کرد. کەواتە مەبەستم لە "بەرادیکالیکردن" واتە داوای ئازادیگەلی مەدەنی، سەربەخۆبوونی یەکەتییەکانی کاریش دەگرێتەوە، ڕێکخراوگەلی مافەیلی ئافرەتان، ئەنجوومەنگەلی قوتابیان، هەموو ئەمانە بەرادیکالی کرابوون، ئەمە زۆر پێویست و بەپەلە بوو بۆ بزووتنەوەی سەوز بۆ کێلانی پێوەندییەکی چالاک لەگەڵ بەهاری عەرەبی، هەروەها بۆ هەردوو بزووتنەوە بۆ قووڵکردنەوەی پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکانیان بۆ نێو کەرتگەلی تایبەتیتر.

بەرادیکالیکردنی ڕاپەڕینگەلی دیموکراتی مانای ئەوە نییە بزووتنەوەکان پەنا ببەن بۆ کاری توندوتیژیی کوێرانەی نابەجێ، کە ڕێژیمگەلی حوکمڕان دڕندانە سەرکوتیان دەکا، ئەمە بەرسڤێکە ئێمە لە ئێران، سووریا، بەحرێن و لیبیا بینیمان. ئەمانە کاتی بێهیوایین، لە ئەورووپا، لە ئەمەریکای باکور و لە جیهانی موسڵمان و عەرەبان. پێویستە ئێمە ڕادیکالانە جارێکی تر بیر بکەینەوە ئەمە مانای چی دەبێ، هەروەها بە چ میکانیزمگەلێکی تایبەت، جیهانێکی دادوەرانەتر و هاوسەنگتر بنیات بنێین. بەرەنگاری بەردەوامی خەڵکی بێ چەک، ئەو جۆرەی ئێمە لە سووریا بینیمان بەتایبەتی لەوەتەی ئاداری ۲۰۱۱، هەرچەندە توندوتیژ نەبوو بەڵام داواکان ڕادیکالی بوون، لە چاکسازیی دەستووری تێپەڕیان کرد بۆ ڕووخانی ڕێژیم، ئەمە ڕێ خۆش دەکا کەوا داهاتووی دیموکرات لە ڕێی کێلانی بازنەی گشتی و گفتوگۆی مەدەنییانەوە دەبێ. هەرچەند توندوتیژیی کوێرانە خەوشدار و بێ کاریگەر بێ، ئەوا گوێڕایەڵنەبوونی ناتوندوتیژیی مەدەنی هەرگیز سەرکەوتوو نابێ تا بزووتنەوەکان دەست نەکەن بە تێکەڵبوون لەگەڵ خەڵکی ئاسایی و پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکانی کرێکاران، ئافرەتان و بزووتنەوەگەلی قوتابیان. جووڵاندنی ئەو پێکهاتانە هۆیەلی سەرەکین کەوا دەتوانن سەرکەوتنی ڕاپەڕینگەلی شۆڕشگێڕانە مسۆگەر بکەن. ڕووخاندنی دیکتاتۆرێک لێرە و

لادانی شێخێک لەوێ یەکسان نابێ بە دیموکراسی یان دادوەری. ئەوەی پێویستە ئەمانەن: بەرگەگرتن، خەڵکی گشتی و دەزگە خۆبەخشەکان کەوا داوای ئازادیگەلی مەدەنی و مافەیلی دیموکراتی دەکەن، بەزاراوەی تایبەت و ورد داوای دەکەن و بەدەستی دێنن. پێکهاتەی ئەو دەزگایانە هەر تەنیا دەسکەوتگەلی دیموکراتی ناپارێزن بگرە زاراوەکانی تێکەڵبوون بەچوارچێوەی گەورەتری سەربازیی ئەمەریکا و هاوپەیمانە ناوچەییەکانی دەگۆڕێ. سیفەتی ناتوندوتیژیی ئەم جۆرە پێکهاتانە ئەمەریکا و هاوپەیمانە ناوچەییەکان و هێزەکانی هاوشێوەیان رووت دەکاتەوە لە ناوەندی چەوساندنەوە یان بەلارێبردنی راپەڕینگەلی دیموکراتی.

سیفەتی ناتوندوتیژی و لەقکردنی بنچینەی راپەڕینگەلی دیموکراتی و بناخەکانی فەزای گشتی کە ئێستە وا دەست پێ دەکەن ئاکامیان دەبێ لەودیو خلاسبوونی گەندەڵی و رووخانی رێژیمگەل. پێگەی تازە پەیدابووی بازنەی گشتی و ناساندنی ئازادیگەلی مەدەنیی تەواوی بنکە سەربازییەکانی ئەمەریکا بێ مانا و پووچ دەکەن. ئەمە هەر تەنیا راست نییە بۆ فیرقەی کەشتیگەلی پێنجەمی ئەمەریکا لە بەحرێن، بگرە تەواوی ئۆپەراسیۆنە گەورە سەربازییەکانی ئەمەریکا لە ئەفغانستان و عێراق، گەورەترین بنکەی سەربازیی ئەمەریکا لە ناوچەکە، ئیسرائیل. تەواوی تۆڕی بنکەکان لە دییێگۆ گارسیا لەنێو زەریای هیندی، لە دەوری دەریای عەرەبی، کەنداوی فارس، بەدرێژاییی رێگە بۆ کەنارەکانی باکوری ئەفریقیا و تا سەرەوەی ئیسرائیل و پاشانیش بۆ باکوری ئاسیای ناوەڕاست و ناوچەی قەوقاس، بەکورتی، بنکەی ئیمپراتۆری ئەمەریکی بەتەواوی، هەمووی ئێستە لەژێر پرسیاردایە. بنکەکان ئێستە لەژێر مەترسیدان نەک لەبەر تاڵیبان لە ئەفغانستان یان قاعیدە لێرە و لەوێ، بگرە لەبەر شکۆمەندی و ئاکامەکانی گۆڕەپانی تەحریر و مەیدانی ئازادییە، لەوێ ویستی دیموکراتی ناتوندوتیژیی گەلان ڕووبەڕووی دووانەی ستەمکار و حوکمڕانەکان دەبنەوە.

ململانەی قارەمانانەی نێوان گەلی سووریا و دیکتاتۆریەتی بەشار ئەسەد بێنە بەرچاوت. سوورییاییەکان راپەڕین لە دژی سەرکوتکردنی دڕندانەی راپەڕینگەلی ناتوندوتیژ و دیموکراتییان بەدەستی هێزی سەربازی هەفتە دوای هەفتە، مانگ دوای مانگ، کە بە هەزاران دەمرن و بە سەتان هەزاریش دەگیرێن، هەروەها تەنگژەیەکی گەورەی مرۆیی لەسەر سنووری سووریا و تورکیا. ئەوەی لە سووریا بەزێنراوە بە دەستی رووتی گەل هەر تەنیا دیکتاتۆریەتی ئەسەد نییە، بگرە لۆجیکی توندوتیژیی هێزی سەربازیی ئیسرائیلی و ئەمەریکی لە ناوچەکەدا.

دەیەم

یاخیبوونی دواخراو

لە وتارێکیدا بۆ جەزیرە لە سەرەتای سێپتێمبەری ٢٠١١ بەناونیشانی "وردەکاریی ئاڵۆزی لەتبوونی شیعە-سونە لە بەحرێن"، پسپۆڕ لە کاروباری رۆژهەڵاتی ناوەڕاست شیرین سادقی سەرنج لەبارەی رووداوگەلی کراوە لە بەحرێن دوور دەخاتەوە لە گفتوگۆی سەرەکی لەبارەی لەتبوونی مەزهەبی و بردنی بەرەو مێژووی کۆلۆنیالی و ئیمپریالی و لەقکردنی پێگەی وڵاتە بچووکەکەی عەرەب و ئارەزووەکانی بۆ پێوەندیکردن بە بەهاری عەرەبییەوە. بەحرێن، وەک گەلێ وڵاتانی تر لە ناوچەکە و جیهان، سادقی دەڵێ، قوربانییەکی تری دارشتنەوەی نەخشە بوو لەلایەن بەریتانیا، بەرژەوەندییەکانی بزنسی ئەمەریکی و هەروەها تێکەڵبوونی ئەو هێزانە. ئەم قسە پڕ مانایە راستییەکە پاشماوەی داگیرکاری و مێژوویەکی تژی لە دڕندایەتی دەگێڕێتەوە، لەبەرئەوەی ئەو مێژووەی داگیرکاری ئێستە بووەتە مێژووی ئیمپریالیزمی ئەمەریکا. چەندان سەدەیە، بەریتانیا پشتگیریی هۆزی سونەی خەلیفەی کردووە، خێزانێکە بنەڕەتەکەی هی نیوچە دوورگەی سعوودیە، هەروەک حوکمڕانانی بەحرێن، خۆیان دەخەنە نێو هەر ماڵباتێکی خەلیفە کە خۆیان لە ئێران وەدوور دەگرن، یان گەورەترن لە بەرژەوەندییەکانی گەلی بەحرێنی و لە سەرووی بەرژەوەندیی بزنس و دەسەڵاتدا بن. بەواتایەکی تر، لەنگەرگرتنی بەرژەوەندییەکانی داگیرکاری تێکەڵ دەبێ بە فراوانبوونی ئیمپریالی ئەمەریکی، ئەمەش دەبێتە هۆی دروستبوونی جیۆپۆلەتیکی راستەقینە لە ناوچەکە، ئەمەش بەشێوەیەکی

سیستماتیکی ڕێژیمگەلی حوکمڕان دوور دەخاتەوە لە گەلی خۆیان و دەیانخاتە ناو ڕەوتی داگیرکارییانەی خۆیان بۆ خزمەتی کۆمپانیا نەوتییەکان و بەرژەوەندییەکانی تریش.

هەروەک سادقی باسی دەکا، ڕێژیمی حوکمڕان لە بەحرێن بەهەموو شێوەیەک هەموو داواکارییەکی بەرژەوەندییەکانی ئەمەریکا و بەریتانیای داگیرکاریان جێبەجێ کردووە چونکە ئەو دوو داگیرکارە پاڵپشتیی دەسەڵاتی ئەوێ دەکەن:

> چەندان نەوەیە، حکوومەتی خەلیفە کاری سەرەتا و یەکەمی ئەوە بووە بەشێکی زۆری لە دانیشتوانی بەحرێنی سەرکوت کردووە و قەدەخە بووە بۆیان لە حکوومەت و هێزی سەربازی دەنگیان هەبێ، بۆ ئەوەی بسەلمێنێ کەوا خەلیفەی ژێردەستە هەر لە سەرەتاوە خزمەتی مەرامێکی کردووە و دەیکا. بەحرێنی ئەسڵی، ئەوانەی باو و باپیرانیان ئێرانییە، یان ئەوانەی شیعەن و لە حکوومەت قەدەخە کراون، بێ لە چەند وەزیرێکی چاورەش، هەموو ئەمانە بێبەش کراون لە خزمەتی سەربازی و هێزەیلی تەناهی. هەروەها جیاکارییان بەرامبەر دەکرێ لە کایەی پەروەردە و دەرفەتەکانی دامەزراندن، هەموو ئەمانە لە وڵاتێکدا دژی چینێک دەکرێ کە زۆرینەن.

ئەمە حوکمڕانیی مەزهەبی نییە. حوکمڕانیی خێڵەکییە درێژەی پێ دەدرێ لە بەرژەوەندیی ماڵباتی حوکمڕان کە خزمەتی ئیمپڕاتۆر دەکا. زۆرینەی حوکمکراو شیعەن. بەڵام ئەگەر بێتو خەڵکی مەریخیش بن، ئەوا سروشتی ڕێژیمەکە هەروەک ئێستە دەبێ کە هەیە. لە ئەنجامدا، بەحرێن، کە وڵاتێکی زۆر بچووکە، مایکرۆسۆمێکە لە تەواوی ناوچەکەدا، تێیدا تاکە جێگرەوە بۆ وەلانانی ڕێژیمگەلی گەندەڵ هەر چانسی سیستمێکی ئاینی ئیسلامی بووە.

بەڵام ئەمە جێگرەوەیەکی راستەقینە نەبوو، هەر ئەمەشە هێزی لۆجیک و مێژوویی بەهاری عەرەبی.

قسەکانی سادقی قورسایی مێژووی ژێردەستەیی دەخەنە روو لە کاتێکدا موسڵمان و عەرەبەکان وا کۆتایی ئیمپریالیزمی ئەمەریکا دەبینن. کاتێ فیشەکی ئەمەریکی بە چەکی هێزەیلی تەناهیی بیانی دێتە تەقاندن بۆ سەر جەستەی بەحرێنی و بەرزیش دێتە نرخاندن لەلایەن حوکمڕانانی بیانی، واقیعی تاڵی سیاسەتی داگیرکاری و ژێردەستەیی سەدەی بیست و یەک روونتر دەکا. ئەوەی دەبێ لە مێشکدا بمێنێتەوە هەر تەنیا سێبەری ژێردەستەیی نییە بگرە واقیعی ئیمپریالیزمی پۆستمۆدێرنە: لەبەرئەوەی زۆربەی دوورگەکە خەبات دەکا لە دژی جیاکاری لەبەرئەوەی شیعە یان سونە یان هەردووک، تەواوی باشووری بەحرێن بنکەیەکی سەربازیی ئەمەریکییە کە تێیدا گەنجانی تۆقێنراوی ویلایەتی ئەلاباما و ئایۆوا بەنێو شەقامەکاندا دێن و دەچن تا چیلی بخۆن یان هەمبەرگرێک لە فەدرەکەرس بخۆن. ئەوانیش سەربازن لە یارییەکدا کەوا هیچ سوودی بۆ خەڵکی ئاسایی نییە. بەهۆی راستی و بەڵگە مێژوویییەکان، شیرین سادقی دەگاتە ئەم قەناعەتە:

> ئەو لەتبوونە مەزهەبییەی بەحرێن کارێکە بۆ سادەکردنەوە و قۆرخکردنی لەتبوونێکی گەورەتر: واتە حکوومەتێکی ژێردەستە لە بەحرێن لەژێر باڵی ئەو لەتبوونە جێگیر کراوە کە هیچ پێوەندییەک یان سۆزێکی نییە بۆ گەلی بەحرێن.

هیچ لەو ژیری و بیرتیژییە بوونی نابێ ئەگەر بێتو خۆمان تەلبەند بکەین بەو شتانەی لە نیویۆرک تایمز بڵاو دەکرێنەوە، کە تێیدا، لەسەر هەمان پرسی بەحرێن و ئەولاتریش، سەید وەلی رەزا ناسر جارێکی تر پف دەدرێ و دێ باسی لەتبوونی مەزهەبی دەکا. ناسر دووبارە باسی ئەو بیرۆکەیە

دەکا کە کاتی خۆی لە لووتکەی کارە دڕندانەکانی ئەمەریکا لە عێراق باسی کردبوو: کەوا سعوودی و ئێرانییەکان کێبەرکێیان لەسەر دەسەڵات، یەکیان نوێنەرایەتیی زۆرینەی سونەی موسڵمان و ئەوی تریان زۆرینەی شیعەی موسڵمان دەکا. ناسر دەیەوێ ترس و تۆقین بڵاو بکاتەوە:

دیمەنی ململانەیلی خوێناوی، کوشتن و بۆردمانگەل، پاکتاوی مەزهەبی و تەنگژەی پەنابەران لە بەیرووتەوە تا مەنامە، بوونەتە هۆی ناسەقامگیری و خۆشکردنی ئاگری ڕکابەریی ناوچەیی، ئەمانە هەمووی کۆتا بە هیواکانی بەهاری عەرەبی دێنن. دەنگەیلی رادیکالی لە هەردوولا قازانج دەکەن. لە بەحرێن، لبنان، سووریا و عێراق، ئەمە دەمێکە رووی داوە.

لێرەدا ناسر بەئاشکرا لۆمەی مەزهەبچییەتیی موسڵمانان دەکا بۆ هەر ئەگەرێکی توندوتیژی لە داهاتوو، وەک چۆن دڵڕەقانە هەمان کەیسی لە عێراقدا دروست کرد. وشەیەک نییە لەبارەی بنکەی سەربازیی ئەمەریکییەوە، یان لەبارەی دەسوەردانی سعوودی لە بەحرێن بۆ سەرکوتکردنی راپەڕینی شۆڕشگێڕی، کە دەستی پێ کرد و خالی بوو لە هەر لەتبوونی مەزهەبی. وشەیەکی نییە لەبارەی کۆمەڵگەی مەدەنی و رەوتی ئەخلاقی ویستی دیموکراتییەوە. ئەوەی لە باتیان بۆمان دێ تەنیا شیعە و سونەیە، کە تەواو یەک دەگرنەوە لەگەڵ ئەوانەی پێش سەردەمی ژێردەستەیی ناسر لە کاتی سەردەمی ئیمپریالیزمی بەریتانی.

ئەو گورزەی کە ئەم جۆرە شرۆڤەکارەی سیاسەت و سەربازی دەیوەشێنن بۆ بەهاری عەرەبی لە باتیی بەرژەوەندییەکانی ئەمەریکا، یەکسانکردنی دیموکراسی بە ئامانجە ئیمپریالییەکانی ئەمەریکا، سنووردار ناکرێ بەهۆڵەکانی دەسەڵاتی ئەمەریکا کە ناسر زۆرجاران خزمەتیان دەکا. ئەمە یەکسەر لە هەموو میدیاکانی ئەورووپا ئاڵوگۆڕ کرا، یەکسەر کردیان بە چەک

و بە ڕووی بەهاری عەرەبییاندا تەقاند. لێرەدا شەڕێک هەیە لە رووی گێڕانەوەی شتەکان: چۆنیەتیی خوێندنەوەی بەهاری عەرەبی، چۆن تێکەڵی بکەی لەگەڵ باڵادەستییەکان. بێگومان پرسی سەرمایەداری پرسێکە دەستی لێ هەڵناگیرێ. بۆیە چڕنووکی سەرمایەداران کار دەکەن. لە وتارێکی گرینگدا، زە ئیکۆنۆمیست هەوڵی دا بەهاری عەرەبی ببەستێتەوە سەرهەڵدانی چینی مامناوەند لەسەر ئاستی جیهان وەک ئامێرێکی سەرمایەداری. تاکە شت لە توندوتیژی مەزهەبی ئەخلاقیی چینی مامناوەند و سەرکەوتنی بۆرژوازییە. کەواتە سەرمایەداری باشی کۆن وەڵامێکە بۆ ئاژاوەی موسڵمانان.

زە ئیکۆنۆمیست وەدوو ئەو لیدە کەوت لەبارەی راپەڕینی چینی مامناوەندەوە و لەسەری رۆیشت. چینی مامناوەند (وەک رەوتێک بۆ ئابووریی بازاڕی ئازادیی نیولیبرال) ئێستە زاڵ دەبێ بەسەر ئیسلامیزمدا، کە موسڵمانەکان خۆیان کارەکتەری سەرەکیی شانۆکەن. یەکەم جووڵەی مشتومڕی ئیکۆنۆمیست برێتییە لە بەجیهانیکردنی دیاردەکە و توخمی عەرەب و موسڵمان لە رەوتەکەی شۆڕشگێڕی دەهێنا دەرەوە. یاخیبوون لە وڵاتی چینیش هەر لە هەوادایە. لە ناوەڕاستی ئاب یەکێ لە هەرە گەورەترین خۆپێشاندان لەوەتەی خۆپێشاندانی گۆڕەپانی تیانێنمین لەسەر شەقامەکانی دالیان رووی دا، شارۆکەیەکی باکوری رۆهەڵاتە... راپەڕینی جیهانی دواتر دەگاتە دوورترین قوژبنی ئەمەریکای لاتین: ئەو چیرۆکە هەندێ سەدای دایەوە لە بەڕازیل، لەوێ دەرکردنی چەندان وەزیری لێ کەوتەوە. ناڕازیبوونەکە پاشان لە وڵاتانی دەوڵەمەندەوە دەگوێزرێتەوە بۆ وڵاتانی هەژار: لە وڵاتانی دەوڵەمەندا گەندەڵیی حکوومەت بەشێوەیەکی گشتی هۆکاری سستیی ئابووری بووە، لەگەڵ کێشەگەلی کۆنترۆڵکردنی داراییی گشتی. بەپێچەوانەوە، بازاڕە تازەکان گەشەی خۆیان پاراست، لە کاتێکدا خەرجی گشتی زۆربەی زۆری لەژێر کۆنترۆڵدا بوو. چی ئەم

ئاژاوەیەی دروست کردووە؟ شیکردنەوە بۆ هەڵە سیاسییەکانیان دەبێ لە شوێنی تردا بن. هەرە بەرچاوترینیان ئەوەیە هیندستان و چین، تا رادەیەکیش بازاڕە تازەکانی تریش، بەداوای سیاسیی ورووژێنراودا تێپەڕ دەبن بەهۆی گەشەی ئاستی چینی مامناوەندیان. کەواتە چینی مامناوەند هەستێ یان دابەزێ، هەردووکیان باشن بۆ پرسی سەرمایەداری، بۆیە راپەڕینی جیهانی لە پێناو سەرمایەداریی زیاتر و زیاتر بەنایاساییکردنی دڕندایەتیی نیولیبرال پێی گوترا "ئابووریی بازاڕی ئازاد".

ئەخلاقی چیرۆکەکە ئەوەیە ئەم چینە مامناوەندە داوای ئازادیی سیاسی دەکا بۆ پێوەندیکردن بە گۆڕانە کتوپڕەکانی وۆڵ ستریت، بەڵام ئەمە پێش بزووتنەوەی "ئۆکیوپای وۆڵ ستریت" پێشان درابوو لە ناوچەی داراییی نیویۆرک بەچەندان شێوەی جیاجیا. بەپێی قسەی مارتن راڤالیەنی بانکی جیهانی، ئیکۆنۆمیست بڵاوی کردەوە:

> چینگەلی مامناوەند (واتە ئەو کەسانەی لە نێوان ٢ تا ١٣ دۆلار بەدەست دێنن لە رۆژێکدا) ژمارەیان زۆر زیادی کرد لە نێوان ١٩٩٠ تا ٢٠٠٥ لە ئاسیای تازە پێشکەوتوو بووە ١,٥ ملیار. لە ٢٧٧ ملیۆنەوە لە ئەمەریکای لاتین بوون بە ٣٦٢ ملیۆن لە هەمان ماوەدا، هەروەها لە سەبسەهارای ئەفریقیا لە ١١٧ ملیۆنەوە بوونە بە ١٩٧ ملیۆن.

ئەم چینەی مامناوەند دەیەوێ دیموکراسیی ستایلی ئەمەریکا و ئەورووپای هەبێ:

> بەڵگەی راپرسی دەڵێ بەهاکانی چینی مامناوەند دیارن. لە رووپێوێک بۆ ١٣ بازاڕی تازە لەلایەن دەزگای پو گلۆباڵ ئاتیتیود لە واشنتۆن دی سی، چینگەلی مامناوەند کێشی زیاتر دەدەن بە رای ئازاد و هەڵبژاردنی ئازاد لە چاو چینی هەژار، کە کەمتر

گرینگی به پرسی ئازادی دەدەن، زیاتر هەژاریان لا مەبەستە.

کەواتە، بەکورتی، خەڵک یان هەژار و ئیسلامی یانیش چینی مامناوەند و پاڵپشتی دیموکراسی ستایلی ئەمەریکی بوون. ئیکۆنۆمیست دەیەوێ زیاتر بەهاری و عەرەبی و راپەڕینگەلی تر روون بکاتەوە، بەڵام هەر بەو زاراوانەی کە خۆیان و ناسر باوەڕیان پێی هەیە: تاکە شیکردنەوەیەک نییە بۆ چالاکی چینی مامناوەند. لەبەرئەوەی ژمارەیان زیادی کردووە، لە هەر کاتێک بێ ئەمەی ئێستە هەر رووی دەدا. بڵاوبوونەوەی خزمەتگوزاریی بچووکی بلۆگ بێگومان هەندێ جیاوازیی دروست کرد. کەواتە، کاری بلۆگ هۆکارێکە، بەڵام نەک یەکەتییەکانی کار و مانگرتن، نەک خراپیی کاری ئابووری و خراپیی ئەرکەیل. بۆیە چینی مامناوەند و بلۆگ دێنە پێشکێشکردن وەک شیکردنەوەیەک بۆ راپەڕینی سنووربڕ کە ئاگرەکەی داگیرسا لەلایەن سەوزەفرۆشێک کە لەبەر خراپی باری ئابووری ئاگری لە خۆی بەر دا.

ئا بەم شێوەیە خەڵکانێک هەن دەیانەوێ راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی بفرۆشن بەخۆیان و هەر یەکێکیش بیەوێ چیرۆکەکەیان بکڕێ، هەروەها شۆڕشگەلی کراوەیان بەسەردا بسەپێنێ: لەم ساتەدا، چالاکیی چینی مامناوەند بزووتنەوەیەکی نارەزاییە نەک هێزێکی سیاسی لە مانا گشتییەکەی. واتە، ئەوە بزووتنەوەی چینی مامناوەندە دەرکەوتووە و راپەڕیوە لە دژی گەندەڵیی سەرکردەکان و هەژاریی ئیسلامییە هەژارەکان، هەروەها ئەم نەخۆشییە تەواوکارییانەی یەکتر لەلایەن سەرمایەداریی جیهانییەوە دێتە چارەسەرکردن. بۆیە هەوڵ دەدەن بەپێی قسە و زاراوەی خۆیان شتەکانی نێو راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی بگۆڕن و بیلکێنن بە بەرژەوەندییەکانی خۆیان. هەر تەنیا بۆردمانەکانی ناتۆ نین کەوا ئاراستەی مێژووی ئەو شۆڕشانە دەگۆڕن بۆ بەرژەوەندیی خۆیان. شرۆڤەکاران و وتارنووسان چەندان پرسیاریان ورووژاندووە لەبارەی گێڕانەوەی بەهاری عەرەبییەوە بەپێی بەرژەوەندییەکانی نیوجێرسی، واشنتۆن دی سی، پاریس و لەندەن.

کەواتە چۆن بەهاری عەرەبی مامەڵە لەگەڵ هێرشە کتوپڕەکە، شێوازی گێڕانەوەکانی، کردەی سەربازی یەک لە دوای یەک دەکا، چۆن دەتوانێ جەخت لەسەر یەک مانای بکاتەوە، بەرەو کوێ دەچێ و گرینگییەکەی چییە؟ ئەمانە هەمووی وەبەرهێنانی کەمە بەڵام پێشخستنی پیشە بەهەر جۆرێک بێ دەشێ، هەروەها پابەندن بەحەواندنەوەی دەسەڵات. خۆشبەختانە میدیای باڵادەست دەستی کردووە بە بەردانی لای دەسەڵات بۆ ئەوەی هیچ شتێکی تر نەکا جگە لە پێشاندانی واقیع. ئەمە سەردەمی ویکیلیکسە، جەزیرە، ڕۆژنامەگەلی فەڵەستینی، ئەهرام، جەدەلییە، بلۆگ، فەیسبووک، یوتیوب، تیوتەرە بەخۆیان و توانا بەهێز، داهێنەر، ڕەخنەیی تەنانەت ئاژاوەگێڕیشیانەوە ئامادەن بۆ ئاشکراکردنی ڕاستییەکانی "برا گەورە". کەناڵەکان هێندە لێک دوور نین: نیویۆرک تایمز بە یەک کلیک دەبێتە جەزیرە، ئیکۆنۆمیست بە دوو کلیک دەبێتە گاردیەن، هەروەها عەرەب و غەیرە عەرەب بۆ ئەو کەناڵانە دەنووسن ڕۆشنبیران، ڕۆژنامەوانان، چالاکوانانی مافەیلی مەدەنی، شۆڕشگێڕەکان، بژاردەیەکی دەزگای سیخوڕی ڕەخنەیی بەشێوەیەک کە دەربڕینی ڕەگەزپەرستانەیان هەیە بەناوی "شەقامی عەرەبی"، ئەوەش لە گەورەکانیان فێر بوونە، هەموو ئەمان ناکرێ ڕەت بکرێنەوە. گۆڕەپانی تەحریر مەرجەعی سیمبولییە بۆ فەزای گشتی کە کۆمارێکی ئازادکراوە لەلایەن سەرنشینەکانی. ئەگەر بێتو ئەو ڕۆژنامانە وایان لە خەڵکی زەنگین و دەسەڵاتدار کردبێ بیانخوێننەوە، ئەوا پاشان گۆڕەپانی تەحریر هاواری کرد: گەل داوای ڕووخانی ڕێژیم دەکا، ڕێژیمێک کەوا نەک هەر سیاسییە، بگرە ڕێژیمێکە هەموو شتە.

بێگومان ئەم جۆرە تێگەیشتنانە لە ئیسلامیزم و مەزهەبچییەتی وەک ساتێکی پێناسەکراوی بەهاری عەرەبی، هەروەها وەک هەوێنی تۆقین و

نیگەرانییەکانی چینی مامناوەند و پاساوێک بۆ رەوتی نیولیبرال. هەروەها ئەمانە لایەنگر و پابەندی خۆیان هەیە لەنێو عەرەب، موسڵمان و شوێنەیلی تر. بەڵام ئاخۆ دەکرێ هەموو ئەمانە بۆ بەهاری عەرەبی لەوێ بن؟ هیچ بەڵگەیەک هەیە بۆ پێچەوانەی ئەمە؟ یەکێ بێگومان دەتوانێ باسی ئاکامەیلی کارەساتباری ئابووریی بازاڕی ئازاد و بەنایاساییکردنی نیولیبرالی بکا، نەک هەر تەنیا لە جیهانی عەرەبی و موسڵمانان یان تەنێ لە ئاسیا و ئەفریقیا، ئەمەریکای لاتینیش بە گشتی بگرە لە ناوجەرگەی ئەورووپا و ئەمەریکای باکوریش،. پەڕپووتی و چەقبەستوویی حکوومەتی ئەورووپی یەک لە دوای یەکیش. بەڵام کێشەکە نە راستییەکانی سەر ئەرزی واقیعە نە گێڕانەوە هەڵەکانە کەوا دێنە بەکارهێنان بۆ چۆنیەتیی خوێندنەوەی ئێمە بۆ جیهان. ئێمە پێویستە چوارچێوەی مەرجەعەکە بگۆڕین، ئامێری شرۆڤەکاری، بیرکردنەوە لە ڕەگ و ڕیشەوە بگۆڕین کە ئێمە بەکاریان دەبەین بۆ ئەو راستییانە و تێگەیشتنمان بۆ بەهاری عەرەبی. ئەوەی شرۆڤەکارانی ئیمپریالی، رۆهەڵاتناسان و رۆژنامەوانە گومڕاکان دەیکەین هەر تەنیا پێشاندانی ئەو راستییانە نییە کە لە بەرژەوەندیی خۆیاندایە، بگرە دۆخەکە بەشێوەیەکی ئەوتۆ ئاوەژوو دەکەنەوە، وامان لێ دەکەن بە هەڵە بیر لەو راستییانە بکەینەوە و تێیان بگەین. دەبێ ئەو تەڵەیە لادەین و خوێندنەوەمان لە شوێنێکی تردا بکەین. لە دەقگەلی رۆژنامەوانی، ئیمپریالیزمی و ئۆریەنتالیزمیدا دەبینین چۆن "راستی" خراوەتە نێو قاڵبێک و ناتوانێ ئەملا و ئەولا بکا، ئەمە خوێندنەوەیەکە بۆ واقیع لە رێی خزمەتکردنی دەسەڵات و بەرژەوەندییەکانی باڵادەستیی ئیمپریالی. لەبەرئەوەی ئەو بێ ویژدانە بگۆڕانەی "راستی" پێوەندییان بەدەسەڵاتەوە هەیە، قسەوباس و مشتومڕیان هەر لەسەر دەسەڵاتە، بەڵام لەبەرئەوەی ئێستە لایەنە شاراوەکانی دەسەڵات ئاشکرا کران و لاواز بوونە بەهۆی گۆڕانی مێژوویی و گۆڕەپانی تەحریر و لە رێی ویکیلیکسەوە، ئەو راستییەی

تەنازولات کە لە نێوان مەعریفە و دەسەڵاتدا هەیە ئاشکرا کرا، ئەمەش کارێکە هێندە باشە نەبێتەوە. رەوتی بڵاوکردنەوەی زانیاریی هەڵە کاریگەریی لەدەست دا و لاوازیی قسەکان چیی تر ناکرێ بێنە شاردنەوە لەودیو سەکۆی دەسەڵات. تەنیا چەند رۆژێک دوای ئەوەی ناتۆ دەستی کرد بەقسەی گەورە لەبارەی سەرکەوتنیەوە بەسەر لیبیادا، چەندان بەڵگەنامە دۆزرانەوە لە لیبیا کەوا ئاشکرایان کرد چۆن MI6 و CIA دەستیان تێکەڵ بوو لەگەڵ رێژیمی قەزافیی بکوژ.

راپەرینگەلی شۆرشگێری پشت نابەستێ بەهیچ پێکهاتەیەکی جێگیری ئایدیۆلۆجی و وابەستە نییە بەهیچ پارتێکی سیاسی. ئیسلامیزم، ناشنالیزم و سۆشیالیزم شەکەت بوونە و هەڵواسراون، تەنێ لەبەر ئیمپریالیزم نا کەوا ئەوانەی سڕ کردبوو و خستبوونیە نێو پێکهاتەگەلی نوێی ئیمپریالی. دژایەتیکردنی ئەم ئیمپراتۆرە پێویستی بەشێوازی نوێی بەرەنگاربوونەوە هەیە. هیچ پارتێکی سیاسی بەهەر شێوەیەک بێ رێی پێ نەدراوە گەشە و پێش بکەوێ لەژێر سایەی ئەو رێژیمە ستەمکارانە. ئەو کلێشە ستانداردەی کە رۆژنامەوان، رۆهەڵاتناس و شرۆڤەکارانی سیاسەتی ئیمپریالی ئەمەریکا بەهۆیانەوە بەشدارن لەو شۆرشانە، لە ئاکامدا، خزمەتی سنووردارکردنی شرۆڤەکارییەکان دەکا و دەیانخاتە ناو چوارچێوەیەکی هەڵەی مەرجەعەکان. لە راستیدا شۆرشەکان رەگیان هەیە لە رەوت و رەچەی قووڵی مرۆڤایەتی لە جیهانی عەرەبیدا، بۆیە پێویستیان بەسەکۆیەکی قووڵی مرۆڤایەتی هەیە وەک چوارچێوە و مەرجەعێکی دروست. رۆمانێکی سەنوڵڵا ئیبراهیم، شیعرێکی مەحموود دەروێش، یان فیلمێکی عالیە سلێمان چوارچێوەی زۆر کاریگەرن بۆ گەردوونی سۆزداریی ئەم شۆرشانە. زاڵبوونی دەقی ئەدەبی بەسەر کاری سیاسیدا، وەک ئەوەی من لێرەدا پێشنیازی دەکەم، رەوتێکی گرینگی کاری کۆمەڵایەتییە کەوا زۆر مانا بەچەندان رێی جیاواز دەبەخشێ بە شۆرشەکان. سروشتی ئەو زمانە

سیاسییەی لە هەناوی بەهاری عەرەبییەوە دێتە دەرەوە و ئێمە دەیبیستین پەرە بە فرە لایەنی ئەدەبی دەدا کە ناکرێ جێی ببێتەوە لەنێو چوارچێوەی ئایدیۆلۆجی و ئیمپریالی. پێوەندیی نێوان قسەی دەقگەل دەوەستێتە سەر تێکەڵکردنی دەقە ئەدەبییەکان. لە هەر جۆرە دەقێکی وادا، ئەکتەری کۆمەڵایەتی وشەکانی تر دەسازێنێ و لەگەڵ هێزی ناو ناخی خۆی تێکەڵی دەکا. لەبەر ئەو هۆیە، کتێبێکی لەم جۆرە لەلایەن مارا نەعمان بەناوی "فەزای شارستانی لە ئەدەبی هاوچەرخی میسری: پۆرترێتەکانی قاهیرە (٢٠١٠) یان کتێبەکەی نوها رەزوان بەناوی شیعری میسری لە سەردەمی مۆدێرنی عەرەبیدا: خوێندنەوەگەلی نوێ بۆ عامیە (٢٠١١) زۆر گرینگن بۆ تێگەیشتنمان لە شۆڕشی میسری، زۆر گرینگتر لەو گۆشانەی لە نیویۆرک تایمز یان زە ئیکۆنۆمیستدا بڵاو دەکرێنەوە کە هیچیان بەسەر هیچەوە نییە.

هەروەک لەم کتێبەدا پێشنیازم کردووە، رۆتین و بزوێنەرەکە لە پشت راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی بەشێکە لە یاخیبوونی دواخراو کە بوونە هۆی دەرکەوتنی پێدا پێدای جوگرافیای خەیاڵی ئازادیخوازی کە تێیدا بیرۆکەگەلی ئازادی، دادوەریی کۆمەڵایەتی و شکۆی مرۆیی خرانە پێش بۆ خەیاڵی بەکۆمەڵی شۆڕشگێڕەکان، خەیاڵێک دەمێکە هاتووەتە کێلان لە فۆرمی ئەدەبی و هونەریدا. شاعیران، رۆماننووسان، فیلمسازان، گۆرانیبێژان و گۆرانینووسان: ئەمانە تیۆریستی راستەقینەی بەهاری عەرەبین. بە خوێندنەوەی لافیتەکانی ئەم راپەڕینگەلە، کە پشت دەبەستێ بە یاخیبوونی دواخراو و لەنێو خەیاڵێکی ئەدەبیی قووڵەوە هەڵدەقووڵێ، دەمانخەنە ناوەڕاستی رێیەکی تژی لە خێروبێر، بەڵام بەگومان و نادیار، نادڵنیاییەک بەهۆیەوە رۆژنامەوان، رۆهەڵاتناس و شرۆڤەکاری ئیمپریالی پاشەکشێ دەکەن، بەڵام ئێمەنان بەرەو پێشەوە دەچین. لەم سۆنگەیەوە، ئێمە دەبێ کار لەگەڵ ئەوە بکەین کە دەیبیستین پێش ئەوەی دڵنیا بینەوە

لەوەی بەهاری عەرەبی چۆن قسان دەکا. ئەوەی ئێمە دەبێ بیری لێ بکەینەوە لەم سۆنگەیە نە وتار نە زمانە، بگرە دەستەواژەگەلی وەک "گەل دەیەوێ ڕێژیم بڕووخێ، یان گەل داوای ڕووخانی ڕێژیم دەکا" یان "ئێران بووەتە گارسۆن، شەرمە بۆ سووخۆران." ئێمە بەهیوایەکی زۆرەوە ئەم دروشمانە دەخوێنینەوە، پابەندین پێیانەوە، ئەمانە زۆر شت بۆ داهاتوو وەبەر دەهێنن.

پرسیاری لێ کرا ئاخۆ شەپۆلی هەنووکەی نارەزایی لە ناوچەکەدا بەڕاستی مانای ئەوەیە گەلانی عەرەبی دیموکراسییان دەوێ، بێرنارد لویس بەنادڵی وەڵامی دایەوە: "دیموکراسی مانای چییە؟ وشەیەک بە زۆر مانا دێتە بەکارهێنان، تەنانەت لە شوێنی جیاجیای ڕۆئاواشدا. هەروەها چەمکێکی سیاسییە کە هیچ مێژوویەکی نییە، هیچ تۆمارێکی نییە لە جیهانی عەرەبی و ئیسلامیدا."

> ئێمە، بەتایبەتی لە جیهانی ڕۆئاوادا، حەز دەکەین بە زاراوەی خۆمان بیر لە دیموکراسی بکەینەوە، کەوا سروشتی و ئاساییە، واتە دیموکراسی لای ئێمە بەمانای هەڵبژاردنەکان دێ بە ستایلی خۆمان. بەڵام پێم وایە هەڵەیەکی گەورەیە بەو شێوەیە بیر لە ڕۆهەڵاتی ناوەڕاست بکرێتەوە چونکە تەنیا بەرەو ئاکامەیلی کارەساتبارمان دەکا، هەروەک خۆشت لە زۆر شوێن دەیبینی. زۆر بەسادەیی دەڵێم گەلانی عەرەبی ئامادە نین بۆ هەڵبژاردنی ئازاد و دادوەرانە.

باشە کەی "ئەوان" ئامادە دەبن؟ کەی، تەواو، گەورە دەبن و دەبن بە مرۆڤی تەواو؟ باشە گرفت چییە لەگەڵ "ئەوان" (عەرەب، موسڵمان و ئاسیایی) وەها پۆلێنیان دەکەن و بەبێ توانایان دەزانن بۆ دیموکراسی، حوکمی یاسا، شکۆ و ڕێزی خود و شایستەیی؟ ئەمە چ جۆرە خەیاڵێکە

کەوا لە پیاوێک دەکا هێندە بەکەمی بیر لە مرۆی تر بکاتەوە، لە کاتێکدا تەواوی ژیانی خۆی تەرخان کردووە بۆ دیراسەکردنی "ئەوان"؟ وا دانێ ئەوەی بێرنارد دەیڵێ لەسەر موسڵمان و عەرەبان تەواو راستە، ئێ ئەوجا چی؟ کوانێ ئەو عەرەبانەی بەرەو گێرەشێوێنی دەچن، کە بەخۆزگەوە بیر لە وشەیەک دەکەنەوە کە بۆ ئەوان هیچ مێژوویەکی نییە؟ زۆر پێویستە ئەم جۆرە گفتوگۆیانە ئازاد و خالی بکرێنەوە لە کلێشەی ماندوو و بیری بۆگەنی رۆهەڵاتناسی. دەبێ هاوکێشەکە ئاوەژوو بکەینەوە: نەک رێ بدەین بەخوێندنەوەی خەیاڵی و بێ بنەما بۆ شۆڕشەکان، شۆڕشەکان دەبێ فێر بن سروشتی خەیاڵیی ئەم جۆرە قسانە بخوێننەوە.

کەواتە، لە دژی ڤینەی ئەم خوێندنەوانە، ئێمە چۆنین لە خوێندنەوە و تێگەیشتن لە راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی کە لە رووخساردا وێ دەچێ هەر لە خۆیانەوە دروست بووبن؟ مانای ئەم شۆڕشانە چین، هەروەها بە چ ئاراستەیەک و بەرەو کوێ دەچن؟ راپەڕینگەل بەهۆی پارتەیلی سیاسی نەهاتووەتە جووڵاندن، یان رێک نەخراوە لەلایەن دروشمی شەڕئامێزی ئایدیۆلۆجیی ناشنالیزم، ئیسلامیزم یان سۆشیالیزم، هەرچەندە هیچ یەکێ لەو ئایدیۆلۆجییانە بەتەواوی غیاب نییە لە گۆڕەپانەکە. لە غیابی ئەم کلێشە ئاشنایانەی سیاسی و ئایدیۆلۆجی، یەک لەو رێیانەی یەکسەر دەست بکەی بە بیرکردنەوە لەو پرسیارانە ئەوەیە تەماشای دەربڕینی دروشمگەل بکرێ لە راپەڕینگەل و بپرسی چۆن پێوەندییان بە پێگە و سروشتی شۆڕشەکانەوە هەیە. یان چۆن ئەو دەربڕینانە مانای گۆڕان دەگەیەنن لە کولتووری سیاسیی ناوچەکە؟ یەکێ لەو ئاستەنگانەی ئێمە دەبێ زاڵ بین بەسەریدا یان بەلایەنی کەم دانوستاندنی لەبارەوە بکەین گێڕانەوەگەلی ئەورووپییە لەبارەی کولتوورگەلی عەرەب و موسڵمانانەوە، بیرۆکەگەلی وەک "ململانەی شارستانییەتەکان" و "کۆتاییی مێژوو"، چەند لێکدانەوەیەکن دەیانەوێ بڵێن موسڵمانەکان توانای دیموکراسییان نییە، یان ناتوانن رێز لە حوکمی یاسا

بگرن، ئەمانە هەموو قسەی قۆڕ و بێ مانان دەمێکە بەبەردەوامی دووبارە دەکرێنەوە. ڕاستییەکەی ئەم کارانە، دەمێکە بەباشی کراون، لێرەش ناوەستن. بۆ وروژاندنی خاڵی سفری ئەم ڕووداوانە، دروشمی دەستەواژەیی کە بیستمان لە ئێران و جیهانی عەرەبی لە ٢٠٠٩ بەولاوە تازەترین و باشترین ئیمزای ڕاپەڕینگەلی شۆڕشگێڕین، نیشانە و ئاماژکەی ئیدیۆمین کە ئاوسە بە ئەگەر، هەرچەندە هێشتا زۆر زووە بۆ زانینی وردەکارییەکان. ئازایەتی، نادڵنیایی و کاریگەریی ئەو دروشمانە هەموویان پێناسەن نەک هەر تەنیا بۆ سەردەمی دوای ئیسلامی بگرە بۆ سەردەمی درەوشاوەی دوای ئایدیۆلۆجیا. هەروەک ئالان بادو ڕاستی گوتووە، دەمێکە کاتی ئەوە هاتووە واز لە پێناسە و پێشەکیی دیموکراسی بێنین تا لە واقیعی کۆمەڵگەکەمان تێ بگەین. ئەو "ئێمە"یە هی ڕۆژئاوا، ڕۆژهەڵات، باشوور و باکورە. ئەمە ئەو جیهانە تازە پەیدابووەیە کە هەموومان لە خۆ دەگرێ، هیچ کەس لە ئێمە بەتەنێ ناتوانی قۆرخی بکا و بیخوێنێتەوە.

ئەگەر وڵاتە یەکگرتووەکان، وڵاتانی یەکەتیی ئەوروپا و ئیسرائیل وڵاتگەلی دیموکراسین، باشە ناکرێ ئێستە بوێرین بپرسین ئاخۆ ئەم وشە، کە ڕیشەکەی دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی یۆنانییە کۆنەکان، هیچ شەرعیەتی نەماوە و ئێستە وەک ڕۆتینێکی جیهانی سیاسەت بەکار دێ و هیچی تر؟ لە نێوان ئەو وڵاتانەی پێیان دەگوترێ دیموکراسی (کە ئیمپریالیزمی ئەمەریکی و داگیرکاریی ئیسرائیل باشترین پێناسەیان بۆ هەیە) و ئەوانەشی دیکتاتۆرن (میسری موبارەک و تونسی بن عەلی باشترین نموونەن)، چۆن بتوانین بیر لە گرێبەستێکی نوێ بکەینەوە لە نێوان ئازادیگەلی مەدەنیی گەلان و نەتەوەکان کە هەردووکیان وەلا دەنێ و ڕێیەکی جیاواز دەگرێتە بەر؟ ئاخۆ ئەم ڕێیەش ناگەڕێتەوە سەر خاڵی سفری سیاسەت، بۆ میسرییەکان کە لە گۆڕەپانی تەحریر خڕ دەبنەوە، یان بۆ

ئێـرانیـیـەکـان لە مـەیدانـی ئازادی، کـە یەکـەم دروشـمـی خـۆیان بە ڕووی دەسـەڵاتدا دادا: "کوانێ دەنگمـان؟" یان "گەل داوای ڕووخـانـی ڕێژیم دەکا!" هێڵێکی تایبەت هـەیە لە فەلسـەفەی سیـاسـی، لە ئەفلاتوونەوە تا بـادو، کە تا دێ تایبـەتمەندیی خـۆی بەجیـهـانی دەکا تا ئەو رادەیەی دەبێـتە سیـاسـەتی ڕۆتینی جیاوازییـەکـان، ئەرک و پێکهاتـە تا دەگاتە ئێسکەیلی شـرۆڤەکاری، لەوێ چیـی تر نابێـتـە گرفت ئەگـەر تۆ دەنگ بدەی یان نەدەی، هـەر لەوێش سـیـسـتـمی سـەربـازی دڕندەی وەک وڵاتە یەکگرتووەکـان و داگیـرکـاریی ئیسرائیل دەبنە نموونەی سـەرەکیی دیموکراسی، هـەروەها هەر نەتەوەیەک بەرەنگاری سـتـەمکارییـان بێتەوە بە بەربەری ناوی دەبەن یانیش پێی دەڵێن توانای دیموکراسیی نییە. باشـە ئێسـتـە کاتی نەهاتووە بۆ زاڵبوون بەسـەر ئەم بیرکردنەوە نەخۆشە؟

بیـرکردنەوە نەخـۆشـەکـە هاودژی خـۆی لـە ئوسـامـە بن لادن، قـاعیـدە و تاڵیبـاندا چاوەڕێ کرد و دروسـتی کرد، لەسـەر بنچینەی بابەتی تونـدوتیژیی یاخـیـبوونـی تۆقـاندنی دووانەی ئیـمـپـریـالیزم. هـەردوولا (بوش و بن لادن) یەکـتـریان نان دا. هـەردووکـیـانیـان بەزاند، گـۆڕەپانی تـەحریر و مـەیدانی ئازادی و دروشـمـەگـەلیـان دەسـپـێکە بۆ گـرێبـەسـتـێکی نوێکراوەی فـرە لایەنەکان، کەوا لەسـەر لێواری دۆزینەوەی ڕەوتێکی سیاسیی نوێن. وشـەکان سـادەن، روونن، لـە هەناوی دەیان سـاڵی بێدەنگییـەوە دێن، لەگـەڵ هـەسـتی شـاعـیـرانەی خـەڵک تێکەڵ بوونە، وەک بڵـێی دەترسن لەوەی زۆر بڵـێن. ئەم دروشمانە سیمبولی بێدەنگین. یەک هەناسەیان مـاوە، تەنیا یەک هەناسە بۆ بێدەنگییەکی بوڕکـانی. زۆر دوورن لە دڵنیایی، دوورتر لە یەقین، ئایدیۆلۆجیا و قـەناعـەت. چەند قـامـچـییـەکن و نرکەیان لێوە دێ. هـەردەم لە سـەرەتادان، هـەردەم دروشـمـەئـامـێـزن. ئەوان وەک نۆتـەی مـوزیکن، ژێیـەکـەی نین، ئۆرکێستراییی نین و تەواو نین. ئیـقاعین، موزیکین و تۆنیان لێ دەبارێ، وەک بڵـێی بیـانـەوێ هـەمـوو ئەمـانـەمـان پێـشکێش بکەن. ئەوان ئاشکراکـەرن،

دوژمندارن. ئەم وشـانە دروشـمـئـاسـان، کـورتن، لە بنـی کـودی دەدەن، مەرامدارن و لەبەر پێویستی لەدایک بوون، بە کورتترین رێگە زۆرترین شت دەڵێ: برۆ (ارحل)!.

دەستەواژەی دروشمی

ئەگـەر بەم وشـەیە "ارحل، برۆ" دەست پێ بکەین، ئەوا کـورتتـرین و کاریگەرترین وشەیەکی دروشمییە ئێمە دەیبیستین کاتێ عەرەب و ئێرانییەکان دەڕژێنە سەر شەقام و بە سەما یاخیبوونیان دەدرکێنن، دەرگە دەکەینەوە بۆ پێشنیازێکی ئەدەبی کە هەروەک دروشم دەمێنێتەوە، بەرەو ئاراستەیەکی گشتی دەچێ، وەک نیشانەی رێیە، کە هێشتا زۆر ماوە بگاتە شوێنی مەبەست. لە شوێنی پشووی فڕۆکەخانەی نێودەوڵەتیی (JFK)دا لەسەر یەکێ لە دەروازەکان تابلۆکە لەسەری نووسرابوو "مەدرید"، کە بە هەزاران میل لێمەوە دوور بوو لەو ساتەی کە من خشت و مۆتۆڕ، گالەری و چێشتخانە ببینم. دەستەواژەی دروشمی هەردەم دوا دەخرێن، هەروەها لە ساتی شۆڕشدا ئەو دروشمانە ئاماژکەن بەیاخیبوونی دواخراو. ئەمان ئەرک و پێکهاتەیی نین لە پێوەندییان بە جیهانی ئێستاوە. بگرە ئەو ئەرک و پێکهاتانە دەشکێنن، هەردەم بەهەناسەیەکی درێژ کار دەکەن، ئێستە نا، بەلام ئەو ساتە هێشتا ماوە بێ بەو هەناسە قووڵە کار بکەن.

ئەوەی ئێمە لە جیهانی موسڵمان و عەرەبی دەیبینین، دەوەستێتە سەر ئەو دەستەواژە دروشمییانە، یاخیبوونێکی کۆتا – کراوەیە، تێکەڵبوون و پەیدابوونی زمان و پراکتیزێکی نوێی شۆڕشگێڕییە، کە دەوەستێتە سەر خوێندنەوەی ئەو واقیعەی کە کارێکی کراوەی پێویستە (بە قسەی ئومبێرتۆ ئیکۆ)، ئەمەش سروشتێکە تەواوی پێشنیازەکان دەجووڵێنێ بۆ ئەوەی بەتەواوی بێتە پشتگیریکردن. راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی، کە دەمێکە دەکوڵێ، ئێستە کەوتووەتە سەرپێ و لەسەر رێیەکی بن نەهاتووە کە

بیـرۆکـەی دیمـوکـراسی و بنکە کـۆمـەڵایەتییـەکـانی پێناسـە دەکـاتەوە. ئەم شـۆڕشـانە قـەت خلاس نابن، لەبەرئـەوەی، هـەروەک سـەرنجـمان دا، رۆتینیـان زیاتر رۆ چووە بەنێو ئـاسـانکاریی دەق و زمانێکی ئەدەبی نەک داسـتـانێکی ئاینیی بنەما ئاڵۆز. سـەرکەوتنگەلی نەرم و میانڕۆی شـۆڕشـەکان لە تونس و مـیسـر بێگومـان زۆر زیاتریان پێـوەیە لەگـەڵ مـسـۆگـەرکردنی ئازادیگەلی مـەدەنی و دادوەریی کـۆمـەڵایەتی. بـەڵام ئـەمـە زۆر وردە چونکە ئەوان دوای هیچ نووسـینێک نەکـەوتوون، بگرە وەک رۆمانێکی کۆتـا کراوە دەسـتـیـان پێ کـرد کـە لەگـەڵ جـووڵانی خـۆی خـۆی دەنووسـێ. کـەواتە شـۆڕشـەکـان هیچ بنەمایـەکی چەمکئاسای دیمـوکراسییان نییە کاتێ پرۆژەکەیان تەواو دەبێ، بـە کـــراوەیی دەمـــێننەوە، تـا کـــەی، ئەوا ســـوڕی پرۆژەکـــە دەیزانێ، تـا بسووڕێتەوە هـەر دەمێنێ.

لەسـەر بنـەمـای ئەو کۆمـەڵە پێشنیـازانـە، پێویسـتـە پرسـیـارێکی گـرینگ بکەین: بە چ رێیـەک و بە چ ئیدیۆمێک عـەرەب و موسـڵمانان بەگشتی قسان دەکەن، ئـاخـۆ جیـهـان گـوێی لێیـانە کـاتێ قـسـە دەکـەن؟ پرسـیـارکـردن لە شـیمـانەی سـەرکەوتنی هیچ مانـایەکی نییە، ئەم شـیمـانە ناگات بە خـەیاڵی سیـاسیی ئیـمپریالی کە هەردەم پشـتگیریی ئامێرەکـانی وەک میـسـری حـوسـنی مـوبارەک و کـۆمـاری ئیـسـلامـیی خـامـەنایی کـردووە، ئـەمـەش دەوەسـتێـتـە سـەر چەمکێکی تاکگەرایی داخـراو، تێـیدا کـەسێک پاڵ بە سنـوورەکـانەوە دەنێ و دەیانـگۆڕێ، بەڵام زۆر کـەس هـەن رێ لەوە دەگـرن. بەڵام راپەڕینگەلی شـۆڕشگێڕی لەم جـۆرانە، واتە ئەوانەی ئێمە دەیبینین وا کۆتـاییـان کـراوەیە و لەسـەر رێی ئازادیخـوازین، دەوەسـتنە سـەر خـەیاڵی ئەدەبی کە مـامـۆسـتـایانی ئـەدەبی ئینگلیـزی و بەراورد لە ئەمـەریکای باکور هێشـتـا پێی نەگـەیشـتـوون، لەبەرئەوەی پیـشـەی ئەکـادیمیی خـۆیان دەکـەن بەهـۆی مـشـتـومـڕکـردن لەسـەر ئەو ئەکـادیمیـیـەی ناتوانێ قـسـە لەسـەر ئەو ئەگــەرانـە بکا، لە کـــاتێکدا بازنـەی ئەکـــادیمـیی مـــەحـــاڵ دەخـــەنـە ناو

چوارچێوەیەکی تیۆری، ئەمەش پرۆژەیەکە هیچ بنەمای نییە، لە نێوەخۆدا تژییە لە خەوش، تەنازولاتی ئەخلاقیسی تێدایە، لە سەروو هەموویشیانەوە تا سەر ئێسک پارێزکارییە، بۆیە ملکەچی واقیعی پڕ لە خەوش دەبێ.

دەنگی خەڵک

لە دەسپێکی ئەم کتێبە ناو لە بەهاری عەرەبی دەنێین کاریگەرییەکی ئەدەبییە بە سێ شت دروست بوو، هەروەک ئومبەرتۆ باسیانی کردبوو: (١) دەنگی بەهێزی گەل کە راپەڕین، (٢) بەڵگەی تژی لە دەقی گێڕانەوە، بینین، بیستن و ریزبەندی، یان ئەو سیمبولانەی کە لەسەر خاڵگەلی سنوور کار دەکەن و، (٣) گرینگی و متمانەی چاودێرانی بەشدار کە ئەوەیان هەڵبژاردووە دەربڕینی شۆڕشگێڕی بخوێننەوە.

لەسەر بنچینەی ئەو سێگۆشە رژدە، ناتوانێ دەنگی گەل کەم بکرێتەوە، یانیش بەرز بکرێتەوە و بکرێتە دەنگی ئیلاهی، وەک "دەنگی خوا". دەبێ ئەوەمان لە بیر بێ کەوا دەنگ قسە نییە، ئایدیۆلۆجیاش نییە، بگرە هەستێکە فرە مانایە. دەنگ برێتییە لە بەڵگەی راستەقینەی شۆڕش. دەنگ واتە دەربڕین، دەربڕینی باختینیانی، واتا دەبەخشێ لە گۆڕینی سیاقی شۆڕشی کۆمەڵگە کە پێوەر و کاریگەری بە کۆمەڵگە دەدا. دەنگ شتێکی ئیدیۆمییە: ئیدیۆماتییەکەی کۆمەڵایەتییە نەک ئایدیۆلۆجی، تەنانەت رێزمانیش نییە. وەک بەهێزکەر شت بەهێز دەکا، بەهێز ناکرێ. ئەو ئیدیۆماتییە هەردەم کاریگەرە، کۆتا-کراوەیە و، بەم شێوەیە توخمگەلی گێڕانەوەی خۆی دەسازێنێ و لەگەڵ خۆیدا دێتەوە، وەک ئەوە وایە کاتێ رۆمانێک دەخوێنینەوە و نازانین چۆن بەکۆتا دێ، تەواو پێچەوانەی داستانێکە کە تژییە لە پاڵەوانێتی. شۆڕشی میسری هەروا لە هیکەوە دروست نەبوو، هەروەها ئەو وێنە و دەربڕینانەش ئێمە بینیمان و بیستمان هەروا ئاسان دروست نەبوون. ئیدیۆماتیی ئەم شۆڕشە بەرهەم تیۆری کردە

وتارێکی مەحاڵ کە زۆر کەس پێیان وابوو هەرگیز روو نادا. شارستانیەت و فەزای گشتیی گۆڕەپانی تەحریر بەتایبەتی بنکەی سەرەکیی ئەم راپەڕینە بوون. ئەو شارستانیەتە هێندەی جەستەییبوون ئەلیگۆرییە، دوو شتن تەواوکەری یەکترن. لە تاقیکردنەوەیەکی پێوەندیی نێوان ناسنامەی فەزا و نەتەوەیی لە میسر لە چوار رۆمانی عەرەبیی هاوچەرخدا، مارا نەعمان بەزنجیرەیەکی مێژوویی باس لە گواستنەوەکانی بازاڕی قاهیرە دەکا وەک ئەو شوێنەی تێیدا بابەتی مۆدێرنی میسری گەشەی کرد و پێوەندیی ڕاستەوخۆی هەبوو بە مانیفێستۆی گۆڕانەکان لە فەزای بازاڕی قاهیرە (وسط البلد). هەستی شانازی، هەستی تێکەڵ و ڕکابەریی ئەم فەزا سیمبولییە میسرییەکان هەڵدەتەکێنێ و گرێیان دەدا بەپرۆژەی مۆدێرنیتە و دەرهاوێشتەکانی. مەبەستی نەعمان پێشاندانی ئەوەیە چۆن سروشتیی ڕکابەریی ناو شار، وەک لاساییکردنەوەیەکی مۆدێرنیتەی ئەوروپی، وەک بازنەیەکی گشتیی میسرییەکان، وەک پێگەیەک بۆ داڵدەدانی شۆڕشەکە، هەروەها وەک وێرانێکی مۆدێرنیتە، وابوو و بەردەوامیش دەبێ لەوەی کە سەنتەری هەموو شتێک بێ بۆ میسرییەکان. کاتێ میسرییەکان قسە دەکەن، بەم پێیە ئەدەبییە قسە دەکەن، قسەیان تژییە لە ئیدیۆم کە دەبێ خەڵکی تێی بگەن و بێتە تێگەیشتن لەنێو دەقی ئەو مێژووەی کە خۆیان وا دروستی دەکەن.

بەهەمان شێوە سەنتەری چۆڵی گۆڕەپانی تەحریر ئێستە پڕە لە خەڵک بەهۆی گۆڕانی فرە لایەنە کەوا گۆڕەپانەکەی کردووە بەکۆمارێکی ئازاد هەرکە میسرییەکان دێنە دەرەوە و پێناسەی دەکەنەوە، کەواتە ئەو دەربڕینانەی لەوێ دەکرێن تژین لە مانای پرشنگدار بەهۆی گۆڕانی چوارچێوە سیاسییەکانییەوە. ئێمە لە باختینەوە فێری بالادەستیی سیاق بەسەر دەقەوە بووین، یان گشتاندنی مانا. سروشتی دووانەی زمان هەردەم لە رووی کۆمەڵایەتییەوە کاری قسەکردنە. بەم پێیە، دەربڕینەکان قسەی

مەنەلۆجئاسا نین، بگرە ئاراستە دەکرێن، مەرامیان هەیە، هەروەها هەردەم دەق و سیاقەکان کون دەکەن و دەچنە ئەودیویانەوە. مانا لە کایەی کۆمەڵایەتی وەبەر هێنراوە، کۆمەڵگە حەپسی کردووە. بۆیە گۆڕەپانی تەحریر بەڵگەیەکی جەستەییی رۆمانی میسرییە، وەک ئەوەی "سیانەی قاهیرە"ی نەجیب مەحفوز (١٩٥٦-٥٧)، وەک ئەوەی مەیدانی ئازادی لە تاران ئاوسە بە "کلیدار"ی مەحموود دۆلاتەبادی (١٩٦٣-٧٨)، تێیاندا فرە دەنگی مانا دەبەخشێ و مانا ئاسایی دەکا لە نێوان دەربڕینەکان. بۆیە، بە زاراوە و زمانی باختینی من لێرەدا پێشنیاز دەکەم، ئەم شۆڕشانە وەک رۆمانن نەک داستان، ئەمەش تاکە هۆکارە کەوا شۆڕشەکان بێ سەرکردەن. جەمال عەبدولناسر دوایەمین پاڵەوانی داستانی دوایەمین شۆڕشی عەرەبی بوو، هەروەها گۆڕەپانی تەحریر خاڵی دەسپێکی یەکەم شۆڕشی رۆمانئاسایە لە ئێستە و بۆ داهاتوو میسر و تەواوی جیهانی عەرەبی، شۆڕشێکە دەوردراوە بە فرە دەربڕین و دەنگ. بەلای باختین بەهەمان شێوە رۆمانەکان هەرسی ژانرەکانی تر دەکەن، گۆڕەپانی تەحریر تەواوی شۆڕشەکانی پێشووی عەرەب لەخۆ دەگرێ و دەیانکاتە یەک رۆمان و شۆڕشێکی تازە دەگێڕێتەوە. بۆیە گۆڕەپانی تەحریر بەشێوەیەکی رادیکالی باختینی کار دەکا چونکە بووەتە بنکە بۆ نوێبوونەوەی ئاڵوگۆڕ لە نێوان کات و شوێن، لە هەمان کاتدا گێڕانەوە و هاوئاهەنگییەکانی کۆتا-کراوەن.

بۆ تێگەیشتن لەو کۆتا-کراوەی مێژووییەی دەربڕینەکان، پێویستە لە میکایل باختینەوە بچینە سەر ئومبەرتۆ ئیکۆ و بیرۆکەکەی بەناوی "کاری کراوە"، کە بەهۆیەوە مامەڵە لەگەڵ دەق دەکا وەک بوارگەلی مانای بەهێز و راستەقینە، واتە وشە دوور دەخاتەوە لە مانای فەرهەنگیان و لەناو سیق بەکاریان دێنێ کە تێیاندا دەبن بە دەربڕینی واتەدار. مانای دەستەواژەیەکی وەک "گەل دەیەوێ رژێم بڕووخێ"، بۆیە دەبێتە کارێکی بەردەوام یاخی کە یاری دەکا لە نێوان ساتی چاوەڕێکردن و ئامادەکارییەکان بۆ

پێشکێشکردنی شتەکان. ئەو یاخییە گەورەیەش، ئەگەر هەر لەسەر بیرۆکەی ئومبەرتۆ ئیکۆ بەردەوام بین، هەردەم شوێنێکە تێیدا چوارچێوەیەکی سێگۆشەیی کار دەکا: واتە، مەبەستی دەق (شۆڕش)، مەبەستی نووسەر (شۆڕشگێڕەکان) و مەبەستی خوێنەر (ئێمەین کە شۆڕش و شۆڕشگێڕەکان دەخوێنینەوە). لە ڕێی ئەو دەربڕینە مێژوویییانەوە، کە بوونەتە چوارچێوەیەکی سێگۆشەیی، دەنگی گەل دەبێتە دەنگێزی گوێزراو، گواستنەوەی خود، دەنگی شکۆمەندی، دەنگی نەبینراو، دەنگێک کە لایەنی راستەقینەی دەنگی خەڵک، فرە لایەنی، کۆتا – کراوە پێشان دەدا. یەکێ دەتوانێ، دەشبێ لێکی بداتەوە، بەڵام هەر بە کراوەیی دەمێنێتەوە. ئەگەر ئێستە بچینە سەر سیستمی واتەداری س. س. پیەرس، ئەوا دەربڕینی باختینی نە جێگیرە و نە ناسنامەهەڵگریشە لە پێوەندی لەگەڵ واقیعدا (وەک چۆن قیژە بۆ ترساندنە، ئەویش ئاوایە)، بەڵام زیاتر لە جیهانی سیمبولدا، کە تێیدا نیشانە دەکەوێتە ناو بازنەیەکی شیکاری، وەک وشەی "شۆڕش" لە زمانی ئینگلیزی. بەڵام لە شوێنێکی نێوان ئیندێکس و سیمبول، ئەم دەربڕینانە مانای نوێبووەوە و کۆتاکراوەیی خۆیان دێننە بەرچاو. ئەم لایەن گشتگیرانەی نیشانەگەلی هاواری شۆڕشگێڕی وەک دەربڕینێک رەوشەکە مەحاڵ دەکا بۆ وێرانکارە پۆستکۆلۆنیالەکان پێشنیاز بکەن کەوا رەشڕووت ناتوانن قسە بکەن، چونکە ئەو دەربڕینە بنیات نراوە لەسەر چوارچێوەیەکی سێگۆشەیی کە لە ڕەگ و ڕیشەوە هیچ پێوەندیی بەسیاسەتەوە نییە.

دەنگی گەل وەک بەهێزکەری دەربڕینەکان، وەک نیشانەگەل، دەنگی گەل ئیندێکسییە، هەم لەبەر هۆکاری کردەنی و هەمیش لەبەر کراوەیی سیاسییان. ئەمە جیهانی شۆڕشگێڕی ناباتە ناو ئاراستەیەکی ئاینی و ئایدیۆلۆجی، بەڵام دەیانخاتە ناو ئاراستەیەکی واتەگەیێن، دەیانبات بەرەو جیهانی واتە، کە تێیدا نیشانەگەل دەچنە نێو جیهانی کراوەی واتە، ئەمەش

زنجیرەیەک کاردانەوە بۆ مانا دروست دەکا کە بەدەرن لە سیستمی یاسی. بۆیە "گەل دەیەوێ رێژیم بگۆڕێ" دەربڕینێکی کاتی نییە، دەربڕینێکە هەردەم بە کراوەیی دەمێنێتەوە، کۆتاییی نییە و بنی نایەت.

ئەنجام

گەل داوای رووخانی رێژیم دەکا

مـارکس قسـەیەکی بەناوبانگی هەیە کـە دەڵێ ئێـمـە وا باشـە بوەسـتین لە لێکدانەوەی جیهان و دەست بکەین بەگۆڕینی. من پێم وایە ئەمـە قسـەیەکی هەڵەیە. ئەم کتێبـە پشتگیرییەکە دەکرێ لە لێکدانەوەی رووداوگەلی کراوەی مێژوویی. لێکدانەوەی بەهاری عەرەبی بەو شێوەیەی من کردوومە هەر تەنیا قسە نییە بگرە راستییەکە کار دەکاتە سەر جێگرەوەی ئەو جیهانەی ئێمە لە دێبـابمانەوە بۆمـان مـاوەتەوە و بەهیـوای ئەوەین بەشـێـوەیـەکی باشـتـر بۆ منداڵەکانمانی بەجێ بێڵین. ئەم کتێبە، لە سەری تا بنی، رێ و شێوازی منە بۆ پێوەندیکردن بە میسرییەکان و عەرەبەکانی تر لە مـەغریبەوە بۆ سووریا، لە بەحرێنەوە بۆ یەمـەن، کە هەمـوومان پێکەوە بەدەنگی بەرز هـاوار دەکەین (بە شێوەزارە فارسییەکەی من): گەل داوای رووخانی رێژیم دەکا.

ئەم کتێبـەم نووسی لە کاتێکدا رووداوگەلی کاریگەر روو دەدەن و پێیـان دەگووترێ "بەهاری عەرەبی"، ئەوەی لەم کتێبەدا هاتووە دەبوایە باس بکرێ، وەک پانۆڕامـایەکی مـێژوویی گرینگ بوو، هەروەهـا لە دیدێکی بیـردۆزییـەوە مــانام بەخـشـیــوە بە رووداوگــەلی ئەودیو خـێـرایی راپۆرت نووسـین. بەو قەناعەتەوە نووسـیومە کە ئێمە، عەرەب و غـەیرە عەرەب، دەبێ شـەڕ بکەین لە پێناو بەهاری عـەرەبی لە جیـهانی بیـرۆکـەگەل بەهـەمـان ئەو شـێوەیەی ئێمـە تێ دەکـۆشین لـە شـەقـامـگەل و گـۆڕەپانگەل. رێـژیمی مـەعـریفـە کـە بۆمـان مـاوەتـەوە، هـەر تەنیـا لە جـیـهـانی کـۆلۆنیـالەوە نایـەت بگرە زیاتر لەودیو پۆسـتکـۆلۆنیـالەوە دێ، دەبێ ئەم رێژیمـە هـەڵبـوەشـێـتـەوە، بە ویسـتـێک

هەڵبوەشێتەوە کە لە ماوەیەکی زۆر کەمدا رێژیمگەلی سیاسیی رووخاند. هەرکە موبارەک، بن عەلی و قەزافی لە قاهیرە، تونس و تەڕابلوس لەسەر تەخت راکێشرانە خوارەوە، بەهەمان شێوە دەبێ رێژیمی حوکمڕانی بەرهەمی مەعریفی لەبارەی جیهانی موسڵمان و عەرەبانەوە پەلکێش بکرێتە خوارەوە، واتە ئەو رێژیمەی لە پاریس، لەندەن و نیویۆرک حوکم دەکا. ئێمەش گەلێکین، ئێمەش دەمانەوێ رێژیم بڕووخێ. لەو دەستەواژە عەرەبییەدا، کە تەنێ بە پیتگەلی ئینگلیزی نووسیومە، لە رستە ئینگلیزییەکەدا تەعریبم کردووە، ئەمانە هەمووی لەبەر خاتری پاسەوانگەلی شۆڕشگێڕی بەهاری عەرەبی بووە. فەیلەسووفگەلی فرەنسیی ساختەچی، رۆهەڵاتناسە سەربازی و ساختەچییەکان، رۆشنبیرانی چەلاوخۆرانی ئەوروپی و، رۆژنامەوانە خانەنشینەکانی سەر بە ئیسرائیل پێکەوە کۆ بوونەتەوە هەوڵ دەدەن عەرەبەکان لە بەهاری شۆڕشگێڕیان بدزن. ئێمە دەبێ دژی ئەمە بوەستینەوە، هەروەها دەبێ ڕووبەڕووی ئەو سیستمانە بوەستینەوە بەهەمان ئەو هۆشیاری و سووربوونەی تونسی و میسرییەکان ستەمکارانی خۆیان لەناوبرد.

نووسین وەک کارێکی هەرەوەزی

ئەو دەمە ئەم کتێبەم نووسی کاتێ کاریگەری رووداوگەلی کراوەی بەهاری عەرەبیم بەسەرەوە بوو، وەک چۆن کتێبێکم لەبارەی بزووتنەوەی سەوزەوە لە ئێران نووسی کاتێ شاگەشکە بووم بە ڕاپەڕینی جەماوەریی بزووتنەوەی مافەیلی مرۆڤ لەوێ. من پێم وایە، هەردوو رووداو (بەهاری عەرەبی و ڕاپەڕینی بزووتنەوەی سەوز لە ئێران) پێوەندییان بەیەکەوە هەیە، چونکە بەڕاستی لە پێناو کرێکاران و قوتابیان بوون، هەروەها خۆپێشاندانی ناڕەزایی روویان دا لە دژی چەکی ناوکەیی لە یۆنانەوە بۆ ئیسپانیا، لەوێوە بۆ بەریتانیا و ویسکۆنسن، تا دەگاتە ژاپۆن، کە لەوێ بێگومان ناڕەزاییی

دژە چەکی ناوکەیی ئاکامەیلی قوولْتری هەبوو. نووسینی کتێبێک لە کاتی روودانی ڕاپەڕینێکی جەماوەریی سنووربڕ چەندان زیانی هەیە، بەلاّم بەدەریش نییە لە سوود. تەماشاکردنی تەقینەوەی شۆڕشێک وەک تەماشاکردنی لەدایکبوونی منداڵێک وایە. هەرکە سەرنجی وردەکاریی ئەو خولەکەی لەدایکبوونەکە دەدەی، دەبینی موجیزەیەک هەناسە دەدا، بیرت دەفڕێ بۆ ئەو شتەی کە خۆت و هاوسەرەکەت چ پلانێک و دیدێکتان هەیە بۆ منداڵەکەتان. هەردوو توخمی رووداوەکە، توخمی مادی و خەیاڵی، دیالێکتیکن (سیستمی ئەقلانی): هەردووکیان یەکتری دروست دەکەن و باسی یەکتر دەکەن. دێبابێتی ناکرێ بەبێ گرینگترین شتی سروشت، هەروەها دێبابێتی ناکرێ بەبێ خەیاڵکردنی داهاتووی منداڵەکەت. ئەم میتافۆرە سنووری خۆی هەیە، لەبەرئەوەی شۆڕش دێبابی مرۆڤایەتییە، شۆڕشگێرەکانیش دێبابی شۆڕشن. بەلاّم، هەروەک دەڵێن، منداڵان دەبن بەباشترین دێبابی دایک و باوکیان: ئەوان فێرمان دەکەن چۆن فێر بکرێن. هەمان شت راستە بۆ شۆڕش: ئێمەی خەڵکی ئاسایی شۆڕش بەرپا دەکەین، شۆڕشەکانیش ئێمە دروست دەکەنەوە.

من نەمتوانی ئەوپەڕی خۆشحاڵیی خۆم، ورووژانم، دڵخۆشیم، خۆشەویستیم بۆ بەهاری عەرەبی، یان بۆ بزووتنەوەی سەوز، بۆ منداڵ، پیر و دیندار و ئەوانی تر، پیاو و ئافرەت بشارمەوە کە رژانە سەر شەقامگەل، کۆلانگەل و گۆڕەپانگەل هاواری چارەنووسی خۆیان و ئازادیان کرد. هێزگەل هەن دڕندەن، برسیی دەسەلاّتن و کوێرن لە راست بێتاوانیی ئەو هاوارکردنە، ئەو هێزانەن کە هەردەم وەک سێبەر بەدوای گەلانی ئێمەوە بوونە. چەندان داو، تەڵە، دڕندایەتی و لێکترازاندن لە بەردەممانە. ئەمە شەڕێکی مێژووییە، جیهانیش هەمووی تەماشا دەکا. ئەوەی من لەم کتێبەدا نووسیومە بەپێی پێویست سنووردارە لەبەر یەکسەر نووسینی و کرانەوەی دراماکە، هەروەها سنووردارە لەبەر خەیاڵی ورووژاوی

بۆچوونەکان کە دەبێ ستەمکاران بەزووترین کات دان بە کوێرایەتیی خۆیان بنێن. هەردووکیان، کوێری و ستەم، هەردەم پێکەوە دێن و ڕێ بەیەکتری دەدەن: نەک هەر تەنێ ئێستە، لە گەرمەی بەهاری عەرەبیدا، بگرە سەت ساڵی تریش هەروا دەبن ئەو دەمەی چوارچێوەی مەرجەع زۆر لەمەی ئێستە فراوانتر دەبێ.

شۆڕشگەلی کۆتاکراوە

ئەو بیرۆکە سەرەکییانەی من لەم کتێبەدا باسم کردوون لەسەر بنچینەی درامایەکی کۆتاکراوە (بن نەهاتوو)ی ڕاپەڕینگەلی شۆڕشگێڕین کە، من پێشنیاز دەکەم، کۆتاییی دەمی پۆستکۆلۆنیالیتی ڕادەگەیەنێت، هەروەها، من دەڵێم، ئەم شۆڕشانە واتە ئازادبوونی گەلان لە چنگ چەندان دەیەی داگیرکاریی ئەوروپا و وەنەوزی ئیمپراتۆری عوسمانی. دوو ئیمپراتۆریەتی گەورە و ڕکابەر، سۆڤیەت و ئەمەریکا، ڕکابەری باڵادەستیی یەکتریان کرد لە جیهان لە کاتی جەنگی سارددا، کە کۆنترۆڵکردنی نەوت و نەخشەی ستراتیجیی گرتەوە کە پێیان گوت "ڕۆهەڵاتی ناوەڕاست". ئەزموونگەلی زیندووی گەل لە خەبات لە دژی ستەمکاری ناوخۆ و باڵادەستیی بیانی فێریان کردن کە ئەم شتانە بەتاڵن، ئەم نەخشە تایبەتییەی جیۆپۆلەتیک کە ئەوان دایان ناوە، ئەویش بەتاڵە. لە کۆتاییی دۆخی پۆستکۆلۆنیالیتدا، هەرکە داگیرکاریی ئیسرائیل بە نیگەرانییەوە تەماشای واقیعی وشەکە دەکا، هەروەها لە کاتێکدا کە ڕەوتی تیۆری مارکسی دەوەستێ و ماوەی ئیمپریالیزمی کلاسیک کۆتای هات و چووینە ناو سەردەمی ئیمپراتۆریەت، جۆرج دەبلیو بوش دوو شەڕی کرد، لە ئەفغانستان و عێراق، لەسەر سیستمی کۆنی داگیرکاری، لە هەمان کاتدا ئیسرائیلیش وەک نیوچە ئیمپراتۆریەتێک کاری دەکرد چونکە خزمەتی گەورەترین سیستمی هێزی ئاسمانیی ئەمەریکیی دەکرد و تژی بوو لە چەکی وێرانکەر لە دەریای

ناوەڕاست. سەرکەوتنی کۆتاکراوەی شۆڕشەکان کە لە ناوچەکەدا رووی دا ئێستە کۆتاییی بەو سیاسەتە چەوتە هێناوە، بە ئەنجامدانی ئەم کارەش دی ئێن ئەی کولتووری سیاسی کە تێگەیشتنی ئێمە لە رووداوەکان دەخاتە ناو چوارچێوەوەوە، گۆڕاوە.

راپەڕینگەلی دیموکراتی ژمارەیەک خاسیەت پێشان دەدەن. زیاتر پشت ئەستوورن بە کایەی کۆمەڵایەتی و ئابووری نەک سیاسی. توندوتیژییان تێدا نییە: ئەکتەرە سیاسییەکانی پڕ چەک نین بە ئایدیۆلۆجیاکان. پۆست ئایدیۆلۆجین، لەو سۆنگەیەی کەوا لە دوای شەکەتبوونی پێکهاتە ئایدیۆلۆجییەکان بەهۆی سەردەمی پۆستکۆلۆنیالیتی روویان دا بە زاراوەی ئیسلامی، کۆمەڵایەتی و ناشنالیستی. پشت دەبەستن بە بەڵگەی راستەقینەی خراپیی باری ئابووری، پەراوێزخستنی کۆمەڵایەتی، گەندەڵیی سیاسی و قێزەونیی کولتووری کە لە ماوەی نیو سەدەی پۆستکۆلۆنیالیتیدا روویان دا، بۆیە سێ پێکهاتەی سەرەکیی کۆمەڵایەتی پێناسەیان دەکا: یەکەتییەکانی کرێکاران، رێکخراوەیلی مافەیلی ئافرەتان و ئەنجوومەنگەلی قوتابیان، بەفراوانترین مانای ئەو بزووتنەوانە. هەموو ئەو هۆکارانە پێکەوە دێن و یەک ئامرازی نارەزایین بۆ نموونەی ئابووریی نیولیبرال کە سەرچاوەی نەخۆشییە لە جیهاندا، بۆیە ناشکرێ ببێتە بەشێک لە چارەسەر. ئافرەتان رۆڵێکی سەرەکییان هەیە بیگێڕن لە راپەڕینگەل چونکە پیاوسالاری و رک لە ئافرەتان دوو پێگەی سەرەکیی دۆخی کۆلۆنیال و پۆستکۆلۆنیال بوونە. نەوەی تازە رۆڵێکی هێندە بەرچاویان نییە، ئەویش لەبەر راستیی سادەی دیمۆگرافی کە کاتێ ئەخلاقیاتی کۆرپە لەو کۆمەڵگەیانەدا رما، پێوەری ژیان و بوون بەشێوەیەکی رێژەیی باش نەبوو، بۆیە گەنجان یان ئەوەتا دەبێ بمێننەوە و شەڕ بکەن لە پێناو ئازادی، شکۆمەندی و دادوەریی کۆمەڵایەتی یانیش پێوەندی بکەن بەو ٣٠٠ ملیۆن کەسەی جیهان، گەلێکیان لە کار دەگەڕێن لە باکور و تووشی

رەگەزپەرستییەکی توندی کۆمەڵگەکانی ئەوروپی دەبنەوە. ئەمانە شۆڕشگەلی کۆتاکراوەن، لەبەرئەوەی رەگی قووڵیان داکوتاوە لەنێو کایە مێژووییەکاندا، کە تەنیا و وەها ئاسان چارەسەر ناکرێ بە لادانی موبارەک لێرە و قەزافی لەوێ.

لەبەر هەندێ من پێم وایە ئەم شۆڕشانە زیاتر بە رۆمان دەچن تا داستان. هیچ پاڵەوانێک، هیچ جەمال عەبدولناسرێک، ناڵێ گەنجان زۆرینەی پاڵەوانەکانی ئەم شۆڕشانەن. ئەمە بۆ بەمنداڵکردنی شۆڕشگەل نییە (شۆڕشی فرەنسی، رووسی و ئێرانی بەتەواوی کاری پیرەکان نەبوو، هەموو شۆڕشێک لەلایەن گەنجانەوە دێتە جێبەجێکردن)، بگرە بۆ داننانە بە راستییەکی دیمۆگرافی. خۆشبەختانە، ئەم شۆڕش کۆتاکراوانە ناچنە ناو قاڵبی مێژوویی گەندەڵی و یاخیبوونەوە. میکانیزمێکی خۆپاککردنەوەیان هەیە. ئەو فەزا گشتییەی دروستی دەکەن فراوانتری دەکەن وەک کارێکی رۆتینی دیموکراسی کە داوای دەکەن. ئەمە لەبارەی دروستکردنی بازارێکی ئابووریی کراوە نییە وەک مانیفێستۆیەکی دیموکراسی وەک ئەوەی ئێمە لە ئەفریقیای باکور و ئەوروپای رۆئاوا دەیزانین. ئەمە مانای ئەوە نییە کە راپەڕینگەل کاری شۆڕشگێڕە سۆشیالیستەکانە، بەڵام ئەوەی کاریگەری لەسەر کارنامەکە هەیە فەزای گشتییە، نەک موڵکی تایبەتی.

جیهانیبوونێکی نوێبووەوە هەیە لەبارەی ئەم شۆڕشانەوە کە راستکردنەوەکەی گرامسی بۆ گەردوونگەری کانت دووپات دەکاتەوە، ئەمە لە کۆتاییی شەکەتبوونی پرۆژەی مۆدێرنیتەی ئەوروپی و رۆتینی پۆستمۆدێرنیتەوە دێ. هەر بۆ دڵنیابوون، بەرەنگارییەکی توند و درێژخایەن دەبێ بۆ ئەم شۆڕشانە: لەلایەن لۆکالی بژاردە، موبارەکە بچووکەکان، ئەمەریکا، ئیسرائیل، سعوودیە، کۆماری ئیسلامی، حزبوڵڵا و سووریا. ئەمە باندێکی زۆر سەیرە کە بەرێیەک لە رێیەکان پێکەوە دێن بۆ وەستاندنی راپەڕینگەلی دیموکراتی چونکە بەلایەنی کەم بەسەرێک کەوتوونەتە ژێر

هەرِەشەوە. ئاخۆ لە راستیدا باڵی چەپ پێوەندی بەو باندە سەیرە دەکا، کە ئەگەر بێتو پێوەندی نەکا بە راپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی و زیاتر دوورەپەرێزی هەڵبژێریّ ئەوا دەچێتە ناو لیستی هێزەیلی دژە شۆڕش؟ جیهانیبوونی نوێبووەوەی ئەم شۆڕشانە داوای بیری نویّ دەکا کە مەیلی فێربوونیان هەبیّ لەم شۆڕشانە و واز لە ڕێڕەوی ئەقڵانیەتی خۆیان بێنن و چیی تر هەوڵ نەدەن خەڵکی فێر بکەن.

ئەم جۆرە هێزەیلەی دژە شۆڕش ناتوانن راپەڕینگەل هێواش بکەنەوە: لە راستیدا دایاندەکوتن و بەهێزیان دەکەن، وا دەکەن گۆڕانەکان زیاتر بەرگە بگرن. ئەو کاتەی پێویستە بۆ هەموو ئەو کارانە نازانریّ، کات بەهەدەردانیشە دانیشی مەزندە بکەی بزانی چەندی دەویّ. شۆڕشەکان پێویستیان بە هۆشیارییەکی ئێجگار زۆر هەیە لەلایەن خەڵکییەوە، دەنگی گەل زۆر گرینگە بۆ شۆڕشەکان. ئەم جۆرە سەرنجدانە سەرچاوەی بیرتیژین. لە ئەنجامدا، شۆڕشەکان لەوانەیە ئاژاوە بن لە هەڵوەشاندنەوەی پێگە سیاسییەکان، ئەمەش بواریان پیّ دەدا دەسکەوتەکانیان بە زاراوەی کۆمەڵایەتی دەربڕن و زیاتر سەرنجی دەستەیلی خۆبەخش رابکێشن. ئامێری بیّ ئەرکی دەوڵەت هەر دەمێنێتەوە، بەردەوام توندوتیژی هەر بەکار دێنێت، تا ئەو کاتەی ئەم دەستە خۆبەخشانە بەدامەزراوەیی دەکرێن، لەم کاتەدا وڵات دەتوانیّ خۆی خۆی دووبارە بنیات بنێتەوە لەسەر بنچینەیەکی کۆمەڵایەتی، ئەوجار شەرعیەتی دەبیّ. تا دروستکردنی ئەم دەستە کۆمەڵایەتییە خۆبەخشانە، هەر وڵاتێک هەبیّ لەژێر کاریگەریی ئیمپریالیزمدایە و بێهێزە، بۆیە من دەڵێم ئەمانە شۆڕشن، هێشتا تەواو نەبوون و کۆتاییيان کراوەیە.

سروشتی کۆتاکراوەی شۆڕشەکان پێویستییەکی مێژوویی و بەرهەمی مەعریفیی سیستماتیکی تێدایە لەبارەی ئەو ڕووداوانەی کە دەبنە هۆی هەڵوەشاندنەوەی ئەو ڕێژیمە مەعریفییەی کە ئێمە لە مێژووی داگیرکاری و ژێردەستەییدا بۆمان ماوەتەوە. کاتێ شۆڕشی فەرەنسی ڕووی دا و بیرۆکەکانی ژان ژاک ڕۆسۆ و ئیمانوێل کانت لە ڕەگ و ڕیشەوە ژیانەوە بۆ خوێندنەوەی ڕووداوگەلی خۆشیبەخش، ئەمانە بوون بناخەی تیۆری ئەو شتەیان دانا ئەمڕۆ ئێمە پێیان دەڵێین "شۆڕش". کاتێ شۆڕشی ئەمەریکی ڕووی دا، ئەلێکسیس دو تۆکڤیل سەردانی ئەمەریکای کرد و "دیموکراسی لە ئەمەریکا"ی نووسی، کە تا ئێستە هەر بەردی بناخەی تێگەیشتنمانە لە ڕووداوێکی مێژوویی جیهانی و ئاکامەکانی. کاتێ شۆڕشگەلی ١٨٤٨ (بەهاری نەتەوەکان و بەهاری گەلان) دەستیان پێ کرد، کارل مارکس لەوێ بوو و لەسەر هۆ و ئەنجامەکانیانی نووسی. لینین و ترۆتسکی سەرکردایەتیی شۆڕشی ڕووسیی ١٩١٧یان کرد و لەبارەیانەوە نووسی. شۆڕشی جەزائیر لەلایەن فرانتز فانون بەتیۆر کرا. کاتێ بزووتنەوەی کۆمەڵایەتیی ئایاری ١٩٦٨ ڕژایە سەر شەقام لە فەرەنسا، جان پاول سارتەر و مایکل فۆکەڵت لەوێ بوون بۆ هێنان و بردنی ئاراستەکانی. یەکەم و دووەم ڕاپەڕینی فەڵەستینییەکان ئێدوارد سەعیدیان هەبوو بۆ کردنەوەی گرێکان بۆ جیهان. کاتێ بلۆکی ڕۆهەڵات ڕووخا، فرانسیس فوکویاما و ساموێل هەتینگتن لەوێ بوون بۆ باسکردنی ساتەکانی سوود و قازانج بۆ ئیمپراتۆریەتی ئەمەریکی. شۆڕشەکان پێویستیان بەوەیە بخوێنرێنەوە، لێکدانەوەیان پێوەندیی هەیە بەو ڕێیەی ئێمە جیهانی پێ دەگۆڕین.

ئەی بەهاری عەرەبی؟ ئاخۆ ڕاپەڕینگەلی شۆڕشگێڕی وەها ئاسان گرێ دەدرێ بە ڕێژیمی مەعریفە، بەو ڕێیەی ئەمەریکییە نیولیبرالەکان لەسەری

دەڕۆن بۆ لەخۆگرتنی ڕەوتە سیاسییەکان بۆ ناو سەرمایەداریی جیهانی؟ ئەی ئەو بیرۆکە رادیکالییانەی ڕاستەوخۆ پێوەندییان بەو ڕاپەڕینگەلە شۆڕشگێڕییە هەیە؟ ئەرکی بوون بە قوتابییەکی لێهاتووی ڕاپەڕینگەل و بینینی ئەوەی کە خۆیان مەعریفە بەرهەم دێنن، ئەرکێک بەقەد هێندەی شۆڕشەکان گرینگە. هەر بۆ دڵنیابوون، خۆشبەختانە ئێمە چیی تر لە سەردەمی تیۆرسازی و قسەی گەورە و بریقەداری فەیلەسووفان نین، باوی ئەوە نەما. لە کاتێکدا چەپە کانتییەکان کە تێ دەکۆشان بۆ شۆڕشی تێکڕا و لە دوای شۆڕشی فەرەنسییەوە هاتن، نێردراوی ئەوپەڕی توندڕۆییان بەرهەم هێنا وەک نیچە، هایدگەر، فۆکەڵت و دریدا. من بیرۆکەی شۆڕشگەلی کۆتاکراوەم سازاندووە، شۆڕشەکان هێشتا لە پێشکەوتندان، تەواو نەبووینە، وەک بیرۆکەیەکی کار بۆ پاراستنی کاریگەری و لایەنەکانی ئەم شۆڕشانە بەزیندوویی و بێگەردی.

لە رووی گەڕان بەدوای ڕەوتێکی نوێ و گونجاوی مەعریفە، چەپ بەشێک لە کێشەکە، نەک چارەسەر. چەپی عەرەب و غەیرە عەرەب دەبێ دەرکەون و بەشدار بن لە شۆڕشەکان، بۆ ئەوەی بەربەستی بەردەمیان هەڵگرن. بێگومان، ئەمەریکا و ناتۆ و کۆمپانیاکانی نەوت چییان پێ بکرێ دەیکەن بۆ کپکردنەوەی شۆڕشەکان. باشە ئەی چەپەکان چۆن وەڵامی ئەمە دەدەنەوە؟ دەبێ کار زیاتر بکەن نەک هەر تەنیا وتار بنووسن بۆ (لەندەن رڤیو ئۆف بوکس) و هەموو شەو شتانە بە کازیوەیەکی نابەجێ و هەڵە حسێب بکەن. لەبەرئەوەی ئێستە کازیوەی ڕاستەقینە و سیاسەتی نوێی هیوا و ئازادیخواز زۆر خێرا بەسەرماندا تێپەڕ دەبێ. ئەوەی لە چەپەکان دەمێنێتەوە زۆر نابەجێیە لەوەی دەیانەوێ بە نیولیبرالەکان بگەن، لە هەمان کاتدا خەریکە ئێکسپایەر دەبن، دەبێ بەباشترین شێوە پشتگیریی خۆیان بۆ شۆڕشەکان، چالاک و ناچالاک، دەربڕن، نەک بێن پشتگیریی ستەمکاری بکوژی وەک بەشار ئەسەد بکەن. هەروەک فەواز تەڕابلوسی، ڕۆشنبیری

پێشەوای لبنانی، هەروەها یەکێکیشە لە مێژوونووسە هەرە مارکسییەکانی نەوەی خۆی، بە وردی و بوێری باسی دەکا:

بەپێچەوانەی بەلاغی سووریا کە بووەتە هێزێکی دژە داگیرکار لە ناوچەکەدا، رەوشی ئابووریی سووریا لەژێر سایەی بەشار ئەسەد زۆر بەخێرایی و بەخراپترین شێوە بە نیولیبرالی کراوە، هەروەها سیستمی ئابوورییەکەی تژییە لە گەندەڵی و قۆرخ و پاوانکردن. پیشەسازیگەلی بەرهەمدار کە عادەتەن کار بۆ گەنجان پەیدا دەکەن رووی لە کەمی کردووە و رەوشی ئابووری داتەپیوە و بووەتە ئابوورییەکی بەکرێگیراو. چینگەلی بۆرژوازی بێگومان سوودیان بینیوە و هەروەها هەندێ سامانیش دزەی کردووەتە نێو چینی مامناوەند، بەڵام لەولاشەوە رێژەی هەژاری بەردەوام لە بەرزبووندایە و کەرتی کشتوکاڵ و لادێ بەتەواوی خراوەتە پەراوێزەوە. بۆیە ناوچە هەژارترەکانی ناو سووریا ئامادەتر و خێراتر لە چاو ناوچەکانی تر راپەڕین.

راشکاوان پرسیاری لێ کران "ئاخۆ شەپۆلی راپەڕینگەلی جەماوەری هانی باڵی چەپی عەرەبی دەدا لە ئەگەرەکانی دیموکراسی بڕوانن کە کۆتاییان نایەت لەگەڵ کزبوونی داگیرکاران لەگەڵ ستراتیجگەلی بەرەنگاربوونەوە کە ناچێتە ناو قالبی جەماوەری عەسکەرتاریەت؟ تەڕابلوسی بەم شێوەیە وەڵام دەداتەوە:

باڵی چەپ نەریتێکی لەمێژینەی هەیە لە خۆشویستنی دیکتاتۆرەکان، شەرعیەت بەخۆیان دەدەن لەژێر ئەم ناوە "دیکتاتۆریەتی پرۆلیتار" و... تاد. من پێم وایە هێشتا لەمە چاک نەبوونەتەوە. چەپی عەرەبی هاوپەیمانییان بەستووە لەگەڵ رێژیمگەلی چەوسێنەر لە رابردوودا. ماوەیەکی درێژ بوو، وەک

کەڵلەڕەق و بەرەنگار چاو لە ڕێژیمی سووریا دەکرا، تاکە وڵاتە تێیدا پارتی کۆمۆنیست ئاسایی بوو (بێگومان لەژێر پێودانگێکی توند). کەواتە، نەریتێکی درێژی خەیاڵیی سۆشیالیزم هەیە و نادیموکراتین. زۆر کەس لەنێو باڵی چەپ زاڵ نەبووە بەسەر ئەم مێژووەدا. هەندێکیان دیموکراسیسیان ناوێ، وەک بۆرژوازیەت و شێوەیەکی کۆنترۆڵی ئەمەریکا چاوی لێ دەکەن. لە باتیان، شتێکیان دەوێ بە دیموکراسیی سۆڤیەت بچێ، بەڵام یەکێکیان دەوێ ئەمەیان پێ بدا. ئەوانی تر پێیان وایە دیموکراسی دەتوانرێ بێتە دەستەبەرکردن بەهۆی دەسوەردانی بیانی یان بەهۆی چەند گۆڕانێکی دەستووری. دیموکراسی پرۆسەیەکی شۆڕشگێڕییە. ناتوانی دیموکراسی هەناردە بکەی، پرسەکە خۆتی: دروستی دەکەی یان نا. لەم دیدەوە پێشڤەچوونێکی باش دەبینین لە جیهانی عەرەبیدا، خەڵک باجێکی قورسیان داوە بۆ دەسکەوتی سەرەتاییی دیموکراتی و دژە عەسکەرتاریەت، وەک رووخاندنی سەرۆکی چەندان ساڵ لانەدراو و لەدادگەدانیان.... کەواتە خەڵک دیموکراسیی دەوێ و دەبێ بڕوای پێ بکرێ، یانیش هەر لایەنگری ڕێژیمی عەسکەرتار دەبن، باشە، لێ گەڕێ با چاوەڕێ بکەن. دیموکراسی پرۆسەیەکی مێژووییە و چەندان ساڵی دەوێ.

کەس ناچار ناکرێ کۆک بێ بەهەموو قسەکانی فەواز تەڕابلوسی و سەرسام بێ بەقسە راشکاوەکانی، بەهۆیانەوە پێگەی چەپ بزانێ و هیوای داهاتوو بخوازێ لە ڕێی ڕووبەڕووبوونەوەییەکی ورد و ئازارهێن لەگەڵ مێژوو. هەر تەنێ چەپ نییە، یان بۆ ئەو پرسە تەنانەت باڵی چەپی پەرپووتیش نییە، کە تێ دەکۆشێ بۆ بینینی بەهێزەکان لە بەهاری عەرەبیدا، بگرە ئیسلامیزمیش دەستی هەیە لەو ڕێژیمە هەڵەیەی مەعریفە.

ئەمە مانای ئەوە نییە کە ئیسلامی ئەمڕۆ تەواو بووە یان موسڵمانان چیی تر ڕۆڵی سیاسیی گرینگیان نییە بیگێڕن. بەڵام پرسەکە ئەوەیە کە وەک ئایدیۆلۆجیایەکی سیاسی ئیسلامیزم خۆشی شەکەت کردووە. ئێستە ماوەیەکە، سکۆلەرانی وەک ئەسیف بەیات باسی سەردەمی دوای ئیسلامیزم دەکەن. ئەم سەردەمی دوای ئیسلامیزمە نزیکە لە سەردەمی دوای ئایدیۆلۆجیا، بۆیە ئاماژکەیە بە کۆتاییی پۆستکۆلۆنیالیتی وەک ڕەوتێکی بەرهەمی مەعریفی و ئایدیۆلۆجی. ئیسلامیزم ژیانێکی چەواشکراو و درێژی هەبووە و دەوستێتە سەر (١) دەوڵەتی جوولەکە، (٢) ئیسلامۆفۆبیای ئەورووپی و ئەمەریکی، (٣) عەلمانیەتی خودپەرست و (٤) تێکەڵەیەکی پیسی نیولیبرالیزم و نیوپارێزکار و ئەو ئیمپراتۆریەتەی کە ئەوان قیتی دەکەنەوە. سیستمگەلی هەڵە، کە ئیسلامیزم و عەلمانیەتی دوو نموونەی ئەو سیستمانەن، ژیانێکی سنوورداریان هەیە. ڕۆئاوا ئیسلامیزمی دروست کرد. ڕۆئاوا ئێستە لە ناوەخۆدا تەقیوەتەوە و لەگەڵ ئەو تەقینەوەیە ئیسلامیزم دەستی پێ کرد. ئیسلامیزم کۆزمۆپۆلیتانیزمی ئیسلامیی نەهێشت، کە پشتی دەبەستا بە جیهانیبوونی مێژوویی. ئێستە، لەگەڵ هاتنی بەهاری عەرەبی، کۆزمۆپۆلیتانیزمێکی نوێ سەر هەڵدەدا.

هەڵوەشاندنەوەی ئەو ڕێژیمی بەرهەمی مەعریفییەی بۆمان ماوەتەوە ئەرکێکی درێژخایەن دەبێ، بەڵام بەهاری عەرەبی بیرۆکە، چەمک و ڕەچە و میتافۆری پێشەنگی خۆی بەرهەم دێنێ.

ئەو شتانەی خەونیان پێوە نەدی لە فەلسەفەکەیاندا

تێگەیشتنی تازە لە بەهاری عەرەبی زۆری ماوە فێر بێ لە بارودۆخەیلی شۆڕشگێڕی پێشوو لە سیاقێکی بەراوردکار و سنووربڕ. لە دیراسەکەی لەبارەی سەرچاوەگەلی فەلسەفی و ناڕازیبوونی کۆمەڵایەتی لە ڕۆسۆوە تا مارکس و نیچە، بێرنارد یارک باس لە هاودژی سەرەکی دەکا لە

پرسیـارکردن لەبارەی ئـەو شـتـەی ئەو نـاوی لێ دەنێ "شـۆڕشگەلـی تێکڕا".
یاک بەدوای تەزوویـەکی هزردا دەچێ لە ڕۆسـۆوە تا دەگاتـە ئەو شـتـەی پێی دەڵێ "چـەپی کـانتی" (لـە شـیلەرەوە تا دەگـاتـە هیگڵـی گـەنج" و پاشـان لە نیـچـەوە بۆ مـارکس کـە تێیـدا دامــەزراوەگـەلی نـاشـیـرینکردنی مــرۆ لە کۆمەڵگەی مۆدێرندا وەک بەربەست دەخوێندرێنەوە لە بەردەم بەدەستهێنانی مرۆڤایەتییـەکی تەواو. هیگڵـی گـەنج ئەمـەی بە ڕێڕەوێکی تـاریک ناوبرد، بۆ ئەوەی ئێـمـە ببین بە مـرۆڤـێکی دەبـێ چیی تر مـرۆڤ نەبین. بەڵام نیـچـە و مـارکس پێیـان وابوو کـە زاڵبوونە بـەسـەر ئەو بەربەسـتـە میسـالییـە بەهـۆی ویستی شـۆڕشی تێکڕا. بەڵام یاک دووپاتی دەکاتەوە کە ئـەمـە لە راسـتیدا حـاڵی دامـەزراوەکانی بەهێزتر کرد. یاک پێشنیاز دەکا "قسـەکانی ئەمـان هیچ نییە جگە لە پێویستییـەک بۆ ئەو مشـتومڕەی کـە بەشێوەیەکی بەرچاو سـەرکەوتوو بووە لە دنیای قسە و مشتومڕدا.

لە دیدی جـیـهـانـی دەرەوەی ئەوروپا، کـە زۆربـەی ئەم گـفـتـوگـۆیـانە ئەو جیـهانە ناگرێتەوە، هاودژیی فەلسـەفی کە یاک باسی لێوە دەکا لە جـەرگەی مۆدێرنیتەی شـۆڕشگێڕی ئەوروپی لە ڕێـی پێگەیەکی شرۆڤـەی فەلسـەفی کە لە راستیدا لەناو ناخی سروشتی دۆخگەلی داگیرکاری و ژێردەستـەییدایە، بۆیە ئەم جـیـهـانـە بە گـشـتی ئـەزمـوونی هـەمـوو ئـەمـانەی کـرد. خـەڵکی ژێردەسـتـە پێـیـان گـوترا ئەوا ئازادن بیـر لە خـۆیان بکەنەوە لە دەرەوەی تاریکی لەو دەمەی کە دەمانچەی داگیرکاران لەسەر سەریان بێ، پاشان ئەو دەمـەی بیر لە رزگـارکـردنی خۆیان بکەنەوە بە زاراوەی دیالێکتی ناوەخۆی داگیرکاری و دژە داگیرکاری، کە بەمانە دەگوترێ پۆستکۆلۆنیالیزم.

لە ناوجـەرگـەی مـشـتـومـڕەکـەی یاکدا، مـەیدان و ڕەوتگـەلی مـۆدێرنیـتـەی ئەوروپی هـەیە. ئـەمــەش پڕۆژەیەکــە کــە، هـۆلۆکـۆســتی بەســەر ئـەوروپادا سـەپاندووە، دواجار ویستی چارەی خۆی بکا و لەناو پۆستمۆدێرنیتەدا خۆی ببینێتـەوە. ئـەو مـۆدێرنیـتـەیە هـەرگـیـز پرسـێک نـەبووە بۆ جیـهـان لەوپەڕی

وەرگرتنی داگیرکاری. مۆدێرنیتە هەرگیز نە کێشە بووە نە چارەسەر بۆ ئەو خەڵکەی لە مەیدانگەل و رەوتگەلی داگیرکاریی ئەوروپادا دەژی. بەمۆدێرنکردنی میسر، وەک تیمۆسی میشێل باسی دەکا لە کتێبەکەی بەناوی "داگیرکردنی میسر، ١٩٩١"، واتە داگیرکردنی بەشێوەیەکی نوێی مۆدێرنیتەی ئەوروپی، واتە دروستکردنی، فەرمانپێکردنی، لەتلەتکردنی و برینی و تێپەڕاندنی بەپێی ئارەزووەکانی داگیرکاران. مۆدێرنیتەی ژێردەستەیی بووە نانی میسرییەکان، نەیانتوانی لە دژی مرۆڤایەتیی خۆیان بنوێن بەشێوەی دژە مۆدێرنیتەی داگیرکاری، مۆدێرنیتەیەک کە بەسەر رووی ئەوروپادا درایەوە بەهۆی هۆیەکی شۆڕشگێڕی (نە گشتی و نە ئالەتی) کە پێناسەی جیهانێکی کەللەڕەقیی کرد چونکە حوکمی سەرمایەدار و داگیرکارانی رەت کردەوە. مۆدێرنیتە کێشەیەکی ئەوروپی بوو کە هەردەم دژی خۆی دەهاتەوە لە کامپەکانی ئەوروپا، دواجار، هۆلۆکۆست (کە تا ئێستە فەڵەستینییەکان باجەکەی دەدەن). پۆستمۆدێرنیتە کۆتاییی بە کێشەیەکی ئەوروپی هێنا (بەهۆی کردنی خەڵک بە شت، شتەکانیش بە ئالیەتی بەرهەمهێنان) بەڵام بەگشتی بۆ جیهان ئەمە هیچ مانایەکی نەبوو. ئەمە بەسەرێکی تر راستیشە بۆ تەنگژەی مرۆڤایەتی و دوای مرۆڤایەتی. لە کاتێکدا ئەوروپییەکان رێیان بۆ هۆلۆکۆست خۆش دەکرد، جیهانی دەرەوەی ئەوروپایان تێک دا، دزییان و چەواشە کرد.

زاڵبوون بەسەر دۆخی پۆستکۆلۆنیالیتی کۆتاییی "رۆئاوا" رادەگەیەنێ، چونکە رۆئاوا خۆی مەردی بۆ ئەو دۆخە دانابوو و "ئەوانی تر"ی بەپێی خواستەکانی خۆی دەخوێندەوە و دەگێڕایەوە. بەهاری عەرەبی دەسپێکی ساتێکە بۆ رزگارکردنی جیهان کە ئەم "رۆئاوا"یە تێکی دابوو و چەواشەی کردبوو (کۆدی رۆئاوا سەرمایەدارییە). بیرۆکەی شۆڕشگەلی کۆتاکراوە کە من لێرە پەرەم پێ داوە لە دژی بیرۆکەی "شۆڕشگەلی تێکڕا" دەوەستێتە سەر پێگە تایبەتییەکانی بەرەنگاربوونەوە بۆ سەرمایەدارییەکی پیس و ئەو

ئیمپراتۆریەتەی کە خزمەتی دەکا. چەندە ئیمپراتۆریەتەکە کاریگەر و پیس بێ دەبێ هێندە پێگەی بەرەنگاربوونەوەکە تایبەت بێ. بەڵام ئیمپراتۆریەتی کاریگەر خواستێکی پۆستمۆدێرنە بەسەر ویستی مۆدێرن بۆ زاڵبوون بەسەریدا، ئەمەش رووی دا دوای کۆتاییی ئایدیۆلۆجیاکان. بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئیمپراتۆریەتەکە ئێمە دەبێ هەردەم لە ناوچەکانی خۆمان سنووردار بین، پێمان سووک بێ و خێرا بین، هەروەها چاو و بیرمان کراوە بێ. بۆیە عالیە سلێمان و عەباس کیارۆستەمی لە کۆتاییی پۆستکۆلۆنیالیتدا دەمێننەوە، لە کاتێکدا مەحموود دەروێش، نازم حیکمەت، فەیز ئەحمەد فەیز، ئەحمەد شەملون، ڤلادیمیر مایاکۆڤسکی و پابلۆ نیرۆدا (نێردراوانی توندڕۆی) لە مۆزەخانە و کتێبخانەکانماندا دادەنرێن. ئەوانە بەرهەمی داگیرکاری و پاڵەوانانی سەردەمی پۆستکۆلۆنیالی بوون. لەگەڵ ئەوەشدا هۆیەلی خلاسبوونی مەحموود دەروێش وەک شاعیرێکی زیندوو هەمان ئەو هۆکارانەن بۆ نزیکبوونەوەی کۆتاییی ئیسرائیل. ئەگەر ئیسرائیل ملکەچ نەبێ و بەشداری لە بەهاری عەرەبی نەکا، هەروەها پشتیان لە پرۆژەی زایۆنی نەکەن، ئەوا ئیسرائیل وەک داگیرکارێک دەمرێ و وەک پۆستکۆلۆنیالێک فەشەل دێنێ.

ئەگەر لەسەر ئەو هاودژییە سادەیەی کە یاک نەخشەی بۆ کێشاوە لێکۆڵینەوە بکەین، ئەوا هاننا ئارندت بە یەکەم تیۆریستی شۆڕش لە"چەپی دوای سەردەمی کانت" دادەنرێ کە زۆر دوور بوو لە هزری "شۆڕشی تێکڕا"، جیاوازیی کرد لە نێوان شۆڕشی فرەنسی (کە بەلای ئەو لەم شۆڕشەدا پرسگەلی کۆمەڵایەتی چەقی شۆڕشەکە بوون) و شۆڕشی ئەمەریکی (کە بەلای ئەو پرسگەلی سیاسی تا کۆتایی کاریگەر و چەق بوون). ئارندت بازنەی گشتی (خەڵک) بە چەقێکی سیاسیی دادەنا، فەزایەک تێیدا ئەمە درکی پێ دەکرێ: ئازادی لە ترس و سەرخۆبوون بۆ پیادەکردنی مافەیلی دیموکراتی. لە هزری سیاسیی ئەورووپیدا لە رۆسۆ و چەپی کانتییەوە بگرە

تا دەگاتە کارل مارکس بیرۆکەی "شۆڕشی تێکڕا" زاڵە و بەردەوام باسی لێوە دەکرێ. لەژێر سایەی هۆلۆکۆستی ئەوروپی و لێدانی ژاپۆن بە چەکی ناوکەیی لەلایەن ئەمەریکا، دەسوەردانە رەخنەییییەکەی ئارندت لە شەستەکان لەسەر هیچ بنەمایەکی مێژوویی شۆڕشدا بنیات نەنرابوو. ئێستە بەهاری عەرەبی وامان لێ دەکا جارێکی تر بیر لە بیرۆکەی شۆڕش بکەینەوە، لەبەر بوونی پێگەیەکی رەخنەیی سێگۆشەی چەپی کانتی، کە ئارندت دووپاتی دەکاتەوە: ئێمە دەتوانین لە بیرۆکەی شۆڕشێکی کتوپڕ، تێکڕا و یەکجارەکی دوور کەینەوە، ئەمە جۆرە گێڕانەوەیەکی رزگارکردنە کە وا لە بابەتەکە دەکا وەها بناسرێ کە پرۆژەیەکە خۆی دەدۆڕێنێ. بیرکردنەوە لە رێی پێگەی رەخنەیی هەنا ئارندت بەرامبەر بە مارکس، هەروەها بەهۆی چەپی کانتی، دەتوانین بیر لە شۆڕشی کۆتاکراوە بکەینەوە بەهۆی نزیککردنەوەی ترۆتسکی لە ئارندت نەک لە مارکس و لینین، ئەمە پێشنیازێکی رێژەییە لە دروشمی سەرەکیی بەهاری عەرەبی کە برێتییە لە "بەردەوام شۆڕش". تۆقان لە هۆلۆکۆستی جوولەکە لە ئەوروپا، چەکی ناوکەییی ئەمەریکی وەک هۆلۆکۆستکردنی ژاپۆن، هەروەها "گولاگ" لە یەکەتیی سۆڤیەت، ئەمانە توخمی سەرەکین لە ئارندت کاتێ باسی سیاسەت دەکا وەک پرۆژەیەک کە هاوولاتییان دەپارێزێ لە توندوتیژیی دەوڵەت. پاراستن و فراوانکردنی فەزای گشتی (خەڵک) (بۆ نموونە گۆڕەپانی تەحریر) تەنیا ئەو کاتە دەکرێ ئەگەر بێتو لە رێی شۆڕشێکی کۆتاکراوە بێ.

سەرەتا ئەوە مارکس و ئێنگڵز بوون، لە دوای شۆڕشگەلی ١٨٤٨، پەرەیان بە بیرۆکەی "بەردەوام شۆڕش" دا، واتە دۆخی شۆڕشگێڕی پشتگیریی لێ دەکرێ تا ئەو کاتەی چینی خاوەن زەویوزار شکستی هێنا و چینی هەژار و نەدار (پرۆلیتار) دەسەلاتی دەوڵەت بەدەست دێنن. دواتر ترۆتسکی درێژەی بە بیرۆکەکەی جۆرجی پلێخانۆڤ دا، هەروەها پێشنیازی ئەوەی کرد کە شۆڕشگەلی دیموکراتیی بۆرژوازی بێهێز و ناتەواون و بۆیە هیچیان لێ

شین نابێ لەبەر خودی بۆرژوازیەت، کە بێ توانا و کەمویستە بێ هەموو ئەو رێیە ببڕێ و زەوی بدات بە چینی جووتیار، کارگەیل بدا بە کرێکاران، ماف بدا بە کەمینە، و کۆتایی بە باڵادەستیی بیانی بێنێ. بەکورتی، ترۆتسکی دەکرێ بە مۆتەکەی ئارندت بێتە بینین، بەپێچەوانەشەوە. لە دووبارەکردنەوەی ئەمە من لێرەدا پێشنیاز دەکەم، پێکهاتەی یەکەتیی سەربەخۆی کرێکاران، رێکخراوگەلی سەربەخۆی مافەیلی ئافرەت و رێکخراوگەلی قوتابیان کلیلن بۆ مسۆگەرکردنی ئازادیگەلی مەدەنی، کەواتە، پرسگەلی دادوەریی کۆمەڵایەتی (مەبەستی سەرەکیی ترۆتسکی بوو) لە رەگ و ریشەوە مسۆگەر دەکرێ و لە سەرەوەرا ناسەپێنرێ بەهۆی کۆنترۆڵکردنی دەسەڵاتی دەوڵەت. هەرچەندە ئەو شۆڕشی ئەمەریکیی پێ باشتر بوو لە شۆڕشی فرەنسی، ئارندت هەر رەخنەی هەبوو لە رەوتی ئەمەریکی لەبەر کێماسیی بەشداریی سیاسی و کارەکتەری ئەرکدار بۆ پرۆسەی هەڵبژاردن کە راستەوخۆ فراوانبوونی سیاسیی بازنەی گشتیی سنووردار کرد. ئەو فراوانبوونی بازنەی گشتی و بەشداریی سیاسییە تەواو برێتین لەو دوو توخمەی کە بیرۆکەی شۆڕشی کۆتاکراوەم پێ دروست کردووە، تێیدا چیی تر جیاوازی ناکەن لە نێوان مۆدیلی فرەنسی (کۆمەڵایەتی) و ئەمەریکی (سیاسی). بەڵام لە راستیدا تێکەڵکردنی هەردووک مۆدیلی سێیەمی دروست کرد، کە نزیکترە لەو شتەی ترۆتسکی پێی گوت "بەردەوام شۆڕش" (هەروەها ئەو شتەیە کە ئێمە دەیبیستین لە دروشمی میسری "الثورة المستمرة")، بەڵام ئەمجارە بەشێوەیەکی هێواشتر، سیستماتیکیتر و چەقیوتر کە تێیدا نەک هەر تەنیا چینی کرێکاران بگرە ئافرەت و قوتابیش (واتە دوو پێکهاتەی سەرەکیی کۆمەڵایەتی کە دۆخی ئابووری فراوان دەکەن لەنێو بازنەی گشتی) بەشدارن لە کردنەوەی شۆڕش.

لە کاتی خوێندنەوەی بزووتنەوەی سەوز لە ئێران من ناوم لەو بزووتنەوەیە

تا "بزووتنەوەی مافەیلی مەدەنی" (ئێستەش هەر وای پێ دەڵێم)، هەمان ئەو بیرۆکەی شۆڕشی کۆتاکراوەم لە مێشکدا بوو، کە تێیدا نەک هەر تەنیا ڕێژیمی حوکمڕان بگرە هەر ڕێژیمێکی تر کە لەوانەیە سەرکەوتوو بێ لەوەی بەردەوام بابەت بێ لەناو فراوانبوونی بازنەی گشتی و هاریکاریی دادوەریی کۆمەڵایەتی، لە ڕێی دەستە خۆبەخشەکان (تۆکڤیل) داوای ئەو شتانە بکەن لە ڕێی داگیرکردنی شۆرشگێڕیی بازنەی گشتی (ئارندت). بەواتایەکی تر، پێکهاتەی دەوڵەت، بەڕای من، دوایەمین شتە، بێتە پێش ئەم شۆڕشەی وا ئێمە دەیبینین دەکرێتەوە. من هەردەم گومانم هەبووە و هەیە لە پێکهاتەگەلی دەوڵەت، لە چەپ، ڕاست و چەق، لە کاتێکدا پشتگیریی ئایدیۆلۆجیی ئەو دەوڵەتە هێشتا هەر لە خەیاڵدایە و لە مێژوویەکی کارەساتباری پۆستکۆلۆنیالدا دەخولێتەوە. ئەگەر ئەمە گێرەشێوێنی بێ، ئەوا پێشنیاز دەکەم کەوا لە ڕاستیدا گێرەشێوێنی لەنێو هەنا ئارندتا هەیە کاتێ پرۆسەی شۆڕشگێڕی لە هەردوو حاڵەتی فەڕەنسی و ئەمەریکیدا ڕەت دەکاتەوە. مۆدیلی شۆڕشی ئەمەریکیی لا پەسندتر بوو نەک تەنیا لەبەرئەوەی زیاتر بایەخی بە ئازادیی سیاسی دا تا دادوەریی کۆمەڵایەتی، بگرە لەبەرئەوەی بەڕای ئەو ئازادی شتێکی یەکلاکەرەوەی بیرۆکەی سیاسەت بوو. سەربەخۆییی ئەو سەربەخۆییەیە لە چنگی دەوڵەت، ستەمکارییەوە دەستت کەوێ، لەم سەردەم و ئەمڕۆدا ناتوانم بڵێم یەک تاکە وڵات هەبێ لە دنیا بەدەر بێ لە گەندەڵی و ستەمکاری یان عەسابەی "بەیاساییکراو"ن لە ڕێگەی دەسەڵاتدان بە ڕێکخراوگەلی وەک نەتەوە یەکگرتووەکان، ئای ئێم ئێف و بانکی جیهانی.

کەواتە لە کۆتاییی خوێندنەوەم بۆ بەهاری عەرەبی، من دەڵێم هەنا ئارندت لە خوێندنەوەی بەهارەکە وەک فەزایەکی سیاسی دەیپارێزێ لە توندوتیژیی پێشینەی سیاسی، کە دەیبەستێتەوە بە هۆبز و ڕۆسۆ، پێچەوانەکەشی دەبەستێتەوە بە مارکس، سۆرێل و ویبەر کە سیاسەتیان بە فەزایەک دەزانی

بۆ پیادەکردن و ڕێخۆشکردن بۆ "توندوتیژیی رەوا". بەرچاوکردنی ئەوەی لە جیهانی پۆستکۆلۆنیالدا دەوڵەت سەرچاوەی سەرەکی و پێگەی توندوتیژی بووە و هیچ حسێبی بۆ شەرعیەت نەکردووە، هەروەها بەرچاوکردنی راستییەکی بێوێنە کەوا تەنانەت لەو ولاتانەی کە نەریتێکی کۆنیان هەیە لەگەڵ دامەزراوەگەلی دیموکراتی، تەنیا بە یەک هێرشی تیرۆریستی تەواوی بەردی بناخەی سەروەریی یاسا و ئازادیگەلی مەدەنی لە پەنجەرە فڕێ دەداتە دەرەوە، کەواتە پێکهاتەی دەستەی خۆبەخش گرینگە بۆ پاراستنی تاکی هاوولاتی لە چەوساندنەوەی ولات. بۆیە سووربوونم لەسەر پێکهاتەیەکی چالاکیی یەکەتیی کرێکاران، رێکخراوەیلی مافەیلی ئافرەتان و رێکخراوگەلی قوتابیان وەک خاڵ و پێگەی دەسپێک لە نێوان تاکی هاوولاتی و رەوتە عەسکەرتارییەکانی دەوڵەت. هەڵوێستی ئارندت لەسەر شۆڕش لە راستیدا رەگی قووڵی داکوتاوە لە خوێندنەوەی تۆکڤیل بۆ دیموکراسیی ئەمەریکا کە کار دەکا و عەسکەرتاریەتی نەهێشتووە بەهۆی چاکەی دەستەخۆبەخشەکان. بەلام ئەگەر بێتو رەچاوی بیرتیژییەکەی ئاگەمبێنت بکەین لەبارەی "ژیانی رووت"ی هاوولاتییەوە وەک خۆی، ترسی تۆتالیتاریانیزمی ولاتانی هاوچەرخ زۆر رژدترە لە شیمانەی گێرەشێوێنی. ئەمرۆ، دوای ئەزموونی هۆلۆکۆستی ئەوروپی و، دوای "شەڕ لە دژی تیرۆر"ی سەرۆکی ئەمەریکا جۆرج دەبلیو بوش، ئێمە بە روونی شێتبوونی لەخۆدەرچوونی ولاتان دەبینین چۆن هاوولاتییانی خۆیان دەچەوسێننەوە یان دەیانکەن بە گۆشتی خاو بۆ ئەو شتەی کە ئاگەمبێن راست و دروست ناوی لێ ناوە "ئامێری بکوژی سیاسی".

بەئاسایکردنەوەی جیهان

پرسی هەرە کاریگەر ئەورۆ بۆ ئێمە چیی تر پێویستیی بەرەخنەگرتن نییە لە کار و پرۆسەی وەلانانی بابەتگەل کە ئێمەی ئاسایی بەهۆیەوە بووینەتە

بابەت بۆ مۆدێرنیتەی ئەوروپی. ئەمە لە ماوەی نیو سەدەی رابردوودا دەستەبەر کراوە، بەدەسپێکردنی مەعریفەی سۆشیۆلۆجی کە سەدەیەک زیاتر پێش "ئۆریەنتالیزم"ی ئێدوارد سەعید هات، بەشێوەیەکی کاریگەر خرایە پێش لەلایەن سەعید. ئێمە ڕێپێوان دەکەین (من ئەوە بەکار دەهێنم بەهەمان ئەو ڕێگەیەی خۆزێ مارتی بەکاری هێنا بۆ نووسینی "نۆسترا ئەمەریکا" لە ١٨٩١)، تاکە پێگەی ئاژانسی مێژوویی ئێمە بەتەواوی ئەو بناخەیە خەڵک بەسەریدا ڕێپێوان دەکا. پرسیاری ئەمڕۆ ئەوەیە، چۆن ئەو فەزا گشتگیرەی یاخیبوونی شۆڕشگێڕی دەچێتە ناو قاڵبێکی جیهانییەوە؟ هیچ هۆیەک نییە بڕوا بکەین کەوا "ئاسیاییەکان" وایان کرد لەبەرئەوەی هیچ ڕێیەکی تریان لە بەردەمدا نەبوو، هیچ ڕێیەکی خەیاڵ و سەلماندنی خۆیان لە بەردەمدا نەبوو. تەنانەت لە سیاقێکی ئیسلامیشدا (کە تێیدا تەنانەت موسڵمانەکانیش ناکرێ کەم بکرێنەوە)، زاراوەگەلی ڕاست، دروست، چەپ، ناڕاست و چەوتی دەستووری زانینی بابەت بەبەردەوامی هەبووە بۆ بە بابەتکردنی موسڵمانان. لە مرۆڤایەتییەکی ئەدەبیدا، تێیدا "مرۆڤایەتی" بابەتێکی ناسک و گشتگیرە، ئەو بابەتبوونە کارێکی پاشکۆ، گشتگیر و نادیارە. لە ماوەی دووسەت ساڵی ڕابردوودا، هەروەها لە تەواوی سەردەمی داگیرکاریی ئەوروپیدا، هەموو ئەو ناوەندە بەگرفتانە هەمووی وەلا نراون بەهۆی کپ و بێدەنگکردنی "ئیسلام" بۆ نێو ڕکابەرییەکی ئایدیۆلۆجی لە دژی "ڕۆئاوا".

کەواتە کاتێ "ڕۆئاوا"، لە ڕێی میکانیزمی داگیرکارییەوە، موسڵمانانی بە "ئۆریەنتاڵ" ناساندووە، هەروەها ئێمەش کاتێ (بە خۆشی و ناخۆشی بێ) خۆمان خۆمان کردووەتە "ئۆریەنتاڵ" زۆر بەخێرایی مامەڵەمان لەگەڵ نوێنەرایەتیی خۆمان کردووە. هەموو شۆڕشێک ڕزگاربوونەوە، نەک گەڕانەوە. ئەوەی لێرەدا ڕزگار کراوە جیهانیبوونێکی کۆزمۆپۆلیتانییە بەهۆیەوە ئیسلام تێیوە گلاوە بەڵام سەنگی مەحەکیش نییە.

لە گۆڕەپانی تەحریرەوە ئێمە دەست دەکەین بە "جیهانیکردن"ی جیهان بەهۆی دووبارە بە ئۆریەنتاڵکردنی (ئاسیاییکردن)ی، دواتر تاوتوێکردنی. لە جەستەی سیستمی ئاینی گادەمار ئەمە زۆر بە ڕوونی دیارە کە تێیدا دەتوانین رووی زمانەوانی ببینین نەک هەر تەنیا رووێکی بگرە روویەکی فرە جیهان بەهۆی ئەو شتەی کە ناسنامەی خۆیانی پێ دروست دەکەن و پشتگیریی لێ دەکەن، جیهانێکی فرە و تژی لە رێز. داگیرکاریی ئەوروپی و ئیمپریالیزمی ئەمەریکی، لە رووی وردەکارییەکانی ئۆریەنتالیستەکانەوە، بە ریزبەندێکی مێژوویی جیهانی ئێمەیان کوژاندووەتەوە بەهۆی گەڕان بەدوای تێگەیشتن لە ئێمە: ئەم کارەیان کردووە بەهۆی هەرسکردنی ئێمە بەپێی ئارەزوو و ویستی خۆیان، پرۆسەی بەبابەتیکردنی جیهانی ئێمە. بۆیە نەزۆکیی موسڵمان وەک نەزۆکیی ئەوانی تر هەردەم دەستی "رۆئاوا"ی تێدا بووە، ئەمەش وای کردووە ئەم وڵاتانە بۆ چەندان سەدە خۆیان خۆیان کپ و بێدەنگ بکەن. ئەم هاوکێشانە زۆر روونن، بۆ نموونە، کاتێ ماکس وێبەر پرسیارێکی کرد بۆچی سەرمایەداری لێرە گەشەی سەند و لەوێ نەیسەند، ئەمە زۆر گونجاو بوو بۆ ئەو کاتەی بۆ یەکەم جار بوو باسی ئێرە و ئەوێ بکرێ. تەنانەت وێبەر خۆیشی درکی بە ئیمپریالیزم کرد وەک سەرمایەدارییەکی سەرەخۆرە. کاتێ بیرۆکەکەی ئەو پێ گەیشت سەرمایەداری بووبووە شتێکی جیهانی. مەعریفەی سۆشیۆلۆجی کە دەگەڕێتەوە سەردەمی پێش ئێدوارد سەعید بووە شتێکی یەکلاکەرەوەی ئەو پرسیارانەی کە کارل مانهایم و دواتریش پاول ریکۆر کردیان لەبارەی جیاوازیی نێوان ئایدیۆلۆجیا و یوتۆپیاوە. تەواو لە رێی ئەو هاوکێشە شرۆڤەکارییە، "رۆئاوا" خۆی بووژاندەوە بەهۆی چارەسەرکردنی نەزۆکییەکانی، بۆیە "رۆئاوا" خۆی کپ و بێدەنگ بوو لەناو جیهاندا، تەواوی ئەوانی تریشی وەک خۆی لێ کرد. ئەمە ئەرکێکی پلان بۆداڕێژراو بوو نەک هەر تەنیا بۆ دنیاییەکی داگیرکراو، بگرە بۆ زانینی جیهانیش، بۆ ئەوەی

ئەم جیهانە بۆ تاهەتایە ببێتە شتێکی پارێزراو. لە ئەنتۆنیۆوە بۆ گرامسی و دواتریش بۆ والتەر بێنجامین، تیۆدۆر ئەدۆرنۆ و مانفرێدۆ تافوری، ئێمە ڕەوتێکی بەردەوامی هزری ڕەخنەییمان هەبووە کە تێیدا هاودژی بوون (خود) لەسەر حسێبی نەبوون (ئەوانی تر) بەشێوەیەکی سیستماتیکی خرایە ڕوو لەلایەن مارکسی و غەیرە مارکسییەکان وەک ڕەوتێکی باڵای نەزۆکی لەنێو سیستمەکەدا. بەڵام تەنانەت ئەوانیش (بە مایکل هاردت و ئەنتۆنیۆ نیجەرەوە) سنووردار و داخراون بۆ ئەو چەمکانە: سیستەمەکە هەر خۆیانی تێدایە، لەنێو بازنەیەکی ڕۆئاواییدایە، ئەو جیهانەی ئەوان بۆیان مایەوە، ڕەخنەی لێ گیرا، بۆیە ناتوانن بوون و سەرهەڵدان و دروستبوونی ئەوانی تر ببینن یان چاویان پێ هەڵنایەت.

بۆ بەجیهانیکردنی جیهان کە تازە ڕاگەیەنراوە، بەهاری عەرەبی دەبێ بەپەلە بەتیۆری بکرێ، تیۆرێکی فرە، جۆرەوجۆر، ڕکابەر و هەستیار و گرینگ. ئەم سەرکەوتنە مەزنەی ڕاپەڕینگەلی کۆمەڵایەتی داوای ڕێنیسانسێکی ڕۆشنبیریی گشتگیر دەکا کە دەبێ چالاکانە لەگەڵ جیهان بێتەوە، ئەوروپاش لەو تەنگژە ڕزگار بکا و ئەمەریکاش لە تی پارتی (Tea Party)، ڕاپەڕینەکە ئەمە بەخێرایی بەدەست دێنێ. هەروەها ئەو دوو پێگە سەربازییە کۆن و ماندووە (مەبەستی ئەمەریکا و ئەوروپایە) پەلکێشی نێو بازنەی مرۆڤایەتی دەکا. گۆڕەپانی تەحریر بووەتە میتافۆرێکی درێژکراوە. پێویستە ئێمە درێژتری بکەینەوە بۆ نێو گفتوگۆ تیۆرییەکانمان. لەگەڵ ئەو سووربوون و پێداگیرییەی لە گۆڕەپانی تەحریر هەیە و ڕێپێوانی قارەمانانەی سووریاییەکان لە شارەکانیان، ئێمە دەبێ بیر لە داهاتووی بەهاری عەرەبی بکەینەوە، چونکە نەک هەر دەبێ لە مەیدانی شەڕی تەڕابلوس، شەقامگەلی دیمەشق، گەڕەکەکانی تونس و گۆڕەپانی تەحریر سەرکەوێ. دەبێ بەهەمان شێوە سەرکەوتوو بێ لە زمانی نووسینەوەی بەهاری عەرەبی، لە کردنەوەی ڕەوتی مەعریفە لەودیو یەقینە وەرگیراو و

مـردووەکـانـی ئێـمـە. ئێـمـە ئێـسـتـە لە سـاتێکی دەسـپـێکی هەڵواسـینی ڕژێمەکانیان. شەڕ لەوە کەمتر پێویست نابێ لە دژی شێوە و ڕەوتگەلی ئەو مەعریفەی وەک میرات بۆمـان ماوەتەوە کە یەک دەگرێتەوە لەگەڵ سیاسەتی بێهیوایی کە ئەوە دوو سەدەیە تێیدا دەژین. پێناوەکەمـان چیی تر "ڕۆئاوا" نییە چونکە "ڕۆئاوا" مرد.

بەهاری عەرەبی هەر تەنیا پەردەی لەسەر ئەو سەردەمە لانەدا کە ئێمە پێی دەڵێین پۆستکۆلۆنیالیزم. بگرە کۆتاییی بەخوێندنەوەی فۆکۆڵدی هێنا بۆ دەسەڵات و سیاسەتی بێهیوایی کە لە تیۆرەکانی لەبارەی خوێندنەوەی حوکمڕانییەوە باسی دەکا، هەروەها لەنێو جەستە و گیانی مرۆڤایەتیدا بڵاو بووەتەوە. تەماشای ئەو دەسەڵاتە خەیاڵییە بکە بەهۆیەوە پڕۆژەی سەدەی نوێی ئەمەریکا بەپێی پلانەکان چووە پێش بۆ حوکمڕانیکردنی جیهان. جەستەیەکی خەیاڵیی قاعیدەیان دروست کرد بۆ بڵاوکردنەوەی ئیمپریالیزمی خۆیان، کارەکتەرەکان پارێزکاری رادیکاڵی بوون کە وای لە لیبراڵەکان کرد بچنە ناو پێگەی پارێزکارەکان و دەستیان کرد بە دەسوەردانی سەربازی لەژێر ناوی "دەسوەردانی مرۆیی". پەرۆشیی هەڵبژاردنی ئۆباما ساتێکی تەقینەوەی ناوەخۆی ئەمەریکا بوو، ساتێک بوو ڕێک خرا بۆ خلاسکردنی مێژووی رەگەزپەرستی، بەڵام هەڵبژاردنی سەرۆکێکی رەش وەک سەرۆک مانای ئەوە نەبوو کە رەگەزپەرستی یان ئیمپریالیزم بەکۆتا هات.

بەهاری عەرەبی جێبەجێکردن نییە بگرە پێشکێشکردنە. مەبەستم ئا ئەوەیە کاتێ دەڵێم بەهارەکە کۆتاییی بە پۆستکۆلۆنیالیزم هێنا: بەهاری عەرەبی دوایەمین جێبەجێکردنی کۆمەڵێک ئایدیۆلۆجیا نییە بگرە شەکەتکردنی هەموو ئایدیۆلۆجییەکانە، دوایەمین ساتی هەموویانە. بۆیە ئەو ڕژێمەی وەک میرات بۆ ئێمە ماوەتەوە بێ کەڵکە و بەرهەمگەلی زیانی هەیە. ئێمە لە ١٧٨٩دا ناژین کاتێ هزرە کانتییەکان جووڵەیان پێ دەبەخشرا.

ئەمە زیاتر وەکو ١٩٦٨ە کاتێ شۆڕشەکان شەکەتییەکانیان بەدەر خست و بوونگەراییی سارتەر بووە هۆی ئەودیو پێکهاتەگەراییی فۆکەڵت، هەروەها دەرخستنی مەعریفە بەشێوەیەکی سیستماتیکی کۆدی "دەسەڵات"ی وەرگرت، مەعریفە کۆدی دەسەڵات و حوکمڕانی وەرگرت. هەر هەمان ماوە وای لە جووڵە مەعریفییەکانی پێکهاتەگەرایی کرد بچنە ئەودیو پێکهاتەکان، مۆدێرنیزمی کردە پۆستمۆدێرنیزم، هەروەها بەگشتی لە هەموویان گرینگتر بۆ جیهان، کپکردنی نەوەی ڕەخنەگری فرانتز فانۆن لە داگیرکاری بۆ نێو دەزگەی رەوتی پۆستکۆلۆنیالی بەرهەمی دژە مەعریفی ئێدوارد سەعید. کەواتە، جێبەجێکردن نییە بگرە ناوەندێکە بۆ پێشکێشکردنی هەموو ئەو شتانەیە کە پێشتر بۆش کراون، هەروەها لێرەوە دوای رێزمان، لۆجیک و رەوانبێژی، ئێمە هەموو شتێکمان تەواو کرد و دەبێ دەست بکەین بەزمانێکی نوێ کە دەبێ لۆجیک و رەوانبێژییەکی نوێی بۆ بدۆزینەوە. بۆیە ناتوانین بگەڕێینەوە و بچین کاری بیرمەندانی شۆڕشگێڕی بخوێنینەوە، لە رۆسۆوە بۆ مارکس، یان تەنانەت لە فانۆنەوە بۆ سەعید، تا بزانین چۆن ئەمانە روویان داوە، چونکە هزری هەموو بیرمەندانی شۆڕشگێڕی بەکۆتا هات کاتێ حوسنی موبارەکمان لە قەفەسێکدا بینی لەناو دادگەی قاهیرە چاوەڕێی دادوەری دەکرد و قەزافیش لە سوێی ژیانی خۆی لە نێوان لیبیا و نیجەر رای دەکرد.

کۆتاییی پۆستکۆلۆنیالیزم واتە سەرەتای دیالێکتیکێکی نەرێنی لەنێو دۆخێکی ساختەی سەرمایەی جیهانی و لۆجیکی سەربازیی بالادەستیی جۆرەوجۆر کە کۆد و رەنگیان ئەمانەن: "سەربەخۆیی" یان "مافەیلی مرۆ"یە. وەڵامێک بۆ بەکارهێنان و ناشیرینکردنی مافەیلی مرۆ واتە نواندنی بالادەستی، کۆپییەکی نوێی دەسەڵات، بۆردمان لە پێناو ئاشتی، تۆقاندن لە پێناو خلاسکردنی تیرۆریزم، رووتکردنەوەی مرۆڤایەتی لە مافە مرۆییەکانی، ئەم وەڵامە بۆ پەسندکردن یان رەتکردنەوەی شتەکان نییە،

بگره بۆ زاڵبـــوونه بەســـەریاندا بەهۆی دیالێکتـــیکێکی نەرێنی کـــە ڕێ بـەیەکگرتنـەوەی بیـــرۆکـــەکـــان نـادا بۆ تـاک بـالادەســـتی. لەبەرئـەوەی سەرمایەداری ساختە و فێڵ دەرچوو، هەروەها چینی کرێکاری پیشەسازی بڵاو بووەتەوە لە جیهان لە ڕێی کۆچکردنەوە، دیالێکتیکی ڕزگاریخوازی دەبێ ڕووی نەرێنیی خۆی سپی بکاتەوە لەسەر حسێبی کۆلۆنیالیتی کە ئێستە زاڵ بووە بەسەر خودی خۆیدا. ئەمە یەکەم و دوایەمین وانەیە کە ئێمە فـێـری دەبـین لە درێژکـردنـەوەی لۆجـیـکی کـتـێـبـەکـەی ئەدۆرنۆ بـەناوی "دیالێکتیکە نەرێنییەکان، ١٩٦٦" بۆ دیمەنی پۆستکۆلۆنیال و ئەولاتریش.

بەهاری عـەرەبی ڕوونی کردووەتەوە کـەوا ڕەخنەی تێکڕا و بیـرکردنەوەی دیاردەگـــەرایی دەبێ هـەر کـــاریگـەر و بەردەوام بـن، هـەروەهـا بیـــرۆکـــەی شـۆڕشـی تێکڕا گۆڕاوە و بووەتە شـۆڕشـی کـۆتاکراوە، "بـەردەوام شـۆڕش". لەم سۆنگەیەوە، هزر پێشینەیەکە بۆ کاری شۆڕشگێڕی، کاری شۆڕشگێڕی بناخەیە لەنێو بیرکردنەوەی فەلسەفییانە. بیرۆکەگەلی بەرەنگاربوونەوە هەرگیز سیستماتیکی نەبووە و بۆیەش هیچ مەترسیی پەسندکردنی نەبووە. هزری شـۆڕشگێڕی، کـە لێرەدا بـاس کـراوە، چیی تر نابێ بە پێشـەنگ و پێشـەوا، نابێ بە تاکە چەکی داگیرکاری، ڕەتکردنەوەی بەرەنگاربوونەوە و چاککردنەوەی نەزۆکی. هیچ متمانەیەک بە بابەتێک ناکرێ هەموو شتێکی بزانرێ و ئاشکرا بێ، گـریمانەیەک نیـیـە بۆ ناسـنامـە لە نێـوان بابەت و شتـەکانی مـەعریفـە. لە ڕاستیدا، نەزۆکیی بابەت هەر جودایە لە جیهانی زانین، میسالییەکان بەدەست نایەن چونکە جیاوازن. هیچ میتافیزیکێک لەو دەســـەڵاتەی دژە بـەرەنگاربـوونەوەیە ســـەر هـەڵنادا. لە باتیی ڕەتکردنەوەی شۆڕش کە هەندێ یەک دەگرێتەوە لەگەڵ ڕەهایزمی ئیسلامی، میتافیزیکی ئیسلامی یەک دەگرێتەوە لەگەڵ گومانی میتافیزیکی جیهانیبوون و بۆیەش نەزۆک و جیاوازن، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی سیستمی ئاینی بگۆڕێ و بەرەو سیستمێکی لیبرالی دیموکراتی بچێ. تاکە بابەت چیی تر بایەخی

سەرەکیی زانین نییە بگرە پێوەستە بە جیاوازیی شۆڕشگێڕی. تاکە ڕێگە کە تاکگەرایی نیـــولیـــبـــرال بەرگـــەی پێ بگرێ لەم خـــەباتە لە ڕێگەی هەڵوەشـــاندنەوەی بابەتە، ئەویش لە ڕێی هەڵوەشـــاندنەوەی ڕێژیمگەلی ستەمکار. بۆیە ئێمە یەکسەر دێینە سەر باسی ساتی ڕزگاریخوازی، کە تەوەقـوع کـراوە لەم قـسـەیەی خـوارەوە کـە لەلایەن چەندان ئیـسـرائیلی لیـبـراڵەوە کـراوە، کـە یەکـەم و دوایەمین گـەلن ئازاد دەبن بەهـۆی بەهاری عەرەبییەوە:

ئێمە ئیسرائیلین، منداڵ و نەوەی جوولەکان کە سەتان هەزار ساڵە لە ڕۆهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقیای باکوردا دەژین. باو و باپیرانمان بەشدار بوونە لە پێشخستنی کولتووری ئەم ناوچەیە، هەروەها بەشێک بوونە لێی. بۆیە کولتووری جیهانی ئیسلامی و پێـوەندیی فـرە نەوە و ناسنامـە لەگـەڵ ئەم ناوچەیە بەشـێکی جیـانەبووەوەی ناسنامـەی ئێمـەیە. ئێمە بەشێکین لە مـێژووی ئاینی، کولتووری و زمانەوانیی ڕۆهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقیای باکور، هەرچەندە وێ دەچێ ئێمە منداڵی لەبیرکراوی مێژوو بین: یەکەم جار لە ئیسرائیل، کە پێی وایە خۆی و کولتوورەکەی لە شوێنێکی تر لە نێوان کیشوەری ئەورووپا و ئەمەریکای باکورە. پاشـان لە جـیـهـانی عـەرەبی، کـە زۆرجـار تـەرازووی دوو تای جوولەکە و عەرەب پەسند دەکا و هەموو جووەکان بە ئەورووپی دادەنێ، هـەروەها هەوڵی داوە مـــێـــژووی عـــەرەب=جـــوو بچەوسێنێتەوە وەک بەشێکی کەمینە یان نەبوو لە مێژوودا، لە کۆتاییشدا لە کۆمەڵگەکانی میزراحی خۆیان، کە لەژێر سایەی داگیـرکـاریی ڕۆئاوادا، ناشنالیـزمی و جـوو و عـەرەب، بوو بە شتێکی شەرمەزاری ڕابردوویان لە جیهانی عەرەبیدا... ئێمە حەز دەکەین باسی ناسنامـەی خۆمـان بکەین، هـەروەها باسی

هیواکانمان بکەین لەم قۆناخەی گواستنەوەی نەوەیە لە مێژووی ڕۆهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقیای باکور، هەروەها هیواداریین ئەمە دەروازەگەلی ئازادی و دادوەری بکاتەوە و ببێتە هەوێنی یەکسان دابەشکردنی سەرچاوەکانی ناوچەکە. ئێمە روو لە ئێوە دەکەین، نەوەی ئێمە لەنێو جیهانی عەرەبی و موسڵماندایە، تێ دەکۆشن بۆ دیالۆگێکی راستگۆ تا پێکمان بکا لە مێژوو و کولتووری ناوچەکە. ئێمە بە پەرۆشەوە سەیری وێنەکانمان کرد لە تونس و گۆڕەپانی تەحریر، سەرسامین بە تواناتان بۆ رێکخستن و سازدانی ئەم بەرەنگارییە مەدەنییە ناتوندوتیژە کە بە سەتان هەزار کەسی هێناوەتە سەر شەقام و گۆڕەپان، دواجار حوکمڕانەکانتان ناچار کرد پۆست بەجێ بێڵن....
ئێستە ئێمە هیوای خۆمان دەردەبڕین کەوا نەوەی ئێمە، لەنێو جیهانی عەرەب، موسڵمان و جوولەکەدا، نەوەیەکی پردە نوێیەکان دەبێ کە باز دەدا بەسەر دیوارەکان و ئەو دوژمنایەتییەی لەلایەن نەوەکانی پێشتر دروست کراوە و دیالۆگێکی نوێ و قووڵی مرۆییانە دەبێ هەبێ، بەبێ ئەمە ئێمە ناتوانین لە خۆمان بگەین: لە نێوان جوولەکە، سونە، شیعە، مەسیحی، لە نێوان کورد، بەربەر، تورک و فارس، لە نێوان میزراحی و ئەشکەنیزییەکان و، لە نێوان فەڵەستینی و ئیسرائیلییەکان. ئێمە چاو لە رابردووی هاوبەشمان دەکەین تاوەکو بتوانین چاو لە داهاتووی هاوبەشمان بکەین.